00050866

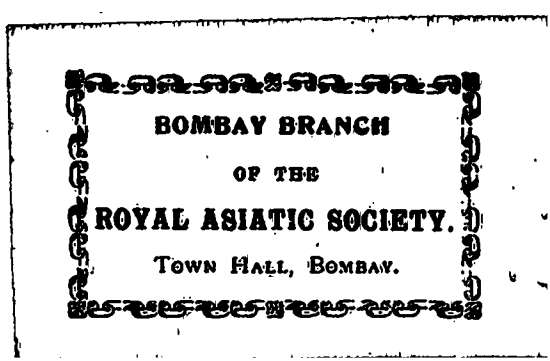

Digitized with financial assistance from
Shri Brihad Bhartiya Samaj
on 20 February, 2020

SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

SAṆYUTTA-NIKĀY'AṬṬHAKATHĀ

OF

BUDDHAGHOSÂCARIYA.

Pali Text Society

SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

BUDDHAGHOSA'S COMMENTARY ON THE SAṆYUTTA-NIKĀYA

EDITED BY

F. L. WOODWARD, M.A

50866

VOL I.

ON SAGĀTHĀ-VAGGA

London
PUBLISHED FOR THE PALI TEXT SOCIETY
BY
HUMPHREY MILFORD
OXFORD UNIVERSITY PRESS, AMEN HOUSE
WARWICK SQUARE, E.C. 4
1929

50866

PRINTED IN GREAT BRITAIN BY
BILLING AND SONS LTD., GUILDFORD AND ESHER

PREFACE

In this edition of *Sāratthα-ppakāsinī*, Vol. I, I have used the following abbreviations:

A. The palm-leaf MS. in Sinhalese script at the Adyar Oriental Library, Madras. This is clearly written, but carelessly copied. It is evidently derived from G. I made a transcription of most of it when I was in charge of the library, 1922-1925, and noted the readings of the rest.

B. Burmese readings. In this volume I have not had any Burmese MSS., but have noted readings from them in the Sinhalese editions.

C. The unfinished Sinhalese printed edition by Vajirasara and Ñāṇinda Theras (Colombo, Mutwal, 1900-1911). It ends in the middle of the Commentary on S. iv. The book is very scarce. I am indebted to Mr. P. D. Ratnatunga of Colombo for the gift of his own copy, of which he transcribed pp. 246 to the end very carefully for Mrs. Rhys Davids, when she was translating *Sagāthā-Vagga* (*Kindred Sayings*, Vol. I) about 1915. Vol. I of this edition, which I do not possess, was edited, I believe, by P. Vimalabuddhi Thera about 1898.

C_1. The Simon Hewavitarne Bequest edition of 1924, Vol. I, revised and edited by Widurupola Piyatissa Mahāthera, who finished the work on this volume begun by the late Ven. Bihalpola Srī Devarakkhita and revised by the late Ven. Srī Ñānissara of Colombo, both dying before its completion. In this work I have found good scholarship and several valuable suggestions for readings in corrupt passages, which I have generally adopted. It is a great improvement on C.

D. A transcription of a large part of the Commentary on *Sagāthā-Vagga*, with corrections and various readings, by the late Vilegoda Dhammânanda Thera of Ambalangoda, which was done about 1914.

F.t. The text of Léon Feer's monumental work, the *Saṃyutta-Nikāya*, five vols., Pāli Text Society's edition.

G. A beautifully written palm-leaf MS. in Sinhalese characters, procured for me with much difficulty by my friend Mr. A. D. Jayasundere, Proctor, of Galle, Ceylon. It is very old, and may have been the source of A, which I remember was copied for the late Mrs. Illangakoon of Mātara, who generously presented the whole Tipiṭaka with Commentaries to Colonel H. S. Olcott, President of the Theosophical Society, for the Adyar Oriental Library, Madras, which he founded about 1882. I have found very few errors in it.

S.t. The text in Sinhalese script, pp. 1-540, ending in Book III of *Saṃyutta-Nikāya*, edited by B. Amarasinha Unnanse, Widyaratnakāra Press, Welitara, Ceylon, 1898-1915.

For the Commentary on S. iv (last half) and S. v (now in preparation) I shall use A, G, and a Burmese transcript now being prepared for me by one of my old pupils in Ceylon, Mr. C. J. Ranatunga, B.A., from the dictation of a learned bhikkhu; as well as a Burmese transcript kindly undertaken for me by Professor Maung Tin, of Rangoon University College.

F. L. WOODWARD.

WEST TAMAR,
TASMANIA, 1929.

CONTENTS

	PAGE
PREFACE - - - - - -	V
GENERAL INTRODUCTION - - - -	1
I. DEVATĀ-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - -	4
1. NAḶA-VAGGA - - - - -	4
2. NANDANA-VAGGA - - - -	29
3. SATTI-VAGGA - - - - -	48
4. SATULLAPA-KĀYIKA-VAGGA - - -	54
5. ĀDITTA-VAGGA - - - -	82
6. JARĀ-VAGGA - - - - -	92
7. ANVA-VAGGA - - - - -	95
8. JHATVĀ-VAGGA - - - -	97
II. DEVAPUTTA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - -	103
1. PAṬHAMA-VAGGA - - - -	103
2. ANĀTHAPIṆḌIKA-VAGGA - - -	109
3. NĀNĀTITTHIYA-VAGGA - - - -	113
III. KOSALA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - -	129
1. PAṬHAMA-VAGGA - - - -	129
2. DUTIYA-VAGGA - - - -	148
3. TATIYA-VAGGA - - - -	162
IV. MĀRA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - - -	169
1. PAṬHAMA-VAGGA - - - -	169
2. DUTIYA-VAGGA - - - -	176
3. TATIYA-VAGGA - - - -	181
V. BHIKKHUNĪ-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - -	189
VI. BRAHMA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - -	195
1. PAṬHAMA-VAGGA - - - -	195
2. DUTIYA-VAGGA (*or* PAÑCAKA) - - -	219

PAGE

VII. BRĀHMAṆA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - - 226

1. ARAHANTA-VAGGA - - - - 226

2. UPĀSAKA-VAGGA - - - - 242

VIII. VAṄGĪSA-THERA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - 268

IX. VANA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - - - 288

X. YAKKHA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - - 300

XI. SAKKA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ - - - - 338

1. PAṬHAMA-VAGGA - - - - 338

2. DUTIYA-VAGGA - - - - 347

Sārattha-ppakāsinī
Saṇyuttanikāyatthakathā

NAMO TASSA BHAGAVATO ARAHATO SAMMA-SAMBUDDHASSA

Karuṇā-sītala-hadayaṇ paññā-pajjota-vihata-moha-tamaṇ sanarâmara-loka-garuṇ[1] vande Sugataṇ gati-vimuttaṇ.

Buddho pi Buddha-bhāvaṇ bhāvetvā c' eva sacchikatvā ca yaṇ upagato[2] gatamalaṇ vande tam anuttaraṇ Dhammaṇ.

Sugatassa orasānaṇ puttānaṇ Māra-sena-mathanānaṇ aṭṭhannam pi samūhaṇ[3] sirasā vande Ariya-saṅghaṇ.

Iti me pasanna-matino Ratanattaya-vandanāmayaṇ puñ-ñaṇ
yaṇ suvihat' antarāyo hutvā tass' ānubhāvena

Saṇyutta-vagga-patimaṇḍitassa Saṇyutta-āgama-varassa Buddhânubuddha-saṇvaṇṇitassa[4] ñāṇa-ppabheda-janan-assa

Atthappakāsan' atthaṇ *Aṭṭhakathā* ādito vasisatehi pañcahi yā saṅgītā[5] anusaṅgītā[5] ca pacchā pi

Sīhaḷa-dīpaṇ pana ābhatā 'tha vasinā Mahā-Mahindena ṭhapitā Sīhaḷa-bhāsāya dīpa-vāsīnam atthāya.

Apanetvāna tato 'haṇ Sīhaḷa-bhāsaṇ manoramaṇ bhāsaṇ tanti-nay' ānucchavikaṇ āropento vigata-dosaṇ.

Samayaṇ avilomento therānaṇ thera-vaṇsa-ppadīpanaṇ sunipuṇa-vinicchayānaṇ Mahāvihār' ādhivāsīnaṇ

---

[1] A, AA_1, G. guruṇ.
[2] A. vigata.
[3] A. samohaṇ.
[4] A, G. *omit* saṇ-.
[5] D, M.A. -gīta.

Hitvā punappunâgatam atthaṃ atthaṃ pakāsayissāmi
sujanassa ca tuṭṭh' atthaṃ ciraṭṭhit' atthañ ca Dhammassa.

Sāvatthi-ppabhutīnaṃ nagarānaṃ vaṇṇanā katā heṭṭhā
saṅgītīnaṃ dvinnaṃ yā me atthaṃ vadantena

Vitthāra-vasena sudaṃ[1] vatthūni ca tattha yāni[2] vuttāni
tesam pi na idha bhiyyo vitthāra-kathaṃ karissāmi.

Suttānam pana atthā na[3] vinā vatthūhi ye pakāsanti[4]
tesaṃ pakāsan' atthaṃ vatthūni pi dassayissāmi.

Sīlakathā dhutadhammā kammaṭṭhānāni c' eva sabbāni
cariyā-vidhāna-sahito jhāna-samāpatti-vitthāro

Sabbā ca abhiññāyo paññā-saṅkalana-nicchayo[5] c' eva
khandhā dhāt' āyatan' indriyāni ariyāni c' eva[6] cattāri

Saccāni paccay' ākāra-desanā suparisuddha-nipuṇanayā
avimutta-tanti-maggā vipassanā bhāvanā c' eva:

Iti[7] pana sabbaṃ yasmā *Visuddhi-Magge* mayā suparisuddhaṃ
vuttaṃ, tasmā bhiyyo na taṃ idha vicārayissāmi.

Majjhe *Visuddhi-Maggo* esa catunnam pi āgamānaṃ hi
ṭhatvā pakāsayissati tattha yathā-bhāsitam atthaṃ.

Icc' eva kato, tasmā tam pi gahetvāna saddhim etāya
aṭṭhakathāya vijānatha[8] *Saṃyutta*-nissitaṃ atthan ti.

Tattha *Saṃyutta*âgamo nāma: *Sagāthā-vaggo Nidāna-vaggo Khandhaka-vaggo Saḷāyatana-vaggo Mahā-vaggo* ti pañca-vaggo hoti.[9] Suttato:—

Satta sutta-sahassāni satta sutta-satāni ca
Dvāsaṭṭhi c' eva suttāni, eso *Saṃyutta*-sangaho ti.

---

[1] A, G. puna.
[2] A, C. yāni t.; G. mayāni tattha.
[3] AA_1 atthāna; G. atthānaṃ.
[4] A, AA_1 pakāsenti.
[5] A, G. sakala-vinicchayo.
[6] AA_1 *omits* c' eva; G. ācariyāni c' eva.
[7] A. idaṃ.
[8] DA, C. vijānātha.
[9] A, D, G. vaggā honti.

Bhāṇavārato bhāṇavāra-sataṇ hoti. Tassa[1] vaggesu *Sagāthā-vaggo* ti ādi vutto, suttesu *Ogha-taraṇa-suttaṇ*. Tassā pi *evam me sutaṇ* ti ādikaṇ āyasmatā Ānandena paṭhama-mahā saṇgīti-kāle vuttaṇ niḍānam ādi. Sā pan' esā paṭhama-mahāsaṇgīti *Sumaṇgala-vilāsiniyā Dīghanikāy' aṭṭhakathāya* ādimhi vitthāritā. Tasmā sā tattha vitthārita-nayen' eva veditabbā.

[1] A, D, G. tesu *and* c' eso.

I.

DEVATĀ-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. NAḶA-VAGGA.

1.

Yaṇ pan' etaṇ *evam me sutan*[1] ti ādikaṇ nidānaṇ, tattha *evan* ti nipāta-padaṇ: *me* ti ādīni nāma-padāni. *Sāvatthiyaṇ viharatī* ti, ettha *vī* ti upasagga-padaṇ: *haratī* ti ākhyāta[2]-padan ti. Iminā tāva nayena pada-vibhāgo veditabbo.

Atthato pana, *evaṇ* saddo tāva upam' ūpadesa-sampahaṇsana-garahaṇa[3]-vacana-sampaṭiggahaṇâkāra-nidassanâvadhāraṇâdi anek' attha-ppabhedo. Tathā h' esa:—

"Evaṇ jātena maccena kattabbaṇ kusalaṇ bahun" ti (Dhp. 53) evamādisu upamāyaṇ āgato: "Evaṇ te abhikkamitabbaṇ, evaṇ paṭikkamitabban" ti ādisu (M. i, 460) upadese: "Evam etaṇ, Bhagavā, evam etaṇ, Sugatā" ti ādisu sampahaṇsane: "Evam eva pan' āyaṇ vasalī yasmiṇ vā tasmiṇ vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṇ bhāsatī" ti ādīsu (S. i, 160) garahaṇe: "Evaṇ, bhante ti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun" ti ādisu (M. i, 1) vacana-sampaṭiggahe:[4] "Evam byā kho ahaṇ, bhante, Bhagavatā dhammaṇ desitaṇ ājānāmī" ti (M. i, 258) ādisu ākāre: "Ehi tvaṇ, māṇavaka,[5] yena samaṇo Ānando ten' upasaṅkama: upasaṅkamitvā mama vacanena samaṇaṇ Ānandaṇ appâbādhaṇ appâtaṅkaṇ lahuṭṭhānaṇ balaṇ phāsu-vihāraṇ puccha:—'Subho māṇavo Todeyyaputto bhavantaṇ Ānandaṇ appâbādhaṇ appâtaṅkaṇ lahuṭṭhānaṇ balaṇ phāsu-vihāraṇ pucchatī' ti. Evañ ca vadehi:—'Sādhu kira bhavaṇ Ānando yena Subhassa māṇa-

---

[1] *This introduction is almost similar in* DA, MA, AA, KhA. 100. *See also* UdA. Introd. *for a fuller description by Dhammapāla.*

[2] DA. ākkhyāt; MA. akkhāt.

[3] A, G. garaha-.

[4] AA, AA_1 -sampaṭicchane; C, C_1 -paṭiggahaṇe.

[5] AA, MA. māṇava, *but* D. *text* māṇavaka.

vassa Todeyyaputtasssa nivesanaṃ ten' upasaṅkamatu anukampaṃ upādāyā'" ti (D. i, 204) ādisu nidassane: "Taṃ kim maññatha, Kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vā ?" ti. "Akusalā, bhante." "Sâvajjā vā anavajjā vā ?" ti. "Sâvajjā, bhante." "Viññu-garahitā vā viññu-ppasatthā vā?" ti. "Viññu-garahitā, bhante." "Samattā samādiṇṇā ahitāya dukkhāya saṃvattanti, no vā, kathaṃ vo[1] ettha hoti ?" ti "Samattā, bhante, samādiṇṇā ahitāya dukkhāya saṃvattanti, evaṃ no ettha hotī" ti ādīsu avadhāraṇe. Svâyaṃ idha ākāra-nidassan' āvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākār' atthena *evaṃ* saddena etam atthaṃ dīpeti:— Nānā-naya-nipuṇaṃ anek' ajjhāsaya-samuṭṭhānaṃ attha-byañjana-sampannaṃ vividha-pāṭihāriyaṃ dhammattha-desanā-paṭivedha-gambhīraṃ sabba-sattānaṃ saka-saka-bhāsânurūpato sota-patham āgacchantaṃ tassa Bhagavato vacanaṃ sabba-ppakārena[2] ko samattho viññātuṃ ? Sabba-thāmena pana sotu-kāmataṃ janetvā pi *evam me sutaṃ*, mayā pi eken' ākārena sutan ti.

Nidassan' atthena, "nâhaṃ ṣayambhū, na mayā idaṃ sacchikatan" ti attānaṃ parimocento, "evam me sutaṃ, mayā pi evaṃ sutan" ti idāni vattabbaṃ sakalaṃ suttaṃ nidasseti.

Avadhāraṇ' atthena:—"Etad aggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ bahussutānaṃ yadidaṃ Ānando . . . gatimantānaṃ . . . satimantānaṃ . . . dhitimantānaṃ . . . upaṭṭhākānaṃ yadidaṃ Ānando" ti (A. i, 24) evaṃ Bhagavatā, "āyasmā Ānando attha-kusalo dhamma-kusalo byañjana-kusalo nirutti-kusalo pubbâpara-kusalo" ti (A. iii, 201) evaṃ Dhammasenāpatinā ca pasattha-bhāvânurūpaṃ attano dhāraṇa-balaṃ dassento sattānaṃ sotu-kamyataṃ[3] janeti, evamme sutaṃ, tañ ca kho atthato vā byañjanato vā anūnam anadhikaṃ,[4] evam eva, na aññathā daṭṭhabban ti.

Me-saddo tīsu atthesu dissati. Tathā hi 'ssa:—"Gāthâbhigītaṃ me abhojaneyyan"[5] ti (Sn. 81) ādisu mayā ti attho. "Sādhu me, bhante, Bhagavā saṅkhittena dhammaṃ desetū"

---

[1] *Texts* vā.
[2] MA. sabbâkārena.
[3] D. kammyataṃ.
[4] DA. avadhikaṃ.
[5] C. -janīyaṃ.

ti (S. iv, 63) ādīsu mayhan ti attho. "Dhamma-dāyādā me, bhikkhave, bhavathā" ti (M. i, 12) ādisu mamā ti attho. Idha pana mayā sutan ti ca mama sutan ti ca attha-dvaye[1] yujjati.

Sutan ti, ayaṃ *suta*-saddo sa-upasaggo anupasaggo ca gamana-vissuta-kilinn' ūpacitânuyoga[2]-sota-viññeyya-sota-dvārânusāra-viññātâdi[3] anek' attha-ppabhedo. Tathā hi 'ssa:—"Senāya pa-suto" ti (?) ādīsu gacchanto ti attho. "Suta-dhammassa passato"[4] ti (Vin. i, 3) ādisu vissuta-dhammassā ti attho. "Avassutā avassutassā" ti (Vin. iv, 213) ādisu kilinn' ākilinnassā[5] ti attho. "Tumhehi puññaṃ pasutaṃ anappakan" ti (Khp. 7, 13) ādīsu upacitan ti attho. "Ye jhāna-pasutā dhīrā" ti (Dhp. 181) ādīsu jhānânuyuttā ti attho. "Diṭṭhaṃ sutaṃ mutan" ti (Sn. 1086; M. i, 4) ādīsu sota-viññeyyan ti attho. "Suta-dharo suta-sannicayo" ti (A. ii, 23) ādisu sota-dvārânusāra-viññāta-dharo ti attho. Idha pan' assa sota-dvārânusārena upadhāritan ti vā upadhāraṇan ti vā ti attho. *Me*-saddassa hi mayā ti atthe sati evaṃ mayā sutaṃ sota-dvārânusārena upadhāraṇan ti yujjati.

Evaṃ etesu tīsu padesu *evan* ti sota-viññāṇâdi-viññāṇakicca-nidassanaṃ; *me* ti vutta-viññāṇa-samaṅgi-puggala-nidassanaṃ: *sutan* ti assavana-bhāva-paṭikkhepato anūn' ānadhikâviparīta-gahaṇa-nidassanaṃ. Tathā *evan* ti tassa sota-dvārânusārena pavattāya viññāṇa-vīthiyā nāna-ppakārena ārammaṇe pavatti-bhāva-ppakāsanaṃ; *me* ti attha-ppakāsanaṃ; *sutan* ti dhamma-ppakāsanaṃ. Ayaṃ h' ettha saṅkhepo:—Nāna-ppakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇa-vīthiyā mayā na aññaṃ kataṃ; idaṃ pana kataṃ; ayaṃ dhammo suto ti. Tathā *evan* ti niddisitabba-dhamma[6]-ppakāsanaṃ; *me* ti puggala-ppakāsanaṃ; *sutan* ti puggala-kicca-ppakāsanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti: yaṃ[7] suttaṃ nidisissāmi, taṃ mayā evaṃ sutan ti. Tathā *evan* ti, yassa citta-santānassa nāna-ppakārappavattiyā nān' attha-byañjana-gahaṇaṃ hoti, tassa nānâkāra-

---

[1] MA. dvayaṃ. [2] A, C, C_1 upacita-jhāna *only*.
[3] A, MA. viññat-; AA_1, DA, G. viññānâdi.
[4] A, D, G. me sato *for* passato.
[5] AA_1 kilimak-; C_1 (ādisu) kilinnassa.
[6] DA, KhpA. *omit* dhamma. [7] C_1, D. *insert* pana.

niddeso. *Evaṃ* ti hi ayaṃ ākāra-paññatti; *me* ti kattu[1]-niddeso; *sutaṃ* ti visaya-niddeso. Ettāvatā nānâkāra-ppavattena citta-santānena taṃ-samaṅgino kattu-visaye gahaṇa-sanniṭṭhānaṃ kataṃ hoti.

Athavā *evaṃ* ti puggala-kicca-niddeso. *Sutaṃ* ti viññāṇa-kicca-niddeso. *Me* ti ubhaya-kicca[2]-yutta-puggala-niddeso. Ayaṃ pan' ettha saṅkhepo:—Mayā savanakicca-viññāṇa-samaṅginā puggalena viññāṇa-vasena laddha-savana-kicca-vohārena sutaṃ ti. Tattha *evaṃ* ti ca *me* ti ca sacchikaṭṭha-paramattha-vasena avijjamāna-paññatti. Kiṃ h' ettha taṃ paramatthato atthi, yaṃ evaṃ ti vā me ti vā niddesaṃ labhetha ?[3] *Sutaṃ* ti vijjamāna-paññatti. Yaṃ hi sutaṃ ti ettha sotena upaladdhaṃ, taṃ paramatthato vijjamānaṃ ti. Tathā *evaṃ* ti ca *me* ti ca taṃ taṃ upādāya vatthabbato upādāya-paññatti. *Sutaṃ* ti diṭṭhâdīni upanidhāya vattabbato upanidhāya-paññatti.

Ettha ca *evaṃ* ti vacanena asammohaṃ[4] dīpeti. Na hi sammūḷho nāna-ppakāra-paṭivedha-samattho hoti. *Sutaṃ* ti vacanena sutassa asammosaṃ[4] dīpeti. Yassa hi sutaṃ pammuṭṭhaṃ[5] hoti na so kāl' antarena mayā sutaṃ ti paṭijānāti.[6] Icc-assa asammohena paññā-siddhi, asammosena[7] sati-siddhi. Tattha paññā-pubbaṅgamāya satiyā byañjanâvadhāraṇa-samatthatā, sati-pubbaṅgamāya paññāya attha-paṭivedha-samatthatā, tad-ubhaya-samatthatā-yogena attha-byañjana-sampannassa dhamma-kosassa anupālana-samatthato Dhammabhaṇḍâgārikatta-siddhi.

Aparo nayo:—*Evaṃ* ti vacanena yoniso-manasikāraṃ dīpeti, ayoniso-manasikaroto nāna-ppakāra-paṭivedhâbhāvato. *Sutaṃ* ti vacanena avikkhepaṃ dīpeti, vikhitta-cittassa-savanâbhāvato. Tātha hi vikhitta-citto puggalo sabba-sampattiyā vuccamāno pi "na mayā sutaṃ, puna bhaṇathā" ti bhaṇati. Yoniso-manasikārena c' ettha atta-sammā-paṇidhiṃ pubbe ca kata-puññataṃ sādheti: sammā-appaṇihitattassa, pubbe akata-puññassa vā tad-abhāvato:

---

[1] DA, MA. kattara.
[2] C_1 kiccesu.
[3] AA_1 labheyya.
[4] A, C_1, G. asammohataṃ.
[5] AA, DA. pam-; MA, A, G. sam-.
[6] DA. paṭivij-.
[7] *So* UdA., *etc.*, *but* DA. asammoh-.

tathā[1] avikkhepena saddhamma-savanaṇ sappuris' ūpanissayañ[2] ca sādheti. Na hi vikhitto[3] sotuṇ sakkoti, na ca sappurise anupanissayamānassa[4] savanaṇ atthī ti.

Aparo nayo:—Yasmā *evan* ti yassa citta-santānassa nānappakāra-ppavattiyā nān' attha-byañjana-ggahaṇaṇ hoti, tassa nānâkāra-niddeso ti vuttaṇ: so ca evaṇ bhaddako ākāro na sammā apaṇihit' attano pubbe akata-puññassa vā hoti: tasmā *evan* ti iminā bhaddakena ākārena pacchima-cakka-dvaya-sampattiṇ attano dīpeti: *sutan* ti savana-yogena purima-cakka-dvaya-sampattiṇ. Na hi appatirūpe dese vasato[5] sappuris' ūpanissaya[6]-virahitassa vā savanaṇ atthi. Icc' assa pacchima-cakka-dvaya-siddhiyā āsaya-suddhi siddhā hoti, purima-cakka-dvaya-siddhiyā payoga-siddhi. Tāya ca āsaya-suddhiyā adhigama-byatti-siddhi, payoga-suddhiyā āgama-byatti-siddhi. Iti payog' āsaya-suddhassa āgam' ādhigama-sampannassa vacanaṇ, aruṇ' aggaṇ[7] viya suriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusala-kammassa, arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamaṇ bhavitun ti thero nidānaṇ[8] ṭhapento *evam me sutan* ti ādim āha.

Aparo nayo:—*Evan* ti, iminā nāna-ppakāra-paṭivedha-dīpakena vacanena attano attha-paṭibhāna-paṭisambhidā-sampatti-sabhāvaṇ[9] dīpeti. *Sutan* ti, iminā sotabba-bheda-paṭivedha-dīpakena dhamma-nirutti-paṭisambhidā-sampatti-sabhāvaṇ. *Evan* ti ca idaṇ yoniso-manasikāra-dīpaka-vacanaṇ bhāsamāno 'ete mayā dhammā manasā 'nupekkhitā, diṭṭhiyā suppaṭividdhā' ti dīpeti. *Sutan* ti idaṇ savana-yoga-dīpaka-vacanaṇ bhāsamāno 'bahū mayā dhammā sutā, dhatā, vacasā paricitā'[10] ti dīpeti.[11] Tad-ubhayenā pi attha-byañjana-pāripūriṇ dīpento savane ādaraṇ janeti. Attha-byañjana-paripuṇṇaṇ hi dhammaṇ ādarena asuṇanto

---

[1] *Inserted by* AA, C_1. [2] *So* A, C, C_1, D., *but others* upassayaṇ.
[3] C_1, G. *add* -citto.
[4] A, G. anupanissamānassa; MA. anupassayamān-.
[5] MA. vasanto. [6] *As above.* [7] C, D. uggaṇ.
[8] DA. ṭhānena dānaṇ (?); MA, AA. ṭhāne dānaṇ.
[9] *So* DA, MA, UdA., *but* A. sampatti-samangī-bhāvaṇ; AA, C_1. sabbhāvaṇ; AA_1, C. sambhavaṇ; KhA. sampadaṇ.
[10] A, G. *add* vidita. [11] KhA. ñāpeti.

mahatā[1] hitā paribāhiro hotī ti ādaraṃ janetvā sakkaccaṃ dhammo sotabbo.

Evam me sutaṃ ti, iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgata-ppaveditaṃ dhammaṃ attano adahanto asappurisa-bhūmiṃ atikkamati; sāvakattaṃ paṭijānanto sappurisa-bhūmiṃ okkamati. Tathā asaddhammā cittaṃ uṭṭhāpeti, saddhamme cittaṃ patiṭṭhāpeti, "kevalaṃ sutam ev' etaṃ mayā, tass' eva pana Bhagavato vacanan" ti dīpento attānaṃ parimoceti, Satthāraṃ apadisati,[2] Jinavacanaṃ appeti, Dhamma-nettiṃ patiṭṭhāpeti.

Api ca *evam me sutaṃ* ti attanā uppādita-bhāvaṃ apaṭijānanto, purima-savanaṃ vivaranto, "sammukhā paṭiggahitam idaṃ mayā tassa Bhagavato catu-vesārajja-visāradassa Dasabala-dharassa āsabhaṃ[3] ṭhāna-ṭṭhāyino sīha-nāda-nadino sabba-satt' uttamassa dhamm' issarassa dhamma-rājassa dhamm' ādhipatino dhamma-dīpassa dhamma-saraṇassa saddhamma-vara-cakka-vattino Sammā-sambuddhassa (vacanaṃ),[4] na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā katabbā" ti sabba-deva-manussānaṃ imasmiṃ dhamme assaddhiyaṃ vināseti, saddhā-sampadaṃ uppādeti. Ten' etaṃ vuccati:—

Vināsayati assaddhaṃ saddhaṃ vaḍḍheti sāsane
evam me sutam icc' evaṃ vadaṃ Gotama-sāvako ti.

Ekaṃ ti, gaṇana-pariccheda-niddeso. *Samayaṃ* ti, paricchinna-niddeso. *Ekaṃ samayaṃ* ti, aniyāmita-paridīpanaṃ. Tattha *samaya*-saddo

Samavāye khaṇe kāle samūhe hetu-diṭṭhisu
paṭilābhe pahāne ca paṭivedhe ca dissati (Asl. 57).

Tathā hi 'ssa "App' eva nāma sve pi upasaṅkameyyāma kālañ ca samayañ ca upādāyā" ti (D. i, 205) evam ādisu samavāyo attho. "Eko 'va kho, bhikkhave, khaṇo ca samayo ca brahmacariya-vāsāyā" ti (A. iv, 227) ādisu khaṇo. "Uṇha-samayo pariḷāha-samayo" ti (Vin. iv, 117) ādisu kālo.

---

[1] A, C, D, G. mahato hitassa.
[2] DA. apadissati.
[3] C_1 asabha-.
[4] AA, MA, KhA, UdA. *omit*, DA, C, C_1 *add* vacanaṃ.

"Mahā-samayo pavanasmin" ti (D. ii, 254) ādīsu samūho. "Samayo pi kho te, Bhaddāli, apaṭividdho ahosi. Bhagavā kho Sāvatthiyaṇ viharati, Bhagavā pi maṇ jānissati: Bhaddāli nāma bhikkhu Satthu-sāsane sikkhāya aparipūrakārī ti.[1] Ayam pi kho te, Bhaddāli, samayo appaṭividdho ahosī" ti (M. i, 438) ādīsu hetu. "Tena kho pana samayena Uggāhamāno paribbājako Samaṇa-mundikāputto[2] samaya-ppavādake tiṇḍuka-cīre ekasālake Mallikāya[3] ārāme paṭivasatī" ti (M. ii, 22) ādisu diṭṭhi.

"Diṭṭhe va dhamme yo attho yo c' attho samparāyiko
atthâbhisamayā dhīro paṇḍito ti pavuccatī" ti
(S. i, 187)

ādisu paṭilābho. "Sammā-mānâbhisamayā[4] antam akāsi dukkhassā" ti (S. iv, 205; A. i, 134; iii, 246) ādisu pahānaṇ. "Dukkhassa pīḷan' attho saṅkhat' aṭṭho santāp' aṭṭho viparinām' aṭṭho abhisamay' aṭṭho" ti (Pṭs. ii, 108) ādisu paṭivedho. Idha pan' assa kālo attho. Tena saṇvacchara-utu-mās' addhamāsa-rattin-diva-pubbaṇha-majjhantika-sāyaṇha-paṭhama-majjhima-pacchima-yāma-muhuttâdisu kāla-ppabhedabhūtesu samayesu ekaṇ samayan ti dīpeti.

Tattha kiñcâpi etesu saṇvaccharâdisu samayesu yaṇ yaṇ suttaṇ yamhi yamhi saṇvacchare utumhi māse pakkhe ratti-bhāge divasa-bhāge vā vuttaṇ, sabbaṇ taṇ therassa suviditaṇ suvavaṭṭhāpitaṇ paññāya. Yasmā pana, evam me sutaṇ asuka-saṇvacchare asuka-utumhi asuka-māse asuka-pakkhe asukaratti-bhāge divasa-bhāge vā ti evaṇ vutte, na sakkā sukhena dhāretuṇ vā uddisituṇ vā uddisāpetuṇ vā, bahuñ ca[5] vattabbaṇ hoti; tasmā eken' eva padena tam atthaṇ samodhānetvā *ekaṇ samayan* ti āha.

Ye vā pana ime[6] gabbh' okkanti-samayo, jāti-samayo, saṇvega-samayo, abhinikkhamana-samayo, dukkara-kārika-samayo, Māra-vijaya-samayo, abhisambodhi-samayo, diṭṭha-dhamma-sukha-vihāra-samayo, desanā-samayo, parinibbāna-samayo ti evam ādayo Bhagavato deva-manussesu ativiya

[1] *So text of* M., *but* A, C, D. na, p.
[2] *So* A, VA. (p. 107), Asl., *but* C. maṇḍakā; *others* maṇḍikā.
[3] DA. mallakāya. [4] DA. samayo. [5] DA. c' eva.
[6] KhpA., MA, UdA, A. G. ye vā ime; AA. ye pana ime.

pakāsā[1] aneka-kāla-ppabhedā eva samayā, tesu samayesu desanā-samaya-saṅkhātaṇ ekaṇ samayan ti dīpeti. Yo c' āyaṇ ñāṇa-karuṇā-kicca-samayesu karuṇā-kicca-samayo, attahita-parahita-paṭipatti-samayesu parahita-paṭipatti-samayo, sannipatitānaṇ karaṇīya-dvaya-samayesu dhammī-kathā-samayo, desanā-paṭipatti-samayesu desanā-samayo, tesu pi samayesu aññataraṇ sandhāya ekaṇ samayan ti āha.

Kasmā pan' ettha yathā Abhidhamme "Yasmiṇ samaye kāmâvacaran" ti (Asl. 57; Dhs. 9) ca, ito aññesu sutta-padesu "Yasmiṇ samaye, bhikkhave, bhikkhu vivicc' eva kāmehī" ti (A. ii, 214) ca bhumma-vacanena niddeso kato, Vinaye ca "'Tena samayena Buddha Bhagavā" ti (Vin. i, 1) karaṇa-vacanena, tathā akatvā ekaṇ samayan ti upayoga-vacanena niddeso kato ti? Tattha tathā idha ca aññathā attha-sambhavato. Tattha hi Abhidhamme, ito aññesu sutta-padesu ca adhikaraṇ'attho bhāvena bhāva-lakkhaṇ' attho ca sambhavati; adhikaraṇaṇ hi kāl' attho samūh' attho ca samayo,[2] tattha vuttānaṇ phassâdi-dhammānaṇ, khaṇa-samavāya-hetu-saṅkhatassa ca samayassa bhāvena tesaṇ bhāvo lakkhīyati, tasmā tad-attha-jotan' atthaṇ tattha bhumma-vacanena niddeso kato. Vinaye ca hetu-attho karaṇ' attho ca sambhavati. Yo hi so sikkhā-pada-paññatti-samayo Sāriputtâdīhi pi dubbiññeyyo, tena samayena hetu-bhūtena ca karaṇa-bhūtena ca sikkhā-padāni paññāpayanto sikkhā-pada-paññatti-hetuñ ca avekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi; tasmā tad-attha-jotan' atthaṇ tattha karaṇa-vacanena niddeso kato ti. Idha pana aññasmiñ ca evaṇ-jātike accanta-saṇyog' attho sambhavati. Yâṇ hi samayaṇ Bhagavā imaṇ aññaṇ vā suttantaṇ desesi, accantam eva taṇ samayaṇ karuṇā-vihārena vihāsi: tasmā tad-attha-jotan' atthaṇ idha upayoga-vacana-niddeso kato ti. Ten' etaṇ vuccati:—

> Taṇ taṇ attham avekkhitvā[3] bhummena karaṇena ca
> aññatra samayo vutto, upayogena so idhā ti.

---

[1] A, G, C_1. suppakāsā; C. suppakārā. [2] A, G. samavāyo.

[3] MA. avekkhetvā; KhA. apekkh-; A, G. apekkhitvā; VA. (*P.T.S.*, p. 108) *has*:—

> Upayogena bhummena taṇ tam attham apekkhiya
> aññatra samayo vutto karaṇen' eva so idhā ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti:—Tasmiṇ samaye ti vā tena samayena ti vā taṇ samayan ti vā abhilāpa-matta-bhedo esa sabbattha bhummam eva attho ti. Tasmā ekaṇ samayan ti vutte pi ekasmiṇ samaye ti attho veditabbo.

Bhagavān ti, garu.[1] Garuṇ hi loke Bhagavā ti vadanti. Ayañ ca sabba-guṇa-visiṭṭhatāya sabba-sattānaṇ garu, tasmā Bhagavā ti veditabbo. Porāṇehi pi vuttaṇ:

Bhagavā ti vacanaṇ seṭṭhaṇ, Bhagavā ti vacanam uttamaṇ,
garu gārava-yutto so Bhagavā tena vuccatī[2] ti.

Api ca:

Bhāgyavā bhaggavā yutto bhagehi ca vibhattavā
bhattavā vantagamano bhavesu Bhagavā tato ti.
(Nid. i, 142)

Imissā gathāya-vasen' assa padassa vitthārato attho veditabbo. So *Visuddhi-Magge Buddhânussati-niddese* (VM. i, 210) vutto yeva.

Ettāvatā c' ettha *evam me sutan* ti vacanena yathā-sutaṇ dhammaṇ desento Bhagavato dhamma-sarīraṇ paccakkhaṇ karoti. Tena "Na-y-idaṇ atikkanta-satthukaṇ pāvacanaṇ. Ayaṇ vo Satthā" ti (*cf.* D. ii, 254) Satthu adassanena ukkaṇṭhitaṇ janaṇ samassāseti. *Ekaṇ samayaṇ Bhagavā* ti vacanena, tasmiṇ samaye Bhagavato avijjamāna-bhāvaṇ dassento rūpakāya-parinibbānaṇ sāveti.[3] Tena 'evaṇ-vidhassa nāma ariya-dhammassa desetā[4] dasabala-dharo vajira-saṅghāta[5]-samāna-kāyo, so pi Bhagavā parinibbuto, ken' aññena jīvite āsā janetabbā' ti jīvita-madamattaṇ janaṇ saṇvejeti saddhamme c' assa ussāhaṇ janeti; *evan* ti ca bhaṇanto[6] desanā-sampattiṇ niddisati, *me sutan* ti sāvaka-sampattiṇ, *ekaṇ samayan* ti kāla-sampattiṇ, *Bhagavā* ti desaka-sampattiṇ.

Sāvatthiyan[7] ti, evannāmake nagare, samīp' atthe c' etaṇ bhumma-vacanaṇ.

---

[1] A, G. garuṇ. [2] A, VA, KhA. pavucc-. *Cf. my note to* UdA., p. 23.
[3] *So* AA, C, D., *but* A, G, UdA. sādheti; DA, MA. sāreti; KhA. dasseti.
[4] *So* C, D, AA, MA., *but* A, G. desento; DA, KhA, AA. desako.
[5] C, C_1 saṅkhāta-.
[6] A, G. evan ti ca vacanaṇ bhāsamāno āyasmā Ānando.
[7] *Cf.* KhA. 110 *f.*, AA_1, 15.

Viharatī ti, avisesena iriyāpatha-dibba-brahma-ariya-vihāresu aññatara-vihāra-samaṅgi-paridīpanam etaṃ. Idha pana ṭhāna-gaman' āsana[1]-sayana-ppabhedesu iriyāpathesu aññatar' iriyāpatha-samāyoga-paridīpanaṃ. Tena ṭhito pi, gacchanto pi, nisinno pi, sayāno pi, Bhagavā viharati icc' eva veditabbo. So hi ekaṃ iriyāpatha-bādhanaṃ aññena[2] iriyāpathena vi-cchinditvā aparipaṭantaṃ[3] atta-bhāvaṃ harati, pavatteti: tasmā vi-haratī ti vuccati.

Jetavane[4] ti, Jetassa rājakumārassa vane. Taṃ hi tena ropitaṃ saṃvaḍḍhitaṃ paripālitaṃ ahosi, tasmā Jetavanan ti saṅkhaṃ gataṃ. Tasmiṃ Jetavane. *Anāthapiṇḍikassa ārāme*[5] ti, Anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaṇṇāsa-hiraññā-koṭipariccāgena Buddha-ppamukhassa bhikkhu-sanghassa niyyātitattā Anāthapiṇḍikassa ārāme ti saṅkhaṃ gate ārāme. Ayam ettha saṅkhepo. Vitthāro pana *Papañca-sūdaniyā Majjhim' atthakathāya Sabb' āsava-sutta-vāṇṇanāyaṃ* vutto.

Tattha siyā: yadi tāva Bhagavā Sāvatthiyaṃ viharati, Jetavane ti na vattabbaṃ, atha tattha viharati, Sāvatthiyan ti na vattabbaṃ; na hi sakkā ubhayattha ekaṃ samayaṃ viharitun ti. Na kho pan' etaṃ evaṃ datthabbaṃ. Nanu avocumha samīp' atthe bhumma-vacanan ti? Tasmā yathā Gangā-Yamunādīnaṃ samīpe goyūthāni carantāni 'Gangāya caranti, Yamunāya carantī' ti vuccati, evam idhâpi yadidaṃ Sāvatthiyā samīpe Jetavanaṃ, tattha viharanto vuccati 'Sāvatthiyaṃ viharati Jetavane' ti, gocara-gāma-nidassan' attham hi 'ssa Sāvatthi-vacanaṃ, pabbajit' ānurūpa-nivāsana-ṭṭhāna-nidassan' atthaṃ sesa-vacanaṃ.

Aññatarā devatā ti, nāma-gotta-vasena apākatā ekā devatā ti attho. "Abhijānāti no bhante Bhagavā ahu taṃ yeva[6] aññatarassa mahesakkhassa yakkhassa saṅkhittena taṇhā-saṅkhaya-vimuttiṃ abhāsitthā" ti (M. i, 255). Ettha pana abhiññāto Sakko pi devarājā 'aññataro' ti vutto, devatā ti[7]

---

[1] A, G. gamana-ṭṭhāna-nisīdana. [2] AA. ekena; KhA. itarena.
[3] A. aparipantaṃ. [4] *Cf.* KhA., p. 111 *ff. and infra*, p. 89.
[5] A, G. ārāmo.
[6] C. āhunaṃ yeva; C_1, D. āhu taṃ; A, G. ahūnaṃ.
[7] A, G, C, D. devatāni.

ca idaṇ devānam pi deva-dhītānam pi sādhāraṇa-vacanaṇ. Imasmiṇ pan' atthe deva-putto adhippeto. So ca rūpâvacarānaṇ devānam aññataro.

Abhikkantāya rattiyā[1] ti, ettha abhikkanta-saddo khaya-sundarâbhirūpa-abbhanumodanâdisu dissati. Tattha "abhikkantā, bhante, rattī: nikkhanto paṭhamo yāmo: cira-nisinno bhikkhu-sangho. Uddisatu bhante Bhagavā bhikkūnaṇ pāṭimokkhan" ti (Vin. ii, 236) evamādisu khaye dissati. "Ayaṇ imesaṇ catunnaṇ puggalānaṇ abhikkantataro ca paṇītataro ca" ti (A. ii, 101) evamādisu sundare.

"Ko me vandati pādāni iddhiyā yasasā jalam
abhikkantena vaṇṇena sabbā obhāsayaṇ disā" ti
(Vim. Vatt. li, 1)

ādisu abhirūpe. "Abhikkantaṇ, bho Gotama . . ." ti (D. i, 110) evamādisu abbhanumodane. Idha pana khaye, tena abhikkantāya rattiyā, parikkhīṇāya rattiyā ti vuttaṇ hoti. Tatth' āyaṇ deva-putto majjhima-yāme samanantare āgato ti veditabbo. Niyāmo[2] kir' esa devatānaṇ: yadidaṇ Buddhānaṇ vā Buddha-sāvakānaṇ vā upaṭṭhānaṇ āgacchantā majjhima-yāme samanantare yeva āgacchanti.

Abhikkantavaṇṇā ti, idha vaṇṇa[3]-saddo pana chavi-thuti-kula-vagga-kāraṇa-saṇṭhāna-ppamāṇa-rūpâyatanâdisu dissati. Tattha "suvaṇṇa-vaṇṇo 'si, Bhagavā" ti (Sn. *v.* 548) evamādīsu chaviyā. "Kadā saṇyuḷhā[4] pana te, gahapati, samaṇassa Gotamassa vaṇṇā" ti (D. i, 91) evamādisu thutiyaṇ. "Cattāro 'me, bho Gotama, vaṇṇā" ti (D. i, 91) evamādisu kula-vagge. Atha "kena nu vaṇṇena gandha-ttheno ti vuccatī?" ti (S. i, 204; J. iii, 308) evamādisu kāraṇe. "Mahantaṇ hatthi-rāja-vaṇṇaṇ abhinimminitvā" ti (S. i, 104) evamādisu saṇṭhāne. "Tayo pattassa vaṇṇā" ti (Vin. iv, 243) evamādisu pamāṇe. "Vaṇṇo gandho raso ojā" ti (?) evamādīsu rūpâyatane. So idha chaviyā daṭṭhabbo. Tena abhikkanta-vaṇṇā abhirūpa-cchavi, iṭṭha[5]-manāpa-vaṇṇā ti vuttaṇ hoti. Devatā hi manussa-lokaṇ āgacchamānā pakativaṇṇañ ca pakati-iddhiñ ca jahitvā, olārikaṇ atta-bhāvaṇ

[1] *Cf.* KhA. 113; DA. 227. [2] *All* niyamo. [3] *Cf.* DA. 37 *ff.*
[4] DA. saṇvuḷh- (*v.l.* sañaḷhā); C_1 saṇvyuḷh-. [5] A, C, G. iddha.

katvā, atireka-vaṇṇaŋ atireka-iddhiŋ māpetvā, naṭa-samajjâdini gacchantā, manussā viya abhisaṅkhatena[1] kāyena āgacchanti. Tattha kāmâvacarā anabhisaṅkhatenā pi āgantuŋ sakkonti, rūpâvacarā pana na sakkonti. Tesaŋ hi atisukhumo atta-bhāvo, na tena iriyāpatha-kappanaŋ hoti. Tasmā ayaŋ devaputto abhisaṅkhaten' eva āgato. Tena vuttaŋ abhikkanta-vaṇṇā ti.

Kevalakappan[2] ti, ettha *kevala*-saddo anavasesa-yebhuyyaabyāmiss' ānatireka-daḷhattha-visaŋyogâdi anek' attho. Tatha hi 'ssa "kevala-paripuṇṇaŋ[3] parisuddhaŋ brahmacariyan" ti (D. i, 62) evamādisu anavasesatā[4] attho. "Kevalakappa ca Anga-Magadhā pahūtaŋ khādanīyaŋ bhojanīyaŋ ādāya upasaṅkamissantī" ti (Vin. i, 27) evamādisu yebhuyyatā. "Kevalassa dukkha-kkhandhassa samudayo hotī" ti (A. i, 177) evamādisu abyāmissatā. "Kevalaŋ saddhā-mattakaŋ nūna ayam āyasmā" ti (A. iii, 376) evamādisu anatirekatā. "Ayasmato Anuruddhassa Bāhiyo[5] nāma saddhi-vihāriko kevalaŋ sangha-bhedāya ṭhito" ti (A. ii, 239) evamādisu daḷhattatā. "Kevalaŋ[6] vusitavā uttama-puriso ti vuccatī" ti (A. v, 16) evamādisu visaŋyogo. Idha pan' assa anavases' attho[7] ti adhippeto.

Kappa-saddo pan' āyaŋ abhisaddahana-vohāra-kāla-paññatti-cchedana-vikappa-lesa-samanta-bhāvâdi anek' attho. Tathā hi 'ssa "okappaniyam etaŋ bhoto Gotamassa yathā taŋ arahato Sammāsambuddhassā" ti (M. i, 249) evamādisu abhisaddahan'[8] attho. "Anujānāmi, bhikkhave, pañcahi samaṇa-kappehi phalaŋ paribhuñjitun" ti (Vin. ii, 109) evamādisu vohāro. "Yena sudaŋ nicca-kappaŋ viharatī" ti (M. i, 249) evamādisu kālo. "Icc' āyasmā Kappo" ti (Sn. 1092) evamādisu paññatti. "Alaṅkato kappita-kesa-massū" ti (J. vi, 268) evamādisu chedanaŋ.[9] "Kappati dvangulakappo" ti (Vin. ii, 300) evamādisu vikappo. "Atthi kappo

---

[1] A. abhikkante saṅkhatena.
[2] *Cf.* KhA. 115; DA. 103; UdA. 175.
[3] *Cf.* DA. 177.
[4] C_1 *adds* ti.
[5] A, C, G, KhA. 115, Bāhiko.
[6] A, G. kevalaŋ; C, C_1, D. *and* A. *text* kevalī.
[7] KhA. -sesatā attho.
[8] A, C, KhA. -am attho; G. -amatto.
[9] A, G. chedane; C. chedaŋ.

nipajjitun" ti (A. iv, 333) evamādisu leso. *Kevalakappaṃ Jetavanaṃ obhāsetvā* ti evamādisu samanta-bhāvo. Idha pan' assa samanta-bhāvo attho ti adhippeto. Tasmā kevalakappaṃ Jetavanan ti ettha anavasesasaṃ samantato Jetavanan ti evam attho daṭṭhabbo. *Obhāsetvā* ti, vatthâlaṅkārasarīra-samutthitāya[1] ābhāya pharitvā, candimā viya suriyo viya ca ekobhāsaṃ ekapajjotaṃ karitvā ti attho.

Yena Bhagavā ten' upasaṅkamī[1] ti, *yenā* ti bhummatthekaraṇa-vacanaṃ: tasmā yattha Bhagavā tattha upasaṅkamī ti evam ettha attho daṭṭhabbo: yena vā kāraṇena Bhagavā deva-manussehi upasaṅkamitabbo, tena kāraṇena upasaṅkamī ti evam etth' attho daṭṭhabbo. Kena ca[2] kāraṇena Bhagavā upasaṅkamitabbo? Nāna-ppakāra-guṇa-vises' adhigam' ādhippāyena sādu-phalūpabhogâdhippāyena[3] dvijagaṇehi nicca-phalita mahārukkho viya. Upasaṅkamī ti ca gato ti vuttaṃ hoti.

Upasaṅkamitvā ti, upasaṅkamana - pariyosāna - dīpanaṃ. Athavā evaṃ gatā tato āsannataraṃ ṭhānaṃ Bhagavato samīpasaṅkhātaṃ gantvā ti pi vuttaṃ hoti. Idāni yen' atthena loke agga-puggalassa upaṭṭhānaṃ āgatānaṃ pucchitu-kāmo dasanakha-samodhāna-samujjalaṃ aṅguliṃ sirasi paṭiṭṭhāpetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Ekamantan ti,[4] bhāva - na - puṃsaka - niddeso, "visamaṃ candima-suriyā parivattantī" ti (S. ii, 27) ādisu viya: tasmā yathā ṭhitā ekamantaṃ ṭhitā hoti, tathā aṭṭhāsī ti, evam ettha attho daṭṭhabbo. Bhumm' atthe vā etaṃ upayoga-vacanaṃ. *Aṭṭhāsī* ti, ṭhānaṃ kappesi. Paṇḍitā hi deva-manussā garu-ṭṭhānīyaṃ upasaṅkamitvā āsana-kusalatāya ekamantaṃ tiṭṭhanti, ayañ ca devo tesaṃ aññataro: tasmā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Kathaṃ ṭhito pana ekamantaṃ ṭhito hotī ti? Chaṭṭhāna-dose vajjetvā, seyyathîdaṃ: atidūram accāsannaṃ[5]

---

[1] *Cf.* UdA. 53.
[2] C, D. kenaci (?).
[3] A, C, D. upayog-; G. sādhu-phalūpago-.
[4] *Cf.* SnA. i, 140.
[5] A. ati-ās. KhA. 117 *has the six thus*:—

Na pacchato na purato na pi āsanna-dūrato
na kacche na pi paṭivāte na câpi oṇatuṇṇate,
ime dose vivajjetvā ekamantaṃ ṭhitā ahū ti.

upari-vātam unnata-ppadesaŋ atisammukham atipacchā ti. Atidūre ṭhito hi sace kathetukāmo hoti, uccā-saddena kathetabbaŋ hoti: accāsanne ṭhito sanghaṭṭanaŋ karoti: uparivāte ṭhito sarīra-gandhena bādhati: unnata-padese ṭhito agāravaŋ pakāseti: atisammukhā ṭhito sace daṭṭhu-kāmo hoti cakkhunā cakkhuŋ āhacca daṭṭhabbaŋ hoti. Atipacchā ṭhito, sace daṭṭhu-kāmo hoti, gīvaŋ pasāretvā daṭṭhabbaŋ hoti: tasmā ayam pi ete cha-ṭṭhāna-dose vajjetvā aṭṭhāsi. Tena vuttaŋ ekamantaŋ aṭṭhāsī ti.

Etad avoca ti, etaŋ avoca. *Kathan nū* ti, kāraṇa-pucchā. Bhagavato hi tiṇṇ' ogha-bhāvo dasa-sahassī-loka-dhātuyā pākaṭo hoti. Ten' imissā devatāya tattha kaṅkhā n' atthi. Iminā pana kāraṇena tiṇṇo ti na jānāti, tena sā taŋ kāraṇaŋ pucchamānā evam āha. *Mārisā* ti, devatānaŋ pīya-samudācāra-vacanam etaŋ. Niddukkhā ti vuttaŋ hoti, yadi evaŋ: "Yadā kho[1] te, mārisa, saṅkunā saṅku hadaye samāgaccheyya, atha naŋ jāneyyāsi: Vassa-sahassam me niraye paccamānassā tī" ti (M. i, 337): idaŋ virujjhati, na hi nerayika satto niddukkho nāma hoti, kiñcâpi na niddukkho, rūḷhi-saddena pana evaŋ vuccati. Pubbe kira paṭhama-kappikānaŋ niddhukkhānaŋ[2] sukha-samappitānaŋ esa vohāro. Aparabhāge pana dukkhaŋ hotu vā mā vā rūḷhi-saddena ayaŋ vohāro vuccat' eva, nippadumā pi nirudakā pi vā pokkharaṇī pokkharaṇī viya.

Ogham atarī ti, ettha cattāro oghā, kām' ogho bhav' ogho diṭṭh' ogho avijjh' ogho ti. Tattha pañcasu kāma-guṇesu chanda-rāgo kām' ogho nāma: rūpârūpa-bhavesu chanda-rāgo ca jhāna-nikanti ca bhav' ogho nāma: dvāsaṭṭhi-diṭṭhiyo diṭṭh' ogho nāma: catusu saccesu aññāṇaŋ avijjh' ogho nāma.

Tattha kām' ogho aṭṭhasu lobha-sahagatesu citt' uppādesu uppajjati: bhav' ogho catusu diṭṭhi-gata-vippayutta-lobha-sahagatesu citt' uppādesu uppajjati: diṭṭh' ogho catusu diṭṭhi-gata-sampayuttesu citt' uppādesu uppajjati: avijjh' ogho sabbakusalesu uppajjati: sabbo pi c' esa āvahan' atthena[3] ca rās' atthena ca ogho ti veditabbo. Āvahan' atthena

---

[1] *So* A, G. *and* M. *text, the rest omit* kho *and read* jāneyya *below.*

[2] C_1 *omits.*

[3] A, C, D. avahan-; C_1 avahanan-.

ti adho gaman' atthena. Ayaṃ hi attano vasaṃ gate satte adho gameti, nirayâdibhedāya duggatiyaṃ yeva nibbatteti, upari-bhāvañ[1] ca[2] nibbānaṃ gantuṃ adento adho tīsu bhavesu catusu yonisu pañcasu gatisu sattasu viññāṇa-ṭṭhitisu navasu satt' āvāsesu ca gametī ti pi attho. Rās' atthenā ti mahant'. atthena: mahā h' eso kilesa-rāsi, avīcito paṭṭhāya yāva bhavaggā patthaṭo hoti yadidaṃ pañcasu kāma-guṇesu chanda-rāgo nāma. Sesesu pi es' eva nayo. Evam ayaṃ rās' atthena pi ogho ti veditabbo.

Atarī ti, imaṃ catubbidham pi oghaṃ kena nu tvaṃ, mārisa, kāraṇena tiṇṇo ? ti pucchati. Ath' assa Bhagavā pañhaṃ vissajjento appatiṭṭhaṃ khvâhaṃ ti ādim āha. Tattha *appatiṭṭhan* ti, appatiṭṭhahanto. *Anāyūhan* ti, anāyūhanto avāyamanto ti attho.

Iti Bhagavā gūḷhaṃ paṭicchannaṃ katvā pañhaṃ kathesi. Devatā pi taṃ sutvā 'bāhirakaṃ tāva oghaṃ tarantā nāma ṭhātabba-ṭṭhāne tiṭṭhantā, taritabba-ṭṭhāne āyūhantā taranti. Ayaṃ pana Avīcito yāva bhavaggā patthaṭaṃ kiles' oghaṃ kilesa-rāsiṃ appatiṭṭhahanto anāyūhanto atarin' ti āha. 'Kinnu kho etaṃ ? Kathaṃ nu kho etan ?' ti. Vimati-pakkantā[3] pañhassa atthaṃ na[4] aññāsi. Kim pana Bhagavatā yathā sattā na jānanti evaṃ kathan' atthāya pāramiyo pūretvā sabbaññutā paṭividdhā ti ? Na etadatthāya paṭividdhā. Dve pana Bhagavato desanā, niggaha-mukhena ca anuggaha-mukhena ca. Tattha ye paṇḍita-mānino honti aññāte[5] viññāta-saññino pañcasata-brāhmaṇa-pabbajitā viya, tesaṃ māna-niggah' atthaṃ yathā na jānanti, evaṃ mūla-pariyāyâdi-sadisaṃ dhammaṃ deseti. Ayaṃ niggaha-mukhena desanā. Vuttam pi c' etaṃ "Niggayha niggayhâhaṃ, Ānanda, vakkhāmi, pavayha pavayha.[6] Yo sāro so ṭhassatī" ti (M. iii, 118; DhpA. ii, 108).

---

[1] C. bhavaṃ. [2] A, C, D, G. va.
[3] A, G. pakkh-. [4] C_1 *adds* na. [5] C_1 *adds* viññāta-.
[6] *Cf.* JA. v, 116:—

Niggaṇhe niggahârahaṃ, paggaṇhe paggârahaṃ.

A, G. paggayha *and* niggayhanaṃ; C. niggiyha (?); C_1 paggayha, paggayha.

Ye pana ujukā sikkhā-kāmā tesaṇ suviññeyyaṇ katvā *Akaṅkheyya Suttādi*[1]-sadisaṇ dhammaṇ deseti. "Abhirama, Tissa, abhirama,[2] Tissa: aham ovādena, aham anuggahena, aham anusāsaniyā" ti (S. iii, 109) jane samassāseti. Ayam anuggaha-mukhena desanā.

Ayaṃ pana devaputto māna-tthaddho paṇḍita-māni. Evaṇ kir' assa ahosi: Ahaṇ oghaṇ jānāmi, Tathāgatassa ogha-tiṇṇa-bhāvaṇ jānāmi. Iminā pana kāraṇena tiṇṇo ti ettaka-mattaṇ na jānāmi. Iti mayhaṇ ñātam eva bahun, appaṇ aññātaṇ. Tam ahaṇ kathita-mattam eva jānissāmi. Kiṇ hi nāma taṇ Bhagavā vadeyya yassâhaṇ atthaṇ na jāneyyan ti? Atha Satthā: Ayaṇ kiliṭṭha[3]-vatthaṇ viya ranga-jātaṇ abhabbo imaṇ mānaṇ appahāya desanaṇ sampaṭicchituṇ. Māna-niggahaṇ tav' assa katvā puna nīca-cittena pucchantassa pakāsessāmī ti paṭicchannaṇ katvā pañhaṇ kathesi. So pi nihata-māno ahosi, sā c' assa nihata-mānatā uttariṇ pañha-pucchanen' eva veditabbā. Tassa pana pañha-pucchanassa ayam attho. *Kathaṇ pana tvaṇ, mārisa, appatiṭṭhaṇ anāyūhaṇ oghaṇ atarī* ti, yathâhaṇ jānāmi evaṇ me kathehī ti. Ath' assa Bhagavā kathento *yada svâhan* ti ādim āha.

Tattha *yadā svâhan* ti, yasmiṇ kāle ahaṇ. *Su*-karo nipāta-mattaṇ, yathā ca ettha evaṇ sabbapadesu. *Saṇsīdāmī* ti, paṭicchannaṇ katvā ataranto tatth' eva osīdāmi. *Nibbuyhāmī* ti, ṭhātuṇ asakkonto ativattāmi. Iti ṭhāne ca vāyāme ca dosaṇ disvā atiṭṭhanto avāyamanto ogham atarin ti. Evaṇ tāva Bhagavatā pañho kathito devatāyā pi paṭividdho, na pana pākaṭo. Tassa pākaṭa[4]-karaṇ' atthaṇ satta dukā dassitā:-Kilesa-vasena hi santiṭṭhanto saṇsīdati nāma: abhisaṅkhāra-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma: taṇhā-diṭṭhīhi vā santiṭṭhanto saṇsīdati nāma, avasesa-kilesānañ c' eva abhisaṅkhārānañ ca vasena āyūhanto nibbuyhati nāma: taṇhā-vasena vā santiṭṭhanto saṇsīdati nāma, diṭṭhi-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma: sassata-diṭṭhiyā vā santiṭṭhanto saṇsīdati nāma: uccheda-diṭṭhiyā āyūhanto nibbuyhati nāma: olīyan' abhinivesā hi bhava-diṭṭhi, atidhāvan' ābhinivesā

[1] M. i, 6.
[2] C, D. *misquote, reading* abhirama-*ti yaṇ*.
[3] A, C, D. asaṅkil-.
[4] C_1 pākaṭī.

vibhava-diṭṭhi, līna-vasena vā santiṭṭhanto saṇsīdati nāma, uddhacca-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Tathā kāma-sukhallik' ānuyoga-vasena santiṭṭhanto saṇsīdati nāma, atta-kilamath' ānuyoga-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma, sabbâkusal' ābhisaṅkhāra-vasena santiṭṭhanto saṇsīdati nāma, sabba-lokiya-kusal' ābhisaṅkhāra-vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Vuttam pi c' etaṇ: "Seyyathâpi, Cunda, ye keci akusalā dhammā sabbe te adhobhāvaṇ-gamanīyā, ye keci kusalā dhammā sabbe te upari-bhāvaṇ[1]-gamanīyā" ti (M. i, 44). Imaṇ pañha-vissajjanaṇ sutvā vā devatā sotâpatti-phale patiṭṭhāya tuṭṭhā pasannā attano tuṭṭhiñ ca pasādañ ca pakāsayantī *cirassaṇ vatā* ti gātham āha.

Tattha *cirassan* ti, cira-kālassa accayenā ti attho. Ayaṇ kira devatā Kassapa-Sammāsambuddhaṇ disvā tassa parinibbānato paṭṭhāya antarā aññaṇ Buddhaṇ na diṭṭha-pubbā, tasmā ajja Bhagavantaṇ disvā evam āha. Kim pan' imāya devatāya ito pubbe Satthā na diṭṭha-pubbo? Diṭṭha-pubbo vā hotu adiṭṭha-pubbo vā dassanaṇ upādāya evaṇ vattuṇ vaṭṭati.[2] *Brāhmaṇan* ti, bāhita-pāpaṇ khīnâsava-brāhmaṇaṇ. *Parinibbutan* ti, kilesa-nibbānena nibbutaṇ. *Loke* ti, satta-loke. *Visattikan* ti, rupâdisu ārammaṇesu āsatta-visattatâ-dīhi kāraṇehi visattikā vuccati taṇhā. Taṇ visattikaṇ apatiṭṭhamānaṇ anāyūhamānaṇ. *Tiṇṇan* ti, nittiṇṇaṇ uttiṇṇaṇ. Cirassaṇ vata khīnâsava-brāhmaṇaṇ passāmī ti attho.

Samanuñño Satthā ahosī ti, tāya[3] devatāya vacanaṇ citten' eva samanumodi, ekajjhâsayo ahosi. *Antaradhāyī* ti, abhisaṅkhata-kāyaṇ jahitvā attano pakati-upādinnaka-kāyasmiṇ yeva ṭhatvā[4] laddh' assādā laddha-patiṭṭhā hutvā Dasabalaṇ gandhehi mālehi ca pūjetvā attano bhavanaṇ yeva agamāsī ti.

2.

Idāni dutiya-suttato paṭṭhāya paṭhamaṇ āgatañ ca uttān' atthañ ca pahāya yaṇ yaṇ anuttānaṇ taṇ tadeva vaṇṇāyissāma. *Jānāsi no* ti, jānāsi nu? *Nimokkhan* ti ādīni, maggâdīnaṇ

[1] C, D. bhāgaṇ.
[2] A, G. vaddhati.
[3] C. tassā.
[4] A. G. ṭhapetvā.

nāmāni. Maggena hi sattā kilesa-bandhanato nimuccanti. Tasmā maggo sattānaṃ nimokkho ti vutto. Phala-kkhaṇe pana te kilesa-bbandhanato pamuttā, tasmā phalaṃ sattānaṃ pamokkho ti vuttaṃ. Nibbānaṃ patvā sattānaṃ sabba-dukkhaṃ viviccati.[1] Tasmā nibbānaṃ viveko ti vuttaṃ. Sabbāni vā etāni nibbānass' eva nāmāni. Nibbānaṃ hi patvā sattā sabba-dukkhato nimuccanti pamuccanti viviccanti, tasmā tadeva nimokkho pamokkho viveko ti vuttaṃ.

Jānāmi kvāhan ti, jānāmi kho ahaṃ. Avadhāraṇ' attho kho-kāro. Ahaṃ vijānāmi yeva. Sattānaṃ nimokkha-vijānan' attham eva hi mayā, samatiṃsa-pāramiyo pūretvā, sabbaññuta-ñāṇaṃ paṭividdhan ti sīha-nādaṃ nadati. Buddha-sīha-nādaṃ nāma kira etaṃ suttaṃ. *Nandī-bhava-parikkhayā* ti, nandi-mūlakassa kamma-bhavassa parikkhayena nandiyā ca bhavassa cā ti pi vattati. Tattha hi purima-nayena nandī-bhavena tividha-kammâbhisaṅkhāra-vasena saṅkhāra-kkhandho gahito. Saññā-viññāṇehi taṃ sampayuttā ca dve khandhā. Tehi pana tīhi khandhehi sampayuttā vedanā. Tesaṃ gahaṇena gahitā vā ti anupādinnakānaṃ catunnaṃ arūpa-kkhandhānaṃ pavatti[2]-vasena sa-upādisesaṃ nibbānaṃ kathitaṃ hoti. *Vedanānaṃ nirodhā upasamā* ti, upādinnaka-vedanānaṃ nirodhena ca upasamena ca. Tattha vedanā gahaṇena taṃ sampayuttā tayo khandhā gahitā 'va honti, tesaṃ vatth' ārammaṇa-vasena rūpa-kkhandho pi.[3] Evaṃ imesaṃ upādinnakānaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ appavatti-vasena anupādisesaṃ nibbānaṃ kathitaṃ hoti.

Dutiya-nayena pana nandī-gahaṇena saṅkhāra-kkhandho gahito, bhava-gahaṇena uppatti-bhava saṅkhāto, rūpa-kkhandho pi, saññâdīhi sa-rūpen' eva tayo khandhā. Evaṃ imesaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ appavatti-vasena nibbānaṃ kathitaṃ hotī ti veditabbaṃ. Imam eva ca nayaṃ Catu-nikāyika-Bhaṇḍika-tthero roceti. Iti nibbāna-vasena va Bhagavā desanaṃ niṭṭhāpesī ti.

---

[1] C_1 -dukkhā vivitti. [2] A, C, D, G. appavatti-. [3] C_1 ti.

3.

Tatiye: *Upanīyatī*[1] ti, parikkhīyati nirujjhati, upagacchati vā. Anupubbena maraṇaṃ upetī ti attho. Yathā vā gopālena go-gaṇo nīyati, evaṃ jarā[2]-maraṇa-santikaṃ upanīyatī ti attho. *Jīvitan* ti, jīvit' indriyaṃ. *Appan* ti, parittaṃ, thokaṃ. Tassa[3] dvīh' ākārehi parittatā veditabbā, sarasa-parittatāya ca khaṇa-parittatāya ca. Sarasa-parittatāya pi hi "Yo hi,[4] bhikkhave, ciraṃ jīvati, so vassa-sataṃ appaṃ vā bhīyo" ti (S. i, 108) vacanato parittaṃ. Khaṇa-parittatāya pi param' atthato hi atiparitto sattānaṃ jīvita-kkhaṇo eka-citta-ppavatti-matto yeva. Yathā nāma ratha-cakkaṃ pavaṭṭamānam pi eken' eva nemi-ppadesena pavaṭṭati, titthamānam pi eken' eva tiṭṭhati. Evam evaṃ ekacitta-kkhaṇikaṃ sattānaṃ jīvitaṃ. Tasmiṃ citte niruddha-matte satto (mato) niruddho ti vuccati. Yathâha:—"Atīte citta-kkhaṇe jīvittha, na jīvati, na jīvissati. Anāgate citta-kkhaṇe jīvissati, na jīvati, na jīvittha. Paccuppanne citta-kkhaṇe jīvati, na jīvittha, na jīvissati."[5]

Jīvitaṃ attabhāvo ca sukha-dukkhā ca kevalā
eka-citta-samāyuttā, lahuso vattati khaṇo.[6]

Ye niruddhā marantassa tiṭṭhamānassa vā idha,
sabbe pi sadisā khandhā gatā appaṭisandhikā.[7]

Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati,
citta-bhanga[8] mato loko, paññatti paramatthiyā ti.

Jar' ūpanītassā ti, jaraṃ upagatassa: jarāya vā maraṇa-santikaṃ upanītassa. *Na santi tāṇā* ti, tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ bhavituṃ samattho nāma koci n' atthi. *Etaṃ bhayan* ti, etaṃ jīvit' indriyassa maraṇ' ūpagamanaṃ āyu-parittatā jar' ūpanītassa tāṇ' ābhāvo ti tividhaṃ bhayaṃ. Bhaya-vatthu bhaya-

---

[1] *Cf.* A. i, 155; JA. iv, 398. [2] C_1 jarāya.
[3] *Cf.* Nidd. i, 42. [4] *Text* hi; A, C, D, G. koci; C_1 *omits.*
[5] *I give the order of the verbs as at* Nidd. i, 42, 117. *Our texts confuse the order in the second and third arrangement.*
[6] C, C_1, D. vattato khaṇo; A, G. vattate khaṇe.
[7] *So* Nidd., *but the rest* -sandhiyā. [8] C_1 bhangā.

kāraṇan ti attho. *Puññāni kayirātha sukhâvahānī* ti, viññupuriso sukhâvahāni sukha-dāyakāni puññāni kareyya.

Iti devatā rūpâvacara-jjhānaŋ sandhāya pubba-cetanaŋ apara-cetanaŋ muñcana-cetanañ ca gahetvā bahu-vacana-vasena puññānī ti āha. Jhān' assādaŋ jhāna-nikantiŋ jhāna-sukhañ ca gahetvā sukh' āvahānī ti āha. Tassā kira devatāya sayaŋ dīgh' āyuka-ṭṭhāne Brahmaloke nibbattattā hetthā kāmâvacara-devesu paritt' āyuka-ṭṭhāne cavamāne ca uppajjamāne ca thulla-phusitake vuṭṭhi-pāta-sadise satte disvā etad ahosi: Aho vat' ime sattā jhānaŋ bhāvetvā, aparihīna-jjhānā kālaŋ katvā, Brahmaloke ekakappa-dvekappa-catukappa - aṭṭhakappa - solasakappa - dvattiŋsakappa - catusaṭṭhikappa-ppamāṇaŋ addhānaŋ tiṭṭheyyun ti. Tasmā evam āha. Atha Bhagavā: Ayaŋ devatā aniyānikaŋ vaṭṭa-kathaŋ kathetī ti vivaṭṭam assa dassento dutiyaŋ gātham āha.

Tattha *lok' āmisan* ti, dve lok' āmisāni, pariyāyena ca nippariyāyena ca. Pariyāyena tebhūmaka - vaṭṭaŋ lok' āmisaŋ, nippariyāyena cattāro paccayā. Idha pariyāya-lok' āmisaŋ adhippetaŋ. Nippariyāya-lok' āmisam pi vaṭṭati yeva. *Santi-pekkho* ti, nibbāna-saṅkhātaŋ accanta-santiŋ pekkhanto icchanto patthanto ti.

4.

Catutthe: *Accentī*[1] ti, atikkamanti. *Kālā* ti, purebhattâdayo kālā. *Tarayanti rattiyo* ti, rattiyo atikkamamānā puggalaŋ maraṇ' ūpagamanāya tarayanti, sīghaŋ sīghaŋ gamayanti. *Vayoguṇā* ti, paṭhama-majjhima-pacchima-vayānaŋ guṇa-rāsayo[2] ti attho. "Anujānāmi, bhikkhave, ahatānaŋ vatthānaŋ[3] diguṇaŋ sanghātin" ti (Vin. i, 290), ettha hi paṭal' attho guṇ' attho. "Sata-guṇa-dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā" ti (M. iii, 255), ettha ānisaŋs' attho. "Antaŋ anta-guṇan" ti (S. ii, 270), ettha kos' attho.[4] "Kayirā mālā-guṇe bahū" ti (Dhp. 53), ettha rās' attho. "Pañca-kāma-guṇā" ti (M. i, 85), ettha bandhan' attho. Idha pana rās' attho guṇ' attho. Tasmā *vayo-guṇā* ti vayo-rāsayo ti veditabbā.

---

[1] *Cf.* JA. iv, 487.
[2] C_1 guṇā; rāsayo.
[3] Vin. *text* dussānaŋ.
[4] C_1 koṭṭhās-.

Anupubbaṃ jahantī ti, anupaṭipātiyā puggalaṃ jahanti, majjhima-vaye ṭhitaṃ hi paṭhama-vayo jahati. Pacchima-vaye ṭhitaṃ dve paṭhama-majjhimā jahanti. Maraṇa-kkhaṇe pana tayo pi vayā jahant' eva. *Etaṃ bhayan* ti, etaṃ kālānaṃ atikkamānaṃ rattindivānaṃ tarita-bhāvo vayo-guṇānaṃ jahana-bhāvo ti tividhaṃ bhayaṃ. Sesaṃ purima-sadisam evā ti.

5.

Pañcame: *Kati chinde*[1] ti, chindanto kati chindeyya? Sesa-padesu pi es' eva nayo. Ettha ca chinde jahe ti atthato ekaṃ. Gāthā-bandhassa pana matta-bhāv' atthaṃ[2] ayaṃ devatā sadda-punar-uttiṃ[3] vajjayantī evam āha. *Kati saṅgâtigo* ti, kati saṅge atigato: atikkanto ti attho. Saṅkâtigo ti pi pāṭho. Ayam ev' attho:—*Pañca chinde*[4] ti, chindanto pañca orambhāgiya-saṃyojanāni chindeyya. *Pañca jahe* ti, jahanto pañc' uddhambhāgiya-saṃyojanāni jaheyya. Idhâpi chinda-nañ ca jahanañ ca atthato ekam eva. Bhagavā pana devatāya āropita-vacan' ānurūpen' eva evam āha.

Athavā padesu baddha-pāsa-sakuno viya pañc' orambhāgiya-saṃyojanāni hetthā ākaḍḍhamān' ākārāni honti. Tāni anāgāmi-maggena chindeyyā ti vadati. Hatthehi gahitā rukkha-sākhā viya pañc' uddhambhāgiya-saṃyojanāni upari ākaddhamān' ākārāni honti. Tāni arahatta-maggena jaheyyā ti vadati. *Pañca-v-uttari*[5] *bhāvaye* ti, etesaṃ saṃyo-janānaṃ chindan' atthāya c' eva pahan' atthāya ca uttariṃ atirekaṃ visesaṃ bhāvento saddhā pañcamāni indriyāni bhā-vaye ti attho. *Pañca saṅgâtigo* ti, rāga-sango dosa-sango moha-sango māna-sango diṭṭhi-sango ti: ime pañca sange atik-kanto *ogha-tiṇṇo ti vuccatī* ti, catur ogha-tiṇṇo ti kathīyati. Imāya pana gāthāya pañc' indriyāni lokiya-lokuttarāni kathitānī ti.

---

[1] *Cf.* Dhp. 370; Thag. 15, 633.

[2] A, C, D, G. maṭṭa-bhāvataṃ; C_1 maṭṭa-bhāv' atthaṃ.

[3] *So* C_1 *for* puruttiṃ *of* C.

[4] *Cf.* DhpA. iv, 109.

[5] *Texts* vuttari, *the rest* c' uttari.

6.

Chaṭṭhe: *Jāgaratan*[1] ti, jāgarantānaŋ. *Pañca jāgaratan* ti, vissajjana-gāthāyam pana saddhâdīsu pañcasu indriyesu jāgarantesu pañca nīvaraṇā suttā nāma. Kasmā? Yasmā taŋ-samaṅgī-puggalo yattha-katthaci nisinno vā ṭhito vā aruṇaŋ upaṭṭhapento ti pamādatāya akusala-samangitāya sutto nāma hoti. Evaŋ suttesu pañcasu nīvaraṇesu pañc' indriyāni jāgarāni nāma. Kasmā? Yasmā taŋ-samangī-puggalo yattha-katthaci nipajjitvā niddāyanto pi appamādatāya kusala-samangitāya jāgaro nāma hoti. Pañcahi pana nīvaraṇeh' eva kilesa-rajaŋ ādiyati gaṇhati parāmasati, purimāhi kāma-cchandâdayo pacchimānaŋ peccayā hontī ti; *pañcahi* indriyehi *parisujjhatī* ti, ayam attho veditabbo. Idhā pi pañc' indriyāni lokiya-lokuttarān' eva kathitanī ti.

7.

Sattame: *Dhammā* ti, catu-sacca-dhammā. *Appatividitā* ti, ñāṇena appaṭividdhā. *Paravādesu* ti, dvāsaṭṭhi-diṭṭhi-gata-vādesu. Te hi ito paresaŋ titthiyānaŋ vādattā paravādā nāma. *Nīyare* ti, attano dhammatāya pi gacchanti, parena pi nīyanti. Tattha sayam eva sassatâdīni gaṇhantā gacchanti nāma, parassa vacanena tāni gaṇhantā nīyanti nāma. *Kālo tesaŋ pabujjhitun* ti, tesaŋ puggalānaŋ pabujjhituŋ ayaŋ kālo. Lokasmiŋ hi Buddho uppanno, dhammo desīyati, sangho supaṭipanno, paṭipadā bhaddikā. Ime ca pana mahājanā vaṭṭe suttā, na pabujjhantī ti devatā āha. *Sambuddhā* ti, sammā hetunā kāraṇena Buddhā. Cattāro hi Buddhā: sabbaññu-Buddho pacceka-Buddho catu-sacca-Buddho suta-Buddho ti. Tattha samatiŋsa pāramiyo pūretvā sammā-sambodhiŋ patto sabbaññu Buddho nāma. Kappa-sata-sahassâdhikāni dve asaṅkheyyāni pāramiyo pūretvā sayambhūtaŋ patto pacceka-Buddho nāma. Avasesā khīnâsavā catu-sacca-Buddhā nāma. Bahussutā suta-Buddhā nāma. Imasmiŋ atthe tayo pi purimā vaṭṭanti. *Sammadaññāyā*[2] ti, sammā

[1] A. jāgarantā; G. rāgarattan ti.

[2] *So MSS. Text* -aññā *(see note Feer).*

hetunā kāraṇena jānitvā. *Caranti visame saman* ti, visame vā loka-sannivāse visame vā sattanikāye visame vā kilesa-jāte samaṇ carantī ti.

8.

Aṭṭhame: *Susammuṭṭhā* ti, paññāya appaṭividdha-bhāven' eva sunatthā. Yathā hi dve khettāni kasitvā, ekaṇ vapitvā, bahuṇ dhaññaṇ adhigatassa avāpita-khettato aladdhaṇ sandhāya "bahum me dhaññaṇ naṭṭhan" ti vadanto, "aladdham eva naṭṭhan" ti vadanti[1]: evam idhâpi appaṭividitā va susammuṭṭhā nāma. *Asammuṭṭhā* ti, paññāya paṭividdha-bhāven' eva anaṭṭhā. Sesaṇ purima-sadisam evā ti.

9.

Navame: *Māna-kāmassā* ti, mānaṇ kāmentassa icchantassa. *Damo* ti, evarūpassa puggalassa samādhi-pakkhiko damo n' atthī ti vadati.

Saccena danto damasā upeto
vedantagū vusita-brahmacariyo ti, (Sn. 463)[2]

ettha hi indriya-saṇvaro damo ti vutto.

Yadi saccā damā cāgā khantyā bhiyyo na[3] vijjatī ti (Sn. 189),

ettha paññā. "Danena damena saṇyamena sacca-vajjena[4] n' atthi puññaṇ, n' atthi puññassa āgamo" ti (D. i, 53; S. iii, 209), ettha uposatha-kammaṇ. "Sakkhissasi[5] kho tvaṇ, Puṇṇa, iminā dam' ūpasamena samannāgato Sunāparantasmiṇ janapade viharitun?" ti (M. iii, 267 = S. iv, 62), ettha adhivāsana-kkhanti. Imasmiṇ pana sutte damo ti samādhi-pakkhika-dhammānaṇ etaṇ nāmaṇ. Ten' ev' āha, *na monam atthi asamāhitassā* ti. Tattha *monan* ti catu-maga-ñāṇaṇ. Taṇ hi munātī ti, monaṇ. Catu-sacca-dhamme jānātī ti attho. *Maccudheyyassā* ti, tebhūmaka-vaṭṭassa. Taṇ hi maccuno patiṭṭhān' atthena maccu-dheyyan ti vuccati.

[1] C, D. vadanto.
[2] *Again at text*, p. 168.
[3] Sn. *text* 'dha.
[4] A, C, D, G. vācena atthi p., atthi.
[5] S. *text has*: sakkhasi . . . Sunāparantakasmiṇ . . . vatthuṇ.

Paran ti, tass' eva pāraŋ Nibbānaŋ. *Tareyyā* ti, paṭivijjheyya, pāpuṇeyya vā. Idaŋ vuttaŋ hoti: Eko arañño viharanto pamatto puggalo maccu-dheyyassa pāraŋ na tareyya, na paṭivijjheyya, na pāpuṇeyyā ti. *Manam pahāyā* ti, arahatta-maggena nava-vidha-mānaŋ pajahitvā. *Susamāhitatto* ti, upacār' appaṇā[1]-samādhīhi suṭṭhu samāhitatto. *Sucetaso* ti, ñāṇa-sampayuttatāya sundara-citto ñāṇa-vippayutta-cittena hi sucetaso ti na vuccati: tasmā ñāṇa-sampayuttena sucetaso hutvā ti attho. *Sabbadhi vippamutto* hi, sabbesu khandh' āyatanâdisu vippamutto hutvā: *tareyyā* ti, ettha tebhūmaka-vaṭṭaŋ samatikkamanto dibbānaŋ paṭivijjhanto taratī ti, paṭivedha-taraṇaŋ nāma vuttaŋ.

Iti imāya gāthāya tisso sikkhā kathitā honti. Kathaŋ? Māno nāmâyaŋ sīla-bhedato: tasmā *mānay pahāyā* ti iminā adhisīla-sikkhā kathitā honti. *Susamāhitatto* ti, iminā adhicitta-sikkhā. *Sucetaso* ti, ettha cittena paññā dassitā. Tasmā iminā adhipaññā-sikkhā kathitā. Adhisīlañ ca nāma sīle sati hoti: adhicittaŋ citte sati: adhipaññā paññāya sati. Tasmā ettha sīlaŋ nāma pañca pi dasa pi sīlāni: pāṭimokkha-saŋvaro adhisīlaŋ nāmā ti veditabbaŋ. Aṭṭha samāpattiyo cittaŋ, vipassanā pādaka-jjhānaŋ adhicittaŋ, kammassa kata-ñāṇaŋ paññā-vipassanā adhipaññā. Anuppanne hi pi Buddh' uppāde pavattatī ti pañca-sīlaŋ dasa-sīlaŋ sīlam eva: pāṭimokkha-saŋvara-sīlaŋ Buddh' uppāde yeva pavattatī ti, adhisīla. Citta-paññāsu pi es' eva nayo.

Api ca nibbānaŋ patthayantena samādinnaŋ pañca-sīlam pi dasa-sīlam pi adhisīlam eva. Samāpannā aṭṭha samāpattiyo pi adhicittam eva. Sabbam pi lokiya-sīlaŋ sīlam eva. Lokuttara-adhisīla-citta-paññāsu pi es' eva nayo. Iti imāya gāthāya samodhānetvā tisso sikkhā sakala-sāsanaŋ kathitaŋ hoti.

10.

Dasame: *Santānan* ti, santa-kilesānaŋ: paṇḍitānaŋ vā "santo have sabbhi pavedāyantī" ti (Dhp. 151; S. i, 71): "dūre santo pakāsentī" ti (Dhp. 304; Net. 11) ādisu hi paṇḍitā

[1] C, D. -appamānā (?).

pi santo ti vuttā. *Brahmacārinan* ti, seṭṭha-cārīnaṃ, magga-brahmacariya-vāsaṃ vasantānaṃ. *Kena vaṇṇo pasīdatī* ti, kena kāraṇena chavi-vaṇṇo pasīdatī? ti pucchati. Kasmā pan' esā evaṃ pucchati? Esā kira vana-saṇḍa-vāsikā bhumma-devatā āraññake bhikkhū pacchābhattaṃ piṇḍa-pāta-paṭikkante araññaṃ pavisitvā ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānesu mūla-kamma-ṭṭhānaṃ gahetvā nisinne passati. Tesañ ca evaṃ nisinnānaṃ balava-citt' ekaggatā uppajjati. Tato visabhāga[1]-santati vūpasamati, sabhāga-santati okkammati, cittaṃ pasīdati. Citte pasanne lohitaṃ pasīdati. Citta-samuṭṭhānāni upādā-rūpāni parisuddhāni honti. Vantā-pavutta[2]-tāla-phalassa viya mukhassa vaṇṇo hoti. Taṃ disvā devatā cintesi: Sarīra-vaṇṇo nām' āyaṃ panītāni rasa-sampannāni bhojanāni sukkha-samphassāni nivāsana-pāpuraṇa-sayanāni[3] utu-sukhe tebhūmakâdibhede ca pāsāde mālāgandha-vilepanâdīni ca labhantānaṃ pasīdati. Ime pana bhikkhū piṇḍāya caritvā missaka-bhattaṃ bhuñjanti, virala[4]-mañcake vā phalake vā silāya vā sayanāni kappenti, rukkha-mūlâdisu vā abbhokāse vā vasanti. Kena nu kho kāraṇena etesaṃ vaṇṇo pasīdatī ti? Tasmā pucchi. Ath' assa Bhagavā kāraṇ'[5] ākāraṇaṃ kathento dutiyaṃ gātham āha.

Tattha *atītan* ti, atīte asuko nāma rājā dhammiko ahosi. So amhākaṃ panīte paccaye adāsi. Ācariy' upajjhāya lābhino ahesuṃ. Atha mayaṃ evarūpāni bhojanāni bhuñjimha, cīvarāni pārupimhā ti. Evaṃ ekacce paccaya-bāhulikā viya ime bhikkhū *atītaṃ nânusocanti, nâppajappanti nâgatan* ti, anāgate dhammiko rājā bhavissati, phītā janapadā bhavissanti, bahūni sappi-navanītâdīni uppajjissanti. 'Khādatha bhuñjathā' ti tattha tattha vattāro bhavissanti. Tadā mayaṃ evarūpāni bhojanāni bhunjissāma, cīvarāni pārupissāmā ti, evaṃ anāgataṃ na patthenti. *Paccuppannenā* ti, yena kenaci taṃ khaṇe laddhena yāpenti. *Tenā* ti, tena tividhena pi kāraṇena. Evaṃ vaṇṇa-sampattiṃ dassetvā idāni tass' eva vaṇṇassa vināsaṃ dassento anantaraṃ gātham āha.

---

[1] A, C. sabhāva-; D. sabhāga-.
[2] C_1 pamutta-.
[3] C_1 susayanāni.
[4] C_1 bidala-.
[5] C_1 kāraṇaṃ *only*.

Tattha *anāgata-ppajappāyā* ti, anāgatassa patthanāya. *Etenā ti*, etena kāraṇa-dvayena. *Naḷo ̃va harito luto* ti, yathā harito naḷo lāyitvā uṇha-pāsāṇe pakkhitto sussati, evaŋ sussatī ti.

Dasamaŋ.

Naḷa-Vaggo: paṭhamo.

II. NANDANA-VAGGA.

1.

Nandana-vaggassa paṭhame: *Tatrā* ti, tasmiŋ ārāme. *Kho* ti, byañjana-silitthatā-vasena nipāta-mattaŋ. *Bhikkhū āmantesī* ti, parisa-jetthake bhikkhū jānāpesi. *Bhikkhavo* ti, tesaŋ āmantaṇ' ākāra-dīpanaŋ. *Bhadante* ti, paṭivacana-dānaŋ. *Te bhikkhū* ti, ye tattha sammukhī-bhūtā dhamma-paṭiggahakā bhikkhū. *Bhagavato paccassosun* ti, taŋ Bhagavato vacanaŋ pati-assosuŋ: abhimukhā hutvā suṇiŋsu, sampaṭicchiŋsū ti attho. *Etad avoca* ti, etaŋ idāni vattabbaŋ. *Bhūtapubban* ti, ādivacanaŋ avoca. Tattha *Tāvatiŋsa-kāyikā* ti, Tāvatiŋsa-kāye nibbattā. Tāvatiŋsa-kāyo nāma dutiya devaloko vuccati. Maghena[1] mānavena saddhiŋ Macala-gāme kālaŋ katvā tattha uppanne tettiŋsa-devaputte upādāya kir' assa deva-lokassa ayaŋ paññatti yeva jātā ti vadanti. Yasmā pana sesa-cakkavālesu pi cha kāmâvacara-deva-lokā atthi, vuttam pi c' etaŋ 'sahasaŋ Cātummahārājikānaŋ sahassaŋ Tāvatiŋsānaŋ' ti. Tasmā nāma-paññatti yev' esa tassa deva-lokassā ti veditabbā. Evaŋ hi niddesaŋ padaŋ hoti.

Nandana[2]*-vane* ti, ettha taŋ vanaŋ paviṭṭhe paviṭṭhe nandayati tosetī ti, nandanaŋ. Pañcasu hi maraṇa-nimittesu uppannesu sampattiŋ pahāya 'cavissāma cavissāmā' ti paridevamānā devatā Sakko devānam indo, "mā paridevittha. Abhijjana-dhammā nāma saṅkhārā n' atthī" ti ovaditvā, tattha pavesāpeti. Tāsaŋ aññāhi devatāhi bāhāsu gahetvā

---

[1] *Cf.* SnA. 484; DhpA. i, 265; JA. i, 199.

[2] A, C, D, G. Nandane-.

pavesitānam pi tassa[1] sampattiṃ disvā va maraṇa-soko vūpasammati, pīti-pāmojjam eva uppajjati. Atha tasmiṃ kīḷamānā eva uṇha-santatto hima-piṇḍo viya vilīyanti, vātā pahaṭā[2]-dīpa-sikhā viya vijjhāyantī ti. Evaṃ yaṃ kiñci antopaviṭṭhaṃ naṇḍayati toseti yevā ti, Nandanaṃ: tasmiṃ Nandane.

Accharā-sangha-pavirutā ti, accharā ti devadhītānaṃ nāmaṃ: tāsaṃ samūhena parivutā. *Dibbehī* ti, devaloke nibbattehi. *Pañcahi kāma-guṇehī* ti, manāpiya-rūpa-sadda-gandha-rasa-phoṭṭhabba-saṅkhātehi pañca-kāma-guṇehi kāma-koṭṭhāsehi vā. *Samappitā* ti, upetā. Itaraṃ tass' eva vevacanaṃ, *paricāriyamānā*[3] ti, ramamānā; tesu tesu vā rūpâdīsu indriyāni sañcārayamānā. *Tāyaṃ velāyan* ti, tasmiṃ paricūraṇa-kāle. So pan' assa[4] devaputtassa adhunā hi nibbatta-kālo veditabbo. Tassa hi paṭisandhi-kkhaṇe yeva ratta-suvaṇṇa-kkhandho viya virocamāno tigāvuta-ppamāṇo attabhāvo nibbatti. So dibba-vattha-nivattho dibb' ālaṅkāra-paṭimaṇḍito dibba-mālā-vilepana-dharo dibbehi candana-cuṇṇehi sammā vikiriyamāno dibbehi pañcahi kāma-guṇehi ovuto nivuto[5] pariyonaddho lobh' ābhibhūto hutvā, lobha-nissaraṇaṃ nibbānaṃ apassanto, āsabhiṃ vācaṃ bhāsanto viya, mahāsaddena *Na te sukhaṃ pajānantī* ti, idaṃ gāthaṃ gāyamāno Nandana-vane vicari. Tena vuttaṃ: tāyaṃ velāyaṃ imaṃ gāthaṃ abhāsī ti. *Ye na passanti Nandanan* ti, ye tatr' atthakā-pañca-kāma-guṇ' ānubhāvana-vasena Nandanaṃ na passanti. *Naradevānan* ti, deva-narānaṃ deva-purisānan ti attho. *Tidasānan* ti, tikkhattuṃ dasannaṃ. *Yasassinan* ti, parivāra-saṅkhātena yasena sampannānaṃ.

Aññatarā devatā ti, ekā ariya-sāvikā devatā. *Paccabhāsī* ti, ayaṃ bāla-devatā imaṃ sampattiṃ niccaṃ acalaṃ maññati. Nâssā chedana-bhedana-viddhaṃsana-dhammataṃ jānātī ti adhippāyaṃ vivattetvā dassentī, *Na tvaṃ bāle* ti, imāya gāthāya patiabhāsi. *Yathā arahataṃ vaco* ti, yathā arahantānaṃ vacanaṃ, tathā tvaṃ na jānāsī ti, evaṃ tassa adhippāyaṃ

---

[1] C_1 tattha.
[2] A, G. vatātapahata.
[3] *All* -cāraya-.
[4] A. imassa.
[5] A. ophuto niphuto; *cf. Pāli Dict. and* Nidd. i, 24 (*s.v.* channo).

paṭikkhipitvā, idāni arahantānaṃ vacanaṃ dassentī, *aniccā* ti ādim āha.

Tattha *aniccā sabba-saṅkhārā* ti, sabbe tebhūmaka-saṅkhārā hutvā abhāv' atthena aniccā. *Uppādavaya-dhammino* ti, uppāda-vaya-sambhāvā. *Uppajjitvā nirujjhantī* ti, idaṃ purimass' eva vevacanaṃ. Yasmā vā uppajjitvā nirujjhanti, tasmā uppāda-vaya-dhammino ti, uppāda-vaya-gahaṇena c' ettha tadanantara-ṭṭhānaṃ gahitam eva hoti. *Tesaṃ vūpasamo sukho* ti, tesaṃ saṅkhārānaṃ vūpasama-saṅkhātaṃ nibbānam eva sukhaṃ. Idaṃ arahataṃ vaco ti.

2.

Dutiye: *Nandatī*[1] ti, tussati, attamano hoti. *Puttimā* ti, bahu-putto. Tassa hi ekacce puttā kasi-kammaṃ katvā dhaññassa-koṭṭhe pūrenti: ekacce vāṇijjaṃ katvā hiraññasuvaṇṇaṃ aharanti: ekacce rājānaṃ upaṭṭhahitvā yānavāhana-gāma-nigamâdīni labhanti. Atha tesaṃ kusal' ānubhāva-sambhūtaṃ[2] siriṃ anubhavamānā mātā vā pitā vā nandati: Chaṇa-divasâdisu vā maṇḍita-pasādhite putte sampattiṃ anubhavamāne disvā nandati. Taṃ sandhāya nandati puttehi puttimā ti āha. *Gohi tath' evā* ti, yathā puttimā puttehi tathā go-sāmiko pi sampannaṃ go-maṇḍalaṃ disvā gāvo nissāya pañca go-rasa-sampattiṃ anubhavamāno gohi nandati. *Upadhī hi narassa nandanā* ti, ettha upadhī ti cattāro upadhī: kām' ūpadhi khandh' ūpadhi kiles' ūpadhi abhisaṅkhār' ūpadhī ti. Kāmā pi hi " Yaṃ (kho, Mahānāma, ime)[3] pañca-kāma-guṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ somanassaṃ, ayaṃ kāmānaṃ assādo " ti (M. i, 92), evaṃ vuttassa sukhassa adhiṭṭhānā-bhāvato ' upadhīyati ettha sukhan ' ti iminā vacan' atthena upadhī ti vuccati. Khandhā pi khandha-mūlakassa dukkhassa adhiṭṭhāna-bhāvato, kilesā pi apāya-dukkhassa adhiṭṭhāna-bhāvato, abhisaṅkhārā pi bhava-dukkhassa adhiṭṭhāna-bhāvato ti. Idha pana kām' upadhī adhippeto. Pañca hi kāma-guṇā tebhūmakâdi-pāsāda-uḷāra-sayana-seyyā-

[1] *Cf.* Sn. 33 (*Dhaniya-sutta*); SnA., p. 44.
[2] A, G. saṅkhātaṃ.
[3] *Words bracketed are in* M. *text.*

vatth'ālaṅkāra-nāṭaka-parivārâdi-vasena paccupaṭṭhitā pīti-somanassaṃ upasaṃharamānā naṃdayanti. Tasmā yathā puttā ca gāvo ca ime *upadhī*[1] *hi narassa nandanā* ti veditabbā. *Na hi so nandati yo nirupadhī* ti, kāma-guṇa-sampatti-rahito daḷiddo dullabha-ghāsa-cchādano na hi so nandati evarūpo manussapeto ca manussa-nerayiko ca. 'Kiṃ nandissati, Bhagavā?' ti āha. Idaṃ sutvā Satthā cintesi: Ayaṃ devatā soka-vatthukam eva nandana-vatthuṃ karoti. Soka-vatthuka-bhāvam assā dīpessāmī ti, phalena phalaṃ pātento viya tāy' eva upamāya tassā vādaṃ bhindento tam eva gāthaṃ parivattetvā *socatī* ti āha.

Tattha *socati puttehī* ti, videsa-gamanâdi-vasena puttesu naṭṭhesu pi idāni nassantesu pi idāni nassissantī ti nāsa-saṅkī pi socati. Tathā matesu pi marantesu pi corâdi-rāja-purisehi gahitesu vā paccaṭṭhikānaṃ hatthaṃ upagatesu vā maraṇa-saṅkī pi hutvā socati, rukkha-papātâdīhi patitvā hattha-pādâdīnaṃ bhedana-vasena bhinnesu pi bhijjantesu pi bheda-saṅkī pi hutvā socati. Yathā ca puttehi puttimā go-sāmiko pi tath' eva navah' ākārehi gohi socati. *Upadhī hi narassa socanā* ti, yathā ca puttā gāvo evaṃ pañca-kāma-guṇopadhī hi.

> Tassa ce[2] kāmayāmanassa chanda-jātassa jantuno
> te kāmā parihāyanti, salla-viddho 'va ruppatī ti
>
> (Sn. 767),[3]

vutta-nayena socanti. Tasmā narassa socanā soka-vatthukam evā ti veditabbā. *Na hi so socati yo nirūpadhī* ti, yassa pana catubbidhā p' ete upadhayo n' atthi, so nirūpadhi mahākhīṇ' āsavo kiṃ socissati? Na socati, devate ti.

3.

Tatiye: *N' atthi puttasamaṃ peman* ti, virūpe pi hi attano puttake suvaṇṇa-bimbakaṃ viya maññati.[4] Mālā-guḷe viya sīsâdisu katvā pariharamānā tehi opatitā[5] pi omuttitā pi ohanitā pi gandha-vilepanaṃ patitaṃ viya paticcantā somanassaṃ āpajjanti.[6] Ten' āha 'n' atthi putta-samaṃ peman'

---

[1] C. imehi upadhīhi. [2] A, G. te; Sn, C_1 ve. [3] *Cf. text infra* 198.
[4] C_1 maññanti. [5] C_1 ovaccitā. [6] A, G. āpajjati.

ti. Putta-pemena-samaṃ pemaṃ nāma n' atthī ti vuttaṃ hoti. *Gosamitan* ti, gohi samaṃ go-dhana-samaṃ go-dhana-sadisaṃ aññaṃ dhanaṃ nāma n' atthi, Bhagavā ti āha. *Suriya-samā ābhā* ti, suriyâbhâya[1] samā aññā ābhā nāma n' atthī ti dasseti. *Samudda-paramā* ti, ye keci aññe sarā nāma sabbe te samudda-paramā: samuddo tesaṃ uttamo, samudda-sadisaṃ aññaṃ udaka-nidhānaṃ nāma n' atthi, Bhagavā ti. Yasmā pana atta-pemena samaṃ pemaṃ nāma n' atthi, mātā-pitâdayo hi chaḍḍetvā pi hi putta-dhītâdayo ca aposetvā pi sattā attanam eva posenti. Dhaññena ca samaṃ dhanaṃ nāma n' atthi. Tathārūpe hi kule[2] hiraññā-suvaṇṇâdīni gomahisādīni pi dhañña-gahaṇ' atthaṃ dhañña-sāmikānam eva santikaṃ gahetvā gacchanti, paññāya ca samā ābhā nāma n' atthi. Sariyâdayo hi ekadesaṃ yeva obhāsenti, paccuppannam eva ca tamaṃ vinodenti; paññā pana dasasahassim pi loka-dhātuṃ ekappajjotaṃ kātuṃ sakkoti, atītâdi[3] paṭicchādakaṃ ca tamaṃ vidhamati. Megha-vuṭṭhiyā ca samo saro nāma n' atthi. Nadī vā pi hotu taḷākâdīni vā vuṭṭhi-samo saro nāma n' atthi. Megha-vuṭṭhiyā hi pacchinnāya mahāsamuddo anguli-pabba-temana-mattam pi udakaṃ na hoti. Vuṭṭhiyā pana pavattamānāya yāva ābhassara-bhavanā pi ekodakaṃ hoti. Tasmā Bhagavā devatāya paṭigāthaṃ vadanto, ' n' atthi attasamaṃ peman ' ti ādim āhā ti.

4.

Catutthe: *Khattiyo dvipadan* ti, dvipadānaṃ rājā seṭṭho. *Komarī* ti, kumārī-kāle gahitā. Ayaṃ sesa-bhariyānaṃ seṭṭhā ti vadati. *Pubbajo* ti, paṭhamaṃ jāto. Kāṇo vā pi hotu kuṇiādīnaṃ vā aññataro, yo paṭhamaṃ jāto ayam eva putto imissā devatāya vāde *seṭṭho* nāma hoti. Yasmā pana dvipadâdīnaṃ[4] Buddhâdayo seṭṭhā, tasmā hi Bhagavā paṭigātham āha. Tattha kiñcâpi Bhagavā sabbesaṃ yeva apada-dvipadâdi-bhedānaṃ sattānaṃ seṭṭho uppajjamāno pan' esa sabba-satta-seṭṭho dvipadesu yeva uppajjati. Tasmā *Sambuddho dvipadaṃ seṭṭho* ti āha. Dvipadesu uppannessa c' assa

[1] A, G. pabhā.
[2] C, C_1 kāle.
[3] C_1 atītaṃsâdi.
[4] A, G. padānaṃ.

sabbattha seṭṭha-bhāvo appaṭihato va hoti. *Ājānīyo*[1] ti, hatthi vā hotu assâdisu vā aññataro, yo kāraṇaṇ jānāti, ayaṇ ājānīyo va: catuppadānaṇ seṭṭho ti attho, Kūṭakaṇṇaraññō[2] guḷa-vaṇṇa asso viya. Rājā kira pācīna-dvārena nikkhamitvā Cetiya-pabbataṇ gamissāmī ti. Kalamba[3]-nadī-tīraṇ sampatto asso tīre ṭhatvā udakaṇ otarituṇ na icchati. Rājā assâcariyaṇ āmantetvā, "Aho tayā asso susikkhāpito udakaṇ otarituṇ na icchatī" ti āha. Ācariyo "Susikkhāpito, deva, asso. Etassa hi cittaṇ: Sac' āhaṇ udakaṇ otarissāmi, vālaṇ temissāmī ti.[4] Vāle tinte[5] raññō ange udakaṇ pāteyyā ti. Evaṇ tumhākaṇ sarīre udaka-pātana-bhayena na otarati. Vālaṇ gaṇhāpethā" ti āha. Rājā tathā kāresi. Asso vegena otaritvā pāraṇ gato.[6]

Sussūsā ti, sussūsamānā. Kumārī-kāle vā gahitā hotu pacchā vā, surūpā vā virūpā vā, yā sāmikaṇ sussūsati paricarati toseti, sā bhariyānaṇ seṭṭhā. *Assavo* ti, asuṇamāno,[7] jeṭṭho vā hotu kaṇiṭṭho vā, yo mātā-pitūnaṇ vacanaṇ suṇāti, sampaṭicchati, ovāda-patikāro hoti, ayaṇ puttānaṇ seṭṭho. Aññehi sandhi-cchedakâdi-corehi puttehi ko attho, devate? ti.

5.

Pañcame: *Ṭhite majjhantike* ti, ṭhita-majjhantike. *Sannisinnesu*[8] ti, yathā phāsuka-ṭṭhānaṇ upagantvā sannisinnesu vissamamānesu. Ṭhita-majjhantika-kālo nām' esa sabbasattānaṇ iriyāpatha-dubbalya-kālo. Idha pana pakkhīnaṇ yeva vasena dassito. *Saṇate vā*[9] ti, saṇati viya: mahāviravaṇ viya vuccati. Saṇamānam eva c' ettha saṇate vā ti vuttaṇ. Tappatibhāgaṇ nām' etaṇ. Nidhāga-samayasmiṇ hi ṭhita-majjhantika-kāle catuppada-gaṇesu c' eva pakkhīgaṇesu ca sannisinnesu vāta-pūritānaṇ susira-rukkhānañ c' eva chidda-veṇu-pabbānañ ca khandhena khandhaṇ sākhāya sākhaṇ ghaṭṭantānaṇ pādāpanañ ca araññe-majjhe mahā saddo

---

[1] *Cf.* DhpA. iv, 4.
[2] *Cf.* K, S. i, 11, *n.*
[3] C_1 Kadamba.
[4] C, C_1, D. temissati.
[5] C_1 temite; C, D. temente.
[6] A. taraṇ.
[7] C_1 āsuṇ-.
[8] *So text, but v.ll. and* C. sannisīvesu.
[9] *Cf. text*, p. 203.

uppajjati. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Taŋ bhayaŋ paṭibhāti man ti*, taŋ evarūpe kāle mahā-araññassa saṇamānaŋ mayhan bhayaŋ hutvā upaṭṭhāti. Dandha-paññā kir' esā devatā tasmiŋ khaṇe attano nisajja-phāsukaŋ kathā-phāsukaŋ dutiyakaŋ alabhantī evam āha. Yasmā pana tādise kāle piṇḍapāta-paṭikkantassa vivitte araññâyatane kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā nisinnassa bhikkhuno anappakaŋ sukhaŋ uppajjati. Yaŋ sandhāya vuttaŋ:

Suññâgāraŋ paviṭṭhassa, santa-cittassa bhikkhuno
amānusī-ratī hoti sammā dhammaŋ vipassato ti (Dhp. 373)

ca.

Purato pacchato vâpi aparo ce[1] na vijjati
atīva[2] phāsu bhavati ekassa vasato vane ti (Thag. 753)

ca.

Tasmā Bhagavā dutiyaŋ gātham āha. Tattha *sā ratī paṭibhāti man* ti, yā evarūpe kāle ekakassa nisajja nāma sā ratī mayhaŋ upaṭṭhātī ti attho. Sesaŋ tādisam evā ti.

6.

Chaṭṭhe: *Niddā*[3] ti, "Abhijānām' ahaŋ, Aggivessana, gimhānaŋ pacchime māse . . . niddaŋ okkamitā" ti (M. i, 249) evarūpāya abyākata-niddāya pubba-bhāgâparabhāgesu sekha-puthujjanānaŋ sasaṅkhārika-akusala-citte uppannaŋ thīna-middhaŋ. *Tandī* ti, aticchātā-atisīta-vātâdisu[4] kālesu uppannaŋ āgantukaŋ ālasyaŋ. Vuttam pi c' etaŋ:—"Tattha katamā tandī? Yā tandī tandiyanā tandimanatā[5]-ālasyaŋ ālasyâyanā ālasyâyitattaŋ ayaŋ vuccati tandī" ti (Vibh. 352).[6] *Vijambhikā* ti, kāya-vijambhanā. *Aratī* ti, kusala-pakkhesu ukkaṇṭhitatā. *Bhatta-sammado* ti, bhatta-mucchā, bhatta-kilamatho,[7] citta-daratha-nissitâdi-kāle pana tesaŋ.[8] "Tattha

---

[1] Thag. *text* ve.
[2] A, G. tass' eva.
[3] *Cf.* JA. vi, 57; VibhA. 272, 478.
[4] C, D. aticchātâdi-.
[5] A, C, C_1, D, G. -yanatā; AA (Sinh.). -manatā; PT. *ed.* -mantā (?); PT. *ed.*, p. 34, *reads* nandī *throughout* (?); Vibh. -manakatā.
[6] Vibh. *ed.* ālasāyanā ālasāyit-, *but see* VibhA. *and* AA. (*Sinh. ed.* p. 21).
[7] *So all eds., but* C_1 atta-kil-.
[8] C_1 te; A, G. citta- darathe pana tesaŋ.

katamā vijambhikā? Yā kāyassa jambhanā" ti (Vibh. 352) ādinā nayena *Abhidhamme* āgatā va. *Etenā* ti, etena niddādinā upakkilesena upakiliṭṭho nivārita-pāṭubhāvo. *Nappakāsatī* ti, na jotati na pāṭubhavatī ti attho. *Ariya-maggo* ti, lokuttara-maggo. *Idhā* ti, imasmiṃ loke. *Pāṇinan* ti, sattānaṃ. *Viriyenā* ti, magga-sahajāta-viriyena. *Naṃ paṇāmetvā* ti, etaṃ kilesa-jātaṃ nīharitvā. *Ariya-maggo* ti, lokuttara-maggo. Iti maggen' eva upakkilese nīharitvā maggassa visuddhi vuttā ti.

7.

Sattame: *Duttitikkhan* ti, dukkhamaṃ du-adhivāsiyaṃ. *Abyattenā* ti, bālena. *Sāmaññan* ti, samaṇa-dhammo. Iminā devatā idaṃ dasseti: Yaṃ paṇḍitā kula-puttā dasa pi vassāni vīsatim pi saṭṭhim pi vassāni "dantehi dantam-ādāya,[1] jivhāya tāluṃ āhacca, cetasā cittaṃ abhiniggaṇhitvā" pi (M. i, 121) ekâsanaṃ ekabhattaṃ paṭisevamānā, āpāna-koṭikaṃ brahma-cariyaṃ carantā, sāmaññaṃ karonti, taṃ, Bhagavā, bālo abyatto kātuṃ na sakkotī ti. *Bahū hi tattha sambādhā* ti, tasmiṃ sāmaññā-saṅkhāte ariya-magge bahū sambādhā magg' ādhigamāya paṭipannassa pubba-bhāge bahū parissayā ti dasseti. *Cittañ ce na nivāraye*[2] ti, yadi ayoniso uppannaṃ cittaṃ na nivāreyya kati ahāni sāmaññaṃ careyya? Ekadivasam pi na careyya: citta-vasiko vi samaṇa-dhammaṃ kātuṃ na sakkoti. *Pade pade* ti, ārammaṇe ārammaṇe: ārammaṇaṃ hi idha padan ti adhippetaṃ. Yasmiṃ yasmiṃ hi ārammaṇe kileso uppajjati, tattha tattha bālo visīdati nāma. Iriyāpatha-padam pi vaṭṭati. Gamanâdisu hi yattha yattha kileso uppajjati, tattha tatth' eva visīdati nāma. *Saṅkappānan* ti, kāma-saṅkappâdīnaṃ.

Kummo 'vā ti, kacchapo viya. *Angānī* ti, gīva-pañcamāni angāni. *Samodahan* ti, samodahanto: samodahitvā vā. *Manovitakke* ti, manamhi uppanna-vitakke. Ettāvatā idaṃ dasseti: yathā kummo soṇḍi[3]-pañcamāni angāni sake kapāle samodahanto singālakassa otāraṃ na deti, samodahitvā c'

---

[1] *Texts and MSS. spell* ādhāya. [2] P. *text* nivāreyya.

[3] C_1 taṇḍi (?), *but cf.* S. iv, 177, *where the phrase occurs.*

assa appasayhataṇ āpajjati, evam evaṇ bhikkhu manamhi uppanna-vitakke sake ārammaṇakapāle samodahaṇ Mārassa otāraṇ na deti, samodahitvā c' assa appasayhataṇ āpajjatī ti. *Anissito* ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayehi anissito hutvā. *Aheṭhāyano* ti, aviheṭhayamāno. *Parinibbuto* ti, kilesa-parinibbānena parinibbuto. *Na upavadeyya kañcī* ti, aññaṇ kiñci puggalaṇ ācāra-vipatti ādisu yāya kāyaci maṅkuṇ kattu-kāmo hutvā na vadeyya "kālena vakkhāmi no akālenā" ti ādayo pana pañca-dhamme ajjhattaṇ upaṭṭhapetvā ullumpana-sabhāva-saṇṭhitena cittena[1] kāruññataṇ[2] paṭicca vadeyyā ti.

8.

Aṭṭhame: *Hirī-nisedho* ti, hiriyā akusale dhamme nisedhetī[3] ti, hirī-nisedho. *Koci lokasmiṇ vijjatī* ti, koci evarūpo loke vijjatī ? ti pucchati. *Yo nindaṇ appabodhatī* ti, yo garahaṇ apaharanto bujjhati. *Asso bhadro kasāmivā*[4] ti, yathā bhadro ass' ājānīyyo kasaṇ apaharanto bujjhati, patoda-cchāyaṇ disvā saṇvijjanto viya kasāya attani[5] nipātaṇ na deti, evam eva yo[6] bhikkhu bhūtassa dasa-akkosa-vatthuno attani nipātaṇ adadanto nindaṇ appabodhati,[7] apaharanto bujjhati, evarūpo koci khīnâsavo vijjatī ? ti pucchati. Abhūt' akkosena pana parimutto nāma n' atthi. *Tanuyā* ti, tanukā hiriyā akusale dhamme nisedhetvā carantā khīnâsavā nāma appakā ti attho. *Sadā satā* ti, nicca-kālaṇ sati-vepullena samannāgatā. *Antaṇ dukkhassa pappuyyā* ti, vatta-dukkhassa koṭiṇ anta-bhūtaṇ nibbānaṇ pāpuṇitvā. Sesaṇ vutta-nayam evā ti.

9.

Navame: *Kacci te kuṭikā* ti, ayaṇ devatā dasa-māse anto-vasana-ṭṭhān' atthena mātaraṇ kuṭikan katvā, yathā sakunā divasaṇ gocara-pasutā rattiṇ kulāvakaṇ allīyanti, evam evaṇ

---

[1] *Cf.* DA. i, 177.
[2] C_1 kāruññaṇ.
[3] C, C_1, D. nisedhati.
[4] *Cf.* Dhp. 143.
[5] C, D. attaniṇ; *cf.* DhpA. iii, 86, patamānāṇ . . . patituṇ.
[6] A, G. C_1 so.
[7] A, G, C_1 apabodh-.

sattā tattha tattha gantvā pi mātugāmassa santikaṃ āgacchanti, ālaya-vasena bhariyaṃ kulāvakaṃ katvā, kula-ppaveṇi-santānak' atthena putte santānake katvā, taṇhaṃ bandhanaṃ katvā, gāthā-bandhanena ime pañhe samodhānetvā Bhagavantaṃ pucchi. Bhagavā pi 'ssā vissajjento *tagghā* ti ādim āha. Tattha *tagghā* ti ekaṃsa-vacane nipāto. *N' atthī* ti, pahāya pabbajitattā vattasmiṃ vā puna mātu-kucchi-vāsassa dārā-bharaṇassa putta-nipphattiyā vā abhāvato n' atthi. Devatā, mayā sannāhaṃ bandhitvā gūḷha-pañhā pucchitā,[1] ayañ ca samaṇo pucchita-matte yeva vissajjesi. Jānaṃ nu kho me ajjhāsayaṃ kathesi udāhu ajānaṃ yaṃ vā taṃ vā mukh' ārūḷhaṃ kathesī ? ti cintetvā, puna kintâhan ti ādim āha.

Tattha *kintâhan* ti, kin te ahaṃ. Ath' assā Bhagavā ācikkhanto *mātaran* ti ādim āha. *Sāhu te ti*, gāthāya anumoditvā, sampahaṃsitvā, Bhagavantaṃ vanditvā, gandha-mālâdīhi pūjetvā, attano deva-ṭṭhānam eva gatā ti.

10.

Dasame: *Tapodârāme*[2] ti, Tapodassa tattodakassa rahadassa vasena evaṃ laddha-nāme ārāme. Vebhāra-pabbatassa kira heṭṭhā-bhumm' atthaka-nāgānaṃ pañca-yojana-satikaṃ nāga-bhavanaṃ devaloka-sadisaṃ maṇi-mayena talena ārām' uyyānehi ca samannāgataṃ. Tattha nāgānaṃ kiḷaṇa-ṭṭhāne mahā-udaka-rahado. Tato Tapodā nāma nadī sandati kuthitā uṇhodakā. Kasmā pan' esā edisā ? Rājagahaṃ kira parivāretvā mahā-peta-loko tiṭṭhati. Tattha dvinnaṃ mahā-loha-kumbhi-nirayānaṃ antarena ayaṃ Tapodā āgacchati. Tasmā kuthitā sandati. Vuttam pi c' etaṃ: "Yadâyaṃ,[3] bhikkhave, Tapodā sandati, so rahado accodako sātodako sītodako supatiṭṭho ramaṇīyo pahūta-maccha-kacchapo cakka-mattāni ca padumāni pupphanti . . . api c' āyaṃ, bhikkhave, Tapodā dvinnaṃ mahānirayānaṃ antarikāya āgacchati. Ten' āyaṃ Tapodā kuthitā sandatī" ti (Vin. iii, 108). Imassa pana

---

[1] D. pucchitvā.

[2] *Cf. Brethren*, 45, *n.* 1.

[3] C_1 yatoyaṃ. Vin. *text reads* yatāyaṃ, āvuso . . . daho (*for* rahado). *Cf. also* D. ii, 129; UdA. 110.

ārāmassa abhimukha-ṭṭhāne tato mahā-udaka-rahado jāto. Tassa vasen' āyaŋ vihāro Tapodârāmo ti vuccati.

Samiddhī ti, tassa kira therassa atta-bhāvo samiddho abhirūpo pāsādiko. Tasmā Samiddhi tveva saṅkhaŋ gato. *Gattāni pārisiñcitun* ti, padhānika-tthero esa balava-paccūse uṭṭhāyâsanā sarīraŋ utuŋ gāhāpetvā bahi saṭṭhi-hatthamatte mahācaṅkame aparâparaŋ caṅkamitvā seda-gahitehi gattehi paribhuñjamānaŋ senâsanaŋ kilissatī ti maññamāno gattānaŋ parisiñcan' atthaŋ sarīra-dhovan' atthaŋ upasaṅkami. *Ekacīvaro aṭṭhāsī* ti, nivāsanaŋ nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, cīvaraŋ hatthena gahetvā, aṭṭhāsi. *Gattāni pubbāpayamāno*[1] ti, gattāni pubba-sadisāni vodakāni kurumāno: alla-sarīre pārutam hi cīvaraŋ kilissati: duggandhaŋ hoti: na c' etaŋ vattaŋ. Thero pana vatta-sampanno, tasmā vatte ṭhito va nahāyitvā paccuttaritvā aṭṭhāsi. Tattha idaŋ nahāna-vattan: — Udaka-titthaŋ gantvā yattha katthaci[2] cīvarāni nikkhipitvā, vegena-ṭṭhitaken' eva na otaritabbaŋ. Sabbā disā[3] pana oloketvā, vivitta-bhāvaŋ ñatvā, khāṇugumba-latâdīni vavatthapetvā, tikkhattuŋ ukkāsitvā, avakujja-ṭṭhitena uttar' āsanga-cīvaraŋ apanetvā, pasāretabbaŋ: kāya-bandhanaŋ mocetvā, cīvaraŋ piṭṭhe yeva ṭhapetabbaŋ. Sace udaka-sātikā n' atthi, udak' ante ukkuṭikaŋ nisiditvā, nivāsanaŋ mocetvā, sace nisinna-ṭṭhānaŋ atthi, pasāretabbaŋ: no ce atthi, saŋharitvā ṭhapetabbaŋ. Udakaŋ otarantena sanikaŋ nābhi-ppamāṇa-mattaŋ otaritvā, vīciŋ anuṭṭhāpententena, saddaŋ akarontena, vivattitvā āgata-disâbhimukhena nimujjitabbaŋ. Evaŋ cīvaraŋ rakkhitaŋ hoti. Ummujjantena pi saddaŋ akarontena pi sanikaŋ ummujjitvā nahāna-pariyosāne udak' ante ukkuṭikaŋ[4] nisīditvā, nivāsanaŋ parikkhipitvā, uṭṭhāya upari-maṇḍalaŋ nivāsetvā, kāya-bandhanaŋ bandhitvā, cīvaraŋ apārupitvā va ṭhātabban ti.

Thero pi tathā nahāyitvā, paccuttaritvā, vigacchamāna-udakaŋ kāyaŋ olokayamāno aṭṭhāsi. Tassa pakatiyā pi

---

[1] *So Sinh. text and others, but* F. sukkhāp- (*which is probably correct*). *See Trenckner on* M. i, 161, *and Pāli Dict., s.v.*

[2] *Some eds.* yattha vā tattha vā.

[3] D. *v.l.* disânudisaŋ.

[4] C_1 ukkuṭikena.

pāsādikassa paccūsa-samaye sammā pariṇat' āhārassa,[1] uṇhodakena nahātassa ativiya mukha-vaṇṇo viroci. Bandhanā pavutta[2]-tāla-phalaṃ viya, pabhā-sampanno puṇṇa-cando viya taṃ khaṇaṃ vikasita-padumaṃ viya mukhaṃ sassirīkaṃ ahosi. Sarīra-vaṇṇo pi vippasīdi. Tasmiṃ samaye vana-saṇḍe adhivatthā bhumma-devatā pāsādikaṃ bhikkhuṃ olokayamānā samaṇaṃ niggahetuṃ asakkontī, kāma-pariḷāhâbhibhūtā hutvā, theraṃ palobhessāmī ti atta-bhāvaṃ uḷārena alaṅkārena alaṅkaritvā, sahassa-vaṭṭi-ppadīpaṃ pajjalamānā[3] viya, candaṃ uṭṭhāpayamānā viya, sakal' ārāmaṃ ek' obhāsaṃ katvā, theraṃ upasaṅkamitvā, avanditvā va vehāse ṭhitā gāthāṃ abhāsi. Tena vuttaṃ: *Atha kho aññatarā devatā . . .* pe *. . . ajjhabhāsī* ti.

Abhutvā ti, pañca kāma-guṇe aparibhuñjitvā. *Bhikkhasī* ti, piṇḍāya carasi. *Mā taṃ kālo upaccagā* ti, ettha kālo nāma pañca kāma-guṇa-paṭisevan' akkhamo dahara-yobbana-kālo. Jarā-jinnena hi obhaggena daṇḍa-parāyanena pavedhamānena kāsa-sāsâbhibhūtena na sakkā kāme paribhuñjituṃ. Iti imaṃ kālaṃ sandhāya devatā ' mā taṃ kālo upaccagā ' ti āha. Tattha *mā upaccagā* ti, mā atikkami. *Kālaṃ vo 'haṃ na jānāmī* ti, tattha *vo* ti nipāta-mattaṃ. *Kālaṃ na jānāmī* ti, maraṇa-kālaṃ sandhāya vadati. Sattānaṃ hi:—

Jīvitaṃ byādhi kālo ca deha-nikkhepanaṃ gati:
pañc' ete jīva-lokasmiṃ animittā na ñāyare. (VM. 236)

[4][Tattha *jīvitaṃ* tāva ' ettakam eva jīvitabbaṃ,[5] na ito paran' ti vavatthānâbhāvato pi animittaṃ, kalala-kāle pi hi sattā maranti, abbuda-, pesi-, ghana-, māsa-, dve māsa-, te-catu-pañca-māsa-[6] . . . dasa-māsa-kāle pi, kucchito nikkhanta-samaye pi, tato paraṃ vassa-satassa anto pi bahi pi maranti yeva.]

Byādhi pi, ' iminā vā byādhinā vā sattā maranti, na aññenā ' ti [evaṃ] vavatthānâbhāvato animitto, cakkhu-rogena pi hi sattā maranti, sota-rogâdīnaṃ aññatarena pi.

Kālo pi, ' imasmiṃ yeva kāle maritabbaṃ na aññasmin ' ti:

---

[1] Ä. parittāhār-. [2] C_1 pamutta-; A, G. -mutta-.
[3] *So* A, G., *but* C. pajjālayamānā.
[4] *I have bracketed the* VM. *commentary here.*
[5] Comy. *omits* jīvitabbaṃ. [6] VM. māsikā-.

evaṇ vavatthānâbhāvato animitto: pubbaṇhe pi hi sattā maranti, majjhantikâdīnaṇ aññatarasmim pi.

Deha-nikkhepanaṁ pi, 'idh' eva mīyamānānaṇ dehena patitabbaṇ na aññatrā'[1] ti evaṇ vavatthānâbhāvato animittaṇ, antogāme jātānaṇ hi bahigāme vi atta-bhāvo patati, bahigāme pi jātānaṇ antogāme. Tathā thala-jānaṇ vā jale, jala-jānaṇ vā thale ti aneka-ppakārato vitthāretabbaṇ.

Gati pi, 'ito cutena[2] idha nibbattitabban' ti evaṇ vavatthānâbhāvato animittā. Deva-lokato hi cutā manussesu pi nibbattanti, manussa-lokato cutā deva-lokâdīnaṇ yattha katthaci nibbattantī ti [evaṇ], yanta-yutta[3]-goṇo viya, gati-pañcake loke[4] samparivattatī ti). Tass' evaṇ samparivattato imasmiṇ nāma kāle maraṇaṇ bhavissatī ti. Imaṇ maraṇassa kālaṇ vo' haṇ na jānāmi.

Channo kālo na dissatī ti, ayaṇ kālo mayhaṇ paṭicchanno avibhūto na paññāyati, tasmā pañca kāma-guṇe *abhutvā* va *bhikkhāmi: mā maṇ kālo upaccagā* ti. Ettha samaṇa-dhamma-karaṇa-kālaṇ sandhāya kālo ti āha. Ayaṇ hi samaṇa-dhammo nāma pacchime kāle, tisso vaya-sīmā[5] atikkamantena, obhaggena daṇḍa-parāyaṇena pavedhamānena kāsa-sās' ābhibhūtena na sakkā kātuṇ. Tadā hi na sakkā hoti icchit' icchitaṇ Buddha-vacanaṇ vā uggaṇhituṇ, dhutanga-vāsaṇ vā paribhuñjituṇ, araññā-vāsaṇ vā vasituṇ, icchit' icchita-kkhaṇe samāpattiṇ vā samāpajjituṇ, pada[6]-bhāṇa-sara-bhaññā-dhamma-kathā anumodanâdīni vā kātuṇ. Taruṇa-yobbana-kāle pan' etaṇ sabbaṇ sakkā kātun ti. Ayaṇ samaṇa-dhamma-karaṇassa kālo. Mā maṇ upaccagā, yāva maṇ nâtikkamati, tāva kāme abhutvā va samaṇa-dhammaṇ karomī ti āha.

Paṭhaviyaṇ patiṭṭhahitvā ti, sā kira devatā: Ayaṇ bhikkhu samaṇa-dhamma-karaṇassa kālaṇ nāma katheti, akālaṇ nāma katheti, sahetukaṇ katheti, sânisaṇsan ti, ettāvatā ca there lajjaṇ paccuṭṭhapetvā Mahābrahmaṇ viya, aggikkhandhaṇ

---

[1] *So* VM., *but MSS.* aññatthā. [2] A, C, C_1, G. cuto.
[3] C_1 evaṇ yante yutta-; A, G. yante yuttaṇ.
[4] C_1 pañcako loko; A, G. pañcike loko.
[5] A. *omits* sīmā; C, D. tisso vayasi mā atikkantena (?).
[6] (pada-bhāṇa); *cf.* DhA. ii, 95; C, C_1 sara-b.

viya ca taṃ maññamānā gārava-jātā ākāsā oruyha paṭhaviyaṃ aṭṭhāsi. Taṃ sandhāy' etaṃ vuttaṃ. Kiñcâpi paṭhaviyaṃ ṭhitā yena pan' aṭṭhena āgatā puna pi tam eva gahetvā 'daharo tvan' ti ādim āha.

Tattha *susū* ti, taruṇo.[1] *Kālakeso* ti, suṭṭhu-kālakeso. *Bhadrenā* ti, bhaddakena. Ekacco hi daharo pi samāno kāṇo vā hoti kuṇi-ādīnaṃ vā aññataro, so na. Bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Yo pana abhirūpo hoti dassanīyo pāsādiko sabba-sampatti-sampanno yaṃ yadeva alaṅkāra-parihāraṃ icchati, tena tena alaṅkato devaputto viya carati, ayaṃ bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Thero ca uttamarūpa-sampanno, tena naṁ c' evam āha. *Anikīḷitāvi kāmesū* ti, kāmesu akata-kīḷo abhuttāvī, akata-kāma-kīḷo ti attho. *Mā sandiṭṭhikaṃ*[2] *hitvā* ti, yebhuyyena hi tā adiṭṭha-saccā avītarāgā apara-citta-viduniyo devatā bhikkhū dasa pi vassāni vīsatim pi . . . pe . . . saṭṭhim pi vassāni parisuddhaṃ akhaṇḍaṃ brahmacariyaṃ caramāne disvā: Ime hi bhikkhū mānusake pañca-kāma-guṇe pahāya dibbe kāme patthayantā samaṇa-dhammaṃ karontī ti saññaṃ uppādenti. Ayam pi tatth' eva uppādesi. Tasmā mānusake kāme sandiṭṭhike dibbe ca kālike katvā evam āha.

Na kho ahaṃ, āvuso ti, āvuso, ahaṃ sandiṭṭhike kāme hitvā kālike kāme na anudhāvāmi, na patthemi, na pihemi. *Kalikaṁ ca kho ahaṃ, āvuso* ti, ahaṃ kho, āvuso, kālikaṃ kāmaṃ hitvā, sandiṭṭhikaṃ lokuttara-dhammaṃ anudhāvāmi. Iti thero citt' ānantaraṃ aladdhabbatāya dibbe pi mānusake pi pañca-kāma-guṇe kālikāni akāsī ti, citt' ānantaraṃ laddhabbatāya lokuttara-dhammaṃ sandiṭṭhikan ti: pañcakāma-guṇesu samohitesu pi sampanna-kāmassa pi kāmino citt' ānantaraṃ icchit' icchit' ārammaṇ' ānubhavanaṃ na sampajjati. Cakkudvāre iṭṭh' ārammaṇaṃ anubhavitu-kāmena hi citta-kārapottha-kāra-rūpakārâdayo pakkosāpetvā, idaṃ nāma sajjethā ti vattabbaṃ hoti. Etth' antare aneka-koṭi-sahassāni cittāni uppajjitvā nirujjhanti. Atha pacchā taṃ ārammaṇaṃ

---

[1] *Cf.* S. iv, 110.

[2] *For these definitions see* VM. 216 *ff.*; AA. (*Sinh. ed.*, p. 422) *on* A. i, 156.

sampāpuṇāti. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. Sotâpatti-magg' ānantaraŋ pana sotâpatti-phalam eva uppajjati. Magg-ass' ānantarā aññassa cittassa vāro n' atthi. Sesa-phalesu pi es' eva nayo ti. So tam ev' atthaŋ gahetvā *kālikā hi, āvuso* ti ādim āha.

Tattha *kālikā* ti vutta-nayena samohita-sampattinā pi kāl' antare pattabbā. *Bahudukkhā* ti, pañcakāme nissāya pattabba-dukkhassa bahutāya bahu-dukkhā: taŋvatthukass' eva upāyāsassa bahutāya bah' upāyāsā. *Ādīnavo ettha bhiyyo* ti, pañcakāma-guṇe nissāya laddha-sukhato ādīnavo va bhiyyo, dukkham eva bahutaran ti attho. *Sandiṭṭhiko ayaŋ dhammo* ti, ayaŋ lokuttara-dhammo yena yena attanā adhigato va hoti, tena tena[1] parasaddhāya gantabbataŋ hitvā, paccavekkhana-ñāṇena sayaŋ daṭṭhabbo ti, sandiṭṭhiko. Attano phala-dānaŋ sandhāya n' assa kālo ti, akālo: akālo yeva *akāliko*. Yo ettha ariya-magga-dhammo so attano pavatti-samanantaram eva phalaŋ detī ti[2] attho.

Ehi! Passa imaŋ dhamman ti, evaŋ pavattam ehi-passa-vidhaŋ arahatī ti, *ehi-passiko*. Ādittaŋ celaŋ vā sīsaŋ vā ajjhupekkhitvā pi bhāvanā-vasena attano citte upanayanaŋ arahatī ti, *opanayiko*. Sabbehi pi ugghaṭit' aññu-ādīhi 'bhāvito me maggo, adhigataŋ phalaŋ, sacchikato nirodho' ti attani attani veditabbo ti, *paccattaŋ veditabbo viññūhī* ti. Ayam ettha saṅkhepo. Vitthāro pana *Visuddhi-Magge Dhammânussati-vaṇṇanāyaŋ*[3] vutto.

Idāni sā devatā andho viya rūpa-visesaŋ therena kathitassa atthaŋ ajānantī, *kathañ ca, bhikkhū* ti ādim āha. Tattha *kathañ cā* ti padassa, kathañ ca, bhikkhu, kālikā kāmā vuttā Bhagavatā, kathaŋ bahu-dukkhā, kathaŋ bah' ūpāyāsā ti? Evaŋ sabba-padehi sambandho veditabbo. *Navo* ti, aparipuṇṇa-pañca-vasso bhikkhu nava nāma hoti: pañca-vassato paṭṭhāya majjhimo: dasa-vassato paṭṭhāya thero. Aparo nayo: aparipuṇṇa-dasa-vasso navo, dasa-vassato paṭṭhāya majjhimo, vīsati-vassato paṭṭhāya thero. Tesu ahaŋ navo ti vadati. Navo pi ekacco satt' aṭṭha-vassa-kāle pabbajitvā

[1] *So* VM, C_1, *but* A, C, D, G. tena tena yaŋ sandhāya gantabbaŋ, taŋ hitvā.

[2] VM. phalado ti.

[3] *Op. cit. supra.*

dvādasa-terasa-vassāni sāmanera-bhāve atikkamanto cira-pabbajito hoti. Ahaṃ pana acira-pabbajito ti vadati. *Imaṃ dhamma-vinayan* ti, imaṃ dhammañ ca vinayañ ca: ubhayam p' etaṃ sāsanass' eva nāmaṃ. Dhammena h' ettha dve piṭakāni vuttāni, vinayena Vinaya-piṭakaṃ. Iti tīhi piṭakehi pakāsitaṃ paṭipattiṃ adhunā āgato 'mhī ti vadati.

Mahesakkhāhī ti, mahāparivārāhi. Ekekassa hi devarañño koṭi-satam pi koṭi-sahassam pi parivāro hoti. Te attānaṃ mahante ṭhāne ṭhapetvā Tathāgataṃ passanti. Tattha amhādisānaṃ appesakkhānaṃ mātugāma-jātikānaṃ kuto okāso ? ti dasseti. *Mayam pi āgaccheyyāmā* ti, idaṃ sā devatā sace pi cakkavālaṃ pūretvā parisā nisinnā hoti mahatiyā Buddha-vīthiyā Satthu santikaṃ gantuṃ labhatī ti ñatvā āha. *Puccha, bhikkhu! Puccha, bhikkhū* ti, thira-karaṇa-vasena āmenditaṃ kataṃ.

Akkheyya-saññino[1] ti, ettha devo, manusso, gahaṭṭho, pabbajito, satto, puggalo, Tisso, Phusso ti ādinā nayena akkheyyato, sabbesaṃ akkhānānaṃ,[2] sabbāsaṃ kathānaṃ vatthu-bhūtato, pañca-kkhandhā akkheyyā ti vuccanti. Satto, naro, poso, puggalo, itthi, puriso ti, 'evaṃ saññā etesaṃ atthī' ti, saññino. Akkheyyesveva[3]-saññino ti, akkheyya-saññino. Pañcasu khandesu satta-puggalâdi saññino ti attho. *Akkheyyasmiṃ patiṭṭhitā* ti, pañcasu khandesu aṭṭhah' ākārehi patiṭṭhitā. Ratto hi rāga-vasena patiṭṭhito hoti, duṭṭho dosa-vasena, mūḷho moha-vasena, parāmaṭṭho diṭṭhi-vasena, thāma-gato anusaya-vasena, vinibaddho māna-vasena, anittḥaṃ-gato vicikicchā-vasena, vikkhepa-gato uddhacca-vasena patiṭṭhito hoti. *Akkheyyam apariññāyā*[4] ti, pañcakkhande tīhi pariññāhi aparijānitvā. *Yogam āyanti maccuno* ti, maccuno yogaṃ payogaṃ pakkhepaṃ upakkhepaṃ upakkamaṃ abbhantaraṃ āgacchanti. Maraṇa-vāsaṃ āgacchantī ti attho. Evam imāya gāthāya kālikā kāmā[5] kathitā.

Pariññāyā[6] ti, ñāta-pariññā tīraṇa-pariññā pahāna-pariññā ti, imāhi tīhi pariññāhi jānitvā. Tattha katamā ñāta-pariññā ?

---

[1] *Cf. Itiv.*, p. 53. [2] D. akkhātānaṃ. [3] A, C, D, G. akkheyya eva.
[4] *So texts*, F. *Sinh. Itiv. and* A, G.; *but* C, C_1, D. akkheyye.
[5] A. nāmā. [6] *Cf.* Nidd. i, 52; VM. 606; Nett. 20.

Pañca-kkhandhe parijānāti: Ayaŋ rūpa-kkhandho . . . pe . . . ayaŋ viññāṇa-kkhandho, imāni tesaŋ lakkhaṇa-rasa-paccupaṭṭhāna-padaṭṭhānānī ti. Ayaŋ ñāta-pariññā. Katamā tīraṇa-pariññā? Evaŋ ñātaŋ katvā pañca-kkhandhe tīreti aniccato dukkhato rogato ti dvā-cattāḷīsāya ākārehi. Ayaŋ tīraṇa-pariññā. Katamā pahāna-pariññā? Evaŋ tīrayitvā agga-maggena pañcasu khandesu chanda-rāgaŋ pajahati. Ayaŋ pahāna-pariññā.

Akkhātāraŋ[1] *na maññatī* ti: evaŋ tīhi pariññāhi pañca-kkhandhe parijānitvā, khīṇâsavo bhikkhu akkhātāraŋ puggalaŋ na maññati. *Akkhātāran* ti, kamma-vasena kāraṇaŋ veditabbaŋ: akkhātabbaŋ kathetabbaŋ puggalaŋ na maññati, na passatī ti attho. Kin ti akkhātabbaŋ? Tisso ti vā Phusso ti vā ti. Evaŋ yena kenaci nāmena vā gottena vā pakāsetabbaŋ. *Taŋ hi tassa na hotī* ti, taŋ tassa khīṇâsavassa na hoti. *Yena naŋ vajjā* ti, yena naŋ rāgena ratto ti vā dosena duṭṭho ti vā mohena mūḷho ti vā, iti koci vadeyya taŋ kāraṇaŋ tassa khīṇâsavassa n' atthi. *Sace vijānāsi vadehi, yakkhā* ti, sace evarūpaŋ khīṇâsavaŋ jānāsi 'jānāmī' ti vadehi: no ce jānāsi atha 'na jānāmī' ti vadehi. *Yakkhā* ti, devataŋ alapanto āha. Iti imāya gāthāya sandiṭṭhiko nava-vidho lokuttara-dhammo kathito.

Sadhū ti āyācan' atthe nipāto. *Yo maññatī* ti, yo attānaŋ 'ahaŋ *samo*' ti vā, '*visesī*' ti vā, '*nihīno*' ti vā maññati: etena 'seyyo 'ham asmī' ti ādayo mānā gahitā. Tesu gahitesu nava mānā gahitā va honti. *So vivadetha tenā*[2] ti, so puggalo ten' eva mānena yena kenaci puggalena saddhiŋ 'kena maŋ tvaŋ pāpuṇāsī' ti, 'kiŋ jātiyā pāpuṇāsi udāhu gottena kula-ppadesena vaṇṇa-pokkharatāya bāhu-saccena dhutaguṇenā?' ti evaŋ vadeyya. Iti imāyā pi upaḍḍhagāthāya kālikā kāmā kathitā. *Tīsu vidhāsu*[3] ti, tīsu mānesu. "Eka-vidhena rūpa-saṅgaho" ti (Asḷ. 304: Expos. 400) ādisu hi koṭṭhāso vidhā ti vutto. "Kathaŋ vidhaŋ sīlavantaŋ vadanti, kathaŋ vidhaŋ paññavantaŋ vadantī" ti (S. i, 53) ādisu, ākāro. "Tisso imā, bhikkhave, vidhā. Katamā

---

[1] A, G. akkh. kā maññ-.

[2] *Sinh. text* pi vadetha.

[3] *Cf.* Nidd. i, 195.

tisso? Seyyo 'ham asmī ti vidhā, sadiso 'ham asmī ti vidhā, hīno[1] 'ham asmī ti vidhā" ti (S. iii, 48) ādisu hi māno-vidhā ti vutto. Idhā pi māno va. Tena vuttaṇ *tīsu vidhāsū* ti, tīsu mānesū ti. *Avikampamāno* ti, so puggalo etesu saṅkhepato tīsu, vitthārato navasu, mānesu na kampati, na calati.

Samo visesī ti na tassa hotī ti, tassa pahīna-mānassa khīṇâsavassa ahaṇ sadiso ti vā, seyyo ti vā, hīno ti vā na hotī ti dasseti. Pacchima-padaṇ vutta-nayam eva. Iti imāya pi upaḍḍha-gāthāya nava-vidho sandiṭṭhiko lokuttara-dhammo kathito.

Pahāsi saṅkhan ti, "paṭisaṅkhā yoniso āhāraṇ āhāretī"[2] ti (S. iv, 104) ādisu paññā saṅkhā[3] ti āgatā. "Atthi pana koci gaṇako vā muddiko vā saṅkhāyiko vā, yo pahoti Gangāya vālikaṇ gaṇetun?" ti (S. iv, 376), ettha gaṇanā. "Saññānidānā hi papañca-saṅkhā" ti (Sn. 874; Ud. vii, 6; UdA. 373) ādisu koṭṭhāso. "Yā tesaṇ tesaṇ dhammānaṇ saṅkhā samaññā" ti (Dhs. 1306), ettha paññatti-saṅkhā ti āgatā. Idhā pi ayam eva adhippetā. *Pahāsi saṅkhan* ti padassa ayam ev' attho: ratto duṭṭho mūḷho ti imaṇ paññattiṇ khīṇâsavo pahāsi jahi pajahī ti.

Nava mānam[4] *ajjhagā* ti, nava-bhedaṇ tividhaṇ mānaṇ na upagato. Nivās'[5] atthena vā mātu-kucchi pi mānan ti vuccati. [Taṇ] ayatiṇ paṭisandhi-vasena na upagacchissatī ti pi attho.[6] Anāgat' atthe atīta-vacanaṇ. *Acchecchī*[7] ti, chindi. *Chinna-ganthan*[8] ti, cattāro ganthe chinditvā ṭhitaṇ. *Anīghan* ti, niddukkhaṇ. *Nirāsan* ti, nittaṇhaṇ. *Pariyesamānā* ti, olokayamānā. *Nâjjhāgamun* ti, na adhigacchanti, na vindanti, na passanti. Vattamān' atthe atīta-vacanaṇ. *Idha vā huraṇ vā* ti, idha-loke vā para-loke vā. *Sabbanivesanesū* ti, tayo bhavā catasso yoniyo pañca gatiyo satta viññāṇaṭṭhitiyo nava sattâvāsā. Iti imesu sabbesu pi satta-nivesanesu evarūpaṇ khīṇâsavaṇ kāyassa bhedā uppajjamānaṇ vā

---

[1] *Texts* nihīno. [2] *All* āharanti. [3] D. saṅkhātā ti.
[4] *Sinh. text* G. nava; A, D. na ca; C_1 *follows* F. *text* na vimānaṇ.
[5] *This supports reading* vimān- *above*; *cf.* K, S. i, 18, *n.*
[6] A, C, D, G. upagacchi; *and omit* na.
[7] *So* Sn. 355; F. *and Sinh. texts of* S; *all* acchejji.
[8] F. *text* gandhaṇ.

uppannaŋ vā na passatī ti attho. Imāya gāthāya sandiṭṭhikaŋ lokuttara-dhammam eva kathesi, imañ ca gāthaŋ sutvā sā pi devatā atthaŋ sallakkhesi.[1] Ten' eva kāraṇena *imassa kvāhaŋ, bhante* ti ādim āha.

Tattha *pāpaŋ na kayirā* ti, gathāya dasa-kusala-kamma-patha-vasena pi kathetuŋ vaṭṭati, aṭṭhangika-magga-vasena pi: dasa-kusala-kamma-patha-vasena tāva *vacasā* ti, catubbidhaŋ vacī-sucaritaŋ gahitaŋ. *Manasā* ti, tividhaŋ mano-sucaritaŋ gahitaŋ. *Kāyena vā kiñcanaŋ sabbaloke* ti, tividhaŋ kāya-sucaritaŋ gahitaŋ. Ime tavā dasa-kusala-kamma-patha-dhammā honti. *Kāme pahāyā* ti, iminā pana kāma-sukhallik' ānuyogo paṭikhitto. *Satimā sampajāno* ti, iminā dasa-kusala-kamma-patha-kāraṇaŋ[2] sati-sampajaññaŋ gahitaŋ. *Dukkhaŋ na sevetha anattha-saŋhitan* ti, iminā atta-kilamath' ānuyogo paṭisiddho. Iti devatā 'ubho ante vajjetvā kāraṇehi sati-sampajaññehi saddhiŋ dasa-kusala-kamma-patha-dhamme tumhehi kathite *ājānāmi, Bhagavā*' ti vadati. Aṭṭhangika-magga-vasena pana ayaŋ nayo:—Tasmiŋ kira ṭhāne mahatī dhamma-desanā ahosi. Desanā-pariyosāne devatā yathā-ṭṭhāne ṭhitā va desanânusārena ñāṇaŋ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhāya attanā adhigataŋ maggaŋ dassentī evam āha. Tattha *vacasā* ti, sammā-vācā gahitā, mano pan' angaŋ na hotī ti: *manasā* ti, magga-sampayuttaŋ cittaŋ gahitaŋ. *Kāyena vā kiñcanaŋ sabbaloke* ti, sammā-kammanto gahito, ājīvo pana vācā-kammanta-pakkhikattā[3] gahito va hoti. *Satimā* ti, iminā vāyāma-sati-samādhayo gahitā. *Sampajāno* ti, padena sammā-diṭṭhi sammā-saṅkappo. *Kāme pahāya dukkhaŋ na sevethā* ti, pada-dvayena anta-dvaya-vajjaŋ. Iti 'ime dve ante anupagamma majjhima-paṭipadaŋ tumhehi kathitaŋ ājānāmi, Bhagavā' ti vatvā Tathāgataŋ gandha-mālâdīhi pūjetvā, padakkhiṇaŋ katvā, pakkāmī ti.

Dasamaŋ.

Nandana-vaggo: dutiyo.

---

[1] A, G. na sall-. [2] A, G. kārakaŋ. [3] A. pakkhittā.

III. SATTI-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Sattiyā* ti, desanā-sīsam etaṃ. Ekato dhārâdinā satthenā ti attho. *Omaṭṭho*[1] ti, pahato. Cattāro hi pahārā: omaṭṭho, ummaṭṭho, maṭṭho, vimaṭṭho. Tattha upari ṭhatvā adhomukhaṃ dinna-pahāro omaṭṭho nāma. Heṭṭhā ṭhatvā uddha-mukhaṃ dinno ummaṭṭho nāma. Aggaḷa-sūci viya vinivijjhitvā gato maṭṭho nāma. Seso sabbo pi vimaṭṭho nāma. Imasmiṃ pana ṭhāne omaṭṭho gahito. So hi sabba-dāruṇo duruddhara sallo, duttikiccho antodoso antopubba-lohito 'va hoti. Pubba-lohitaṃ anikkhametvā vaṇa-mukhaṃ pariyonandhitvā tiṭṭhati. Pubba-lohitaṃ niharitu-kāmehi mañcena saddhiṃ bandhitvā adho-siro kātabbo hoti. Maraṇaṃ vā maraṇa-mattaṃ vā dukkhaṃ pāpuṇāti. *Paribbaje* ti, vihareyya. Imāya gāthāya kiṃ katheti? 'Yathā sattiyā omaṭṭha-puriso salla-biyūhaṇa[2]-vaṇa-ttikicchakānaṃ[3] atthāya viriyaṃ ārabhati, payogaṃ karoti, parakkamati: yathā ca *ḍayhamāne va matthake*,[4] āditta-sīse, tassa nibbāpan' atthāya viriyaṃ ārabhati, payogaṃ karoti, parakkamati, evam eva bhikkhu kāma-rāgaṃ pahāya sato appamatto hutvā vihareyya, Bhagavā' ti katheti.

Atha Bhagavā cintesi: Imāya devatāya upamā tāva daḷhaṃ katvā ānītā. Atthaṃ pana parittakaṃ gahetvā ṭhitā punappunaṃ kathentī pi h' esa kāmarāga[5]-vikkhambana-pahānam eva katheyya, yāva ca kāma-rāgo maggena na samugghātīyati tavā anubaddho va hotī ti. Iti tam eva opammaṃ gahetvā paṭhama-magga-vasena desanaṃ vinivattetvā, dassento dutiyaṃ gātham āha. Tassa attho purim' ānusāren' eva veditabbo ti.

Dutiye: *Nâphusantaṃ phusatī* ti, kammaṃ aphusantaṃ vipāko na phusati. Kammam eva vā aphusantaṃ kammaṃ na phusati. Kammaṃ hi na akārako kayirati. *Phusantañ ca*

---

[1] A, G. omaḍḍho. [2] A, G. -bbūhaṇa; C. -biyahaṇa; C_1, D. -byūhaṇa.
[3] G. -tikicchaṇānaṃ.
[4] A, G. *as here*; C, D. -māno, -matthako, -sīso; C_1 -māne, -matthake, -sīse.
[5] C_1 rāgassa.

tato phuse ti, kammaŋ phusantaŋ vipāko phusati. Kammam eva vā phusati. Kammaŋ hi kārako kayirati. *Tasmā phusantaŋ phusati appaduṭṭha-padosinan* ti, yasmā na aphusantaŋ phusati, phusantañ ca phusati, ayaŋ kamma-vipākānaŋ dhammatā: tasmā *yo appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa ananganassā*[1] ti, evaŋ vutto appaduṭṭha-padosī puggalo. Taŋ puggalaŋ kammaŋ phusantam eva kammaŋ phusati, vipāko va phusati. So hi parassa upaghātaŋ kātuŋ sakkoti vā mā vā, ath' ātāpanena[2] catusu apāyesu ṭhapito nāma hoti. Ten' āha Bhagavā *tam eva bālaŋ pacceti pāpaŋ, sukhumo rajo paṭivātaŋ va khitto* ti.

3.

Tatiye: *Antojaṭā* ti gāthāya ayam attho:—*Jaṭā*[3] ti, taṇhāya jāliniyā adhivacanaŋ. Sā hi rūpâdīsu ārammaṇesu heṭṭh' upariya-vasena punappunaŋ uppajjanato saŋsibbit' atthena[4] veḷu-gumbâdīnaŋ sākhā-jāla-saṅkhātā jaṭā viyā ti, jaṭā. Sā pan' esā saka-parikkhāra-para-parikkhāresu sak' attabhāva-paratta-bhāvesu, ajjhattik' āyatana-bāhir' āyatanesu ca uppajjanato *antojaṭā bahijaṭā* ti vuccati. Tāya evam uppajjamānāya *jaṭāya jaṭitā pajā*. Yathā nāma veḷu-jaṭâdīhi veḷu-ādayo, evaŋ tāya taṇhā-jaṭāya sabbā pi ayam sattanikāya-saṅkhātā pajā jaṭitā, vinaddhā, saŋsibbitā ti attho. Yasmā ca evaŋ jaṭitā, *taŋ taŋ, Gotama, pucchāmī* ti, tasmā taŋ pucchāmi. *Gotamā* ti, Bhagavantaŋ gottena ālapati.

Ko imaŋ vijaṭaye jaṭan ti, imaŋ evaŋ tedhātukaŋ jaṭetvā ṭhitaŋ jaṭaŋ ko vijaṭeyya, vijaṭetuŋ ko samattho ? ti pucchati. Ath' assa Bhagavā tam atthaŋ vissajjento, *sīle patiṭṭhāyā* ti ādim āha. Tattha *sīle patiṭṭhāyā*[5] ti, catu-pārisuddhisīle ṭhatvā. Ettha ca Bhagavā jaṭā-vijaṭanāŋ pucchito sīlaŋ ārabhanto aññaŋ puṭṭho aññaŋ kathetī ti veditabbo. Jaṭā-vijaṭakassa hi patiṭṭh' atthena p' ettha sīlaŋ kathitaŋ.

---

[1] *Cf.* Dhp. 125; DhpA. iii, 34; Sn. 662.

[2] A, C, D, G. attapanānānena; C_1 attā panānena (?).

[3] *This gāthā forms the introductory motto to* Vis. Magg. i, 1.

[4] VM. saŋsibban-.

[5] Pṭs. i, 44; Sam. Vin. i, 56.

Naro ti, satto. *Sappanno* ti, kammaja-tihetuka-paṭisandhi-paññāya paññavā. *Cittaṃ paññañ ca bhāvayaṃ* ti, samādhiñ c' eva vipassanañ ca bhāvayamāno. Citta-sīsena h' ettha aṭṭha-samāpattiyo[1] kathitā, paññā nāmena vipassanā. *Ātāpī* ti, viriyavā. Viriyaṃ hi kilesānaṃ ātāpana-paritāpan' atthena ātāpo ti vuccati: tad assa atthī ti, ātāpī. *Nipako*[2] ti, nepakkaṃ vuccati paññā, tāya samannāgato ti attho. Iminā pana padena pārihāriya-paññaṃ dasseti. Pārihāriya-paññā nāma " ayaṃ kālo uddesassa, ayaṃ kālo paripucchāyā " ti (A. iv, 114) ādinā nayena sabbattha kārāpikā pariharitabba-paññā. Imasmiṃ hi pañha-byākaraṇe tikkhattuṃ paññā āgatā. Tattha paṭhamā jāti-paññā, dutiyā vipassanā-paññā, tatiyā sabbakicca-pariṇāyikā-paññā. *So imaṃ vijaṭaye jaṭaṃ* ti, so imehi sīlādīhi samannāgato bhikkhu, yathā nāma puriso paṭhaviyaṃ patiṭṭhāya sunisitaṃ satthaṃ ukkhipitvā mahantaṃ veḷu-gumbaṃ vijaṭeyya, evam eva sīle patiṭṭhāya, samādhi-silāyaṃ nisitaṃ vipassanā-paññā-satthaṃ viriya-bala-paggahitena pārihāriya-paññā-hatthena ukkhipitvā sabbam pi taṃ attano santāne ṭhitaṃ[3] taṇhā-jaṭaṃ vijaṭeyya, sañchindeyya, sampadāleyyā ti. Ettāvatā sekha-bhūmiṃ kathetvā, idāni jaṭaṃ vijaṭetvā ṭhitaṃ mahākkhīṇâsavaṃ dassento, *yesaṃ* ti ādim āha. Evaṃ jaṭaṃ vijaṭetvā ṭhitaṃ khīṇâsavaṃ dassetvā puna jaṭāya vijaṭan' okāsaṃ dassento, *yattha nāmañ cā* ti ādim āha. Tattha *nāman* ti, cattāro arūpino khandhā. *Paṭighaṃ rūpa-saññā cā* ti, ettha paṭigha-saññā vasena kāma-bhavo gahito, rūpa-saññā vasena rūpa-bhavo: tesu dvīsu gahitesu arūpa-bhavo gahito va hoti bhava-saṅkhepenā ti. *Ettha sā chijjate*[4] *jaṭā* ti, ettha tebhūmaka-vattassa pariyādiyana-ṭṭhāne esā jaṭā chijjati. Nibbānam āgamma chijjati, nirujjhatī ti. Ayaṃ attho dassito hotī ti.

4.

Catutthe: *Yato yato* ti, pāpato vā kalyāṇato vā. Ayaṃ kira devatā yaṃ kiñci kusal' ākusalâdi-bhedaṃ lokiyaṃ vā lokuttaraṃ vā mano taṃ nivāretabbam eva na uppādetabban ti,

[1] VM. samādhi niditṭho. [2] VibhA. 311. [3] VM. patitaṃ.
[4] *So* F. *and Sinh. text, but* C_1 etth' esā chijjate.

evaŋ laddhikā ti. *Sa sabbato* ti, so sabbato. Atha Bhagavā: Ayaŋ devatā aniyyānika-kathaŋ katheti. Mano nāma nivāretabbam pi atthi, bhāvetabbam pi. Vibhajitvā desanam[1] assa dassessāmī ti cintetvā dutiyaŋ gātham āha. Tattha *mano yatattam āgatan*[2] ti, yaŋ vuttaŋ *na sabbato mano nivāraye* ti, kataraŋ taŋ mano yaŋ sabbato na nivāretabban ti ce? Mano yatattam āgataŋ. Yaŋ mano saŋyata-bhāvaŋ[3] āgataŋ, 'dānaŋ dassāmi, sīlaŋ rakkhissāmī' ti ādinā nayena uppannaŋ etaŋ mano na nivāretabbaŋ, aññadatthu brūhetabbaŋ, vaḍḍhetabbaŋ. *Yato yato ca pāpakan* ti, yato yato akusalaŋ uppajjati, tato tato ca taŋ nivāretabban ti.

5.

Pañcame: *Katāvī* ti, catuhi dhammehi[4] kata-kicco. *Ahaŋ vadāmī* ti, ayaŋ devatā vana-saṇḍa-vāsinī āraññakānaŋ bhikkhūnaŋ 'ahaŋ bhuñjāmi, ahaŋ nisīdāmi, mama patto, mama cīvaran' ti ādi kathā-vohāraŋ sutvā, cintesi: Ahaŋ ime bhikkhū khīṇâsavā ti maññāmi: khīṇâsavānañ ca nāma evarūpā satt' ūpaladdhi-nissita-kathā hoti na hoti nu kho? ti janan' atthaŋ pucchati. *Samaññan* ti, loka-niruttiŋ, loka-vohāraŋ. *Kusalo* ti, khandhâdīsu kusalo. *Vohāra-mattenā* ti, apaladdhi-nissita-kathaŋ vohāra-bhedaŋ akaronto 'ahaŋ, mamā' ti vadeyya. 'Khandhā bhuñjanti, khandhā nisīdanti, khandhānaŋ patto, khandhānaŋ cīvaran' ti hi vutte vohāra-bhedo hoti. Na koci jānāti. Tasmā evaŋ avatvā loka-vohārena voharatī ti. Atha devatā: Sandiṭṭhiyā vasena vadati. Māna-vasena nu kho vadatī? ti cintetvā, puna *yo hotī* ti pucchi. Tattha *mānan nu kho* ti, so bhikkhu upagantvā māna-vasena vadeyya nu kho? ti. Atha Bhagavā: Ayaŋ devatā khīṇâsavaŋ samānaŋ viya karotī ti cintetvā, khīṇâsavassa nava-vidho pi māno pahīno ti dassento paṭigātham āha. Tattha *vidhūpitā* ti, vidhamitā. *Māna-ganth' assā* ti, mānā

---

[1] C. vibhajitvā namassā.

[2] F. *text* na mano sayatattam āgataŋ (? *for* saŋyat-); *Sinh. text* mano yaŋ tattham āgataŋ.

[3] A. G. yatatta-bhāvaŋ.

[4] C_1 maggehi.

ca ganthā ca assa. Mānan ti,[1] maññanaṃ: tividham pi taṇhā-diṭṭhi-māna-maññanaṃ so vītivatto, atikkanto ti attho. Sesaṃ uttān' attham evā ti.

6.

Chaṭṭhe: *Puṭṭhun* ti, pucchituṃ. *Kathaṃ jānemū* ti, kathaṃ jāneyyāma. *Divārattin* ti, divā ca rattiñ ca. *Tattha tatthā* ti, yattha yatth' eva pajjalito hoti, tattha tattha. *Esā ābhā* ti, esā Buddh' ābhā. Katamā pana sā? ti. Ñāṇâloko vā hotu pīti-āloko vā pasād' āloko vā dhammakathā-āloko vā, sabbo pi Buddhānaṃ pātubhāvā uppanno āloko Buddh' ābhā nāma. Ayaṃ *anuttarā* ti, sabba-seṭṭhā asadisā ti.

7.

Sattame: *Kuto sarā nivattantī* ti, ime saṃsāra-sarā kuto nivattantī ti, kiṃ āgamma nâppavattantī? ti attho. *Na gādhatī*[2] ti, na patiṭṭhāti. *Ato* ti, ato nibbānato. Sesaṃ uttān' attham evā ti.

8.

Aṭṭhame: Nidhāna-gataṃ mutta-sarâdi mahantaṃ dhanam etesan pi, *mahaddhanā*. Suvaṇṇa-rajata-bhājanâdi mahā-bhogo etesan ti, *mahābhogā*. *Aññamaññ' ābhigijjhantī* ti, aññamaññaṃ abhigijjhanti, patthenti, pihenti. *Analaṅkatā* ti, atittā apariyattā jātā. *Usukka-jātesū* ti, nānā-kicca-jātesu: anuppannānaṃ rūpâdinaṃ uppādan' atthāya, uppan-nānaṃ anubhavan' atthāya ussukkesu. *Bhava-sotânusārisū* ti, vaṭṭa-sotaṃ anusarantesu.[3] *Anussukā*[4] ti, avāvaṭā. *Agā-ran* ti, mātu-gāmena saddhiṃ gehaṃ. *Virājiyā* ti, virajitvā. Sesaṃ uttān' attham evā ti.

---

[1] A, C, D, G. maññanti. *For* yamataṃ *of text in next line Pāli Dict. suggests* yaṃ mataṃ.

[2] *Cf.* UdA. 98 *on* Ud. i, 10.

[3] *So* C_1, *but the rest* -sarentesu.

[4] F. *text* anussukkā; *Sinh. text and Coms.* anussukā.

9.

Navame: *Catucakkan* ti, catu iriyāpathaṇ. Iriyāpatho hi idha cakkan ti adhippeto. *Navadvāran* ti, navahi vaṇamukhehi' 'nava-dvāraṇ. *Puṇṇan* ti, asuci-pūraṇ. *Lobhena saṇyutan* ti, taṇhāya saṇyutaṇ.[1] *Kathaṇ yātrā bhavissatī* ti, etassa evarūpassa sarīrassa kathaṇ niggamanaṇ bhavissati, kathaṇ mutti parimutti samatikkamo bhavissatī ? ti pucchati. *Nandhin*[2] ti, upanāhaṇ: pubba-kāle kodho, apara-kāle upanāho ti evam pavattaṇ balava-kodhan ti attho. *Varattan* ti, " chetvā nandhiṇ[2] varattañ ca sandānaṇ[3] sahanukkamaṇ " ti (Dhp. 398) gāthāya taṇhā varattā, diṭṭhi sandānaṇ nāma jātaṇ. Idha pana Pāli-niddiṭṭhe kilese ṭhapetvā avasesā varattā ti veditabbā. Iti kilesavarattañ ca chetvā ti attho. *Icchā-lobhan* ti, eko yeva dhammo icchan' atthena icchā, lubbhan' atthena lobho ti vutto. Paṭham' uppattikā vā dubbalā icchā, aparâpar' uppattiko balavā lobho: aladdhapatthanā vā icchā, paṭiladdha-vatthūhi[4] lobho. *Samūlaṇ taṇhan* ti, avijjā-mūlena samūlakaṇ taṇhaṇ. *Abbuyhā*[5] ti, agga-maggena uppāṭetvā. Sesaṇ uttān' attham evā ti.

10.

Dasame: *Eṇi-janghan* ti, eṇi-migassa viya suvaṭṭitaṇ[6] janghaṇ. *Kisan* ti, athūlaṇ sama-sarīraṇ: athavā ātape milāta-mālâdīhi[7] sûpabrūhita-sarīran ti pi attho. *Vīran*[8] ti, viriyavantaṇ. *Appâhāran* ti, bhojane mattaññutāya matt' āhāraṇ, vikāla-bhojana-paṭikkhepa-vasena vā[9] parittâhāraṇ.

---

[1] A. saṇyuttaṇ.

[2] *Here and at* II, iii, 8 *infra*, F. *and Sinh. text, with* Dhp. 398, nandiṇ; *but* Sn. 622 nandhiṇ; A, G. nandiṇ; C. nadhiṇ; C_1, D. naddhiṇ.

[3] Dhp, C. sandāmaṇ.

[4] C_1 vatthusu hi.

[5] *Cf.* Sn. 939, sallaṇ avyuyha; K, S. i, 24 *n.* Abbuyha *is from* abbahati.

[6] *Cf.* SnA. 207. A, C, D, G. suvaḍḍhitaṇ. *Cf.* Sn. 165, 171. *The first line of the gāthās is attributed by Sn. Comy. to Hemavanta Yakkha.*

[7] *Texts and MSS. add* gandha-vilepan-.

[8] Sn. *text* dhīraṇ; SnA. vīrā.

[9] C, D. vaseneva.

Alolupan ti, catusu paccayesu loluppa-virahitaṇ: rasa-taṇhā-paṭikkhepa-vasena[1] vā. *Sīhaṇ v'*[2] *ekacaraṇ nāgan* ti, ekacaraṇ sīhaṇ viya ekacaraṇ nāgaṇ viya. Gaṇa-vāsino hi pamattā honti, ekacarā appamattā. Tasmā ekacarā va gahitā ti. *Pavedita*[3] ti, pakāsitā, kathitā ti. *Etthā* ti, etasmiṇ nāma-rūpe: pañca-kāṁa-guṇa-vasena hi rūpaṇ gahitaṇ, manena nāmaṇ: ubhayehi pana aviṇimutta-dhamme gahetvā pañca-kkhandhâdi-vasena p' ettha bhummaṇ yojetabbaṇ.

Dasamaṇ.
Satti-vaggo: tatiyo.

IV. SATULLAPA-KĀYIKA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Sat' ullapa-kāyikā* ti, sataṇ dhammaṇ samādāna-vasena ullapetvā sagge nibbattā ti, sat' ullapa-kāyikā. Tatr' idaṇ vatthu:—

Sambahulā kira samudda-vāṇijā nāvāya samuddaṇ pakkhandiṇsu. Tesaṇ khitta-sara-vegena gacchantiyā nāvāya sattame divase samudda-majjhe mahantaṇ uppātikaṇ[4] pātubhūtaṇ. Mahā-umiyo uṭṭhahitvā nāvaṇ udakassa pūrenti. Nāvāya nimujjamānāya mahājano attano attano devatānaṇ nāmāni gahetvā yācapâdini karonto paridevi. Tesaṇ majjhe eko puriso: *Atthi nu kho me evarūpe bhaye patiṭṭhā?* ti āvajjento attano parisuddhāni saraṇāni[5] c' eva sīlāni ca disvā yogī yiva pallaṅkaṇ ābhujitvā nisīdi. Tam eva itare abhaya-kāraṇaṇ pucchiṇsu. So tesaṇ kathesi, "Ambho, ahaṇ nāvaṇ abhirūhana-divase bhikkhu-sanghassa dānaṇ datvā, saraṇāni c' eva sīlāni ca aggahesiṇ. Tena me bhayaṇ n' atthī" ti. "Kim pana, sāmi, etāni aññesam pi vattantī? ti." "Āma,

---

[1] *MSS.* paṭikkhepo vā esa. [2] C, D. ca; *the rest* va.
[3] C, D. paceditā.
[4] A. upapātikaṇ (*omits* mahantaṇ); C_1 ugghāṭikaṇ (?). *Cf.* SA. *on* S. iv, 61. *The word is not in Dict.* (? *upheaval*).
[5] A. s-gamanāni; C, D. *omit* gamanāni.

vattantī" ti. "Tena hi amhākam pi dethā" ti. So te manusse sataŋ sataŋ katvā satta koṭṭhāse akāsi. Tato pañca-sīlāni adāsi. Tesu paṭhamaŋ sataŋ[1] jangha-gopphaka-matte udake ṭhitaŋ aggahesi, dutiyaŋ jāṇu-matte, tatiyaŋ koṭi-matte, catutthaŋ nābhi-matte, pañcamaŋ thana-matte; chaṭṭhaŋ gala-ppamāṇe, sattamaŋ mukhena lonodake pavisante aggahesi. So tesaŋ sīlāni datvā, "aññaŋ tumhākaŋ paṭisaraṇaŋ n' atthi. Sīlam eva āvajjethā" ti uyyojesi.[2] Tāni pi satta-satāni[3] tattha kālaŋ katvā āsanna-kāle gahita-sīlaŋ nissāya Tāvatiŋsa-bhavane nibbattiŋsu. Tesaŋ vattā[4]-vasen' eva vimānāni nibbattiŋsu. Sabbesaŋ majjhe ācariyassa yojana-satikaŋ suvaṇṇa-vimānaŋ nibbatti. Avasesāni tassa parivārāni hutvā sabba-heṭṭhimaŋ dvādassa-yojanikaŋ ahosi. Te nibbatta-kkhaṇe yeva kammaŋ āvajjentā[5] ācariyaŋ nissāya sampatti-lābhaŋ ñatvā, "gacchāma tāva Dasabalassa santike amhākaŋ ācariyassa vaṇṇaŋ katheyyāmā" ti, majjhima-yāma-samanantare Bhagavantaŋ upasaṅkamiŋsu. Tāsu cha devatā[6] ācariyassa vaṇṇa-bhaṇan' atthaŋ ekekaŋ gāthaŋ abhāsiŋsu.

Tattha *sabbhi-r-evā* ti,[7] paṇḍitehi, sappurisehi eva. *Ra*-kāro pada-sandhi-karo. *Samāsethā* ti, saha nisīdeyya: desa-nā-sīsam ev' etaŋ. Sabba-iriyāpathe sabbhi-r-eva saha kappeyyā ti attho. *Kubbethā* ti, kareyya. *Santhavan* ti, mitta-santhavaŋ. Taṇhā-santhavo pana na kenaci saddhiŋ kātabbo. Mitta-santhavo Buddha-pacceka-Buddha-Buddha-sāvakehi saha kātabbo ti, idaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Satan* ti, Buddhâ-dīnaŋ sappurisānaŋ. *Saddhamman* ti, pañcasīla-dasasīla-catusatipaṭṭhān' ādhibhedaŋ saddhammaŋ. Idha pana pañca-sīlaŋ adhippetaŋ. *Seyyo hotī* ti, vaḍḍhi hoti. *Na pāpiyo* ti, lāmakaŋ kiñci na hoti.

Nâññato ti, vālikâdīhi telâdīni viya aññato andha-bālato paññā nāma na labbhati. Tilâdīhi pana telâdīni viya sataŋ dhammaŋ ñatvā paṇḍitam eva sevanto bhajanto labhatī ti.

---

[1] A, C, D, G. jangha-sataŋ.

[2] *So* A., *but the rest* ugghosesi.

[3] A, C_1, G. satta pi jangha-satāni.

[4] A. satta-v.; C_1 ghaṭā-vasena; G. sansaṭṭha-v. (*perhaps the correct reading*).

[5] A, G. āvajjanti.

[6] A, G. tā devatā.

[7] *Cf.* JA. v, 483.

Soka-majjhe ti, soka-vatthūnaṃ sokânugatānaṃ vā sattānaṃ majjhagato na socati, Bandhula-Malla-senāpatissa Mallikā upāsikā[1] viya: pañcannaṃ cora-satānaṃ majjhe Dhammasenāpatissa saddhi-vihāriko Saṅkicca-sāmaṇero viya ca.[2]

Ñāti-majjhe virocatī ti, ñāti-gaṇa-majjhe. Saṅkicca-ttherassa saddhi-vihāriko Adhimuttaka sāmaṇero[3] viya sobhati.

So kira therassa bhāgineyyo hoti. Atha naṃ thero āha: "Sāmaṇera, mahallako 'si jāto. Gaccha. Vassāni pucchitvā ehi. Upasampadessāmi tan" ti. So sādhu ti theraṃ vanditvā, patta-cīvaram ādāya, cora-aṭaviyā orabhāge bhagini-gāmaṃ gantvā, piṇḍāya cari. Taṃ bhaginī disvā, vanditvā, gehe nisīdāpetvā, bhojesi. So kata-bhatta-kicco vassāni pucchi. Sa "Ahaṃ na jānāmi. Mātā me jānātī" ti āha. So "tiṭṭhatha tumhe. Ahaṃ mātu santikaṃ gamissāmī" ti, aṭaviṃ otiṇṇo. Tam enaṃ dūrato va corapuriso disvā corānaṃ ārocesi. Corā "sāmaṇero kir' eko aṭaviṃ otiṇṇo. Gacchatha naṃ ānethā" ti. Ānāpetvā ekacce "māretha nan" ti āhaṃsu, ekacce "vissajjemā" ti. Sāmaṇero cintesi: Ahaṃ sekho sakaraṇīyo: imehi saddhiṃ mantetvā sotthim attānaṃ karissāmī ti. Cora-jeṭṭhakaṃ āmantetvā, "upamaṃ te, āvuso, karissāmī" ti imā gāthā abhāsi:—

A. "Ahū atītam addhānan araññasmiṃ brahāvane
ceṭo kūṭāni oddetvā sasakaṃ[4] avadhī tadā.

Sasakañ ca mataṃ disvā, ubbiggā miga-pakkhino
ekarattiṃ apakkāmuṃ.[5] Akiccaṃ vattate idha.

Tath' eva samaṇaṃ hantvā Adhimuttaṃ akiñcanaṃ
addhikā nâgamissanti: dhana-jāni bhavissatī" ti.

C. "Saccaṃ kho samaṇo āha Adhimutto akiñcano:
'addhikā[6] nâgamissanti: dhana-jāni bhavissatī'[7] ti.

Sace paṭipathe disvā nârocessasi kassaci,
tava saccam[8] anurakkhanto gaccha, bhante, yathāsukan" ti.

---

[1] *For Bandhula* (Senāpati Kosala-rañño) *and his wife Mallikā, cf.* J. iv, 148 *ff.*; M. ii, 107.

[2] *Cf.* DhpA. ii, 240-52; Thag. 597.

[3] *Cf.* Thag. 114, 706, 725.

[4] B, D. *v.l.* kappakaṃ.

[5] A, G. apakkamuṃ.

[6] A, G (*and above*), C, D. addhiyā.

[7] A, G. bhavissatha.

[8] C, D. saccânu-.

So tehi corehi vissajjito gacchanto ñātayo pi disvā tesam pi na ārocesi. Atha te anuppatte corā gahetvā viheṭhayiṃsu. Uraṃ paharitvā paridevamānaṃ c' assa mātaraṃ corā etad avocuṃ:—

C. "Kin te hoti Adhimutto udare vasito[1] ti ca ?
Puṭṭhā me, amma, akkhāhi. Kathaṃ jānemu 'taṃ mayan ?" ti.

M. "Adhimuttassa ahaṃ mātā, ayañ ca janako pitā:
bhaginī bhātaro câpi[2] sabbe va idha ñātayo.
Akicca-kārī Adhimutto, yaṃ disvā na nivāraye."

C. "Etaṃ[3] kho vattaṃ samaṇānaṃ Ariyānaṃ dhammajīvinaṃ:
sacca-vādī Adhimutto, yaṃ disvā na nivāraye.
Adhimuttassa suciṇṇena sacca-vādissa bhikkhuno
sabbe va abhayaṃ pattā[4] sotthiṃ gacchantu ñātayo" ti.

Evaṃ te corehi vissajjitā gantvā Adhimuttaṃ āhaṃsu:—

Tava, tāta, suciṇṇena sacca-vādissa bhikkhuno
sabbe va abhayaṃ pattā sotthiṃ paccāgamāmhase" ti.

Te pi pañca-sata corā pasādaṃ āpajjitvā Adhimutta-samaṇerassa santike pabbajiṃsu. So te ādāya, upajjhāyassa santikaṃ gantvā, paṭhamaṃ attanā upasampanno pacchā te pañca-sate attano antevāsike katvā, upasampādesi. Te Adhimuttattherassa ovāde ṭhitā sabbe jagga-phalaṃ arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Imam atthaṃ gahetvā devatā *sataṃ saddhammaṃ aññāya ñāti-majjhe virocatī* ti āha.

Sātatan ti, satataṃ sukhaṃ vā ciraṃ tiṭṭhantī ti vadati. *Sabbāsaṃ vo* ti, sabbāsaṃ tumhākaṃ. *Pariyāyenā* ti, kāraṇena. *Sabba-dukkhā pamuccatī* ti, na kevalaṃ seyyo va hoti, na kevalaṃ paññaṃ labhati, soka-majjhe na socati, ñāti-majjhe virocati, sugatiyaṃ nibbattati, ciraṃ sukhaṃ tiṭṭhati, sakalasmā pana vaṭṭa-dukkhā pi muccatī ti.

---

[1] A, G. vasiko ti ca; C, D. vasī ti bhāsasi; C_1 vasito ti.ca.
[2] C c' ete; G. āsi (? *for* câpi).
[3] A, G. evaṃ.
[4] A, G. patvā.

2.

Dutiye: *Maccherā ca pāmādā cā*[1] ti, atta-sampatti-nigūhana-lakkhaṇena[2] maccherena[3] c' eva sati-vippavāsa-lakkhaṇena pamādena ca. Ekacco hi 'imaṃ me dentassa parikkhayaṃ gamissati, mayhaṃ vā ghara-mānusakānaṃ vā sangahaṃ na bhavissatī' ti macchariyena dānaṃ na deti. Ekacco khiḍḍâdi-pasutattā 'dānaṃ dātabban' ti cittam pi na uppādeti. *Evaṃ dānaṃ na dīyatī* ti, evam evaṃ[4] yasa-dāyakaṃ sampatti-dāyakaṃ sukha-dāyakaṃ dānaṃ nāma na dīyatī ti adāna kāraṇaṃ katheti. *Puññam ākaṅkhamānenā* ti, pubba-cetan' ādhibhedaṃ puññaṃ icchamānena. *Deyyaṃ hoti vijānatā* ti, 'atthi dānassa phalaṃ ti jānantena dātabbam evā' ti vadati.

Tam eva bālaṃ phusatī ti, tam eva bālaṃ idhaloka-paralokesu jighacchā ca pipāsā ca phusati, anubandhati, na vijahati. *Tasmā* ti, yasmā tam eva phusati, tasmā *vineyya maccheran ti*, macchera-malaṃ vinetvā. *Dajjā dānaṃ malâbhibhū* ti, malâbhibhū hutvā taṃ macchera-malaṃ abhibhavitvā dānaṃ dadeyya.

Te matesu na mīyantī ti, adāna-sīlatā maraṇena matesu na mīyanti. Yathā hi mato samparivāretvā ṭhapite bahumhi pi anna-pānâdimhi 'idaṃ imassa hotu, idaṃ imassā' ti uṭṭhahitvā saṃvibhāgaṃ na karoti, evaṃ adāna-sīlo pī ti: matakassa ca adāna-sīlassa ca bhogā samasamā nāma honti. Tena dāna-sīla evarūpesu matesu na mīyantī ti attho. *Panthānaṃ va sahâvajaṃ*,[5] *appasmiṃ ye pavecchantī* ti, yathā aḍḍhānaṃ kantāra-maggaṃ saha vajantā pathikā saha vajantānaṃ pathikānaṃ appasmiṃ pātheyye[6] saṃvibhāgaṃ katvā pavecchanti, dadanti yeva, evam evaṃ ye anamatagga-saṃsāra-kantāraṃ saha-vajantā saha-vajantānaṃ appasmim pi deyyadhamme saṃvibhāgaṃ kaṭvā dadanti yevā, te matesu na mīyanti. *Esa dhammo sanantano* ti, eso porāṇako dhammo:

---

[1] *Cf.* JA. No. 450.

[2] A, C, D. lakkhaṇaṃ.

[3] *Cf.* VM. 470; VvA. 71.

[4] C_1 etaṃ.

[5] F. *text and* A. sahavajjaṃ; G. *omits* panth. va sah; *Sinh. text* C, D. sahavajaṃ (*dat. plur. for* saha-avajantānaṃ); C_1 sahabbajaṃ; G. kantāra-m. sahavajantānaṃ sahavāvajantānaṃ pathikā pathikānaṃ.

[6] C. pātheyyo.

sanantānaŋ[1] vā paṇḍitānaŋ dhammo ti. *Appasm' eke* ti, appasmiŋ deyya-dhamme. *Pavecchantī* ti, dadanti. *Bahun' eke na dicchare* ti, bahunā pi bhogena samannāgatā ekacce na dadanti. *Sahassena samaŋ mitā* ti, sahassena saddhiŋ mitā sahassa-dāna-sadisā hoti.

Durannayo[2] ti, duranugamano duppūro ti attho.

Dhammaŋ care ti, kusala-kamma-patha-dhammaŋ carati. *Yo pi*[3] *sammuñchakaŋ*[4] *care* ti, yo api khala-maṇḍalâdi-sodhana-palāla-poṭhanâdi-vasena samuñchakaŋ carati. *Dārañ ca posan* ti, dārañ ca posento. *Dadam appakasmin* ti, appakasmiŋ paṇṇa-sāka-mattasmim pi saŋvibhāgaŋ katvā dadanto 'va, so dhammaŋ carati. *Sataŋ sahassānan* ti, sahassaŋ sahassaŋ katvā gaṇitānaŋ purisānaŋ sataŋ: sata-sahassan ti attho. *Sahassa-yāginan* ti, bhikkhu-sahassassa vā yāgo, kahāpaṇa-sahassena vā nibbattito yāgo pi sahassa-yāgo. So etesaŋ atthī ti sahassa-yāgino: tesaŋ sahassa-yāginaŋ. Etena dasannaŋ vā bhikkhu-koṭīnaŋ dasannaŋ vā[5] kahāpaṇa-koṭīnaŋ piṇḍapāto dassito hoti. Ye ettakaŋ dadanti, te *kalam pi nâgghanti tathā-vidhassā* ti āha. Svâyaŋ samuñchakaŋ caranto pi dhammaŋ carati. Dāraŋ posento pi appakasmiŋ dadanto pi tathā-vidhassa ete sahassa-yāgino kalam pi nâgghanti. Yaŋ tena daḷiddena eka-paṭiviŋsaka-mattam pi salāka-bhatta-mattam pi vā dinnaŋ tassa dānassa sabbesam pi tesaŋ dānaŋ kalaŋ nâgghati. Kalaŋ nāma soḷasama-bhāgo pi sata-bhāgo pi sahassa-bhāgo pi. Idha sata-bhāgo gahito. Yaŋ tena dānaŋ dinnaŋ tasmiŋ satadhā pi vibhatte itaresaŋ dasa-koṭi-sahassaŋ dānaŋ tato eka-kotthāsam pi nâgghatī ti āha.

Evaŋ Tathāgate dānassa agghaŋ karonte samīpe ṭhitā devatā cintesi: Bhagavā evaŋ mahantaŋ dānaŋ padena pavaṭṭetvā ratana-satike viya narake pakkhipanto[6] idaŋ evaŋ

---

[1] So C_1 *for* A, C, D, G. santānaŋ.

[2] *Cf.* JA. No. 181 (*as Mrs. Rhys Davids remarks at* KS. i, 28 *n., the Jātaka Comy. on these gāthās at* J. iv, 64 *ff. is more helpful than B.*).

[3] F. *text omits* pi.

[4] *So* JA; F. *text* samucchakaŋ; *Sinh. text* samuccakaŋ; A, G. samuñjakaŋ; C, D. samuñcakaŋ; C_1 *as here.*

[5] C_1 *omits* bhikkhu- . . . vā.

[6] A, C. patto.

parittakaṃ dānaṃ, canda-maṇḍale paharanto viya, ukkhipati. Kathaṃ nu kho etaṃ mahapphalataran[1] ti jānan' atthaṃ gāthāya ajjhabhāsi.

Tattha *kenā*[2] ti, kena kāraṇena. *Mahaggato* ti, mahattaṃ gato: vipulass' etaṃ vevacanaṃ. *Samena*[3] *dinnassā* ti, samena dinnassa dānassa. Ath' assa Bhagavā dānaṃ vibhajitvā dassento, *dadanti h'*[4] *eke* ti ādim āha.

Tattha *visame niviṭṭhā* ti, visame kāya-vacī-mano-kamme patiṭṭhitā hutvā. *Chetvā*[5] ti, pothetva. *Vadhitvā* ti, māretvā. *Socayitvā* ti, paraṃ soka-samappitaṃ katvā. *Assu-mukhā* ti, assu-mukha-sammissaṃ paraṃ rodāpetvā: dinna-dānaṃ hi assu-mukha-dānan ti vuccati. *Sadaṇḍā* ti, daṇḍena tajjetvā paharitvā dinna-dakkhiṇā sadaṇḍā ti vuccati. *Evan* ti, nâhaṃ Sammāsambuddhatāya mahādānaṃ gahetvā appa-phalaṃ nāma kātuṃ sakkomi, parittaka-dānaṃ vā mahapphalaṃ. Idaṃ pana mahādānaṃ attano uppattiyā aparisuddhatāya eva appa-phalaṃ nāma hoti. Itaraṃ paritta-dānaṃ attano uppattiyā parisuddhatāya eva mahapphalaṃ nāmā ti. Imaṃ atthaṃ dassento *evan* ti ādim āhā ti.

3.

Tatiye: *Udānaṃ udānesī*[6] ti, udāhāraṃ udāhari. Yathā hi yaṃ[7] telaṃ mānaṃ gahetuṃ na sakkoti,[8] vissanditvā gacchati, taṃ avasesako[9] ti vuccati: yañ ca jalaṃ taḷākaṃ gahetuṃ na sakkoti ajjhottharitvā gacchati, taṃ ogho ti vuccati; evam evaṃ yaṃ pīti-vacanaṃ hadayaṃ gahetuṃ na sakkoti, adhikaṃ hutvā anto asaṇṭhahitvā bahi nikkhamati, taṃ *udānan* ti vuccati. Evarūpaṃ pītimayaṃ vacanaṃ nicchāresī ti attho.

Saddhāya pi sāhu[10] *dānan* ti, kammañ ca phalañ ca saddahitvā pi dinnaṃ dānaṃ sāhu laṭṭhakaṃ,[11] bhaddakam eva sāhu

---

[1] C_1 mahagghatataraṃ. [2] *Sinh. text* ten' esaṃ.
[3] A. sacena (JA. No. 450, samena-dhammena).
[4] F. *text omits* hi. [5] JA. jhatvā (=kilametvā).
[6] *More fully at* UdA. 2; *cf.* DA. i, 140; S. iii, 56.
[7] *All omit* yaṃ. [8] A, G. asakkonti.
[9] A. avaseso; G. avasseko. *I think the reading at* DA. UdA. *is wrong.*
[10] *Cf.* I, 8; A. sādhu. [11] C_1 laddhakaṃ.

ti kathenti. Kathaŋ pan' etaŋ ubhayaŋ samaŋ nāma hotī ti? Jīvita-bhīruko hi yujjhituŋ na sakkoti. Khaya-bhīruko dātuŋ na sakkoti. "Jīvitañ ca rakkhissāmi yujjhissāmi cā" ti vadanto na yujjhati. Jīvite pana ālayaŋ vissajjetvā, "chejjaŋ vā hotu maraṇaŋ vā gaṇhissām' etaŋ issariyan" ti ussahanto va yujjhati. "Bhoge ca rakkhissāmi dānañ ca dassāmī" ti vadanto na dadāti. Bhogesu pana ālayaŋ vissajetvā "mahādānaŋ dassāmī" ti ussahanto va deti. Evaŋ dānañ ca yuddhañ ca samaŋ hoti, kiñ ca bhiyyo? *Appâpi santā*[1] *bahuke jinantī* ti, yathā pi yuddhe appakā pi vīrapurisā bahuke bhīru[2]-purise, evaŋ saddhâdi-sampanno appakam pi dānaŋ dadanto bahu-maccheraŋ maddati, bahum pi dāna-vipākaŋ adhigacchati; evam pi dānañ ca yuddhañ ca samānaŋ. Ten' ev' āha:—

Appam pi ce saddahāno dadāti,
Ten' eva so hoti sukhī paratthā ti.

Imassa ca pan' atthassa pakāsan' atthaŋ *Ekasāṭaka-brāhmaṇa-vatthuñ* ca *Ankura-vatthuñ*[3] ca vitthāretabbaŋ.

Dhamma-laddhassā ti, dhammena samena laddhassa bhogassa dhamma-laddhassa ca puggalassa. Ettha puggalo laddha-dhammo nāma,[4] adhigata-dhammo, Ariya-dhammo. Iti yaŋ[5] dhamma-laddhassa bhogassa dānaŋ dhamma-laddhassa puggalassa dīyati, tam pi *sādhū* ti attho. *Yo dhamma-laddhassā* ti, imasmim pi gāthā-pade ayam eva attho. *Uṭṭhāna-viriyâdhigatassā* ti, uṭṭhānena ca viriyena ca adhigatassa bhogassa. *Vetaraṇin*[6] ti, desanā-sīsa-mattam etaŋ. Yamassa pana Vetaraṇī pi Sañjīva-kāḷasuttâdayo[7] pi ekatiŋsa mahā-niraye sabbaso va atikkamitvā ti attho.

Viceyya-dānan[8] ti, vicinitvā dinna-dānaŋ. Tattha dve vicinanāni, dakkhiṇā-vicinanaŋ dakkhiṇeyya-vicinanañ[9] ca. Tesu lāmaka-lāmake paccaye apanetvā, paṇīta-paṇīte vicinitvā, tesaŋ dānaŋ dakkhiṇa-vicinanaŋ nāma. Vipanna-

---

[1] C, D. sattā. [2] C, D. bhūri (?).
[3] *Cf.* DhpA. iii, 3, 219. [4] C, D. *omit.* [5] C, D. itthiyā (?).
[6] *Cf.* JA. iii, 473 (aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussade atikkamitvā).
[7] JA. v, 266, 270.
[8] *Cf.* JA. iii, *loc. cit.* *These lines also occur at* PV. (Aṅkura), ii, 9, 75 (PvA. 140).
[9] C_1 vicinanā.

sīle ito bahiddhā pañca-navuti pāsanda-bhede dakkhiṇeyye pahāya, sīlâdi-guṇa-sampannānaṃ sāsane pabbajitānaṃ dānaṃ dakkhiṇeyya-vicinanaṃ nāma. Evaṃ dvihâkārehi viceyya-dānaṃ. *Sugata-ppasatthan*[1] ti, Sugatena vaṇṇitaṃ. Tattha dakkhiṇeyya-vicinanaṃ dassento *ye dakkhiṇeyyā* ti ādim āha. *Bījāni vuttāni yathā* ti, iminā pana dakkhiṇa-vicinanam āha avipanna-bīja-sadisā hi vicinitvā gahitā paṇīta-paṇīta deyyadhammā ti.

Pāṇesu pi[2] *sādhu saṃyamo* ti, pāṇesu saṃyata-bhāvo pi bhaddako. Ayaṃ devatā itarāhi kathitaṃ dān' ānisaṃsaṃ atikkamitvā sīl' ānisansaṃ kathetum āraddhā. *Aheṭhayaṃ caran* ti, avihiṃsanto caramāno. *Parūpavādā* ti, parassa upavāda-bhayena. *Bhayā* ti, upavāda-bhayā.

Dānā ca kho dhammapadaṃ va seyyo ti, dānato nibbāna-saṅkhāta-dhamma-padam[3] eva seyyo. *Pubbe ca*[4] *hi pubbatare ca*[4] *santo* ti, pubbe ca Kassapa-Buddhâdi-kāle pubbatare ca Konāgamana-Buddha-kāle, sabbe pi vā ete pubbe ca pubbatare ca santo nāmā ti.

4.

Catutthe: *Kamanīyānī* ti, rūpâdīni iṭṭh' ārammaṇāni. *Apunâgamanaṃ anāgantā*[5] *puriso maccu-dheyyā* ti, tebhūmaka-vaṭṭa-saṅkhātā maccu-dheyyā apunâgamana-saṅkhātaṃ nibbānaṃ apunâgantā. Nibbanā[6] hi sattā na punâgacchanti. Tasmā taṃ apunâgamanan ti vuccati. Kāmesu *baddho* ca *pamatto* ca *anāgantā* nāma hoti. Taṃ[7] pāpuṇituṃ na sakkoti. Tasmā evam āha.

Chandajan ti, taṇhā-chandato jātaṃ. *Aghan ti*, pañca-kkhandha-dukkhaṃ. Dutiya-padaṃ tass' eva vevacanaṃ. *Chanda-vinayā agha-vinayo* ṭi, taṇhā-vinayeṇa pañca-kkhan-

---

[1] JA. iii, *loc. cit.* [2] *Text* ca.

[3] *Here* JA. *has* samatha-vipassanā-saṅkhātaṃ nibbāna-saṅkhātañ ca dhamma-koṭṭhāsa-bhūtaṃ.

[4] *Sinh. text*, A, JA, G. va.

[5] *So* A. i, 64 (*Sinh.*) *and Sinh. text here*; F. *text* anugantvā; A. -gatā.

[6] A, G, D. nibbānaṃ. [7] C_1 *puts* taṃ *before* kāmesu.

dha-vinayo. *Agha-vinayā dukkha-vinayo* ti, pañca-kkhandha-vinayena vaṭṭa-dukkhaŋ vinītam eva hoti.

Citrānī[1] ti, ārammaṇa-cittāni. *Saṅkappa-rāgo* ti, saṅkappita-rāgo. Evam ettha vatthu-kāmaŋ parikkhipitvā kilesa-kāmo kāmo ti vutto. Ayam pan' attho *Pasūra-suttena*[2] vibhāvetabbo. Pasūra-paribbājako hi therena "saṅkappa-rāgo purisassa kāmo" ti vutto,

"Te na ve[3] kāmā yāni citrāni loke,
saṅkappa-rāgañ ca[4] vadesi kāmaŋ:
saṅkappayaŋ akusale vitakke
bhikkhū pi te hessati[5] kāma-bhogī" ti

āha. Atha naŋ thero avoca:—

"Te ve[6] kāmā yāni citrāni loke,
saṅkappa-rāgaŋ na vadesi kāmaŋ:
passanto rūpāni manoramāni
[satthā* pi te hessati kāmabhogī" ti.[7]

Suṇanto saddāni manoramāni,[8]
ghayanto gandhāni manoramāni,
sāyanto rasāni manoramāni,
phusanto phassāni manoramāni
satthā* pi te hessati kāmabhogī" ti.

Ath' ettha dhīrā ti, atha etesu ārammaṇesu paṇḍitā chanda-rāgaŋ vinayanti. *Saŋyojanaŋ sabban*[9] ti, dasa-vidham pi saŋyojanaŋ. *Akiñcanan* ti, rāga-kiñcanâdi virahitaŋ. *Nânupatanti*[10] *dukkhā* ti, vaṭṭa-dukkhe patitassa[11] upari na patanti. *Iccâyasmā Mogharājā*[12] ti, "pahāsi saṅkhan" ti gāthaŋ sutvā

---

[1] SnA., p. 539; A. iii, 411 (AA. citra-citrârammaṇāni). [2] Sn. 823.

[3] SnA. te na ve; *Sinh.* tena ve; A. iii *and* AA. n' ete; A, C, D, G. na te; C_1 na ve te. [4] A, C, D, G. rāgaŋ na.

[5] A. hepīti; B, D, hehinti; G. tehehī ti; SnA. *as here.*

[6] A. ce te; G. ve te; C. D. te ce; SnA. te ve.

[7] SnA. *omits this line.*

[8] A, C, C_1, D, G. *omit* manoramāni *in each line and run on.** A, C, D, G. sattā (?); *for* satthā (' *your teacher will be* '), *cf.* SnA. 540.

[9] Dhp. 221.

[10] F. *text* nânupatatanti.

[11] C_1 -dukkhā pana tassa; G. dukkhā panītassa.

[12] *Cf.* K.S. i, 33 *n.*

tāsaṇ[1] parisatiṇ anusandhi-kusalo Mogharājā nāma thero 'imissā gāthāya attho na yathânusandhiṇ gato' ti cintetvā yathânusandhiṇ ghaṭento evam āha. Tattha *idha vā huraṇ vā* ti, idhaloke vā paraloke vā. *Naruttamaṇ attha-caraṇ narānan* ti, kiñcâpi sabba-khīṇâsavā naruttamā c' eva attha-carā ca narānaṇ. Thero pana Dasabalaṇ sandhāy' evam āha. *Ye taṇ namassanti pasaṇsiyā te* ti, yadi tathā-vimuttaṇ devamanussā[2] paṭipattiyā taṇ namassanti, atha ye taṇ Bhagavantaṇ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te kiṇ pasaṇsiyā udāhu appasaṇsiyā ? ti. *Bhikkhu Mogharājā* ti, theraṇ ālapati. *Aññāya dhamman* ti, catusacca-dhammaṇ jānitvā. *Sangâtigā te pi bhavantī* ti, ye taṇ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te catusacca-dhammaṇ aññāya vicikicchaṇ pahayā sangâtigā pi honti, pasaṇsiyā pi hontī ti.

5.

Pañcame: *Ujjhāna-saññikā* ti, Ujjhāna-saññi-devaloko nāma pāṭiyekka[3] n' atthi. Imā pana devatā Tathāgatassa catupaccaya-paribhogaṇ nissāya ujjhāyamānā āgatā. Tāsaṇ kira etad ahosi: Samaṇo Gotamo bhikkhūnaṇ paṇsu-kula-cīvarapiṇḍiyālopa-rukkha-mūla-senâsana-pūtimutta-bhesajjehi santosaṇ yeva pariyanta-kāritaṇ vaṇṇeti. Sayam pana pattunna-dukūla-ḳhomâdīni-paṇīta-cīvarāni-dhāreti, rājârahaṇ uttama-bhojanaṇ bhuñjati, deva-vimāna-kappāya gandha-kuṭiyā vara-sayane sayati, sappi-navanītâdīni bhesajjāni paṭisevati, divasaṇ mahājanassa dhammaṇ deseti, vacana c' assa aññato gacchati, kiriyā[4] aññato ti ujjhāyamānā āgamiṇsu. Tena tāsaṇ Dhamma-sangāhaka-ttherehi Ujjhāna-saññikā ti nāmaṇ gahitaṇ.

Aññathā santan ti, aññen' ākārena bhūtaṇ. *Nikaccā* ti, nikatiyā vañcanāya vañcetvā ti attho. *Kitavass' evā* ti, kitavo vuccati sākuṇiko. So hi agumbo[5] va samāno sākhāpaṇṇâdi-paṭicchādanena gumba-vaṇṇaṇ dassetvā upagate

---

[1] C_1 tāyaṇ. [2] A, G. manussānaṇ, *omitting next word.*
[3] C, D. pāṭiyekako. [4] A, C, D, G. kiriyaṇ.
[5] A. agucco.

mora-tittirâdayo sakuṇe māretvā dārā-bharaṇaṇ karoti. Iti tassa kitavassa imāya vañcanāya evaṇ vañcetvā, sakuṇa-maṇsa-bhojanaṇ viya kuhakassā pi paṇsu-kulena attānaṇ paṭicchādetvā, kathā-chekatāya mahājanaṇ vañcetvā, khāda-mānassa vicarato, *bhuttaṇ theyyena tassa tan* ti, sabbo pi tassa catupaccaya-paribhogo theyyena paribhutto nāma hotī ti devatā Bhagavantaṇ sandhāya vadati. *Parijānanti paṇḍitā* ti, ayaṇ kārako vā akārako vā ti paṇḍitā jānanti. Iti tā devatā[1] 'mayam eva paṇḍitā' ti maññamānā evam āhaṇsu.

Atha Bhagavā *na-y-idan* ti ādim āha. Tattha *yâyaṇ paṭi padā daḷhā* ti, ayaṇ dhammânudhamma-paṭipadā daḷhā, thirā: yāya paṭipadāya dhīrā paṇḍitā ārammaṇ' ūpanijjhanena lakkhaṇ' ūpanijjhanena cā ti dvīhi jhānehi jhāyino Māra-bandhanā pamuccanti, taṇ paṭipadaṇ bhāsita-mattena vā savaṇa-mattena vā okkamituṇ paṭipajjituṇ na sakkā ti attho. *Na ve dhīrā pakubbantī* ti, dhīrā paṇḍitā. *Viditvā loka-pariyāyan* ti, saṅkhāra-lokassa udayabbayaṇ ñatvā catu-sacca-dhammañ ca aññāya, kilesa-parinibbānena *nibbutā, loke visattikaṇ tiṇṇā* evaṇ na kubbanti, mayaṇ evarūpāni na kathemā[2] ti attho.

Paṭhaviyaṇ patiṭṭhahitvā ti, ayuttaṇ amhehi kataṇ: akā-rakam eva mayaṇ kāraka-vādena samudācarimhā ti lajja-mānā Mahābrahmani[3] viya Bhagavati gāravaṇ paccupaṭṭhā-petvā, aggi-kkhandhaṇ viya Bhagavantaṇ durâsadaṇ katvā, passamānā ākāsato otaritvā bhūmiyaṇ ṭhatvā ti attho. *Accayo*[4] ti, aparādho. No accagamā ti, amhe atikkamma abhibhavitvā pavatto. *Āsādetabban*[5] ti, ghaṭṭayitabbaṇ. Tā kira devatā Bhagavantaṇ kāyena vācāyā ti dvīhi pi ghaṭ-ṭayiṇsu. Tathāgataṇ avanditvā ākāse patiṭṭhamānā kāyena ghaṭṭayinsu. Kitavopamaṇ āharitvā nāna-ppakārakaṇ asab-bhi[6]-vācaṇ vadamānā vācāya ghaṭṭayiṇsu. Tasmā āsādetab-baṇ amaññimhā ti āhaṇsu. *Paṭigaṇhātū*[7] ti, khamatu. *Āya-tiṇ saṇvarāyā* ti, anāgate saṇvaran' atthāya, puna evarūpassa aparādhassa dosassa khalitassa akaraṇ' atthāya.

---

[1] C, C_1, D. *insert* Tathāgatā pi.
[2] A, G. kathenti.
[3] A, C, D. Brahmā viya.
[4] *Cf.* DA, i. 236.
[5] F. *text* āsād-.
[6] C_1 asabbha-.
[7] F. *text* gaṇhatu.

Sitaṃ pātvākāsī ti, agga-dante dassento pahaṭṭh' ākāraṃ dassesi. Kasmā? Tā kira devatā na sabhāvena khamāpenti, lokiya-mahājanañ ca sadevake loke agga-puggalaṃ Tathāgatañ ca ekasadisaṃ karonti. Atha Bhagavā 'parato kathāya uppannāya Buddha-balaṃ dīpetvā pacchā khamissāmī' ti sitaṃ pātvākāsi. *Bhiyyoso-mattāyā* ti, atireka-ppamāṇena. *Imaṃ gātham abhāsī*[1] ti, kupito esa amhākan ti maññamānā abhāsi. *Na paṭiganhatī* ti, na khamati, nâdhivāseti. *Kop' antaro* ti, abbhantare uppanna-kopo. *Dosa-garū* ti, dosaṃ garuṃ katvā ādāya viharanto. *Sa veraṃ paṭimuccatī* ti, so evarūpo ganṭhikaṃ paṭimuñcanto viya taṃ veraṃ attani paṭimuccati, ṭhapeti: na paṭinissajjatī ti attho. *Accayo ce na vijjethā* ti, sace accāyika-kammaṃ na bhaveyya. *No c' idhâpagataṃ siyā* ti, yadi aparādho nāma na bhaveyya. *Ten'*[2] *idha kusalo siyā* ti, yadi verāni sammeyyuṃ,[3] tena kāraṇena kusalo bhaveyya. *Kass' accayā* ti, gāthāya kassa atikkamo n' atthi? Kassa aparādho n' atthi? Ko sammohaṃ nâpajjati? Ko niccam eva paṇḍito nāmā? ti attho. Imaṃ kira gāthaṃ bhaṇāpaṃ'[4] atthaṃ (?) Bhagavato sita-pātukammaṃ. Tasmā 'idāni devatānaṃ Buddha-balaṃ dīpetvā khamissāmī' ti *Tathāgatassa Buddhassā* ti ādim āha. Tattha *Tathāgatassā* ti, tathā gato ti evamādīhi kāraṇehi Tathāgatassa. *Buddhassā* ti, catunnaṃ saccānaṃ Buddhattâdīhi kāraṇehi vimokkhantika-paññatti-vasena evaṃ laddha-nāmassa. *Acca yaṃ desayantīnan* ti, yaṃ vuttaṃ tumhehi 'accayaṃ desayantīnaṃ: sa veraṃ patimuccatī' ti, taṃ sādhu vuttaṃ. Aham pana taṃ veraṃ nâbhinandāmi, na[5] patthāyāmī ti attho. *Paṭiganhāmi vo 'ccayan* ti, tumhākaṃ aparādhaṃ khamāmī ti.

6.

Chaṭṭhe: *Saddhā dutiyā purisassa hotī* ti, purisassa devaloke manussa-loke c' eva nibbānaṃ gacchantassa saddhā: *dutiyā hotī* ti, sahāya-kiccaṃ sādheti. *No ce assaddhiyaṃ avatiṭṭhatī* ti,

---

[1] *So Sinh. text, but* F. avoca.
[2] F. *text,* A, C, G. kena: *Sinh. text,* C_1 tena.
[3] C, D. sameyyuṃ; G. saceyyuṃ.
[4] *So all.* [5] A, C_1, G. n' eva.

yadi assaddhiyaŋ na tiṭṭhati. *Yaso* ti, parivāro. *Kittī* ti, vaṇṇa-bhaṇanaŋ. *Tatvassa hotī* ti, tato assa hoti.

'*Nânupatanti sangā* ti, rāga-sangâdayo pañca sangā na anupatanti.

Pamādaŋ anuyuñjantī[1] ti, ye ca pamādaŋ karonti nibbattenti, te taŋ anuyuñjanti nāma. *Dhanaŋ seṭṭhaŋ va rakkhatī* ti, muttā-maṇi-sārâdi uttamadhanaŋ viya rakkhati. *Jhāyanto* ti, lakkhaṇ' ūpanijjhānena ca ārammaṇ' ūpanijjhānena ca jhāyanto. Tattha lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ nāma vipassanā-magga-phalāni. Vipassanā hi tīni lakkhaṇāni upanijjhāyatī ti, lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ: maggo vipassanāya āgata-kiccaŋ sādheti, lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ: phalaŋ tathā-lakkhaṇaŋ nirodha-saccaŋ upanijjhāyatī ti, lakkhaṇ' ūpanijjhānaŋ. Aṭṭha samāpattiyo pana kasiṇ' ārammaṇassa upanijjhāyanato ārammaṇ' ūpanijjhānan ti veditabbaŋ. *Paramaŋ sukhaŋ* nāma arahatta-sukhaŋ adhippetan ti.

7.

Sattame: *Sakkesu* ti, 'Sakyā vata bho rāja-kumārā' ti udānaŋ paṭicca (D. i, 93)[2] Sakkā ti laddha-nāmānaŋ rāja-kumārānaŋ nivāso eko janapado: rūḷhi-saddena Sakkā ti vuccati. Tesu[3] Sakkesu janapadesu. *Mahāvane*[4] ti, sayaŋ jāte aropite[5] Himavantena saddhiŋ ekâbaddhe mahati vane. *Sabbeh' eva arahantehī* ti, imaŋ suttaŋ kathita-divase yeva patta-arahantehi. Tatrâyaŋ anupubbī-kathā:—[6]

Sākiya-Koliyā kira Kapilavatthu-nagarassa ca Koliya-nagarassa ca antare Rohiniŋ nāma nadiŋ[7] eken' eva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni kārāpenti. Atha Jeṭṭha[8]-mūla-māse sassesu milāyantesu ubhaya-nagara-vāsīnam pi kamma-karā sannipatiŋsu. Tattha Koliya-nagara-vāsino āhaŋsu: "Idaŋ udakaŋ ubhato[9] āhariyamānaŋ n' eva tumhākaŋ na amhākaŋ

---

[1] Dhp. 26; Thag. 883; M. ii, 105.

[2] *Cf.* DA. 262; SnA. 354.

[3] C_1, G. tasmiŋ.

[4] DA. i, 309; UdA. 184; SA. *on* S. v, 320.

[5] C, D, G. āropime; C_1 aropime.

[6] *Cf.* DhpA. iii, 254; JA. v, 412; SnA. 356.

[7] C, D. -ṇī nadī.

[8] C, D. chettha.

[9] *All* ubhayato.

pahoti. Amhākaṃ pana sassaṃ eken' udaken' eva nippajjissati.[1] Idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā" ti. Kapilavatthuvāsino āhaṃsu: "Tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaṃ ratta-suvaṇṇa-nīla-maṇi-kāla-kahapaṇe ca gahetvā pacchipasibbakâdi-hatthā na sakkhissāma tumhākaṃ ghara-dvāre vicarituṃ. Amhākam pi sassaṃ eken' eva udakena nippajjissati. Idaṃ udakaṃ amhakaṃ dethā" ti. "Na mayaṃ dassāmā" ti.[2] "Mayam pi na dassāmā" ti evaṃ kathaṃ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraṃ adāsi. So pi aññassā ti, evaṃ aññamaññaṃ paharitvā rāja-kulānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā ghaṭṭetvā kalahaṃ vaḍḍhayiṃsu. Koliya-kammakarā vadanti: "Tumhe Kapilavatthu-vāsike[3] gahetvā gacchatha,[4] ye soṇa-sigālâdayo viya attano attano bhaginīhi saddhiṃ saṃvasiṃsu. Etesaṃ hatthino ca assā ca phalak' āvudhāni[5] ca amhākaṃ kiṃ karissantī?" ti. Sākiya-kammakarā vadanti: "Tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gacchatha, ye anāthā niggatikā[6] tiracchānā viya kola-rukkhe vasiṃsu. Etesaṃ hatthino ca assā ca phalak' āvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissantī?" ti.

Te gantvā attano[7] kamme payutta-amaccānaṃ kathesuṃ. Amaccā rāja-kulañaṃ kathesuṃ.[8] Tato Sākiyā: "Bhaginīhi saddhiṃ saṃvāsa-vasitakānaṃ thāmañ ca balañ ca dassessāmā" ti yuddha-sajjā nikkhamiṃsu. Koliyā pi: "Kola-rukkhavāsīnaṃ thāmañ ca balañ ca dassessāmā" ti yuddha-sajjā nikkhamiṃsu.[9]

Bhagavā pi rattiyā paccūsa-samaye yeva mahākaruṇāsamāpattito uṭṭhāya lokaṃ volokento ime evaṃ yuddha-sajje nikkhamante addasa. Disvā 'Mayi gate ayaṃ kalaho vūpasamissati nu kho?' ti upadhārento, 'aham ettha gantvā kalaha-vūpasamaṃ' atthaṃ tīni jātakāni kathessāmi. Tato kalaho vūpasamissati. Atha sāmaggi-dīpaṃ' atthāya dve jātakāni kathetvā *Attadaṇḍā-suttaṃ*[10] dassessāmi. Desanaṃ

---

[1] C, C_1, D. nipph-.
[2] C, C_1, D. *omit this sentence.*
[3] DhpA. *adds* dārake.
[4] C, C_1, D. *and below,* gajjatha.
[5] JA. āyudhāni.
[6] C, D. niggahitā.
[7] C, D. tasmiṃ.
[8] C_1 *omits sentence.*
[9] A, C, D, G. saṃvasitakānaṃ; JA. saṃvāsikānaṃ.
[10] Sn. 935.

sutvā ubhaya-nagara-vāsino pi aḍḍha-tiyāni aḍḍha-tiyāni kumāra-satāni dassessanti.[1] Ahaŋ te pabbajessāmi: mahā samāgamo bhavissatī' ti, sannitṭhānaŋ akāsi.

Tasmā, imesu yuddha-sajjesu nikkhamantesu kassaci anārocetvā, sayam eva patta-cīvaram ādāya, gantvā, dvinnaŋ senānaŋ[2] antare (āsanaŋ santharitvā[3]) ākāse pallaṅkaŋ ābhujitvā, chabbaṇṇa-raŋsiyo vissajetvā nisīdi. Kapilavatthuvāsino Bhagavantaŋ disvā va, 'amhākaŋ ñāti-seṭṭho Satthā āgato. Diṭṭho nu kho tena amhākaŋ kalaha-kāraṇa-bhāro'[4] ti cintetvā, 'na kho pana sakkā Bhagavati āgate amhehi parassa sarīre satthaŋ pātetuŋ. Koliya-nagara-vāsino[5] amhe hanantu vā vadhantu vā'[6] ti, āvudhāni chaḍḍetvā, Bhagavantaŋ vanditvā nisīdiŋsu. Koliya-nagara-vāsino pi tath' eva cintetvā āvudhāni chaḍḍetva, Bhagavantaŋ vanditvā, nisīdiŋsu. Bhagavā pi jānanto, "Kasmā āgat' attha, mahārājā?" ti pucchi.. "Na, Bhagavā, tiṭṭha-kīlāya vā na pabbata-kīlāya vā na nadī-kīlāya vā na giri-dassan' atthaŋ, imasmiŋ pana ṭhāne saŋgāmaŋ paccuppaṭṭhapetvā āgat' amhā" ti. "Kiŋ nissāya ko kalaho jāto, mahārājā?" ti. "Udakaŋ, bhante" ti. "Udakaŋ kiŋ agghati, mahārājā?" ti. "Appaŋ, bhante" ti. "Paṭhavi nāma kiŋ agghati, mahārājā?" ti. "Anagghā, bhante" ti. "Khattiyā kiŋ agghantī?" ti. "Khattiyā nāma anagghā, bhante" ti. "Appa-mūlakaŋ udakaŋ nissāya kimatthaŋ anagghe khattiye nāsetha, mahārājā?" ti. "Kalahe assādo nāma n' atthi. Kalahe vasena, maharāja, aṭṭhāne veraŋ katvā ekāya rukkhadevatāya kāḷa-sīhena saddhiŋ baddhāghāto sakalampi imaŋ kappaŋ anuppatto[7] yevā" ti vatvā, *Phandana-Jātakaŋ*[8] kathesi.

Tato "Parapattiyena nāma,[9] mahārāja, na bhavitabbaŋ. Parapattiyā hutvā pi ekassa sasakassa kathāya tiyojana-sahassa-vitthate Himavante catuppada-gaṇā mahāsamuddaŋ

---

[1] *All* dassanti.
[2] C, D. senasanānaŋ.
[3] JA, C_1 *omit.*
[4] *So* JA., *but MSS.* -bhāvo.
[5] A, C, D. Kapilanagara- (?).
[6] C_1 vadhentu; JA. pacantu.
[7] *So* JA., *but MSS.* anuppavatto.
[8] JA. iv, 207.
[9] *Cf.* JA. iii, 77.

pakkhandino ahesuṇ. Tasmā parapattiyena na bhavitabban" ti vatvā, *Paṭhavī-udrīyana-Jātakaṇ*[1] kathesi.

Tato "Kadāci, mahārāja, dubbalo pi mahābalassa randhaṇ vivaraṇ passati, kadāci mahābalo pi dubbalassa. Laṭukikā pi hi sakuṇikā hatthi-nāgaṇ ghāṭesī" ti *Laṭukikā-Jātakaṇ*[2] kathesi. Evaṇ kalaha-vūpasamaṇ' atthāya tīni jātakāni kathetvā sāmaggi-paridīpan' atthāya dve jātakāni kathesi. Kathaṇ? "Samaggānaṇ hi, mahārāja, koci otāraṇ nāma passituṇ na sakkotī" ti vatvā, *Rukkhadhamma-Jātakaṇ*[3] kathesi. Tato "Samaggānaṇ, mahārāja, koci vivaraṇ passituṇ nâsakkhi, yadā pana aññamaññaṇ vivādam akaṇsu atha ne nesādaputto jīvitā voropetvā ādāya gato. Vivāde assādo nāma n' atthī" ti vatvā, *Vaṭṭaka-Jātakaṇ*[4] kathesi. Evaṇ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne *Atta-daṇḍa-suttaṇ*[5] kathesi.

Rājāno pasannā "Sace Satthā nâgamissa, mayaṇ sahatthā aññamaññaṇ vadhitvā lohita-nadiṇ pavattayissāma. Amhākaṇ putta-dhītaro[6] ca geha-dvāre na passeyyāma, sāsana-paṭisāsaṇam pi no āharaṇako na bhavissa. Satthāraṇ nissāya no jīvitaṇ laddhaṇ. Sace pana Satthā āgāraṇ ajjhâvasissa dīpa-sahassa-dvaya-parivāraṇ catu-mahādīpa-rajjam assa hattha-gataṇ abhavissa, atireka-sahassaṇ kho pan' assa puttā abhavissaṇsu. Tato khattiya-parivāro vicarissatha.[7] Taṇ kho pan' esa sampattiṇ pahāya nikkhamitvā sambodhiṇ patto idāni khattiya-parivāro yeva vicaretū" ti, ubhaya-nagara-vāsino aḍḍha-tiyāni aḍḍha-tiyāni kumāra-satāni adaṇsu. Bhagavā pi te pabbājetvā Mahāvanaṇ agamāsi.

Tesaṇ garu-gāravena na attano ruciyā pabbajitānaṇ anabhirati uppajji. Purāṇa-dutiyikāyo[8] pi tesaṇ "ayya-puttā ukkaṇṭhantu, gharâvāso na saṇṭhatī" ti ādīni vatvā sāsanaṇ pesenti. Te atirekataraṇ ukkaṇṭhiṇsu. Bhagavā āvajjento[9] tesaṇ anabhirati-bhāvaṇ ñatvā, 'ime hi bhikkhū mādisena Buddhena saddhiṇ ekato vasantā ukkaṇṭhanti. Handa

[1] JA. v, 414 *calls this* Daddabha-jātaka (iv, 322).
[2] JA. iii, 174. [3] JA. i, 327.
[4] JA. i, 208. [5] Sn. 935. [6] *MSS.* bhātaro.
[7] JA. abhavissa; C_1 yeva cariss-; A, G. carissatha.
[8] C, D. dutikāyo. [9] A, G, JA. -anto.

nesaŋ Kuṇāla-dahassa vaŋŋaŋ kathetvā, tattha netvā, anabhiratiŋ vinodemī' ti Kunāḷa-dahassa vaŋŋaŋ kathesi. Te taŋ daṭṭhu-kāmā ahesuŋ. "Daṭṭhu-kām' attha, bhikkhave, Kuṇāla-dahan?" ti. "Āma, Bhagavā" ti. "Yadi evaŋ etha, gacchāmā" ti. "Iddhimantānaŋ, Bhagavā, gamanaṭṭhānaŋ. Mayaŋ kathaŋ gamissāmā?" ti. "Tumhe gantukāmā hotha. Ahaŋ mam' ānubhāvena gahetvā gamissāmī" ti. "Sādhu, bhante" ti. Bhagavā pañca-bhikkhu-satāni gahetvā, ākāse uppatitvā, Kuṇāla-dahe patiṭṭhāya te bhikkhū āha: "Bhikkhave, imasmiŋ Kuṇāla-dahe yesaŋ macchānaŋ nāmaŋ na jānātha maŋ pucchathā" ti. Te pucchiŋsu. Bhagavā pucchitaŋ pucchitaŋ kathesi, na kevalañ ca macchānaŋ yeva, tasmiŋ vana-saṇḍe rukkhānam pi pabbata-pāde dvipada-catuppada-sakuṇānam pi nāmāni pucchāpetvā kathesi.

Atha dvīhi sakuṇehi mukha-tuṇḍakena ḍasitvā[1] gahitadaṇḍake nisinno Kuṇāla-sakuṇa-rājā purato pacchato ubhosu ca passesu sakuṇa-sangha-parivuto āgacchati. Bhikkhū taŋ disvā "Esa, bhante, imesaŋ sakuṇānaŋ rājā bhavissati. Parivārā ete etassā ti maññāmā?" ti. "Evam etaŋ, bhikkhave. Ayam pi mam' eva vaŋso, mama paveṇī" ti. "Idāni tāva mayaŋ, bhante, ete sakuṇa-sakuṇa-sanghe passāma. Yam pana Bhagavā 'ayam pi mam' eva vaŋso, mama paveṇī' ti āha, taŋ sotu-kām' amhā" ti. "Sotu-kām' attha, bhikkhave?" ti. "Āma, Bhagavā" ti. "Tena hi suṇāthā" ti.

Tīhi-gāthā-satehi paṭimaṇḍetvā *Kuṇāla-Jātakaŋ* kathento anabhiratiŋ vinodesi. Desanā-pariyosāne sabbe pi sotâpattiphale patiṭṭhahiŋsu. Maggen' eva nesaŋ iddhī pi āgatā. Bhagavā 'hotu tāva ettakaŋ etesaŋ bhikkhūnan' ti, ākāse uppatitvā Mahāvanam eva agamāsī ti. Te pi bhikkhū gamana-kāle Dasabalassa anubhāvena gantvā āgamana-kāle attano anubhāvena Bhagavantaŋ parivāretvā Mahāvane otariŋsu. Bhagavā paññatt' āsane nisīditvā te bhikkhū āmantetvā: "Ettha, bhikkhave, nisīdatha. Upari-maggattaya-vajjānaŋ vo kilesānaŋ kamma-ṭṭhānaŋ kathessamī" ti, kamma-ṭṭhānaŋ kathesi. Bhikkhū cintayiŋsu: Bhagavā amhākaŋ anabhirati[2]-bhāvaŋ ñatvā, Kuṇāla-dahaŋ netvā, ana-

[1] A, C, D. ḍaṅs-. [2] C_1 rata-.

bhiratiṃ vinodesi. Satthā[1] sotâpatti-phalaṃ pattānaṃ no idāni idha tiṇṇaṃ maggānaṃ kamma-ṭṭhānaṃ adāsi. Na kho pana amhehi 'sotâpannā mayan' ti vītināmetuṃ vaṭṭati. Uttama-purisa-sadisehi[2] no bhavituṃ vaṭṭatī ti, te Dasabalassa pāde vanditvā uṭṭhāya nisīdanaṃ pappoṭhetvā[3] visuṃ visuṃ pabbhāra-rukkha-mūlesu nisīdiṃsu.

Bhagavā cintesi: Ime bhikkhū pakatiyā pi avissattha[4] kammantā: laddh' ūpāyassa pana bhikkhuno kilamana-kāraṇaṃ nāma n' atthi. Gacchantā gacchantā va vipassanaṃ patthapetvā,[5] arahattaṃ patvā, 'attanā attanā paṭividdha-guṇaṃ arocessamā'[6] ti mama santikaṃ āgamissanti. Etesu āgatesu dasasahassa-cakkavāla[7]-devatā eka-cakkavāle sannipatissanti, mahāsamayo bhavissati, vivitte okāse mayā nisīdituṃ vaṭṭatī ti; tato vivitte okāse Buddhâsanaṃ paññāpetvā nisīdi.

Sabba-paṭhamaṃ kamma-ṭṭhānaṃ gahetvā gata-tthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tato aparo, tato aparo ti pañca-satā pi paduminiyaṃ padumāni viya vikasiṃsu. Sabba-paṭhamaṃ arahatta-patta-bhikkhu 'Bhagavato ārocessamī' ti pallaṅkaṃ ābhujitvā,[8] nisīdanaṃ pappoṭhetvā,[9] uṭṭhāya Dasabalâbhimukho ahosi. Evaṃ aparo pi aparo pī ti pañca-sata, bhatta-sālaṃ viya, paṭipāṭiyā va āgamiṃsu. Paṭhamaṃ āgato vanditvā, nisīdanaṃ paññāpetvā, ekamantaṃ[10] nisīditvā, paṭividdha-guṇaṃ ārocetu-kāmo 'atthi nu kho añño koci? N' atthī' ti nivattitvā āgata-maggaṃ olokento aparam pi addasa aparam pi yevā ti.[11] Sabbe pi te āgantvā, ekamantaṃ[10] nisīditvā, 'ayaṃ imassa harāyamāno na kathesī' tī. Khīṇâsavānaṃ kira dve ākārā honti: 'aho vata mayā paṭividdha-guṇaṃ sadevako loko khippam eva paṭivijjheyyā' ti cittaṃ uppajjati: paṭividdha-bhāvaṃ pana, nidhiṃ-laddha-puriso viya, na aññassa ārocetu-kāmā honti. Evaṃ osaṭa-matte pana tasmiṃ ariya-maṇḍale pācīna-Yugandhara-parikkhepato ab-

---

[1] *MSS.*, C, D. tattha.
[2] *MSS.*, C, D. purima-sad.
[3] A, D, G. pappoṭetvā; C. papoṭhetvā; C_1 papphoṭ-.
[4] *MSS.* avissaṭṭha.
[5] *V.l.* vaḍḍhetvā.
[6] A, C, D. -āmi.
[7] A, C, D. Dasabalassa (!).
[8] C, C_1, D. vinibhuj-; *others as here.*
[9] *As above.*
[10] A, C, D, G. -ante.
[11] C_1 *repeats* ap. addasa.

bho mahikā[1] dhūma-rajo Rāhū ti, imehi upakkilesehi vippamuttaŋ Buddh' uppāda-paṭimaṇḍitassa lokassa rāmaneyyaka-dassan' atthaŋ pācīna-disāya ukkhitta-rajata-maya-mahā-ādāsa-maṇḍalaŋ viya, nemi-parivaṭṭiyaŋ gahetvā, parivaṭṭiyamāna-rajata-cakka-sassirīkaŋ puṇṇa-canda-maṇḍalaŋ ullanghitvā, anila-pathaŋ paṭipajjittha. Iti evarūpe khaṇe laye muhutte *Bhagavā Sakkesu viharati Kapila-vatthusmiŋ Mahāvane mahatā bhikkhu-saŋghena saddhiŋ pañca-mattehi bhikkhu-satehi sabbeh' eva arahantehi.*

Tattha Bhagavā pi mahāsammatassa vaŋse uppanno, te pi pañca-sata bhikkhū mahāsammatassa kule uppannā. Bhagavā pi khattiya-gabbhe jāto, te pi khattiya-gabbhe jātā. Bhagavā pi rāja-pabbajito, te pi rāja-pabbajitā. Bhagavā pi seta-chattaŋ pahāya hattha-gataŋ cakka-vatti-rajjaŋ nissajjitvā[2] pabbajito, te pi seta-chattaŋ pahāya hattha-gatāni rajjāni nissajjitvā pabbajitā. Iti Bhagavā parisuddhe okāse, parisuddhe ratti-bhāge, sayaŋ parisuddho parisuddha-parivāro, vītarāgo vītarāga-parivāro, vītadoso vītadosa-parivāro, vītamoho vītamoha-parivāro, nittaṇho nittaṇha-parivāro, nikkileso nikkilesa-parivāro, santo santa-parivāro, danto danta-parivāro, mutto mutta-parivāro, ativiya virocatī ti, Vaṇṇa-bhūmi[3] nām' esā, yattakaŋ sakkoti tattakaŋ vattabbaŋ. Iti ime bhikkhū sandhāya vuttaŋ *pañca-mattehi bhikkhu-satehi sabbeh' eva arahantehī* ti.

Yebhuyyenā ti, bahutarā sannipatitā, mandā.[4] Na sannipatitā asaññi-arūpâvacara-devatāyo ca samāpanna-devatāyo ca. Tatrâyaŋ sannipāta[5]-kkamo:—Mahāvanassa kira sāmantā devatā caliŋsu "Āyāma, bho! Buddha-dassanaŋ nāma bahûpakāraŋ, dhamma-savanaŋ bahûpakāraŋ, bhikkhu-saŋgha-dassanaŋ bahûpakāraŋ. Āyāma! Āyāmā!" ti ma-

---

[1] A, C, D, G. abbhā mahiyā (*as at* A. ii, 53; *the four blemishes of moon and sun.*)

[2] C, D. vissajjetvā; C_1 nissajjetvā.

[3] C_1 vaṇṇanā. *Cf.* JA. i, 84, vaṇṇa-bhū; *but Sinh. ed. of* JA. vaṇṇabhūmi. *Cf.* DA. 38; UdA. 415, vaṇṇā-kālo nām' ayaŋ; yattakaŋ, *etc.*

[4] *Cf.* D. ii, 139; SnA. 359 (ṭhapetvā Asaññasatte ca Arūpi-brahmāno ca); C_1 mandā na.

[5] C_1 -patita-.

hāsaddaṇ kurumānā āgantvā, Bhagavantañ ca taṇ muhuttaṇ arahatta-patta-khīṇâsave ca vanditvā, ekamantaṇ aṭṭhaṇsu. Eten' eva upāyena tāsaṇ tāsaṇ saddaṇ sutvā saddantara-aḍḍha-gāvuta-gāvuta-aḍḍha-yojanâdi-vasena tiyojana-sahassa-vitthate Himavante tikkhattuṇ tesaṭṭhiyā[1] nagara-sahassesu nava-navutiyā doṇa-mukha-sata-sahassesu cha-nnavutiyā paṭṭana-koṭi-sata-sahassesu cha-paṇṇāsāya-ratan' ākāresū ti, sakala-Jambudīpe Pubba-Videhe Apara-Goyāne Uttara-Kurumhi[2] dvīsu paritta-dīpa-sahassesū ti, sakala-cakkavāḷe, tato dutiya-tatiya-cakkavāḷe ti, evaṇ dasa-sahassa-cakkavāḷesu devatā sannipatitā ti veditabbā. Dasa-sahassa-cakkavāḷaṇ hi idha dasa loka-dhātuyo ti adhippetaṇ. Tena vuttaṇ: *dasahi ca loka-dhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā* hontī ti.

Evaṇ sannipatitāhi devatāhi sakala-cakkavāḷa-gabbhaṇ yāva Brahmalokā, sūci-ghare[3] nirantara-pakkhitta[4]-sūci viya, paripuṇṇaṇ hoti. Tattha Brahmalokassa evaṇ uccattaṇ[5] veditabbaṇ. Lohapāsāde kira sattama-kūṭâgāra-samo pāsāṇo Brahmaloke ṭhatvā adho khitto catūhi māsehi paṭhaviṇ pāpuṇāti. Evaṇ mahante okāse yathā heṭṭhā ṭhatvā khitta-pupphāni vā dhūmo pā upari-gantuṇ, upari vā ṭhatvā khitta-sāsapo heṭṭhā otarituṇ antaraṇ na labhanti. Evaṇ nirantarā devatā ahesuṇ. Yathā kho pana cakkavatti-rañño nisinna-ṭṭhānaṇ asambādhaṇ hoti, āgatâgatā mahesakkhā khattiyā okāsaṇ labhanti yeva, parato parato pana atisambādhaṇ hoti, evam eva Bhagavato nisinna-ṭṭhānaṇ asambādhaṇ āgatâgatā mahesakkhā devā ca Brahmāno ca okāsaṇ labhanti yeva. Api-ssudaṇ Bhagavato āsannâsanna-ṭṭhāne vāl' agga-nittuddana-matte[6] padese dasa pi vīsati pi devā sukhume attabhāve māpetvā aṭṭhaṇsu. Sabba-parato saṭṭhi saṭṭhi devatā aṭṭhaṇsu.

---

[1] A, C, D. ses-.

[2] *Cf.* JA. vi, 278:—

(Purato Videhe passa Goyāniye ca pacchato
Kuruyo Jambudīpañ ca maṇimhi passa nimittaṇ).

[3] C_1 -gharaṇ . . . pakhitta-sūcīhi.

[4] *Cf.* D. ii, 139 *et infra.*

[5] A, C, D, G. uccataraṇ; C_1 uccattanaṇ.

[6] *Cf.* D. ii, 139; A. i, 65; iii, 403.

Suddhâvāsa-kāyikānan ti, suddhâvāsa-vāsīnaṃ. Suddhâvāsā nāma suddhānaṃ anāgami-khīṇâsavānaṃ āvāsā pañca Brahmalokā. *Etad ahosī* ti, kasmā ahosi? Te kira Brahmāno samāpattiṃ samāpajjitvā yathā-paricchedena vuṭṭhitā Brahmabhavanaṃ olokentā, pacchā-bhatte bhatta-gehaṃ viya, suññaṃ[1] addasaṃsu. Tato 'kuhiṃ Brahmāno gatā?' ti āvajjentā mahā-samāgamaṃ ñatvā, 'Ayaṃ samāgamo mahā. Mayaṃ ohīyamānā. Ohīyakānaṃ[2] pana okāso dullabho hoti. Tasmā gacchantā atuccha-hatthā hutvā ekekaṃ gāthaṃ abhisaṅkharitvā gacchāma. Taya mahāsamāgame va[3] attano āgatabhāvaṃ jānāpessāma, Dasabalassa ca vaṇṇaṃ bhāsissāmā' ti. Iti tesaṃ samāpattito vuṭṭhāya āvajjitattā etad ahosi.

Bhagavato purato pātur ahesun ti, Pāliyā Bhagavato santike abhimukha-ṭṭhāne yeva otiṇṇā viya katvā vuttā. Na kho pan' ettha evaṃ attho veditabbo. Te pana Brahmaloke ṭhitā yeva gāthā abhisaṅkharitvā, eko puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṃ, eko pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṃ, eko uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṃ otari. Tato puratthima-cakkavāḷa[4]-mukha-vaṭṭiyaṃ otiṇṇa-Brahmā nīla-kasiṇaṃ samāpajjitvā, nīla-rasmiyo vissajjetvā, dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatānaṃ maṇi-cammaṃ[5] paṭimuñcanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā, Buddha-vīthi nāma kenaci uttarituṃ[6] na sakkā,[7] tasmā mahatiyā Buddha-vīthiyā va[8] āgantvā, Bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Ekamantaṃ ṭhito kho attanā abhisaṅkhataṃ gātham abhāsi.

Dakkhiṇa-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṃ otiṇṇa-Brahmā pītakasiṇaṃ samāpajjitvā suvaṇṇa-pabhaṃ muñcitvā dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatānaṃ suvaṇṇa-paṭaṃ pārupanto[9] viya attano āgata-bhāvaṃ jānāpetvā tath' eva akāsi.

Pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṃ otiṇṇa-Brahmā lohitakasiṇaṃ samāpajjitvā lohita-rasmiyo muñcitvā, Dasabalassa cakkavāla-devatānaṃ ratta-vara-kambalena parikkhitto viya attano āgata-bhāvaṃ jānāpetvā tath' eva akāsi.

Uttara-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṃ otiṇṇa-Brahmā odāta-

---

[1] *All* suññakaṃ.
[2] C_1 ohīnā; ohīnakānaṃ (?).
[3] C_1 ca.
[4] *Cf.* SnA. 360.
[5] C_1 vammaṃ.
[6] C_1 otarituṃ.
[7] *Cf.* DhpA. ii, 80.
[8] *So* C_1, G., *but* A. -yañ ca; C, D. -yā ca.
[9] C, D. -pento.

kasiṇaṇ samāpajjitvā odāta-rasmiyo vissajjetvā dasa-sahassa-cakkavāḷa-devatānaṇ sumaṇa-kusuma-paṭaṇ pārupanto viya attano āgata-bhāvaṇ jānāpetvā tath' eva akāsi.

Pāliyaṇ pana *Bhagavato purato pātur ahesuṇ*.[1] *Atha kho tā devatā Bhagavantaṇ abhivādetvā ekamantaṇ aṭṭhaṇsu* ti. Evaṇ ekakkhaṇe viya purato pātubhāvo ca abhivādetvā, ekam antaṇ ṭhita-bhāvo ca vutto. So iminā anukkamena ahosi. Ekato katvā pana dassito. Gāthā-bhāsanam paṇa Pāliyam pi visuṇ visuṇ yeva vuttaṇ.

Tattha *mahāsamayo* ti, mahā samūho: *pavanaṇ* vuccati vana-saṇḍo. 'Ubhayena pi, Bhagavā, imasmiṇ vana-saṇḍe ajja mahā samūho sannipāto'[2] ti āha. Tato yesaṇ so sannipāto te dassetuṇ, *devakāyā samāgatā* ti āha. Tattha *devakāyā* ti, deva-ghaṭā, *Agatamhā imaṇ dhamma-samayan* ti, evaṇ samāgate deva-kāye disvā mayam pi imaṇ dhamma-samūhaṇ āgatā. Kiṇ kāraṇā? *Dakkhitāye aparājita-sanghan* ti, kenaci aparājitaṇ. Ajj' eva tayo Māre madditvā vijita-sangāmaṇ aparājita-sanghaṇ dassan' atthāya āgat' amhā ti attho. So pana Brahmā, imaṇ gāthaṇ bhāsitvā, Bhagavantaṇ abhivādetvā, puratthima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaṇ yeva aṭṭhāsi.

Atha dutiyo vutta-nayen' eva āgantvā abhāsi. Tattha *tatra bhikkhavo* ti, tasmiṇ sannipāta-ṭṭhāne bhikkhū. *Samādahaṇsū* ti, samādhinā yojesuṇ. *Cittam attano ujukam akaṇsū* ti, attano citte sabba-vaṅka-kuṭila-jimha-bhāve[3] haritvā ujukaṇ akariṇsu. *Sārathī 'va nettāni*[4] *gahetvā* ti, yathā sam-appavattesu sindhavesu ossaṭṭha-patodo-sārathī sabba-yottāni gahetvā, acodento avārento tiṭṭhati, evaṇ chalang' upekkhāya samannāgatā gutta-dvārā sabbe p' ete pañcasata-bhikkhū indriyāni rakkhanti paṇḍitā, ete daṭṭhuṇ idh' āgat' amhā, Bhagavā ti: so pi gantvā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhāsi.

Atha tatiyo vutta-nayen' eva āgantvā aṭṭhāsi. Tattha *chetvā khilan*[5] ti, rāga-dosa-moha-khilaṇ chinditvā. *Palighan* ti, rāga-dosa-moha-paligham eva. *Inda-khīlan* ti, rāga-dosa-

---

[1] F. *text* ahesuṇ; *Sinh. text and* C_1 ahaṇsu.

[2] C_1 sannipatito.

[3] *Cf.* PvA. 51.

[4] *So* D. ii, 254, F. *and Sinh. ed. of* S.; *but* A, C, D. yottāni.

[5] *Sinh. text*, C_1 khīlaṇ (thambhaṇ).

moha-khīlam eva. *Ūhacca*[1]*-m-anejā* ti, ete taṇhā-ejāya anejā bhikkhū: inda-khīlaŋ ūhacca, samūhanitvā. *Te carantī* ti, catusu disāsu appaṭihataŋ cārikaŋ caranti. *Suddhā* ti, nirupakkilesā. *Vimalā* ti, nimmalā. Idaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Cakkhumatā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumanto.[2] *Sudantā* ti, cakkhuto pi dantā, sotato pi ghānato pi jivhato pi kāyato pi manato pi dantā. *Susunāgā* ti, taruṇa-nāgā. Tatrâyaŋ vacan' attho: chandâdīhi na gacchantī ti, nāgā: tena tena maggena pahīne kilese na āgacchantī ti, nāgā: nāna-ppakāraŋ āguŋ na karontī ti, nāgā. Ayam ettha saṅkhepo, vitthāro pana *Mahāniddese*[3] vutta-nayen' eva veditabbo. Api ca

Āguŋ na karotī ti kiñci loke,
sabba-saŋyoge visajja[4] bandhanānî
sabbattha na sajjati vimutto,
nāgo tādī pavuccate[5] tathattā[6] ti (Sn. 522).

Evam ettha attho veditabbo: *susunāgā* ti, susu-nāga-bhāva-sampatti-pattā ti attho. Te evarūpe anuttarena yoggâcariyena damite taruṇa-nāge dassanāya āgat' amhā, Bhagavā ti. So pi gantvā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhāsi.

Atha catuttho vutta-nayen' eva āgantvā abhāsi. Tattha *gatāse* ti, nibbematika-saraṇa-gamanena gatā. So pi gantvā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhāsī ti.

8.

Aṭṭhame: *Maddakucchismin*[7] ti, evaŋ nāmake uyyāne. Tamhi Ajātasattumhi kucchi-gate tassa mātarā, "ayaŋ mayhaŋ kucchi-gato gabbho rañño sattu bhavissati. Kiŋ me iminā ?" ti, gabbha-pātan' atthaŋ tattha kucchi maddāpitā. Tasmā Madda-kucchī ti saṅkhaŋ gataŋ. Migānam pana abhaya-vās' atthāya dinnattā *Migadāyo* ti vuccati. *Tena kho pana samayenā* ti, ettha ayaŋ anupubbī-kathā:—

Devadatto[8] hi Ajātasattaŋ nissāya dhanuggahe ca Dhana-

---

[1] *So* D. ii; *Sinh.* S.; F. *text* ohacca.
[2] C_1 ṣakkhumantena.
[3] Nid. i, 201; *cf.* A. iii, 346; UdA. 87.
[4] A. vibhasajja; C, D, G. vissajja.
[5] SnA. 428, pavuccati.
[6] D. tatthā ti.
[7] JA. iii, 121; iv, 340.
[8] *Cf.* DhpA. ii, 164

pālakañ ca payojetvā pi Tathāgatassa jīvit' antarāyaṇ kātuṇ asakkonto "sahatthā va naṇ māressamī" ti Gijjhakūṭa-pabbataṇ abhiruhitvā, mahantaṇ kūṭâgāra-ppamāṇaṇ silaṇ ukkhipitvā, "samaṇo Gotamo cuṇṇa-vicuṇṇa[1] hotū" ti pavijjhi.[2] Mahā-thāmavā kir' esa pañcannaṇ hatthīnaṇ balaṇ dhāreti. Aṭṭhānaṇ kho pan' etaṇ yaṇ Buddhānaṇ parūpakkamena jīvit' antarāyo bhaveyyā ti. Taṇ Tathāgatassa sarīr' ābhimukhaṇ āgacchantaṇ ākāse aññā silā uṭṭhahitvā sampaṭicchi. Dvinnaṇ silānaṇ sampahārena pāsāna-sakalikā uṭṭhahitvā Bhagavato piṭṭhi-pāda-pariyantaṇ abhihani. Pādo mahāpharasunā pahaṭo viya, samuggata-lohito lākhā-rasa-rañjito viya ahosi. Bhagavā uddhaṇ ulloketvā[3] Devadattaṇ etad avoca: "Bahuṇ tayā, mogha-purisa, apuññaṇ pasutaṇ, yo tvaṇ paduṭṭha-citto vadhaka-citto Tathāgatassa lohitaṇ uppādesī" ti. Tato paṭṭhāya Bhagavato aphāsu-jātaṇ. Bhikkhū cintayiṇsu: Ayaṇ vihāro ujjangalo visamo bahunnaṇ khattiyâdīnañ c' eva pabbajitānañ ca anokāso ti. Te Tathāgataṇ mañca[4]-sivikāya Maddakucchiṇ nayiṇsu. Tena vuttaṇ *tena kho pana samayena Bhagavato pādo sakalikāya khato hotī* ti.

Bhūsā ti, balavatiyo. *Sudan* ti, nipāta-mattaṇ. *Dukkhā* ti, sukha-paṭikkhepo. *Tibbā* ti, bahalā. *Kharā* ti, pharusā. *Kaṭukā* ti, tikkhiṇā. *Asātā* ti, amadhurā. Na tāsu mano appeti, na tā[5] manaṇ appāyanti, vaddhantī ti, *amanāpā*. *Sato sampajāno* ti, vedanâdhivāsana-sati-sampajaññena samannāgato hutvā. *Avihaññamāno*[6] ti, apīḷiyamāno, samparivatta-sayitāya[7]-vedanānaṇ vasaṇ agacchanto.[8]

Sīha-seyyan[9] ti, ettha kāma-bhogī-seyyā, peta-seyyā, sīha-seyyā, Tathāgata-seyyā ti catasso seyyā. Tattha "yebhuyyena, bhikkhave, kāma-bhogī-sattā vāmena passena sentī" ti (A. ii, 244), ayaṇ kāma-bhogī-seyyā. Tesu yebhuyyena

---

[1] C, D, G. vicuṇṇaṇ; C_1 vicuṇṇā.
[2] A, C, D. pāvijjhi.
[3] A, C, D, G. olok-.
[4] C, D. *omit.*
[5] *So* A, C_1, G., *but* C, D. na tāsu . . . na tāsu (?).
[6] *Cf.* UdA. 401.
[7] C_1 *adds* tāsaṇ.
[8] A, C, D. sayitāya . . . āgacch-.
[9] *Cf.* S. iv, 177; A. ii, 244; UdA. 403, *and the fuller description at* VibhA. 345.

dakkhiṇa-passena sayāno nāma n' atthi. "Yebhuyyena, bhikkhave, petā uttānā sentī" ti, ayaŋ peta-seyyā. Appamaŋsa-lohitattā hi aṭṭhi-sanghāṭa-jaṭitā ekena passena sayituŋ na sakkonti, uttānā va senti. "Yebhuyyena, bhikkhave, sīho miga-rājā, nangutthaŋ antarā-satthimhi[1] anupakkhipitvā, dakkhiṇena passena sayatī" ti, ayaŋ sīha-seyyā. Tej' ussadattā hi sīho miga-rājā dve purima-pāde ekasmiŋ, pacchima-pāde ekasmiŋ ṭhāne ṭhapetvā, nanguṭṭhaŋ antarā-satthimhi pakkhipitvā, purima-pāde-pacchima-pāda-nanguṭṭhānaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakhetvā, dvinnaŋ purima-pādānaŋ matthake sīsaŋ ṭhapetvā sayati. Divasam pi sayitvā pabujjhamāno na uttasanto[2] pabujjhati, sīsam pana ukkhipitvā purima-pādâdīnaŋ ṭhit' okāsaŋ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānaŋ vijahitvā ṭhitaŋ hoti, 'na-y-idaŋ tuyhaŋ jātiyā, na sūra-bhāvassa ca anurūpan' ti anattamano hutvā tatth' eva sayati, na gocarāya[3] pakkamati. Avijahitvā ṭhite[4] pana 'tuyhaŋ jātiyā ca sūra-bhāvassa ca anurūpam idan' ti haṭṭhatuṭṭho uṭṭhāya sīha-vijambhitaŋ vijambhitvā, kesara-bhāraŋ vidhumitvā,[5] tikkhattuŋ sīha-nādaŋ naditvā, gocarāya pakkamati. Catuttha-jjhāna[6]-seyyā pana Tathāgata-seyyā ti vuccati. Tāsu idha sīha-seyyā āgatā. Ayaŋ hi tej' ussāda-iriyāpathattā uttama-seyyā nāma.

Pāde pādan ti, dakkhiṇa-pāde vāma-pādaŋ. *Accādhāyā* ti, ati ādhāya, īsakaŋ[7] atikkamma ṭhapetvā. Gopphakena hi gopphake jāṇunā vā jāṇumhi sanghaṭṭiyamāne abhiṇhaŋ vedanā uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā pana na sanghaṭṭeti,[8] evaŋ atikkamma ṭhapite, vedanā n' uppajjati, cittaŋ ekaggaŋ hoti, seyyā phāsukā[9] hoti. Tasmā evaŋ nipajji. *Sato sampajāno* ti, sayana-parigāhaka-sati-sampajaññena samannāgato. Uṭṭhāna-saññā[10] ti pan' ettha na vuttā: gilāna-seyyā h' esa Tathāgatassa.

---

[1] A. sattimbhi; D. sasatthambhi.
[2] C, D, G. uttrasanto.
[3] A, C. D, G. agoc . . . pak.
[4] C_1 ṭhito.
[5] D. vithunitvā.
[6] *So* A, G. VibhA., *but* C, D. *omit* jhāna.
[7] UdA. gopphakaŋ.
[8] C, D. -ghaṭṭati.
[9] C, C_1, D. phāsu.
[10] C_1 saññaŋ . . . vuttaŋ.

Satta-satā ti, imasmiṃ sutte sabbā pi tā devatā gilāna-seyyaṭṭhānaṃ āgatā. *Udānaṃ udānesī* ti, gilāna-seyyaṃ āgatānaṃ domanassena bhavitabbaṃ siyā. Imasmiṃ pana Tathāgatassa vedan' ādhivāsanaṃ disvā, "Aho Buddhānaṃ mahânubhāvatā! Evarūpāsu nāma[1] vedanāsu vattamānāsu vikāramattam pi n' atthi. Siri-sayane alaṅkaritvā ṭhapita-suvaṇṇarūpakaṃ viya aniñjamānena kāyena nipanno, idāni 'ssa[2] adhikataraṃ mukha-vaṇṇo virocati. Ābhā-sampanno puṇṇacando viya sampati-vikasitaṃ viya ca aravindaṃ assa mukhaṃ va sobhati. Kāye pi vaṇṇâyatanaṃ idāni susammaṭṭhakañ ca viya vippasīdatī" ti udānaṃ udapādi.

Nāgo vata bho ti, ettha *bho* ti dhammâlapana-sammuti: balavant' atthena nāgo. *Nāgavatā*[3] ti, nāga-bhāvena. *Sīhavatā* ti ādisu, asantāsan' atthena[4] sīho: bhatta-paricariy' atthena[5] kāraṇâkāraṇa-jānanena vā *ājānīyo*:[6] appaṭisam' atthena *nisabho*: gava-sata-jeṭṭhako ti, *usabho*: gava-sahassa-jeṭṭhako *vasabho*, gava-sata-sahassa-jeṭṭhako *nisabho* ti vuccati. Bhagavā pana appaṭisam' atthena āsabha-ṭṭhānaṃ paṭijānāti. Ten' ev' atthena idhā pi *nisabho* ti vutto: dhura-vahan' atthena[7] *dhorayho*: nibbisevan' atthena *danto*.

Passā ti, aniyamit' āṇatti. *Samādhin* ti, arahatta-phala-samādhiṃ. *Suvimuttan*[8] ti, phala-vimuttiyā suvimuttaṃ: rāgânugataṃ pana cittaṃ abhinataṃ nāma hoti, dosânugataṃ apanataṃ: tadubhaya-paṭikkhepena *na câbhinataṃ na câpanataṃ* ti āha. *Na ca sasaṅkhāra-niggayha vārita*[9]*-vatan* ti, na sasaṅkhārena sappayogena kilese niggahetvā, vārita-vataṃ: kilesānaṃ pana chinnattā-vataṃ, phala-samādhinā samāhitan ti attho. *Atikkamitabban* ti, viheṭhetabbaṃ, ghaṭṭetabbaṃ. *Adassanā* ti, aññāṇā.[10] Aññāṇī[11] hi andhabālo ca: evarūpe Satthari aparajjheyyā ti, Devadattaṃ ghaṭṭayamānā vadanti.

---

[1] C, D. ca *for* nāma. [2] C_1 *omits*.

[3] *So* F. *text* (vata = vatta). *Sinh. text*, C, C_1, D. -vatāya, *but MSS. in the next two phrases* -vatā. [4] C_1 asantās-.

[5] *All* bhattup-. [6] *Cf.* SnA. 432 *and supra on* I, ii, 4; C_1 ājāneyyo.

[7] C_1 vāh' aṭṭh-. [8] *So Sinh. text and Comy. MSS.*; F. *text* vimuttaṃ.

[9] *So Sinh. text and Comy., but MSS.* F. *text* cārita (*cf.* UdA. 219, *where* vāriy' āvattaṃ *should perhaps read* vārita-vataṃ, *as here*).

[10] C_1 adassanaṃ . . . aññāṇaṃ. [11] C_1 aññāṇo (?).

Pañcavedā[1] ti, Itihāsa-pañcamānaŋ Vedānaŋ dhārakā. *Sataŋ saman* ti, vassasataŋ. *Tapassī* ti, tapa-nissitakā hutvā. *Caran* ti, carantā. *Na sammā vimuttan* ti, sace pi evarūpā brāhmaṇā vassa-sataŋ caranti cittañ ca nesaŋ sammā vimuttaŋ na hoti. *Hīnatta-rūpā na pārangamā te* ti, hīnatta-sabhāvā te nibbānangamā na honti. Hīn' attha-rūpā ti pi pāṭho, hīn' attha-jātikā parihīn' atthā ti attho. *Taṇhâdhi-pannā* ti, taṇhāya ajjhotthatā. *Vata-sīla-baddhā* ti, aja-vata-kukkura-vatâdīhi ca vatehi, tādiseh' eva ca sīlehi baddhā. *Lūkhaŋ tapan* ti, pañca-tapa-tāpanaŋ,[2] kaṇṭaka-seyyâdikaŋ tapaŋ. Idāni sā devatā, sāsanassa nīyānika-bhāvaŋ kathentī, *na mānakāmassā* ti ādim āha. Taŋ vutt' attham evā ti.

9.

Navame: *Pajjunnassa dhītā* ti, Pajjunnassa nāma vassa-valāhaka-devarañño. Cātummahārājikā 'ssa dhītā.[3] *Abhi-vande* ti, Bhagavā, tumhākaŋ pāde vandāmi. *Cakkhumatā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumantena Tathāgatena. *Dhammo anubuddho* ti, 'idaŋ mayā pubbe paresaŋ santike kevalaŋ sutaŋ yeva āsī' ti vadati. *Sâhaŋ dānī* ti, sa ahaŋ idāni. *Sakkhī jānāmī* ti, paṭivedha-vasena paccakkham eva jānāmi. *Vigarahantā* ti, hīn' akkhara-pada-byañjano ti aniyyāniko ti vā evaŋ garahantā. *Roruvan*[4] ti, dve Roruvā, Dhūma-roruvo ca Jāla-roruvo ca. Dhūma-roruvo visuŋ hoti, Jāla-roruvo pana Avīci-mahānirayass' ev' etaŋ nāmaŋ. Tattha hi sattā aggimhi jalante jalante punappunaŋ ravanti. Tasmā so Roruvo ti vuccati. *Ghoran* ti, dārunaŋ.[5] *Khantiyā upasamena upetā* ti, ruccitvā khamāpetvā gahaṇa-khantiyā ca rāgâdi-upasamena ca upetā ti.

10.

Dasame: *Dhammañ cā* ti, *ca* saddena sanghañ ca, iti tīṇi ratanāni namassamānā idhâgatā ti vadati. *Atthavatī* ti, attha-vatiyo. *Bahunā pi kho nan* ti, yaŋ dhammaŋ sā abhāsi

---

[1] *So Sinh. text, but* F. vedasataŋ. *Cf.* DA. 247 (Itihāso pañcamo etesan ti); K.S. i, 39 *n.*

[2] C_1 tapatâtap-.

[3] C, C_1, D. -rājikassa dhītā.

[4] *Cf.* JA. iii, 299; v, 266, 271.

[5] *Cf.* PvA. 251.

taṇ dhammaṇ bahunā pi pariyāyena ahaṇ vibhajeyyaṇ. *Tādiso dhammo* ti, tādiso hi ayaṇ, Bhagavā, dhammo ti saṇṭhito sappaṭibhāgo bahūhi pariyāyehi vibhajitabba-yuttako ti dasseti. *Lapayissāmī* ti, kathayissāmi. *Yāvatā me manasā pariyattan* ti yattakaṇ mayā manasā pariyāputaṇ tattak' atthaṇ[1] divasaṇ avatvā madhu-paṭalaṇ pīḷentī viya muhutten' eva saṅkhittena kathayissāmi. Sesaṇ uttān' attham evā ti.

Dasamaṇ.

Satullapa-kāyika-vaggo: catuttho.

V. ĀDITTA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Jarāya maraṇena cā*[2] ti, desanā-sīsam etaṇ: rāgâdīhi pana ekādasahi aggīhi loko āditto va. *Dānenā* ti, dāna-cetanāya. *Dinnaṇ hoti sunīhaṭan*[3] ti, dāna-puñña[4]-cetanā hi dāyakass' eva hoti, ghara-sāmikassa viya nīhaṭaṇ bhaṇḍakaṇ. Ten' etaṇ vuttaṇ: *corā harantī* ti, adinne bhoge corā pi haranti rājāno pi: aggī pi ḍahati, ṭhapita-ṭṭhāne pi nassanti. *Antenā*[5] ti, maraṇena. *Sarīraṇ sapariggahan* ti, sarīrañ c' eva corâdīnaṇ vasena avinaṭṭha-bhoge ca. *Saggam upetī* ti, Vessantara-mahārājâdayo viya sagge nibbattatī[6] ti.

2.

Dutiye: *Annado*[7] ti, yasmā atibalavā pi dve tīṇi bhattāni abhutvā uṭṭhātuṇ n' eva sakkoti, bhutvā pana dubbalo pi hutvā bala-sampanno hoti, tasmā *annado balado* ti āha. *Vatthado* ti, yasmā surūpo pi 'duccoḷo vā acoḷo vā virūpo hoti, ohīḷito[8] duddasiko vattha-cchanno devaputto viya

---

[1] *So* A, G; C, D. tattha tattha; C_1 tattakaṇ taṇ.
[2] *For gāthās cf.* JA. iii, 471.
[3] JA. nībhataṇ, *et infra* A, C, D, G.
[4] C, D. paññā.
[5] A, G. antakena.
[6] D. -antī ti.
[7] *Cf.* Sn. 296 (SnA. 319).
[8] A, D. ohilito.

sobhati, tasmā *vatthado hoti vaṇṇado* ti āha. *Yānado* ti, hatthi-yānâdīnaŋ dāyako. Tesu pana

Na hatthi-yānaŋ samaṇassa kappati,
na assa-yānaŋ na rathena yātuŋ.
Idañ ca yānaŋ samaṇassa kappati,
upāhaṇā rakkhato sīla-kkhandhan ti (?)[1]

Tasmā chatt' ūpāhaṇa-kattara-yaṭṭhi-mañca-pīṭhâdīnaŋ dāyako,[2] yo ca maggaŋ sodheti, nisseṇiŋ karoti, setuŋ karoti, nāvaŋ paṭiyādeti, sabbo p' esa yānado va hoti.

Sukhado ti, yānassa sukhâvahanato sukhado nāma hoti. *Cakkhudo* ti, andhakāre cakkhumantānam pi rūpa-dassanâbhāvato *dīpado* cakkhudo nāma hoti, Anuruddha-tthero viya, dibba-cakkhu-sampadam pi labhati. *Sabbadado* hotī ti, sabbesaŋ yeva balâdīnaŋ dāyako hoti. Dve tayo gāme piṇḍāya caritvā, kiñci aladdhā āgatassā pi sītalāya[3] pokkharaṇiyā nahāyitvā, patissayaŋ pavisitvā, muhuttaŋ mañce nipajjitvā, uṭṭhāya nisinnassa hi kāye balaŋ āharitvā pakkhittaŋ viya hoti. Bahi vicarantassa ca kāye vaṇṇâyatanaŋ vātâtapehi jhāyati: patissayaŋ pavisitvā, dvāraŋ pidhāya, muhuttaŋ nipannassa ca visabhāga-santati vūpasammati, sabhāga-santati okkamati, vaṇṇâyatanaŋ āharitvā pakkhittaŋ viya hoti. Bahi vicarantassa ca pāde kantako vijjhati, khānu paharati, siriŋsapâdi parissayo c' eva[4] bhayañ ca uppajjati. Patissayaŋ pavisitvā, dvāraŋ pidhāya, nisinnassa[5] sabbe te parissayā na honti. Sajjhāyantassa dhammaŋ pīti-sukhaŋ uppajjati,[6] kamma-ṭṭhānaŋ manasikarontassa upasama-sukhaŋ uppajjati. Tathā bahi vicarantassa ca sedā muccanti,[7] akkhīni phandanti. Senâsanaŋ pavisana-kkhaṇe kūpe otiṇṇo viya hoti. Mañca-pīthâdīni na paññāyanti. Muhuttaŋ nisinnassa pana cakkhu-ppasādo āharitvā pakkhitto viya hoti.

---

[1] *I cannot find these gāthās, but at* DA. 82 (*s.v.* yāna-saniddhi) B. *has* yā pan' etaŋ pabbajitassa yānaŋ, upāhaṇā yānam pana.

[2] C_1 *omits, reading* yaṭṭhīnaŋ dāyako.

[3] A, G. talākāya.

[4] C, D. cora-.

[5] C, D. nippannassa.

[6] *All* dhamma-pīti-sukhaŋ kamm, *etc.* (*omitting* uppajjati).

[7] A, G. sedā muñcati; C, C_1 muñcanti.

Dvāra-vātapāna-mañca-pīthâdīni paññāyanti. Tena vuttaṃ *so ca sabbadado hoti yo dadāti upassayaṃ.*

Amataṃ dado ca so hotī ti, paṇīta-bhojanassa pattaṃ pūrento viya amaṭa[1]-dānaṃ nāma deti. *Yo dhammam anusāsatī* ti, yo dhammaṃ anusāsati, aṭṭhakathaṃ katheti,[2] Pāliṃ vāceti, pucchita-pañhaṃ vissajjeti, kamma-ṭṭhānaṃ ācikkhati, dhammaṃ deseti, dhamma-savanaṃ kāreti,[3] sabbo p' esa dhammaṃ anusāsati nāma. "Sabba-dānañ ca idaṃ dhamma-dānam eva aggan" ti veditabbaṃ. Vuttam p' etaṃ:

Sabbadānaṃ dhammadānan jināti,
sabbaṃ rasaṃ dhammaraso jināti,
sabbaṃ ratiṃ dhammaratī jināti,
taṇha-kkhayo sabbadukkhaṃ jinātī ti (Dhp. 354).

3.

Tatiye: *Abhinandantī* ti, patthenti. *Bhajatī* ti, upagacchati, Citta-gahapati Sīvalī-therâdike viya, pacchato pacchato anubandhati. *Tasmā* ti, yasmā idhaloke paraloke ca anna-dāyakam eva anugacchati, tasmā. Sesam uttān' attham evā ti.

4.

Catutthe: *Ekamūlan* ti, avijjā taṇhāya mūlaṃ, taṇhā avijjāya. Idha pana taṇhā adhippetā. Sā ca dvīhi sassat' uccheda-diṭṭhīhi āvaṭṭatī ti, *dvâvaṭṭā.*[4] Sā ca rāgâdīhi tīhi malehi, *timalā.* Tatr' assa moho sahajāta-koṭiyā malaṃ hoti: rāga-dosā upanissaya-koṭiyā. Pañca pana kāma-guṇā assā pattharā: tesu sā pattharatī ti, *pañca-pattharā*;[5] sā ca apūranīy' atthena samuddo.[6] Ajjhattika-bāhiresu pan' esa

[1] C, C_1, D. amaraṇa. [2] A, C, D. kathesi. [3] A, C, D, G. karoti.

[4] F. *text* dvirāvaṭṭaṃ (dvi-r-āv.), *v.l.* dvâvaṭṭaṃ (? ā); *Sinh. text* ekaṃ mūlaṃ dvâvaṭṭaṃ.

[5] A, C, D, G. pattharan ti (*with texts*) pañca-patthanā (?). *I follow* C_1.

[6] A, C, D, G. samuddā *with Sinh. text*; F. *text* samuddaṃ; C_1 samuddo. *In Sinh. MSS. the niggahīta* m *is often confused with the long mark after the vowel* (° *for* o). *The couplet should read thus:—*

Ekamūlaṃ dvâvaṭṭā timalā pañcapattharā
samuddaṃ dvādasâvaṭṭā pātālam atarī isī ti.

dvādasasu āyatanesu āvaṭṭati parivaṭṭatī ti, dvādasâvaṭṭā. Appatiṭṭh' atthena pana *pātālo* ti vuccati. Taŋ *ekamūlaŋ* . . . pe . . . *pātālaŋ atarī*, imasmā uttari, samatikkamī[1] ti attho.

5.

Pañcame: *Anoma-nāman*[2] ti, sabba-guṇa-samannāgatattā avekalla-nāmaŋ, paripūra-nāman ti attho. *Nipuṇ' attha-dassin*[3] ti, Bhagavā saṇha-sukhume khandh' antarâdayo atthe passatī ti, nipuṇ' attha-dassī. *Paññā-dadan* ti, paññâdhigamāya paṭipadā[4] kathana-vasena paññāya dāyakaŋ. *Kāmâlaye asattan* ti, pañca-kāma-guṇâlaye alaggaŋ. *Kamamānan*[5] ti, Bhagavā mahābodhi-maṇḍe yeva ariya-maggena gato, na idāni gacchatī ti. Atītaŋ pana upādāya idha vuttaŋ. *Mahesin*[6] ti, mahantānaŋ sīla-kkhandhâdīnaŋ esitānaŋ pariyesitānan[7] ti.

6.

Chaṭṭhe: *Accharā-gaṇa-sanghuṭṭhan* ti. Ayaŋ kira devaputto Satthu-sāsane pabbajitvā, vatta-paṭipattiŋ pūrayamāno pañca-vassa-kāle pavāretvā, dve mātikā paguṇaŋ katvā,[8] kammâkammaŋ[9] uggahetvā, citta-rucikaŋ kammaṭṭhānaŋ uggahetvā, sallahuka-vuttiko araññaŋ pavisitvā,—yo Bhagavatā ' majjhima-yāmo sayanassa-koṭṭhāso ' ti anuññāto tasmim pi sampatte ahaŋ pamādassa bhayāmī ti, mañcakaŋ ukkhipitvā rattiñ ca divā ca nirāhāro kamma-ṭṭhānam eva manasikāri. Ath' assa abbhantare satthaka-vātā uppajjitvā jivitaŋ pariyādiyiŋsu. So dhurasmiŋ yeva kālam akāsi. Yo hi koci bhikkhu cañkame[10] cañkamamāno vā, ālambana-tthambhaŋ[11] nissāya ṭhito vā, cañkamana-koṭiyaŋ

---

[1] A, C, D, G. -kamatī ti.
[2] *Cf.* Sn. 153, 177 (SnA., p. 200).
[3] *Cf.* SnA., p. 215.
[4] A, C, D, G. -padaŋ.
[5] *So* A. F. *text* (*from* kamati); *but Sinh. ed. and Coms.* C, D. kammānaŋ (?). (SnA., p. 216, paññāya ajjhogāhamānaŋ . . . pavisamānaŋ).
[6] *Cf.* SnA., p. 215, mahantānaŋ guṇānaŋ esanena.
[7] C_1 *mispr.* -tāraŋ.
[8] *Cf.* VM. 312; KhA. 37, 99, 117.
[9] C_1 *v.l.* dhammaŋ; *cf.* Vin. v, 201.
[10] C, D. cañkamane.
[11] A, G. -khandaŋ.

cīvaraṇ sīse ṭhapetvā nisinno vā nipanno vā, parisa-majjhe alaṅkata-dhammâsane dhammaṇ desento vā kālaṇ karoti, sabbo so dhurasmiṇ kālaṇ karoti nāma. Iti ayam pi cañkamamāno kālaṇ katvā upanissāya mandatāya āsava-kkhayam appatto, Tāvatiṇsa-bhavane mahāvimāṇa-dvāre niddāyitvā, pabujjhanto viya paṭisandhiṇ aggahesi. Tāvad ev' assa suvaṇṇa-toraṇaṇ viya tigāvuto atta-bhāvo nibbatti. Anto-vimāṇe sahassa-mattā accharā. taṇ disvā, 'vimāṇa-sāmiko devaputto āgato: ramayissāma nan' ti turiyāni gahetvā parivārayiṇsu. Devaputto na tāva cuti-bhāvaṇ jānāti: pabbajita-saññī yeva accharā oloketvā, vihāra-cārikaṇ āgataṇ mātu-gāmaṇ disvā lajji. Paṇsu-kūliko viya upari-ṭhitaṇ ghana[1]-dukūlaṇ ekaṇsaṇ karonto, aṇsa-kūṭaṇ paṭicchādetvā, indriyāni okkhipitvā, adho-mukho aṭṭhāsi. Tassa kāya-vikāren' eva tā 'samaṇa-devaputto ayan' ti ñatvā evam āhaṇsu: "Ayya devaputto, devaloko nāmâyaṇ, na samaṇa-dhammassa karaṇ' okāso. Sampattiṇ anubhavan' okāso eso" ti. So tath' eva aṭṭhāsi. Devatā "naṇ tāvâyaṇ sallakkhetī" ti turiyāni paggaṇhiṇsu. So tathâpi anolokento va aṭṭhāsi. Ath' assa sabba-kāyikaṇ ādāsaṇ purato ṭhapayiṇsu. So chāyaṇ disvā cuti-bhāvaṇ ñatvā, 'na mayā imaṇ ṭhānaṇ patthetvā samaṇa-dhammo kato. Uttam' atthaṇ arahattaṇ patthetvā kato' ti sampattiyā vippaṭisārī ahosi. Suvaṇṇa-paṭaṇ takkayitvā[2] yuddha-ṭṭhānaṇ otiṇṇa-mallo mūlaka-muṭṭhiṇ labhitvā viya, so 'ayaṇ sagga-sampatti nāma sullabhā, Buddhānaṇ pātubhāvo dullabho' ti cintetvā, vimāṇaṇ apavisitvā va asambhinnena sīlena accharā-sangha-parivuto Dasabalassa santikaṇ āgamma, abhivādetvā ekamantaṇ ṭhito imaṇ gâtham abhāsi.

Tattha *accharā-gaṇa-sanghuṭṭhan* ti, accharā-gaṇena gīta-vādita-saddehi sanghositaṇ. *Pisāca-gaṇa-sevitan* ti, tam eva accharā-gaṇaṇ pisāca-gaṇaṇ katvā vadati. Ayaṇ hi nikkāma[3]-cittatāya attano garu-gāravena deva-gaṇaṇ deva-gaṇo ti vattuṇ na roceti.[4] Pisāca-gaṇo ti vadati, Nandana-vanañ ca Nandanan ti avatvā *mohanan* ti vadati. *Kathaṇ yātrā*

---

[1] C_1 ghana; A, C, D, G. pana.
[2] *Cf.* DA. i, 108 (takkī).
[3] A, G. niyāma.
[4] A, C, D. rocati.

bhavissatī ti, "kathaŋ nikkhamanaŋ bhavissati, kathaŋ atikkamo bhavissati? Tena[1] arahattassa me pada-ṭṭhāna-bhūtaŋ vipassanaŋ ācikkhatha, Bhagavā" ti vadati.

Atha Bhagavā 'atisallekhako va[2] ayaŋ devaputto. Kin nu kho idan?' ti āvajjanto attano sāsane pabbajita-bhāvaŋ ñatvā, 'ayaŋ accāraddha-viriyatāya kālaŋ katvā devaloke nibbatto. Ajja pi 'ssa cañkamanasmiŋ yeva atta-bhāvo asambhinnena sīlena āgato' ti cintesi. Buddhā ca nāma akat' ābhinivesassa ādikammikassa akata-parikammassa, antevāsino cittakāro bhitti-parikammaŋ viya, 'sīlaŋ tāva sodhehi, samādhiŋ bhāvehi, kammassa kata-paññaŋ ujukarohī' ti paṭhamaŋ pubba-bhāga-paṭipadaŋ ācikkhanti. Kārakassa pana yutta-payuttassa arahatta-magga-padaṭṭhāna-bhūtaŋ saṇha-sukhumaŋ suññatā-vipassanaŋ yeva ācikkhanti. 'Ayañ ca devaputto kārako abhiṇha-sīlo: eko maggo assa anāgato' ti suññatā-vipassanaŋ ācikkhanto ujuko nāmā ti ādim āha.

Tattha *ujuko* ti, kāya-vaṅkâdīnaŋ abhāvato aṭṭhangiko maggo ujuko nāma. *Abhayā nāma sā disā* ti, nibbānaŋ sandhāy' āha. Tasmiŋ hi kiñci bhayaŋ n' atthi, tam pattassa bhayaŋ n' atthī ti abhayā nāma sā disā ti vuttaŋ. *Ratho*[3] *akūjano* ti, aṭṭhangiko maggo va adhippeto. Yathā hi pākatika-ratho akkhe vā anabbhanjite[4] atirekesu vā manussesu abhirūḷhesu kūjati,[5] viravati, na evaŋ ariya-maggo. So hi ekappahāren' eva caturāsītiyā pi pāṇa-sahassesu abhiruhantesu na kūjati,[6] na viravati. Tasmā akūjano[6] ti vutto. *Dhamma-cakkehi saŋyuto* ti, kāyika-cetasika-viriya-saṅkhātehi dhamma-cakkehi saŋyutto. *Hirī* ti, ettha hiri-gahaṇena ottappam pi gahitam eva hoti. *Tassa apālambo* ti, yathā bāhiraka-rathassa rathe[7] ṭhitānaŋ yodhānaŋ apatan' atthāya dāru-mayaŋ ālambanakaŋ hoti, evaŋ imassa magga-rathassa ajjhatta-bahiddhā-samuṭṭhānaŋ hir' ottappaŋ apālambanaŋ.

---

[1] C_1 *omits.*

[2] C_1 -sallikheteva.

[3] *Cf.* S. iv, 291; v, 6. F. *text* akujano (*Pāli Dict.*, '*not crooked*'); *Sinh. text* akūjano, *as all MSS.*

[4] C, D. anabbajite.

[5] A. kuñjati.

[6] A. kujjhati . . . akuñjano.

[7] C, D. yathā hi rathe.

Saty-assa[1] *parivāraṇan* ti, rathassa sīha-cammâdi parivāro viya imassa pi magga-rathassa sampayuttā sati parivāraṇaṇ. *Dhamman* ti, lokuttara-maggaṇ. *Sammā-diṭṭhi pure-javan*[2] ti, vipassanā sammā-diṭṭhi-pure-javā assa pubba-yāyikā ti, sammā-diṭṭhi-pure-javo: taṇ sammā-diṭṭhi-pure-javaṇ. Yathā hi paṭhamataraṇ rāja-purisehi kāṇa-kuṇi-ādīnaṇ nīharaṇena magge sodhite pacchā rājā nikkhamati, evaṇ vipassanā sammā-diṭṭhiyā aniccâdi-vasena khandhâdīsu sodhitesu pacchā bhūmi-laddhaṇ vaṭṭaṇ parijānamānā magga-sammā-diṭṭhi uppajjati: tena vuttaṇ *dhammâhaṇ sārathiṇ brūmi sammādiṭṭhi purejavan* ti.

Iti Bhagavā desanaṇ niṭṭhapetvā avasāne cattāri saccāni dīpesi. Desanā-pariyosāne devaputto sotâpatti-phale patiṭṭhāsi. Yathā hi rañño bhojana-kāle attano pamāṇena kabale ukkhitte aṅke nisinno putto attano mukha-pamāṇen' eva tato kabalaṇ karoti, evam evaṇ Bhagavati arahatta-nikūṭena[3] desanaṇ desente[4] pi 'sattā attano upanissay' ānurūpena sotâpatti-phalâdīni pāpuṇanti' ti, ayam pi devaputto sotâpatti-phalaṇ patvā Bhagavantaṇ gandhâdīhi pūjetvā pakkamī ti.

7.

Sattame: *Dhammaṭṭhā sīlasampannā* ti, "ke dhamm' aṭṭhā, ke sīla-sampannā?" ti pucchati. Bhagavā imaṇ pañhaṇ thāvara-vatthunā dīpento *ārāma-ropā* ti ādim āha. Tattha *ārāma-ropā* ti, pupphârāma-phalârāma-ropakā. *Vanaropā* ti, sayaṇ jāte aropime[5] vane, sīmaṇ parikkhipitvā cetiya-bodhi-caṅkamana-maṇḍapa-kuṭi-lena-rattiṭṭhāna-divaṭṭhānānaṇ kārakā chāy' ūpage rukkhe ropetvā dadamānā pi *vana-ropā* yeva nāma. *Setu-kārākā* ti, visame setuṇ karonti,[6] udake nāvaṇ paṭiyādenti.[6] *Papan* ti, pānīya-dāna-sālaṇ. *Udapānan* ti, yaṇ kiñci pokkharaṇi-talākâdikaṇ. *Upassayan* ti, vāsâgāraṇ: upāsayan ti pi pāṭho. *Sadā puññaṇ pavaḍḍhatī* ti, na akusala-

---

[1] *So* A, F. *texts, but Sinh. text,* C_1 satassa; C. satiyassa; D. sattyassa; G. hatyassa.

[2] *Cf.* SnA., p. 600 (=pubbangama).

[3] C, D. arahattani-kūṭena. *Cf.* DA. 307.

[4] A, C, D. G. desentc. [5] C, D. ārop-. [6] C_1 -tā, -tā.

vitakkaṇ vā vitakkentassa niddāyantassa vā pavaḍḍhati. Yadā yadā pana anussarati, tadā tadā pavaḍḍhati. Imam atthaṇ sandhāya sadā puññaṇ pavaḍḍhatī ti vuttaṇ. *Dhammaṭṭhā sīla-sampannā* ti, tasmiṇ dhamme ṭhitattā tena pi sīlena sampannattā dhamm' aṭṭhā sīla-sampannā. Athavā evarūpāni puññāni karontānaṇ dasa-kusala-dhammā pūranti.[1] Tesu yeva ṭhitattā dhamm' aṭṭhā ten' eva ca sīlena sampannattā, sīla-sampannā ti.

8.

Atthame: *Idan hitaṇ*[2] *Jetavanan* ti, Anāthapiṇḍiko deva-putto Jetavanassa c' eva Buddhādīnañ ca vaṇṇa-bhaṇan' atthaṇ āgato evam āha. *Isi-sangha-nisevitan* ti, bhikkhu-sangha-nisevitaṇ. Evan paṭhama-gāthāya Jetavanassa vaṇ-ṇaṇ kathetvā idāni ariya-maggassa kathento *kammaṇ vijjā* ti ādim āha. Tattha *kamman* ti, magga-cetanā. *Vijjā* ti, magga-paññā. *Dhammo* ti, samādhi-pakkhikā dhammā.[3] *Sīlaṇ jīvitam uttaman* ti, sīle patiṭṭhitassa jīvitaṇ uttaman ti dasseti. Athavā *vijjā* ti, diṭṭhi-saṅkappā. *Dhammo* ti, vāyāma-sati-samādhayo. *Sīlan* ti, vācā-kammantâjīvā. *Jī-vitam uttaman* ti, etasmiṇ sīle ṭhitassa jīvitaṇ nāma uttamaṇ. *Etena maccā sujjhanti* ti, etena aṭṭhangika-maggena sattā visujjhanti. *Tasmā* ti, yasmā maggena sujjhanti na gotta-dhanehi. *Yoniso vicine dhamman* ti, upāyena samādhi-pakkhiyaṇ dhammaṇ vicineyya. *Evaṇ tattha visujjhatī* ti, evaṇ tasmiṇ ariya-magge visujjhati. Athavā *yoniso vicine dhamman* ti, upāyena pañca-kkhandha-dhammaṇ vicineyya. *Evaṇ tattha visujjhatī* ti, evaṇ tesu catusu saccesu visujjhati.

Idāni Sāriputta-ttherassa vaṇṇaṇ kathento *Sāriputto vā* ti ādim āha. Tattha *Sariputto vā* ti, avadhārana-vacanaṇ. Etehi paññâdīhi Sāriputto *va seyyo* ti vadati. *Upasamenā* ti, kilesa-upasamena. *Pāragato* ti, nibbānaṇ gato. Yo koci nibbānaṇ patto bhikkhu, so *etāva*[4] *paramo siyā*, na therena uttar' itaro nāma atthī ti vadati. Sesam uttānam evā ti.

---

[1] A, C, D, G. pūrenti.
[2] *Cf.* M. iii, 262. *Sinh. text*, C_1 hi taṇ.
[3] C_1 -ko, -mo.
[4] Skt. etavant (*talis*). *Cf.* S. ii, 277 (eso paramo siyā); Thag. 1182 (*v.ll.* etovap-, ekovap-).

9.

Navame: *Maccharino* ti, maccherena[1] samannāgatā. Ekacco hi[2] attano vasana-ṭṭhāne bhikkhuṃ[3] hatthaṃ pasāretvā pi na vandati. Aññattha gato vihāraṃ pavisitvā, sakkaccaṃ vanditvā, madhura-paṭisaṇṭhāraṃ karoti: "Bhante, amhākaṃ vasana-ṭṭhānaṃ nâgacchatha.[4] Sampanno padeso, paṭibalā mayaṃ ayyānaṃ yāgu-bhattâdīhi upaṭṭhānaṃ kātun" ti. Bhikkhu, "Saddho ayaṃ upāsako. Yāgu-bhattâdīhi saṅgaṇhātī" ti.[5] Ath' eko thero tassa gāmaṃ gantvā piṇḍāya carati. So taṃ disvā aññena vā gacchati, gharaṃ vā pavisati. Sace pi sammukhī-bhāvaṃ āgacchati, hatthena vanditvā, "Ayyassa bhikkhaṃ detha. Ahaṃ ekena kammena gacchāmī" ti pakkamati. Thero sakala-gāmaṃ caritvā tucchapatto va nikkhamati. Idaṃ tāva mudu[6]-macchariyaṃ nāma, yena[7] adāyako pi dāyako viya paññāyati. Idha[8] pana thaddha-macchariyaṃ adhippetaṃ, yena samannāgato bhikkhūsu piṇḍāya paviṭṭhesu, "therā ṭhitā" ti vutte, "Kiṃ? Mayhaṃ pādā rujantī" ti ādim vatvā, sīla-tthambho viya khāṇuko viya ca thaddho[9] hutvā tiṭṭhati, sāmīci-mattam pi na karoti.

Kadariyā ti, idaṃ maccharino ti padass' eva vevacanaṃ. Mudukam pi hi macchariyaṃ macchariyante va vuccati, thaddhaṃ pana kadariyaṃ nāma. *Paribhāsakā* ti, bhikkhū ghara-dvāre ṭhite disvā, "Kiṃ tumhe kasitvā āgatā, vapitvā, layitvā?[10] Mayaṃ attano pi na labhāma, kuto tumhākaṃ? Sīghaṃ nikkhamathā" ti ādīhi santajjetvā:[11] *antarāya-karā*

---

[1] G. maccharena samannāgato.
[2] A, C. ti.
[3] A, G. bhikkhu; C_1 bhikkhuṃ *after* -ṭhāne; C, D. *transp.* bhikkhu *after* pi.
[4] C. na gacch-.
[5] *MSS. omit.*
[6] C. madu-.
[7] *So* A, C_1, G., *but* C, D. yo pana adāyako . . , paññāyati, ekesu bhikkhusu. . . .
[8] C, D, idaṃ thaddha . . . *transpose this sentence to the end, after* na karoti.
[9] A, D. thaddo; C. thadha (*cf.* Dhs. 1122; Asl. 374).
[10] C_1 āgatā?; Vap. lāy. mayaṃ.
[11] A, G. santajjitvā; C, D. -tajjitā; C_1 -tajjikā.

ti, dāyakassa sagg' antarāyo, paṭiggāhakānaŋ lābh' antarāyo, attano upaghāto ti, imesaŋ antarāyānaŋ kārakā. *Samparāyo* ti, paraloko. *Ratī* ti, pañca-kāma-guṇa-rati. *Khiḍḍā* ti, kāyika-khiḍḍâdīhi dvidha-khiḍḍā.[1] *Diṭṭhe dhamme sa vipāko* ti, tasmiŋ nibbatta-ṭṭhāne diṭṭh' eva[2] dhamme esa vipāko. *Samparāye ca*[3] *duggatī* ti, Yama-lokañ ca upapajjare ti vutto samparāye ca duggati.

Vadaññū[4] ti, bhikkhū ghara-dvāre ṭhitā kiñcâpi tuṇhī va honti, atthato pana: "bhikkhaŋ dethā" ti vadanti nāma. Tatra ye 'mayaŋ pacāma. Ime na pacanti. Pacamāne patvā alabhantā kuhiŋ labhissantī?' ti deyya-dhammaŋ saŋvibhajanti, te vadaññū nāma. *Pakāsentī* ti, vimāna-ppabhāya[5] jotanti. *Parasambhatesū* ti, parehi sampiṇḍitesu. *Samparāye*[6] *ca suggatī* ti, ete saggā ti evaŋ vutta-samparāye ca suggati. Ubhinnam pi vā etesaŋ tato cavitvā puna samparāyo pi duggati suggati yeva hotī ti.

10.

Dasame: *Upapannāse*[7] ti, nipphatti-vasena upagatā. *Vimuttā* ti, Avihâdi-brahma-lokasmiŋ upapatti-samanantarā[8] va arahatta-phala-vimuttiyā vimuttā. *Mānusaŋ dehan* ti, idha pañc' orambhāgiya-saŋyojanāni eva vuttāni. *Dibba*[9]*-yogan* ti, pañc' uddhambhāgiya-saŋyojanāni. *Upaccagun*[10] ti, atikkamiŋsu. *Upako* ti ādīni, tesaŋ therānaŋ nāmāni. *Kusalī-bhāsasī tesan*[11] ti, kusalan ti idaŋ imassa[12] atthī ti, kusalī. Tesaŋ therānaŋ kusalaŋ tvaŋ[13] anavajjaŋ bhāsasi, thomesi,

---

[1] *So* A, G., *but* C, D. kāyika-khiddâdikā; *to which* C_1 *adds* khiḍḍā. *But* A, G. *are probably right, for* kh. *is twofold—viz.*, kāyika-vācasikā.

[2] *So Sinh. text and MSS.*; F. *text omits* va.

[3] *Sinh. text* samparāyo ca.

[4] *Infra on* p. 43 *of text.*

[5] D. pahāya.

[6] A. -yo; *MSS.* -ye.

[7] *Cf. infra* II, 3, 4; K, S. i, 48 *n.*; ThigA. *on* Thig. 291 (upapannā). A, C, D, G. uppannā, *and next line* uppatti.

[8] C. samanantaraŋ.

[9] C, D. dibbaŋ.

[10] ThigA. *loc. cit.* upajjhaguŋ.

[11] F. *text* kusalaŋ bhāsasi; *Sinh. text*, C. kusalī bh.; A, C, D, G. kusalī-bhās.

[12] B. *v.l.* kusalan ti idaŋ vacanaŋ.

[13] A, C, D. *omit.*

pasaṇsasi. "Paṇḍito 'si, devaputtā" ti vadati. *Taṇ te dhammaṇ idh' aññāyā*[1] ti, te therā taṇ dhammaṇ idha tumhākaṇ sāsane jānitvā. *Gambhīran* ti, gambhīr' atthaṇ.[2] *Brahmacārī nirāmiso* ti, nirāmisa-brahmacārī nāma. Anāgāmiṇ ahosin ti attho. *Ahuvā* ti, ahosi. *Sagāmeyyo* ti, ekagāma-vāsī. Pariyosāna-gāthā Saṇgīti-kārehi ṭhapitā ti.

Ādicca-vaggo: pañcamo.

VI. JARĀ-VAGGA.

1.

Jarā-vaggassa paṭhame: *Sādhū* ti, laddhakaṇ,[3] bhaddakaṇ. *Sīlaṇ yāva jarā* ti, iminā idaṇ dasseti: yathā muttā-maṇi-rattavatthâdīni ābharaṇāni taruṇa-kāle yeva sobhanti, jarā[4]-jiṇṇa-kāle tāni dhārento 'ayaṇ ajjā pi bala-bhāvaṇ pattheti, ummattako maññeti, vattabbataṇ āpajjati: na evaṇ sīlaṇ. Silaṇ hi nicca-kālaṇ sobhati. Bāla-kāle pi sīlaṇ rakkhantaṇ kiṇ imassa sīlenā?' ti vattāro[5] n' atthi. Majjhima-kāle pi mahallaka-kāle pī ti. *Saddhā sādhu patiṭṭhitā* ti, Hatthâlavaka-Citta-gahapati-ādīnaṇ viya maggena āgatā patiṭṭhita-saddhā nāma sādhu. *Paññā narānaṇ ratanan* ti, ettha cittīkat' atthâdīhi ratanaṇ veditabbaṇ. Vuttaṇ h' etaṇ: "Yadi cittīkatan[6] ti ratanaṇ, nanu Bhagavā cittīkato purisa-sīho? Ye ca loke cittīkatā tesaṇ cittīkato Bhagavā. Yadi rati-kataṇ ti ratanaṇ, nanu Bhagavā rati-karo purisa-sīho? Tassa vacanena carantā jhāna-rati-sukhena abhiramanti. Yadi atulan ti ratanaṇ, nanu Bhagavā atulya[7]-puriṣa-sīho? Na

---

[1] *So all* F. *text* idha ñāya. [2] A. attaṇ.

[3] A, G. laṭṭhakaṇ (*but cf.* UdA. 318, sādhu-sundaraṇ, laddhakaṇ); C. ladhakaṇ.

[4] G. jarā ti. [5] G. cattāro.

[6] *Similar words occur at* UdA. 304 (KphA. 170-9):—

Cittīkataṇ mahagghañ ca atulaṇ dullabha-dassanaṇ,
anoma-satta-paribhogaṇ ratanaṇ tena vuccatī ti.

[7] A, G. atulya; C, C_1, D. atulo; *cf.* Sn. 83, *etc.*

hi sakkā tuletuŋ[1]. Guṇehi puṇa-pāramiŋ gato. Yadi dullabhan ti ratanaŋ, nanu Bhagavā dullabho purisa-sīho ? Yadi anoṁa-satta-paribhogan ti ratanaŋ, nanu Bhagavā anomo sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimutti-ñāṇa-dassanena ? Idha pana dullabha-pātubhāv' atthena paññā ratanan ti vuttaŋ. *Puññan* ti, puñña-cetanā. Sā hi arūputtā harituŋ na sakkā ti.

2.

Dutiye: *Ajarasā sādhū* ti, ajarena[2] avipattiyā ti attho. Sīlaŋ hi avipannam eva sādhu hoti. Vipanna-sīlaŋ ācariy' ūpajjhāyâdayo pi na sanganhanti, gata[3]-gata-ṭṭhāne niddhamitabbo va hotī ti.

3.

Tatiye: *Sattho* ti, saddhiñcaro, jangha-sattho vā sakaṭa-sattho vā. *Mittan* ti, roge uppanne pāṭankiyā vā aññena vā yānena haritvā khem' antaŋ sampāpanena mittaŋ. *Sake ghare* ti, attano gehe. Tathārūpe roge jāte putta-bhariyâdayo jiggucchanti. Mātā pana asucim pi[4] candanaŋ viya taŋ maññati. Tasmā sā sake ghare mittaŋ. *Sahāyo attha-jātassā* ti, uppanna-kiccassa yo taŋ kiccaŋ vahati nittharati,[5] so kiccesu saha-ayana-bhāvena sahāyo mittaŋ. Surā-pāna-sahāyā[6] pana na mittā. *Samparāyikan* ti, samparāya-hitan ti.

4.

Catutthe: *Puttā vatthū*[7] ti, mahallaka-kāle paṭijaggan' atthena puttā patiṭṭhā. *Paramā* ti, aññesaŋ akathetabbassa pi guyhassa kathetabba-yuttatāya bhariyā paramā[8] sakhā nāma.

5.

Pañcame: *Vidhāvatī* ti, parasamuddâdi-gamana-vasena ito c' ito ca dhāvati.

---

[1] A. tulyataŋ; G. tulleyatuŋ.
[2] A, C, D. ajaranena; C_1 ajīranena.
[3] A. *omits.*
[4] A, C, D, G. asuci pi (?). *With* C_1 I *read* asucim *and add* taŋ.
[5] A, C, D. nittarati.
[6] C, D. -pānâdinā.
[7] *So Sinh. and* F. *text*; *MSS.* vatthuŋ.
[8] C_1 paramo (?).

6.

Chaṭṭhe: *Dukkhā* ti, vaṭṭa-dukkhato.

7.

Sattame: *Parāyanan* ti, nipphatti[1]-avassayo.

8.

Aṭṭhame: *Rāgo uppatho* ti, sugatiñ ca nibbānañ ca gacchantassa amaggo. *Rattindiva-kkhayo* ti, rattin-divehi rattindivesu vā khīyati. *Itthī-malan* ti, sesaṇ bāhira-malaṇ bhasmakhārâdīhi dhovitvā sakkā sodhetuṇ: mātugāma-malena duṭṭho pana na sakkā suddho nāma kātun ti, itthī-malan ti vuttaṇ. *Etthā* ti, ettha itthiyaṇ pajā sajjati. *Tapo* ti, indriya-saṇvara-dhuta-guṇa[2]-viriya-dukkara-kārikānaṇ nāmaṇ: idha ṭhapetvā dukkara-kārikaṇ[3] sabbā pi kilesa-santāpikā paṭipadā vaṭṭati. *Brahmacariyan* ti, methuna-virati.

9.

Navame: *Kissa câbhirato*[4] ti, kismiṇ abhirato. *Dutiyā* ti, sugatiñ c' eva nibbānañ ca gacchantassa dutiyikā. *Paññā c' enaṇ pasāsatī* ti, paññā etaṇ purisaṇ 'idaṇ karohi, idan mā karī'[5] ti anusāsati.

10.

Dasame: *Chando nidānan* ti, gāyattī[6]-ādiko chando gāthānaṇ nidānaṇ. Pubba-paṭṭhāpana-gāthā ārabhanto hi 'kataracchandena hotī?' ti ārabhati. *Viyañjanaṇ*[7] ti, jananaṇ. Akkharaṇ hi padaṇ janeti, padaṇ gāthaṇ janeti, gāthā atthaṇ pakāsetī ti. *Nāma-sannissitā* ti, samuddâdi-paññatti-nissitā.

---

[1] C, D. nibbatti.

[2] *Cf.* SnA. 145, -dhutanga-dukkara-kār-; C_1, U. dhuta-guṇa; A, C, D. dhutanga.

[3] A, C, D. -kā.

[4] *So* F. *and Sinh. text; the rest* kissâbhi-.

[5] C, D. nâkarī.

[6] A, C, D. gāyan ti (?).

[7] *Sinh. text* viyañjana; G. byañjanaṇ.

Gāthā ārabhanto hi[1] samuddaŋ vā paṭhaviŋ vā yaŋ kiñci nāmaŋ nissayitvā va ārabhati. *Āsayo* ti, patiṭṭhā. Kavito[2] hi gāthā pavattanti. So tāsaŋ patiṭṭhā hotī ti.

VII. ANVA-VAGGA.

1.

Anva[3]-vaggassa paṭhame: *Nāmaŋ sabbam anvabhavī*[4] ti, nāmaŋ sabbaŋ abhibhavati, anupatati. Opapātikena vā hi kittimena yā nāmena mutto satto vā saṅkhāro vā n' atthi. Yassa pi hi rukkhassa vā pāsānassa vā idaŋ nāma nāman ti na jānanti, anāmako tveva tassa nāmaŋ hoti.

2.

Dutiye: *Sabb' eva vasam anvagū* ti, ye cittassa vasaŋ gacchanti, tesaŋ yeva anavasesa-pariyādānam etaŋ.

3.

Tatiye pi es' eva nayo.

4.

Catutthe: *Kiŋ su saŋyojano*[5] ti, kiŋ saŋyojano, kiŋ bandhano? *Vicāraṇan* ti, tīraṇā[6]-pādāni. Bahu-vacane eka-vacanaŋ kataŋ. *Vitakk' assa vicāraṇan*[7] ti, vitakko tassa pādā.

5.

Pañcame pi es' eva nayo.

6.

Chaṭṭhe: *Kenassu-bbhahato*[8] ti, kena su abbhāhato.[9] *Su*-karo nipāta-mattam. *Icchā dhūmāyito*[10] ti, icchāya āditto.

---

[1] C, D. -tehi.
[2] *MSS.* kavino.
[3] *All* anva- (*see next* §), *but* F. *text* addha- (*cf.* K, S. i, 54 *n.*).
[4] F. *text* addhabhavi (*v.ll.* aṭṭha-, anda-, andha-); *Sinh. text and all* anva-.
[5] Sn. 1108.
[6] *So* A, G. (*cf.* SnA., p. 600, vicaraṇaŋ = vicaraṇa-kāraṇaŋ); *but* C, C_1, D. caraṇā.
[7] A, C, G, D. vicāraṇā.
[8] *Cf.* Thag. 448. *For* abbhāhata *cf. J.P.T.S.*, 1888, p. 176.
[9] A, G. āgato (? ābhato).
[10] F. *text* dhūpāyito; S. *text* dhūmāyino; G. dhūmāsito.

7.

Sattame: *Taṇhāya uḍḍito*[1] ti, taṇhāya ullanghito. Cakkhuṇ hi taṇhā-rajjuyā[2] āvuṇitvā rūpa-nāga-dante[3] uḍḍitaṇ. Sotâdīni saddâdisū ti *taṇhāya uḍḍito loko. Maccunā pihito* ti, anantare attabhāve kataṇ kammaṇ na dūraṇ ekacitt' antaraṇ, balavatiyā pana maraṇ' antika-vedanāya, pabbatena viya otthaṭattā, sattā na bujjhantī ti *maccunā pihito loko* ti vuttaṇ.

8.

Aṭṭhame: sveva pañho devatāya hetth' ūpariya-vasena pucchito.

9.

Navame: —Sabbam uttānam eva.

10.

Dasame: *Kismiṇ loko samuppanno* ti, kismiṇ uppanne loko uppanno ? ti vuccati.[4] *Chassū*[5] ti, chasu ajjhattikesu āyatanesu uppannesu uppanno ti vuccati. *Chassu*[5] *kubbatī* ti, tesu yeva chasu santhavaṇ karoti. *Upādayā* ti, tāni yeva cha-upādāya,. āgamma, paṭicca pavattati. *Vihaññatī* ti, tesu yeva chasu vihaññati, pīḷīyati. Iti ajjhattik' āyatanavasena ayam pañho āgato. Ajjhattika-bāhirānaṇ pana vasena āharituṇ vaṭṭati. Chasu ajjhattik' āyatanesu uppannesu ayaṇ uppanno nāma hoti: chasu bāhiresu santhavaṇ karoti, channaṇ ajjhattikānaṇ upādāya chasu bāhiresu vihaññatī ti.

A n v a - v a g g o': s a t t a m o.

---

[1] A, G. udito (*but in next line* uḍḍ-); C. uddito. *Cf.* Pṭs. 130 (UdA. 143) taṇhāya oḍḍito.

[2] *All but* C_1 rajjunā. [3] A, G. dantena.

[4] D. *v.l.* pucchati.

[5] *So Sinh. text,* C, D. *here and below*; F. *text,* A, G. chasu.

VIII. JHATVĀ-VAGGA.[1]

1.

Jhatvā-vaggassa paṭhame: *Jhatvā* ti, vadhitvā. *Sukhaṃ setī* ti, kodha-pariḷāhena apariḍayhamānattā sukhaṃ sayati. *Na socatī* ti, kodha-vināsena vinaṭṭha-domanassattā na socati. *Visa-mūlassā* ti, dukkha-vipākassa. *Madhur' aggassā* ti, kuddhassa paṭikuddhasssa ca[2] paccakkositvā, pahaṭassa[3] ca paṭiharitvā[4] sukhaṃ uppajjati. Taṃ sandhāy' esa madhur' aggo ti vutto. Imasmiṃ ṭhāne pariyosānaṃ aggan ti vuttaṃ. *Ariyā* ti, Buddhâdayo.

2.

Dutiye: *Paññāyati etenā* ti, paññāṇaṃ. *Dhajo rathassā* ti, mahantasmiṃ hi sangāma-sīse dūrato va dhajaṃ disvā asukarañño nāma ayaṃ ratho ti pākato hoti. Tena vuttaṃ *dhajo rathassa paññāṇan* ti. Aggī pi dūrato va dhūmena paññāyati. Coḷa-rathaṃ Paṇḍu-rathan ti evaṃ ratham pi rañño[5] paññāyati. Cakka-vatti-rañño dhītā pi pana itthī 'asukassa nāma bhariyā' ti bhattāraṃ patvā va paññāyati. Tasmā *dhūmo paññāṇam aggino* ti ādi vuttaṃ.

3.

Tatiye: *Saddhîdha vittan*[6] ti, yasmā saddhāya muttā-maṇi-ādīni pi vittāni labhati, tisso pi kula[7]-sampadā, cha-kāma-saggāni, nava brahmaloke patvā, pariyosāne amata-mahānibbāna-dassanam pi labhati: tasmā maṇi-muttâdīhi vittehi saddhā vittam eva seṭṭhaṃ.

Dhammo ti, dasa-kusala-kamma-patho. *Sukham āvahātī* ti, sabbam pi sâsava-nâsavaṃ asaṅkiliṭṭha-sukhaṃ āvahati.

---

[1] *All* jhatvā; F. *text* chetvā (*v.l.* ghatvā). *Cf.* K.S. I, 58 *n.*

[2] *Cf.* S. i, 162; DhpA. iv, 148. A, G. atikuddhassa paṭhama-kuddh-; C. kuddhassa paṭikuddhassa ca; C_1 kuddhassa paṭikujjhitvā akkutthassa ca pacc-:—

[3] A, G. pasadassa. [4] C, C_1, D. paṭipahar-. [5] A, G. rañño.

[6] *Cf. infra on text,* p. 214; Sn. 181 (SnA. 231). *The reading, as at* Sn. *in line* 2 *of gāthās, must be* sucinnaṃ. [7] C. kusala-

Sādutaran[1] ti, lokasmiṇ lon' ambilâdīnaṇ sabba-rasānaṇ saccam eva madhurataraṇ. Saccasmiṇ hi ṭhitā sīgha-vegaṇ nadim pi nivattenti, visam pi nimmaddenti, aggim pi paṭibāhanti, devam pi vassāpenti.[2] Tasmā taṇ sabba-rasānaṇ madhurataran ti vuttaṇ. *Paññā-jīviṇ jīvitam āhu seṭṭhan* ti, yo paññā-jīvī-gahaṭṭho samāno pañcasu sīlesu patiṭṭhāya salākabhattâdīni paṭṭhapetvā paññāya jīvati: pabbajito vā pana dhammena uppanno paccaye idam atthan ni paccavekkhitvā paribhuñjanto kamma-ṭṭhānaṇ ādāya, vipassanaṇ paṭṭhapetvā, ariya-phal' ādhigama-vasena paññāya jīvati, taṇ paññā-jīviṇ puggalaṇ seṭṭhaṇ jīvitaṇ jīvatī ti āhu.

4.

Catutthe: *Bījan* ti, uppatantānaṇ[3] satta-vidhaṇ dhaññabījaṇ seṭṭhaṇ. Tasmiṇ hi uggate janapado khemo hoti, subhikkho. *Nipatatan* ti, nipatantānaṇ megha-vuṭṭhī seṭṭhā. Megha-vuṭṭhiyaṇ hi sati vividhāni sassāni uppajjanti, janapadā phītā honti, khemā, subhikkhā. *Pavajamānānan* ti, jangamānānaṇ,[4] padasā caramānānaṇ gāvo seṭṭhā. Tā[5] nissāya hi sattā pañca-go-rase paribhuñjamānā sukhaṇ viharanti. *Pavadatan* ti, rāja-kula-majjhimâdisu pavadantānaṇ putto varo. So hi mātā-pitūnaṇ anatthâvahaṇ na vadati. *Vijjā uppatataṇ seṭṭhā* ti, purima-pañhe 'kira sutvā samīpe ṭhitā ekā devatā "devate, kasmā tvaṇ etaṇ pañhaṇ Dasabalaṇ pucchasi? Ahaṇ te kathessāmī" ti attano laddhiyā pañhaṇ kathesi. Atha naṇ itarā devatā āha: "Yāva padhaṇsi vadesi, devate, yāva pagabbha-mukharā, ahaṇ Buddhaṇ Bhagavantaṇ pucchāmi. Tvaṇ mayhaṇ kasmā kathesī?" ti nivattetvā tam eva pañhaṇ Dasabalaṇ pucchi. Ath' assā Satthā vissajjento *vijjā uppatatan* ti ādim āha. Tattha *vijja* ti catumagga-vijjā. Sā hi uppajjamānā[6] sabbâkusala-dhamme samugghāteti: tasmā *uppatataṇ seṭṭhā* ti vuttā. *Avijjā* ti, vaṭṭa-mūlaka-mahā-avijjā. Sā hi nipatantānaṇ osīdantānaṇ *varā*. *Pavajamānānan* ti, padasā caramānānaṇ

[1] A, G. sādh- (SnA. sād-, sādh- vā).
[2] *Cf.* JA. v, 491.
[3] A. uppannānaṇ.
[4] *All* jangamānaṇ
[5] A, D, G. taṇ.
[6] C, C_1, D. uppatamānā.

jangamānānaŋ[1] puñña-kkhetta-bhūto sangho varo. Taŋ hi tattha tattha disvā pasanna-cittā sattā sotthiŋ pāpuṇanti. *Buddho* ti, yādiso putto[2] vā hotu añño vā yesaŋ kesañci vadamānānaŋ Buddho varo. Tassa hi dhamma-desanaŋ āgamma aneka-sahassānaŋ pāṇānaŋ bandhana-pamokkho[3] hotī ti.

5.

Pañcame: *Kiŋsu 'dha bhītā*[4] ti, kiŋ bhītā? *Maggo v' anekāyatanaŋ*[5] *pavutto* ti, aṭṭha-tiŋsârammana-vasena anekehi kāraṇehi kathito. 'Evaŋ sante kissa bhītā hutvā ayaŋ janatā dvāsaṭṭhi-diṭṭhiyo aggahesī?' ti vadati. *Bhūri-paññā* ti, bahu-paññā, dassana-paññā, ussanna-paññā. *Paralokaŋ na bhāye* ti, imasmā lokā paralokaŋ gacchanto na bhāyeyya. *Paṇidhāyā* ti, ṭhapetvā. *Bavhanna*[6]*-pānaŋ gharam āvasanto* ti, Anāthapiṇḍikâdayo viya bavhanna-pāne ghare vasanto. *Saŋvibhāgī* ti, accharāya gahitam pi nakhena phāletvā parassa datvā, bhuñjana-sīlo. *Vadaññū* ti, vutt' attham eva.[7] Idāni gāthāya angāni uddharitvā dasetabbāni:—*Vācan* ti hi iminā cattāri vacī-sucaritāni gahitāni: *manenā*[8] ti padena, tīṇi mano-sucaritāni: *kāyenā* ti pana[9] tīṇi kāya-sucaritāni. Iti ime dasa-kusala-kamma-pathā pubba-suddhi-angaŋ nāma. *Bavhanna-pānaŋ gharam āvasanto* ti, iminā yañña-upakkharo[10] gahito. *Saddho* ti ekam angaŋ: *mudū* ti ekaŋ: *saŋvibhāgī* ti ekaŋ: *vadaññū* ti ekaŋ. Iti imāni cattāri angāni sandhāya *etesu dhammesu ṭhito catusū* ti āha. Aparo pi pariyāyo:—*Vācan* ti ādīni tīṇi angāni: *bavhanna-pāṇan* ti, iminā yañña-upakkharo va gahito: *saddho-mudu-saŋvibhāgī-vadaññū* ti ekam angaŋ. Aparo duka-nayo nāma hoti:—*Vācaŋ manañ cā* ti idam ekaŋ angaŋ: *kāyena pāpāni akubbamāno bavhanna-pāṇaŋ gharam āvasanto* ti ekaŋ: *saddho-mudū* ti ekaŋ: *saŋvibhāgī-vadaññū* ti ekaŋ. Etesu catusu dhammesu ṭhito dhamme ṭhito nāma hoti. So ito paralokaŋ gacchanto na bhāyati.

---

[1] C, C_1, D. (*as above*) jangamānaŋ. [2] A, G. Buddho.
[3] C, C_1, D. -mokkho. [4] G. bhīyatā. [5] C_1 c' aneka-.
[6] *Cf.* S. iv, 174. F. *text* bahv-. [7] *Supra on* I, v, 9.
[8] F. *text* manañca, *but see below*. [9] G. pana; *the rest* padena.
[10] *Not in Pāli Dict. See* Childers. G. upekkharo.

6.

Chaṭṭhe: *Nāma-gottaṃ na jīratī* ti, atīta-Buddhānaṃ yāv' ajja[1]-divasā nāma-gottaṃ kathīyati: tasmā na jīratī ti vuccati. Porāṇā pana addhāne[2] gacchante na paññāyissati: jīraṇa-sabhāvo pana na hoti yevā ti vadanti. *Ālassan* ti, ālasiyaṃ, yena ṭhita-ṭṭhāne ṭhito vā nisinna-ṭṭhāne nisinno vā hoti, tele pi uttarante ṭhitiṃ[3] *na karoti. Pamādo* ti, niddāya[4] vā kilesa-vasena vā pamādo. *Anuṭṭhānan* ti, kamma-samaye kamma-karaṇa-viriyâbhāvo. *Asaṃyamo* ti, sīla-saṃyamabhāvo, vissatthâcāratā. *Niddā* ti, soppa-bahulatāya gacchanto pi, ṭhito pi, nisinno pi niddāyati, pageva nipanno. *Tandī* ti, aticchatā-ādi-vasena āgantuk' ālasiyaṃ. *Te chidde* ti, tāni cha[5] chiddāni vivarāni. *Sabbaso* ti, sabb' ākārena. *Taṃ* ti, nipāta-mattaṃ. *Vivajjaye* ti, vajjeyya, jaheyya.

7.

Sattame: *Sattha-malan* ti, mala-ggahitaṃ satthaṃ. *Kiṃ su harantaṃ vārentī* ti, kaṃ harantaṃ nisedhenti. *Vaso* ti, āṇā-pavattaṇaṃ. *Itthī* ti, avissajjanīya[6]-bhaṇḍattā "itthī-bhaṇḍānam uttamaṃ, vara-bhaṇḍan" ti āha. Athavā sabbe pi Bodhisattā ca cakkavattino ca mātu-kucchiyaṃ yeva nibbattantī ti "itthī-bhaṇḍanānam uttaman" ti āha. *Kodho sattha-malan* ti, kodho mala-ggahita-sattha-sadiso, paññā-satthassa vā malan ti sattha-malaṃ. *Abbudan*[7] ti, vināsa-kāraṇaṃ, corā lokasmiṃ vināsakā ti attho. *Haranto* ti, salāka-bhattâdīni gahetvā gacchanto. Salāka-bhattâdīni hi paṭṭhapita-kāle yeva manussehi pariccattāni[8] pi tesaṃ tāni haranto samaṇo[9] piyo hoti, anāharante puñña-hāniṃ nissāya vippaṭisārino honti.

---

[1] G. gāvajja-.
[2] C. porāṇa-namass' addhāne.
[3] A, G. tittiṃ; C. tittaṃ; D. titiṃ; C_1 uṭṭhitiṃ. *I suggest* ṭhitiṃ.
[4] C. niddāya; D. niddhāya.
[5] D. *omits.*
[6] *All* avisajj-.
[7] F. *and Sinh. text* abbudā.
[8] A, C_1, G. parivutāni.
[9] A. samāno; G. samane.

8.

Aṭṭhame: *Attānaŋ na dade* ti, parassa dāsaŋ katvā attānaŋ na dadeyya. Ṭhapetvā sabba-Bodhisatte ti vuttaŋ. *Na pariccaje* ti, sīha-byagghâdīnaŋ na pariccajeyya. Sabba-Bodhisatte ṭhapetvā yevā ti vuttaŋ. *Kalyāṇin*[1] ti, saṇhaŋ, mudukaŋ. *Pāpikan*[2] ti, pharusa-vācaŋ.

9.

Navame: *Saddhā bandhati pātheyyan*[3] ti, saddhaŋ uppādetvā dānaŋ deti, sīlaŋ rakkhati, uposatha-kammaŋ karoti. Ten' etaŋ vuttaŋ. *Sirī* ti, issariyaŋ. *Āsayo* ti, vasanaṭṭhānaŋ. Issariye hi abhimukhī bhūte thalato pi jalato pi bhogā āgacchanti yeva. Ten' etaŋ vuttaŋ. *Parikassatī* ti, parikaḍḍhati.

10.

Dasame: *Pajjoto* ti, padīpo viya hoti. *Jāgaro* ti, jāgara[4]-brāhmaṇo viya hoti. *Gāvo kamme sajīvānan* ti, kammena saha jīvantānaŋ gāvo va kamme kamma-sahāyā, kammadutiyakā nāma honti. Go-maṇḍalehi saddhiŋ kasi-kammâdīni nipphajjanti. *Sīt' assa*[5] *iriyāpatho* ti, sītaŋ assa sattakāyassa iriyāpatho, jīvita-vutti. Sītan ti nangalaŋ. 'Yassa hi nangalena khettaŋ appamattaŋ[6] katthaŋ na hoti, so kathaŋ jīvissatī ?' ti vadati.

11.

Ekādasame: *Araṇā* ti, nikkilesā. *Vusitan* ti, vusita-vāso.[7] *Bhojissiyan*[8] ti, adāsa-bhāvo. *Samaṇā* ti, khīṇâsava-samaṇā. Te hi ekantena *araṇā* nāma. *Vusitaŋ na nassatī* ti, tesaŋ

---

[1] *MSS.* kalyāṇaŋ.
[2] S. *text* pāpiyaŋ.
[3] *Cf.* Dhp. 235.
[4] C_1 jāgaraka-.
[5] F. *text*, D. sītassa; C. sitassa.
[6] *So* A, G.; C, D. -mattakaŋ kasiŋ; C_1 -mattakam pi kaṭṭhaŋ.
[7] A. -vato.
[8] *So Sinh. text, Comy. MSS., but* F. *text* bhojisiyaŋ (*see* bhujisyaŋ *and below*).

ariya-magga-vāso na nassati. *Parijānantī* ti, putthujjana-kalyāṇato paṭṭhāya sekhāya lokiya-lokuttarāya paññāya parijānanti. Api ca *bhojissiyan* ti, khīṇâsava-samaṇānaṃ yeva niccaṃ bhujissa-bhāvo nāma. *Vandantī* ti, pabbajita-divasato paṭṭhāya vandanti. *Patiṭṭhitan* ti, sīle patiṭṭhitaṃ. *Samaṇ' idhā* ti, samaṇaṃ idha. *Jāti-hīnan* ti, api caṇḍāla-kulā pabbajitaṃ. *Khattiyā* ti, na kevalaṃ khattiyā va, devā pi sīla-sampannaṃ samaṇaṃ vandanti yevā ti.

Jhatvā-vaggo: aṭṭhamo.

Iti Sāratthappakāsiniyā Saṃyutta-nikāy' aṭṭhakathā Devatā-Saṃyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

II

DEVAPUTTA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Devaputta-saṇyuttassa paṭhame: *Devaputto* ti, devānaṇ hi anke nibbattā purisā devaputtā nāma. Itthiyo devadhītaro nāma honti. Nāma-vasena apākaṭā aññatarā devatā[1] ti vuccati. Pākaṭo itthannāmo devaputto ti. Tasmā heṭṭhā aññatarā devatā ti vatvā, idha *devaputto* ti vuttaṇ. *Anusāsanin*[2] ti, anusatthiṇ.[3] Ayaṇ kira devaputto Bhagavatā sambodhito sattame vasse yamaka-pāṭihāriyaṇ katvā tidasa-pure vassaṇ upagamma, abhidhammaṇ desentena *Jhāna-vibhange*[4]:—"Bhikkhū ti, samaññāya bhikkhu, paṭiññāya bhikkhū" ti. Evaṇ bhikkhu-niddesaṇ kathiyamānaṇ assosi:—"Evaṇ vitakketha, mā evaṇ vitakkayittha. Evaṇ manasikarotha, mā evaṇ manasakattha. Idaṇ pajahatha, idaṇ upasampajja viharathā" ti. Evarūpaṇ pana bhikkhuovādaṇ bhikkhu-anusāsaniṇ[5] assosi. So taṇ[6] sandhāya *bhikkhuṇ*[7] *Bhagavā pakāsesi, no ca bhikkhuno anusāsanin* ti[8] āha.

Tena hī ti, yasmā mayā bhikkhuno anusatthi na pakāsitā[9]-ti vadasi, tasmā *taññev' ettha paṭibhātu*: tuyh' ev' esā anusatthi[9]-pakāsana[10] upaṭṭhātū ti. Yo hi paññaṇ kathetu-kāmo hoti, na ca sakkoti sabbaññuta-ñāṇena saddhiṇ saṇsanditvā kathetuṇ, yo vā na kathetu-kāmo sakkoti pana kathetuṇ, yo

---

[1] C, D. apākaṭo aññataro devaputto devatā ti.

[2] *All* anusāsaṇ (*but see below*). F. *text, v.ll.* anusāsaniṇ, -iniṇ.

[3] C, D, G. anusitthaṇ; C_1 anusitthi (?). [4] Vibh. 244.

[5] C_1 -atiṇ (?). [6] C, D. sotaṇ. [7] A, G. bhikkhu.

[8] *MSS.* anusāsantī ti; C_1 anusāsan ti.

[9] A, G, C_1 anusiṭṭhi na pak-; C. anusitthi pakāsanā; D. anusiṭṭhi pakāsitā (*see above*).

[10] *MSS.* pakāsitā; C_1 pakāsanā.

ca n' eva kaṭhetu-kāmo hoti na ca kathetuṃ sakkoti, sabbesam pi tesaṃ Bhagavā pañhaṃ bhāraṃ na karoti. Ayaṃ pana devaputto kathetu-kāmo c' eva sakkoti ca kathetuṃ. Tasmā tass' eva bhāraṃ karonto Bhagavā evam āha. So pi pañhaṃ kathesi.

Tattha *subhāsitassa sikkhethā* ti, subhāsitaṃ sikkheyya. Catu-sacca-nissitaṃ, dasa-kathā-vatthu-nissitaṃ, satta-tiṃsa-bodhi-pakkhiyā-nissitaṃ, catubbidha-vacī-sucaritam eva sikkheyya. *Samaṇ' upāsanassa cā* ti, samaṇehi upāsitabbaṃ samaṇ' upāsanaṃ nāma, aṭṭha-tiṃsa-bhedaṃ kamma-ṭṭhānaṃ. Tam pi sikkheyya, bhaveyyā ti attho. Bahussutānaṃ vā bhikkhūnaṃ upāsanam pi samaṇ' upāsanaṃ. Tam pi 'kiṃ, bhante, kusalan?' ti ādinā pañha-pucchanena paññā[1]-vuḍḍhattaṃ[2] sikkheyya. *Citta-vūpasamassa cā* ti, aṭṭha-samāpatti-vasena citta-vūpasamaṃ sikkheyya. Iti devaputtena tisso sikkhā kathitā honti. Purima-padena hi adhisīla-sikkhā kathitā; dutiya-padena adhipaññā-sikkhā; citta-vūpasamena adhicitta-sikkhā ti. Evaṃ imāya gāthāya sakalam pi sāsanaṃ pakāsitam eva hoti.

2.

Dutiye: *Jhāyī* ti, dvīhi jhānehi jhāyī. *Vimutta-citto* ti, kamma-ṭṭhāna-vimuttiyā vimutta-citto. *Hadayass' anupattin* ti, arahattaṃ. *Lokassā* ti, saṅkhāra-lokassa. *Anissito*[3] ti, taṇhā-diṭṭhīhi anissito. *Tad ānisaṃso* ti, arahatt' ānisaṃso. Idaṃ vuttaṃ hoti:—Arahatt' ānisaṃso-bhikkhu arahattaṃ patthento jhāyī bhaveyya, suvimutta-citto bhaveyya, lokassa udayabbayaṃ ñatvā, anissito bhaveyya. Tanti-dhammo pana imasmiṃ sāsane sabba-pubba-bhāgo ti.

3.

Tatiye: *Māgho*[4] ti, Sakkass' etaṃ nāmaṃ. Sveva vattena aññe abhibhavitvā dev' issariya-ppatto ti, *Vatrabhū*: Vatra-nāmakaṃ vā asuraṃ abhibhavatī ti, Vatrabhū.

---

[1] G. pañhā. [2] A. vuttaṃ.

[3] *So all Comy. MSS. and Sinh. text, but* F. *text* asito.

[4] *Cf.* I, viii, 1; VII, i, 1; XI, iii, 1.

4.

Catutthaṃ vutt' attham eva.

5.

Pañcame: *Na ten' āsiṃsate bhavan* ti, tena kāraṇena yaṃ kiñci bhavaṃ na pattheti. Ayana[1]-paggaho nām' esa devaputto. 'Khīṇâsavassa kicca-vosānaṃ n' atthi. Khīṇâsavena[2] hi ādito arahatta-ppattiyā[3] viriyaṃ kataṃ: aparabhāge mayā āraddhan ti. Mā tuṇhī bhavatu: tath' eva viriyaṃ daḷhaṃ karotu, parakkamatū' ti cintetvā evam āha. Atha Bhagavā 'Ayaṃ devaputto khīṇâsavassa kicca-vosānaṃ akathento mama sāsanaṃ aniyyānikaṃ katheti. Kicca-vosānam assa kathessāmī' ti cintetvā *n' atthi kiccan* ti ādim āha. Tīsu kira Piṭakesu ayaṃ gāthā asankiṇṇā. Bhagavatā hi aññattha viriyassa doso nāma dassito n' atthi. Idha pana imaṃ devaputtaṃ paṭibāhitvā 'khīṇâsavena pubbabhāge āsava-kkhay' atthāya araññe vasantena kamma-ṭṭhānaṃ ādāya viriyaṃ kataṃ. Aparabhāge sace icchati karotu. No ce icchati yathā sukhaṃ viharatū' ti, khīṇâsavassa kicca-vosāna-dassan' atthaṃ evam āha. Tattha *gādhan* ti, patiṭṭhaṃ.

6.

Chaṭṭhe: *Dukkaran* ti, ayaṃ kira devaputto pubba-yogâvacaro, bahala-kilesatāya sappayogena kilese vikkhambhanto[4] samaṇa-dhammaṃ katvā pubb' ūpanissaya-maṇḍatāya ariyabhūmiṃ appatvā, kālaṃ katvā, devaloke nibbatto. So Tathāgatassa santikaṃ gantvā 'dukkara-bhāvaṃ ārocessāmī' ti āgantvā evam āha. Tattha *dukkaran* ti, dasa pi vassāni . . . pe . . . saṭṭhim pi, yad etaṃ ekanta-parisuddhassa samaṇa-dhammassa kāraṇaṃ nāma, taṃ dukkaraṃ. *Sekhā* ti, satta-sekhā. *Sīla-samāhitā* ti, sīlena samāhitā, samupetā. *Ṭhitattā* ti, patiṭṭhita-sabhāvā. Evaṃ pucchitaṃ pañhaṃ vissajjetvā idāni pañha-samuṭṭhāpan' atthaṃ *anagāriy' upetassā* ti ādim āha.

---

[1] A, G. āyana; C, C_1 āyati; D. ayati.
[2] G. khīṇâsavo na.
[3] D. *v.l.* arahatt' atthāya.
[4] A. -anto.

Tattha *anagāriy' upetassā*[1] ti, anagāriyaṇ niggeha-bhāvaṇ upetassa. Satta-bhūmake pi pāsāde vasanto bhikkhu "vuḍḍhatarena āgantvā mayhaṇ idaṇ pāpuṇātī" ti vutte patta-cīvaram ādāya nikkhamat' eva. Tasmā anagāriy' upeto ti vuccati. *Tuṭṭhī* ti, catu-paccaya-santoso. *Bhāvanāyā* ti, citta-vūpasama-bhāvanāya. *Te chetvā Maccuno jālan* ti, ye rattindivaṇ[2] indriy' ūpasame ratā te dussamādahaṇ cittaṇ samādahanti: ye samāhita-cittā te catu-paccaya-santosaṇ pūrentā na kilamanti: ye santuṭṭhā te sīlaṇ pūrentā na kilamanti: ye sīle patiṭṭhitā satta-sekhā te Ariyā Maccuno jāla-saṅkhātaṇ kilesa-jālaṇ chinditvā gacchanti. *Duggamo* ti, "saccam etaṇ, bhante; ye indriy' ūpasame ratā te dussamādahaṇ samādahanti . . . pe . . . ye sīle patiṭṭhitā te Maccuno jālaṇ chinditvā gacchanti. Kiṇ hañci na[3] gacchissanti? Ayam pana duggamo, Bhagavā, visamo maggo" ti āha. Tattha kiñcâpi ariya-maggo n' eva duggamo na visamo, pubba-bhāge-paṭipadāya pan' assa bahū parissayā[4] honti. Tasmā evaṇ vutto. *Avaṇsirā*[5] ti, ñāṇa-sirena adho-sirā hutvā *papatanti*: ariya-maggaṇ ārohituṇ asamattha-bhāvato[6] anariya-magge *papatantī* ti ca vuccanti. *Ariyānaṇ samo maggo* ti, sveva maggo Ariyānaṇ samo hoti. *Visame samā* ti, visame pi[7] satta-kāye samā yeva.

7.

Sattame: *Sambādhe* ti, nīvaraṇa-sambādhaṇ, kāma-guṇa-sambādhan ti dve sambādhā. Tesu idha nīvaraṇa-sambādhaṇ adhippetaṇ. *Okāsan*[8] ti, jhānass' etaṇ nāmaṇ. *Paṭilīna*[9]-*nisabho* ti, paṭilīna-seṭṭho. Paṭilīnā nāma pahīnamānā vuccanti:[10] yath' āha: "Kathaṇ ca, bhikkhave, bhikkhu paṭilīno

[1] *Cf.* Sn. 700. [2] A, C, G. -divā.

[3] A, G. kiṇ hacchi na; C, C_1, D. kiṇ na gacchissanti. *I conj. acc. to context* kiṇ hañchi na (*quid si non?*).

[4] A, G. bahunissayā; C, D. bahupanissayā. *I prefer the reading of* C_1 *parissayā.*

[5] *Cf.* Sn. 248 (SnA. 290). [6] D. *v.l.* asamatthatāyo c' ete.

[7] G. ti. [8] *So* F. *text for* okaso *of* S. *text and Comy.*

[9] *All MSS. and* Ang, N. pati-. [10] *So all.* C_1 -ā, -ā vuccanti.

hoti? Idha, bhikkhave, bhikkhu asmi-māno pahīno hoti, ucchinna-mūlo tālâvatthu-kato, anabhāvaṅ-kato, āyatiṅ anuppâda-dhammo" ti (A. ii, 41). *Paccaladdhaṃsu*[1] ti, paṭilabhiṅsu: *Susamāhitā* ti, ye nibbāna-ppattiyā satiṅ paṭilabhiṅsu, te lokuttara-samādhinā pi susamāhitā ti. Missaka-jjhānaṅ kathitaṅ.

8.

Aṭṭhame: *Purāṇa-titthakaro* ti, pubbe titthakaro. Ettha ca titthaṅ nāma dvā-saṭṭhi-diṭṭhiyo. Tittha-karo nāma tāsaṅ uppādako[2] satthā, seyyathīdaṅ Nando Vaccho Kiso Sankicco Pūraṇ' evam ādayo[3] pana titthiyā nāma. Ayaṅ pana diṭṭhiṅ uppādetvā kathaṅ sagge nibbatto? ti. Kammavāditāya. Esa kira uposatha-bhattâdīni[4] adāsi, anāthānaṅ vaṭṭaṅ paṭṭhapesi, patissaye[5] akāsi, pokkharaṇiyo khanāpesi, aññam pi bahuṅ kalyāṇaṅ akāsi. So tassa nissandena sagge nibbatto, sāsanassa pana nīyānika-bhāvaṅ jānāti. So Tathāgatassa santikaṅ gantvā sāsan' ānucchavikā viriya-patisaṅyuttā gāthā vakkhāmī ti āgantvā *chinda sotan* ti ādim āha.

Tattha *chindā* ti, aniyamita[6]-āṇatti. *Sotan* ti, taṇhāsotaṅ. *Parakkamā* ti, parakkamitvā, viriyaṅ katvā. *Kāme* ti, kilesa-kāme pi vatthu-kāme pi. *Panudā* ti, nīhara. *Ekattan* ti, jhānaṅ. Idaṅ vuttaṅ hoti:—Kāme ajahitvā purimajjhānaṅ na uppajjati,[7] na paṭilabbhatī ti attho. *Kayirā ce*[8] *kayirāth' enan*[9] ti, yadi viriyaṅ kareyya,[10] kareyyatha naṅ, viriyaṅ na osakkeyya.[11]

Daḷham enaṅ parakkame ti, daḷhaṅ kareyya. *Sithilo hi paribbājo* ti, sithila-gahitā[12] pabbajjā. *Bhiyyo ākirate rajan* ti,

---

[1] *So all Comys. Both texts* -latthaṃsu.
[2] A, G. uppādato.
[3] A, C, G. purāṇâdayo; D. pūraṇīdayo.
[4] C, D. vatthâdīni.
[5] A. nissaye; C, D. patissaye; C, G. nisseṇiyo.
[6] *All* aniyāmita.
[7] F. upapajjati (*metri causâ*); *Comy. MSS. vary here. See Pāli Dict.*
[8] Dhp. 313; DhpA. yaṅ kammaṅ kareyya, taṅ kareyyāth' eva. F. *Sinh. text* kayirañ ce. *The rest* kayirā ce.
[9] F. kayirath'; C_1 kayirā thetaṅ (?).
[10] *MSS.* kareyyuṅ; *so eds. confusing sing. and plur. persons. I separate* naṅ *and* viriyaṅ.
[11] D. ossak-.
[12] A, G. gahito.

atirekaṃ upari-kilesa-rajaṃ ākirati. *Akataṃ dukkataṃ seyyo* ti, dukkaṭaṃ akatam eva seyyo. *Yaṃ kiñcī* ti, na kevalaṃ dukkataṃ[1] katvā sāmaññam eva, aññam pi yaṃ kiñci sithilaṃ kataṃ evam eva hoti. *Saṅkiliṭṭhan* ti, dukkara-kārikâdi[2] vataṃ. Imasmiṃ hi sāsane paccaya-hetu-samādinna-dhutangaṃ vataṃ sankiliṭṭham eva. *Saṅkassaran* ti, saṅkāya saritaṃ: 'idam pi iminā kataṃ bhavissati, idam pi iminā' ti evaṃ āsaṅkita-parisaṅkitaṃ.[3] *Ādi-brahmacariyakā*[4] ti, magga-brahmacariyassa ādibhūtā, pubba-padhāna-bhūtā.

9.

Navame: *Candimā* ti, canda-vimāna-vāsī devaputto. *Sabbadhī* ti, sabbesu khandh' āyatanâdīsu. *Lokânukampakā* ti, tuyham pi etassa pi tādisā eva. *Santaramāno 'vā* ti, turito viya. *Pamuñcasī* ti, atīt' atthe vattamāna-vacanaṃ.

10.

Dasame: *Suriyo* ti, suriya-vimāna-vāsī devaputto. *Andhakāre* ti, cakkhu-viññāṇ' uppatti-nīvaraṇena[5] andha-bhāva-karaṇe.[6] *Virocatī* ti verocano. *Maṇḍalī* ti, maṇḍala-saṇṭhāno. "*Mā, Rāhu, gilī caraṃ antalikkhe* ti, antalikkhe caraṃ suriyaṃ, Rāhu, mā gilī" ti vadati. Kim pan' esa taṃ gilatī? ti. Āma, gilati. Rāhussa hi attabhāvo mahā-uccattena[7] aṭṭha-yojana-satâdhikāni cattāri-yojana-sahassāni. Bāh' antaram assa dvādasa-yojana-satāni: bahalattena cha[8]-yojana-satāni: sīsaṃ nava-yojana-sataṃ: naḷātaṃ tiyojana-sataṃ: bhammuk' antaraṃ paṇṇāsa-yojanaṃ: mukhaṃ dvi-yojana-sataṃ: ghāṇaṃ tiyojana-sataṃ: mukha-dvāraṃ tiyojana-sata-gambhīraṃ: hattha-tala-pāda-talānaṃ puthulato dve-yojana-

---

[1] C_1 *v.l.* dukkaraṃ.
[2] A. kārak-.
[3] DhA. *on v.* 277 *has* ussaṅkita-.
[4] *Both texts with* Dhp, DhpA, Thag. 277 *have simply* brahmacariyaṃ. *All others* ādibrahmacariyakā (*possibly a reminiscence of* Vin. i, 64, 68).
[5] C_1 nivār-.
[6] A, G. karaṇo.
[7] A, C, D, G. uccatarena; C_1 uccattatena.
[8] C_1 -attatena.

satāni: anguli-pabbāni paṇṇāsa-yojanāni. So candima-suriye virocamāne disvā issā-pakato tesaṃ gamana-vīthiṃ otaritvā, mukhaṃ vivaritvā tiṭṭhati. Canda-vimānaṃ suriya-vimānaṃ vā tiyojana-satike mahānarake pakkhittaṃ viya hoti. Vimāne adhivatthā devatā maraṇa-bhaya-tajjitā ekappahāren' eva viravanti. So pana vimānaṃ kadāci hatthena chādeti, kadāci hanukassa heṭṭhā pakkhipati, kadāci jivhāya parimajjati, kadāci avagaṇḍa-kārakaṃ bhuñjanto viya kapol' antare ṭhapeti. Vegaṃ pana vāretuṃ na sakkoti. "Sace vāressāmī" ti gaṇḍakaṃ katvā tiṭṭheyya, matthakaṃ[1] tassa bhinditvā nikkhameyya, ākaḍḍhitvā vā[2] naṃ onameyya. Tasmā vimānena sah' eva gacchati. *Pajaṃ mamā*[3] ti, candima-suriyā kira dve pi devaputtā *Mahāsamaya-sutta*-kathana-divase sotâpatti-phalaṃ pattā. Tena Bhagavā pajaṃ mamā ti āha. Putto mama eso ti attho.

Paṭhama-vaggo: dasamaṃ.

II. ANĀTHAPIṆḌIKA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Kacche 'vā* ti, kacche viya. Kaccho hi[4] pabbata-kaccho pi nadī-kaccho pi. *Ekodi-nipakā* ti, ekagga-cittā c' eva paññā-nepakkena ca samannāgatā. *Satā* ti, satimanto. Idaṃ vuttaṃ hoti:—Ye jhānāni labhitvā ekodī-nipakā satā viharanti, te amakase pabbata-kacche vā nadī-kacche vā magā viya sotthiṃ[5] gamissanti. *Pāran* ti, nibbānaṃ. *Ambujo* ti, maccho. *Raṇaṃ jahā* ti, kilesaṃ jahā. Ye pi jhānāni labhitvā appamattā kilese jahanti, te sutta-jālaṃ bhinditvā macchā viya nibbānaṃ gamissantī ti vuttaṃ hoti.

---

[1] G. *inserts* sa.
[2] G. dva.
[3] A. papañcamā (?).
[4] A, G. ti.
[5] C. sotthaṃ.

2.

Dutiye: *Veṇhū*[1] ti, tassa devaputtassa nāmaṇ. *Payirupāsiyā* ti, payirupāsitvā. *Anusikkhare* ti, sikkhanti. *Satthipade* ti, anusatthipade. *Kāle te appamajjantā* ti, kāle te appamādaṇ karontā.

3.

Tatiye: *Dīghalaṭṭhī* ti, devaloke sabbe samappamāṇā tigāvutikā va honti. Manussa-loke pan' assa dīgh' attabhāvatāya evaṇ nāmaṇ ahosi. So puññāni katvā devaloke nibbatto pi tath' eva paññāyi.

4.

Catutthe: *Gotamā* ti, Bhagavantaṇ gottena ālapati. *Anāvaṭaṇ* ti, Tathāgatassa sabbaññuta-ñāṇaṇ pesentassa rukkho vā pabbato vā āvarituṇ[2] samattho nāma n' atthi. Ten' āha anāvaṭaṇ ti. Iti Tathāgataṇ thometvā devaloke abhisaṅkhataṇ paṅhaṇ pucchanto *kathaṇ vidhan* ti ādim āha. Tattha *dukkham aticca iriyatī*[3] ti, dukkham atikkamitvā viharati. *Sīlavā* ti, lokiya-lokuttarena sīlena samannāgato khīṇâsavo. Paññâdayo pi missakā yeva veditabbā. *Pūjayantī* ti, gandhapupphâdīhi pūjayanti.[4]

5.

Pañcame: *appatiṭṭhe anālambe* ti, heṭṭhā appatiṭṭhe upari anālambane. *Susamāhito* ti, appaṇāya pi upacārena pi suṭṭhu samāhito. *Pahitatto* ti, pesitatto. *Nandi-rāga*[5]*-parikkhīṇo* ti, parikkhīṇa-nandi-rāgo. Nandi-rāga nāma tayo kammâbhisaṅkhārā. Iti imāya gāthāya kāmā-saññā-gahaṇena pañc' orambhāgiya-saṇyojanāni, rūpa-saṇyojana-gahaṇena pañc' uddhambhāgiya-saṇyojanāni, nandi-rāgena tayo

---

[1] S. *text*, A, G. veṇho; C. vennu; F. *text* veṇdu (*v.ll.* veṇṇu, vennu, veṇḍo).

[2] C. ācarituṇ; D. (B. *v.l.*) āvattharituṇ.

[3] A, C_1, F. *v.l.* irīyati.

[4] C, D. pūjenti.

[5] *So all Comy.*; F. *and Sinh. text* nandi-bhāva.

kammâbhisaṅkhārā gahitā. Evaṇ yassa dasa-saṇyojanāni tayo ca kammâbhisaṅkhārā pahīnā, *so*[1] *gambhīre* (mahoghe) *na sīdatī* ti. Kāma-saññāya vā kāma-bhavo, rūpa-saṇyojanena rūpa-bhavo gahito: tesaṇ gahaṇena arūpa-bhavo gahito va: nandi-rāgena tayo kammâbhisaṅkhārā gahitā ti. Evaṇ yassa tīsu bhavesu tayo saṅkhārā n' atthi, *so gambhīre* na *sīdatī* ti dasseti.

6.

Chaṭṭhaṇ vutt' attham eva.

7.

Sattame: *Subrahmā* ti, so kira devaputto accharā-sangha[2]-parivuto nandana-kīlikaṇ gantvā Pāricchattaka[3]-mūle paññatt' āsane nisīdi. Taṇ pañca-satā devadhītaro parivāretvā nisinnā pañca-satā rukkhaṇ abhirūḷhā. Nanu ca devatānaṇ citta-vasena yojana-satiko pi rukkho onamitvā hatthaṇ āgacchati? Kasmā tā abhirūḷhā? ti. Khiḍḍa-pasutatāya. Abhiruyha pana madhura-ssarena gāyitvā gāyitvā pupphāni pātenti. Tāni gahetvā itarā ekato-gaṇṭhikā[4]-mālâdi-vasena gaṇṭhenti. Atha rukkhaṇ abhirūḷhā upacchedaka-kamma-vasena ekappahāren' eva kālaṇ katvā Avīcimhi nibbattā mahādukkhaṇ anubhavanti.

Atha kāle gacchante devaputto 'imasmiṇ n' eva saddo suyyati, na pupphāni pātenti. Kahaṇ nu kho gatā?' ti āvajjento, niraye nibbatta-bhāvaṇ disvā, piya-vatthuka-sokena ruppamāno[5] cintesi: Ete tāva yathākammena gatā. Mayhaṇ āyu-saṅkhāro kittako ti. So sattame divase 'mayā pi avasesāhi pañca-satāhi saddhiṇ kālaṇ katvā tath' eva nibbattitabban' ti disvā balavatarena sokena ruppi. So 'imaṇ mayhaṇ sokaṇ sadevake loke aññatra Tathāgatā nibbāpetuṇ[6] samattho nāma n' atthī' ti cintetvā Satthu santikaṇ gantvā *niccaṇ utrastan* ti gātham āha.

Tattha *idan* ti, attano cittaṇ dasseti. Dutiya-padaṇ

---

[1] C. pahāseṇa (?); D. pahīnā sesa. [2] C_1 -sahassa-.
[3] *Cf.* JA. i, 202. [4] *So* A, G., *but* C, C_1, D. -vaṇṭika.
[5] A, G. rudamāne. [6] *So* A, C_1, G., *but* C, D. niddhametuṇ.

purimass' eva vevacanaṃ. *Niccan* ti ca padassa devaloke nibbatta-kālato paṭṭhāyā ti attho na gahetabbo. Sok' uppatti-kālato pana paṭṭhāya *niccan* ti veditabbaṃ. *Anuppannesu kiccesū* ti, ito sattâh' accayena yāni dukkhāni uppajjissanti, tesu. *Atho uppatitesu*[1] *cā* ti, yāni pañca-satānaṃ accharānaṃ niraye nibbattānaṃ diṭṭhāni tesu cā ti, evaṃ imesu uppann' ānuppannesu dukkhesu niccaṃ mama sutrastaṃ cittaṃ, abbhantare ḍayhamāno viya, homi, Bhagavā ti dasseti. *Nâññatra bojjhanga-tapasā*[2] ti, bojjhanga-bhāvanañ ca tapo-guṇañ ca aññatra muñcitvā sotthiṃ na passāmī ti attho. *Sabba-nissaggā* ti, nibbānato. Ettha kiñcâpi bojjhanga-bhāvanā paṭhamaṃ gahitā indriya-saṃvaro pacchā, atthato pana indriya-saṃvaro va paṭhamaṃ veditabbo. Indriya-saṃvare hi gahite catu-pārisuddhi-sīlaṃ gahitaṃ hoti. Tasmiṃ patiṭṭhito bhikkhu nissaya-muttako dhutanga-saṅkhātaṃ tapo-guṇaṃ samādāya, araññaṃ pavisitvā, kamma-ṭṭhānaṃ bhāvento saha-vipassanāya[3] bojjhange bhāveti. Tassa ariya-maggo, yaṃ nibbānaṃ ārammaṇaṃ katvā, uppajjati. So *sabba-nissaggo* ti Bhagavā catu-sacca-vasena desanaṃ vinivaṭṭesi. Devaputto desanā pariyosāne sotâpatti-phale patiṭṭhahī ti.

8.

Aṭṭhame: *Kakudho devaputto* ti, ayaṃ kira Kolanagare Mahāmoggalāna-ttherassa upaṭṭhāka-putto. Dahara-kāle yeva therassa santike vasanto jhānaṃ nibbattetvā, kālaṃ katvā, Brahmaloke uppajji. Tatrâpi naṃ Kakudho Brahmā tveva sañjānanti.

Nandasī ti, tussasi. *Kiṃ laddhā* ti, tuṭṭhi nāma kiñci manāpaṃ labhitvā hoti. Tasmā evam āha. *Kiṃ jīyitthā* ti, yo hi kiñci manāpa-cīvarâdi-vatthu-jīno[4] hoti, so socati. Tasmā evam āha. *Aratī nâbhikīratī* ti, ukkaṇṭhikā[5] nâbhibhavati. *Agha-jātassā* ti, dukkha-jātassa, vaṭṭa-dukkhe ṭhitassā ti attho. *Nandi-jātassā* ti, jāta-taṇhassa. *Aghan* ti,

---

[1] F. *text* uppatt-.
[2] C, D. tapā.
[3] D. *omits* kammā- . . -nāya.
[4] *So* A, G.; C, D. jinno; C_1 -jiṇṇo.
[5] *All* tā.

evarūpassa hi vaṭṭa-dukkhaṃ āgatam eva hoti. Dukkhī sukhaṃ patthayatī ti hi vuttaṃ. Iti agha-jātassa nandi hoti, sukha-viparināmena dukkhaṃ āgatam evā ti nandi-jātassa aghaṃ hoti.

9.

Navamaṃ vutt' attham eva.

10.

Dasame: Ānanda-ttherassa anumāna[1]-buddhiyā ānubhāva-pakāsan' atthaṃ " aññataro " ti āha.

III. NĀNĀTITTHIYA-VAGGA.

1.

Paṭhamaṃ vutt' attham eva.

2.

Dutiye: *Paṭikacc' evā*[2] ti, paṭhamaṃ yeva. *Akkha-cchinno 'vajhāyatī*[3] ti, akkha-cchinno avajhāyati, balava-cintanaṃ cinteti. Dutiya-gāthāya *akkha-cchinno 'vā* ti, akkha-cchinno viya.

3.

Tatiye: *Dāyako* ti, dāna-sīlo. *Dāna-patī*[4] ti, " yaṃ dānaṃ demi tassa pati hutvā demi, na dāso, na sahāyo. Yo hi attanā madhuraṃ bhuñjati, paresaṃ amadhuraṃ deti, so dāna-saṅkhātassa deyya-dhammassa dāso hutvā deti. Yo yaṃ attanā bhuñjati tad eva deti, so sahāyo hutvā deti. Yo pana attanā yena kenaci[5] yāpeti paresaṃ madhuraṃ deti, so pati jeṭṭhako sāmi hutvā deti. Ahaṃ tādiso ahosin " ti

---

[1] *Cf.* K.S. i, 80 *n.*

[2] *So* F. *text*; A. paṭigañc-. *The rest* paṭigacc- (*see Pāli Dict. and* UdA. 346 *n.*).

[3] *Sinh. text* -vichinno 'va *and* -vichino 'va. *In the first case* va *is for* ava-, *in the second for* iva.

[4] DA. 298. [5] *So* DA.; A, C, C_1, D. yena tena; G. yena yāpeti.

vadati. Catusu dvāresu[1] ti, tassa kira rañño Sindhavaraṭṭhaṃ Sodhika-raṭṭhan ti dve raṭṭhāni ahesuṃ. Nagaraṃ Roruvaṃ nāma.[2] Tassa ekekasmiṃ dvāre devasikaṃ devasikaṃ[3] sata-sahassaṃ uppajjati: antonagare vinicchaya-ṭṭhāne sata-sahassaṃ. So bahuṃ hiraññasuvaṇṇa-rasī-bhūtaṃ disvā, kammassa kata-ñāṇaṃ uppādetvā, catusu dvāresu dānasālayo kāretvā, tasmiṃ tasmiṃ dvāre uṭṭhita-āyena 'dānaṃ dethā' ti amacce ṭhapesi. Ten' āha *catusu dvāresu dānaṃ dīyitthā* ti. *Samaṇa-brāhmaṇa-kapaṇ' addhik*[4]*-vaṇibbaka-yācakānan* ti, ettha *samaṇā* ti, pabbajj' ūpagatā: *brāhmaṇā* ti, bho-vādino. Samita-pāpa-bāhita-pāpe pana samaṇa-brāhmaṇe esa nâlattha. *Kapaṇā* ti, duggatā daḷiddā-manussā, kāṇa-kuṇī ādayo. *Addhikā* ti, pathāvino. *Vaṇibbakā* ti, ye[5] 'iṭṭhaṃ diṇṇaṃ *kantaṃ manāpaṃ* kālena anavajjaṃ dinnaṃ dadaṃ[6] cittaṃ pasādeyya,[7] gacchatu bhavaṃ Brahmalokan' ti ādinā nayena dānassa vaṇṇaṃ thomayamānā vicaranti. *Yācanakā* ti, ye 'pasata-mattaṃ detha, sarāva-mattaṃ dethā' ti ādīni vatvā yācamānā vicaranti.

Itthâgārassa dānaṃ dīyitthā ti, paṭhama-dvārassa laddhattā, tattha[8] uppajjanaka-satasahasse aññam pi dhanaṃ pakkhipitvā, rañño amacce hāretvā, attano amacce ṭhapetvā, raññā dinna-dānato rāj' itthiyo mahantataraṃ dānaṃ adaṃsu. Taṃ sandhāy' evam āha. *Mama dānaṃ paṭikkamī*[9] ti, yaṃ mama dānaṃ tattha dīyittha taṃ paṭinivatti. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. *Kocī* ti, katthaci. *Dīgharattan* ti, asīti vassasahassāni. Ettakaṃ kira kālaṃ tassa rañño dānaṃ dīyittha.

4.

Catutthaṃ vutt' attham eva.

---

[1] *Cf.* DA. 301.
[2] A. tāva.
[3] *So* A, G.
[4] F. *text* kapaṇi-ddhika; DA. 298; A, G. -iddhika (*see Pāli Dict.*).
[5] DA. yena (kālena).
[6] C, D. taṃ.
[7] DA. pasīdeyya.
[8] C_1 tassa.
[9] D. paṭikkhimi (?).

5.

Pañcame: *Kosalesu viharantī* ti, Bhagavato santike kammaṭṭhānaṇ gahetvā, tattha gantvā viharanti. *Uddhatā*[1] ti, akappiye kappiya-saññitāya ca kappiye akappiya-saññitāya ca, anavajje vajja-saññitāya ca vajje anavajja-saññitāya ca uddhacca-pakatikā hutvā. *Unnaḷā* ti, uggata-naḷā: uṭṭhita[2]-tucchamānā ti vuttaṇ hoti. *Capalā* ti, patta-cīvara-maṇḍanâdinā-cāpallena yuttā. *Mukharā* ti, mukha-kharā: kharavacanā ti vuttaṇ hoti. *Vikiṇṇa-vācā* ti, asaṇyata-vacanā: divasam pi niratthaka-vacana-palāpino. *Muṭṭha-ssatino* ti, naṭṭha-satino, sati-rahitā. Idha kataṇ ettha pamussati.[3] *Asampajānā* ti, nippaññā. *Asamāhitā* ti, appaṇā-upacāra-samādhi-rahitā, canda[4]-sote baddha[5]-nāvā sadisā. *Vibbhanta-cittā*[6] ti, anavaṭṭhita-cittā, panthârūḷha[7]-vāḷa-miga-sadisā. *Pākat' indriyā* ti, saṇvarâbhāvena gihī-kāle viya vivaṭ' indriyā.

Jantū ti, evaṇ namako devaputto. *Tadah' uposathe*[8] ti, tasmiṇ ahu-uposathe, uposatha-divase ti attho. *Pannarase* ti, catuddasikâdi paṭikkhepo. *Upasaṅkamī* ti, codan' atthāya upagato. So kira cintesi: Ime bhikkhū Satthu santike kamma-ṭṭhānaṇ gahetvā nikkhantā. Idāni pamattā viharanti. Na kho pan' ete pāṭiyekkaṇ[9] nisinna-ṭṭhāne codiyamānā kathaṇ gaṇhissanti. Samāgama[10]-kāle codissāmī ti uposatha-divase tesaṇ sannipatita-bhāvaṇ ñatvā upasaṅkami. *Gāthāhi ajjhabhāsī* ti, sabbesaṇ majjhe ṭhatvā gāthā abhāsi. Tattha, yasmā guṇa-kathāya saddhiṇ nigguṇassa aguṇo pākaṭo hoti, tasmā guṇaṇ tāva kathento *sukha-jīvino pure āsun* ti ādim āha.

Tattha *sukha-jīvino pure āsun* ti, pubbe bhikkhū supposā

---

[1] *For Comy. on these words cf.* DA. 286; MA. 152; UdA. 238; Ang, A. (*Sinh.*) 351; PuggA. (*J.P.T.S.*, 1913) 152.

[2] *So* AA., *but* A, C, D, G. uddhaṭā; UdA. uggata-tuccha- ti attho.

[3] *All* pamm-. [4] A. khaṇḍa-.

[5] A. bhandha-; C. baddha-; G. bandha-. *For the simile see* VM. 279.

[6] F. *text* vibhatta; C_1 vibhanta-.

[7] A. G. yanta-; D. *v.l.* santa-. [8] *Cf.* UdA. 297 (tasmiṇ ahani).

[9] G. pāṭiekkaṇ. [10] C, D, G. -gamana-.

subharā 'ahesuṇ. Ucca-nīca-kulesu sapadānaṇ caritvā laddhena missaka-piṇḍena yāpesun ti adhippāyena evam āha. *Anicchā ti*, nittaṇhā hutvā. Evaṇ porāṇaka-bhikkhūnaṇ vaṇṇaṇ kathetvā, idāni tesaṇ avaṇṇaṇ kathento *dupposan* ti ādim āha. Tattha *gāme gāmaṇikā viyā* ti, yathā gāme gāmakūṭā nāna-ppakārena janaṇ[1] pīḷetvā khīra-dadhi-taṇḍulādīni āharāpetvā bhuñjanti, evaṇ tumhe pi anesanāya ṭhitā tumhākaṇ jīvikaṇ[2] kappethā ti adhippāyena vadati. *Nipajjantī*[3] ti, uddesa-paripucchā-manasikārehi anatthikā hutvā sayanamhi hattha-pāde vissajjetvā nipajjanti. *Parâgāresū* ti, para-gehesu, kula-suṇhâdīsū ti attho. *Mucchitā* ti, kilesa-mucchāya mucchitā. *Ekacce* ti, vattabba-yuttake yeva. *Apaviddhā* ti, chaḍḍitakā. *Anāthā* ti, appatiṭṭhā. *Petā* ti, susāna-ṭṭhāne chaḍḍita-kālaṇkata-manussā. Yathā hi susāne chaḍḍitā nānā-sakunâdīhi khajjanti, ñātakā pi nesaṇ nāthakiccaṇ na karonti, na rakkhanti, na gopayanti, evam evaṇ evarūpā hi ācariy' ūpajjhāyâdīnaṇ santikā ovādânusāsaniṇ[4] na laḥhantī ti, apaviddhā anāthā yathā petā tath' eva honti.

6.

Chaṭṭhe: *Yattha*[5] ti, cakkavāḷa-lokassa ekokāse bhummaṇ. *Na cavati na uppajjatī* ti, idaṇ aparâpara-cuti-paṭisandhivasena gahitaṇ. *Gamanenā* ti, pada-gamanena. *Nâhaṇ taṇ lokassa antan* ti, Satthā[6] saṅkhāra-lokassa antaṇ sandhāya vadati. *Ñāteyyan*[7] ti ādisu, ñātabbaṇ, daṭṭhabbaṇ, pattabban ti attho. Iti devaputtena cakkavāḷa-lokassa anto pucchito, Satthārā saṅkhāra-lokassa kathito. So pana attano pañhena saddhiṇ Satthu-byākaraṇaṇ sametī ti saññāya pasaṇsanto[8] *acchariyan* ti ādim āha.

Daḷha-dhammo ti, daḷha-dhanu, uttama-ppamāṇena dhanunā samannāgato. *Dhanuggaho* ti, dhanu-ācariyo. *Sikkhito*

---

[1] A. jalaṇ. [2] A, G. jivitaṇ. [3] D. nipp-.
[4] D. -naṇ. [5] *Cf.* A. ii, 47 (*Comy. as here*).
[6] A, C, D, G. satta-, *but* C_1, AA. Satthā.
[7] *So* F, S. *text*, C, C_1, G., *but* A. ñātesan ti; D. ñāneyyenti (?). Ang. *text and* AA. ñātayyaṇ, daṭṭhayaṇ, pattayaṇ.
[8] AA. sampahaṇsanto.

ti, dvādasa[1]-vassāni dhanu-sippaŋ sikkhito. *Katahattho* ti, usabha-ppamāṇe pi vālaggaŋ vijjhituŋ samattha-bhāvena kata-hattho.[2] *Katūpāsano* ti, kata-sara-kkhepo, dassita-sippo. *Asanenā* ti, kaṇḍena. *Atipāteyyā* ti, atikkameyya: yāvatā so tāla-cchāyaŋ[3] atikkameyya, tāvatā kālena ekaŋ cakkavāḷaŋ atikkamāmī[4] ti attano java-sampattiŋ dasseti. *Puratthima-samudda pacchimo* ti, yathā puratthima-samuddā pacchima-samuddo dūre evam me[5] dūre pada-vītihāro ahosī ti vadati.

So kira pācīna-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ ṭhito pādaŋ pasāretvā pacchima-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ akkamati. Puna dutiyaŋ pādaŋ pasāretvā para-cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ akkamati.[6] *Icchâgatan* ti, icchā eva. *Aññatr' evā* ti, nippapañcataŋ dasseti. Bhikkhâcāra-kāle kir' esa nāgalatā-danta-kaṭṭhaŋ khāditvā, Anotatte mukhaŋ dhovitvā, kāle sampatte Uttarakurumhi piṇḍāya caritvā cakkavāḷa-mukha-vaṭṭiyaŋ nisinno bhatta-kiccaŋ karoti. Tattha muhuttaŋ vissamitvā[7] puna javati. *Vassa-satâyuko* ti, tadā dīghâyuka-kālo hoti. Ayaŋ[8] pana vassa-satâvasiṭṭhe āyumhi gamanaŋ ārabhi. *Vassa-sata-jīvī* ti, taŋ vassa-sataŋ anantarāyena jīvanto.

Antarā va kālaŋ kato ti, cakkavāla-lokassa antaŋ appatvā antarā va mato. So pana tattha kālaŋ katvā pi āgantvā imasmiŋ yeva cakkāvāḷe nibbatti. *Appatvā* ti, saṅkhāra-lokassa antaŋ appatvā. *Dukkhassā* ti, vaṭṭa-dukkhassa. *Antakiriyan* ti, pariyanta-karaṇaŋ. *Kalebare* ti, atta-bhāve. *Sasaññimhi*[9] *samaṇake* ti, sasaññe sacitte. *Lokan* ti, dukkha-saccaŋ. *Loka-samudayan* ti, samudaya-saccaŋ. *Loka-nirodhan* ti, nirodha-saccaŋ. *Paṭipadan* ti, magga-saccaŋ. Iti nâhaŋ, āvuso, imāni cattāri saccāni tiṇa-kaṭṭhâdisu paññā-

---

[1] C. dasadvādasa.

[2] Katayoggo *here following of* F. *text and Sinh. is not in* Ang. *or either Comy.*

[3] Ang. *and* AA. tālachātiŋ (chādiŋ ?). *Thus* Á.G. *here* tālachāti.

[4] *So all, but* C, D. atikkamatī ti.

[5] A, C, D, G. evam eva dūre.

[6] AA. atikkamati.

[7] A, C, D, G. -etvā.

[8] A, G. atha.

[9] F. *and* A. *texts* saññ-; *Sinh. text and* S. *Comy.* sasaññ-.

pemi. Imasmiṇ pana cātummahābhūtike kāyasmiṇ yeva paññāpemī ti dasseti.

Samitāvī ti, samita-pāpo. *Nâsiṇsatī* ti, na pattheti.

7–8.

Sattam' aṭṭhamāni vutt' attham eva.

9.

Navame: *Tuyham pi no, Ānanda, Sāriputto ruccatī* ? ti, Satthā therassa vaṇṇaṇ kathetu-kāmo. Vaṇṇo ca nām' esa visabhāga-puggalassa santike kathetuṇ na vaṭṭati. Tassa santike kathito hi matthakaṇ na pāpuṇāti. So hi "Asuko nāma bhikkhu sīlavā ti vutto.[1] Kiṇ tassa sīlaṇ ? Gorūpa-sīlo so. Kiṇ tayā añño sīlavā adiṭṭha-pubbo ?" ti vā: "paññavā" ti vutte, "Kiṇ pañño so ? Kiṇ tayā añño paññavā adiṭṭha-pubbo ?" ti ādīni vatvā, vaṇṇa-kathāya antarāyaṇ karoti. Ānanda-tthero pana Sāriputta-ttherassa sabhāgo. Paṇītāni labhitvā therassa deti, attano upaṭṭhāka-dārake pabbājetvā therassa santike upajjhaṇ gaṇhāpeti, upasampādeti. Sāriputta-tthero pi Ānanda-ttherassa tath' eva karoti. Kiṇ-kāraṇā ? Aññamaññassa guṇesu pasīditvā va mamāyanti. Ānanda-tthero hi, "amhākaṇ jeṭṭha-bhātiko, ekaṇ asaṅkheyyaṇ sata-sahassañ ca kappe pāramiyo pūretvā, soḷasa-vidhaṇ paññaṇ paṭivijjhitvā, Dhamma-senāpati-ṭṭhāne ṭhito" ti therassa guṇesu pasīditvā va theraṇ mamāyati. Sāriputta-tthero pi "Sammāsambuddhassa mayā kattabbaṇ mukh' odaka-dānâdi kiccaṇ sabbaṇ Ānanda karoti. Ānandaṇ nissāya ahaṇ icchit' icchitaṇ samāpattiṇ labhāmī" ti tass' āyasmato guṇesu pasīditvā va taṇ mamāyati. Tasmā Bhagavā Sāriputta-ttherassa vaṇṇaṇ kathetu-kāmo Ānanda-ttherassa santike kathetuṇ āraddho.

Tattha *tuyham pī* ti, sampiṇḍan' attho *pi*-kāro. Idaṇ vuttaṇ hoti:—"Ānanda, Sāriputtassa ācāro gocaro vihāro

[1] *Punctuation and readings are difficult here. The first* vutto *is in agreement with* sīlavā, *but the second is absolute use.* A, C, D, G. vutte; C_1 vutto.

abhikkamo paṭikkamo ālokitaŋ vilokitaŋ sammiñjitaŋ pasāritaŋ mayhaŋ ruccati, asīti mahātherānaŋ ruccati, sadevakassa lokassa ruccati. Tuyham pi ruccatī ?" ti. Tato thero sāṭak' antare laddh' okāso balavā Mallo viya tuṭṭhamānaso hutvā, 'Satthā mayhaŋ piya-sahāyassa vaṇṇaŋ kathāpetu[1]-kāmo. Labhissāmi no ajja, dipa-dhaja[2]-bhūtaŋ mahājambuŋ vidhunanto viya, valāhak' antarato candaŋ nīharitvā dassento viya ca, Sāriputta-ttherassa vaṇṇaŋ kathetun' ti cintetvā, paṭhamataraŋ tāva catuhi padehi puggala-palāpe haranto, *kassa hi nāma, bhante, abalassā* ti ādim āha. Bālo hi bālatāya, duṭṭho dosatāya, mūḷho mohena, vipallattha[3]-citto ummattako citta-vipallāsena vaṇṇaŋ vaṇṇeti vā avaṇṇaŋ avaṇṇeti[4] vā: ayaŋ Buddho, ayaŋ sāvako ti vā na jānāti. Abālâdayo pana jānantī ti, tasmā *abālassā* ti ādim āha. *Na rucceyyā* ti, bālâdīnaŋ yeva hi so na rucceyya, na aññassa kassaci na rucceyya. Evaŋ puggala-palāpe haritvā[5] idāni solasahi padehi yathābhūtaŋ vaṇṇaŋ kathento *paṇḍito, bhante* ti ādim āha.

Tattha *paṇḍito* ti, paṇḍiccena samannāgato,[6] catusu kosallesu ṭhitass' etaŋ nāmaŋ. Vuttaŋ h' etaŋ: "Yato kho, Ānanda, bhikkhu dhātu-kusalo ca hoti āyatana-kusalo ca paṭiccasamuppāda-kusalo ca ṭhānâṭhāna-kusalo ca, ettāvatā kho, Ānanda, paṇḍito bhikkhū ti alaŋ vacanāyā" ti (M. iii, 62.) *Mahāpaññō*[7] ti, ādisu, mahāpaññâdīhi samannāgato ti attho. Tatr' idaŋ mahāpaññâdīnaŋ nānattaŋ:—Katamā mahāpaññā ? Mahante sīla-kkhandhe pariganhātī[8] ti, mahāpaññā. Mahante samādhi-kkhandhe paññā-kkhandhe vimutti-kkhandhe vimutti-ñāṇa-dassanā-kkhandhe pariganhātī ti, mahāpaññā. Mahantāni ṭhānâṭhānāni, mahāvihāra-samāpattiyo, mahantāni ariya-saccāni, mahante sati-paṭṭhāne samappadhāne iddhi-pāde, mahantāni indriyāni balāni bojjhange,[9] mahante

---

[1] A, G. kathetu-. [2] D. -dhaya; G. dīpada.
[3] A, G. avipallatta.
[4] *So* A, G., *but* C, C_1, D. vaṇṇo ti . . avaṇṇo ti.
[5] A, G. haretvā. [6] *Cf.* DA. 117; SA. *on* S. iv, 97.
[7] *Cf.* Pṭs. ii, 190. *These passages seem to me to be later interpolations.*
[8] Pṭs. -gganhāti; C. -gaṇhati. [9] *All* -angāni.

ariya-magge, mahantāni sāmañña-phalāni, mahā-abhiññāyo, mahantaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ pariganhātī ti, mahāpaññā. Sā pana therassa dev' orohaṇaṃ[1] katvā Saṅkassa-nagaradvāre ṭhitena Satthārā puthujjanâdike[2] pañcake pañhe pucchite taṃ vissajjentassa pākaṭā jātā.

Katamā *puthu-paññā* ?[3] Puthu-nānā-khandhesu ñāṇaṃ pavattatī ti, puthu-paññā. Puthu-nānā-dhātūsu . . . puthu-nānā-āyatanesu[4] . . . puthu-nānā-paṭicca-samuppādesu . . . puthu-nānā-suññatam-anupalabbhesu . . . puthu-nānā-atthesu . . dhammesu . . niruttīsu . . paṭibhānesu . . . puthu-nānā-sīlakkhandhesu . . . puthu-nānā-samādhi . . paññā-vimutti . . vimutti-ñāṇa-dassanā-kkhandhesu . . . puthu-nānā-ṭhānâṭhānesu . . . puthu-nānā-vihāra-samāpattīsu . . . puthu-nānā-ariya-saccesu . . . puthu-nānā-satipaṭṭhānesu . . samappadhānesu . . iddhi-pādesu indriyesu balesu bojjhangesu . . . puthu-nānā-ariya-maggesu sāmañña-phalesu abhiññāsu . . . puthujjana[5]-sādhāraṇe dhamme[6] samatikkamma paramaṭṭhe nibbāne ñāṇaṃ pavattatī ti, *puthu-paññā*.

Katamā *hāsu-paññā* ?[7] Idh' ekacco hāsa-bahulo veda-bahulo tuṭṭhi-bahulo pāmojja-bahulo sīlāni[8] paripūreti . . . indriya-saṃvaraṃ paripūreti . . . bhojane mattaññutaṃ jāgariy' ānuyogaṃ sīla-kkhandhaṃ samādhi-kkhandhaṃ paññā-kkhandhaṃ vimutti-kkhandaṃ vimutti-ñāṇa-dassana-kkhandhaṃ paripūretī ti, hāsu-paññā. Hāsu-bahulo (veda-bahulo tuṭṭhi-bahulo[9]) pāmojja-bahulo ṭhānâṭhānāni[10] paṭivijjhatī ti, hāsu-paññā. Hāsu-bahulo vihāra-samāpattiyo paripūretī ti, hāsu-paññā. Hāsu-bahulo ariya-saccāni paṭivijjhati, satipaṭṭhāne . . sammappadhāne . . iddhipāde . . indriyāni . .

---

[1] *Cf.* JA. iv, 263 *ff.* [2] C. D. *omit* ādike. [3] Pṭs. ii, 191.

[4] *So* Pṭs. *and eds. All MSS. misread here* atthesu, *which occurs below.*

[5] *All misquote* Pṭs.; C, D. puthu-nānā; A, C_1, G. puthu-nānā-jana-.

[6] A, C_1, G. sīladhamme.

[7] Pṭs. ii, 199; F. *text*, A, C, D. hāsa-; *Sinh. text*, C_1, G. hāsu- (*see Pāli Dict., s.v.*).

[8] *So* Pṭs. *All* sīlaṃ.

[9] *So* Pṭs. *All omit words bracketed, but insert below.*

[10] *All* -ṭhānaṃ.

balāni . . bojjhange . . ariya-maggaṃ bhāvetī ti, sāmaññaphalāni sacchikarotī ti, hāsu-paññā. (Veda-bahulo tuṭṭhi-bahulo pāmojja-bahulo abhiññāyo paṭivijjhatī ti, hāsu-paññā.) Hāsu-bahulo veda . . tuṭṭhi . . pāmojja-bahulo paramaṭṭhaṃ nibbānaṃ sacchikarotī ti, *hāsu-paññā.*

Thero ca Sāriputto nāma tāpaso[1] hutvā, Anomadassissa Bhagavato pāda-mūle aggasāvaka-patthanaṃ patthesi. Taṃ kālato paṭṭhāya hāsu-bahulo sīla-paripūranâdīni akāsī ti, *hāsu-paññā.*

Katamā *javana-paññā*?[2] Yaṃ kiñci rūpaṃ atītânāgata-paccuppannaṃ . . . yaṃ dūre santike va sabbaṃ rūpaṃ aniccato khippaṃ javatī ti, javana-paññā . . . dukkhato . . anattato khippaṃ javatī ti, javana-paññā. Yā kāci vedanā . . yā kāci saññā . . ye keci saṅkhārā . . yaṃ kiñci viññāṇaṃ (. . cakkhuṃ . . jarā-maraṇaṃ) atītânāgata-paccuppannaṃ . . . sabbaṃ viññāṇaṃ[3] aniccato . . dukkhato . . anattato khippaṃ javatī ti, javana-paññā. Cakkhuṃ . . pe . . jarā-maraṇaṃ atītânāgata-paccuppannaṃ aniccato . . dukkhato . . anattato khippaṃ javatī ti, javana-pannā.

Rūpaṃ atītânāgata-paccuppannaṃ aniccaṃ khay' atthena, dukkhaṃ bhay' atthena, anattā asārak' atthenā ti tūlayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā rūpa-nirodhe nibbāne khippaṃ javatī ti, javana-paññā . . . Vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ, cakkhuṃ . . pe . . jarā-maraṇaṃ atītânāgata-paccuppannaṃ aniccaṃ khay' atthena . . pe . . vibhūtaṃ katvā jarā-maraṇa-nirodhe nibbāne khippaṃ javatī ti, javana-paññā. Rūpaṃ atītânāgata-paccuppannaṃ, viññāṇaṃ, cakkhuṃ . . pe . . jarā-maraṇaṃ aniccaṃ saṅkhataṃ paṭicca-samuppannaṃ khaya-dhammaṃ (vaya-dhammaṃ virāga-dhammaṃ[4]) nirodha-dham-

---

[1] *So* A, G., *but* C, D. Sarodo; C_1 Sarado, *probably error for* visārado, *an epithet applied to Sāriputta at* Ap. i, 23, *when the Buddha Anomadassi predicts his greatness:—*

Tath' evâyaṃ Sāriputto Sāketīsu visārado
paññāya pāramiṃ gantvā tappayissati pāṇino.

The name of the hermit on this occasion was Surucī, Ap. i, 17 *ff.*

[2] Pṭs. ii, 200.

[3] *So all, for* Pṭs. *words bracketed, which occur below.*

[4] A, C, D, G. *omit.*

man ti tūlayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā jarā-maraṇa-nirodhe nibbāne khippaṃ javatī ti, *javana-paññā.*

Katamā *tikkha-paññā*?[1] Khippaṃ kilese chindatī ti, tikkha-paññā. Uppannaṃ kāma-vitakkaṃ nâdhivaseti . . . . uppannaṃ byāpāda-vitakkaṃ, uppannaṃ vihiṃsa-vitakkaṃ, uppann' uppanne akusale dhamme, uppannaṃ rāgaṃ . . dosaṃ . . mohaṃ . . kodhaṃ . . upanāhaṃ . . makkhaṃ . . palāsaṃ . . issaṃ . . macchariyaṃ . . sāṭheyyaṃ . . thambhaṃ . . sārambhaṃ . . mānaṃ . . atimānaṃ . . madaṃ . . pamādaṃ, sabbe kilese sabbe duccarite sabbe abhisaṅkhāre, sabbe bhava-gāmi-kamme nâdhivāseti pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gametī ti, tikkha-paññā. Ekamhi āsane cattāro ariya-maggā cattāri ca sāmañña-phalāni catasso ca paṭisambhidāyo chaḷabhiññāyo[2] adhigatā honti sacchikatā phusitā[3] paññāyā ti, *tikkha-paññā.*

Thero ca bhāgineyyassa Dīghanakha-paribbājakassa *Vedanā-pariggaha-sutte*[4] desiyamāne ṭhitako va sabba-kilese chinditvā sāvaka-pāramī-ñāṇaṃ paṭividdha-kālato paṭṭhāya tikkha-paññho nāma jāto. Ten' āha *tikkha-paññho, bhante, āyasmā Sāriputto* ti.

Katamā *nibbedhika-paññā*?[1] Idh' ekacco sabba-saṅkhāresu ubbega-bahulo hoti, uttāsa-bahulo, ukkaṇṭhana-bahulo, arati-bahulo, anabhirati-bahulo, bahi-mukho[5] ramati sabba-saṅkhāresu. Anibbiddha-pubbaṃ appadālita-pubbaṃ lobha-kkhandhaṃ nibbijjhati padāletī ti, nibbedhika-paññā. Anibbiddha-pubbaṃ appadālita-pubbaṃ dosa-kkhandhaṃ . . moha-kkhandhaṃ . . . kodhaṃ . . upanāhaṃ . . pe . . . sabbe bhava-gāmī-kamme nibbijjhati padāletī ti, *nibbedhika-paññā.*

Appiccho ti, santa-guṇa-nigūhaṇatā[6] paccaya-paṭiggahane ca mattaññutā etaṃ appiccha[7]-lakkhaṇan ti, imiṇā lakkhaṇena samannāgato. *Santuṭṭho* ti, catusu paccayesu yathā-lābha-santoso yathā-bala-santoso yathā-sāruppa-santoso[8] ti, imehi tīhi santosehi samannāgato. *Pavivitto* ti, "kāya-viveko

---

[1] Pṭs. 201.
[2] *So* A., *but* G, Pṭs. cha abh.; C, C_1, D. cha ca.
[3] *So all*; Pṭs. phassita.
[4] M. i, 501 (*so called here*).
[5] Pṭs. *adds* na, *MSS. omit.*
[6] A, G. nigūhaṇe.
[7] C, D. appicchatā.
[8] *Cf.* UdA. 229.

ca vivek' aṭṭha[1]-kāyānaṇ nekkhammâbhiratānaṇ: citta-viveko ca parisuddha-cittānaṇ parama-vodāna-ppattānaṇ: upadhi-viveko ca nirupadhīnaṇ puggalānaṇ visaṅkhāra-gatānan" (Nid. i, 27) ti, imesaṇ tiṇṇaṇ vivekānaṇ lābhī. *Asansaṭṭho*[2] ti, dassana-saṇsagge savana-saṇsaggo samullāpa[3]-saṇsaggo paribhoga-saṇsaggo kāya-saṇsaggo ti, imehi pañcahi saṇsaggehi virahito: ayañ ca pañca-vidho saṇsaggo rājūhi[4] rāja-mahāmattehi titthiyehi titthiya-sāvakehi upāsakehi upasikāhi bhikkhūhi bhikkhunīhī ti aṭṭhāhi puggalehi saddhiṇ jāyati. So sabbo pi therassa n' atthī ti asaṇsaṭṭho.

Āraddha-viriyo ti, paggahita-viriyo, paripuṇṇa-viriyo. Tattha āraddha-viriyo bhikkhu gamane uppanna-kilesassa ṭhānaṇ pāpuṇituṇ na deti, ṭhāne uppannassa nisajjaṇ, nisajjāya uppannassa sayanaṇ[5] pāpuṇituṇ na deti. Yasmiṇ yasmiṇ[6] iriyāpathe uppannaṇ tattha tatth' eva niggaṇhāti. Thero pana catucattāḷisa vassāni mañce piṭṭhiṇ na pasāresi.[7] Taṇ sandhāya āraddha-viriyo ti āha. *Vattā* ti, odhunana-vattā. Bhikkhūnaṇ ajjhâcāraṇ disvā "ajja[8] kathessāmi sve kathessāmī" ti kathā-vavaṭṭhānaṇ na karoti, tasmiṇ yeva ṭhāne ovadati, anusāsatī ti attho. *Vacanakkhamo* ti, vacanaṇ khamati. Eko hi parassa ovādaṇ deti, sayaṇ pana aññena ovadiyamāno kujjhati. Thero pana parassa pi ovādaṇ deti, sayaṇ ovadiyamāno pi sirasā sampaṭicchati.

Ekadivasaṇ kira Sāriputta-ttheraṇ sattavassiko sāmaṇero "Bhante Sāriputta, tumhākaṇ nivāsana-kaṇṇo olambatī" ti āha. Thero kiñci avatvā ekamantaṇ gantvā parimaṇḍalaṇ nivāsetvā āgamma "ettakaṇ vaṭṭati, ācariyā" ti añjaliṇ paggayha aṭṭhāsi.

"Tadahu pabbajito santo jātiyā sattavassiko:
so pi maṇ anusāseyya sampaṭicchāmi[9] matthake" ti āha.

---

[1] *Cf.* DA. 169; UdA. 231 *n.*; G. aṭṭhe; Nid. vūpakaṭṭha-.
[2] *Cf.* SnA. i, 70; UdA. 231.
[3] *Spelt variously, v.ll.* ullapana, ullāpana, ullāpa-.
[4] C_1 *omits.*
[5] C. seyyaṇ.
[6] C, D. tasmiṇ.
[7] A, G. -eti.
[8] A, G. *omit and read* akath-.
[9] A, G, C_1. *v.l.* sampaṭiccheyya.

Codako ti, vatthusmiṃ otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vītikkamaṃ disvā "Āvuso, bhikkhunā nāma evaṃ nivāsetabbaṃ, evaṃ pārupitabbaṃ, evaṃ gantabbaṃ, evaṃ ṭhātabbaṃ, evaṃ nisīditabbaṃ, evaṃ khāditabbaṃ, evaṃ bhuñjitabban" ti vasena codanāvasena anusiṭṭhaṃ deti. *Pāpa-garahī* ti, pāpa-puggale na passe, na tesaṃ vacanan[1] suṇe, tehi saddhiṃ ekacakkavāḷe pi na vaseyya.[2]

Mā me kudā-ssu[3] dussīlo kusīto hīnavīriyo
appassuto anādaro[4] samantā katthaci ahū ti,

evaṃ pāpa-puggalo pi garahati: "samaṇena nāma rāga-vasikena dosa-moha-vasikena na hotabbaṃ,[5] uppanno rāgo doso moho pahātabbo" ti evaṃ pāpa-dhamme pi garahatī ti dvīhi kāraṇeni pāpa-garahī, bhante, āyasmā Sāriputto ti vadati.

Evaṃ āyasmatā Ānandena soḷasahi padehi therassa yathābhūta-vaṇṇa-ppakāsane kate, "kiṃ Ānando attano piyasahāyassa vaṇṇaṃ kathetuṃ na labhati,[6] kathetu pana[7] kiṃ tena kathitaṃ tath' eva hoti, kiṃ so sabaññū?" ti, koci pāpa-puggalo vattuṃ mā labhī ti,[8] Satthā taṃ vaṇṇa-bhaṇanaṃ akuppaṃ sabbaññuta[9]-bhāsitaṃ karonto jina-muddikāya lañchanto,[10] evaṃ etan ti ādim āha.

Evaṃ Tathāgatena ca Ānanda-ttherena ca mahāsāvakassa vaṇṇe kathiyamāne bhumm' aṭṭhakā devatā uṭṭhahitvā eteh' eva soḷasahi padehi vaṇṇaṃ kathayiṃsu. Tato ākās' aṭṭhakā devatā Sītā-valāhaka-Uṇha-valāhaka[11]-Cātummahārājikā[12] ti yāva Akaniṭṭha-brahmalokā devatā uṭṭhahitvā eteh' eva soḷasahi padehi vaṇṇaṃ kathayiṃsu. Eten' upāyena ekacakkavāḷaṃ ādim katvā dasasu cakkavāḷa-sahassesu devatā kathayiṃsu.

Ath' āyasmato Sāriputtassa saddhi-vihāriko Susīmo devaputto cintesi: Ima devatā attano attano ñakkhatta-kīḷaṃ

---

[1] G. vañcanaṃ.
[2] A, G. vaseyyaṃ.
[3] A, G. kadāssu; C_1 *v.l.* kadassī.
[4] A, G, C_1. *v.l.* anācāro.
[5] *So* A, G, C_1 *v.l. the rest* bhavitabbaṃ.
[6] C, D. labbhati.
[7] A. *omits* kathetu pana; G. *omits* pana; C_1 kath. kim pana; C, D. kathetu pana kiṃ.
[8] G. mā labhatī ti; D. mâlabhī.
[9] *So* A, G.; *others* sabbaññu-.
[10] *Cf.* SnA. 577
[11] *Cf.* S. iii, 254.
[12] *Cf.* VibhA. 519.

pahāya tattha tattha gantvā mayhaṃ upajjhāyass' eva vaṇṇaṃ kathenti.[1] Tathāgatassa santikaṃ gantvā etad eva vaṇṇa-bhaṇanaṃ deva[2]-bhāsitaṃ karomī ti. So tathā akāsi. Taṃ dassetuṃ *atha kho Susīmo* ti ādi vuttaṃ.

Uccâvacā[3] ti, aññesu ṭhānesu paṇītaṃ uccaṃ vuccati, hīnaṃ avacaṃ. Idha pana *uccâvacā* ti nānā-vidhā. *Vaṇṇanibhā*[4] ti, tassa kira deva-parisāya nīla-ṭṭhānaṃ atinīlaṃ, pīta-ṭṭhānaṃ atipītakaṃ, lohita-ṭṭhānaṃ atilohitakaṃ, odāta-ṭṭhānaṃ accodatan ti, catubbidha-vaṇṇa-nibhā[5] pātubhavi. Ten' eva *seyyathā* pi *nāmā* ti catasso upamā āhaṭā.

Tattha *subho* ti, sundaro. *Jātimā* ti, jāti-sampanno. *Suparikamma-kato* ti, dhovanâdi[6]-kammena suṭṭhu-parikamma-kato. *Paṇḍu-kambale nikkhitto* ti, ratta-kambale ṭhapito. *Evam evan* ti, ratta-kambale nikkhitta-maṇi viya sabba ekappahāren' eva virocituṃ āraddhā. *Nekkhan*[7] ti, atireka pañca-suvaṇṇena kata-piḷandhanaṃ. Taṃ hi ghaṭṭana-majjana-kkhamaṃ hoti. *Jambonadan* ti, mahājambu-sākhāya pavatta-nadiyaṃ nibbattaṃ: mahājambu-palāse vā paṭhaviyaṃ paviṭṭhe suvaṇṇ' ankurā uṭṭhahanti. Tena suvaṇṇena kata-piḷandhanan ti pi attho. *Kammāra-puttena ukkā-mukhe*[8] *sukusala-sampahaṭṭhan* ti, sukusalena kammāra-puttena ukkā-mukhe pacitvā sampahaṭṭhaṃ.[9] Dhātu-vibhange akata-bhaṇḍaṃ gahitaṃ,[10] idha pana kata-bhaṇḍaṃ. *Viddhe* ti, dūri-bhūte. *Deve* ti, ākāse. *Nabhaṃ abbhussukkamāno*[11] ti, ākāsaṃ abhilanghanto. Iminā taruṇa-suriya-bhāvo dassito.

Sorato ti, soraccena samannāgato. *Danto* ti, nibbisevano.

---

[1] *So* A, G, *and* C_1 *v.ll., but* C, C_1, D. *insert* gacchāmi.

[2] A, G, C_1 *v.ll.* devatā-.

[3] *Cf.* UdA. 313; VvA. 60 (uccā ca avacā ca, vividhā ti).

[4] C_1 *reads* vaṇṇā *after* vidhā; A, G. vaṇṇāni vā; C, D. vidhā vaṇṇa-nibhā. *With* C_1 *I add* ti. *Cf.* VvA. 122 (v. =sarīrobhāso).

[5] A, G. vaṇṇāni. [6] C, D. *insert* pari-.

[7] *Cf.* UdA. 416 (*gāthās*) *spelt* nikkhaṃ.

[8] F. *text with Sinh. text omits* ukkāmukhe (*but cf.* A. i, 257; Sn. 686:
Tato kumāraṃ jalitam iva suvaṇṇaṃ
ukkā-mukhe va sukusala-sampahaṭṭhaṃ);
A, G, C_1 *v.ll.* putta-ukkā, *etc.*; F's *Comy.* -puttaṃ-ukkā.

[9] *Cf.* SnA., p. 487. [10] *Cf.* VM. 485. [11] C, D. -sakkamāno.

Satthu-vaṇṇâbhato[1] ti, Satthārā ābhata-vaṇṇo. Satthā hi aṭṭha-parisa-majjhe nisīditvā "sevatha,[2] bhikkhave, Sāriputta-Moggallāne" (M. iii, 248) ti ādinā nayena therassa vaṇṇaṇ āharī ti thero ābhata-vaṇṇo nāma hoti.

Kālaṇ kaṅkhatī[3] ti, parinibbāna-kālaṇ pattheti. Khīṇâsavo hi n' eva maraṇan abhinandati na jīvitaṇ pattheti. Divase divase vetanaṇ gahetvā ṭhita-puriso viya kālaṇ pana pattheti, olokento tiṭṭhatī ti attho. Ten' eva āha:

Nâbhinandāmi[4] maraṇaṇ, nâbhinandāmi jīvitaṇ,
kālañ ca paṭikaṅkhāmi, nibbisaṇ* bhatako yathā ti.

10.

Dasame: *Nānā-titthiya-sāvakā* ti, te kira kamma-vādino ahesuṇ, tasmā dānâdīni puññāni katvā sagge nibbattā: te 'attano attano Satthari pasādena nibbattamhā' ti saññino hutvā "gacchāma, Dasabalassa santike ṭhatvā, amhākaṇ satthārānaṇ vaṇṇaṇ kathessāmā" ti āgantvā paccekagāthāhi kathayiṇsu.

Tattha *chindita-mārite* ti, chindite ca mārite ca. *Hatajānisū* ti, poṭhane[5] ca dhana-jānīsu ca. *Puññaṇ vā panā* ti, attano puññam pi na samanupassati.[6] Saṅkhepato "puññâpuññānaṇ vipāko n' atthī" ti vadati. *Sa ve*[7] *vissāsam ācikkhī* ti, so evaṇ "kata-pāpānam pi kata-puññānam pi vipāko n' atthī" ti vadanto sattānaṇ vissāsaṇ avassayaṇ patiṭṭhaṇ ācikkhati, tasmā *mānanaṇ*, vandanaṇ, pūjanaṇ, *arahatī* ti vadati.

Tapo-jigucchāyā ti, kayā-kilamatha-tapena papa-jigucchanena. *Susaṇvutatto* ti, samannāgato, pihito vā.

Jegucchī ti, tapena pāpa-jigucchako. *Nipako* ti, paṇḍito. *Cātu-yāma susaṇvuto* ti, cātu-yāmena susaṇvuto. Cātu-

---

[1] C, D. -abhato. [2] *So* A. *and* M. *ad loc., the rest* sevetha.

[3] Thag. 606; UdA. 167, 432; MP. 45; Manu vi, 45, *where the right reading in gāthās is* nibbisaṇ*. *All* SA. *Comy.* vetanaṇ.

[4] UdA. *reads* nâbhikaṅkhāmi.

[5] A, G. potane; D. poṭhena.

[6] *So read for* F. *text* na pan-up. *and* S. *text* na manup-.

[7] F. *text and* A. sa ce (?); *the rest* sa ve.

yāmo nāma sabba-vāri-vārito ca hoti: sabba-vāri-yutto ca sabba-vāri-dhuto ca sabba-vāri-phuṭṭho cā ti ime cattāro koṭṭhāsā. Tattha sabba-vāri-varito cā ti, vārita sabba udako, paṭikhitta sabba sītodako ti attho. So kira sītodake satta-saññī hoti, tasmā taṃ[1] na valañjeti. Sabba-vāri-yutto ti, sabbena pāpa-vāraṇena yutto. Sabba-vāri-dhuto ti, sabbena pāpa-vāraṇena dhuta-pāpo. Sabba-vāri-phuṭṭho ti, sabbena pāpa-vāraṇena phuṭṭho. *Diṭṭhan sutañ ca ācikkhan*[2] ti, diṭṭhaṃ 'diṭṭhaṃ me' ti, sutaṃ 'sutaṃ me'[3] ti ācikkhanto, na nigūhanto. *Na hi*[4] *nūna kibbisī*[5] ti, evarūpo satthā kibbisa-kārako nāma na hoti.

Nānā-titthiyā ti, so kira nānā-titthiyānaṃ yeva upaṭṭhāko, tasmā te ārabbha vadati. *Pakudhako Kātiyāno* ti, Pakudho Kaccāyano. *Nigaṇṭho* ti, Nāthaputto. *Makkhali-Pūraṇāse* ti, Makkhalī ca Puraṇo ca. *Sāmañña-pattā* ti, samaṇa-dhamme koṭi-ppattā. *Na hi*[6] *nūna te* ti, te hi sappurisehi na *dūre*, te yeva loke sappurisā ti vadati.

Paccabhāsī ti, 'ayaṃ Ākoṭako imesaṃ nagga-nissirīkānaṃ Dasabalassa santike ṭhatvā vaṇṇaṃ kathetī' ti tesaṃ avaṇṇaṃ kathessāmī ti pati-abhāsi.[7] *Sahāravenā*[8] ti, saha ravitamattena. *Chavo sigālo* ti, lāmako kāḷa-sigālo.[9] *Kotthuko*[10] ti, tass' eva vevacanaṃ. *Saṅkassarâcāro*[11] ti, āsaṅkita-samācāro. *Na sataṃ sarikkho* ti, paṇḍitānaṃ sappurisānaṃ sadiso na hoti. Kiṃ tvaṃ kāḷa-sigāla-sadise titthiye sīhe[12] karosī? ti.

Anvāvisitvā ti, ayaṃ evarūpānaṃ satthārānaṃ avaṇṇaṃ katheti, ten' eva naṃ mukhena vaṇṇaṃ kathāpessāmī ti cintetvā tassa sarīre anvāvisi,[13] adhimucci: evaṃ anvāvisitvā. *Āyuttā* ti, tapo-jigucchane yutta-payuttā. *Pālayaṃ pavivekiyan* ti, pavivekaṃ pālayantā. Te kira 'nahāpita-pavivekaṃ

---

[1] C_1 *v.l.*, G. *omit* taṃ. [2] F. *text* āccikkh-.

[3] G. ce. [4] *So* F. *text*, C, D., *but* A, C_1, G. *and Sinh. text* na ha.

[5] G. kibbisaṃ. [6] *As above.* [7] A, C, G. *add* ti.

[8] *So* C, D., *but* F. *text* sagārav- (?); *Sinh. text*, A, C_1, G. saha-caritena (*i.e.*, sīha-caritena *of v.l.*; *the rest* carita-).

[9] D. *v.l.* jara-sig.

[10] *So all.* F. *text* kutthako (*v.l.* kuṭṭhako, '*mangy*').

[11] *Cf.* UdA. 297; SA. *on* S. iv, 181.

[12] A, G. sinehe; C_1 *v.l.* sinehaṃ. [13] A, G. āvisi; C, D. anāvisi.

pālessāmā' ti sayaṇ kese lañchanti. 'Cīvara-pavivekaṇ pālessāmā' ti naggā vicaranti. 'Piṇḍa-pāta-pavivekaṇ pālessāmā' ti suṇakhā viya bhūmiyaṇ vā bhuñjanti hatthesu vā. 'Senâsana-pavivekaṇ pālessāmā' ti kaṇṭaka-seyyâdīni kappenti. *Rūpe niviṭṭhā*[1] ti, taṇhā-diṭṭhīhi rūpe patiṭṭhitā. *Devalokâbhinandino* ti, devaloka-patthanakā. *Mātiyā* ti, maccā te paralok' atthāya sammā anusāsantī ti vadati.

Iti viditvā ti, 'ayaṇ paṭhamaṇ etesaṇ avaṇṇaṇ kathetvā idāni vaṇṇaṇ katheti. Ko nu kho eso ?' ti āvajjanto janitvā va. *Ye*[2] *v' antalikkhasmiṇ pabhāsavaṇṇā* ti, ye antalikkhe cand' obhāsa-suriy' obhāsa-sañjhā-rāga-inda[3]-dhanu-tāraka-rūpānaṇ pabhāsa-vaṇṇā. *Sabbe va te te*[4] ti, sabbe va te tayā. *Namuccī* ti, Māraṇ ālapati. *Āmisaṇ va macchānaṇ vadhāya khittā* ti, "yathā macchānaṇ vadh' atthāya balisa-laggaṇ āmisaṇ khipati, evaṇ tayā pasaṇsamānena ete rūpā sattānaṇ vadhāya khittā" ti vadati.

Māṇava-gāmiyo ti, ayaṇ kira devaputto Buddh' upaṭṭhāko. *Rājagahīyānan* ti, Rājagaha-pabbatānaṇ. *Seto* ti, Kelāso. *Agha-gāminan* ti, ākāsa-gāminaṇ. *Udadhīnan* ti, udaka-nidhānānaṇ. Idaṇ vuttaṇ hoti: Yathā Rājagahīyānaṇ pabbatānaṇ Vipulo seṭṭho, Himavanta-pabbatānaṇ Kelāso, ākāsa-gāminaṇ ādicco, udaka-nidhānānaṇ samuddo, nakkhattānaṇ cando, evaṇ sadevakassa lokassa Buddho seṭṭho ti.

Tatiyo vaggo: dasamo.
Iti Devaputta-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] F, S. *texts* niviṭṭhāse.
[2] F, *Sinh. texts* ye anta-.
[3] *Cf.* VvA. 12.
[4] F. *text* sabbe vat' ete.

III.

KOSALA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Bhagavatā saddhiṁ sammodī*[1] ti, yathā khamaṇīyâdīni pucchanto Bhagavā tena, evaṁ so pi Bhagavatā saddhiṁ samappavattamodo ahosi: sītodakaṁ viya uṇhodakena sammoditaṁ ekībhāvaṁ agamāsi. Yāya ca "Kacci, bho, Gotama, khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ? Kacci bhoto ca Gotamassa Gotama-sāvakānañ ca appâbādhaṁ appâtaṅkaṁ lahuṭṭhānaṁ balaṁ phāsu-viharo" ti ādikāya kathāya sammodi, taṁ pīti-pāmojja-saṅkhāta-sammoda-jananto sammodituṁ yutta-bhāvato ca, *sammodanīyaṁ*: attha-byañjana-madhuratāya suciram pi kālaṁ sāretuṁ (nirantaraṁ)[2] pavattetuṁ araha-rūpato saritabba-bhāvato ca, *sārānīyaṁ*.[3] Suyyamāna-sukhato ca, *sammodanīyaṁ*: anussariyamāna-sukhato *sārānīyaṁ*. Tatha byañjana-parisuddhatāya *sammodanīyaṁ*: attha-parisuddhatāya *sārānīyaṁ* ti. Evaṁ anekehi pariyāyehi *sammodanīyaṁ kathaṁ sārānīyaṁ vītisāretvā*, pariyosāpetvā niṭṭhapetvā; ito pubbe Tathāgatassa adiṭṭhattā guṇa-guṇa-vasena gambhīra-bhāvaṁ vā uttāna-bhāvaṁ vā ajānanto *ekamantaṁ nisīdi*: *ekamantaṁ nisinno kho* yaṁ ovaṭṭika[4]-sāraṁ katvā āgato lokanissaraṇa-bhav' okkanti-paṭihaṁ taṁ pucchituṁ *bhavam pi no* ti ādim āha.

Tattha *bhavam pī* ti, pi-kāro sampiṇḍan' attha-nipāto. Tena cha satthāre sampiṇḍeti, yathā Pūraṇâdayo 'sammāsambuddh' amhā' ti paṭijānanti, evaṁ bhavam pi na[5] paṭijānātī? ti attho. Idam pana rājā na[6] attano laddhiyā, loke

---

[1] *Cf.* DA. 253, 287; UdA. 53; SnA. 313; VinA. *on* Vin. iii, 1; AA *on* A. i, 55. [2] *So* DA, SnA. [3] *Cf.* UdA. 53.
[4] D. ovatti-. [5] C_1 nu. [6] *MSS. omit* na, C_1 *adds.*

mahājanena gahita-patiññā-vasena pucchati. Atha Bhagavā Buddha-sīha-nādaṃ nadanto *yaṃ hi taṃ, māhārājā* ti ādim āha.

Tattha *ahaṃ hi, mahārājā* ti, anuttaraṃ sabba-seṭṭhaṃ sabbaññuta-ñāṇa-saṅkhātaṃ sammāsambodhiṃ ahaṃ abhisambuddho ti attho.

Samaṇa-brāhmaṇā[1] ti, pabbajj' ūpagamanena samaṇā, jāti-vasena brāhmaṇā. *Sanghino*[2] ti ādisu, pabbajita-samūha-saṅkhāto sangho etesaṃ atthī ti, sanghino. Sveva gaṇo etesaṃ atthī ti, *gaṇino*. Ācāra-sikkhāpana-vasena tassa gaṇassa ācariyā ti, *gaṇâcariyā*. *Nātā*[3] ti, paññātā pākaṭā. "Appicchā santuṭṭhā appicchatāya vattham pi na nivāsentī" ti, evaṃ samuggato yaso etesaṃ atthī ti, *yasassino*. *Titthakarā ti*, laddhi-karā. *Sādhu-sammatā* ti, santo sappurisā ti evaṃ sammatā. *Bahujanassā* ti, assutavato andha-bāla-puthujjanassa. *Pūraṇo* ti ādīni, tesaṃ nāma-gottāni: Pūraṇo ti hi nāmam eva. Tattha *Makkhalī* ti, so pana go-sālāya jātattā *Go-sālo* ti vutto. *Nāthaputto* ti, Nāthassa putto. *Beḷaṭṭha-putto*[4] ti, Beḷaṭṭhassa putto. *Kaccāyano* ti, Pakadhassa[5] gottaṃ. Kesa-kambalassa dhāraṇato Ajito *Kesakambalo* ti vutto.

Te pi mayā ti, kappa-kolāhalaṃ Buddha-kolāhalaṃ cakkavatti-kolāhalan ti tīṇi kolāhalāni.[6] Tattha "vassa-sata-sahassa-matthake kapp' uṭṭhānaṃ bhavissatī" ti kappa-kolāhalaṃ nāma hoti. "Ito vassa-sata-sahassa-matthake loko vinassissati: mettaṃ, mārisā, bhāvetha, karuṇaṃ muditaṃ upekkhan" ti manussa-pathe devatā ghosentiyo vicaranti. "Vassa-sahassa-matthake pana Buddho uppajjissatī" ti Buddha-kolāhalaṃ nāma hoti. "Ito vassa-sahassa-matthake Buddho uppajjitvā dhammânudhamma-paṭipadaṃ paṭipannena sangha-ratanena parivārito dhammaṃ desento vicarissatī" ti devatā ugghosenti. "Vassa-sata-matthake pana cakkavatti uppajjissatī" ti cakkavatti-kolāhalaṃ nāma hoti. "Ito vassa-sata-matthake satta-ratana-sampanno catudīp'

---

[1] *Cf.* UdA. 339. [2] *For these terms cf.* DA. 143, 280, 287.
[3] F. *text*, A. Nāṭa-; DA. *and others* Nāth-.
[4] D. i, 58 *reads* Beḷaṭṭhi, *v.l.* Belaṭṭha.
[5] F. *text* Kakudho K. [6] KhA. 120; JA. i, 47

issaro sahassa-putta-parivāro vehāsaṃ-gamo cakkavatti-rājā uppajjissatī" ti devatā ugghosenti.

Imesu tīsu kolāhalesu ime cha satthāro Buddha-kolāhalaṃ sutvā ācariye payirupāsitvā cintā-maṇi-vijjâdīni[1] uggaṇhitvā, 'mayaṃ Buddh' amhā' ti paṭiññaṃ katvā, mahājana-parivutā janapadaṃ vicaranti.[2] Anupubbena Sāvatthiyaṃ pattā.[3] Tesaṃ upaṭṭhākā rājānaṃ upasaṅkamitvā "Mahārāja, Pūraṇo Kassapo Ajito Kesakambalo Buddhā[4] kira sabbaññū kirā" ti ārocesuṃ. Rājā "tumh' eva ne nimantetvā ānethā" ti āha. Te hi gantvā,[5] "Rājā vo nimanteti. Raññho gehe bhikkhaṃ gaṇhathā" ti vuttā gantuṃ na ussahanti. Punappunaṃ vuccamānā upatthākānaṃ cittânurakkhaṇ' atthāya adhivāsetvā[6] sabbe ekato va agamiṃsu. Rājā āsanāni paññapāpetvā[7] "nisīdantū" ti āha. Nigguṇānaṃ attabhāve rāj' usmā nāma pharati. Te mahârahesu āsanesu nisīdituṃ asakkontā phalakesu c' eva bhūmiyañ ca nisīdiṃsu. Rājā "ettaken' eva n' atthi tesaṃ anto sukkha-dhammo" ti vatvā āhāraṃ adatvā va, tālato patitaṃ muggarena pothento viya "tumhe Buddhā?" ti pañhaṃ pucchi. Te cintayiṃsu: Sace 'Buddh' amhā' ti vakkhāma rājā Buddha-visaye pañhaṃ pucchitvā kathetuṃ asakkonte[8] "tumhe mayaṃ Buddh' amhā ti mahājanaṃ vañcetvā āhiṇḍathā" ti jivham pi chindāpeyya aññam pi anatthaṃ kareyyā ti, saka-paṭiññāya eva "na mayaṃ Buddhā" ti vadiṃsu. Atha ne rājā gehato nikkaḍḍhāpesi.

Te rāja-gharato nikkhante upaṭṭhākā pucchiṃsu "kiṃ ācariyā, rājā tumhe pañhaṃ pucchitvā sakkāra-sammānaṃ akāsī?" ti. "Rājā 'Buddhā tumhe?' ti pucchi. Tato mayaṃ: Sace ayaṃ rājā Buddha-visaye pañhaṃ kathiyamānaṃ ajānanto amhesu manaṃ padosessati,[9] bahuṃ apuññaṃ pasavissatī ti raññe anukampāya 'na mayaṃ Buddhā' ti vadimha. Mayam pana Buddhā eva. Amhākaṃ Buddha-bhāvaṃ[10] udakena dhovitvā pi harituṃ na sakkā" ti.[11] Iti bahiddhā

---

[1] *Cf.* JA. iii, 504; VvA. 32.
[2] C, C_1, D. vicarantā.
[3] D. patvā.
[4] *All* Buddho.
[5] A, C, D, G. tc gantvā tehi.
[6] *Cf.* VvA. 32.
[7] A, C_1, G. paññapāp-; C, D. paññapetvā.
[8] A. -oto.
[9] C_1 padūs-.
[10] *All* bhāvo.
[11] C_1, G. *omit* ti.

"Buddh' amhā" ti āhaṇsu: raññō santike "na mayaṇ Buddhā" ti vadiṇsū ti. Idaṇ gahetvā rājā evam āha. Tattha *kiṇ pana bhavaṇ Gotamo daharo c' eva jātiyā navo ca pabbajjāyā* ti idaṇ attano paṭiññaṇ gahetvā vadati.

Tattha *kin* ti patikkhepa-vacanaṇ. Ete jāti-mahallakā ca cira-pabbajitā ca "Buddh' amhā" ti na paṭijānanti. Bhavaṇ Gotamo jātiya ca daharo pabbajjāya ca navo kiṇ paṭijānati? Mā paṭijānāhī ti attho.

Na uññātabbā ti, na avajānitabbā. *Na paribhotabbā* ti, na paribhavitabbā. *Katame cattāro* ti, kathetu-kamyatā pucchā. *Khattiyo* ti, rāja-kumāro. *Urago* ti, āsīviso. *Aggī* ti, aggi yeva. *Bhikkhū* ti, imasmiṇ yeva[1] pana pade desanākusalatāya attānaṇ abbhantaraṇ katvā sīlavantaṇ pabbajitaṇ dasseti. Ettha ca daharaṇ rāja-kumāraṇ disvā, anukkamitvā,[2] maggaṇ adento, pārupanaṇ anapanento, nisinn' āsanato anuṭṭhahanto, hatthi-pitthâdīhi anotaranto, heṭṭhā katvā maññana-vasena aññam pi evarūpaṇ anācāraṇ karonto, khattiyaṇ avajānāti nāma. "Bhaddako vat' ayaṇ rāja-kumāro, mahākaṇho[3] mahodaro: yaṇ kiñci cor' upaddavaṇ vūpasametuṇ yattha katthaci ṭhāne rajjaṇ anusāsituṇ sakkhissatī" ti ādīni vadanto paribhoti nāma.

Añjani-salāka-mattam pi āsīvisa-potakaṇ kaṇṇâdisu piḷandhanto angulim pi jivham pi daṇsāpento uragaṇ[4] avajānāti nāma. "Bhaddako vat' āyaṇ āsīviso, udaka-deḍḍubho viya kañcid eva sarīre daṇsituṇ, kassacid eva kāye visaṇ pharituṇ sakkhissatī" ti ādīni vadanto paribhoti nāma.

Khajjopanaka-mattam pi aggiṇ gahetvā, hatthena kīḷanto, bhaṇḍ' ukkhalikāya khipanto, cūḷāya vā sayana-piṭṭha-sāṭaka-pasibbakâdisu vā ṭhapento, aggiṇ avajānāti nāma. "Bhaddako vat' āyaṇ aggi. Kataraṇ nu kho yāgū-bhattaṇ pacissati, kataraṇ maccha-maṇsaṇ, kassa sītaṇ vinodessatī?" ti ādīnī vadanto paribhoti nāma.

Dahara-sāmaneram pi pana disvā, anukkamitvā,[5] maggaṇ

---

[1] C, D. *omit.* [2] *All* ukkam-.

[3] *So* A, G., *but* C, D. gaṇḍo; C_1 kaṇṇo (*v.l.* kaṇḍo), *but below* gaṇḍo. (*Possibly refers to Mahākaṇha-Jātaka*, JA. iv, 180.)

[4] A, G. urangan. [5] *As above.*

adento ti ādikaṃ rāja-kumāre vuttaṃ anācāraṃ karonto, bhikkhuṃ avajānāti nāma. "Bhaddako vat' āyaṃ sāmaṇero, mahākaṇho mahodaro, yaṃ kiñci Buddha-vacanaṃ uggahetuṃ, yaṃ kiñci araññaṃ ajjhogetvā vasituṃ sakkhissati,[1] sangha-tthera-kāle manāpo bhavissatī" ti ādīni vadanto paribhoti nāma. Taṃ sabbam pi na kātabbaṃ ti dassento *na uññātabbo na paribhotabbo* ṭi āha. *Etad avocā* ti, etaṃ gātha-bandhaṃ avoca. Gāthā ca nām' etā tadattha-dīpanā pi honti, vises' attha-dīpanā pi. Tatr' imā tadattham pi vises' attham pi dīpenti yeva.

Tattha *khattiyaṁ* ti, khettānaṃ adhipatiṃ. Vuttaṃ h' etaṃ: "Khettānaṃ adhipatī ti kho, Vāseṭṭha, khattiyo: khattiyo tveva dutiyaṃ akkharaṃ upanibbattan" ti (D. iii, 93). *Jāti-sampannan* ti, tāy' eva khattiya-jātiyā jāti-sampannaṃ. *Abhijātan* ti, tīṇi kulāni atikkamitvā jātaṃ. *Ṭhānaṃ hī* ti, kāraṇaṃ vijjati. *Manuss' indo* ti, manussa-jeṭṭhako. *Rāja-daṇḍenā* ti, raññho uddhaṭa-daṇḍena. So appako nāma na hoti dasa-sahassa vīsati-sahassa-ppamāṇo hoti yeva. *Tasmiṃ pakkamate bhusan* ti, tasmiṃ puggale balava-upakkamaṃ upakkamati. *Rakkhaṃ jīvitam attano* ti, attano jīvitaṃ rakkhamāno taṃ khattiyaṃ parivajjeyya na ghaṭṭeyya.

Uccâvacehī ti, nānā-vidhehi. *Vaṇṇehi* ti, santhānehi. Yena yena hi vaṇṇena caranto gocaraṃ labhati, yadi sappa-vaṇṇena yadi deḍḍubha[2]-vaṇṇena yadi maṇi[3]-vaṇṇena, antamaso karaṇḍaka[4]-vaṇṇena pi carati yeva. *Āsajjā* ti, patvā. *Balan* ti, yena balena ghaṭṭito taṃ balaṃ naraṃ vā[5] nāriṃ vā ḍaṃseyya.

Pahūta-bhakkhan ti, bahu-bhakkhaṃ. Aggissa hi abhakkhaṃ nāma n' atthi. *Jālinan*[6] ti, jālavantaṃ. *Pavākan* ti, aggiṃ. Pāvagan[7] ti pi pāṭho. *Kaṇha-vattanin* ti, vattanī ti maggo. Agginā gata-maggo kaṇho hoti, kāḷako: tasmā kaṇha-vattanī ti vuccati. Mahā hutvānā ti, mahanto hutvā. Aggi hi ekadā yāva brahmaloka-ppamāṇo pi hoti.

---

[1] C, D. *throughout* -si *for* -ti.
[2] C_1, G. -ka.
[3] *Cf.* DA. 197; A. damaṇ-; C, C_1, D. dhamani-; G. manī-.
[4] *All* kalandaka (*squirrel*). *I suggest* karaṇḍa- (*snake's slough*). *Cf.* DA. i, 222.
[5] *Both texts* ca.
[6] C, C_1 *v.l.* jalinan, jālitaṃ.
[7] G. pāvakaṃ

Jāyanti tattha pārohā ti, tattha agginā daḍḍhe vane pārohā jāyanti. *Pārohā* ti, tiṇa-rukkhâdayo vuccanti. Te hi agginā daḍḍha-ṭṭhāne mūla-matte pi avasiṭṭhe[1] pādato rohanti jāyanti vaḍḍhanti. Tasmā pārohā ti vuccanti. Puna rohan' atthena vā pārohā. *Ahorattānaṃ accaye* ti, rattindivānaṃ atikkame. Nidāghe pi deve vuṭṭha-matte jāyanti.

Bhikkhu ḍahati tejasā ti, ettha akkosantaṃ paccakkosanto, bhaṇḍantaṃ paṭibhaṇḍanto, paharantaṃ paṭipaharanto bhikkhu nāma kiñci bhikkhu-tejasā ḍahituṃ na sakkoti. Yo pana akkosantaṃ na paccakkosati, bhaṇḍantaṃ na paṭibhaṇḍati, paharantaṃ na paṭipaharati, tasmiṃ vippaṭipanno tassa sīla-tejena ḍayhati. Ten' etaṃ vuttaṃ. *Na tassa puttā pasavo* ti, tassa putta-dhītaro pi go-mahisa-kukkuṭa-sūkarâdayo pasavo pi na bhavanti, vinassantī ti attho. *Dāyādā (na)*[2] *vindare dhanan* ti, tassa dāyādā pi dhanaṃ na vindanti. *Tālâvatthū*[3] *bhavanti te* ti, te bhikkhu-tejasā daḍḍhā vatthu-mattâvasiṭṭhā matthaka-cchinna-tālo viya bhavanti. Putta-dhītâdi-vasena na vaḍḍhantī ti attho.

Tasmā ti, yasmā samaṇa-tejena daḍḍhā matthaka-cchinna-tālo viya avirūḷhi-dhammā bhavanti, tasmā. *Samma-d-eva samācare* ti, sammā samācareyya. Sammā samācarantena pana kiṃ katabban ? ti. Khattiyaṃ tāva nissāya laddhabbaṃ gāma-nigama-yāna-vāhanâdi ānisaṃsaṃ: uragaṃ[4] nissāya tassa kīḷāpanena laddhabbaṃ vattha-hiraññha-suvaṇṇâdi ānisaṃsaṃ: aggiṃ nissāya tass' ānubhāvena pattabbaṃ yāgu-bhatta-pacana-sīta-vinodanâdi ānisaṃsaṃ: bhikkhuṃ nissāya tassa vasena pattabbaṃ asuta[5]-savana-suta-pariyodāpana-sagga-maggâdhigamâdi ānisaṃsaṃ sampassamānena, ete nissāya pubbe vutta-ppakāro ādīnavo atthi. Kiṃ imehī ti ? Na sabbaso va pahātabbā. Issariy' atthikena pana vutta-ppakāraṃ avajānanañ ca paribhavañ ca akatvā pubb' uṭṭhāyi-pac-

---

[1] A. avasiṭṭha-.

[2] *Cf.* Sn. 187; A, C, D. *and texts omit* na; C_1 na vindare; G. na vindate; *Sinh. text* vindate; *but the* na *is already at the beginning of the line.*

[3] F. *text* tāla-; *Sinh. text* tālā-; A, C, D, G. tāla-vatthu; C_1 tālā.

[4] G. urangaṃ.

[5] C_1 assuta.

chā-nipātanâdīhi[1] upāyehi khattiya-kumāro[2] tosetabbo. Evaṃ tato issariyaṃ adhigamissati.

Ahi-kuṇḍikena[3] urage vissāsaṃ akatvā, nāga-vijjaṃ parivattetvā, aja-padena daṇḍena gīvāya gahetvā,[4] visa-harena mūlena dāthā dhovitvā, peḷāya pakkhipitvā, kīḷāpentena caritabbaṃ. Evaṃ taṃ nissāya ghāsa-cchādanâdīni labhissati.

Yāgu-pacanâdīni kattu-kāmena aggiṃ vissāsena bhaṇḍ' ukkhali-ādīsu apakkhipitvā, hatthehi anāmasantena gomaya-cuṇṇâdīhi[5] jāletvā, yāgu-pacanâdīni kattabbāni. Evaṃ taṃ nissāya ānisaṃsaṃ labhissati.

Asuta-savanâdīni patthayantena pi bhikkhuṃ ativissāsena vejja-kamma-duta-kammâdīsu ayojetvā catuhi paccayehi sakkaccaṃ upaṭṭhātabbo.[6] Evaṃ taṃ nissāya asuta-pubbaṃ Buddha-vacanaṃ asuta-pubbaṃ pañha-viniccayaṃ diṭṭha-dhammika-samparāyikaṃ atthaṃ tisso kula[7]-sampattiyo cha-kāma-saggāni nava brahmaloke patvā amata-mahānibbāna-dassanam pi labhissatī ti, imam atthaṃ sandhāya *samma-d-eva samācare* ti āha. *Etad avocā* ti, dhamma-desanaṃ sutvā pasanno pasādaṃ avikaronto etaṃ *abhikkantan* ti adivacanaṃ avoca.

Tattha *abhikkantan*[8] ti, abhi-kantaṃ,[9] ati-iṭṭhaṃ, ati-manāpaṃ, ati-sundaran ti attho. Ekena abhikkanta-saddena desanaṃ thometi, "abhikkantaṃ, bhante, yadidaṃ Bhagavato dhamma-desanā" ti,[10] ekena attano pasādaṃ, "abhikkantaṃ, bhante, yadidaṃ Bhagavato dhamma-desanaṃ āgamma mama pasādo" ti. Tato paraṃ catuhi upamāhi desanaṃ yeva thometi. Tattha *nikkujjitan* ti, adho-mukhaṃ ṭhapitaṃ, heṭṭhā-mukha-jātaṃ vā. *Ukkujjeyyā* ti, upari-mukhaṃ kareyya. *Paṭicchannan* ti, tiṇa-paṇṇâdi-cchāditaṃ. *Vivareyyā* ti, ugghāṭeyya. *Mūḷhassā* ti, disā-mūḷhassa. *Maggaṃ ācikkheyyā*

---

[1] C_1 nipātit-. [2] C, D kumāre.

[3] A, G. kunti-; C, D. kuṇṭhi-; C_1 tuṇḍi- (*v.l.* guṇṭhi).

[4] *Cf.* UdA. 233; M. i, 134; S. v, 104. [5] C_1 paṇṇ-.

[6] C, D. -petabbo.

[7] A, G. kusala-; (kula-s; khattiya-brāhmaṇa-gahapati-mahāsāla-kulāni vadati. *Ṭīkā*).

[8] *Cf.* DA. 228; MA. 129; UdA. 286, *references and notes.*

[9] C, D, G. abhikk-. [10] C, D. *omit* ti.

ti, hatthe gahetvā 'esa maggo' ti vadeyya. *Andhakāre* ti, kāḷa-pakkha-cātuddasī-aḍḍharatta-ghana-vanasaṇḍa-megha-paṭalehi caturange tame. Idaṇ vuttaṇ hoti:—Yathā koci nikkujjitaṇ ukkuṇjeyya, evaṇ saddhamma-vimukhaṇ asaddhamme patitaṇ maṇ asaddhammā vuṭṭhāpentena: yathā paṭicchannaṇ vivareyya, evaṇ Kassapassa Bhagavato sāsan' antaradhānā pabhuti[1] micchā-diṭṭhi-gahana-paṭicchannaṇ sāsanaṇ vivarantena:[2] yathā mūḷhassa maggaṇ ācikkheyya, evaṇ kummagga-micchā-diṭṭhi-magga-paṭipannassa me saggamokkha-maggaṇ āvikarontena: yathā andakāre tela-ppajjotaṇ dhāreyya, evaṇ moh' andhakāre nimuggassa[3] me Buddhâdi-ratana-rūpāni apassanto tappaṭicchādaka-moh' andhakāra-viddhaṇsaka[4]-desanā-pajjota-dhāranena mayhaṇ Bhagavatā etehi pariyāyehi pakāsitatta *aneka-pariyāyena dhammo pakāsito.* Evaṇ desanaṇ thometvā imāya desanāya Ratana-ttaye pasanna-citto pasann' ākāraṇ karonto *es' āhan* ti ādim āha.

Tattha *es' āhan* ti, eso ahaṇ. *Bhagavantaṇ saraṇaṇ gacchāmi dhammañ ca bhikkhu-sanghañ* cā ti, Bhagavantañ ca dhammañ ca bhikkhu-sanghañ cā ti imaṇ Ratana-ttayaṇ saraṇaṇ gacchāmi. *Upāsakaṇ maṇ, bhante, Bhagavā dhāretu* ti, maṇ, bhante, Bhagavā 'upāsako ayan' ti evaṇ dhāretu jānātū ti attho. *Ajjatagge* ti, ajjataṇ ādiṇ katvā.[5] Ajja-d-agge ti vā pāṭho. *Da*-kāro pada-sandhi-karo. Ajja aggaṇ katvā ti attho. *Pāṇ' upetan* ti, pāṇehi upetaṇ: yāva me jīvitaṇ pavattati, tāva upetaṇ, anaññā-satthukaṇ tīhi saraṇagamanehi[6] *saraṇaṇ gataṇ upāsakaṇ* kappiya-kārakaṇ *maṇ Bhagavā dhāretū* ti. Ayam ettha saṅkhepo, vitthāro pana *Sumangala-vilāsiniyā Dīgha-Nikāy' aṭṭhakathāya Sāmañña-phala-sutte*[7] sabbâkārena vuṭṭo ti.

---

[1] UdA. paṭṭhāya.
[2] C. vivarent-.
[3] C_1 a-nim-.
[4] A. viddaṇs-.
[5] DA. *adds* ajjataṇ=ajja-bhāvaṇ. *More fully at* MA. 136.
[6] C_1 *v.l.*, G. saraṇâgamanehi; C, D. saraṇa-gamanena.
[7] DA. i, 227-236.

2.

Dutiye: *Abhivādetvā* ti, purima-sutte[1] saraṇa-gatattā idha abhivādeti. *Ajjhattaṃ*[2] ti, niyak' ajjhattaṃ, attano santāne uppajjantī ti attho. Lobhâdīsu lubbhana-lakkhaṇo, *lobho*. Dussana-lakkhaṇo, *doso*. Muyhana-lakkhaṇo, *moho*. *Hiṃsantī* ti, viheṭhenti vināsenti. *Atta-sambhūtā* ti, attani sambhūtā. *Tacasāraṃ 'va samphalaṃ* ti, yathā taca-sāraṃ veḷuṃ vā naḷaṃ vā attano phalaṃ hiṃsati vināseti, evaṃ hiṃsanti vināsentī ti.[3]

3.

Tatiye: *Aññatra jarāmaraṇā* ti, jarā-maraṇato mutto nāma n' atthī ti vuccati.[4] *Khattiya-mahāsālā*[5] ti, khattiya-mahāsālā nāma mahāsāra-ppattā khattiyā. Yesaṃ hi khattiyānaṃ heṭṭhim' antena koṭi-sataṃ nidhāna-gataṃ hoti, tayo kahāpaṇa-kumbhā valañjan' atthāya geha-majjhe rāsiṃ katvā ṭhapitā honti, te khattiya-mahāsālā nāma. Yesaṃ brāhmaṇānaṃ asīti-koṭi-dhanaṃ nihitaṃ hoti, diyaḍḍho kahāpaṇa-kumbho valañjan' atthāya geha-majjhe rāsiṃ katvā ṭhapito hoti, te brāhmaṇa-mahāsālā nāma. Yesaṃ gahapatīnaṃ cattāḷisa-koṭi-dhanaṃ nihitaṃ hoti, kahāpaṇa-kumbho valañjan' atthāya geha-majjhe rāsiṃ katvā ṭhapito hoti, te gahapati-mahāsālā nāma. *Aḍḍhā*[6] ti, issarā. Nidhāna-gata-dhanassa mahantatāya, *mahaddhanā*. Suvaṇṇa-rajata-bhājanâdīnaṃ[7] upabhoga-bhaṇḍanaṃ mahantatāya, *mahābhogā*. Anidhāna-gatassa-jātarūpa-rajatassa pahūtatāya, *pahūta-jātarūpa-rajatā*. Vitt' ūpakaraṇassa tuṭṭhi-karaṇassa pahūtatāya, *pahūta-vitt' ūpakaraṇā*. Go-dhanâdīnañ ca satta-vidha-dhaññānañ ca pahūtatāya, *pahūta-dhana-dhaññā*. *Tesaṃ pi jātānaṃ n' atthi aññatra jarā-maraṇaṃ* ti, tesaṃ pi evaṃ issarānaṃ jātānaṃ n' atthi aññatra jarā-maraṇā. Jātattā yeva jarā-maraṇato mokkho nāma n' atthi. Anto jarā-maraṇe yeva hoti.

---

[1] C_1 suttena. [2] *Cf.* DA. 183; UdA. 374 *nn.*
[3] *Cf.* S. ii, 241, phalaṃ ve kadaliṃ hanti, phalaṃ veḷuṃ, phalaṃ naḷaṃ.
[4] *So all, but* D. atthī ? ti pucchati.
[5] C, D. -sārā (*expl. at* VbhA. 519).
[6] *Cf.* DA. i, 281, 295; PuggA. 228. [7] A, G. kahāpaṇ-.

Arahanto[1] ti ādīsu, āraka kilesehī ti, *arahanto*. Khīṇā etesaṇ cattāro āsavā ti, khīṇâsavā. Brahmacariya-vāsaṇ vutthā pariniṭṭhita-vāsā ti, vusitavanto. Catūhi maggehi karaṇīyaṇ etesaṇ katan ti, *kata-karaṇīyā*. Khandha-bhāro kilesa-bhāro abhisaṅkhāra-bhāro kāma-guṇa-bhāro[2] ti, ime ohitā bhārā etesan ti, *ohita-bhārā*. Anuppatto arahatta-saṅkhāto sako attho etesan ti, *anuppatta-sadatthā*. Dasa-vidham pi parikkhīṇaṇ bhava-saṇyojanaṇ etesan ti, *parikkhīṇa-bhava-saṇyojanā*. Sammā kāraṇehi jānitvā vimuttā ti, *samadaññā-vimuttā*. Magga-paññāya catu-sacca-dhammaṇ ñatvā phala-vimuttiyā vimuttā ti attho. *Bhedana-dhammo* ti, bhijjana-sabhāvo. *Nikkhepana-dhammo* ti, nikkhepana-sabhāvo, nikkhipitabba-sabhāvo. Khīṇâsavassa hi ajīraṇa-dhammo pi atthi. Ārammaṇato paṭividdhaṇ nibbānaṇ, taṇ hi na jīrati. Idha pan' assa jīrana-dhammaṇ dassento[3] evam āha.

Atth' uppattiko kir' assa suttassa nikkhepo. Sivika-sālāyaṇ nisīditvā kathitan ti vadanti. Tattha Bhagavā citrāni ratha-yānâdīni disvā dittham eva upamaṇ katvā *jīranti ve rāja-rathā sucittā*[4] ti gātham āha.

Tattha *jīrantī* ti, jaraṇ pāpuṇanti. *Rāja-rathā* ti, raññο abhirūhana-rathā. *Sucittā* ti, suvaṇṇa-rajatâdīhi suṭṭhu cittitā. *Atho sarīram pi jaraṇ upetī* ti, evarūpesu anupādiṇṇakesu sāra-dāru-mayesu rathesu jīrantesu imasmiṇ ajjhattike upādiṇṇake maṇsa-lohitâdi-maye sarīre pana kiṇ vattabbaṇ ? Sarīram pi jaraṇ upeti yevā ti attho. *Santo have sabbhi pavedayantī* ti, santo[5] sabbhīhi saddhiṇ 'sataṇ dhammo na jaraṇ upetī' ti, evaṇ pavedayanti. 'Sataṇ dhammo nāma nibbānaṇ, taṇ na jīrati. Ajaraṇ amatan'[6] ti, evaṇ kathentī ti attho. Yasmā vā nibbānaṇ āgamma pīḷanā-sabhāvā kilesā bhijjanti, tasmā taṇ sabbhī ti vuccati. Iti purima-padassa kāraṇaṇ dassento *santo have sabbhi pavedayantī* ti āha. Idaṇ hi vuttaṇ hoti:—Sataṇ dhammo na jaraṇ upeti, tasmā santo have sabbhi pavedayanti. Ajaraṇ nibbānaṇ sataṇ dhammo

---

[1] *Cf.* M. i, 280; MA. i, 42 *ff.* (*more fully*).
[2] *At* MA. *three only.* [3] *So* C_1, G.; C, D. desento.
[4] Dhp. 151. [5] DhpA. iii, 123. [6] A, C, D. amaraṇ.

ti ācikkhatī ti attho. Sundarâdhivacanaṃ vā etaṃ sabbhī ti, yaṃ sabbhi-dhamma-bhūtaṃ nibbānaṃ santo pavedayanti kathayanti, so sataṃ dhammo na jaraṃ upetī ti attho.

4.

Catutthe: *Rahogatassā* ti, rahasi-gatassa. *Paṭisallīnassā* ti, nilīnassa ekī-bhūtassa. *Evam etaṃ, mahārājā* ti, iti Bhagavā imaṃ suttaṃ sabbaññu-bhāsitaṃ karonto āha. *Antakenâdhipaññassā* ti, maraṇena ajjhotthattassa.

5.

Pañcame: *Hatthi-kāyo* ti, hatthi-ghaṭā. Sesesu pi es' eva nayo. *Saṃvaro* ti, pidahanaṃ. *Sadhu sabbattha saṃvaro* ti, iminā kamma-patha-bhedaṃ appattassa kammassa saṃvaraṃ dasseti. *Lajjī* ti, hirimā: lajji-gahaṇena c' ettha ottappam pi gahitam eva hoti.

6.

Chaṭṭhe: *Uḷāre uḷāre* ti, paṇīte ca bahuke ca. *Majjantī* ti māna-majjanena majjanti. *Atisāran*[1] ti, atikkamaṃ. *Kūṭan* ti, pāsaṃ. *Pacchâsan*[2] ti, pacchā tesaṃ.

7.

Sattame: *Kāmahetū* ti, kāma-mūlakaṃ. *Kāma-nidānan* ti, kāma-paccaya. *Kāmâdhikaraṇan* ti, kāma-kāraṇā. Sabbāni h' etāni aññamaññā-vevacanān' eva. *Bhadramukho* ti, sundara-mukho. Ekadivasaṃ kira rājā attha[3]-karaṇe nisīdi. Tattha paṭhamataraṃ lañcaṃ gahetvā nisinnā amaccā assāmike pi sāmike[4] kariṃsu. Rājā taṃ ñatvā: Mayhaṃ tāva paṭhav' issarassa sammukhā p' ete karonti. Parammukhā kiṃ nāma na karissanti? Paññāyissati idāni vijita[5] bho senāpati

[1] A, G. atiharaṃ; C_1 *v.l.* atihāraṃ.

[2] *Sinh. text here and in the next para.* pacchā saṅk-.

[3] *So* A, C_1, G. *and both texts, but* C, D., *as in* Jātakas, aṭṭa-.

[4] *Cf.* JA. iv, 150.

[5] *All* vijaṭa (?); C. *v.l.* vitatu. *I suggest* vijita. *See* JA.

sakena rajjena. Kiṃ mayhaṃ evarūpakehi lañca-khādakehi musā-vādīhi saddhiṃ ekaṭṭhāne nissajjāyā ? ti cintesi. Tasmā evam āha.

Khipaṃ[1] *'va oḍḍitan* ti, kumiṇaṃ viya oḍḍitaṃ. Yathā macchā oḍḍitaṃ kumiṇaṃ pavisantā na jānanti, evaṃ sattā kilesa-kāmena vatthu-kāmaṃ vītikkamantā na jānantī ti attho.

8.

Aṭṭhame: *Atthi nu kho te, Mallike*[2] ti, kasmā pucchati ? Ayaṃ kira Mallikā duggata-mālā-kārassa dhītā. Ekadivasaṃ āpaṇato pūvaṃ gahetvā mālârāmaṃ gantvā khādissāmī ti gacchantī paṭipathe bhikkhu-sangha-parivāraṃ Bhagavantaṃ bhikkhâcāraṃ pavisantaṃ disvā pasanna-cittā taṃ Bhagavato adāsi. Satthā nisīdan' ākāraṃ[3] dassesi. Ānanda-tthero cīvaraṃ paññāpetvā adāsi. Bhagavā tuṭṭha nisīditvā, taṃ pūvaṃ paribhuñjitvā, mukhaṃ vikkhāletvā, sitaṃ pātvākāsi. Thero "imassā, bhante, ko vipāko bhavissatī ?" ti pucchi. "Ānanda, ajj' esā Tathāgatassa paṭhamaṃ bhojanaṃ adāsi, ajj' eva Kosala-rañño agga-mahesī bhavissatī" ti.

Taṃ divasam eva ca rājā Kāsigāme bhāgineyyena saddhiṃ[4] yuddhena parājito palāyitvā, nagaraṃ āgacchanto mālârāmaṃ pavisitvā, bala-kāyassa āgamanaṃ āgamesi. Tassa sā vattaṃ[5] akāsi. So tāya vatte pasīditvā, taṃ antepūraṃ atiharāpetvā, agga-mahesi-ṭṭhāne ṭhapesi. Ath' ekadivasaṃ cintesi: Mayā imissā duggata-kulassa dhītuyā mahantaṃ issariyaṃ dinnaṃ. Yannūn' āhaṃ imaṃ puccheyyaṃ 'Ko te piyo ?' ti. Sā 'tvaṃ me, mahārāja, piyo' ti vatvā punā maṃ pucchissati.[6] Ath' assâhaṃ 'mayham pi tvaṃ yeva piyā' ti vakkhāmi. Iti so[7] aññamaññaṃ-vissāsa-janan'. atthaṃ sammodanīyaṃ kathaṃ kathento pucchati.[8] Sā pana devī paṇḍitā Buddh' upaṭṭhāyikā dhamm' upaṭṭhāyikā sangh' upaṭṭhāyikā mahā-

---

[1] *MSS.* khipaṃ; *texts* khippaṃ.
[2] *Cf.* UdA. 273; JA. iii, 405.
[3] A, G. nisinnâk-.
[4] C_1 *omits.*
[5] A. vāsāvattaṃ; G. tassa tassa sā vattaṃ; UdA. sā tassa vattaṃ.
[6] *MSS.* pucchati.
[7] *MSS.* te.
[8] C, D. pucchī ti; G. pucchasī ti.

paññā: tasmā evaṃ cintesi: N' āyaṃ pañho rañño mukhaṃ ulloketvā kathetabbo ti, tañ ca sā sarasen' eva kathetvā rājānaṃ pucchi. Rājā tāya sarasena kathitattā nivattituṃ alabhanto sayam pi sarasen' eva kathetvā 'sukāraṇaṃ idaṃ. Tathāgatassa naṃ ārocessāmī' ti gantvā ārocesi.

N' ev' ajjhagā ti, nâdhigacchati. *Evam piyo*[1] *puthu attā paresan* ti, yathā ekassa attā piyo, evaṃ paresaṃ puthu sattānam pi attā piyo ti attho.

9.

Navame: *Thūṇ' ūpanītānī*[2] ti, thūṇaṃ upanītāni. Thūṇāya baddhāni honti. *Parikammāni karontī* ti, ettāvatā tehi bhikkhūhi rañño āraddha-yañño Tathāgatassa ārocito. Kasmā pana rañña[3] ayaṃ yañño āraddho? Dussupina[4]-paṭighātāya.

Ekadivasaṃ[5] kira rājā sabb' ālaṅkāra-paṭimaṇḍito hatthikkhandha-vara-gato nagaraṃ anusañcaranto vātapānaṃ vivaritvā olokayamānaṃ ekaṃ itthiṃ disvā tassā paṭibaddha-citto. Tato va paṭinivattitvā, antepuraṃ pavisitvā, ekassa purisassa tam atthaṃ ārocetvā "gaccha tassā sassāmikaṃ[6] vā assāmikaṃ[6] vā jānāhū" ti pesesi. So gantvā pucchi. Sā "eso me sāmiko āpaṇe nisinno" ti dassesi. Rāja-puriso rañño tam atthaṃ ācikkhi. Rājā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā "maṃ upaṭṭhahā" ti āha. "N' āhaṃ, deva, upaṭṭhātuṃ jānāmī" ti ca vutte "upaṭṭhānaṃ nāma na ācariyassa santike uggahetabban" ti balakkārena āvuddha-phalakaṃ gāhāpetvā upaṭṭhākaṃ akāsi. Upaṭṭhahitvā gehaṃ gatamattam eva ca naṃ puna pakkosāpetvā, "upaṭṭhākena nāma rañño vacanaṃ kātabbaṃ. Gaccha, ito yojana-matte amhākaṃ sīsa-dhovana-pokkharaṇī atthi. Tato aruṇa-vaṇṇa[7]-mattikañ ca lohituppala-mālāni[8] ca khanditvā[9] ehi. Sace ajj' eva nâgacchasi[10] rāja-daṇḍaṃ te karissāmī" ti vatvā pesesi. So rāja-bhayena

---

[1] Ud. v, i, pi so.
[2] *Cf.* JA. iii, 45.
[3] C, D. ranna.
[4] *MSS.* -supinaṃ.
[5] *Cf.* PvA. 215 *ff. for a similar tale of Ambasakkhara-rājā; also* DhpA *on* Dhp 60 *below.*
[6] PvA, C_1 *add* bhāvaṃ.
[7] *So* PvA, DhpA, C_1, *but the rest omit.*
[8] PvA. rattuppalāni.
[9] A. khanditvā (C_1 *v.l.*); C, C_1, D. gaṇhitvā.
[10] C_1 anāgacch-; C, D. na gacch-.

nikkhamitvā gato. Rājā pi tasmiṇ gate dovārikaṇ pakkosāpetvā, "ajja sāyaṇhe yeva dvāraṇ pidahitvā 'ahaṇ rājadūto' ti va bhaṇantānam pi mā vivarī" ti āha. So puriso mattikañ ca uppalāni ca gahetvā dvāre pidahita-matte āgantvā, bahuṇ vadanto pi dvāraṇ alabhitvā, parissayabhayena Jetavanaṇ gato. Rājā pi balava-pariḷāhena[1] abhibhūto kāle nisīdati, kāle tiṭṭhati, kāle nipajjati, sannitṭhānaṇ[2] alabhanto yattha katthaci nisinnako va makkaṭaniddāya niddāyati.

Pubbe ca tasmiṇ yeva nagare cattāro seṭṭhi-puttā paradāra-kammaṇ katvā[3] Nandopanandāya[4] nāma Lohakumbhiyā nibbattiṇsu. Te phen' uddehakaṇ paccamānā tiṇsavassa-sahassāni heṭṭhā gacchantā kumbhiyā talaṇ pāpuṇanti, tiṇsa-vassa-sahassāni upari gacchantā matthakaṇ pāpuṇanti. Te taṇ divasaṇ ālokaṇ oloketvā attano dukkata-bhayena ekekaṇ gāthaṇ vattu-kāmā vattuṇ asakkontā ekekaṇ akkharam eva āhaṇsu. Eko *sa*-kāraṇ, eko *so*-kāraṇ, eko *na*-kāraṇ, eko *du*-kāraṇ.[5] Rājā tesaṇ nerayika-sattānaṇ saddaṇ suta-kālato paṭṭhāya sukhaṇ avindamāno va ratt' āvasesaṇ vītināmesi. Aruṇe vuṭṭhite purohito āgantvā taṇ sukhaseyyaṇ pucchi. So "kuto me, ācariya, sukhan?" ti vatvā, "supine evarūpe sadde assosin" ti ācikkhi. Brāhmaṇo: Imassa rañño iminā supinena vuḍḍhi[6] vā hāni vā n' atthi. Api ca kho pana yaṇ imassa gehe atthi, taṇ samaṇassa Gotamassa Gotama-sāvakanañ ca hoti. Brāhmaṇā kiñci na labhanti. Brāhmaṇānaṇ bhikkhaṇ upādessamī ti, "bhāriyo ayaṇ, mahārāja, supino. Tīsu jānīsu[7] eka paññāyati, rajj' antarāyo vā bhavissati jīvit' antarāyo vā, devo vā na vassissatī" ti āha. "Kathaṇ soṭṭhi bhaveyya, ācariyā?" ti. "Mantetvā ñātuṇ sakkā, mahārājā" ti. "Gacchatha, ācariyehi saddhiṇ mantetvā amhākaṇ soṭṭhiṇ karothā" ti.

So sivika-sālāyaṇ brāhmaṇe sannipātetvā tam atthaṇ ārocetvā, "visuṇ visuṇ gantvā evaṇ vadethā" ti tayo vagge

---

[1] C. rāga-.
[2] C_1, G. nisinna-ṭṭhānaṇ.
[3] *Cf.* JA. iii, 43.
[4] *Cf.* JA. v, 126 (nāgarājā).
[5] *The order at* JA. *is* du-sa-na-so.
[6] A, C_1 vaḍḍhi.
[7] C, D. tīsu jātīsu (?); D. *v.l.* supino ti sujāniṇsu (?).

akāsi. Brāhmaṇā[1] pavisitvā rājānaṃ sukha-seyyaṃ pucchiṃsu. Rājā purohitassa kathita-niyāmen' eva kathetvā "kathaṃ soṭṭhi bhaveyyā?" ti pucchi. Brāhmaṇā "sabba-pañca-sataṃ yaññaṃ yajitvā etassa kammassa soṭṭhi bhaveyya. Evaṃ mahārājâcariyā kathentī" ti āhaṃsu. Rājā tesaṃ kathaṃ sutvā anabhinanditvā appaṭikositvā tuṇhī ahosi. Atha dutiya-vagge[2] brāhmaṇā pi āgantvā tath' eva kathesuṃ. Tathā tatiya-vagge[2] brāhmaṇā pi. Atha rājā "yaññaṃ karontu" ti āṇāpesi. Tato paṭṭhāya brāhmaṇā usabhâdayo pāṇe āharāpesuṃ. Nagare mahāsaddo udapādi. Taṃ pavattiṃ ñatvā Mallikā rājānaṃ Tathāgatassa santikaṃ pesesi. So gantvā, Bhagavantaṃ vanditvā, ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ Bhagavā "Handa kuto nu tvaṃ, mahārāja, āgacchasi divā-divassā?" ti āha. Rājā "ajja me, bhante, supinake cattāro saddā sutā. So 'haṃ brāhmaṇe pucchiṃ. Brāhmaṇā 'bhāriyo, mahārāja, supino. Sabba-pañca-sataṃ yaññaṃ yajitvā paṭikammaṃ karomā' ti āraddhā" ti āha. "Kinti te, mahārāja, saddā sutā?" ti. So yathā sutaṃ ārocesi. Atha naṃ Bhagavā āha: "Pubbe, mahārāja, imasmiṃ yeva nagare cattāro seṭṭhi-puttā paradārikā hutvā Nandopanandāya Lohakumbhiyā nibbattā saṭṭhi-vassa-sahassa-matthake uggacchiṃsu. Tattha eko

[3]*Saṭṭhi-vassa-sahassāni paripuṇṇāni sabbaso*
niraye paccamānānaṃ kadā anto bhavissatī? ti

imaṃ gāthaṃ vattu-kāmo ahosi. Dutiyo

So 'haṃ[4] nūna ito gantvā yoniṃ laddhāna mānusiṃ
vadaññū sīlasampanno kāhāmi kusalaṃ bahun ti

imaṃ. Tatiyo

N' atthi anto. Kuto anto? Na anto paṭidissati.
Tadā hi pakataṃ pāpaṃ mama tuyhañ ca, mārisā ti

imaṃ. Catuttho

*Du*jjīvitam ajīvimha[5] ye sante na dadamhase,[6]
vijjamānesu bhogesu dīpaṃ nâkamha[7] attano ti

---

[1] C, D. Mahābrāh-. [2] C, D. vagga-.
[3] *Cf. order at* JA. iii, 47. [4] JA. hi. [5] A, G, C_1 *v.l.* -amha.
[6] A, C, G. yesaṃ no na damhase; C_1 adamhase; D. ye sante no na dad-; JAA. (ye mayaṃ deyya-dhamme ca paṭiggāhake ca vijjamāne yeva na dadāma). [7] A. D. G nâkamham

imaṇ. Te imā gathā vattuṇ asakkontā ekekaṇ akkharaṇ vatvā tatth' eva nimuggā. Iti, mahārāja, te nerayika-sattā yathā kammena vivariṇsu. Tassa saddassa suta-ppaccayā tuyhaṇ hāni vā vuḍḍhi vā n' atthi. Ettakānaṇ pana pasūnaṇ ghāṭana-kammaṇ[1] nāma bhāriyan" ti niraya-bhayena tajjetvā dhamma-kathaṇ kathesi.

Rājā Dasabale pasīditvā, "muñcāmi te, nesaṇ jīvitaṇ dadāmi: haritāni c' eva tiṇāni khādantu, sītalāni[2] ca pānīyāni pivantu, sīto ca nesaṇ vāto upavāyatū" ti vatvā, "gacchatha hārethā" ti manusse āṇāpesi. Te gantvā brāhmaṇe palāpetvā taṇ pāṇa-sanghaṇ bandhanato mocetvā, nagare dhamma-bherin carāpesuṇ. Atha rājā Dasabalassa santike nisinno āha: "Bhante, ekaratti nāma tiyāmā[3] hoti. Mayhaṇ pana ajja dve rattiyo ekato ghaṭitā[4] viya ahesun" ti. So pi puriso tatth' eva nisinno āha: "Bhante, yojanaṇ nāma catugāvutaṇ hoti. Mayhaṇ pana ajja dve yojanāni ekato katāni viya ahesun" ti. Atha Bhagavā "jāgarassa tāva rattiyā dīgha-bhāvo pākaṭo: santassa yojanassa dīgha-bhāvo pākaṭo. Vaṭṭa-patitassa pana bāla-puthujjanassa anamatagga-saṇsāra-vaṭṭaṇ ekanta-dīgham evā" ti rājānañ ca taṇ purisañ ca nerayika-satte ca ārabbha *Dhammapade* imaṇ gatham abhāsi:—

Dīghā jāgarato ratti, dīghaṇ santassa yojanaṇ,
dīgho bālānaṇ saṇsāro saddhammaṇ avijānatan ti
(Dhp. 60).

Gāthā-pariyosāne so iṭṭhi-sāmiko puriso sotâpatti-phale patiṭṭhahi.

Etam atthaṇ viditvā ti, etaṇ kāraṇaṇ jānitvā. *Assa-medhan*[5] ti ādisu:—Porāṇa-rāja-kāle kira sassa-medhaṇ purisa-medhaṇ sammā-pāsaṇ vāca-peyyan[6] ti, cattāri saṇgaha-vatthūni ahesuṇ, yehi rājāno lokaṇ saṇgaṇhiṇsu. Tattha nipphanna[7]-

---

[1] JA. pasughāṭa-yaññaṇ.
[2] C_1 sītāni.
[3] *MSS.* tiyāmo.
[4] D. ghātitā (?).
[5] *Cf.* Sn. 303; SnA. *and* AA. *on* A. ii, 42 *do not mention this* sassa-*theory, but it occurs at* AA. *on* A. iv, 151, *as here.*
[6] *Our Comy. first gives the alleged ancient words, then adds the explanation given at* AA. *and* SnA. *Both texts and* AA., vāja-, *but* A, Sn. *texts* vāca- *as MSS.*
[7] A, G. nipp-.

sassato dasama-bhāga-gahaṇaṃ sassa-medhaṃ nāma, sassa-sampādane medhāvitā ti attho. Mahāyodhānaṃ cha-mmāsikaṃ bhatta-vetan' ānuppadānaṃ purisa-medhaṃ nāma. Purisa-saṅgaṇhane medhāvitā ti attho. Daḷiḍḍa-manussānaṃ hatthato lekhaṃ gahetvā tīṇi vassāni vinā va vaddhiyā[1] sahassa-dvīsahassa-matta-dhan' ānuppadānaṃ *sammā-pāsaṃ* nāma. Taṃ hi sammā manusse[2] pāse ti hadaye bandhitvā viya ṭhapeti,[3] tasmā sammā-pāsan ti vuccati. Tato mātulā ti ādinā nayena saṇha-vācā-bhaṇanaṃ *vāca-peyyaṃ* nāma. Piya-vācā ti attho. Evaṃ catūhi saṅgahehi saṅgahitaṃ raṭṭhaṃ iddhañ c' eva hoti, phītañ ca pahūt'[4] anna-pānaṃ khemaṃ nirabbudaṃ. Manussā mudā modamānā ure putte viya naccentā[5] apāruta-ghara-dvārā viharanti. Idaṃ ghara-dvāresu aggalānaṃ abhāvato *niraggalan* ti vuccati. Ayaṃ porāṇikā paveṇi.

Aparabhāge pana Okkāka-rāja-kāle[6] brāhmaṇā imāni cattāri saṅgaha-vatthūni imañ ca raṭṭha-sampattiṃ parivattetvā uddha-mūlakaṃ[7] katvā *assa-medhaṃ purisa-medhan* ti ādike pañca yaññe nāma akaṃsu.

Tesu assaṃ ettha medhanti vadhentī[8] ti *assa-medho*. Dvīhi pariyaññehi yajitabbassa eka-vīsati-yūpassa ekasmiṃ, pacchima[9]-divase yeva satta-navuti-pañca-pasu-sata-ghātābhīsanassa[10] ṭhapetvā bhūmiñ ca purise ca, avasesa-sabba-vibhava-dakkhiṇassa yaññass' etaṃ adhivacanaṃ. Purisaṃ ettha medhantī ti, *purisa-medho*. Catūhi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā assa-medhe vutta[11]-vibhava-dakkhiṇassa yaññass' etaṃ adhivacanaṃ. Sammaṃ ettha pāsentī[12] ti, *sammā-pāso*. Divase divase sammaṃ khipitvā

---

[1] A, G, AA. *on* A. iv, 151, vaddhiyā; C. vuṭṭhiyā; D. vuḍḍhiyā.

[2] A, C, D, G. manussehi *and omit* pāse ti, *which* C_1 *reads, following* AA. *on* A. iv.

[3] G. ṭhapesi.

[4] AA. bahu-.

[5] *So* AA, C., *the rest* naccantā.

[6] *Cf.* SnA. 321.

[7] C, D. ummul-.

[8] C, D. vadhanti. *Here* SnA. =AA. *on* A. ii, 42; *our Comy.* =AA. *on* A. iv, 151.

[9] *So* AA., *the rest* majjhima-.

[10] *So* AA., *but* A, G. pañca-pasuta-ghātā-bhīs-; C, D. pasupaghāta-bhisatassa; C_1 *omits* sata-.

[11] C, D. *omit.*

[12] *So all, but* AA. pāsanti.

tassa patit' okāse vediṃ katvā saṇhārimehi yūpâdīhi Sarassatī-nadiyā nimugg' okāsato-ppabhuti paṭilomaṃ gacchantena yajitabbassa yātrā-yāgass'[1] etaṃ adhivacanaṃ. Vājam ettha pivantī ti, *vāja-peyyo.*[2] Ekena pariyañ̃ena satta-rasahi pasūhi yajitabbassa beluva-yūpassa satta-rasaka[3]-dakkhiṇa-yañ̃ass' etaṃ adhivacanaṃ. N' atthi ettha aggalo ti, *niraggalo.* Navahi pariyañ̃ehi yajitabbassa saddhiṃ[4] bhūmiyā ca purisehi ca assa-medhe vutta-vibhava-dakkhiṇassa sabba-medha[5]-pariyāya-nāmassa[6] assa-medha-vikappass' ev' etaṃ adhivacanaṃ. *Mahârambhā* ti, mahākiccā mahākaraṇīyā.[7] *Sammaggatā* ti, sammā-paṭipannā Buddhâdayo. *Niraṃbhā* ti, app' aṭṭhā appa-kiccā. *Yajanti anukūlan* ti, anukūlesu[8] yajanti. Yaṃ nicca-bhattâdiṃ pubba-purisehi paṭṭhapitaṃ taṃ[9] aparâparaṃ anupacchindantā[10] manussā dadantī ti attho.[11]

10.

Dasame: *Idha, bhante, rañ̃ñā* ti, idaṃ te bhikkhū tesu manussesu Ānanda-ttherassa sukāraṇaṃ ārocentā ārocesuṃ. Rañ̃ño kira Sakkena Kusarājassa dinno aṭṭha-vaṅko maṇi paveṇiyā āgato.[12] Rājā alaṅkāra-kāle "taṃ maṇiṃ āharathā" ti āha. Manussā "ṭhapita-ṭṭhāne na passāmā" ti ārocesuṃ. Rājā antoghara-cārino "maṇiṃ pariyesitvā dethā" ti bandhāpesi. Ānanda-ttthero te disvā maṇi-paṭisāmakānaṃ[13] ekaṃ upāyaṃ

---

[1] AA. *on* A. ii, sabba-yāg-; *on* A. iv, satra-yāg- (*as all the rest*); SnA. 322, sātrā-yāg-, *with conjecture* yātrā, *which I adopt here. See Pāli Dict., s.v.*

[2] A, G. vāc- . . pīyan ti, vāc- (*so v.l. of* C_1); AA. (i) vājam . . pibanti, (ii) vācam . . ; C, D. vāj- . . pīyan ti, vāj-.

[3] AA. sattarasa-santara-d-; SnA. sattarasa-sattarasaka-d-.

[4] A, C_1 (*v.l.*), G. pari- (*for* saddhiṃ).

[5] A, C, D, G. sabbam eva pi.

[6] *So* AA. (*both*), SnA.; *the rest* -assa *once.*

[7] AA. (i) *adds*: api ca pāṇâtipāta-samârambhassa mahantatāya pi mahârambhā yeva.

[8] *Cf.* DA. i, 302.

[9] A, C, D, G. *omit.*

[10] A, C, D, G. anupacchinnattā.

[11] AA. (i) *has* ye aññaṃ anukūlaṃ yajanti pubba-purisehi ṭhitattā pacchima-purisā pi yajantī ti.

[12] *Cf.* JA. vi, 383; DhpA. *on* Dhp. *v.*, 204.

[13] *Not in Dict. Cf.* UdA. 408.

ācikkhi. Te rañño ārocesuŋ. Rājā "paṇḍito thero. Therassa vacanaŋ karothā" ti. Paṭisāmaka-manussā rāj' angaṇe udaka-cātiŋ ṭhapetvā sāṇiyā parikkhipāpetvā te manusse āhaŋsu "sāṭakaŋ pārupitvā, ettha gantvā, hatthaŋ otarethā" ti. Maṇi-coro cintesi: Rāja-bhaṇḍaŋ vissajjetuŋ vā valañjetuŋ vā na sakkā ti. So gehaŋ gantvā maṇiŋ upakacchake ṭhapetvā, sāṭakaŋ pārupitvā, āgamma udaka-cātiyaŋ pakkhipitvā pakkami.

Mahājane paṭikkante rāja-manussā cātiyaŋ hatthaŋ otāretvā, maṇiŋ disvā, āharitvā rañño adaŋsu. "Ānandattherena kira dassita-nayena maṇi diṭṭho" ti mahājano kolāhalaŋ akāsi. Te bhikkhū taŋ kāraṇaŋ Tathāgatassa ārocentā imaŋ pavattiŋ ārocesuŋ. Satthā "anacchariyaŋ, bhikkhave, yaŋ Ānando manussānaŋ hatthârūḷhaŋ maṇiŋ āharāpeyya, yattha pubbe paṇḍitā attano ñāṇe ṭhatvā ahetuka-paṭisandhiyaŋ nibbattānaŋ tiracchāṇa-gatānam pi hatthârūḷhaŋ bhaṇḍaŋ āharāpetvā rañño adaŋsu" ti vatvā,

> Ukkhaṭṭhe sūram icchanti, mantīsu[1] akutūhalaŋ,[2]
> piyañ ca anna-pānamhi, atthe jāte ca paṇḍitan ti
>
> (JA. i, 387)

Mahāsāra-Jātakaŋ kathesi.[3]

Na taŋ daḷhan[4] ti, taŋ bandhanaŋ thiran ti na kathenti. *Yad āyasan* ti, yaŋ āyasā[5] kataŋ. *Sāratta-rattā* ti, suṭṭhuratta-rattā: sārattena vā rattā. Sāraŋ idan ti maññamānā[6] rattā ti attho. *Apekkhā*[7] ti, ālayo nikanti. *Ahū* ti, kathenti. *Ohārinan* ti, catusu apāyesu ākaḍḍhanakaŋ. *Sithilan ti*, na āyasâdi bandhanaŋ viya iriyāpathaŋ nivāretvā ṭhitaŋ. Tena hi bandhanena baddhā paradesam pi parasamuddam pi gacchanti yeva. *Duppamuñcan* ti, aññatra lokuttara-ñāṇena muñcituŋ asakkuneyyā ti.

Dasamaŋ.

Paṭhamo vaggo.

---

[1] *MSS.* C, C_1 mantesu. [2] A, D. -halā. [3] A. kathesu.

[4] *Cf.* J.A. ii, 140 (*Na -taŋ-daḷha-vagga*) *and* Dhp. 345 (*quoted* Nett. 153); C_1 taŋ taŋ.

[5] C, D. ayasaŋ. [6] A, C, D, G. -mānāya.

[7] A, C, D, G. *with* JA.; Sn. 38, C_1 *v.l.* apekhā.

II. DUTIYA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Pubbârāme Migāra-mātu-pāsāde*[1] ti, pubbârāma-saṅkhāte vihāre, Migāra-mātuyā pāsāde. Tatr' āyaṃ anu-pubba-kathā:—

Ātite sata-sahassa-kappa-matthake ekā upāsikā Padumuttaraṃ Bhagavantaṃ nimantetvā, Buddha-pamukhassa bhikkhu-saṅghassa sata-sahassa-dānaṃ datvā, Bhagavato pāda-mūle nipajjitvā, 'anāgate tumhâdisassa Buddhassa agg' upaṭṭhāyikā homī' ti patthanaṃ akāsi. Sā kappa-sata-sahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā amhākaṃ Bhagavato kāle Bhaddiya-nagare Meṇḍaka-puttassa Dhanañjaya-seṭṭhino gehe Sumaṇā-deviyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Jāta-kāle c' assa Visākhā *ti* nāmaṃ akaṃsu. Sā yadā Bhagavā Bhaddiya-nagaraṃ agamāsi tadā pañcahi dārikā-satehi[2] saddhiṃ Bhagavatā paccuggamanaṃ gatā paṭhama-dassanamhi yeva sotâpannā ahosi.

Aparabhāge Sāvatthiyaṃ Migāra-seṭṭhi-puttassa Puṇṇavaḍḍhana-kumārassa gehaṃ gatā. Tattha naṃ Migāra-seṭṭhi mātu-ṭṭhāne ṭhapesi. Tasmā sā Migāra-mātā ti vuccati.

Bahi-ḍvāra-koṭṭhake[3] ti, pāsāda-dvāra-koṭṭhakassa bahi, na vihāra-dvāra-koṭṭhakassa. So kira pāsādo Lohapāsādo viya samantā catu-dvāra-koṭṭhaka-yuttena pākārena parikkhitto. Tesu pācīna-dvāra-koṭṭhakassa bahi pāsāda-cchāyāyaṃ pācīna-loka-dhātuṃ olokento paññatta-vara-Buddhâsane nisinno hoti.

Parūḷha-kaccha-nakha-lomā ti, parūḷha-kacchā parūḷha-nakhā parūḷha-lomā. Kacchâdīsu[4] dīgha-lomā dīgha-nakhā cā ti attho. *Khāri-vividhan* ti, vividha-khāriṃ nāna-ppakārakaṃ pabbajita-parikkhāra-bhaṇḍikaṃ.[5] *Avidūre atikkamantī* ti, avidūra-maggena nagaraṃ pavisanti.

---

[1] *Cf.* DhpA. i, 384; AA. i, 404; UdA. 158.

[2] *Cf.* JA. v, 11; DhpA. i, 388.

[3] *Comy. as at* UdA. 330 (*with corrections as here*) *on* Ud. vi, 2.

[4] A, C_1 *v.l.* upakacchā. [5] *So* UdA. *All* -akaṃ.

Rājā 'haṃ, bhante ti, ahaṃ, bhante, rājā Pasenadi Kosalo, mayhaṃ nāmaṃ tumhe jānāthā ti. Kasmā pana rājā loke agga-puggalassa santike nisinno evarūpānaṃ nagga-bhoggaṇissirīkānaṃ añjaliṃ paggaṇhātī ? ti. Sangaṇhan' atthāya. Evaṃ hi 'ssa ahosi: Sac' āhaṃ ettakam pi etesaṃ na karissāmi, "mayaṃ putta-dāraṃ pahāya etass' atthāya dubbhojana-dukkha-seyyâdīni anubhoma. Ayaṃ amhākaṃ añjali[1]-mattam pi na karotī" ti attanā diṭṭhaṃ sutaṃ paṭicchādetvā na katheyyuṃ. Ekaṃ kate pana anigūhitvā kathessantī[2] ti. Tasmā evam akāsi. Api ca Satthu ajjhāsaya-jānan' attham pi evam akāsi.

Kāsika-candanan ti, saṇha-candanaṃ. *Mālā-gandha-vilepanan* ti, vaṇṇa-gandh' atthāya mālā,[3] sugandha-bhāv' atthāya gandhaṃ, vaṇṇa-gandh' atthāya vilepanañ ca dhārentena.

Saṃvāsenā ti, saha-vāsena. *Sīlaṃ veditabban* ti, ayaṃ susīlo vā dussīlo vā ti saṃvāsantena upasaṅkamantena jānitabbo. *Tañ ca kho dīghena addhunā na ittaran* ti, taṅ ca sīlaṃ dīghena kālena veditabbaṃ na ittarena. Dvīha-tīhaṃ hi saṃyat' ākāro ca saṃvut' indriy' ākāro ca na sakkā dassetuṃ. *Manasikarotā* ti, 'taṃ[4] sīlam assa pariggahessāmī' ti manasikarontena paccavekkhanten' eva sakkā jānituṃ, na ittarena. *Paññāvatā* ti, tam pi sappaññen' eva paṇḍitena: bālo hi manasikaronto pi jānituṃ na sakkoti. *Saṃvohārenā* ti, kathanena.[5]

> Yo hi koci manussesu vohāraṃ upajīvati,
> evaṃ Vāseṭṭha jānāhi, vāṇijo so na brāhmaṇo ti
> (Sn. 614: M. ii, ch. 98).

Ettha hi vaṇijjaṃ[6] vohāro nāma:—"Cattāro ariya-vohārā, cattāro anariya-vohārā" ti (D. iii, 232), ettha cetanā. "Saṅkhā samaññā paññatti vohāro" ti (Dhs. § 1306), ettha paññatti. "Vohāra-mattena so vohareyyā" ti (S. i, 14), ettha kathā-vohāro. Idhâpi eso va[7] adhippeto. Ekaccassa hi sammukhā kathā, parammukhāya kathāya na sameti, param-

---

[1] UdA. upacāra-.
[2] A, C_1 katheyyuṃ.
[3] A, C, C_1, D. mālaṃ.
[4] A, C_1, G. *omit.*
[5] UdA. kathentena.
[6] A, G. *omit*; SnA. UdA. vaṇijjaṃ voh-; C_1 byavahāro voh- (?).
[7] UdA. so eva; A. so va; C_1 es' eva.

mukhā kathā ca sammukhāya kathāya: tathā purima-kathā pacchima-kathāya, pacchima-kathā ca purima-kathāya (na sameti). So kathenten' eva na sakkā jānituṃ 'asuci eso puggalo' ti.[1] Suci-sīlassa pana purimaṃ pacchimena pacchimañ ca purimena sameti: tathā sammukhā-kathitaṃ parammukhā kathitena parammukhā-kathitañ ca sammukhā-kathitena (sameti). Tasmā 'kathentena sakkā suci-bhāvaṃ[2] jānitun' ti pakāsento evam āha.

Thamo ti, ñāṇa-thamo. Yassa hi ñāṇa-thamo n' atthi, so uppaṇṇesu upaddavesu gahetabba-gahaṇaṃ kātabba-kiccaṃ apassanto advārikaṃ[3] gharaṃ paviṭṭho viya carati. Ten' āha *āpadāsu kho, māhārāja, thamo veditabbo* ti. *Sākacchāyā* ti, sañkathāya. Duppaññassa hi kathā udake geṇḍu[4] viya upplavati:[5] paññavato kathentassa paṭibhāṇaṃ anantaraṃ hoti. Udaka-vipphanditen' eva hi maccho khuddako vā mahanto vā ñāyati.

Ocarakā[6] ti, heṭṭhā carakā. Corā hi pabbata-matthakena carantā pi heṭṭhā carakā 'va honti.[7] *Ocaritvā*[8] ti, avacaritvā, vīmaṃsitvā,[9] taṃ taṃ pavattiṃ ñatvā ti attho. *Rajojallan* ti, rajañ ca jallañ ca.

Vaṇṇa-rūpenā ti, vaṇṇa-saṇṭhānena. *Ittara-dassanenā* ti, lahuka-dassanena. *Viyañjanenā* ti, parikkhāra-bhaṇḍakena. *Patirūpako mattika-kuṇḍalo 'vā* ti, suvaṇṇa-patirūpako mattika-kuṇḍalo 'va. *Loh' aḍḍha-māso* ti, loha-māsako.

2.

Dutiye: *Rūpā* ti, nīla-pītâdibhedaṃ rūpârammaṇaṃ. *Kāmānaṃ aggan* ti, etaṃ kāmānaṃ uttamaṃ seṭṭhan ti, rūpa-garuko āha. Sesesu pi es' eva nayo. *Yato* ti, yadā.

---

[1] *Cf.* UdA. 332, *which I should revise throughout as here.*

[2] *So* A, G., *the rest* -bhāvo. [3] *MSS.* advārakaṃ.

[4] A, C, D. gaṇḍu; C_1 geṇḍu; UdA. *v.l.* leḍḍu. *In my ed. of* UdA. *I preferred* gaccho, *but now I think I was wrong.* (Geṇḍu =*a ball. See Pāli Dict., s.v.* bheṇḍu, geṇḍu.)

[5] A, G. upplavati; C. upalavati; C_1 uplavati (*v.ll.* uppalavati, uppilavati). *Cf. J.P.T.S.*, 1887, *Morris.*

[6] *Cf.* Vin. iii, 52. [7] UdA. *adds* nihīna-kammattā.

[8] F. *text* ocaritā. [9] UdA. *inserts* tasmiṃ tasmiṃ dese.

Manāpa-pariyantan[1] ti, manāpa-nipphattikaṃ, manāpakoṭikaṃ. Tattha dve manāpāni, puggala-manāpaṃ sammuti-manāpañ ca. Puggala-manāpaṃ nāma, yaṃ ekassa puggalassa iṭṭhaṃ kantaṃ hoti, tad eva aññassa aniṭṭhaṃ akantaṃ. Paccanta-vāsīnaṃ hi gaṇḍ' uppādā pi iṭṭhā honti, kantā, manāpā: majjhima-desa-vāsīnaṃ atijegucchā. Tesañ ca mora-maṃsâdīni iṭṭhāni honti, itaresu tāni atijegucchāni. Idaṃ puggala-manāpaṃ: itaraṃ sammuti-manāpaṃ. Iṭṭhâniṭṭh' ārammaṇaṃ nāma loke paṭivibhattaṃ n'atthi, vibhajitvā pana dassetabbaṃ. Vibhajantena ca na ati-issarānaṃ Mahāsammata-Mahāsudassana-Dhammâsokâdīnaṃ vasena vibhajitabbaṃ. Tesaṃ hi dibba-kappam pi ārammaṇaṃ amanāpaṃ upaṭṭhāti. Atiduggatānaṃ dullabh' anna-pānānaṃ vasena na[2] vibhajitabbaṃ. Tesaṃ hi kaṇājaka-bhatta-sitthāni pi pūti-maṃsa-raso pi atimadhuro amata-sadiso ca hoti. Majjhimakānaṃ[3] pana gaṇaka-mahāmatta-seṭṭhi-kuṭumbika-vānijâdīnaṃ kālena iṭṭhaṃ, kālena aniṭṭhaṃ, labhamanānaṃ vasena vibhajitabbaṃ. Tañ ca pan' etaṃ ārammaṇaṃ javanaṃ paricchindituṃ na sakkoti. Javanaṃ hi iṭṭhe pi rajjati, aniṭṭhe pi; iṭṭhe pi dussati, aniṭṭhe pi: ekantato pana vipāka-cittaṃ iṭṭhâniṭṭhaṃ paricchindati. Kiñcâpi hi micchā-diṭṭhikā, yaṃ Buddhaṃ[4] vā saṅghaṃ vā mahācetiyâdīni vā uḷārāni ārammaṇāni disvā, akkhīni pidahanti, domanassaṃ āpajjanti: dhamma-saddaṃ sutvā kaṇṇe thakenti. Cakkhu-viññāṇa-sota-viññāṇāni pana tesaṃ kusala-vipākān' eva honti. Kiñcâpi gūtha-sūkarâdayo gūtha-gandhaṃ ghāyitvā "khādituṃ labhissāmā" ti somanassa-jātā honti, gūtha-dassane pana tesaṃ cakkhu-viññāṇaṃ, tassa gandha-ghāyane ghāna-viññāṇaṃ, rasa-sāyane jivhā-viññāṇañ ca akusala-vipākam eva hoti. Bhagavā pana puggala-manāpataṃ[5] sandhāya *te ca, mahārāja, rūpā* ti ādim āha.

Candanangaliko[6] ti, idaṃ tassa upāsakassa nāmaṃ. *Paṭibhāti maṃ, Bhagavā* ti,[7] mayhaṃ ekaṃ kāraṇaṃ upaṭṭhāti, paññāyati. Tassa, te[8] ca rājāno āmutta-maṇi-kuṇḍale saj-

---

[1] *Quoted and commented on at* VibhA. 9, *almost as here.*
[2] C_1, D. *add* pi; D. *omits* na; VibhA. na atidugg-. [3] *All* -mānaṃ.
[4] *So* A, G., *but* C, C_1, D. samb-; VibhA. *omits.*
[5] A, G, C_1 *v.l.* -pamānaṃ. [6] A, G. -ako.
[7] C_1 *inserts* Bhagavā. [8] *So* C_1, *the rest* tesaṃ.

jitāya āpāna-bhūmiyā nisinna-vasen' eva mahatā rājânubhāvena paramena issariya-vibhavena āgantvā pi Dasabalassa santike ṭhita-kālato paṭṭhāya divā-padīpe viya, udak' ābhisitte angāre viya, suriy' uṭṭhāne khajjopanake viya ca hatappabhe hata-sobhe[1] taṇ Tathagatañ ca tehi sata-guṇena sahassa-guṇena virocamānaṇ disvā, 'mahantā vata bho Buddhā nāma ' ti paṭibhānaṇ udapādi. Tasmā evam āha.

Kokanadan[2] *ti*, padumass' ev' etaṇ vevacanaṇ. *Pāto* ti, kālass' eva. *Siyā* ti, bhaveyya. *Avīta-gandhan* ti, avigata-gandhaṇ. *Angīrasan* ti, Sammāsambuddhaṇ. Bhagavato hi angato rasmiyo nikkhamanti, tasmā Angīraso ti vuccati. Yathā kokanada-saṅkhātaṇ padumaṇ pāto va phullaṇ avigata[3]-gandhaṇ siyā, evam eva Bhagavantaṇ angīrasaṇ tapantaṇ ādiccam eva antalikkhe virocamānaṇ passā ti, ayam ettha saṅkhep' attho.

Bhagavantaṇ acchādesī ti, Bhagavato adāsī ti attho. Lokavohārato pan' ettha īdisaṇ vacanaṇ hoti. So kira upāsako: Ete Tathāgatassa guṇesu pasīditvā mayhaṇ pañca uttar' āsange denti. Aham pi te Bhagavato dassāmī ti cintetvā adāsi.

3.

Tatiye: *Doṇapāka-sudan*[4] ti, doṇapākaṇ sudaṇ: doṇassa taṇḍulānaṇ pakka-bhattaṇ tadūpiyañ ca sūpa-byañjanaṇ bhuñjatī ti attho. *Bhuttāvī* ti, pubbe bhatta[5]-sammadaṇ vinodetvā, muhuttaṇ vissamitvā,[6] Buddh' upaṭṭhānaṇ gacchati. Taṇ divasaṇ pana bhuñjanto va Dasabalaṇ saritvā, hatthe dhovitvā va agamāsi. *Mahassāsī* ti, tassa gacchato balavā bhatta-pariḷāho udapādi. Tasmā mahantehi assāsehi assasati. Gattato pi 'ssa seda-bindūni muccanti. Tam enaṇ ubhosu passesu ṭhatvā yamaka-tāla-vaṇṭehi vījanti. Buddha-gāravena pana nipajjituṇ na ussahatī ti. Idaṇ sandhāya *mahassāsī* ti vuttaṇ. Imaṇ *gātham abhāsī* ti, rājā

---

[1] *Cf.* UdA. 112 (titthiyā).

[2] J.A. i, 116.

[3] *So* A, G.; C_1 avīta-.

[4] *So* F. *Sinh. texts*, A, G., *but* D. -kuraṇ; C_1 . sūdaṇ . . . sūpaṇ (?). *Cf.* DhpA. iii, 264.

[5] G. bhadda-.

[6] A, G. -metvā.

bhojane amattaññutāya kilamati: phāsu-vihāraṃ dāni 'ssa karissāmī ti cintetvā abhāsi.

Manujassā ti, sattassa. *Kahāpaṇa-satan* ti, pātarāse paṇṇāsaṃ sāyamāse paṇṇāsan ti, evaṃ kahāpaṇa-sataṃ. *Pariyāpuṇitvā* ti, raññā saddhiṃ thokaṃ gantvā "imaṃ mangala-masiṃ kassa dammi, mahārājā?" ti. "Asukassa nāma dehī" ti. So taṃ asiṃ aññassa datvā, Dasabalassa santikaṃ āgamma vanditvā, ṭhitako va "gāthaṃ vadatha, bho Gotamā" ti vatvā Bhagavatā vuttaṃ pariyāpuṇitvā ti attho.

Bhattâbhihāre sudaṃ bhāsatī ti, kathaṃ bhasati? Bhagavatā anusiṭṭha-niyāmen' eva. Bhagavā hi naṃ evaṃ anusāsi: "Māṇava, imaṃ gāthaṃ naṭo[1] viya patta-patta-ṭṭhāne mā avaca. Raññho bhuñjana-ṭṭhāne ṭhatvā, paṭhama-piṇḍâdīsu pi avatvā, avasāna[2]-piṇḍe gahite vadeyyāsi. Rājā sutvā va bhatta-piṇḍaṃ chaḍḍessati. Atha raññho[3] hatthesu dhotesu pātiṃ apanetvā, sitthāni gaṇetvā,[4] tadūpiyaṃ byañjanaṃ ñatvā, punadivase tāvatake taṇḍule hāreyyāsi, pātarāse ca vatvā, sāyamāse vadeyyāsī" ti. So sadhū ti paṭisuṇitvā taṃ divasaṃ raññho pātarāsaṃ bhutvā va gatattā sāyamāse Bhagavatā[5] anusiṭṭha-niyāmena gāthaṃ abhāsi. Rājā Dasabalassa vacanaṃ saritvā bhatta-piṇḍaṃ pātiyaṃ yeva chaḍḍesi. Raññho[6] hatthesu dhotesu pātiṃ apanetvā sitthāni gaṇetvā[7] tadūpiyaṃ byañjanaṃ ñatvā punadivase tattake taṇḍule hariṃsu.

Nāḷik' odana-paramatāya saṇṭhāsī ti, so kira māṇavo divase divase Tathāgatassa santikaṃ gacchati. Dasabalassa vissāsiko ahosi. Atha naṃ ekadivasaṃ pucchi: "Rājā kittakaṃ bhuñjatī?" ti. So "nāḷik' odanan" ti āha. "Vaṭṭissati ettāvatā: purisa-bhogo esa. Ito paṭṭhāya gāthaṃ mā vadī" ti. Iti rājā tatth' eva saṇṭhāsi.

Diṭṭha-dhammikena c' eva atthena samparāyikena cā ti, ettha sallekhita[8]-sarīratā diṭṭha-dhammik' attho nāma. Sīlaṃ samparāyik' attho, bhojane mattaññutā hi sīlangaṃ nāma hoti.

---

[1] D. *v.l.* naṭṭho.
[2] D. vosāna.
[3] C_1 raññā.
[4] A, G. piṇḍāni gahetvā; D. sitthāni gahetvā. *But cf.* DhpA. sittha-gaṇanāya.
[5] D. -to.
[6] C_1 raññā.
[7] *As above.*
[8] *All* sallikhita.

4.

Catutthe: *Vedehi-putto*[1] ti, *vedehī* ti, paṇḍitâdhivacanaṃ etaṃ: paṇḍit' itthiyā putto ti attho. *Caturanginin* ti, hatthi-assa-ratha-patti-saṅkhātehi catūhi angehi samannāgataṃ. *Sannayhitvā* ti, vamma-paṭimuñcanâdīhi sannāhaṃ kāretvā. *Sangāmesun* ti, yujjhiṃsu. Kena kāraṇena? Mahākosala-raññā kira Bimbisārassa dhītaraṃ dentena dviññaṃ rajjānaṃ antare sata-sahass' uṭṭhāno Kāsigāmo[2] nāma dhītu-dinno. Ajātasattunā ca pitari mārite mātā pi 'ssa rañño viyoga-sokena na cirass' eka matā. Tato rājā Pasenadi Kosalo "Ajātasattunā mātā-pitaro māritā, mayhaṃ pitu-santako gāmo" ti tass' atthāya aṭṭaṃ karoti: Ajātasattu pi "mayhaṃ mātu-santako" ti tassa gāmass' atthāya, dve pi mātula-bhāgineyyā yujjhiṃsu.

Pāpā Devadattâdayo mittā assā ti, *pāpamitto*.[3] Te yev' assa sahāyā ti, *pāpa-sahāyo*. Tesvev' assa cittaṃ ninnaṃ sampavaṅkan[4] ti, *pāpa-sampavaṅko*. Pasenadissa Sāriputta-ttherâdīnaṃ vasena kalyāṇa-mittâditā veditabbā.

Dukkhaṃ setī[5] ti, jitāni hatthi-ādīni anusocanto dukkhaṃ sayissati. Idaṃ Bhagavā puna tassa jaya-kāraṇaṃ disvā āha. *Jayaṃ veraṃ pasavatī* ti, jinanto veraṃ pasavati, veri-puggale labhati.

5.

Pañcame: *Abbhuyyāsī* ti, parājaye garaha-ppatto "ārāmaṃ gantvā bhikkhūnaṃ kathā-sallāpaṃ sunāthā" ti ratti-bhāge Buddharakkhitena nāma Buddha-pabbajitena Dhamma-rakkhitassa Buddha-pabbajitassa "sace rājā imañ ca imañ ca upāyaṃ katvā gaccheyya, puna jiteyyā" ti vuttaṃ jaya-kāraṇaṃ sutvā abhi-uyyāsi.

Yāv' assa upakappatī ti, yāva tassa upakkapati, sayhaṃ[6] hoti. *Yadā c' aññe*[7] ti, yadā aññe. *Vilumpantī* ti, taṃ vilum-

---

[1] *Cf.* DA. i, 139. [2] *Cf.* DhpA. iii, 259. [3] *Cf.* MA. i, 189.

[4] *Cf.* UdA. 222 (-puggalesu eva cittena c' eva kāyena ca *ninna*-pona-pabbhāra-bhāvena pavattati). [5] Dhp. 201.

[6] C_1 sayhaṃ (*ferendum est*); D. mayhaṃ bhoti; G. mayhaṃ hoti.

[7] A, G. yadā vadaññe yadi aññe taṃ vipulampitvā.

pitvā-ṭhita-puggalaṃ vilumpanti. *Vilumpatī* ti, vilumpissati.[1] *Ṭhānaṃ hi*[2] *maññatī* ti, kāraṇan ti hi maññati. *Yadā* ti, yasmiṃ kāle. *Jetāraṃ labhate*[3] *jayan* ti, jayanto puggalo pacchā jetaram pi labhati. *Rosetāran* ti, ghaṭṭetāraṃ. *Rosako* ti, ghaṭṭako. *Kamma-vivaṭṭenā* ti, kamma-pariṇāmena, tassa vilumpana-kammassa vipākena.[4] *So vilutto vilumpatī* ti, so vilumpako vilumpissatī[5] ti.

6.

Chaṭṭhe: *Upasaṅkamī* ti, Mallikāya deviyā gabbha-vuṭṭhāna-kāle sūti-gharaṃ paṭijaggāpetvā, ārakkhaṃ datvā, upasaṅkami. *Anattamano ahosī* ti, 'duggata-kulassa me dhītu mahantaṃ issariyaṃ dinnaṃ: sace puttaṃ alabhissa mahantaṃ sakkāraṃ adhigamissa: tato dāni parihīnā' ti anattamano ahosi.

Seyyā[6] ti, dandha-paññasmā eḷamūga-puttato[7] ekaccā itthī yeva seyyā. *Posā* ti, posehi. *Janādhipā* ti, janâbhibhuṃ[8] rājānaṃ ālapati. *Sassu-devā* ti, sasura-devatā. *Disampatī* ti, disā-jeṭṭhako.[9] *Tādisā subhagiyā*[10] ti, tādisāya subhagiyā.[11]

7.

Sattame: *Samadhiggayhā*[12] ti, samadhiganhitvā, ādiyitvā ti attho. *Appamādo* ti, kārāpaka-appamādo. *Samodhānan* ti, samavadhānaṃ, pakkhepaṃ.[13] *Evam eva kho* ti, hatthi-padaṃ viya hi kārāpaka-appamādo. Sesa-pada-jātāni viya avasesa catu-bhūmikā[14] kusala-dhammā. Te hatthi-pade sesa-padāni

---

[1] *So* A, G, D., *but* C_1 viluppatī ti vilumpīyati (*but the context requires the active voice*).

[2] A, G. ti. [3] *So all*; F. *text* labhati. [4] *All* vipāka-dānena.

[5] C_1 *as above, but* vilumpako *is here in passive sense.*

[6] *So Sinh. text*; F. *text* seyyo. [7] A, G. mūgattato.

[8] A, G. -bhu. [9] C_1 D. -kā.

[10] *Sinh. text* tādiso subhāgiyā; F. *text* tādiso subhariyā; *Comy. MSS.*, C_1 tādisā subhagiyā.

[11] C_1 *note* (subhaviyā =sukhètte bhūtāya); A. surābhiyā *in both places*; G. subhagiya *in both.*

[12] *As at* A. v, 21.

[13] *So* AA., *but* A, G. ukkhepakaṃ; C_1, D. upakkhepaṃ (*not in Dict.*).

[14] A, G. tebhūmakā; D. catu-bhūmakā.

viya appamāde samodhānaṇ gacchanti, appamādassa anto-parivattanti. Yathā ca hatthi-padaṇ sesa-padānaṇ aggaṇ seṭṭhaṇ, evaṇ appamādo sesa-dhammānan ti dasseti. Mahaggata-lokuttara-dhammānam pi visesa[1]-paṭilābhak' atthena lokiyo pi samāno aggo va hoti.

Appamādaṇ pasaṇsanti[2] ti, etāni āyu-ādīni patthayantena appamādo va kātabbo ti appamādam eva pasaṇsanti. Yasmā vā *puñña-kiriyāsu paṇḍitā* appamādaṇ pasaṇsanti, tasmā āyu-ādīni patthentena appamādo va kātabbo ti attho. *Atthâbhisamayā* ti, attha-paṭilābhā.[3]

8.

Aṭṭhame: *So ca kho kalyāṇa-mittassā*[4] ti, so c' āyaṇ dhammo kalyāṇa-mittass' eva svākkhāto nāma hoti. *Na pāpamittassā ti*, kiñcâpi hi dhammo sabbesam pi svākkhāto va,[5] kalyāṇa-mittassa pana sussū-santassa saddahantassa atthaṇ pūreti, bhesajjaṇ viya valañjantassa na itarassā ti. Ten' etaṇ vuttaṇ. *Dhammo* ti c' ettha desanā-dhammo veditabbo.

Upaḍḍam idaṇ ti, thero kira raho-gato cintesi: Ayaṇ samaṇa-dhammo nāma ovādake anusāsake kalyāṇa-mitte sati paccatta-purisa-kāre ṭhitassa sampajjati. Upaḍḍhaṇ kalyāṇa-mittato hoti, upaḍḍhaṇ paccatta-purisa-kārato ti. Ath' assa etad ahosi: Ahaṇ padesa-ñāṇe ṭhito nippadesaṇ cintetuṇ na sakkomi. Gacchāmi,[6] Satthāraṇ pucchitvā, nikkaṅkho bhavissāmī ti. Tasmā Satthāraṇ upasaṅkamitvā evam āha. *Brahmacariyassā* ti, ariya-maggassa. *Yadidaṇ kalyāṇa-mittatā* ti, yā esā kalyāṇa-mittatā nāma, sā upaḍḍhaṇ: tato upaḍḍhaṇ āgacchatī ti attho. Iti therena upaḍḍh' upaḍḍhā sammā-diṭṭhi-ādayo kalyāṇa-mittato āgacchanti upaḍḍh' upaḍḍhā paccatta-purisa-kārato ti vuttaṇ. Kiñcâpi therassa ayaṇ mano-ratho. Yathā pana bahūhi silā-thambhe ussāpite ettakaṇ ṭhānaṇ asukena ussāpitaṇ, ettakaṇ asukenā ti vinibbhogo n' atthi: yathā mātā-pitaro nissāya uppannesu puttesu ettakaṇ

---

[1] D. n' esa paṭi-. [2] *Gāthās at* A. iii, 48.

[3] *Here* AA. *has* atthassa abhisamāgamena; attha-paṭilābhenā ti. (*See end of* § viii.)

[4] *Cf.* UdA. 221 *ff.* [5] D. ca. [6] D, C_1 *v.l. add* taṇ.

mātito nibbattaṇ, ettakaṇ pitito ti vinibbhogo n' atthi, evaṇ idhā pi avinibbhoga-dhammo[1] so ettakaṇ sammā-diṭṭhi-ādīnaṇ kalyāṇa-mittato nibbattaṇ, ettakaṇ paccatta-purisakārato ti na sakkā laddhuṇ. Kalyāṇa-mittatāya pana upaḍḍha-guṇo labbhatī ti therassa ajjhāsayena upaḍḍhaṇ nāma jātaṇ: sakala-guṇo paṭilabbhatī ti Bhagavato ajjhāsayena sakalaṇ nāma jātaṇ. Kalyāṇa-mittatā ti c' etaṇ pubbabhāga-paṭilābh' angaṇ nāmā ti gahitaṇ. Atthato kalyāṇamittaṇ nissāya laddhā sīla-samādhi-vipassanā-vasena cattāro khandhā: saṅkhāra-kkhandho ti pi vadanti yeva.

Mā h' evaṇ, Ānandā ti, Ānanda, mā evaṇ abhaṇi. Bahussuto tvaṇ sekha-paṭisambhida-ppatto aṭṭha vare gahetvā maṇ upaṭṭhahasi, catūhi acchariy' abbhuta-dhammehi samannāgato. Tādisassa evaṇ kathetuṇ na vaṭṭati. *Sakalaṁ eva h' idaṇ, Ānanda, brahmacariyaṇ yadidaṇ kalyāṇa-mittatā* ti, idaṇ Bhagavā cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā sabbaṇ kalyāṇa-mittamūlakam eva hotī ti sandhāy' āha. Idāni vacī-bheden' eva kāraṇaṇ dassento *kalyāṇamittass' etaṁ* ti ādim āha. Tattha *pāṭikaṅkhaṁ* ti, pāṭikaṅkhitabbaṇ, icchitabbaṇ: avassaṇ bhāvī ti attho.

Idhā ti, imasmiṇ sāsane. *Sammā-diṭṭhiṇ bhāvetī* ti ādīsu, aṭṭhannaṇ-ādi padānaṇ yeva tāva ayaṇ saṅkhepa-vaṇṇanā. Sammā-dassana-lakkhaṇā *sammā-diṭṭhi*: sammā-abhiniropana-lakkhaṇo *samma-saṅkappo*: sammā-pariggaha[2]-lakkhaṇā *sammā-vācā*: sammā-samuṭṭhāpana-lakkhaṇo *sammā-kammanto*: sammā-vodāpana-lakkhaṇo *sammā-ājīvo*: sammā-paggaha-lakkhaṇo *sammā-vāyāmo*: sammā-upaṭṭhāna-lakkhaṇo *sammā-sati*: sammā-samādhāna-lakkhaṇā *sammā-samādhi*. Tesu ekekassa tīṇi tīṇi kiccāni honti, seyyāth' īdaṇ:—Sammā-diṭṭhi tāva aññehi pi attano paccanīka-kilesehi saddhiṇ micchā-diṭṭhiṇ pajahati, nirodhaṇ ārammaṇaṇ karoti, sampayutta-dhamme ca passati, tappaṭicchādaka-moha-viddhaṇsana[3]-vasena asammohato. Sammā-saṅkappādayo pi tath' eva micchā-saṅkappādīni ca pajahanti nirodhañ ca ārammaṇaṇ karonti. Visesato pan' ettha sammā-diṭṭhi sahajāta-dhamme sammā

---

[1] D. h' esa. [2] C_1 *v.l.* D. -ana. *For these angas see* VM. 509 *ff.*
[3] A, G. vidh-; C. vidhamana.

dasseti. Sammā-saṅkappo sahajāta-dhamme abhiniropeti. Sammā-vācā sammā pariggaṇhati. Sammā-kammanto sammā samuṭṭhāpeti. Sammā-ājīvo sammā vodāpeti. Sammā-vāyāmo sammā paggaṇhāti. Sammā-sati sammā upaṭṭhāpeti. Sammā-samādhi sammā dahati.[1]

Api c' esā[2] sammā-diṭṭhi nāma pubba-bhāge nānā-khaṇā nān' ārammaṇā hoti, magga-kāle eka-kkhaṇā ekârammaṇā. Kiccato pana sammā-diṭṭhi 'dukkhe ñāṇan' ti ādīni cattāri nāmāni labhati. Sammā-saṅkappâdayo pi pubba-bhāge nānā-khaṇā nān' ārammaṇā honti, magga-kkhaṇe[3] ekakkhaṇā ekârammaṇā. Tesu sammā-saṅkappo kiccato nekkhamma-saṅkappo ti ādīni tīṇi nāmāni labhati. Sammā-vācâdayo tayo viratiyo pi honti cetanâdayo pi, magga-kkhaṇe pana viratiyo va. Sammā-vāyāmo sammā-satī ti idam pi dvayaṃ kiccato sammappadhāna-satipaṭṭhāna[4]-vasena cattāri nāmāni labhati. Sammā-samādhi pana pubba-bhāge pi magga-kkhaṇe pi sammā-samādhi yeva. Evaṃ tāva sammā-diṭṭhī ti ādinā nayena vuttānaṃ aṭṭhannaṃ ādipadānaṃ yeva[5] attha-vaṇṇanaṃ ñatvā, idāni *bhāveti viveka-nissitaṃ* ti ādisu evaṃ ñātabbo.

Bhāvetī[6] ti, vaḍḍheti: attano citta-santāne[7] punappunaṃ janeti, abhinibbattetī ti attho. *Viveka-nissitaṃ* ti, viveke[8] nissitaṃ. *Viveko* ti vivittatā, vivittatā c' āyaṃ tadaṅga-viveko, vikkhambhana-samuccheda-paṭippassaddhi-nissaraṇa-viveko tî, pañca-vidho. Evam etasmiṃ pañca-vidhe pi viveke nissitaṃ[9] *viveka-nissitaṃ* ti, tadaṅga-viveka-nissitaṃ samuccheda-viveka-nissitaṃ nissaraṇa-viveka-nissitañ ca sammā-diṭṭhiṃ bhāvetī ti, ayam attho veditabbo. Yathā c' āyaṃ ariya-magga-bhāvan' ānuyutto yogī vipassanā-khaṇe kiccato tadaṅga-viveka-nissitaṃ, ajjhāsayato nissaraṇa-viveka-nissitaṃ, magga-kāle pana kiccato samucchedâ-viveka-nissitaṃ, ārammaṇato nissaraṇa-viveka-nissitaṃ sammā-diṭṭhiṃ bhāveti. Esa nayo virāga-nissitâdīsu. Vivekattā[10] eva hi virā-

---

[1] D. samād-. [2] D. ce sā. [3] C_1 -kāle.
[4] D. sp. -nānaṃ. [5] D. *omits.*
[6] *This* § =VibhA. 316 *ff. on* satisambojjhangā; *cf. also* Pṭs. 220.
[7] A, G. C_1 -su. [8] *MSS. and texts* -aṃ.
[9] *MSS. omit.* [10] *So* VibhA.; *MSS.* -atthā.

gâdayo. Kevalañ c' ettha vossaggo duvidho, pariccāga-vossaggo ca pakkhandana-vossaggo cā ti. Tattha pariccāga-vossaggo ti vipassanā-khaṇe ca tadanga-vasena magga-kkhaṇe ca samuccheda-vasena kilesa-ppahānaṇ. Pakkhandana-vossaggo ti vipassanā-khaṇe tanninna-bhāvena, magga-kkhaṇe pana ārammaṇa-karaṇena nibbāna-pakkhandanaṇ. Tadubhayam pi imasmiṇ lokiya-lokuttara-missake attha-vaṇṇanā-naye vaṭṭati. Tathā hi ayaṇ sammā-diṭṭhi yathā-vuttena pakārena kilese pariccajati nibbānañ ca pakkhandati.

Vossagga-parināmin[1] ti, iminā pana sakalena vacanena vossagg' atthaṇ pariṇamantaṇ[2] pariṇatañ ca paripaccantaṇ[3] paripakkañ cā ti. Idaṇ vuttaṇ hoti: Ayaṇ hi ariya-magga-bhāvan' ānuyutto bhikkhu yathā sammā-diṭṭhi kilesa-pariccāga-vossagg' atthaṇ nibbāna-pakkhandana-vossagg' atthañ ca paripaccati, yathā ca paripakkho hoti tathā naṇ bhāveti. Esa nayo sesa-magg' angesu pi.[4]

Āgammā ti, ārabbha-sandhāya paṭicca.[5] *Jāti-dhammā* ti, jāti-sabhāvā jāti-pakaṭikā. *Tasmā* ti, yasmā sakalo pi ariya-maggo kalyāṇa-mittaṇ nissāya labbhati, tasmā. *Handā* ti, vavasāy'[6] atthe nipāto.

Appamādaṇ pasaṇsantī ti, appamādaṇ vaṇṇayanti, tasmā appamādo kātabbo. *Atthâbhisamayā* ti, attha-paṭilābhā.[7]

9.

Navame: *Divā-divassā* ti, divasassa divā: majjhantika-samaye[8] ti attho. *Sāpateyyan* ti, dhanaṇ. *Ko pana vādo rūpiyassā* ti, suvaṇṇa-rajata-tambaloha-kālaloha-phāla-kacchapâdibhed' agghanakassa c' eva paribhoga-bhājanâdi-bhedassa ca rūpiya-bhaṇḍassa pana ko vādo ? Ettakaṇ nāmā ti kā pariccheda-kathā ti attho. *Kanājakan* ti, sakuṇḍaka-bhattaṇ. *Bilanga-dutiyan* ti, kanjika-dutiyaṇ. *Sāṇan* ti,

---

[1] VibhA. 317.
[2] A, G, C_1 *v.l.* -menti; D. -mentaṇ.
[3] *Cf.* VM. 345; A, G. *omit*; D. pariccattaṇ.
[4] C_1, D. *omit.*
[5] A. paricca.
[6] *So* A, G, DA. 237, *but* C_1 vavassagg- (*so* JA. vi, 188); D, UdA. 159, 203, vossagg-.
[7] *Cf. end of* § vii.
[8] *Cf.* UdA. 120, 159, 427.

sāṇa-vākamayaṇ. *Tipakkha-vasanan* ti, tīṇi khaṇḍāni dvīsu ṭhānesu saṇsibbitvā kata-nivāsanaṇ.

Asappuriso ti, lāmaka-puriso. Uddhaggikādīsu[1] uparūpari-bhūmisu phala-dāna-vasena: uddhaggam assā atthī ti, *uddhaggikā.* Saggassa hitā tatr' uppatti jananato pi, *sovaggikā.* Nibbatta-ṭṭhānesu sukho vipāko assā ti, *sukha-vipākā.* Suṭṭhu aggānaṇ dibba-vaṇṇâdīnaṇ visesānaṇ nibbattanato, *sagga-saṇvattanikā.* Evarupaṇ dakkhiṇaṇ dānaṇ na *patiṭṭhapetī* ti.

Sātodakā ti, madhurodakā. *Setakā* ti, vīcīnaṇ bhinna-ṭṭhāne udakassa setatāya setakā. *Supatitthā* ti sundara-titthā. *Taṇ jano* ti, yena udakena sā sātodakā taṇ udakaṇ jano bhājanāni pūretvā n' eva hareyya. *Na yathā paccayaṇ kareyyā* ti, yaṇ yaṇ udakena udaka-kiccaṇ kātabbaṇ, taṇ taṇ na kareyya.

Tad apeyyamānan ti, taṇ apeyyamānaṇ. *Kicca-karo ca hotī* ti, attano kammanta-kicca-karo c' eva kusala-kicca-karo ca bhuñjati ca kammante ca payojeti dānañ ca detī ti attho.

10.

Dasame: *Piṇḍapātena paṭipādesī* ti, piṇḍapātena saddhiṇ saṇyojesi, piṇḍapātaṇ adāsī ti attho. *Pakkamī* ti, kenacid eva rāj' upaṭṭhānâdinā kiccena gato. *Pacchā vippaṭisārī ahosī* ti, so kira aññesu pi divasesu taṇ Pacceka-sambuddhaṇ[2] passati. Dātuṇ pan' assa cittaṇ na uppajjati. Tasmiṇ pana divase ayaṇ Padumavatī-deviyā tatiya-putto Tagarasikkhi-pacceka-buddho Gandhamādana-pabbate phala-samāpatti-sukhena vītināmetvā, pubbaṇha-samaye vuṭṭhāya, Anotattadahe mukhaṇ dhovitvā, Manosilātale nivāsetvā, kāya-bandhanaṇ bandhitvā, patta-cīvaram ādāya, abhiññā-pādakaṇ catuttha-jhānaṇ samāpajjitvā, iddhiyā vehāsaṇ abbhuggantvā, nagara-dvāre oruyha, cīvaraṇ pārupitvā, pattam ādāya nagara-vāsīnaṇ ghara-dvāresu sahassa-bhaṇḍivaṇ ṭhapento viya pāsādikehi abhikkantâdīhi anupubbena seṭṭhino ghara-dvāraṇ sampatto.[3]

---

[1] *Cf.* DA. 157; *MSS.* uddhaggikan ti ādisu.

[2] D. *omits* sam-.

[3] *Cf.* JA. iii, 300; UdA. 291.

Taṃ divasañ ca seṭṭhi pāto va uṭṭhāya paṇītaṃ bhojanaṃ bhuñjitvā, ghara-dvāra-koṭṭhake āsanaṃ paññāpetvā, dant' antarāni sodhento nisinno hoti. So Pacceka-Sambuddhaṃ disvā, taṃ divasaṃ pāto vā bhutvā nisinnattā dāna-cittaṃ uppādetvā, bhariyaṃ pakkosāpetvā, "imassa samaṇassa piṇḍapātaṃ dehī" ti vatvā pakkāmi. Seṭṭhi-bhariyā cintesi: Mayā ettakena kālena "imassa[1] dethā" ti vacanaṃ na sutapubbaṃ: dāpento pi ca ajja na yassa vā tassa vā dāpeti. Vīta-rāga-dosa-mohassa vanta-kilesassa ohita-bhārassa Pacceka-Buddhassa dāpeti. Yaṃ vā taṃ vā adatvā paṇīta-piṇḍapātaṃ dassāmī ti, gharā nikkhamma Pacceka-Buddhaṃ pañca patiṭṭhitena vanditvā, pattaṃ ādāya, anto nivesane paññatt' āsane nisīdāpetvā, suparisuddhehi sāli-taṇḍulehi bhattaṃ sampādetvā, tadanurūpaṃ khādanīyaṃ byañjanaṃ sūpeyyañ ca sallakhetvā, pattaṃ pūretvā, bahi gandhehi alaṅkaritvā, Pacceka-Buddhassa hatthesu patiṭṭhāpetvā vandi. Pacceka-Buddho 'aññesam pi Pacceka-Buddhānaṃ saṅgahaṃ karissāmī' ti aparibhuñjitvā va, anumodanaṃ katvā pakkāmi. So pi kho seṭṭhi bāhirato āgacchanto Pacceka-Buddhaṃ disvā "mayaṃ tumhākaṃ 'piṇḍapātaṃ dethā' ti vatvā pakkantā. Api vo laddho?" ti. "Āma, seṭṭhi, laddho" ti. "Passāmī" ti gīvaṃ ukkhipitvā olokesi. Ath' assa piṇḍapāta-gandho uṭṭhahitvā nāsa-puṭaṃ pahari. So cittaṃ saṃyametuṃ asakkonto *pacchā vippaṭisārī ahosi. Varam etan* ti ādi vippaṭisārassa uppann' ākāra-dassanaṃ. *Bhātu ca pana eka-puttakaṃ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesī* ti, tadā kir' assa avibhatte yeva kuṭumbe mātā pitaro ca jeṭṭha-bhātā ca kālam akaṃsu.[2] So bhātu jāyāya saddhiṃ yeva saṃvāsaṃ kappesi. Bhātu pan' assa eko putto hoti. Taṃ vīthiyā kīlantaṃ manussā vadanti "ayaṃ dāso, ayaṃ dāsī, idaṃ yānaṃ, idaṃ dhanaṃ tava santakan" ti. So tesaṃ kathaṃ gahetvā "ayaṃ dāsī mayhan" ti ādīni katheti. Ath' assa culla-pitā cintesi: Ayaṃ dārako idān' eva evaṃ katheti. Mahallaka-kāle kuṭumbaṃ majjhe bhiṇḍāpeyya. Idān' ev' assa[3] kattabbaṃ karissāmī ti, ekadivasaṃ vāsiṃ ādāya, "ehi, putta, araññaṃ gacchāmā" ti araññaṃ netvā viravantaṃ taṃ māretvā,

[1] D. *repeats.* [2] D, G. akāsi. [3] D. *adds.*

āvāṭe pakkhipitvā, paṃsunā paṭicchādesi. Idaṃ sandhāy' etaṃ vuttaṃ.

Sattakkhattun ti, satta vāre. Pubba-pacchima-cetanā-vasena c' ettha attho veditabbo. Eka-piṇḍapāta-dānasmiṃ hi ekā cetanā dve paṭisandhiyo na deti. Pubba-pacchima-cetanāhi pan' esa satta-kkhattuṃ sagge satta-kkhattuṃ seṭṭhikule nibbatto. *Purāṇan* ti, Pacceka-Sambuddhassa dinna-piṇḍapāta-cetanā-kammaṃ *parikkhīnaṃ*.[1]

Pariggahan ti, pariggāhitaṃ vatthuṃ. *Anujīvino* ti, ekaṃ mahākulaṃ nissāya paṇṇāsam pi saṭṭhi pi kulāni jīvanti. Te manusse sandhāy' etaṃ vuttaṃ. *Sabbaṃ nâdāya gantabban* ti, sabbaṃ etaṃ na ādiyitvā gantabbaṃ. *Sabbaṃ nikkhippa-gāminan*[2] ti, sabbam etaṃ nikkhepa-sabhāvaṃ pariccajitabba-sabhāvam evā ti attho.

Dasamaṃ.

Dutiya-vagga-vaṇṇanā niṭṭhitā.

III. TATIYA-VAGGA.

1.

Tatiya-vaggassa paṭhame: Nīce kule paccājāto ti ādikena tamena yutto ti, *tamo*.[3] Kāya-duccaritâdīhi puna nirayatam[4] ūpagamanato, *tama-parāyano*. Iti ubhayenā pi khandha-tamo va kathito hoti. "Aḍḍhe[5] kule paccājāto ti ādikena jotinā yuttato,[6] joti. Āloka[7]-bhūto ti vuttaṃ hoti. Kāya-sucaritâdīhi puna sagg' ūpapatti[8]-joti-bhāv' ūpagamanato, *joti-parāyano*. Iminā nayena itare pi dve veditabbā. *Vena-kule* ti, vilīva-kāra-kule. *Nesāda-kule* ti, miga-luddakâdīnaṃ kule. *Ratha-kāra-kule* ti, camma-kāra-kule. *Pukkusa-kule* ti, puppha-chaḍḍaka-kule. *Kasira-vuttike* ti, dukkha-vuttike. *Dubbaṇṇo* ti, paṃsu-pisācako viya jhāmakhāṇu-vaṇṇo. *Duddasiko* ti, vijāta-mātuyā pi amanāpa-

---

[1] A. paripakkhīṇaṃ; D. *omits*. [2] C_1 -gāmiyaṃ.
[3] A. ii, 85; AA. (*Sinh.*), p. 555; PuggA. 227 (*J.P.T.S.*, 1914).
[4] A, G. kamm-. [5] *So* A, G, AA., *but* C_1, D. ucce.
[6] D. yutto. [7] *MSS.* ālokī. [8] A, D, G. uppatti.

dassano. *Okoṭimako* ti, lakuṇṭako. *Kāṇo* ti, ekakkhi[1]-kāṇo vā ubhayakkhi-kāṇo vā. *Kuṇī* ti, eka-hattha-kuṇī vā ubhaya-hattha-kuṇī vā. *Khañjo* ti, ekapāda-khañjo vā ubhaya-pāda-khañjo vā. *Pakkhahato* ti, hata-pakkho pīṭha-sappi vā. *Padīpeyyassā* ti, tela-kapallakâdinā[2] padīp' upakaraṇassa.

Evaṃ kho, mahārājā ti, ettha eko puggalo bahiddhā ālokaṃ adisvā mātu-kucchismiṃ yeva kālaṃ katvā apāyesu nibbattanto sakala-kappam[3] pi saṃsarati. So pi tamo-tama-parāyano va. Yo pana[4] kuhaka-puggalo bhaveyya, kuhakassa hi evarūpā nibbatti hotī ti vuttaṃ. Ettha ca *nīce kule paccājāto* hoti caṇḍāla-kule vā ti ādīhi āgamana-vipatti c' eva pubb' uppanna-paccaya-vipatti ca dassitā. *Daḷidde* ti ādīhi pavatta[5]-paccaya-vipatti. *Kasira-vuttike* ti ādīhi ājīv' upāya-vipatti. *Dubbaṇṇo* ti ādīhi, atta-bhāva[6]-vipatti. *Bavhâbādho*[7] ti ādīhi, dukkha-kāraṇa-samāyogo. *Na lābhī* ti ādīhi, sukha-kāraṇa-vipatti c' eva upabhoga-vipatti ca. *Kāyena duccaritaṃ* ti ādīhi, tama-parāyana-bhāvassa kāraṇa-samāyogo. *Kāyassa bhedā* ti ādīhi, samparāyika-tam' ūpagamo. Sukka-pakkho vutta-paṭipakkha-nayen' eva veditabbo.

Akkosatī[8] ti, dasahi akkosa-vatthūhi akkosati. *Paribhāsatī* ti, "kasmā tiṭṭhatha? Kiṃ tumhehi amhākaṃ kasi-kammâdīni katānī?" ti ādīhi paribhava-vacanehi paribhāsati. *Rosako*[9] ti, roseti, ghaṭṭeti. *Abyaggamanaso* ti, ekagga-citto.

2.

Dutiye: *Jiṇṇā*[10] ti, jarā-jiṇṇā. *Vuḍḍhā* ti, vayo-vuḍḍhā. *Mahallikā* ti, jāti-mahallikā. *Addhagatā* ti, addhaṃ cira-kālaṃ atikkantā. *Vayo anuppattā* ti, pacchima-vayaṃ sampattā. *Piyā manāpā* ti, raññho kira mātari matāya ayyakā taṃ mātu-ṭṭhāne ṭhatvā[11] paṭijaggi. Ten' assa ayyakāya balava-pemaṃ uppajji. Tasmā evam āha. *Haṭṭhi-ratanenā*

---

[1] A, G, AA. -acchi.
[2] AA, PPA. kapallâdino dīp-.
[3] PgA. -kappe.
[4] AA. so hi; PgA. so pana.
[5] D. PgA. pavatti.
[6] PgA. rūpa-.
[7] F. *text* bahv-.
[8] *For these terms cf.* UdA. 113, SnA. 180.
[9] *MSS.* C., *etc., omit, reading* rosetī ti, gh.
[10] *Cf.* S, iii, 1.
[11] *MSS.* ṭhapetvā.

ti, sata-sahass' agghanakena alaṅkārena alaṅkato hatthiratanaṃ nāma. Assa-ratane pi es' eva nayo. Gāma-varo pi sata-sahass' uṭṭhānaka-gāmo va. *Sabbāni tāni bhedanadhammānī* ti, tesu[1] hi kiñci kariyamānam eva bhijjati, kiñci katapariyositaṃ cakkato anapanītam eva bhijjati,[2] kiñci apanetvā bhūmiyaṃ ṭhapita-mattaṃ, kiñci tato paraṃ. Evam eva sattesu pi koci paṭisandhiṃ gahetvā marati, koci mūḷhagabbhāya marati[3] mātu-kucchito anikkhanto va, koci nikkhanta-matto, koci tato paran ti. Tasmā evam āha.

3.

Tatiye sabbaṃ uttānam eva.

4.

Catutthassa aṭṭh' uppattiko nikkhepo: Bhagavato kira paṭhama-bodhiyaṃ mahālābha-ṣakkāro udapādi bhikkhu-saṅghassa ca. Titthiyā hata-lābha-sakkārā hutvā kulesu evaṃ kathentā vicaranti: 'Samaṇo Gotamo evam āha, "mayham eva dānaṃ dātabbaṃ, na aññesaṃ dānaṃ dātabbaṃ. Mayham eva sāvakānaṃ dānaṃ dātabbaṃ, na aññesaṃ sāvakānaṃ dānaṃ dātabbaṃ. Mayham eva dinnaṃ mahapphalaṃ, na aññesaṃ dinnaṃ mahapphalaṃ. Mayham eva sāvakānaṃ dinnaṃ mahapphalaṃ, na aññesaṃ sāvakānaṃ dinnaṃ mahapphalan"' ti. Yuttan nu kho bhikkhâcāra-nissitena paresaṃ[4] bhikkhâcāranissitānaṃ catunnaṃ paccayānaṃ antarāyaṃ kātuṃ, ayuttaṃ karoti anucchavikan" ti. Sā kathā pattharamānā rājakulaṃ sampattā. Rājā sutvā cintesi: Aṭṭhānam etaṃ yaṃ Tathāgato paresaṃ lābh' antarāyaṃ kareyya. Ete Tathāgatassa alābhāya ayasāya parisakkanti. Sac' āhaṃ idh' eva ṭhatvā "mā evaṃ āvocuttha: na Satthā evaṃ kathetī" ti vadeyyaṃ, evaṃ sā kathā niruddhaṃ na gaccheyya. Imassa mahājanassa sannipatita-kāle yeva taṃ niruddhāpessāmī ti, ekaṃ chaṇa-divasaṃ[5] āgamento tuṇhī ahosi.

---

[1] A, G. -āni ṭhitesu.

[2] *So* A, G. *with* apanītaṃ; *but* C_1, D. *omit* bhijjati *and read* anapanītaṃ.

[3] *So* A, G., *but* C_1, D. *omit and read* mātari.

[4] C_1 *v.l.* D. aññesaṃ.

[5] A, G. evaṃ cha divasaṃ.

Aparena samayena mahāchaṇe[1] sampatte 'ayaŋ imassa kālo' ti nagare bheriŋ carāpesi:—"Saddhā[2] vā asaddhā vā sammādiṭṭhikā vā micchādiṭṭhikā vā geha-rakkhake dārake vā mātugāme vā ṭhapetvā avasesā ye vihāraŋ nâgacchanti, paṇṇāsaŋ daṇḍo"[3] ti. Sayam pi pāto va nahatvā kata-pātarāso sabbhâbharaṇa-paṭimandito mahatā bala-kāyena saddhiŋ vihāraŋ agamāsi. Gacchanto va cintesi: "Bhagavā, tumhe kira 'mayham eva dānaŋ dātabbaŋ'.. pe.. na aññesaŋ sāvakānaŋ dinnaŋ mahapphalan" ti evaŋ pucchituŋ ayuttaŋ. Pañham eva pucchissāmi. Pañhaŋ kathento va Bhagavā avasāne titthiyānaŋ vādaŋ bhijjissatī ti. So pañhaŋ pucchanto *kattha nu kho, bhante, dānaŋ dātabban* ti āha.

Yatthā ti, yasmiŋ puggalo cittaŋ pasīdati, tasmiŋ dātabbaŋ, tassa vā dātabban ti attho. Evaŋ vutte rājā yehi manussehi titthiyānaŋ vacanaŋ ārocitaŋ te olokesi. Te raññā[4] olokita-mattā va maṅku-bhūtā adho-mukhā pād' anguṭṭhakena bhūmiŋ lekhamānā aṭṭhaŋsu. Rājā "ekapaden' eva, bhante, hatā titthiyā" ti mahājanaŋ sāvento mahāsaddena abhāsi. Evañ ca pana bhāsitvā Bhagavā cittaŋ nāma niganṭha-celaka-paribbājakâdīsu yattha katthaci pasīdati. *Kattha pana, bhante, dinnaŋ mahapphalan?* ti pucchi. *Aññaŋ kho etan* ti, "mahārāja, aññaŋ tayā paṭhamaŋ pucchitaŋ, aññaŋ pacchā sallakkhehi etaŋ pañhaŋ. Pañha-kathanaŋ pana mayhaŋ bhāro" ti vatvā, *sīlavato kho* ti ādim āha.

Tattha *idha tyassā* ti, idha te assa. *Samupabbūḷho* ti, rāsi-bhūto. *Asikkhito* ti, dhanu-sippe asikkhito. *Akata-hattho* ti, mutthi-bandhanâdi-vasena asampādita-hattho. *Akata-yoggo* ti, tiṇa-puñja-mattikā-puñjâdīsu akata-paricayo. *Akat' ūpāsano*[5] ti, rāja-rājamahāmattâdīnaŋ adassita-sarakkhepo. *Chambhī* ti, pavedhita-kāyo.

Kāma-cchando pahīno ti ādīsu, arahatta-maggena kāma-cchando pahīno hoti, anāgāmi-maggena byāpādo, arahatta-maggen' eva thīna-middhaŋ. Tathā uddhaccaŋ dutiyena, tatiyen' eva kukkuccaŋ, paṭhama-maggena vicikicchā pahīnā hoti.

---

[1] A, G. mahājane.
[2] A. sabbā, *omitting next three words.*
[3] D. daṇḍā.
[4] A, G. raññe.
[5] *Cf.* AA. *on* A. ii, 48 *s.v.* katūp-; katasara-kkhepo dassita-sippo.

Asekkena sīlakkhandhenā ti, asekhassa sīlakkhandho asekho sīlakkhandho nāma, esa nayo sabbattha. Ettha ca purimehi catūhi padehi lokiya-lokuttara-sīla-samādhi-paññā-vimuttiyo kathitā, vimutti-ñāṇa-dassanaṃ paccavekkhaṇa-ñāṇaṃ hoti, taṃ lokiyam eva.

Issatthan[1] ti, usu-sippaṃ. *Balaviriyan* ti, ettha balaṃ nāma vāyo-dhātu, viriyaṃ kāyika-cetasika-viriyam eva. *Bhare* ti, bhareyya.[2] *Nâsūraṃ jāti-paccayā* ti, ayaṃ jāti-sampanno ti evaṃ jāti-kāraṇā asūraṃ na bhareyya. *Khanti-soraccan* ti, ettha *khantī* ti adhivāsana-khanti: *soraccan* ti arahattaṃ. *Dhammā* ti, ete dve dhammā. *Assame* ti, āvasathe. *Vivane* ti, araññā-ṭṭhāne, nirudake araññe caturassa pokkharaṇi-ādīni kāraye ti attho. *Dugge* ti, visama-ṭṭhāne. *Saṅkamanānī* ti, paṇṇāsa-hattha-saṭṭhi-hatthāni samokiṇṇa-parisuddha-vālikāni saṅkamanāni kareyya. Idāni etesu araññā-senâsanesu vasantānaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhā-cāra-vattaṃ ācikkhanto *annaṃ pānan* ti ādim āha. *Senâsanānī* ti, mañca-pīthâdīni. *Vippasannenā* ti, khīṇâsavassa dento pi sakaṅkhena kilesa-malinena cittena adatvā vippasannen' eva cetasā dadeyya. *Thanayan* ti, gajjanto. *Satakkakū* ti, patita[3]-sata-sikkharo, aneka-kūṭo ti attho. *Abhisaṅkhaccā* ti, abhisaṅkharitvā, samodhānetvā, rāsiṃ katvā. *Āmodamāno* ti, tuṭṭha-mānaso hutvā. *Pakiretī* ti, dānagge vicarati, pakiranto viya vā dānaṃ deti. *Puññadhārā* ti, aneka-dāna-cetanā-mayā puñña-dhārā. *Dātāraṃ abhivassatī* ti, yathā ākāse samuṭṭhita-meghato nikkhantā udaka-dhārā paṭhaviṃ sinehayantī tementī kiledayantī abhivassati, evam eva ayam pi dāyakassa abbhantare uppannā puñña-dhārā tam eva dātāraṃ anto sineheti, pūreti, abhisandeti. Tena vuttaṃ *dātāraṃ abhivassatī* ti.

5.

Pañcame: *Muddhâvasittānan* ti, khattiy' ābhisekena muddhāni avasittānaṃ, katâbhisekānaṃ. *Kāma-gedha-pariyuṭṭhitānan* ti, gedhena pariyuṭṭhitānaṃ, abhibhūtānaṃ. *Jana-*

---

[1] *So all* F. *text* -attaṃ.

[2] A, G. *omit* bhare ti *and read* hareyya.

[3] G. patisata; D. *omits.*

pada-tthāvariya-ppattānan ti, janapade[1] thira-bhāvaŋ pattānaŋ. *Rāja-karaṇīyānī* ti, rāja-kammāni, rājūhi kattabbakiccāni. *Tesvāhan* ti, tesu ahaŋ. *Usukkaŋ āpanno* ti, byāpāraŋ āpanno. Esa kira rājā divasassa tikkhattuŋ Bhagavato upaṭṭhānaŋ gacchati. Antarā gamanāni bahūni pi honti. Tassa nibaddhaŋ gacchato bala-kāyo mahā pi hoti appo pi. Ath' ekadivasaŋ pañcasatā corā cintayiŋsu:[2] Ayaŋ rājā aveḷāya appena balena samaṇassa Gotamassa upaṭṭhānaŋ gacchati. Antarā magge naŋ gahetvā rajjaŋ gaṇhissāmā ti. Te antarā Andhavane nilīyiŋsu. Rājāno nāma mahāpuññā honti. Atha tesaŋ yeva abbhantarato eko puriso nikkhamitvā raññō ārocesi. Rājā mahantaŋ bala-kāyaŋ ādāya Andhavanaŋ parivāretvā, te sabbe gahetvā, Andhavanato yāva nagaradvārā maggassa ubhosu passesu yathā aññamaññaŋ cakkhunā cakkhuŋ upanibandhitvā olokenti, evaŋ āsaṇṇāni sūlāni ropāpetvā sūlesu uttāsesi. Idaŋ sandhāya evam āha.

Atha Satthā cintesi: Sac' āhaŋ vakkhāmi "mahārāja, mādise Sammāsambuddhā dhura-vihāre vasante tayā evarūpaŋ dāruṇaŋ kammaŋ kataŋ, ayuttaŋ te katan" ti, ath' āyaŋ rājā mañku hutvā santhambhituŋ[3] na sakkuṇeyya. Pariyāyena dhammaŋ kathentass' eva me sallakkhessatī ti dhammadesanaŋ ārabhanto *taŋ kiŋ maññasī* ti ādīni āha.

Tattha *saddhāyiko*[4] ti, saddhātabbo, yassa tvaŋ vacanaŋ saddahasī ti attho. *Paccayiko* ti, tass' eva vevacanaŋ, yassa vacanaŋ pattiyāyasī ti attho. *Abbhasaman* ti, ākāsa-samaŋ. *Nipphoṭhento*[5] *āgacchatī* ti, paṭhavi-talato yāva Akaniṭṭhabrahmalokā sabba-satte saṇha-karaṇīyaŋ tila-cuṇṇaŋ viya karonto pi[6] āgacchati.

Aññatra dhamma-cariyāyā ti, ṭhapetvā dhamma-cariyaŋ aññaŋ kattabbaŋ n' atthi: dasa-kusala-kamma-patha-saṅkhātā dhamma-cariyā va kattabbā, bhante ti: samacariyâdīni tassa yeva vevacanāni.

Ārocemī ti, ācikkhāmi. *Paṭivedayāmī*[7] ti, jānāpemi. *Adhi-*

---

[1] *Cf.* DA. i, 250 (janapadesu dhuva-bhāvaŋ thāvara-bhāvaŋ vā patto na sakkā kenaci cāletuŋ, *etc.*); D. -su.

[2] C_1 mantayiŋsu.

[3] *MSS.* -chambhituŋ.

[4] *Cf.* DA. i, 73.

[5] C, D. nipp-.

[6] C_1, D. *omit.*

[7] *So all.* F. *text* -vedemi.

vattatī ti, ajjhottharati. *Hatthi-yuddhānī* ti, Nāḷagiri-sadise Hemakappane[1] nāge abhiruyha yujjhitabba-yuddhāni. *Gatī* ti, nibbatti. *Visayo* ti, okāso samattha-bhāvo vā. Na hi sakkā tehi jarā-maraṇaṇ paṭibāhituṇ. *Mantino mahāmattā* ti, manta-sampannā Mahosadha-Vidhura[2]-paṇḍitâdi-sadisā mahā-amaccā. *Bhūmi-gatan* ti, mahā-loha-kumbhiyo pūretvā bhūmiyaṇ ṭhapitaṇ. *Vehāsaṭṭhan* ti, camma-pasibbake pūretvā, tulā-sanghātâdīsu laggetvā c' eva niyyūhâdīsu ca pūretvā ṭhapitaṇ. *Upalāpetun* ti, aññamaññaṇ bhindituṇ, yathā dve janā ekena maggena na gacchanti, evaṇ kātuṇ.

Nabhaṇ āhaccā ti, ākāsaṇ pūretvā. *Evaṇ jarā ca maccu cā* ti, ime dve yeva pabbatā gahitā. Rāj' ovāde pana jarā āgacchati sabbaṇ yobbanaṇ vilumpamānā ti, evaṇ jarā-maraṇa-vyādhi-vipattī ti, cattāro p' ete āgatā va. *Tasmā* ti, yasmā hatthi-yuddhâdīhi jarā-maraṇaṇ jīnituṇ na sakkā, tasmā. *Saddhaṇ nivesaye* ti, saddhaṇ niveseyya, patiṭṭhāpeyyā ti.

Pañcamaṇ.

Iti Kosala-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] D. -ke. [2] A, G. Vidhūra.

IV.

MĀRA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Māra-saṇyuttassa paṭhame: *Uruvelāyaṇ*[1] *viharatī* ti, paṭividdha-sabbaññuta-ñāṇo Uruvela-gāmaṇ upanissāya viharati. *Paṭhaṁ' abhisambuddho* ti, abhisambuddho hutvā paṭhamaṇ anto satta-sattâhasmiṇ yeva. *Dukkara-kārikāyā* ti, chabbassāni-katāya dukkara-kiriyāya. *Māro Pāpimā*[2] ti, attano visayaṇ atikkamituṇ paṭipanne satte maratī ti, Māro. Pāpe niyojeti, sayaṇ vā pāpe niyutto ti, Pāpimā. Aññāni pi 'ssa Kaṇho, Adhipati, Vasavatti, Antako, Namuci, Pamattabandhū ti ādīni bahūni nāmāni. Idha pana nāmā-dvayam eva gahitaṇ. *Upasaṅkamī* ti: Ayaṇ samaṇo Gotamo mutto 'smī ti maññati. Amutta-bhāvam assa kathessāmī ti cintetvā upasaṅkami.

Tapo-kammā apakkammā ti, tapo-kammato apakkamitvā. *Aparaddho* ti, " dūre tvaṇ suddhi-maggā " ti vadati. *Amaran*[3]*-tapan* ti, amaraṇa-tapaṇ amara-bhāv' atthāya kataṇ, lūkhaṇ tapaṇ, atta-kilamath' ānuyogo. *'Sabb' ānatth' āvahaṇ hotī* ti, sabbaṇ tapaṇ mayhaṇ atth' āvahaṇ na bhavatī ti ñatvā. *Piyârittaṇ va ghammanī*[4] ti, araññe thale piy' ārittaṇ viya. Idan vuttaṇ hoti: Yathā araññe thale nāvaṇ ṭhapetvā, bhaṇḍassa pūretvā, mahājano abhirūḷho[5] piyârittaṇ gahetvā ākaḍḍheyya c' eva uppīḷeyya ca, so mahājanassa vāyāmo ekaṅgula-dvaṅgula-mattam pi nāvāya gamanaṇ asādhento niratthako

---

[1] *Cf.* UdA. 26.

[2] *Cf.* SnA. i, 44 (sangīti-kārānaṇ etaṇ vacanaṇ); UdA. 325, 367.

[3] F. *text* aparaṇ.

[4] *So I conjecture for* dhammani *of* F. *text* and D. *and* vammani *of Sinh. text, MSS. and eds. Cf. infra* S. i, 143 *and* K.S. i, 129 *n.*

[5] A, G. -jano . . -rūḷhe; D. -jano . . . -rūhitva.

bhaveyya na atth' āvaho, evam eva ahaṃ 'sabbaṃ amara-tapaṃ anatth' āvahaṃ hotī' ti ñatvā vissajjesin ti.

Idāni tam amara-tapaṃ pahāya yena maggena Buddho jāto taṃ dassento *sīlan* ti ādim āha. Tattha sīla-vacanena sammā-vācā-kammant' ājīvā gahitā. *Samādhinā*, sammā-vāyāma-sati-samādhayo. *Paññāya*, sammā-diṭṭhi-saṅkappā. *Maggaṃ bodhāya bhāvayan* ti, imaṃ aṭṭhangikaṃ ariya-maggaṃ bodh' atthāya bhāvayanto. Ettha ca *bodhāyā* ti, magg' atthāya. Yathā hi yāgu-tthāya yāgum eva pacanti, pūv' atthāya pūvam eva pacanti, na aññaṃ kiñci karonti, evam maggam eva magg' atthāya bhāveti. Ten' āha *maggaṃ bodhāya bhāvayan* ti. *Paramaṃ suddhin* ti, arahattaṃ. *Nihato* ti, tvaṃ mayā nihato parājito.

2.

Dutiye: *Ratt' andhakāra-timisāyan*[1] ti, ratti-andha-bhāva-karaṇe mahātame, caturange tamasi. *Abbhokāse*[2] *nisinno hotī* ti, gandha-kuṭito nikkhamitvā caṅkamana-koṭiyaṃ pāsāna-phalake mahācīvaraṃ sīse ṭhapetvā padhānaṃ pariganhamāno nisinno hoti. Nanu ca Tathāgatassa abhāvito vā maggo[3] appahinā vā kilesā appaṭividdhaṃ vā akuppaṃ asacchikato vā nirodho n' atthi? Kasmā evam akāsī ti? Anāgata[4]-kula-puttānaṃ aṅkus' atthaṃ. 'Anāgata[5]-kula-puttā, mayā gata-maggaṃ āvajjitvā, abbhokāsa-vāsaṃ vasitabbaṃ maññamānā, padhāna-kammaṃ karissantī' ti sampassamāno Satthā evam akāsi. *Mahā* ti, mahanto. *Ariṭṭhako* ti, kāḷako. *Maṇī* ti, pāsāno. *Evam assa sīsaṃ hotī* ti, evarūpaṃ tassa kāḷa-vaṇṇaṃ kūṭâgāra-ppamāṇaṃ mahāpāsāna-sadisaṃ sīsaṃ hoti.

Subhâsubhan ti, dīgham addhānaṃ saṃsaranto sundar' āsundaraṃ vaṇṇaṃ katvā āgato 'sī ti vadati. Athavā *saṃsāran* ti, saṃsaranto āgacchanto. *Dīgham addhānan* ti, Vasavatti-ṭṭhānato yāva Uruvelāya dīgha-maggaṃ: pure[6] bodhāya vā

---

[1] *Cf.* UdA. 66, 354.

[2] *So* A, G, C_1 *v.l.*, Ud, UDA. *always*; *texts*, C_1, D. ajjh-, *but below* abbh-.

[3] C. maggango.

[4] D. anāgate . . . akusatthaṃ anāsatthaṃ.

[5] D. -gate.

[6] A, C, G. mude bodhiyā.

chabbassāni dukkara-kārika-samaya-saṅkhātaṃ dīgha-kālaṃ. *Vaṇṇaṃ katvā subhâsubhan* ti, sundaraṃ ca asundaraṃ ca nānā-ppakāraṃ vaṇṇaṃ katvā, aneka-vāraṃ mama santikaṃ āgato 'sī ti attho. So kira vaṇṇo nāma n' atthi yena vaṇṇena Māro vihiṃsak' atthāya Bhagavato santikaṃ na āgata-pubbo. Tena naṃ Bhagavā evam āha. *Alaṃ te tenā* ti, alaṃ tuyhaṃ etena, Māra, vihiṃs' ākāra-dassana-byāpārena.

3.

Tatiye: *Susaṃvutā* ti, supihitā. *Na te Māra vasânugā*[1] ti, Māra, te tuyhaṃ vasânugā na honti. *Na te Mārassa paddhagū*[2] ti, te tuyhaṃ Mārassa paddhacarā,[3] sissā, antevāsikā na honti.

4.

Catutthe: *Yoniso manasikārā* ti, upāya-manasikārena. *Yoniso sammappadhānā* ti, upāya-viriyena kāraṇa-viriyena. *Vimuttī* ti, arahatta-phala-vimutti. *Ajjhabhāsī* ti, ayaṃ attanā viriyaṃ katvā, arahattaṃ patvā pi na tussati. Idāni aññesam pi pāpuṇāthā ti ussāhaṃ karoti. *Paṭibāhessāmi nan* ti cintetvā abhāsi.

Māra-pāsenā ti, kilesa-pāsena. *Ye dibbā ye ca mānusā* ti, ye dibbā kāma-guṇa-saṅkhātā mānusā kāma-guṇa-saṅkhātā ca Māra-pāsa nāma atthi, sabbehi tehi tvaṃ baddho ti vadati. *Māra-bandhana-baddho 'sī* ti, Māra-bandhanena baddho, Māra-bandhane vā baddho. *Na nu samaṇa mokkhasī* ti, samaṇa, tvaṃ mama visayato na muccissasī ti.

5.

Pañcame: *Mutto 'han* ti, mutto ahaṃ. Purimaṃ suttaṃ anto vasse vuttaṃ, idaṃ pana pavāretvā vuttha-vassa-kāle. *Cārikan* ti, anupubba-gamana-cārikaṃ: divasaṃ[4] yojana-

---

[1] Sn. 1095.

[2] *Both texts* paccagu; G. sace; B. saccagu; A, C_1, D. baddhagu.

[3] *MSS., etc.*, bandhacarā; D. bandhavarā; *cf.* S. i, 144; SnA. 597 (=paddhacarā, paricārakā, sissā) *and Pāli Dict., s.v.*

[4] C. pavāretvā divase.

paramaṇ gacchantā carathā ti vadati. *Ma ekena dve* ti, eka-maggena dve janā mā agamattha. Evaṇ hi gatesu ekasmiṇ dhammaṇ desente, ekena tuṇhī-bhūtena ṭhātabbaṇ hoti. Tasmā evam āha. *Ādikalyāṇan*[1] ti, ādimhi kalyāṇaṇ sundaraṇ bhaddakaṇ. Tathā majjha-pariyosānesu.[2] Ādi-majjha-pariyosānaṇ[3] nām' etaṇ sāsanassa ca desanāya ca vasena duvidhaṇ. Tattha sāsanassa sīlaṇ ādi, samatha-vipassanā-maggo majjhaṇ, phala-nibbānāni pariyosānaṇ: sīla-samādhayo vā ādi, vipassanā-maggo majjhaṇ, phala-nibbānāni pariyosānaṇ:[4] sīla-samādhi-vipassanā vā ādi, maggo majjhaṇ, phala-nibbānāni ca[5] pariyosānaṇ. Desanāya pana catuppadikāya gāthāya paṭhama-pādo ādi, dutiya-tatiyā majjhaṇ, catuttho pariyosānaṇ: pañca-pada-chappadānaṇ paṭhama-pādo ādi, avasāna-pādo pariyosānaṇ, avasesā majjhaṇ. Ekânusandhika-suttassa nidānaṇ ādi, 'idam avocā' ti pariyosānaṇ, sesaṇ majjhaṇ. Anekânusandhikassa majjhe bahū pi anusandhī majjham eva, nidānaṇ ādi, 'idam avocā' ti pariyosānaṇ.

Sâtthan ti, sâtthakaṇ katvā desetha. *Sabyañjanan* ti,[6] byañjanehi c' eva padehi ca paripūraṇ katvā obhāsetha. *Kevala-paripuṇṇan* ti, sakala-paripuṇṇaṇ. *Parisuddhan* ti, nirupakkilesaṇ. *Brahmacariyan* ti, sikkhā[7]-ttaya-saṅgahaṇ sāsana-brahmacariyaṇ. *Pakāsethā* ti, āvikarotha. *Appa-rajakkha-jātikā* ti, paññā-cakkhumhi appa-kilesa-raja-sabhāvā, dukūla-sāṇiyā paṭicchannā viya, catu-ppadika-gāthā-pariyosāne arahattaṇ pattuṇ samathā sattā santī ti attho. *Assavanatā*[8] ti, assavanatāya. *Parihāyantī* ti, alābha-parihāniyā dhammato parihāyanti. *Senāni-nigamo*[9] ti, paṭhama-kappikānaṇ senāya niviṭṭh' okāse patiṭṭhita-gāmo: Sujātāya vā pitu Senāni[10] nāma nigamo. *Ten' upasaṅkamissāmī* ti, nâhaṇ tumhe uyyojetvā, pariveṇâdīni kāretvā, upaṭṭhākâdīhi

---

[1] *For this section cf.* DA. i, 175; SnA. 444.
[2] A, G. *omit* -su.
[3] A, G. -sānā.
[4] C_1 *omits this sentence.*
[5] *So* A, G.
[6] C, *v.l.*, D, G. sabb-.
[7] D. sikkhatt-.
[8] A, G. assavantā.
[9] *So Sinh. text* C_1, JA. i, 68; UdA. 54, *but* F. *text*; Vin. i, 21, senā-nig.
[10] *Cf.* JA. i, 68, Senāni-nigame Senāni-kuṭimbikassa gehe nibbattā Sujātā nāma dārikā. A, G. Senāni-nig.; D. Senā nāma nig.

paricariyamāno viharissāmi, tiṇṇaṇ pana jaṭilānaṇ aḍḍh' uḍḍhāni pāṭihāriya-sahassāni dassetvā dhammam eva upasaṅkamissāmi. *Ten' upasaṅkamī* ti, ayaṇ samaṇo Gotamo, mahāyuddhaṇ vicārento viya, 'ma ekena dve agamatha, dhammaṇ desethā' ti saṭṭhi jane uyyojeti. Imasmiṇ pana ekasmim pi dhammaṇ desente mayhaṇ citt' assādaṇ n' atthi, evaṇ bahusu desentesu kuto bhavissati? Paṭibāhissāmi nan ti cintetvā upasaṅkami.

6.

Chaṭṭhe: *Soṇḍikā-kilañjā*[1] ti, surā-kārakānaṇ piṭṭha-pattharaṇa-kilañjā.[1] *Kosālikā*[2] *kaṃsa-pātī* ti, Kosala-raññο rathacakka-ppamāṇā paribhoga-pāti. *Gaḷagaḷāyante* ti, gajjante. *Kammāra-gaggariyā* ti, kammār' uddhana-panāḷiyā. *Dhamamānāyā* ti, tassa vātena pūriyamānāya.

Iti viditvā ti: Samaṇo Gotamo padhānam anuyutto sukhena nisinno. Ghaṭṭāyissāmi nan ti vutta-ppakāraṇ attabhāvaṇ māpetvā padhāna-bhūmiyaṇ ito c' ito ca saṇsarantaṇ vijullatā lokena disvā, Ko nu kho eso satto? ti āvajjamāno, Māro ayan ti evaṇ viditvā.

Suñña-gehānī ti, suññâgārāni. *Seyyo*[3] ti, seyy' atthāya. Ṭhassāmi, caṅkamissāmi, nisīdissāmi, nipajjissāmī ti, etad atthāya yo suññâgārāni sevatī ti attho. *So muni attasaṇyato* ti, so buddha-muni hattha-pāda-kukkucc' ābhāvena saṇyatattabhāvo. *Vossajja careyya tattha so* ti, so tasmiṇ attabhāve ālayaṇ nikantiṇ vossajjitvā pahāya careyya. *Paṭirūpaṇ hi tathā-vidhassa tan* ti, tādisassa taṇ saṇṭhitassa buddha-munino taṇ attabhāve nikantiṇ vossajjitvā caraṇaṇ nāma paṭirūpaṇ, yuttaṇ, anucchavikaṇ. *Carakā* ti, sīha-byagghâdikā sañcaraṇa-sattā. *Bheravā*[4] ti, saviññāṇaka-aviññāṇaka-bheravā. Tattha saviññāṇaka sīha-byagghâdayo, aviññāṇakā ratti-bhāge khāṇu-vammikâdayo. Te pi hi tasmiṇ kāle yakkhā viya upaṭṭhahanti, rajju-valliyādīni sappā[5] viya upaṭṭhahanti. *Tatthā* ti, tesu bheravesu

---

[1] *Sinh. text and Comy.* -an, *but cf.* M. i, 228.
[2] S. *t.* C_1 Kosal-.
[3] *So* F. *t. and* S. *t.*; C_1 seyyā.
[4] *Cf.* Nidd. 370, 467.
[5] C. sabbāni sappā.

suññâgāra-gato buddha-muni loma-calana-mattakam pi na karoti.

Idāni aṭṭhāna-parikappaṇ dassento *nabhaṇ phaleyyā* ti ādim āha. Tattha *phaleyyā* ti, kāka-padaṇ viya hīra-hīraso phaleyya. *Caleyyā* ti, pokkhara-patte vāta-hato[1] udaka-bindu viya caleyya. *Sallam pi ce urasi pakampayeyyun* ti, tikhiṇā satti-sallaṇ ce pi urasmiṇ cāreyyuṇ. *Upadhīsu* ti, khandh' ūpadhīsu. *Tāṇaṇ na karotī* ti, tikhiṇe salle urasmiṇ cārayamāne bhayena gumb' antara-kandarâdīni pavisantā tāṇaṇ karonti nāma. Buddhā pana samucchinna-sabba-bhayā evarūpaṇ tāṇaṇ nāma na karonti.

7.

Sattame: *Pāde pakkhāletvā* ti, utuṇ gāhāpan' atthaṇ dhovitvā. Buddhānaṇ pana sarīre rajojallaṇ na upalimpati. Udakam pi pokkhara-patte pakkhittaṇ viya vivattitvā[2] gacchati. Api ca kho pāde dhovitvā pavisanaṇ pabbajitānaṇ vattaṇ. Tattha Buddhānaṇ vatta-bhedo nāma n' atthi. Vatta-sīse pana ṭhatvā dhovanti. Sace hi Tathāgato n' eva nahāyeyya, na pāde dhoveyya, " n' āyaṇ manusso " ti vadeyyuṇ. Tasmā manussa-kiriyaṇ amuñcanto dhovati. *Sato sampajāno* ti, soppa-pariggāhakena sati-sampajaññena samannāgato: *Upasaṅkamī* ti, 'samaṇa Gotamo, sabba-rattiṇ ajjhokāse caṅkamitvā, gandha-kūṭiṇ pavisitvā, niddāyati. Ativiya sukha-sayito bhavissati. Ghaṭṭayissāmi nan' ti cintetvā upasaṅkami.

Kiṇ soppasī ti, " kiṇ supasi, kiṇ soppaṇ nām' idaṇ tavā ?" ti vadati. *Kinnu soppasī*[3] ti, kasmā nu supasi ? *Dubbhato*[4] *viyā* ti, bhato[5] viya, visaññī viya ca. *Suññam agāran* ti, " suññaṇ me gharaṇ laddhan 'ti soppasī ?" ti vadati. *Suriye uggate* ti, suriyamhi uṭṭhite. Idāni hi aññe bhikkhū sammaj-

---

[1] A, G. pata-yato. [2] A, G. vivattetvā.

[3] *So all, but* F. *t.* suppasi.

[4] *So Sinh. text and* Windisch (K.S. i, 134 *n.*); F. *t.* dubbhayo (*v.l.* dubbhato); *all Comy.* dubbhago (*? for* dubbhako).

[5] *I conjecture* bhato *for* mato *of all Comy., which agrees with* dubbhato *and context of the passage.*

janti, pāniyaŋ upaṭṭhapenti, bhikkhā-cārā-gamaṇa-sajjā bhavanti. Tvaŋ kasmā soppasi yeva? *Jālinī*[1] ti, tayo bhave ajjhottharitvā ṭhitena 'ajjhattikass' upādāya aṭṭhārasa[2] taṇhā vicaritānī 'ti ādinā tena tena attano koṭṭhāsa-bhūtena jālena jālinī. *Visattikā* ti, rūpâdīsu tattha tattha visattatāya visa-mūlatāya visa-paribhogatāya ca visattikā. *Kuhiñci netave* ti, katthaci netuŋ.[3] *Sabb' ūpadhīnaŋ parikkhayā* ti, sabbesaŋ khandha-kiles' ābhisaṅkhāra-kāma-guṇa-bhedānaŋ upadhīnaŋ parikkhayā. *Kiŋ tav' ettha, Māro* ti, Māra, tuyhaŋ kiŋ ettha? Kasmā tvaŋ, uṇha-yāguyaŋ nilīyituŋ asakkontī khuddaka-makkhikā viya, ant' anten' eva ujjhāyanto āhiṇḍasī? ti.

8.

Aṭṭhamaŋ Devatā-saŋyutte[4] vuttam eva.

9.

Navame: *Appaŋ va bhiyyo* ti, bhiyyo jīvanto aparaŋ vassasataŋ jīvituŋ na sakkoti: paṇṇāsaŋ vā saṭṭhi vā vassāni jīvati. *Ajjhabhāsī* ti, 'samaṇo Gotamo manussānaŋ "appam āyū" ti katheti. Dīgha-bhāvam assa kathessāmī' ti abhibhavitvā abhāsi.

Na naŋ hīḷe ti, taŋ āyuŋ appakaŋ idan ti hīḷeyya. *Khīramatto 'vā* ti, yathā daharo kumāro uttāna-seyyako khīraŋ pivitvā dukūla-cumbaṭake nipanno asaññī viya niddāyati, kassaci āyuŋ appaŋ[5] vā dīghaŋ vā ti na cinteti, evaŋ sappuriso.[6] *Careyyâditta-sīso 'vā* ti, āyuŋ parittan ti ñatvā pajjalita-sīso viya careyya.[7]

10.

Dasame: *Nemi 'va*[8] *ratha-kubbaran* ti, yathā divasaŋ gacchantassa rathassa cakka-nemi kubbaraŋ anupariyāyati, na vijahati, evaŋ āyu anupariyāyati.

---

[1] *Cf.* Dhp. 180; DhpA. iii, 197; AA. *on* A. ii, 211.
[2] B. aṭṭhasata.
[3] DhpA. [kena padena nessatha?]
[4] *Cf.* I, 2, 2.
[5] A, G. āyuŋ kappaŋ.
[6] A, G. asappuriso.
[7] *Cf. supra* I, 3, 1; Nidd. i, 119.
[8] D. ca.

II. DUTIYA-VAGGA.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Nisinno* ti, pubbe vutta-nayen' eva padhānaṇ pariganhanto nisinno. Māro pi 'ssa sukhanisinna-bhāvaṇ ñatvā ' ghaṭṭayissami nan ' ti upasaṅkamanto. *Padālesī* ti, pabbata-piṭṭhe ṭhatvā pavijjhi. Pāsāṇā nirantaraṇ aññamaññaṇ abhihaṇantā patanti.

Kevalan ti, sakalaṇ. *Sabban* ti, tass' eva vevacanaṇ.

2.

Dutiye: *Vicakkhu-kammāyā* ti, parisāya paññā-cakkhuṇ vināsetu-kamyatāya. Buddhānaṇ pan' esa paññā-cakkhuṇ vināsetuṇ na sakkoti. Parisāya bherav' ārammaṇaṇ sāvento vā dassento vā sakkoti. *Vijitāvī nu maññasī* ti, kinnu tvaṇ ' vijita-vijayo ahan ' ti maññasi ? Mā evaṇ maññi. N' atthi tava jayo. *Parisāsū* ti, aṭṭhasu parisāsu. *Balappattā* ti, dasa-bala-ppattā.

3.

Tatiye: *Mandiyā nū* ti, mand' ātimanda[1]-bhāvena momūhabhāvena. *Udāhu kāveyya-matto* ti, udāhu, yathā kavi kabbaṇ cintento tena kabba-karaṇena matto sayati, evaṇ sayasi ?[2] *Sampacurā* ti, bahavo. *Kim idaṇ soppas' evā* ti, kasmā idaṇ soppaṇ soppasi yeva ? *Atthaṇ sameccā* ti, atthaṇ samāgantvā, pāpuṇitvā. Mayhaṇ hi asaṅgaho nāma saṅgahavipanno vā attho n' atthi. *Sallan* ti, tikhiṇaṇ satti-sallaṇ. *Jaggaṇ na saṅke* ti, yathā ekacco sīha-pathâdīsu jagganto saṅkati, tathā ahaṇ jagganto pi na saṅkāmi. *Na pi bhemi sotun* ti, yathā ekacco sīha-pathâdīsu supituṇ bhāyati, evaṇ ahaṇ supituṇ pi na bhāyāmi. *Nânutapanti*[3] *maman* ti, yathā ācariyassa vā antevāsikassa vā aphāsuke jāte uddesa-pari-

---

[1] *MSS.* mandati.

[2] *Cf. on text* 196 (kāveyya-mattā =kāveyya-kabba-karaṇa-mattā), *hence I follow the praiseworthy emendation of* C_1 (*for* yathā kathitabbaṇ cintento tena kattabba-karaṇena matto sayati, evaṇ sati *of MSS.*, C, D.).

[3] *Sinh. t.* patanti.

pucchāya ṭhitattā antevāsiŋ[1] ratti vā divā vā atikkamantā anutapanti, evaŋ maŋ[2] nânutapanti, na hi mayhaŋ kiñci apariniṭṭhita-kammaŋ nāma atthi. Ten' ev' āha *hāniŋ na passāmi kuhiñci loke* ti.

4.

Catutthe: *Anurodha-virodhesū* ti, rāga-paṭighesu. *Mâsajjittho*[3] *tad ācaran* ti, evaŋ dhamma-kathaŋ ācaranto mā laggi. Dhamma-kathaŋ kathentassa hi ekacce sādhu-kāraŋ dadanti: tesu rāgo uppajjati. Ekacce asakkaccaŋ suṇanti: tesu paṭigho uppajjati. Iti dhamma-kathiko anurodha-virodhesu sajjati nāma. Tvaŋ evaŋ mâsajjitthā ti vadati. *Yad aññaŋ anusāsatī* ti, yaŋ aññaŋ anusāsati taŋ *sambuddho hit' ānukampī*, hitena anukampati. Yasmā ca hit' ānukampī tasmā *anurodha-virodhehi vippamutto Tathāgato* ti.

5.

Pañcame: Ākāse carante pi bandhatī ti, *antalikkhacaro*. *Pāso* ti, rāga-pāso. *Mānaso* ti, mānasa-sampayutto.

6.

Chaṭṭhe: *Pañcannaŋ upādāna-kkhandhānaŋ upādāyā* ti, pañca upādāna-kkhandhe ādiyitvā. Sabhāva-sāmaññā-lakkhaṇa-vasena nānā-ppakārato vibhajitvā dassento, *sandassetī*[4] ti, khandhānaŋ sabhāva-lakkhaṇâdi dasseti. *Samādāpetī* ti, gaṇhāpeti. *Samuttejetī* ti, samādānamhi ussāhaŋ janeti. *Sampahaŋsetī* ti, paṭividdha-guṇena vodāpeti jotāpeti. *Aṭṭhikatvā*[5] ti, aṭṭhikaŋ katvā, 'ayaŋ no attho adhigantabbo'[6] ti, evaŋ sallakhetvā: tāya desanāya aṭṭhikā hutvā. *Manasikatvā* ti, citte ṭhapetvā. *Sabba-cetaso*[7] *samannāharitvā* ti,

---

[1] A, D, G. -vāsi. [2] A, G. mayhaŋ.

[3] F, S. *texts* mā sajj-; *but Comy.* mâsajj-. *Cf.* JA. i, 377 (asajjittho = satto, āsatto, laggo ahosī ti).

[4] *For these verbs in different applications see* SnA. 446; DA. 300; UdA. 242, 388.

[5] *Cf.* UdA. 389, *which reads* adhikicca. A, G. aṭṭhiŋ katvā.

[6] A, G. ayaŋ nāma adhig-. *I follow* UdA. C_1 ayaŋ nāma adhig. attho.

[7] A, G. sabbaŋ cetasā.

sabbena tena kamma-kāraka-cittena samannāharitvā. *Ohita-sotā* ti, ṭhapita-sotā. *Ajjhokāse nikkhittā* ti, otāpan' atthāya ṭhapitā.

Rūpaṃ vedayitaṃ saññaṃ ti, ete rūpâdayo tayo khandhe. *Yañ ca saṅkhataṃ* ti, iminā saṅkhāra-kkhandho gahito. *Evaṃ tattha virajjatī* ti, evaṃ so 'ahaṃ na homi, etaṃ mayhaṃ na hotī' ti passanto tesu khandhesu virajjati. *Khemattaṃ* ti, khemī-bhūtaṃ atta-bhāvaṃ: iminā phala[1]-lakkhaṇaṃ dasseti. *Ayvesaṃ* ti, bhava-yoni-gati-ṭhiti-sattâvāsa-saṅkhātesu sabba-ṭṭhānesu pariyesamānā. *Najjhagā* ti, na passī[2] ti.

7.

Sattame: *Phassâyatanānaṃ*[3] ti, saṅjāti-samosaraṇ' atthena cha-dvārikassa phassassa āyatanānaṃ. *Bhaya-bherava-saddaṃ* ti, megha-dundubhi-asanipāta-sadda-sadisaṃ bhaya-janaka-saddaṃ. *Paṭhavi maññe udrīyatī*[4] ti, ayaṃ mahāpaṭhavī paṭa-paṭa-saddaṃ kurumānā viya ahosi.

Ettha loko 'dhimucchito ti, etesu chasu ārammaṇesu loko adhimucchito. *Māra-dheyyaṃ* ti, Mārassa ṭhāna-bhūtaṃ te-bhūmaka-vaṭṭaṃ.

8.

Aṭṭhame: *Pāhuṇakāni*[5] *bhavantī* ti, tathārūpe nakkhatte tattha tattha pesetabbāni paheṇakāni[6] bhavanti āgantuka-paṇṇâkāra-dānāni vā. Sayaṃ jānitvā chaṇa-divaso kir' eso ti samavaya-jāti-gotta kumārakā tato tato sannipatanti. Kumārikāyo pi attano attano vibhav' ānurūpena alaṅkatā tahaṃ tahaṃ vicaranti. Tattha kumārikāyo pi yathā-rucikānaṃ kumārakānaṃ paṇṇâkāraṃ pesenti, kumārakā pi kumārikānaṃ. Aññasmiṃ asati antamaso mālā-guḷena pi parikkhipanti. *Anvāviṭṭhā* ti, anupaviṭṭhā. Taṃ divasaṃ kira

---

[1] *So* A, C_1, G., *but* D. pana-.

[2] D. passati.

[3] *Cf.* DA. i, 124.

[4] *So* A, G, *and texts*; C_1 udriyati; D. uddriyati. *Cf.* IV, 3, 2.

[5] *Cf.* DA. i, 267 (pāhuṇe ti pāhuṇakānaṃ kata-bhatte, paṇṇâkāra-bhatte vā).

[6] A, G. pahonakāni.

pañca-sata-kumāriyo uyyāna-kīlaŋ gacchantiyo paṭipathe Satthāraŋ disvā chaṇa-pūvaŋ dadeyyuŋ. Satthā tāsaŋ dān' ānumodan' atthaŋ pakiṇṇaka[1]-dhamma-desanaŋ deseyya. Desanā-pariyosāne sabbā pi sotâpatti-phale patiṭṭhaheyyuŋ. Māro 'tāsaŋ sampattiyā antarāyaŋ karissāmī' ti anvāvisi. Pāliyaŋ pana *mā samaṇo Gotamo piṇḍaŋ alatthā* ti ettakaŋ yeva vuttaŋ ti. Kim pana Satthā Mār' āvaṭṭanaŋ ajānitvā paviṭṭho? ti. Āma, ajānitvā. Kasmā? Anāvajjanatāya. Buddhānaŋ hi asuka-ṭṭhāne 'bhattaŋ labhissāma, na labhissāmā' ti āvajjanaŋ na anucchavikaŋ. Paviṭṭho pana manussānaŋ upacāra-bhāvaŋ disvā, 'kiŋ idan?' ti āvajjanto ñatvā, 'āmis' atthaŋ Mār' āvaṭṭanaŋ bhinditum pi ananucchavikan' ti abhinditvā va nikkhanto. *Upasaṅkamī* ti, amitta-vijayena viya tuṭṭho sakala-gāme kaṭacchu-mattam pi bhattaŋ alabhitvā gāmato nikkhamantaŋ Bhagavantaŋ gāmiya-manussa-vesene upasaṅkami. *Tathâhaŋ karissāmī* ti, idaŋ so musā bhāsati. Evaŋ kir' assa ahosi: Mayā evaŋ vutte puna pavisissati. Atha naŋ gāma-dārakā 'sakala-gāme caritvā, katacchu-bhikkham pi alabhitvā, gāmato nikkhamma puna paviṭṭho 'sī' ti ādīni vatvā uppaṇḍessantī ti. Bhagavā pana 'sac' āyaŋ maŋ evaŋ viheṭhissati muddham ass' eva sattadhā phalissatī' ti tasmiŋ anukampāya apavisitvā gāthadvayam āha.

Tattha *pasavī*[2] ti, janesi, nipphādesi.[3] *Āsajjanan*[4] ti, āsādetvā,[5] ghaṭṭetvā. *Na me pāpaŋ vipaccatī* ti, mama pāpaŋ na paccati, nipphalaŋ etan ti. Kinnu tvaŋ evaŋ maññasi?[6] Atthi tayā katassa pāpassa phalan ti dīpeti. *Kiñcanaŋ*[7] ti, maddituŋ samatthaŋ rāga-kiñcanâdi-kilesa-jātaŋ. *Ābhassarā yathā* ti, yathā Ābhassarā devā sappītika-jjhānena[8] yāpentā pīti-bhakkhā nāma honti, evaŋ bhavissāmā[9] ti.

---

[1] *Cf.* DhpA. iii, 257; UdA. 419 *and n.*

[2] A. passavi; G. passāvi.

[3] A, G. nippā-.

[4] *So all, but* C_1 āsajja (*ger.*).

[5] A, G. asād-.

[6] C, D. *add* mā evaŋ maññasi.

[7] *Cf.* Dhp. 200; DhpA. iii, 258; UdA. 119, 387; S. iv, 297; JA. vi, 54.

[8] D. sappi-kajjhān- (?). [*Cf. on* vi, i, 3.]

[9] A, G. -mī.

9.

Navame: *Nibbāna-paṭisayyuttāyā* ti, nibbānaṇ apadisitvā pavattāya. *Haṭa-haṭa-keso* ti, purima-kese pacchato pacchima-kese purato vāma-passa-kese dakkhiṇato dakkhiṇa-passakese vāmato pasāritvā pasāritvā vippakiṇṇa-keso. *Mama cakkhu-samphassa-viññāṇâyatanan* ti, cakkhu-viññāṇena sampayutto cakkhu-samphasso pi viññāṇ' āyatanam pi mam' evā ti. Ettha ca cakkhu-samphassena viññāṇa-sampayuttakā dhammā gahitā, viññāṇ' āyatanena sabbāni pi cakkhu-dvāre uppannāni āvajjanâdi viññāṇāni. Sota-dvārâdisu pi es' eva nayo. Mano-dvāre pana *mano* ti, sâvajjanakaṇ bhavangacittaṇ. *Dhammā* ti, ārammaṇa-dhammā. *Mano-samphasso* ti, sâvajjanena bhavangena sampayutta-phasso. *Viññāṇâyatanan* ti, javana-cittaṇ. Tad ārammaṇam pi vaṭṭati.

Tav' eva, Pāpima, cakkhun ti, yaṇ loke timira-kācâdīhi upaddutaṇ aneka-rog' āyatanaṇ uppakka[1]-vipakkaṇ antamaso kāṇa-cakkhum pi sabbaṇ taṇ tav' eva bhavatu. Rūpâdīsu pi es' eva nayo.

Yaṇ vadantī ti, yaṇ bhaṇḍakaṇ 'mama idan' ti vadanti.[2] *Ye vadanti maman ti cā* ti, ye ca puggalā 'maman' ti vadanti. *Ettha ce*[3] *te mano atthī* ti, etesu ca[4] ṭhānesu yadi cittaṇ atthi. *Na me samaṇa mokkhasī* ti, samaṇa, mayhaṇ visayato na muñcissasi. *Yaṇ vadantī* ti, yaṇ bhaṇḍakaṇ vadanti. *Na taṇ mayhaṇ ye vadantī* ti, ye pi puggalā evaṇ vadanti, na te ahaṇ. *Na me maggam pi dakkhasī* ti, bhava-yoni-gati-ādīsu mayhaṇ gata-maggam pi na passasī ti.

10.

Dasame: *Ahanaṇ aghātayan* ti, ahananteña aghātayantena. *Ajinaṇ ajāpayaṇ* ti, parassa dhana-jāniṇ akarontena akārāpentena. *Asocaṇ asocāpayan*[5] ti, asocantena asocāpayantena. Iti Bhagavā adhammika-rājūnaṇ vijite daṇḍa-kara-pīlite manusse disvā kāruñña-vasena evaṇ cintesi.

---

[1] *MSS.* upakka-; C. opakka-.

[2] C_1 bhaṇḍaṇ taṇ mama idan ti ye vadanti.

[3] *S. text*, A, G. ca te; D. c' ete.

[4] A, G. ca te.

[5] F. *text* asocayaṇ.

Upasaṅkamī ti, samaṇo Gotamo sakkā nu kho rajjaŋ kāretun ? ti cintesi. Rajjaŋ kāretu-kāmo bhavissati, rajjañ ca nām' etaŋ pamāda-ṭṭhānaŋ rajjaŋ kārente sakkā otāraŋ labhituŋ. Gacchāmi, ussāham assa janessamī ti cintetvā upasaṅkami. *Iddhi-pādā* ti, ijjhanaka[1]-koṭṭhāsā. *Bhāvitā*[2] ti, vaḍḍhitā. *Bahulīkatā* ti, punappunaŋ katā. *Yānikatā* ti, yutta-yānaŋ viya katā. *Vatthu-katā* ti, patiṭṭh' atthena vatthu-katā. *Anuṭṭhitā* ti, avijahitā, niccânubandhā. *Paricitā* ti, sātacca-kiriyāya suparicitā katā, issāsassa avirādhita-vedhi-hattho viya. *Susamāraddhā* ti, suṭṭhu samāraddhā paripuṇṇa-bhāvanā. *Adhimucceyyā* ti, cinteyya. *Pabbat' assā* ti, pabbato bhaveyya.

Dvittā vā ti, tiṭṭhatu eko pabbato dvikkhattum pi tāva mahanto suvaṇṇa-pabbato ekassa n' ālaŋ na pariyanto ti attho. *Iti vidvā samaŋ care* ti, evaŋ jānanto samaŋ careyya. *Yato nidānan* ti, dukkhaŋ nāma pañca-kāmaguṇa-nidānaŋ. Taŋ yato nidānaŋ hoti evaŋ *yo addakkhi. Kathaŋ nameyyā* ti, so jantu tesu dukkhassa nidāna-bhūtesu kāmesu kena kāraṇena nameyya ? *Upadhiŋ viditvā* ti, kāma-guṇ' ūpadhiŋ. *Sango* eso, lagganam etan ti, evaŋ viditvā. *Tass' eva jantu vinayāya*[3] *sikkhe* ti, tass' eva upadhissa vinayāya sikkheyya.[4]

III. TATIYA-VAGGA (UPARI-PAÑCA).

1.

Tatiya-vaggassa paṭhame: *Jaṭ' aṇḍuvenā* ti, jaṭā-cumbaṭakena. *Ajina-kkhipa-nivattho* ti, sa-khuraŋ ajina-cammaŋ ekaŋ nivattho, ekaŋ pāruto. *Udumbara-daṇḍan* ti, appiccha-bhāva-pakāsan' atthaŋ īsakaŋ vaṅkaŋ udumbara-daṇḍaŋ gahetvā. *Etad avocā* ti, loke brāhmaṇassa vacanaŋ nāma sussūsanti. Brāhmaṇesu pi pabbajitassa, pabbajitesu pi mahallakassā ti. Mahallaka-brāhmaṇa-pabbajita-vesaŋ gahetvā, padhāna-bhūmiyaŋ kammaŋ karonte bhikkhū upasaṅkamitvā, hatthaŋ ukkhipitvā, etaŋ *dahara bhavanto* ti

---

[1] *Cf.* VM. 384; A, C_1, G. *add* -jjhāna-.

[2] *Cf.* UdA. 323; Pts. i, 172.

[3] D. vineyyāya.

[4] *Cf.* Nett. 61.

ādivacaṇaṇ avoca. *Okampetvā* ti, hanukena uraṇ pakaranto adho-nataṇ katvā. *Jivhaṇ nillāḷetvā* ti, kabaraṇ[1] mahājivhaṇ nīharitvā uddham addho ubhaya-passesu ca lāḷetvā. *Ti-visākhan* ti, ti-sākhaṇ. *Naḷātikan* ti, bhakuṭiṇ naḷāte uṭṭhitaṇ, valittacan[2] ti attho. *Pakkāmī* ti, tumhe jānantānaṇ vacanaṇ akatvā, "attano va tele pacissathā" ti vatvā, ekaṇ maggaṇ gahetvā gato.

2.

Dutiye: *Lābhā vata me, suladdhaṇ vata me* ti, evarūpassa satthu c' eva dhammassa ca sabrahmacārinañ ca laddhetvā mayhaṇ lābhā, mayhaṇ suladdhaṇ ti. So kir' āyasmā pacchā mūla-kamma-ṭṭhānaṇ sammasitvā arahattaṇ gahessāmī ti pāsādikaṇ tava kamma-ṭṭhānaṇ gahetvā, Buddha-dhamma-sangha-guṇe āvajjetvā, citta-kallataṇ uppādetvā, cittaṇ hāsetvā, tosetvā nisinno. Ten' assa evam ahosi. *Upasaṅkamī* ti, ayaṇ *Samiddhi* bhikkhu, pāsādikaṇ kamma-ṭṭhānaṇ gahetvā, nisinna-sadiso yāva mūla-kamma-ṭṭhānaṇ gahetvā arahattaṇ na gaṇhāti. Tāv' assa antarāyaṇ karissāmī ti upasaṅkami. *Gaccha tvan* ti, Satthā sakala-Jambudīpaṇ olokento, tasmiṇ yeva ṭhāne tassa kamma-ṭṭhānaṇ sappāyaṇ bhavissatī ti addasa, tasmā evam āha.

Sati-paññā ca me[3] *buddhā*[4] ti, mayā mayhaṇ sati ca paññā ca ñātā. *Karassu rūpānī* ti, bahūni pi vihiṇsaka-karāni[5] rūpāni karassu. *N' eva maṇ vyādhayissatī* ti, maṇ n' eva vedhayissasi, na kampessasī ti.

3.

Tatiye: *Isi-gili-passe*[6] ti, Isigilissa nāma pabbatassa passe. *Kāḷa-silāyan* ti, kāḷa-vaṇṇāya silāya. *Sāṇayikaṇ*[7] *ceto-vi-*

[1] A, D, G. kaparaṇ.

[2] *I.e.*, valita-tacca. *All* valitayaṇ. *See Pāli. Dict., s.v.*

[3] A, G. c' ime.

[4] Thag. 46, vuddhā.

[5] A, G. -ika-kārahāni.

[6] *Cf.* DhpA. i, 431; S. iii, 121.

[7] F. *text* sāmādhikaṇ; *Sinh. t.* DhpA. samādhik-; *but* C_1, SnA. sāmayikaṇ; AA. (*S. ed.*) samāyik-. [*Cf.* SnA. 105; lokiya-samāpattiṇ, sā hi appit' appita-samaye eva paccanīkehi vimuccanato *sāmayikā vimuttī* ti vuccati]. AA. *on* A. iii, 349; *samāyik-*. [Kāl' ānukālaṇ dhamma-savanaṇ nissāya pīti-pāmojjaṇ.] *MSS.* sāmāyikaṇ. *Cf.* K.S. i, 150 *n.*

muttin ti, appit' appita-kkhaṇe paccanīka-dhammehi vimuccati, ārammaṇe ca adhimuccatī ti lokiya-samāpatti, sāmayikā ceto-vimutti nāma. *Phusī* ti, paṭilabhi. *Parihāyī* ti, kasmā yāva chaṭṭhaṇ parihāyi? Sâbādhattā. Therassa kira vāta-pitta-semha-vasena anusāyiko ābādho atthi. Tena samādhissa sappāye upakāraka-dhamme pūretuṇ na sakkoti, appit' appitāya samāpattiyā parihāyati. *Yannun' āhaṇ satthaṇ āhareyyun* ti, so kira cintesi: Yasmā parihīna-jjhānassa kālaṇ karoto anibaddhā gati hoti, aparihīna-jjhānassa nibaddhā gati hoti, yasmā[1] Brahmaloke nibbattati, tasmā satthaṇ āharitu-kāmo ahosi. *Upasaṅkamī* ti, ayaṇ samaṇo satthaṇ āharitu-kāmo, satth' āharaṇañ ca nām' etaṇ kāye ca jīvite ca[2] anapekkhass' eva hoti. Yo evaṇ kāye ca jīvite ca anapekkho[2] hoti, so mūla-kamma-ṭṭhānaṇ sammasitvā arahattam pi gahetuṇ samattho hoti. Mayā pana paṭibāhito pi esa na oramissati, Satthārā paṭibahito oramissatī ti, therassa atthakāmo viya hutvā yena Bhagavā ten' upasaṅkami.

Jalan ti, jalamānaṇ. *Pāde vandāmi cakkhumā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumā, tava pāde vandāmi. *Jutindharā* ti, ānubhāva-dhara. *Appatta*[3]*-mānaso* ti, appatta-arahatto. *Sekho* ti, sīlâdīni sikkhamāno, sa-karaṇīyo. *Jane sutā*[4] ti, jane vissuta.

Satthaṇ āharitan hotī ti, thero kira 'kiṇ mayhaṇ iminā jīvitenā?' ti uttāno nipajjitvā satthena gala-nāḷiṇ chindi. Dukkhā vedanā uppajjiṇsu. Thero vedanaṇ vikkhambhetvā, taṇ yeva vedanaṇ pariggahetvā, satiṇ upaṭṭhapetvā, mūla-kammaṭṭhānaṇ sammasanto arahattaṇ patvā, samasīsī hutvā parinibbāyi.

Samasīsī[5] nāma tividho hoti: iriyāpatha-samasīsī, roga-samasīsī, jīvita-samasīsī. Ṭattha yo ṭhānâdīsu iriyāpathesu aññataraṇ adhiṭṭhāya imaṇ akopetvā va arahattaṇ pāpuṇissāmī ti vipassanaṇ paṭṭhapeti, ath' assa arahatta-ppatti ca iriyāpatha-kopanañ ca ekappahāren' eva hoti, ayaṇ iriyāpatha-samasīsī nāma. Yo pana cakkhu-rogâdīsu añña-

---

[1] A, G. *add.*
[2] A, G. *omit* anapekkh- *to* anapekkho.
[3] S. *text* appamatta-.
[4] Fausböll *ad* DhpA. janesabha.
[5] *Cf.* PuggA. 186 (*J.P.T.S.*, 1914); Nett. 190.

tarasmiṇ sati ito anuṭṭhito va arahattaṇ pāpuṇissāmī ti vipassanaṇ paṭṭhapeti, ath' assa arahatta-ppatti ca rogato vuṭṭhānañ ca ekappahāren' eva hoti, ayaṇ roga-samasīsī nāma. Keci pana tasmiṇ yeva iriyāpathe tasmiñ ca roge parinibbāna-vasen' ettha samasīsitaṇ paññāpenti. Yassa pana āsava-kkhayo ca jīvita-kkhayo ca ekappahāren' eva hoti, ayaṇ jīvita-samasīsī nāma. Vuttam pi c' etaṇ: "Yassa puggalassa apubbaṇ acarimaṇ āsava-pariyādānañ ca hoti jīvita-pariyādānañ ca, ayaṇ vuccati puggalo samasīsī" ti (Pugg. 13).

Ettha ca pavatti[1]-sīsaṇ kilesa-sīsan ti, dve sīsāni. Tattha pavatti-sīsaṇ nāma jīvit' indriyaṇ, kilesa-sīsaṇ nāma avijjā. Tesu jīvit' indriyaṇ cuti-cittaṇ khepeti, avijjā magga-cittaṇ. Dvinnaṇ cittānaṇ ekato uppādo n' atthi. Magg' ānantaraṇ pana phalaṇ, phal' ānantaraṇ bhavangaṇ, bhavangato vuṭṭhāya paccavekkhaṇaṇ. Taṇ paripuṇṇaṇ vā hoti aparipuṇṇaṇ vā. Tikhiṇena asinā sīse[2] chijjante pi hi eko vā dve vā paccavekkhaṇa-vārā avassaṇ uppajjanti yeva. Cittānaṇ pana lahu-parivattitāya āsava-kkhayo ca jīvita-pariyādānañ ca ekakkhaṇe viya paññāyati.

Samūlaṇ taṇhaṇ abbuyhā ti, avijjā-mūlena samūlakaṇ taṇhaṇ arahatta-maggena uppāṭetvā. *Parinibbuto* ti, anupādisesa-nibbānena parinibbuto.

Vivatta-kkhandhan ti, parivatta-kkhandhaṇ. *Semānan*[3] ti, uttānaṇ hutvā sayitaṇ hoti. Thero pana kiñcâpi uttānako sayito tathā pi 'ssa dakkhiṇena passena paricita-sayanattā sīsaṇ dakkhiṇato va parivattitvā ṭhitaṇ. *Dhūmāyitattan* ti, dhūmāyita[4]-bhāvaṇ. Tasmiṇ hi khaṇe dhūma-valāhakā viya timira-valāhakā viya ca uṭṭhahiṇsu. *Viññāṇaṇ samannesatī*[5] ti, paṭisandhi-cittaṇ pariyesaṭi. *Appatiṭṭhitenā* ti, paṭisandhi-viññāṇena appatiṭṭhitena. Appatiṭṭhita-kāraṇā ti attho.

Beluva-paṇḍu-vīṇan ti, beluva-pakkaṇ viya paṇḍu-vaṇṇaṇ suvaṇṇa-mahāvīṇaṇ. *Ādāyā* ti, kacche ṭhapetvā. *Upasañ-*

---

[1] PuggA. pavatta-. [2] A. sisaṇ.

[3] *So* F. *text*, D., *the rest* soppamānaṇ. *But* SA. *on* S. iii, 123 *has* semānaṇ=sayamānaṇ.

[4] SA. *on* S. iii, 124, dhūmāyana-.

[5] *So* A, C_1, G; S iii, *but* F. *text*, D. samanvesati; S. *text* sammanesati.

kamī ti, Godhika-ttherassa nibbatta-ṭṭhānaṃ na jānāmi. Samaṇaṃ Gotamaṃ pucchitvā nikaṅkho bhavissāmī ti, khuddaka-dāraka-vaṇṇī hutvā upasaṅkami.

Nâdhigacchāmī ti, na passāmi. *Soka-paretassā* ti, sokena phuṭṭhassa. *Abhassithā*[1] ti, pāda-piṭṭhiyaṃ patitā.

4.

Catutthe: *Satta-vassānī* ti, pure bodhiyā chabbassāni, bodhito pacchā ekaṃ vassaṃ. *Otārâpekkho* ti, sace samaṇassa Gotamassa kāya-ddvārâdīsu kiñcid eva ananucchavikaṃ passāmi, codessāmi nan ti, evaṃ vivaraṃ apekkhamāno. *Alabhamāno* ti, ratha-reṇu-mattam pi avakkhalitaṃ[2] apassanto ten' aha:

> Sattavassāni Bhagavantaṃ anubandhiṃ padā padaṃ,
> otāraṃ nâdhigacchissaṃ sambuddhassa satīmato ti
> (Sn. 446).

Upasaṅkamī ti, ajja samaṇaṃ Gotamaṃ atigahetvā[3] āgamissāmī ti upasaṅkami.

Jhāyasī ti, jhāyanto apajjhāyanto[4] nisinno 'sī ti vadati. *Vittaṃ nu jīno*[5] ti, sataṃ vā sahassaṃ vā jīno 'si nu? *Āguṃ nu gāmasmin* ti, kinnu anto gāme pamāṇ' atikkantaṃ pāpakammaṃ akāsi yena aññesaṃ mukhaṃ oloketuṃ avisahanto araññe vicarasi? *Sakkhin* ti, mitta-bhāvaṃ. *Palikhāyā* ti, khanitvā. *Bhava-lobha-jappan* ti, bhava-lobha-saṅkhātaṃ taṇhaṃ. *Anāsavo jhāyāmī* ti, nittaṇho hutvā dvīhi jhānehi jhāyāmi. *Pamatta-bandhū* ti, Māraṃ ālapati. So hi ye keci loke pamattā tesaṃ bandhu.[6] *Sace maggaṃ anubuddhan*[7] ti, yadi tassa maggo anubuddho.[8] *Apehī*[9] ti, apayāhi. *Amac-*

---

[1] *All* abhassattha (*see Pāli Dict.*)

[2] *Cf.* DA. i, 66 (na vālagga-mattam pi avakkh.); UdA. 398 (=vipphanditaṃ).

[3] *So* C_1 *following* Ṭīkā (=anugantvā. Tassa yathā ruciṃ paṭipattiṃ anuvattento viya hutvā); A, D, G. abhivādetvā; C. ativādetvā.

[4] D. avajjh-.

[5] *Cf.* K.S. i, 153; F. *text* jinno; *Sinh. t.* C_1 jīto; A, G. cittaṃ nu jīvino; D. vittaṃ nu jinno. *Again at text*, p. 126.

[6] *Cf.* UdA. 367.

[7] *Cf.* JA. iii, 387; A, G. anubandhaṃ.

[8] A, C, D, G. anubaddho.

[9] *So all, but texts* pehi.

cudheyyan ti, Maccuno anokāsa-bhūtaṇ nibbānaṇ. *Pāragāmino* ti, ye pi pāraṇ gatā, te pi pāra-gāmino. Ye pi pāraṇ gacchissanti, ye pi pāraṇ gantu-kāmā, te pi pāra-gāmino.

Visūkāyikānī[1] ti, Māra-visūkāni.[2] *Visevitānī* ti, viruddha-sevitāni. "Appam āyu manussānaṇ," "accayanti ahorattā" ti vutte. "Dīgham āyu manussānaṇ," "n' accayanti ahorattā," ti ādīni paṭiloma-kāraṇāni. *Vipphanditāni kānici kānicī* ti, tamhi tamhi kāle hatthi-rāja-vaṇṇa-sappa-vaṇṇâdi dassanāni. *Nibbejanīyā*[3] ti, ukkaṇṭhanīyā.

Anupariyagā ti ādīsu, kiñcâpi atīta-vacanaṇ kataṇ. Attho pana vikappa-vasena veditabbo. Idaṇ vuttaṇ hoti: Yathā meda-vaṇṇa-pāsāṇaṇ vāyaso disvā "api nām' ettha muduṇ vindeyyāma, api assādo siyā" ti anuparigaccheyya,[4] atha so tattha assādaṇ alabhitvā va vāyaso etto apakkame,[5] tato pāsānā apagaccheyya, evaṇ mayam pi, so kāko viya selaṇ, Gotamaṇ āsajja assādaṇ vā santharaṇ[6] vā alabhanto Gotamaṇ nibbinditvā apagacchāma.

Abhāsitvā ti, ettha *a*-kāro nipāta-mattaṇ. Bhāsitvā ti attho. Bhāsitvā[7] ti pi pāṭho.

5.

Pañcame: *Upasaṅkamiṇsu* ti, gopālaka-dārakaṇ viya daṇḍakena bhūmiṇ lekhantaṇ disvā. "Ativiya dummano hutvā nisinno. Kinnu kho karaṇaṇ?" ti pucchitvā, jānissāmā ti upasaṅkamiṇsu.

Socasī ti, cintesi? *Araññaṇ viya kuñjaran* ti, yathā araññaṇ tosetvā pesitā gaṇikā-hatthiniyo āraññakaṇ kuñjaraṇ itthi-kutta-dassanena palobhetvā bandhitvā ānayanti, evaṇ ānayissāma. *Māra-dheyyan* ti, tebhūmaka-vaṭṭaṇ.

Upasaṅkamiṇsu ti, tumhe thokaṇ adhivāsetha. Mayaṇ

---

[1] *So* A, C_1, D, G.; F. *text* suk-; S. *t.* visuk-; C. visukāyit-.

[2] *Cf.* SnA., p. 106.

[3] *So all. Pāli Dict. suggests* nibbethaniyā (*but Comy. is supported by* SnA., p. 393 *on* Sn. 447, *where these gāthās occur.*)

[4] SnA. parito parito agamāsi.

[5] A, G. appattam eva.

[6] D. santhaṇ.

[7] *So* F. (*Comy.*), *but* C_1 abhāsayitvā.

taŋ ānessamā ti pitaraŋ samassāsetvā upasaṅkamiŋsu. *Uccâvacā* ti, nānā-vidhā. *Ekasataŋ ekasataŋ* ti, ekekā sataŋ sataŋ katvā. *Kumāri-vaṇṇa-satan* ti, iminā nayena kumāriattabhāvānaŋ sataŋ.

Atthassa pattiŋ hadayassa santin[1] ti, dvīhi pi padehi arahattam eva katheti. *Senan* ti, kilesa-senaŋ. Sā hi piya-rūpa-sāta-rūpā nāma. *Ekâhaŋ jhāyan*[2] ti, eko ahaŋ jhāyanto. *Sukham anubodhin*[3] ti, arahatta-sukhaŋ anubujjhiŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Piya-rūpaŋ sāta-rūpaŋ senaŋ jinitvā ahaŋ eko jhāyanto 'atthassa pattiŋ hadayassa santin' ti saṅkhaŋ gataŋ arahatta-sukhaŋ anubujjhiŋ.[4] Tasmā janena mitta-santhavaŋ na karomi. Ten' eva ca me kāraṇena kenaci saddhiŋ sakkhī na sampajjatī ti. *Kathaŋ vihārī bahulo* ti, katamena vihārena bahulaŋ viharanto. *Aladdhā*[5] ti, alabhitvā. *Yo* ti, nipāta-mattaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Katamena jhānena bahulaŋ jhāyantaŋ taŋ[6] puggalaŋ kāma-saññā alabhitvā va paribāhirā hontī ? ti. *Passaddha-kāyo* ti, catuttha-jjhānena assāsa-passāsa-kāyassa passaddhattā passaddha-kāyo. *Suvimutta-citto* ti, arahatta-phala-vimuttiyā suṭṭhu vimutta-citto. *Asaṅkharonto*[7] ti, tayo kamm' ābhisaṅkhāre anabhisaṅkharonto. *Anoko* ti, anālayo. *Aññāya dhamman* ti, catu-sacca-dhammaŋ jānitvā. *Avitakka-jjhāyī* ti, avitakkena catuttha-jjhānena jhāyanto. *Na kuppatī* ti ādīsu, dosena na kuppati, rāgena *na sarati*, mohena *na thīno*.[8] Imesu tīsu mūla-kilesesu gahitesu diyaḍḍha-kilesa-sahassaŋ gahitam eva hoti. Paṭhama-padena vā byāpāda-nīvaraṇaŋ gahitaŋ, dutiyena kāma-cchanda-nīvaraṇaŋ, tatiyena thīnaŋ ādiŋ katvā sesa-nīvaraṇāni. Iti iminā nīvaraṇa-pahānena khīṇâsavaŋ dassesi. *Pañc' ogha-tiṇṇo* ti, pañca-dvārikaŋ kiles' oghaŋ tiṇṇo. *Chaṭṭhan* ti, mano-dvārikam pi chaṭṭhaŋ kiles' oghaŋ atari. Pañc' ogha-gahaṇena[9] vā pañc' orambhāgiyāni saŋ-

---

[1] *Cf.* A. v, 46; AA. (*Sinh.*, p. 818).
[2] Ang. ekohaŋ jhāyī; AA. jhāyaŋ.
[3] *So Sinh. t. and all Comy.*; F. *t.*, AA. anubodhaŋ.
[4] AA. *adds* sacchikāsiŋ.
[5] *Sinh. t.* aladdha.
[6] A, G. *omit.*
[7] *So* A, G., *but* S. *t.* F. (*Comy.*), C_1 asaṅkharāno; F. *t.* asaṅkhārāno.
[8] F. *text* thino.
[9] A, G. taraṇena.

yojanāni chaṭṭha-gahaṇena pañc' uddham-bhāgiyāni veditabbāni. *Gaṇa-sangha-carī*[1] ti, gaṇe ca sanghe ca caratī ti, satthā gaṇa-sangha-cārī nāma. *Addhā carissantī*[2] ti, addhā aññe pi bahūjanā ekaṇsena carissanti. *Ayan* ti, ayaṇ satthā. *Anoko* ti, anālayo. *Acchejja*[3] *nessatī* ti, acchinditvā nayissati, Maccu-rājassa hatthato acchinditvā nibbāna-pāraṇ nayissatī ti vuttaṇ hoti. *Nayamānānan*[4] ti, nayamānesu. *Selaṇ 'va sirasi ūhacca pātāle gādham esathā* ti, mahantaṇ kūṭâgāra-ppamāṇaṇ selaṇ sīse ṭhapetvā pātāle patiṭṭhaṇ gavesanaṇ viya. *Apethā* ti, apagacchatha.

Imasmiṇ ṭhāne sangīti-kārā 'idam avocā' ti desanaṇ niṭṭhapetvā, *daddaḷhamānā*[5] ti gāthaṇ āhaṇsu. Tattha *daddaḷhamānā* ti, ativiya jalamānā sobhamānā. *Agañchun*[6] ti, āgatā. *Panudī* ti, nīhari. *Tūlaṇ bhaṭṭham 'va Māluto*[7] ti, yathā phalato bhaṭṭhaṇ simbali-tūlaṇ vā poṭakī-tūlaṇ vā vāto panudati nīharati, evaṇ panudī[8] ti.

Pañcamaṇ.

Iti Māra-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *So all, but texts* vāri.
[2] F. *t.*, C_1 tariss-.
[3] *So all, but texts* acchijja.
[4] F. *text* nīya-.
[5] *So Sinh. t.*; *Pāli Dict., but* JA. i, 469, F. *t.*, C_1, daddall-.
[6] D. āgacch-.
[7] *So* JA, C_1, *but texts* mār-; A, G. mālato.
[8] D. panudati; JA. panūdī, pānudi.

V.

BHIKKHUNĪ-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Bhikkhunī-saṇyuttassa paṭhame: *Āḷavikā*[1] ti, Āḷaviyaṇ jātā Āḷavi-nagarato yeva ca nikkhamma pabbajitā. *Andhavanan* ti, Kassapa-sammāsambuddhassa cetiye nava-kamm' atthāya dhanaṇ sampādetvā[2] āgacchantassa Yasodharassa[3] nāma dhamma-bhāṇakassa ariya-puggalassa akkhīni uppātetvā tatth' eva akkhi-bheda-ppattehi pañcahi cora-satehi nivutthattā[4] tato paṭṭhāya Andha-vanan ti saṅkhaṇ gataṇ vanaṇ. Taṇ kira Sāvatthito dakkhiṇa-passe gāvuta-matte hoti, rājârakkhāya guttaṇ. Tattha paviveka-kāmā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca āgacchanti.[5] Tasmā ayam pi kāya-vivek' atthinī[6] yena taṇ vanaṇ ten' upasaṅkami. *Nissaraṇan* ti, nibbānaṇ. *Paññāyā* ti, paccavekkhaṇa-ñāṇena. *Na tvaṇ jānāsi taṇ padan* ti, tvaṇ etaṇ nibbāna-padaṇ vā nibbāna-gāminī-magga-padaṇ vā na jānāsi. *Satti-sūl' ūpamā* ti, vinivijjhan' atthena satti-sūla-sadisā. *Khandhâsaṇ*[7] *adhikuṭṭanā*[8] ti, khandhā tesaṇ adhikuṭṭana-gaṇḍikā.

2.

Dutiye: *Ṭhānan* ti, arahattaṇ. *Durabhisambhavan* ti, duppasahaṇ. *Dvaṅgula-paññāyā*[9] ti, paritta-paññāya: yasmā vā dvīhi angulehi kappāsa-vaṭṭiṇ gahetvā suttaṇ kantanti,

---

[1] *Cf.* Thig. 57; *Sisters*, 43 *n. and App.*; ThigA. (*Sinh.*), p. 51.

[2] C_1 samādāpetvā. [3] Sorata, *acc. to* C_1 *n.* [4] A, D, G. nivutt-.

[5] C_1, D. gacch-. [6] A, G. atthinī yena yena.

[7] *So both texts, and* ThigA., *but* Thig. khandhānaṇ (*also* Thig. v, 140).

[8] C_1 -kuttanaṇ. (ThigA. *ad loc.* tesaṇ chindanâdiṭṭhānā accādhānaṭṭhānan ti. Yato khandhe accādhāya sattā kāmehi chejja-bhejjaṇ pāpuṇanti. . .)

[9] ThigA., p. 182; ThigA. (S.), 53, dvaṅguli-.

tasmā itthī[1] dvaṅgula-paññā ti vuccati. *Ñāṇamhi vattamānamhī*[2] ti, phala-samāpatti-ñāṇe pavattamāne. *Sammā dhammaṃ vipassato* ti, catu-sacca-dhammaṃ vipassantassa, pubbabhāge vā vipassanāya ārammaṇabhūtaṃ khandha-pañcakam eva. *Kiñci vā pana aññ' asmī*[3] ti, aññaṃ vā kiñci ahaṃ asmī ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-vasena yassa siyā.

3.

Tatiye: *Kisā-Gotamī*[4] ti, appa-maṃsa-lohitatāya kisā, Gotamī ti pan' assā nāmaṃ. Pubbe kira Sāvatthiyaṃ ekasmiṃ kula-ghare asīti-koṭi-dhanaṃ sabbaṃ angārā 'va jātaṃ. Kuṭumbiko angārā-jātā ti āharitvā, avassaṃ koci puññavā bhavissati, tassa puññena puna pākatikaṃ bhavissatī ti suvaṇṇahiraññassa cātiyo pūretvā, āpaṇe ṭhapetvā, samīpe nisīdi. Ath' ekā duggata-kulassa dhītā aḍḍha-māsakaṃ gahetvā, dāru-sākaṃ[5] āharissāmī ti vīthiṃ gatā, taṃ disvā kuṭumbikaṃ āha: "Āpaṇe tāva dhanaṃ ettakaṃ, gehe kittakaṃ bhavissatī?" ti. "Kiṃ disvā, amma, evaṃ kathesī?" ti. "Imaṃ hiraññasuvaṇṇan" ti. So "puññavatī bhavissatī" ti tassā vasanaṭṭhānaṃ pucchitvā, āpaṇe bhaṇḍaṃ paṭisāmetvā, tassa mātāpitaro upasaṅkamitvā, evam āha: "Amhākaṃ gehe vayappatto dārako atthi. Tass' etaṃ dārikaṃ dethā" ti. "Kiṃ, sāmi, duggatehi saddhiṃ keḷiṃ karosī?" ti. "Mitta-santhavo nāma duggatehi pi hi saddhiṃ hoti. Detha naṃ. Kuṭumba-sāminī bhavissatī" ti, naṃ gahetvā gharaṃ atinesi.[6] Sā saṃvāsam anvāya puttaṃ vijātā. Putto padasā āhiṇḍanakāle kālam akāsi.

Sā duggata-kule uppajjitvā mahākulaṃ gantvā pi puttavināsaṃ pattā 'mhī ti uppanna-balava-sokā puttassa sarīrakiccaṃ vāretvā, taṃ mata-kalebaraṃ ādāya, nagare vippalapantī carati. Ekadivasaṃ mahatiya[7] Buddha-vīthiyā Dasa-

---

[1] C. idaṃ. [2] F. *t.* vutta-.

[3] *So* S. *t.* C_1, *but* F. *t.* pana asmī ti; A, G. aññasmiṃ.

[4] *Comy. here differs from that at* AA. *on* A. i, 25; *cf.* DhpA. ii, 270; ThigA,, p. 195, *which mainly follows* AA. 378 (*Sinh.*); Apad. 564 *ff.*

[5] A. sākhaṃ. [6] C_1 abhinesi. [7] A, D, G. mahatāya.

balassa santikaŋ gantvā, "puttassa me aroga-bhāv' atthāya bhesajjaŋ detha, Bhagavā" ti āha. "Gaccha, Sāvatthiŋ āhiṇḍitvā, yasmiŋ gehe mata-pubbo n' atthi tato siddhatthakaŋ āhara. Puttassa te bhesajjaŋ bhavissatī" ti. Sā nagaraŋ pavisitvā dhura-gehato paṭṭhāya Bhagavatā vutta-nayena gantvā siddhatthakaŋ ghare ghare, "kuto tvaŋ evarūpaŋ gharaŋ passasī?" ti vuttā, katipayāni gehāni āhiṇḍitvā, "sabbesam pi kir' ayaŋ dhammatā na mayhaŋ puttass' evā" ti sālāyaŋ chavaŋ chaḍḍetvā, āgantvā pabbajjaŋ yāci. Satthā "imaŋ pabbajetū" ti bhikkhunī-upassayaŋ pesesi. Sā khuragge yeva arahattaŋ pāpuṇi. Imaŋ theriŋ sandhāya *atha kho Kisāgotamī* ti vuttaŋ.

Ekamāsī ti, ekā āsi. *Ruda-mmukhī* ti, rudamāna-mukhī viya. *Accantaŋ hata-puttā 'mhī* ti, ettha antaŋ atītaŋ accantaŋ. Bhāva-na-puŋsakam etaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā putta-maraṇaŋ antaŋ atītaŋ hoti, evaŋ mata-puttā ahaŋ. Idāni mama puna putta-maraṇaŋ nāma n' atthi. *Purisā etad antikā*[1] ti, purisā pi me etad antikā va. Yo me putta-maraṇassa anto purisānam pi es' ev' anto. Abhabbā ahaŋ idāni purisaŋ gavesitun ti. *Sabbattha vihatā nandī* ti, sabbesu khandh' āyatana-dhātu-bhava-yoni-gati-ṭhiti-nivāsesu mama taṇhā-nandī vihatā. *Tamo-kkhandho* ti, avijjā-kkhandho. *Padālito* ti, ñāṇena bhinno.

4.

Catutthe: *Pañc' angikenā*[2] ti, ātataŋ vitataŋ ātata-vitataŋ ghanaŋ susiran ti evaŋ pañc' anga-samannāgatena. *Niyyātayāmi tuyh' evā*[3] ti, sabbe tuyhaŋ yeva demi. *Nâhaŋ ten' atthikā*[4] ti, nâhaŋ tena atthikā. *Pūti-kāyenā* ti, suvaṇṇavaṇṇo pi kāyo niccaŋ uggharita-paggharit' aṭṭhena pūti-kāyo va. Tasmā evam āha. *Bhindanenā* ti, bhijjana-sabhāvena. *Pabhangunā* ti, cuṇṇa-vicuṇṇaŋ āpajjana-dhammena. *Aṭṭiyamī*[5] ti, aṭṭā pīlitā homi. *Harāyāmī* ti, lajjāmi. *Santā*

---

[1] *Cf.* Thig. 137; ThigA., p. 192 (na dāni tesaŋ sambhavo atthi).
[2] *Cf.* Thig. 139; VvA. 37. [3] A, G, F. *text* tumhe.
[4] *So all, but* S. *t.* Mārâhaŋ tena; F. *t.* Māra na hi tena.
[5] Thig. v, 140 addiyami; *but* ThigA. aṭṭ-.

samāpattī ti, aṭṭha-vidhā lokiya-samāpatti ārammaṇa-santatāya anga-santatāya ca santā ti vuttā. *Sabbatthā* ti, sabbesu rūpârūpa-bhavesu. Tesaṇ dvinnaṇ bhavānaṇ gahitattā gahite kāma-bhave aṭṭhasu ca samāpattīsū ti, etesu sabbesu ṭhānesu mayhaṇ avijjā-tamo vihato ti vadati.

5.

Pañcame: *Supupphitaggan*[1] ti, aggato paṭṭhāya suṭṭhu pupphitaṇ sāla-rukkhaṇ. *Na c' atthi te dutiyā*[2] *vaṇṇa-dhātū* ti, 'tava vaṇṇa-dhātu sadisā dutiyā vaṇṇa-dhātu n' atthi. Tayā sadisā aññā bhikkhunī n' atthī' ti vadati. *Idhâgatā tādisikā bhaveyyun*[3] ti, yathā tvaṇ idh' āgatā kiñci santhavaṇ vā sinehaṇ vā na labhasi, evam evaṇ te pi tayā 'va sadisā bhaveyyuṇ. *Pakhum' antarikāyan*[4] ti, dvinnaṇ akkhīnaṇ majjhe nāsa-vaṇse pi tiṭṭhantiṇ maṇ na passasi. *Vasī-bhūtā 'mhī* ti, vasī-bhūtā asmi.

6.[5]

Chaṭṭhe: *Ko nu tam idam ādapayī*[6] *'jātim mā rocesī'*? ti. Ko nu manda-buddhi-bālo taṇ evaṇ gāhāpesi? *Pariklesan* ti, aññam pi nāna-ppakāraṇ upaddavaṇ. Idāni yaṇ Māro āha: *Ko nu taṇ idam ādapayī*[7] ti, taṇ vadantī "na maṇ andhabālo ādapayi, loke pana agga-puggalo Satthā dhammaṇ desesī" ti dassetuṇ, *Buddho* ti ādim āha. Tattha *sacce nivesayī* ti, paramattha-sacce nibbāne nivesesi. *Nirodhaṇ appajānantā* ti, nirodha-saccaṇ ajānantā.

---

[1] *Cf.* Thig., p. 145 (*Sisters*, 185).

[2] *Acc. to* ThigA. *it means also* sahāyo, ārakkhiko.

[3] *Omitted by* Thig. *Cf.* K.S. i, 165 *n. ad loc.*

[4] Thig. bhamuk' antare.

[5] *Cf.* Thig., p. 141, *but cf.* v, 190.

[6] A. ārapayi; G. arocayi.

[7] A, G. adapassī ti, taṇ mandan ti nāmaṇ andhabālo ārapesi; D. . . taṇ maddan ti (? mandaṇ) nāmaṇ . . . ādapayi. *I follow the valuable emendation of* C_1 *in reading* vadantī.

7.[1]

Sattame: *Enti Māra-vasaŋ punā* ti, punappunaŋ maraṇa-Māra-kilesa-Māra-devaputta-Mārānaŋ vasaŋ āgacchanti. *Padhūpito*[2] ti, santāpito. *Agati yattha Mārassā* ti, yattha tuyhaŋ Mārassa agati. *Tatthā* ti, tasmiŋ nibbāne.

8.[3]

Aṭṭhame: *Samaṇī viya dissasī* ti, samaṇa-sadisā dissasi. *Kim iva*[4] *carasi momuhā* ti, kiŋkāraṇā momuhā viya carasi? *Ito bahiddhā* ti, imamhā sāsanā bahi. Pāsaŋ oḍḍentī ti, *pāsaṇḍā*. Sattānaŋ cittesu diṭṭhi-pāsaŋ khipantī ti attho. Sāsanam pana pāse mocesi, tasmā pāsaṇḍo ti na vuccati. Ito bahiddhā yeva pāsaṇḍā honti. *Pasīdantī*[5] ti, saŋsīdanti, lagganti. Idāni kaŋ uddissa muṇḍā 'sī ti pañhaŋ kathentī *atthi Sakya-kule jāto* ti ādim āha. Tattha *sabbâbhibhū* ti, sabbāni khandh' āyatana-dhātu-bhava-yoni-gati-ādīni abhibhavitvā ṭhito, maraṇa-Mārâdayo nudi, nīharī ti, *Māra-nudo*. *Sabbattham aparājito* ti, sabbesu rāgâdīsu vā Māra-yuddhe vā ajito.[6] *Sabbattha mutto* ti, sabbesu khandhâdīsu mutto. *Asito*[7] ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayena anissito. *Sabba-kamma-kkhaya-ppatto* ti, sabba-kamma-kkhaya-saṅkhātaŋ arahattaŋ patto. *Upadhi-saṅkhaye* ti, upadhi-saṅkhaya-saṅkhāte nibbāne ārammaṇato vimutto.

9.[8]

Navame: *Ken' idaŋ pakatan* ti, kena idaŋ kataŋ. *Bimban*[9] ti, attabhāvaŋ sandhāya vadati. *Aghan* ti, dukkha-patiṭṭh' ānattā attabhāvam eva vadati. *Hetu-bhangā* ti, hetu-nirodhena paccaya-vekallena.

---

[1] *Cf.* Thig., p. 142 (*where most of the gāthās belong to* Sīsūpacālā).
[2] *Cf.* I, v, 1.
[3] *Cf.* Thig. v, 183.
[4] Thig. idaŋ.
[5] Thig. upanissitā.
[6] *So* A, G., *but* D. jito; C_1 aparājito.
[7] A, G. anissito.
[8] *Cf.* Thig., p. 129 (*supra* Āḷavikā).
[9] *Cf.* Thig. *v.* 769.

10.

Dasame: *Na-y-idha satt' ūpalabbhatī* ti, imasmiṇ suddha-saṅkhāra-puñje paramatthato[1] satto nāma na upalabbhati. *Khandhesu santesū* ti, pañcasu khandhesu vijjamānesu, tena ten' ākārena vavatthitesu. *Sammutī* ti, satto ti samaññā-mattam eva hoti. *Dukkhan* ti, pañca-kkhandha-dukkhaṇ. *Nâññatra dukkhā* ti, ṭhapetvā dukkhaṇ aññaṇ[2] n' eva sam-bhoti, na nirujjhatī ti.

Dasamaṇ.

Bhikkhunī-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *Cf.* Mil. 28.

[2] C. aññο.

VI.

BRAHMA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.[1]

Brahma-saṇyuttassa paṭhame: *Parivitakko udapādī* ti, sabba-Buddhānaṇ āciṇṇo samāciṇṇo ayaṇ cetaso parivitakko udapādi. Kadā udapādī? ti. Buddha-bhūtassa aṭṭhame sattâhe Rājâyatana-mūle[2] Sakkena devānam indena ābhataṇ danta-kaṭṭhañ ca osadha-harītakañ ca khāditvā, mukhaṇ dhovitvā, catuhi loka-pālehi upanīte paccagghe sela-maye patte Tapassu-Bhallakānaṇ[3] piṇḍa-pātaṇ paribhuñjitvā, puna paccāgantvā Ajapāla-nigrodhe nisinna-mattassa.

Adhigato ti, paṭividdho. *Dhammo* ti, catu-sacca-dhammo. *Gambhīro* ti, uttāna-paṭikkhepa-vacanam etaṇ. *Duddaso* ti, gambhīrattā va duddaso, dukkhena daṭṭhabbo, na sakkā sukhena daṭṭhuṇ. Duddasattā va *duranubodho*, dukkhena avabujjhitabbo, na sakkā sukhena avabujjhituṇ. *Santo* ti, nibbuto. *Paṇīto* ti, anappako.[4] Idaṇ dvayaṇ lokuttaram eva sandhāya vuttaṇ. *Atakkâvacaro*[5] ti, takkena avacaritabbo, ogāhitabbo na hoti, ñāṇen' eva avacaritabbo. *Nipuṇo* ti, saṇho. *Paṇḍita-vedanīyo* ti, sammā paṭipadaṇ paṭipannehi paṇḍitehi veditabbo. *Ālaya-rāmā* ti, sattā pañca-kāma-guṇesu allīyanti, tasmā te ālayā ti vuccanti. Aṭṭha-sata-taṇhā-vicaritāni vā allīyanti, tasmā pi ālayā ti vuccanti. *Tehi ālayehi ramatī* ti, ālaya-rāmā. *Ālayesu ratā* ti, ālaya-ratā.

---

[1] *Cf.* Vin. i, p. 4 (*Mahāvagga*); D. ii, 37; M. i, 168.

[2] *Cf.* Vin. i, 3.

[3] *So* A, G, *but* Vin. tapussa; JA. i, 80, UdA. 54, Bhalluk-; A. i, 26; C, C_1, D. Bhallik-.

[4] *Comy.* (*also* AA. *on* A. ii, 189, *same phrases*) atappakaṇ, atappako.

[5] AA. *on* A. ii, 193 (yathā takkena nayaggāhena gahetuṇ sakkā hoti, evaṇ na kathetī ti attho).

Ālayesu sammuditā ti, *ālaya-sammuditā*.[1] Yath' eva hi susajjitaṃ[2] puppha-phala-bharita-rukkhâdi-sampannaṃ uyyānaṃ paviṭṭho rājā tāya tāya sampattiyā ramati, sammudito[3] āmodita-pamodito[4] hoti, na ukkaṇṭhati, sāyam pi nikkhamituṃ na *icchati*, evam imehi kāmâlaya-taṇhâlayehi sattā ramanti, saṃsāra-vaṭṭe sammuditā anukkaṇṭhitā vasanti: tena tesaṃ Bhagavā duvidhaṃ ālayaṃ uyyāna-bhūmiṃ viya dassento *ālaya-rāmā* ti ādim āha. Tattha *yadidan* ti, nipāto. Tassa ṭhānaṃ sandhāya yaṃ idan ti paṭicca-samuppādaṃ sandhāya yo ayan ti evam attho daṭṭhabbo. *Idappaccayatā paṭicca-samuppādo* ti, imesaṃ paccayā idappaccayā. Idappaccayā eva idappaccayatā. Idappaccayatā ca sā paṭicca-samuppādo cā ti, idappaccayatā paṭicca-samuppādo. Saṅkhārâdi-paccayānaṃ etaṃ adhivacanaṃ. *Sabba-saṅkhāra-samatho* ti ādi, sabbaṃ nibbānam eva. Yasmā hi taṃ āgamma sabba-saṅkhāra-vipphanditāni samanti, vūpasamanti, tasmā sabba-saṅkhāra-samatho ti vuccati. Yasmā ca taṃ āgamma sabbe upadhayo paṭinissaṭṭhā honti, sabbā taṇhā khīyanti, sabbe kilesa-rāgā virajjanti, sabbaṃ dukkhaṃ nirujjhati, tasmā *sabb'upadhi-paṭinissaggo taṇha-kkhayo virāgo nirodho* ti vuccati. Yā pan' esā taṇhā bhavena bhavaṃ phalena vā saddhiṃ kammaṃ vināti,[5] saṃsibbatī ti katvā vānan[6] ti vuccati. Tato *ni*-kkhantaṃ vānato ti, *nibbānaṃ*. *So mam' assa kilamatho* ti, yā pi ajānantānaṃ desanā nāma so mama kilamatho assa, sā mama vihesā assā ti attho. Kāya-kilamatho c' eva kāya-vihesā c' assā ti vuttaṃ hoti. Citte pana ubhayam p' etaṃ Buddhānaṃ n' atthi. *Apissū*[7] ti, anuggahan' atthe nipāto. So na kevalaṃ ayaṃ parivitakko udapādi. Imā pi gāthā paṭibhaṃsū ti dīpeti. *Anacchariyā*[8] ti, anu[9]-acchariyā.

---

[1] F. *text*, D. samuditā; C. pamuditā.

[2] D. samujjhitaṃ, *v.l.* samujjitaṃ. [3] D. samudito.

[4] A, G. sammodito. [5] C_1, D. vinati; A, G. sandhi-kammaṃ vāvanti.

[6] *Cf.* VM. 293 (taṇhāya *ni*kkhanto, *nis*sato, visaṃyutto); SA. *on* S. iv, 373; VibhA. 314, vānaṃ vuccati taṇhā. Sā tattha n' atthī ti, nibbānaṃ.

[7] *So* Vin., *Sinh. text, Comy., but* F. *text*, apissudaṃ.

[8] *So* Vin. DA, *Sinh. text, Comy., but* F. *t.* acchariyā. *Cf.* UdA. 127.

[9] A, G. na-acch-.

Paṭibhaṇsū ti, paṭibhāṇa-saṅkhātassa ñāṇassa gocarā[1] ahesuṇ, parivitakkayitabbataṇ pāpuṇiṇsu.

Kicchenā ti, dukkhāya paṭipadāya. Buddhānaṇ hi cattāro pi maggā sukhā paṭipadā va honti. Pāramī-pūraṇakāle pana sarāga-sadosa-samohass' eva sato āgatâgatānaṇ yācakānaṇ alaṅkata-paṭiyattaṇ sīsaṇ kantitvā, gaḷa-lohitaṇ nīharitvā, suaṅjitāni akkhīni uppāṭetvā, kula-vaṇsa-ppadīpaṇ[2] puttaṇ manāpa-cāriṇiṇ bhariyan ti evamâdīni dentassa aññāni ca khanti-vādi-sadisesu attabhāvesu chejja-bhejjâdīni pāpuṇantassa āgamanīya-paṭipadaṇ sandhāy' etaṇ vuttaṇ. *H' alan* ti, ettha *ha*-kāro nipāta-matto. Alan ti attho. *Pakāsitun* ti, desituṇ. Evaṇ kicchena adhigatassa alaṇ desituṇ, pariyattaṇ desituṇ. Ko attho desitenā ? ti vuttaṇ hoti. *Rāga-dosa-paretehī* ti, rāga-dosa-phuṭṭhehi, rāga-dosânugatehi vā. *Paṭisota-gāmin* ti, niccâdīnaṇ[3] paṭisotaṇ aniccaṇ dukkhaṇ anattā asubhan ti evaṇ gataṇ catu-saccadhammaṇ. *Rāga-rattā* ti, kāma-rāgena bhava-rāgena ca rattā. *Na dakkhintī*[4] ti, aniccaṇ dukkhaṇ anattā asubhan ti iminā sabhāvena na passanti: apassante ko sakkhissati evaṇ gāhāpetuṇ ? *Tamo-kkhandhena āvutā*[5] ti, avijjā- rāsinā ajjhotthatā.

Appossukkatāyā ti, nirussukka-bhāvena adesetu-kāmatāyā ti attho. Kasmā pan' assa evaṇ cittaṇ nami ? Nanu esa

'mutto mocessāmi, tiṇṇo tāressāmi
Kim me aññāta-vesena dhammaṇ sacchikaten' idha ? . . .
Sabbaññutaṇ pāpuṇitvā tārayissaṇ sadevake ti[6]
(JA. *Sumedha.* i, p. 14: Bud. vaṇsa, *Dīp.* 55)

patthanaṇ katvā, pāramiyo pūretvā, sabbaññutaṇ patto ? ti. Saccam etaṇ, tad eva paccavekkhaṇ' ānubhāvena pan'

---

[1] *Cf.* UdA. 312, ñāṇa-mukho āgacchati.
[2] A, G. sadisaṇ.
[3] A, G. gāminī ti kicc-.
[4] Vin. *Sinh. t.*, C, D. dakkhanti.
[5] *So all, but* D. ii, 36; M. i, 168, āvaṭā; Vin. i, 4, āvuṭā.
[6] *So all, but the original stands thus* :—
Kim me aññāta-vesena dhammaṇ sacchikaten' idha ?
Sabbaññutaṇ pāpuṇitvā Buddho hessaṇ sadevake.
Kim me ekena tiṇṇena purisena thāma-dassinā ?
Sabbaññutaṇ pāpuṇitvā *santāressaṇ* sadevake.

assa evaṇ cittaṇ nami. Tassa[1] hi, sabbaññutaṇ patvā, sattānaṇ kilesa-gahaṇataṇ dhammassa ca gambhīrataṇ paccavekkhantassa, sattānaṇ kilesa-gahanatā ca dhamma-gambhīratā ca[2] sabb' ākārena pākaṭā jātā. Ath' assa 'ime sattā kañjiya-puṇṇa-lābu[3] viya, takka-pūra-cāṭi[4] viya, vasā-tela-pīta[5]-pilotikā viya, añjana-makkhita-hattho viya ca kilesa-bharitā atisaṅkiliṭṭhā rāga-rattā dosa-duṭṭhā moha-mūḷhā, te kinnāma pativijjhissantī?' ti cintayato kilesa-gahaṇana[6]-paccavekkhaṇ' ānubhāvena pi evaṇ cittaṇ nami. 'Mama[7] dhammo, paṭhavi-sandhāraka-udaka-kkhandho viya, *gambhīro*: pabbatena paṭicchādetvā ṭhapito viya, *duddaso*; satadhā bhinnassa vālassa koṭi viya *aṇu*. Mayā hi imaṇ dhammaṇ paṭivijjhituṇ vāyamantena adinnaṇ dānaṇ nāma n' atthi, arakkhitaṇ sīlaṇ nāma n' atthi, apūritā kāci pāramī nāma n' atthi. Tassa me nirussāsaṇ viya[8] Māra-balaṇ vidhamantassā pi paṭhavi na kampittha, paṭhama-yāme pubbe-nivāsaṇ anussarantassā pi na kampittha, majjhima-yāme dibba-cakkhuṇ visodhentassā pi na kampittha, pacchima-yāme pana paṭicca-samuppādaṇ paṭivijjhantass' eva me dasa-sahassī-loka-dhātu kampittha. Iti mādisenā pi tikkha-ñāṇena *kicchen*' ev' āyaṇ dhammo paṭividdho. Taṇ lokiya-mahājanā kathaṇ paṭivijjhissantī?' ti. Dhamma-gambhīra-paccavekkhaṇ' ānubhāvena pi evaṇ cittaṇ namī ti veditabbaṇ.

Api ca Brahmunā yācite desetu-kāmatāya pi 'ssa evaṇ cittaṇ nami. Jānāti hi Bhagavā 'mama appossukkatāya citte namamāne Mahābrahmā dhamma-desanaṇ yācissati. Ime ca sattā Brahma-garukā. Te "Satthā kira dhammaṇ na desetu-kāmo ahosi. Atha naṇ Mahābrahmā yācitvā desāpesi. Santo vata bho dhammo paṇīto!" ti maññamānā sussūsissanti. Idam pi 'ssa kāraṇaṇ paṭicca appossukkatāya cittaṇ nami no dhamma-desanāyā ti veditabbaṇ.

---

[1] A, G. yassa . . . gahaṇaṇ. [2] C_1 -tā dhammassa ca ga-.
[3] *So all, but* UdA. 373, *in same phrase* lāpu.
[4] UdA. takka-bharita; A, G. dadhi-cāṭi; C_1 lābu . . pura.
[5] A, G. *omit* pīta-. [6] C_1 gahaṇatā-. [7] C_1, D. ayaṇ.
[8] A, G. nirussāhaṇ; C_1 nirassāsaṇ; [D. vāsara-sandhiyā].

Sahampatissā[1] ti, so kira Kassapassa Bhagavato sāsane Sahako[2] nāma thero paṭhama-jjhānaṃ nibbattetvā, paṭhama-jjhāna-bhūmiyaṃ kappâyuko Brahmā hutvā, nibbatto. Tatra naṃ Sahampati Brahmā ti saññānanti. Taṃ sandhāy' āha *Brahmuno Sahampatissā* ti. *Nassati vata bho* ti, so kira imaṃ saddaṃ tathā nicchāresi yathā dasa-sahassī-loka-dhātu Brahmāno sutvā sabbe sannipatiṃsu.[3] *Yatra hi nāmā* ti, yasmiṃ nāma loke. *Purato pāturahosī* ti, tehi dasahi Brahma-sahassehi saddhiṃ pāturahosi. *Apparajakkha-jātikā* ti, paññā-maye akkhimhi appaṃ parittaṃ rāga-dosa-moha-rajaṃ etesaṃ evaṃ sabhāvā ti, appa-raj' akkha-jātikā. *Assavaṇatā* ti, assavaṇatāya. *Bhavissantī* ti, purima-Buddhesu dasa-puñña-kiriyā-vasena katâdhikārā paripāka-gatā padumāni viya suriya-rasmi-samphassaṃ dhamma-desanaṃ yeva ākaṅkhamānā catuppādika-gāthâvasāne ariya-bhūmiṃ okkaman' ārahā na eko na dve aneka-sata-sahassa dhammassa aññātāro bhavissantī ti dasseti.

Pāturahosī ti, pātu-bhavi. *Samalehi cintito* ti, sa-malehi chahi satthārehi cintito. Te hi puretaraṃ uppajjitvā sakala-Jambudīpe kaṇṭake pattharamānā viya, visaṃ siñcamānā viya ca sa-male micchā-diṭṭhi-dhamme desayiṃsu. *Apāpur'*[4] *etan* ti, vivara etaṃ. *Amatassa dvāran* ti, amatassa nibbānassa dvāra-bhūtaṃ ariya-maggaṃ. *Suṇantu dhammaṃ vimalen' ānubuddhan* ti, ime sattā rāgâdīnaṃ malānaṃ abhāvato vimalena Sammā-sambuddhena anubuddhaṃ catu-sacca-dhammaṃ suṇantu tāva, Bhagavā ti yācati. *Sele yathā pabbata-muddhani-ṭṭhito* ti, silā-maye ekaghane pabbata-muddhani yathā ṭhito va. Na hi tattha ṭhitassa dassan' atthaṃ gīv' ukkhipana-pasāraṇâdi-kiccaṃ atthi. *Tath' ūpaman* ti, tappaṭibhāgaṃ sela-pabbat' ūpamaṃ. Ayam pan' ettha saṅkhep' attho: Yathā sela-pabbata-muddhani, yathā ṭhito va cakkhumā puriso samantato janataṃ passeyya, tvam pi *sumedha* sundara-paññā sabbaññuta-ñāṇena *samanta-cakkhu* Bhagavā *dhammamayaṃ paññā-mayaṃ pāsādam āruyha* sayaṃ *apeta-soko sok'*

---

[1] *Cf.* SnA., p. 476.

[2] A, G. samāne *for* Sahako.

[3] A, G. -patanti.

[4] *So* Vin. i, 5; Dīgh. M, A, G., *but both texts*, C_1, D. avāpur-.

āvaṭiṇṇaṃ jāti-jarâbhibhūtaṁ ca *janataṃ avekkhassu* upadhāraya upaparikkha.[1]

Ayaṃ pan' ettha adhippāyo: Yathā hi pabbata-pāde samantā mahantaṃ khettaṃ katvā, tattha kedāra-pālisu kuṭikāyo katvā, rattiṃ aggiṃ jāleyyuṃ caturanga-samannāgataṁ ca andhakāraṃ[2] (vidhameyyuṃ),[3] ath' assa pabbatassa matthake ṭhatvā cakkhumato purisassa bhūmiṃ olokayato n' eva khettaṃ na kedāra-pāliyo na kuṭikāyo na tattha sayita-manussā paññāyeyyuṃ, kuṭikāsu pana aggi-jāla-mattam eva paññāyeyya,[4] evaṃ dhamma-pāsādaṃ āruyha satta-kāyaṃ olokayato Tathāgatassa ye te akata-kalyāṇā sattā te ekavihāre dakkhiṇa-jānu-passe nisinnā pi Buddha-cakkhussa āpāthaṃ nâgacchanti, ratti-khitta-sarā viya honti: ye pana kata-kalyāṇā veneyya-puggalā te ev' assa dūre pi ṭhitā āpāthaṃ āgacchanti, so aggi viya Himavanta-pabbato viya ca. Vuttam pi c' etaṃ:

> Dūre santo pakāsenti Himavanto 'va pabbato,
> asant' ettha na dissanti ratti-khittā yathā sarā ti
> (Dhp. 304).

Ajjhesanan ti, yācanaṃ. *Buddha-cakkhunā*[5] ti, indriya-paropariya[6]-ñāṇena ca āsay' ānusaya-ñāṇena ca. Imesaṃ hi dvinnaṃ ñāṇānaṃ Buddha-cakkhū ti nāmaṃ, sabbaññuta-ñāṇassa samanta-cakkhū ti, tiṇṇaṃ magga-ñāṇānaṃ dhamma-cakkhū ti. *Appa-rajakkhe* ti ādīsu yesaṃ vutta-nayen' eva paññā-cakkhumhi rāgâdi-rajaṃ appaṃ, te appa-raj' akkhā. Yesaṃ mahantaṃ, te mahā-raj' akkhā. Yesaṃ saddhâdīni indriyāni tikkhāni, te tikkh' indriyā. Yesaṃ tāni mudūni, te mud' indriyā. Yesaṃ te eva saddhâdayo ākārā sundarā, te svākārā. Ye ca kathita-kāraṇaṃ sallakkhenti, sukhena sakkā honti viññāpetuṃ, te suviññāpayā.[7] Ye paralokañ c' eva vajjañ ca bhayato passanti, te *paraloka-vajja-bhaya-dassāvino* nāma.

Ayam pan' ettha Pāli: Saddho puggalo appa-raj' akkho,

---

[1] D. -khaya. [2] *Cf.* UdA. 66, 286; SnA. 224; DhpA. iii, 470.
[3] *Comy. has no verb to this sentence.* [4] A, G. -eyyuṃ.
[5] *Cf.* Nidd. 359; Vibh. 340; VM. 205; UdA. 207.
[6] C_1 -pariyanta-. [7] *Cf.* UdA. 281.

assaddho puggalo mahāraj' akkho: āraddha-viriyo, kusīto, upaṭṭhita-sati, muṭṭha-ssati, samāhito, asamāhito, paññavā, duppañño puggalo mahāraj' akkho. Tathā saddho puggalo tikkh' indriyo, . . . pe . . . paññavā puggalo paraloka-vajja-bhaya-dassāvī, duppañño puggalo na paraloka-vajja-bhaya-dassāvī ti.[1]

Lokan[2] ti, khandha-loko, dhātu-loko, āyatana-loko, sampatti-bhava-loko, vipatti-bhava-loko.[3] Eko loko, sabbe sattā āhāra-tiṭṭhikā. Dve lokā, nāmañ ca rūpañ ca. Tayo lokā, tisso vedanā. Cattāro lokā, cattāro āhārā. Pañca lokā, pañc' ūpādāna-kkhandhā. Cha lokā, cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā, viññāṇa-ṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā, aṭṭha loka-dhammā. Nava lokā, nava satt' āvāsā. Dasa lokā, das' āyatanāni. Dvādasa lokā, dvādas' āyatanāni. Aṭṭhārasa lokā, aṭṭhārassa dhātuyo. *Vajjan* ti, sabbe kilesā vajjā, sabbe ducaritā vajjā, sabbe abhisaṅkhārā vajjā, sabbe bhavagāmi-kammā vajjā. Iti imasmiñ ca loke imasmiñ ca vajje ti[4] sabba-bhaya-saññā paccupaṭṭhitā hoti, seyyathā pi ukkhitt' āsike vadhake. Imehi paṇṇāsāya ākārehi imāni pañc' indriyāni jānāti passati aññāti paṭivijjhati. Idaṃ Tathāgatassa indriya-paropariyatte ñāṇan ti.[5]

Uppaliniyan ti, uppala-vane. Itaresu pi es' eva nayo. *Anto-nimugga-posīnī* ti, yāni anto-nimuggān' eva posīyanti.[6] *Udakaṃ*[7] *accuggamma tiṭṭhantī* ti, udakaṃ atikkamitvā tiṭṭhanti. Tattha yāni accuggamma tiṭṭhāni tāni suriya-rasmi-samphassaṃ āgamayamānāni ṭhitāni ajja pupphanakāni: yāni pana *samodakaṃ ṭhitāni* tāni sve pupphanakāni: yāni udakā anuggatāni anto-nimugga-posīni tāni tatiya-divase pupphanakāni: udakā pana anuggatāni aññāni pi saroga-uppalâdīni nāma atthi: yāni n' eva pupphissanti maccha-kacchapa-bhakkhā ṇ' eva bhavissanti, tāni Pāliṃ n' ārūḷhāni, āharitvā pana dīpetabbānī ti dīpitāni.

Yath' eva hi tāni catubbidhāni pupphāni evam evaṃ

---

[1] Pṭs. 121; VibhA. 474 *ff.*
[2] *Cf.* UdA. 207.
[3] Pṭs. *varies.*
[4] Pṭs. tibbā (?).
[5] Pṭs. 123.
[6] G. posiniyanti.
[7] *Texts* -ā.

ugghaṭitaññu-vipañcitaññu[1]-neyya-padaparamo ti cattāro puggalā. "Tattha yassa puggalassa saha udāhaṭa-velāya dhamm' ābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo ugghaṭitaññu. Yassa puggalassa saṅkhittena bhāsitassa vitthārena atthe vibhajiyamāne dhamm' ābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo vipañcitaññu. Yassa puggalassa uddesato paripucchato yoniso manasikaroto kalyāṇa-mitte sevato bhajato payirupāsato (evaṃ) anupubbena dhamm' ābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo neyyo. Yassa puggalassa bahum pi suṇato bahum pi bhaṇato bahum pi dhārayato bahum pi vācayato na tāya jātiyā dhamm' ābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo padaparamo."

Tattha Bhagavā uppala-vanâdi-sadisaṃ dasa-sahassī-lokadhātuṃ olokento 'ajja pupphanaka-pupphāni viya ugghaṭit' aññū, sve pupphanakāni viya vipañcitaññū, tatiya-divase pupphanakāni viya neyyā,[2] maccha-kacchapa-bhakkha-pupphāni viya pada-paramā' ti[2] addasa. Passanto ca ettakā appa-raj' akkhā ettakā mahāraj' akkhā, tatrâpi ettakā ugghaṭitaññū ti evaṃ sabbâkārato va addasa.

Tattha tiṇṇaṃ puggalānaṃ imasmiṃ yeva attabhāve Bhagavato dhamma-desanā atthaṃ sādheti, pada-paramānaṃ anāgat' atthāya vāsanā hoti. Atha Bhagavā imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ atth' āvahaṃ dhamma-desanaṃ viditvā, desetukamyataṃ uppādetvā, puna sabbe pi tīsu bhavesu satte bhabb' ābhabba-vasena dve[3] koṭṭhāse akāsi, ye sandhāya vuttaṃ: "Katamā (te) sattā abhabbā? Ye te sattā kamm' āvaraṇena samannāgatā kiles' āvaraṇena samannāgatā vipāk' āvaraṇena samannāgatā assaddhā acchandikā duppaññā abhabbā niyāmaṃ okkamituṃ kusalesu dhammesu sammattaṃ: ime te sattā abhabbā. Katamā (te) sattā bhabbā? Ye te sattā na kamm' āvaraṇena . . . pe . . . ime te sattā bhabbā" (Vibh. 341).

Tattha sabbe pi abhabba-puggale pahāya bhabba-puggale yeva ñāṇena pariggahetvā, ettakā rāga-caritā, ettakā dosa-

[1] *Cf.* Pugg. 41; Netti 211. A, G. vipatit-; D. vipacit-; Pugg. vipaccit-. *Cf.* SnA. 163.

[2] A, G. -o; D. -e.

[3] D. *adds* eka.

moha-vitakka-saddhā-buddhi-caritā ti cha koṭṭhāse akāsi. Evaṃ katvā dhammaṃ desissāmī ti cintesi. *Paccabhāsī* ti, paṭi-abhāsi.

Apārutā ti, vivaṭā. *Amatassa dvārā* ti, ariya-maggo. So hi amata-saṅkhātassa nibbānassa dvāraṃ. So hi mayā vivaritvā ṭhapito ti dasseti. *Pamuñcantu*[1] *saddhan* ti, sabbe attano saddhaṃ pamuñcantu, vissajjantu. Pacchima-pada-dvaye ayam attho: Ahaṃ hi attano paguṇaṃ suppavattim pi imaṃ paṇītaṃ uttama-dhammaṃ kāya-vācā-kilamatha-saññī hutvā nâbhāsiṃ. Idāni pana sabbo jano saddhā-bhājanaṃ upanetu, pūressāmi nesaṃ saṅkappan ti.

Antaradhāyī ti, Satthāraṃ gandha-mālâdīhi pūjetvā, antarahito, saka-ṭṭhānam eva gato ti attho. Gate ca pana tasmiṃ Bhagavā "kassa nu kho ahaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ deseyyan ?" ti Āḷār' Uddakānaṃ kālakata-bhāvaṃ pañca-vaggiyānañ ca bahūpakāra-bhāvaṃ ñatvā, tesaṃ dhammaṃ desetu-kāmo Bārānasiyaṃ Isipatanaṃ gantvā dhamma-cakkaṃ pavattesī ti.

2.

Dutiye: *Udapādī*[2] ti, ayaṃ vitakko pañcame sattâhe udapādi. *Agāravo* ti, aññasmiṃ gārava-rahito, kiñci garu-ṭṭhāne aṭṭhapetvā ti attho. *Appatisso* ti, patissaya-rahito, kiñci jeṭṭhaka-ṭṭhāne aṭṭhapetvā ti attho. *Sadevake* ti ādīsu, saddhiṃ devehi sadevake. Deva-gahaṇena c' ettha Māra-Brahmesu gahaṇesu pi Māro nāma Vasa-vattī sabbesaṃ upari vasaṃ vatteti. Mahābrahmā[3] nāma mahânubhāvo ekanguliyā ekasmiṃ cakka-vāḷa-sahasse[4] ālokaṃ pharati, dvīhi dvīsu . . . pe . . . dasahi aṅgulīhi dasasu pi cakka-vāḷa-sahassesu ālokaṃ pharati. So iminā sīla-sampannataro pi vattuṃ mā labhantū ti *samārake sabrahmake* ti visuṃ vuttaṃ. Tathā samaṇā nāma ekanikāyâdi-vasena bahussutā sīlavanto paṇḍitā, brāhmaṇā pi vatthu-vijjâdi-vasena bahussutā paṇḍitā. Te iminā sīla-sampannatarā ti vattuṃ mā labhantū ti *sassamaṇa-brāhmaṇiyā pajāyā* ti vuttaṃ. *Sadeva-manussāyā*

---

[1] *So all.* F. *t.* pamucc-.
[2] *Cf.* AA. *on* A. ii, 20 (*Sinh.*, p. 512).
[3] C_1 Brahmâ.
[4] AA. *omits.*

ti, idaṃ pana nippadesato dassan' atthaṃ gahitam eva gahetvā vuttaṃ. Api c' ettha purimāni tīṇi padāni loka-vasena vuttāni, pacchimāni dve pajā-vasena. *Sīla-sampannataran* ti, sīlena sampannataraṃ, adhikataran ti attho. Sesu pi es' eva nayo. Ettha ca sīlâdayo cattāro dhammā lokiya-lokuttarā kathitā, vimutti-ñāṇa-dassanaṃ lokiyam eva paccavekkhanā-ñāṇaṃ h' etaṃ.

Pātur ahosī ti, ayaṃ satthā avīcito yāva bhav' aggā sīlâdīhi attanā adhikataraṃ apassanto mayā paṭividdhaṃ navalokuttara-dhammam eva sakkatvā upanissāya viharissāmī ti cinteti. Kāraṇaṃ Bhagavā cinteti, attha-vuddhi[1]-visesaṃ cinteti: 'Etarahi arahati.[2] Gacchāmi 'ssa, ussāhaṃ janessāmī' ti cintetvā purato pākaṭo ahosi. Abhimukhe aṭṭhāsī ti attho.

Vihaṃsu[3] *viharanti cā* ti, ettha yo vadeyya viharantī ti vacanato paccuppanne pi bahū Buddhā ti, so 'Bhagavā pi bhante etarahi arahaṃ Sammāsambuddho' ti iminā vacanena paṭibāhitabbo.

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati,
sadevakasmiṃ lokasmiṃ n' atthi paṭipuggalo ti (Vin. i, 8) ādīhi c' assa suttehi aññesaṃ Buddhānaṃ abhāvo dīpetabbo. *Tasmā* ti, sabbe pi Buddhā saddhamma-garuno, tasmā. *Mahattam abhikaṅkhatā* ti, mahanta-bhāvaṃ patthayamānena. *Saraṃ Buddhāna-sāsanan* ti, Buddhānaṃ sāsanaṃ sarantena.

3.

Tatiye: *Eko*[4] ti, ṭhanâdīsu iriyāpathesu ekako, ekaviharī ti attho. *Vūpakaṭṭho* ti, kāyena vūpakaṭṭho nissaṭo. *Appamatto* ti, satiyā avippavāse ṭhito. *Ātāpī* ti, viriy' ātāpena samannāgato. *Pahitatto* ti, pesitatto. *Kulaputtā* ti, ācārakulaputtā. *Samma-d-evā* ti, na inaṭṭhā[5] na bhayaṭṭhā na jīvita-pakatā hutvā,[6] yathā vā tathā vā pabbajitā pi. Ye anuloma-paṭipadaṃ pūrenti te *samma-d-eva agārasmā anagāriyaṃ pabbajanti* nāma. *Brahmacariya-pariyosānan* ti, mag-

---

[1] AA. vaḍḍhi. [2] AA, C_1 *omit sentence.* A, G. arahasi.
[3] *So all, but both texts* vihariṃsu.
[4] *For the terms cf.* MA. i, 180; SnA. ii, 157; UdA. 175.
[5] C_1 -aṭṭā. [6] *Cf.* M. i, 462.

ga-brahmacariyassa pariyosāna-bhūtaṇ ariya-phalaṇ. *Diṭṭheva dhamme* ti, imasmiṇ yeva attabhāve. *Sayam abhiññā sacchikatvā* ti, sāmaṇ jānitvā paccakkhaṇ katvā. *Upasampajjā* ti, paṭilabhitvā, sampādetvā *vihāsi*. Evaṇ viharanto ca (khīṇā jāti[1]) . . . pe . . . abbhaññāsī ti. Eten' assa paccavekkhaṇā-bhūmi dassitā.

Katamā pan' assa jāti khīṇā ? Kathañ ca naṇ abbhaññāsī ? ti vuccate. Na tāv' assa atītā jāti khīṇā, pubbe va khīṇattā. Na anāgatā, tattha vāyām' ābhāvato. Na paccuppannā, vijjamānattā. Maggassa pana abhāvitattā yā uppajjeyya eka-catu-pañca-vokāra-bhavesu eka - catu - pañca - kkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppāda-dhammataṇ āpajjanena khīṇā. Taṇ so magga-bhāvanāya pahīna-kilese paccavekkhitvā kammaṇ āyatiṇ appaṭisandhikaṇ hotī ti jānanto jānāti. *Vusitan* ti, vutthaṇ, parivutthaṇ,[2] kataṇ, caritaṇ, niṭṭhāpitan ti attho. *Brahmacariyan* ti, magga-brahmacariyaṇ. *Kataṇ karaṇīyan* ti, catusu saccesu catuhi maggehi pariññā-pahāna-sacchikiriya-bhāvanā-vasena soḷasa-vidham pi kiccaṇ niṭṭhāpitan ti attho. *Nâparaṇ itthattāyā* ti, idāni puna ittham-bhāvāya, evaṇ soḷasa-kicca-bhāvāya, kilesa-kkhayāya vā kata-magga-bhāvanā n' atthī ti. Athavā *itthattāyā* ti, ittha-bhāvato: imasmā evam-pakārā idāni vattamāna-kkhandha-santānā aparaṇ khandha-santānaṇ n' atthi. Ime pana pañca-kkhandhā pariññātā tiṭṭhanti, chinna-mūlako rukkho viyā ti *abbhaññāsi*. *Aññataro* ti, eko. *Arahatan* ti, arahantānaṇ. Bhagavato sāvakānaṇ arahataṇ abbhantaro *ahosi*.

Sapadānan[3] ti, sapadāna-cāraṇ sampatta-gharaṇ anokkamma paṭipātiyā caranto. *Upasaṅkamī* ti, upasaṅkamanto. Mātā pan' assa puttaṇ disvā va, gharā nikkhamma, pattaṇ gahetvā, anto nivesanaṇ pavesetvā, paññatt' āsane nisīdāpesi. *Āhutiṇ niccaṇ paggaṇhātī* ti, nicca-kāle āhuti-piṇḍaṇ paggaṇhāti. Taṇ divasaṇ pana tasmiṇ ghare bhūta-balikammaṇ hoti. Sabbaṇ gehaṇ harit' ūpalittaṇ vipakiṇṇa-

---

[1] SA. *Comy. omits.*

[2] C, D. uparivutthaṇ.

[3] *Cf.* SnA. 118 (avokkamma-cārī anupubba-cārī); 175 (=anugharaṇ; . . . uccanīca-kulaṇ avokkamma).

lājaṇ vana-māla-parikkhittaṇ ussita-daja-paṭākaṇ[1] tattha tattha puṇṇa-ghate ṭhapetvā, daṇḍa-dīpike jāletvā, gandha-cuṇṇa-mālâdīhi alaṅkataṇ samantato sañchādiyamāna-dhūmaka-pacchi[2] ahosi. Sā pi brāhmaṇī kālass' eva vuṭṭhāya soḷasahi gandhodaka-ghaṭehi nahāyitvā sabb' ālaṅkārena attabhāvaṇ alaṅkari. Sā tasmiṇ samaye mahākhīṇâsavaṇ nisīdāpetvā, yāgu-uḷuṅka-mattam pi adatvā, Mahābrahmaṇ bhojessāmī ti suvaṇṇa-pātiṇ pāyāsaṇ pūretvā, sappi-madhu-sakkharâdīhi yojetvā, nivesanassa pacchā-bhāge harit' ūpalitta-bhāgâdīhi[3] alaṅkatā[4] pīṭhikā atthi. Sā[5] taṇ pātiṇ ādāya, tattha gantvā, catusu koṇesu majjhe ca ekekaṇ pāyāsa-piṇḍaṇ ṭhapetvā, ekaṇ piṇḍaṇ hatthena gahetvā, yāva kapparā sappinā paggharantena paṭhaviyaṇ jānu-maṇḍalaṇ patiṭṭhāpetvā "bhuñjatu bhavaṇ Mahābrahmā, sāyatu[6] bhavaṇ Mahābrahmā, tappetu bhavaṇ Mahābrahmā" ti vadamānā Brahmānaṇ bhojeti.

Etad ahosī ti, mahākhīṇâsavassa sīla-gandhaṇ cha-devaloke ajjhottharitvā Brahmalokaṇ upagataṇ ghayamānassa[7] etaṇ ahosi. *Saṇvejeyyan* ti, codeyyaṇ, sammā-paṭipattiyaṇ yojeyyaṇ. 'Ayaṇ hi evarūpaṇ agga-dakkhiṇeyyaṇ mahākhīṇâsavaṇ nisīdāpetvā, yāgu-uḷuṅka-mattam pi adatvā, Mahābrahmaṇ bhojessāmī ti tulaṇ pahāya hatthena tulayantī viya, bheriṇ pahāya kucchiṇ vādentī viya, aggiṇ pahāya khajjopanakaṇ dhamānā[8] viya, bhūta-baliṇ kurumānā āhiṇḍati. Gacchāmi 'ssa, micchā-dassanaṇ bhinditvā, apāya-maggato uddharitvā, yathā asīti-koṭi-dhanaṇ Buddha-sāsane vippakiritvā, sagga-maggaṇ ārohati tathā karomī' ti vuttaṇ hoti.

Dūre ito ti, imamhā ṭhānā dūre *Brahmaloko*. Brahmalokato hi kūṭâgāra-mattā silā pātitā ekena aho-rattena aṭṭha-cattālīsa-yojana-sahassāni khepayamānā catuhi māsehi paṭhaviyaṇ patiṭṭhaheyya. Sabba-heṭṭhimo pi Brahmaloko evaṇ dūre. *Yass' āhutin* ti, yassa Brahmuno āhutiṇ paggaṇhāsi tassa

---

[1] *Cf.* VvA. 173.
[2] *So* A, C, D, G., *but* C_1 dhūma-kaṭacchu (?).
[3] C_1, D. bhāvâdīhi.
[4] C_1, D. -bhūtā-pīṭh-.
[5] C_1, D. *omit* sā.
[6] A, G. pāyatu.
[7] A, G. sāpāyam-.
[8] A, C, G. dhammānā; D. dhamamānā (*passive*); C_1 dhamamānā.

Brahmaloko dūre ti attho. *Brahma-pathan* ti, ettha Brahmapatho nāma cattāri kusala-jjhānāni. Vipāka-jjhānāni pana tesaṇ jīvita-patho nāma. "Taṇ Brahma-pathaṇ *ajānantī* tvaṇ *kiṇ jappasi*, vipallapasi? Brahmāno hi sappītika-jjhānena yāpenti. Na etaṇ tiṇa-bījāni[1] pakkhipitvā randhaṇ go-yūsaṇ khādanti. Mā akāraṇā kilamī" ti. Evaṇ vatvā puna so Mahabrahmā añjaliṇ paggayha, avakujjo hutvā, theraṇ upadisanto,[2] *eso hi te, brāhmaṇī, Brahmadevo* ti ādīni āha.

Tattha *nirupadhiko* ti, kiles' abhisaṅkhāra-kāma-guṇopadhīhi virahito. *Atidevapatto*[3] ti, devānaṇ atideva-bhāvaṇ, Brahmānaṇ atibrahma-bhāvaṇ patto. *Anaññā-posī*[4] ti, ṭhapetvā imaṇ attabhāvaṇ aññassa attabhāvassa vā puttadārassa[5] vā aposanatāya anaññaposī. *Āhuṇeyyo*[6] ti, āhuṇapiṇḍaṇ[7] paṭiggahetuṇ yutto. *Vedagū*[8] ti, catu-magga-saṅkhātehi vedehi dukkhass' antaṇ gato. *Bhāvitatto* ti, attānaṇ bhāvetvā vaḍḍhetvā[9] ṭhito. *Anupalitto* ti, taṇhâdīhi kilesehi[10] alitto. *Ghās' esanaṇ iriyatī* ti, āhāra-pariyesanaṇ carati. *Na tassa pacchā na purattham atthī* ti, pacchā vuccati atītaṇ, puratthaṇ vuccati anāgataṇ. Atītânāgatesu khandhesu chanda-rāga-virahitassa pacchā vā puratthaṇ vā n' atthī ti vadati. *Santo* ti ādīsu, rāgâdi-santatāya santo. Kodha-dhūma-vigamā, *vidhumo*. Dukkh' ābhāvā, *anīgho*.[11] Kattara-daṇḍâdīni gahetvā vicaranto pi vadhaka-cetanāy' ābhāvā, *nikkhitta-daṇḍo*. *Tasa-thāvaresū*[12] ti, ettha pana puthujjanā tasā nāma, khīṇâsavā thāvarā nāma: sattā pana sekhā tasā ti pi vattuṇ na sakkā thāvarā vā na honti. Bhajamānā pana thāvara-pakkham eva bhajanti. *So tyâhutin* ti, so tava āhutiṇ. *Viseni-bhūto*[13] ti, kilesa-senāya viseno jāto. *Anejo* ti, nittaṇho. *Susīlo* ti, khīṇâsava-sīlena susīlo. *Suvimutta-citto* ti, phala-vimuttiyā suṭṭhu vimutta-citto. *Ogha-tiṇṇan* ti, cat-

---

[1] D. *v.l.* tiṇa-vijāti.
[2] A, G. upadiss-; C. C_1, D. uddis.-
[3] A, G. putto.
[4] *Cf.* UdA. 62, 202; SnA. ii, 118. F. *text* posiyo.
[5] D. saputt-.
[6] *Cf.* VM. i, 219.
[7] A, G. *add* pāhuna-p.
[8] *Cf.* SnA. ii, 330; UdA. 119, 426.
[9] A, C_1, G. -itvā.
[10] D. lepehi.
[11] *Cf.* UdA. 370.
[12] *Cf.* Nidd. ii, 488; KhA. 245.
[13] *Cf.* Nidd. 95, 334 (Sn. 794=914).

tāro oghe tiṇṇaṇ. Ettakena kathā-maggena Brahmā therassa vaṇṇaṇ kathento āyatane brāhmaṇiṇ niyojesi. Avasāna-gāthā pana Saṅgīti-kārehi ṭhapitā.

Patiṭṭhapesi dakkhiṇan ti, catu-paccaya-dakkhiṇaṇ patiṭṭhāpesi. *Sukham āyatikan* ti, sukh' āyatikaṇ, āyatiṇ sukha-vipākaṇ, sukhâvahan ti attho.

4.[1]

Catutthe: *Pāpakaṇ diṭṭhi-gatan* ti, lāmikā[2] sassata-diṭṭhi. *Idaṇ niccan* ti, idaṇ saha-kāyena Brahma-ṭṭhānaṇ aniccaṇ niccan ti vadati. Dhuvâdī ti tass' eva vevacanāni. Tattha *dhuvan* ti, thiraṇ. *Sassatan* ti, sadā vijjamānaṇ. *Kevalan* ti, akhaṇḍaṇ, sakalaṇ. *Acavana-dhamman* ti, ácavana-sabhāvaṇ. *Idaṇ hi na jāyatī* ti ādīsu, imasmiṇ ṭhāne koci jāyanako vā jīyanako vā mīyanako vā cavanako vā uppajjanako vā n' atthī ti sandhāya vadati. *Ito ca pan' aññan* ti, ito pan' okāsā[3] Brahma-ṭṭhānā uttariṇ aññaṇ nissaraṇaṇ nāma n' atthī ti. Evam assa thāma-gatā sassata-diṭṭhi uppannā hoti. Evaṇ vādī ca pana so upari tisso jhāna-bhūmiyo cattāro magge cattāri phalāni nibbānan ti sabbaṇ paṭibāhati. Kadā pan' esā[4] diṭṭhi uppannā? ti. Paṭhama-jjhāna-bhūmiyaṇ nibbatta-kāle dutiya-jjhāna-bhūmiyan ti eke. Tatr' ayaṇ anupubbi-kathā:—

Heṭṭh' ūpapattiko[5] kir' esa Brahmā. Anuppanne Buddh' uppāde isi-pabbajjaṇ pabbajitvā, kasiṇa-parikammaṇ katvā, samāpattiyo nibbattetvā, aparihīna-jjhāno kālaṇ katvā, catuttha-jjhāna-bhūmiyaṇ Vehapphala-brahmaloke pañca-kappa-satikaṇ āyuṇ gahetvā nibbatti. Tattha yāvatâyukaṇ ṭhatvā, heṭṭh' ūpapattikaṇ katvā, tatiya-jjhānaṇ paṇītaṇ bhāvetvā, Subhakiṇṇa-brahmaloke catusaṭṭhi-kappaṇ āyuṇ gahetvā nibbatti. Tattha dutiya-jjhānaṇ bhāvetvā, Ābhassare aṭṭha-kappe āyuṇ gahetvā nibbatti. Tattha paṭhama-jjhānaṇ bhāvetvā, paṭhama-jjhāna-bhūmiyaṇ kappâyuko hutvā nibbatti. So paṭhama-kāle attanā kata-kammañ ca

---

[1] *Cf.* JA. iii, 359.
[2] A, G. -akā.
[3] D. pana saha-kāyā.
[4] D. pan' assa sā.
[5] *So* JA. *All upp-*.

nibbatta-ṭṭhānañ ca aññāsi. Kāle yeva pana gacchante gacchante ubhayaṃ pamussitvā[1] sassata-diṭṭhiṃ uppādesi.

Avijj' āgato ti, avijjāya gato samannāgato aññāṇī andhabhūto. *Yatra hi nāmā* ti, yo nāma. *Vakkhatī* ti, bhaṇati. *Yatrā* ti, nipāta-yogena pana anāgata-vacanaṃ kataṃ. Evaṃ vutte so Brahmā, yathā nāma magge coro dve tayo pahāre adhivāsento sahāye anācikkhitvā pi uttariṃ pahāraṃ pahariyamāno 'asuko ca asuko ca mayhaṃ sahāyo' ti ācikkhati, evam evaṃ Bhagavatā santajjiyamāno satiṃ labhitvā, 'Bhagavā mayhaṃ padânupadaṃ pekkhanto maṃ nippīlitu-kāmo' ti bhīto attano sahāye ācikkhanto *dvāsattatī* ti ādim āha.

Tass' attho: Bho Gotama, mayhaṃ dvāsattati janā puñña-kammā, tena puñña-kammena idha nibbattā.[2] *Vasavattino* sayaṃ aññesaṃ vase avattitvā pare attano vase vattema, jātiñ ca jarañ ca *atītā*. Ayaṃ no vedehi gatattā *vedagū* ti saṅkhaṃ gatā, Bhagavā, *antimā Brahm' uppatti. Asm' ābhijappanti janā anekā* ti, aneka-janā amhe abhijappanti, "Ayaṃ kho bhavaṃ Brahmā, Mahābrahmā, abhibhū,[3] anabhibhūto, aññadatthu-daso, Vasavattī, issaro, kattā, nimmātā,[4] seṭṭho, sañjitā,[5] vasī, pitā bhūta-bhavyānan" ti evaṃ patthenti pihentī ti.

Atha naṃ Bhagavā *appaṃ hi etan* ti ādim āha. Tattha *etan* ti, yaṃ tvaṃ idha tava āyu dīghan ti maññasi, etaṃ appaṃ parittakaṃ. *Sataṃ sahassānaṃ nirabbudānan* ti, nirabbudagaṇanāya satasahassaṃ nirabbudānaṃ.[6] *Āyuṃ*[7] *pajānāmī* ti, idāni tava avasiṭṭhaṃ ettakaṃ āyun ti ahaṃ jānāmi.

Ananta-dassī, Bhagavā, 'ham asmī ti, Bhagavā, tumhe "ahaṃ ananta-dassī, jāti-ādīni upativatto" ti vadatha. *Kim me purānan* ti, yadi tvaṃ ananta-dassī, evaṃ sante idam me ācikkha. Kiṃ mayhaṃ purāṇaṃ vatañ ca sīlañ ca? *Sīlavattan*[8] ti, sīlam eva vuccati. *Yam ahaṃ vijaññā* ti, yaṃ

---

[1] *All* pamm-. [2] G. nikkhiṭṭā.

[3] *For these terms cf.* DA. i, 111. [4] *All* nimmitā.

[5] *All but* C_1 sajitā. [6] *Cf.* JA. 360. [7] F. *text* āyu.

[8] *So* A, C_1, G., *but* D. *omits* vatañ ca sīlañ ca. JA. sīlavantaṃ (vatasamādānañ ca sīlavatañ ca . . . kiṃ mayhaṃ p. vatañ ca sīlacaraṇañ ca); A, G. sīlavataṃ.

ahaṇ tayā kathitaṇ jāneyyaṇ, tam me ācikkhā ti vadati. Idāni 'ssa ācikkhanto Bhagavā *yaṇ taṇ apāyesī* ti ādim āha. Tatr' āyaṇ adhippāyo:—

Pubbe kir' esa kula-ghare nibbattitvā kāmesu ādīnavaṇ disvā 'jāti-jarā-maraṇassa antaṇ karissāmī' ti nikkhamma isi-pabbajjaṇ pabbajitvā samāpattiyo nibbattetvā abhiññā-pādaka-jjhānassa lābhī hutvā, Ganga-tīre paṇṇa-sālaṇ kāretvā, jhāna-ratiyā vītināmeti. Tadā ca kālena kālaṇ satthavāhā pañcahi sakaṭa-satehi maru-kantāraṇ paṭipajjanti. Maru-kantāre pana divā na sakkā gantuṇ, rattiṇ gamaṇaṇ hoti. Atha purima-sakaṭassa agga-yuge yutta-balivaddā gacchantā gacchantā nivattetvā āgata-magg' ābhimukhā ahesuṇ. Sabba-sakaṭāni tath' eva nivattetvā aruṇe uggate nivattita-bhāvaṇ jāniṇsu, tesañ ca tadā kantāraṇ atikkamana-divaso ahosi. Sabbaṇ dār' ūdakaṇ parikkhīṇaṇ: tasmā n' atthi dāni amhākaṇ jīvitan ti cintetvā, goṇe sakaṭa[1]-cakkesu bandhitvā, manussā sakaṭa-cchāyaṇ pavisitvā nipajjiṇsu. Tāpaso pi kālass' eva paṇṇa-sālato nikkhamitvā, paṇṇa-sāla-dvāre nisinno Gangaṇ olokayamāno addasa Gangaṇ mahatā udak' oghena pūriyamānaṇ pavattita-maṇi-kkhandhaṇ viya āgacchantaṇ. Disvā cintesi: Atthi nu kho imasmiṇ loke evarūpassa madhurodakassa alābhena pīliyamānā sattā? ti. So evaṇ āvajjanto maru-kantāre taṇ satthaṇ disvā 'ime sattā mā nassantū' ti ito c' ito ca mahā-udaka-kkhandho chijjitvā[2] 'maru-kantāre satth' ābhimukho gacchatū' ti abhiññā-cittena adhiṭṭhāsi. Saha citt' uppādena mātik' ārūḷhaṇ viya udakaṇ tattha agamāsi. Manussā udaka-saddena vuṭṭhāya, udakaṇ disvā, haṭṭha-tuṭṭhā nahāyitvā, pivitvā, gone pi pāyetvā, sotthinā icchita-ṭṭhānaṇ agamaṇsu.

Satthā taṇ Brahmuno pubba-kammaṇ dassento paṭhamaṇ gātham āha. Tattha *apāyesī* ti, pāyesi: *a*-kāro nipāta-mattam. *Ghammanī*[3] ti, gimhe. *Samparete* ti, gimha-tapena phuṭṭhe, anugate.

Aparasmim pi samaye tāpaso Gangā-tīre paṇṇa-sālaṇ māpetvā araññā-gāmakaṇ nissāya vasati. Tena ca samayena corā taṇ gāmaṇ paharitvā, hattha-sāraṇ gahetvā, gāviyo ca

[1] D. *omits.* [2] A, G. chinditvā. [3] *Cf. supra* IV, i, 1 *n.*

karamare ca gahetvā gacchanti. Gavo pi sunakhā pi manussā pi mahā-viravaŋ viravanti. Tāpaso taŋ saddaŋ sutvā 'kin nu kho etan?' ti āvajjanto manussānaŋ bhayaŋ uppannan ti ñatvā 'mayi passante ime sattā mā vinassantū' ti abhiññā-pādaka-jjhānaŋ samāpajjitvā, vuṭṭhāya, abhiññā-cittena corānaŋ paṭipathe caturanginiŋ senaŋ māpesi. Kamma-sajā āgacchantā corā disvā, 'rājā maññe āgato' ti vilopaŋ chaḍḍetvā, pakkamiŋsu. Tāpaso 'yaŋ yassa santakaŋ taŋ tass' eva hotū' ti adhiṭṭhāsi. Taŋ tath' eva ahosi. Mahājano soṭṭhi-bhāvaŋ pāpuṇi.

Satthā idam pi tassa pubba-kammaŋ dassento dutiyaŋ gātham āha. Tattha *Eṇi-kūlasmin*[1] ti, Gangā-tīre va. *Gayhakaŋ niyyamānan* ti, gahetvā niyamānaŋ, karamaraŋ niyamānan ti attho.

Puna ekasmiŋ samaye upari-gangā-vāsikaŋ ekaŋ kulaŋ heṭṭhā-gangā-vāsikena kulena saddhiŋ mitta-santhavaŋ katvā, nāvā saŋghāṭaŋ bandhitvā, bahuŋ khādanīyaŋ bhojanīyan c' eva gandha-mālâdīni āropetvā Gangā-sotena āgacchati. Manussā khādamānā bhuñjamānā naccantā gāyantā, deva-vimānena gacchantā viya, balava-somanassā ahesuŋ. Gangeyyako nāma nāgo disvā kupito, 'ime mayi saññam pi na karonti. Idāni ne samuddam eva pāpessāmī' ti mahantaŋ attabhāvaŋ māpetvā, udakaŋ dvidhā bhinditvā, uṭṭhāya, phaṇaŋ katvā, susukāraŋ karonto aṭṭhāsi. Mahājano disvā bhīto viravam akāsi. Tāpaso paṇṇa-sālāyaŋ nisinno sutvā, 'ime gāyantā naccantā somanassa-jātā āgaccanti. Idāni pana bhaya-ravaŋ raviŋsu. Kin nu kho?' ti āvajjanto nāga-rājaŋ disvā, 'mayi passante sattā mā vinassantū' ti abhiññā-pādakā-jjhānaŋ samapājjitvā, attabhāvaŋ pajahitvā, supaṇṇa-vaṇṇaŋ māpetvā, nāga-rājassa dassesi. Nāga-rājā bhīto phaṇaŋ saŋharitvā udakaŋ paviṭṭho. Mahājano soṭṭhi-bhāvaŋ pāpuṇi.

Satthā idam pi tassa pubba-kammaŋ dassento tatiyaŋ gātham āha. Tattha *luddenā* ti, dārukena. *Manussa-kamyā* ti, manussa-kāmatāya, manusse viheṭhetu-kāmatāyā ti attho.

---

[1] *So* JA. F. *t.* D. kulasmiŋ; S. *t.* Eṇikusalasmiŋ (?). JA (eṇiyā nāma nadiyā kūle).

Aparasmim pi samaye esa isi-pabbajjaṇ pabbajitvā Kesavo[1] nāma tāpaso ahosi. Tena samayena amhākaṇ Bodhisatto Kappo nāma māṇavo Kesavassa paddha-caro[2] antevāsiko hutvā ācariyassa kiñkāra-paṭissāvī maṇāpa-carī buddhi-sampanno attha-caro ahosi. Kesavo tena vinā vasituṇ na sakkoti. Taṇ nissāy' eva jīvikaṇ kappesi. Satthā idam pi tassa pubba-kammaṇ dassento catutthaṇ gātham āha.

Tattha *paddha-caro*[3] ti, antevāsiko. So pana jeṭṭh' antevāsiko ahosi. *Sambuddhivantaṇ vatinaṇ*[4] *amaññin* ti, sammā buddhimā vata-sampanno ayaṇ ti evaṇ taṇ maññamāno Kappo tava antevāsiko ahosiṇ. Ahaṇ so tena samayenā ti dasseti. *Aññe*[5] *pi jānāsī* ti, na kevalaṇ mayhaṇ āyum[6] eva, aññe pi tvaṇ jānāsi yeva. *Tathā hi Buddho* ti, tathā hi tvaṇ Buddho: yasmā Buddho tasmā jānāsī ti attho. *Tathā hi tyāyaṇ jalit' ānubhāvo* ti, yasmā ca tvaṇ Buddho tasmā te ayaṇ jalito ānubhāvo. *Obhāsayaṇ tiṭṭhatī* ti, sabbaṇ Brahmalokaṇ obhāsento tiṭṭhati.

5.

Pañcame: *Tejo-dhātuṇ samāpajjitvā*[7] ti, tejo-kasiṇa-parikammaṇ katvā, pādaka-jjhānato vuṭṭhāya, sarīrato jālā nikkhamantū ti adhiṭṭhahante adhiṭṭhāna-citt' ānubhāvena sakala-sarīrato jālā nikkhamanti. Evaṇ tejo-dhātuṇ samāpanno nāma hoti, tathā samāpajjitvā.

Tasmiṇ Brahmaloke ti, kasmā thero tattha agamāsi? Therassa kira tejo-dhātuṇ samāpajjitvā tassa Brahmuno upari nisinnaṇ Tathāgataṇ disvā 'aṭṭhi-vedhī ayaṇ puggalo. Mayā p' ettha gantabban' ti ahosi. Tasmā agamāsi. Sesānaṇ

---

[1] JA. iii, 141.

[2] *Cf. infra* F. *t. v.l.* A. paṭṭha-; *Comy. eds.* baddha-; *supra* p. 171, *and Pāli Dict., s.v.*

[3] *As above.*

[4] F. *t.* va ti naṇ; A. vanta vatīnaṇ; G. -vatta vatīnaṇ; D. -vantaṇ vatīnaṇ; JA. iii, 362, -vantaṇ vatinaṇ amaññaṇ (*expl.*: buddhi-sampanno c' eva vata-sampanno ca so ti taṇ maññamāno).

[5] *Both texts*, C_1 aññam pi; F. *v.l.* aññe.

[6] A, C, D, G. aham (?).

[7] *Cf.* UdA. 432.

gamane pi es' eva nayo. So hi Brahmā Tathāgatassa c' eva Tathāgata-sāvakānañ ca ānubhāvaṇ adisvā abhabbo vinayaṇ upagantuṇ. Tena so sannipāto ahosi. Tattha Tathāgatassa sarīrato uggata-jālā sakala-Brahmalokaṇ atikkamitvā ajaṭākāse[1] pakkhandā, tā ca pana chabbaṇṇā ahesuṇ. Tathāgata-sāvakānaṇ ābhā pakati-vaṇṇā va.[2]

Passasi vītivattantan ti, "imasmiṇ Brahmaloke aññabrahma-sarīra-vimān' ālaṅkārâdīnaṇ pabhā atikkamamānaṇ Buddhassa Bhagavato pabhassaraṇ pabhaṇ passasī?" ti pucchati. *Na me, mārisa, sā diṭṭhī* ti, yā me[3] sā, 'idh' āgantuṇ samattho añño samaṇo vā brāhmaṇo[4] vā n' atthī' ti, pure diṭṭhi n' atthi me sā. *Kathaṇ vajjan* ti, kena kāraṇena vadeyyaṇ? *Nicco 'mhi sassato* ti, imassa kira Brahmuno laddhi-diṭṭhi sassata-diṭṭhi cā ti dve diṭṭhiyo. Tatr' āyaṇ Tathāgatañ c' eva Tathāgata-sāvake ca passato[5] laddhi-diṭṭh' pahīṇā. Bhagavā pan' ettha mahantaṇ dhamma-desanaṇ desesi. Brahmā desanā-pariyosāne sotâpatti-phale patiṭṭhahi. Iti 'ssa maggena sassata-diṭṭhi pahīṇā. Tasmā evam āha.

Brahma-pārisajjan ti, Brahma-paricārakaṇ. Therānaṇ hi bhaṇḍa-gāhaka-daharā viya Brahmānam pi pārisajjā Brahmāno nāma honti. *Ten' upasaṅkamā* ti, kasmā therass' eva santikaṇ pesesi? There kir' assa tattaken' eva kathāsallāpena vissāso udapādi. Tasmā tass' eva santikaṇ pesesi. *Aññe pī* ti, yathā tumhe cattāro janā kin nu kho evarūpā aññe pi atthi, udāhu tumhe cattāro eva mahiddhikā? ti.

Tevijjā ti, pubbe-nivāsa-dibba-cakkhu-āsava-kkhaya-saṅkhātāhi tīhi vijjāhi samannāgatā. *Iddhippattā* ti, iddhi-vidhañāṇaṇ pattā. *Ceto-pariyāya-kovidā* ti, paresaṇ cittâcāre kusalā.[6] Evam ettha pañca-abhiññā pi sarūpena vuttā. Dibbasotaṇ pana tāsaṇ vasena āgatam eva hoti. *Bahū* ti, evarūpā chalabhiññā Buddha-sāvakā bahū. Gaṇana-pathaṇ atikkantā sakalaṇ Jambudīpaṇ kāsāva-ppajjotaṇ katvā vicarantī ti.

---

[1] *Cf. Trenckner-Andersen Dict. s.v.*

[2] A, G. pavatti-vantā.

[3] D. *v.l.* yā c' esā.

[4] A, G. aññe samaṇe vā brāhmaṇe.

[5] A, G. sassato.

[6] *This would be the meaning of* ceto-pariya-ñāṇa.

6.

Chaṭṭhe: *Pacceka-dvāra-bāhan* ti, ekeko[1] ekekaṇ dvāra-bāhaṇ nissāya dvāra-pālā viya aṭṭhaṇsu. *Iddho* ti, jhāna-sukhena samiddho. *Phīto cā* ti, abhiññā-pupphehi supupphito. *Anadhivāsento* ti, asahanto. *Etad avocā* ti, etesaṇ Nimmita-brahmānaṇ majjhe nisinno etaṇ *passasi me* ti ādivacanaṇ avoca. *Tayo*[2] *supaṇṇā* ti gāthāya pañcasatā ti sata-padaṇ rūpa-vasena vā panti-vasena vā yojetabbaṇ. Rūpa-vasena tāva; *tayo supaṇṇā* ti, tīṇi supaṇṇa-rūpa-satāni. *Caturo ca haṇsā* ti, cattāri-haṇsa-rūpa-satāni. *Byagghiniyā*[3] *pañca-satā* ti, byaggha-sadīsā ekacce migā byagghiniyā nāma. Tesaṇ byagghi-sarūpakānaṇ[4] pañca-satāni. Panti-vasena; *tayo supaṇṇā* ti, tīṇi supaṇṇa-panti-satāni. *Caturo ca haṇsā* ti, cattāri haṇsa-panti-satāni. *Byagghiniyā-pañca-satā* ti, pañca-byagghiniyā-panti-satāni. *Jhāyino* ti, jhāyissa. 'Mayhaṇ vimāne ayaṇ vibhūtī' ti dasseti. *Obhāsayan* ti, obhāsaya-mānaṇ.[5] *Uttarassaṇ disāyan* ti, taṇ kira kanaka-vimānaṇ tesaṇ Mahābrahmānaṇ ṭhita-ṭṭhānato uttara-disāyaṇ hoti. Tasmā evam āha. Ayam pan' ass' adhippāyo: Evarūpe kanaka-vimāne vasanto ahaṇ kassa aññassa upaṭṭhānaṇ gamissāmī? ti. *Rūpe raṇaṇ disvā* ti, rūpamhi jāti-jarā-bhanga-saṅkhātaṇ dosaṇ disvā. *Sadāpavedhitan* ti, sitâdīhi ca niccaṇ pavedhitaṇ calitaṇ ghaṭṭitaṇ rūpaṇ disvā. *Tasmā na rūpe ramati sumedho* ti, yasmā rūpe ranaṇ passati sadā pavedhitañ ca rūpaṇ passati, tasmā sumedho sundara-paññō so satthā rūpe na ramatī ti.

7.

Sattame: *Appameyyaṇ paminanto*[6] ti, appaṃeyyaṇ khīṇâ-sava-puggalaṇ 'ettakaṇ sīlaṇ' ayaṇ, ettako samādhi, ettakā paññā' ti evaṇ minanto. *Ko 'dha vidvā vikappaye* ti, ko idha

[1] A, G. *omit.* [2] F. *t. adds* ca. *MSS. generally confused here.*

[3] F. *t.* -nisā *is undoubtedly right. Cf.* JA. vi, 538 *in a catalogue of birds, a hawk* (sena). K.S. i, 186 *n., where Mrs. R. D. trans.* '*tigresses.*' *Comy. seems wrong both in reading and interpretation.*

[4] *So* A, G., *the rest* byagghiniyā-rūp-. [5] A, G. -mānā.

[6] A. pacīn-; C_1 pamiṇ-; G. pamīn-.

vidvā[1] medhāvī vikappeyya? Khīṇâsavo va khīṇâsavaṇ minanto vikappeyyā? ti dīpeti. *Nivutaṇ taṇ maññe*[2] ti, yo pana puthujjano taṇ pametuṇ arahati, taṇ nivutaṇ avakujjapaññaṇ maññāmī[3] ti.

8.

Aṭṭhame: *Akissavan* ti, kissavā vuccati paññā: nipaññō ti attho.

9.

Navame: *Ābādhiko* ti, sāsa-pamattīhi piḷakāhī ti ādinā nayena *Anantara-sutte*[4] āgatena ābādhena ābādhiko. *Bāḷhagilāno* ti, adhimatta-gilāno. *Tudū* ti, Kokālikassa upajjhāyo Tudu thero nāma anāgāmi-phalaṇ patvā Brahmaloke nibbatto. So Bhummaṭṭhaka[5]-devatā ādiṇ katvā, 'ayuttaṇ Kokālikena kataṇ agga-sāvake antima-vatthunā abbhācikkhantenā' ti paramparāya Brahmalokaṇ sampattaṇ Kokālikassa pāpakammaṇ sutvā, 'mā mayhaṇ passantass' eva varāko[6] nassi. Ovadissāmi naṇ theresu cittaṇ pasād'. atthāyā' ti āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. Taṇ sandhāya vuttaṇ *Tudu Paccekabrahmā* ti. *Pesalā* ti, piya-sīlā. *Ko 'si tvaṇ, āvuso* ti, nipannako va kabar' akkhīni ummīletvā evam āha. *Passa yāvañ*[7] *ca te* ti, "passa yattakaṇ tayā aparaddhaṇ, attano nalāṭe mahāgaṇḍaṇ apassanto sāsapa-mattāya piḷakāya maṇ codetabbaṇ maññasī" ti āha. Atha naṇ adiṭṭhi-patto[8] 'ayaṇ varāko gilita[9]-viso viya kassaci vacanaṇ na karissatī' ti ñatvā, *purisassa hī* ti ādim āha.

Tattha *kuṭhārī* ti, kuṭhāri-sadisā pharusā vācā. *Chindatī* ti, kusala-mūla-saṅkhāte mūle yeva nikantati. *Nindiyan* ti, ninditabbaṇ dussīla-puggalaṇ. *Pasaṇsatī* ti, uttam' atthe sambhāvetvā khīṇâsavo ti vadati. *Taṇ vā nindati yo pasaṇ-*

---

[1] *Cf.* Nidd. i, 93 (vidvā vijj' āgato ñāṇī buddhimā vibhāvī medhāvī).

[2] *So* S. *t.* A, C_1, G., *but* F. *t.* (*v.l.* nivuttantaṇ) *and* D. *omit* taṇ.

[3] *All but* C_1 maññemi.

[4] *Cf.* A. v, 170 (*as a result of abusing Sāriputta and Moggallāna*); AA. (*Sinh.*), p. 835; SnA. 473; DhpA. iv, 91; JA. iv, 481.

[5] AA. attha-. [6] C. carako. [7] A. *text* yāva te.

[8] C. aditṭha-. [9] *All but* AA. gila-v.

siyo[1] ti, yo vā pasaṇsitabbo khīṇâsavo, taṇ vā antima-vatthunā codento "dussīlo ayan" ti vadati. *Vicināti mukhena so kalin* ti, so taṇ aparādhaṇ mukhena vicināti nāma. *Kalinā tenā* ti, tena aparādhena sukhaṇ na vindati. Nindiya-pasaṇsāya hi pasaṇsiya-nindāya ca samako va vipāko. *Sabbassâpi sahâpi attanā* ti, sabbena sakena pi attanā pi saddhiṇ yo akkhesu dhana-parājayo nāma ayaṇ appamattako aparādho. *Yo sugatesū* ti, yo pana sammaggatesu puggalesu cittaṇ padūseyya ayaṇ citta-padoso va tato kalito mahantataro[2] kali. Idāni tassa mahantatara-bhāvaṇ dassento *sataṇ sahassānan* ti ādim āha. Tattha *sata-sahassānan* ti nirabbudagaṇanāya sata-sahassañ ca. *Chattiṇsatī* ti, aparāni chattiṇsati nirabbudāni. *Pañca cā*[3] ti, abbuda-gaṇanāya ca pañca abbudāni. *Yam ariya-garahī* ti, yaṇ ariye garahanto nirayaṇ uppajjati tattha ettakaṇ āyu-ppamāṇan ti.

10.[4]

Dasame: *Kokāliko bhikkhu yena Bhagavā ten' upasaṅkamī* ti, ko ayaṇ Kokāliko, kasmā ca upasaṅkami? Ayaṇ kira Kokālika-raṭṭhe Kokālika-nagare Kokālika-seṭṭhissa putto. Pabbajitvā pitarā karāpite vihāre paṭivasati. Culla-Kokāliko ti nāmena, na Devadattassa sisso. So hi brāhmaṇa-putto Mahā-kokāliko nāma. Bhagavati Sāvatthiyaṇ viharante, dve agga-sāvakā pañca-mattehi bhikkhu-satehi saddhiṇ janapada-cārikaṇ caramānā upakaṭṭhāya vass' ūpanāyikāya viveka-vāsaṇ vasitu-kāmā te bhikkhū uyyojetvā, attano patta-cīvaram ādāya, tasmiṇ janapade taṇ nagaraṇ patvā, taṇ vihāraṇ agamaṇsu. Tattha nesaṇ Kokāliko vattaṇ desesi. Te tena saddhiṇ sammoditvā, "āvuso, mayaṇ idha temāsaṇ vasissāma. Mā kassaci ārocehī"[5] ti patiññaṇ gahetvā vasiṇsu. Vasitvā pavāraṇa-divase pavāretvā, "gacchāma mayaṇ, āvuso" ti Kokālikaṇ āpucchiṇsu. Kokāliko "ajj' ekadivasaṇ, āvuso, vasitvā sve gamissathā" ti vatvā, dutiya-divase nagaraṇ pavisitvā, manusse āmantesi: "Āvuso, tumhe agga-sāvakā

---

[1] *Gāthās at* Sn. 657-60; A. ii, 3; v, 171.

[2] Sn. A. *text* mahattaro.

[3] F. *t. omits.*

[4] *Refs. as above.*

[5] AA, A, G. -cesi.

idh' āgantvā vasamāne na jānātha ? Na te koci paccayenā pi nimantetī ?" ti. Nagara-vāsino " Kahaṃ, bhante, therā ? Kasmā no na arocayitthā ?" ti. " Kiṃ, āvuso, ārocitena ? Kiṃ na passatha dve bhikkhū therâsane nisīdante ? Ete agga-sāvakā " ti. Te khippaṃ sannipatitvā sappi-phāṇitâdīni c' eva cīvara-dussāni ca saṃhariṃsu. Kokāliko cintesi: Param' appicchā agga-sāvakā payutta-vācāya uppanna-lābhaṃ na sādayissanti. ' Asādiyantā āvāsikassa dethā ' ti vakkhantī ti. Taṃ lābhaṃ gāhāpetvā therānaṃ santikaṃ agamāsi. Therā disvā va " ime paccayā nev' amhākaṃ na Kokālikassa kappantī " ti paṭikkhipitvā pakkamiṃsu.

Kokāliko ' kathaṃ hi nāma attanā aganhantā mayham pi adāpetvā pakkamissantī ?' ti āghātaṃ uppādesi. Te pi Bhagavato santikaṃ gantvā, Bhagavantaṃ vanditvā, puna attano parisaṃ ādāya, janapada-cārikaṃ carantā anupubbena tasmiṃ raṭṭhe tam eva nagaraṃ paccāgamiṃsu. Nāgarā there sañjānitvā saha parikkhārehi dānaṃ sajjitvā, nagara-majjhe maṇḍapaṃ katvā, dānaṃ adaṃsu therānañ ca parikkhāre upanāmesuṃ. Therā bhikkhu-sanghassa niyyādayiṃsu.

Taṃ disvā Kokāliko cintesi: Ime pubbe appicchā ahesuṃ. Idāni pāpicchā jātā. Pubbe pi appiccha-santuṭṭha-pavivitta-sadisā maññe ti there upasaṅkamitvā, " Āvuso, tumhe pubbe appicchā viya, idāni pana pāpa-bhikkhū jātā " ti vatvā, ' mūla-ṭṭhāne yeva nesaṃ patiṭṭhaṃ bhindissāmī ' ti taramāna-rūpo nikkhamitvā, Sāvatthiṃ gantvā, yena Bhagavā ten' upasaṅkami. Ayam esa Kokāliko, iminā ca kāraṇena upasaṅkamī ti veditabbo.

Bhagavā taṃ turita-turitaṃ āgacchantaṃ disvā va āvajjanto aññāsi: Ayaṃ agga-sāvake akkositu-kāmo āgato ti. Sakkā nu kho paṭisedhetun ? ti ca āvajjanto, ' na sakkā paṭisedhetuṃ: theresu aparajjhitvā āgato ekaṃsena Paduma-niraye nibbattissatī ' ti disvā, ' Sāriputta-Moggallāne pi nāma paraṃ garahantaṃ sutvā na nisedhetī ' ti vāda-mocan' atthaṃ ariy' ūpavādassa ca mahā-sāvajja-bhāva-dassan' atthaṃ *ma h' evan* ti ādinā tikkhattuṃ paṭisedhesi.

Tattha *mā h' evan* ti, mā evaṃ abhaṇi. *Saddhāyiko* ti, saddhāya āgama-karo pasād' āvaho saddhātabba-vacano vā. *Paccayiko* ti, pattiyāyitabba-vacano. *Acira-pakkantassā* ti,

pakkantassa sato na ciren' eva. *Sabbo kāyo phuṭo*[1] *ahosī* ti, kes' agga-mattam pi okāsaṇ āvajjetvā sakala-sarīraṇ aṭṭhīni bhinditvā uggatāhi *piḷakāhi* ajjhotthaṭaṇ ahosi. Yasmā pana Buddh' ānubhāvena tathārūpaṇ kammaṇ Buddhānaṇ sammukhī-bhāve vipākaṇ na deti, dassan' ūpacāre vijahita-matte deti. Tasmā tassa acira-pakkantassa piḷakā uṭṭhahiṇsu. Atha kasmā pakkāmī? ti. Kamm' ānubhāvena codiyamāno pakkāmi. Okāsa-kataṇ hi kammaṇ na sakkā paṭibāhituṇ: tan tassa tattha ṭhātuṇ na adāsi. *Kalāya-mattiyo* ti, caṇaka-mattiyo. *Beḷuva-salāṭuka*[2]*-mattiyo* ti, taruṇa-beḷuva-mattiyo. *Pabhijjiṇsū* ti, bhijjiṇsu. Tāsu bhinnāsu sakala-sarīraṇ panasa-pakkaṇ viya ahosi. So pakkena gattena Jetavana-dvāra-koṭṭhake visa-gilita-maccho viya kadaḷi-pattesu sayi.[3] Atha dhamma-savaṇ' atthaṇ āgatâgatā manussā "Dhi Kokālika! Dhi Kokālika![4] Ayuttam akāsi. Attano yeva[5] mukhaṇ nissāya anayavyasanaṇ patto 'sī "[6] ti āhaṇsu. Tesaṇ sutvā Ārakkhaka-devatā dhikkāram akaṇsu, Ārakkhaka-devatānaṇ Ākāsaṭṭha-devatā ti. Iminā nayena yāva Akaniṭṭha-bhavanā eka-dhi-kkāro udapādi. Atha 'ssa upajjhāyo[7] āgantvā ovādaṇ agaṇhantaṇ ñatvā garahitvā pakkāmi. *Kālam akāsī* ti, upajjhāye pakkante kālam akāsi.

Paduma-nirayan ti, pāṭiyekko[8] Paduma-nirayo nāma n' atthi. Avīci-mahānirayamhi yeva pana paduma-gaṇanāya paccitabbe ekasmiṇ ṭhāne nibbatti.

Vīsati-khāriko ti, Māgadhakena patthena cattāro patthā, Kosala-raṭṭhe eka-pattho hoti.[9] Tena patthena cattāro patthā āḷhakaṇ, cattāri āḷhakāni doṇaṇ, catu-doṇaṇ māṇikā, catumāṇikā khāri, tāya khāriyā vīsati-khāriko. *Tila-vāho* ti, Māgadhakānaṇ sukhuma-tilānaṇ tila-sakaṭaṇ. *Abbudo-nirayo* ti, Abbudo nāma pāṭiyekko nirayo n' atthi. Avīcimhi yeva pana abbuda-gaṇanāya paccitabba-ṭṭhānass'[10] etaṇ nāmaṇ.

---

[1] F. *t.* puṭo. [2] A, G. salāka. [3] *So* A. v, 171.
[4] AA. -ika; *the rest* -iya. [5] SnA, D. yevasi.
[6] *So* AA, *the rest* patto ti. [7] SnA. *adds* Tudu nāma.
[8] *Pāli Dict.* pāṭekka; SnA. pacceka-nirayo, *here and below.*
[9] A, G. ahosi. [10] SnA. paccan' okāso.

Nirabbudâdīsu pi es' eva nayo. Vassa-gaṇanā pi pan' ettha evaŋ veditabbā. Yath' eva hi sataŋ sata-sahassāni koṭi hoti, evaŋ sataŋ sata-sahassa-koṭiyo pakoṭi nāma hoti, sataŋ sata-sahassa-pakoṭiyo koṭi-ppakoṭi nāma, sataŋ sata-sahassa-koṭi-ppakoṭiyo nahuṭaŋ, sataŋ sata-sahassa-nahuṭāni ninnahuṭaŋ, sataŋ sata-sahassa-ninnahuṭāni ekaŋ abbudaŋ: tato vīsati-guṇaŋ nirabbudaŋ. Esa nayo sabbattha.

Dasamaŋ.
Paṭhama-vaggo.

II. DUTIYA-VAGGA [*or* PAÑCAKA].

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Sappinī-tīre* ti, Sappinī-nāmikāya nadiyā-tīre. *Sanaŋ Kumāro* ti,[1] so kira Pañca-sīkha-kumāraka-kāle jhānaŋ bhāvetvā Brahmaloke nibbatto, kumāraka-vaṇṇan' eva vicarati. Tena naŋ Kumāro ti sañjānanti. Porāṇakattā pana Sanaŋ Kumāro ti vuccati.

Jane tasmin ti, janatasmiŋ,[2] pajāyā ti attho. *Ye gotta-paṭisārino* ti, ye jane tasmiŋ gottaŋ paṭisaranti (' ahaŋ Gotamo, ahaŋ Kassapo' ti[3]), tesu loke gotta-paṭisārisu khattiyo seṭṭho. *Vijjā-carana-sampanno* ti, *Bhayabherava-sutta*-pariyāyena[4] pubbe-nivāsâdīhi vā tīhi, *Ambattha-sutta*-pariyāyena[5] vipassanā-ñāṇaŋ mano-may' iddhi cha abhiññāyo ti, imāhi vā aṭṭhahi vijjāhi sīlesu pāripūra-kāritā indriyesu gutta-dvāratā bhojane mattaññutā jāgariy' ānuyogo satta saddhammā cattāri rūpâvacara-jhānānī ti evaŋ paṇṇarasa-dhamma-bhedena caraṇena ca samannāgato. *So seṭṭho deva-mānuse* ti, so khīṇâsava-brāhmaṇo devesu manussesu ca seṭṭho uttamo ti.

---

[1] *Cf.* D. i, 99; iii, 93; M. i, 358; JA. iii, 222.
[2] *So* DA. i, 267, *but* A, C, D, G. janitasmiŋ.
[3] *So* DA. [4] M. i, 22. [5] D. i, 99.

2.

Dutiye: *Acira-pakkante* ti, sanghaṃ bhinditvā na cirass' eva[1] Veḷuvanato Gayā-sīsaṃ gate. *Assatarin*[2] ti, gadrabhassa vaḷavāya jātaṃ.

3.

Tatiye: *Andhakavindan*[3] ti, evaṃ nāmakaṃ gāmaṃ. *Upasaṅkamī* ti, Satthā: Idāni pi viriyaṃ karoti, padhānam anuyuñjati. Gacchāmi 'ssa santike thatvā, sāsan' ānucchavikaṃ viriya-sati[4]-paṭisaṃyuttaṃ gāthaṃ vakkhāmī ti, upasaṅkami.

Pantānī ti, janataṃ atikkamitvā manussānaṃ anupacāre ṭhitāni. *Saṃyojana-vippamokkhā* ti, tāni ca senâsanāni sevayamāno na cīvarâdīnaṃ atthāya seveyya, atha kho dasa-saṃyojane vippamokkh' atthāya careyya. *Sanghe vase*[5] ti, tesu senâsanesu ratiṃ alabhanto upaṭṭhākâdīnaṃ citt' ānurakkhaṇ' atthaṃ, gadrabha-piṭṭhe rajaṃ viya, uppatanto araññe acaritvā, sangha-majjhe vaseyya. *Rakkhitatto satīmā*[6] ti, tattha ca vasanto sagava-caṇḍo goṇo viya sabrahmacārī anovijjhanto aghaṭṭento rakkhitatto satipaṭṭhāna-parāyano hutvā vaseyya. Idāni sanghe vasamānassa bhikkhuno ḥhikkh' ācāra-vattaṃ ācikkhanto *kulā kulan* ti ādim āha.

Tattha *piṇḍikāyâcarantoˀ* ti, piṇḍ' atthāya caramāno. *Sevetha pantāni senâsanānī* ti, sangha-majjhaṃ otaritvā, vasamāno pi dhura-pariveṇe, tāla-nāḷikera-ādīni ropetvā upaṭṭhākâdi-saṃsaṭṭho na vaseyya. Citta-kallataṃ pana janetvā, cittaṃ hāsetvā, tosetvā, puna panta-senâsane vaseyyā ti, araññass' eva vaṇṇaṃ katheti. *Bhayā* ti, vaṭṭa-bhayato. *Abhaye* ti, nibbāne. *Vimutto* ti, adhimutto hutvā vaseyya. *Yattha bheravā* ti, yasmiṃ ṭhāne bhaya-janakā saviññāṇakā sīha-byagghâdayo aviññāṇakā ratti-bhāge khāṇu-valli-ādayo bahū atthi. *Siriṃsapā* ti, dīgha-jātikâdi-siriṃsapā. *Tattha*

---

[1] AA. cira-pakkante.

[2] *Cf.* Vin. ii, 188; A. ii, 73; Mil. Pan. 166; *quoted* Nett. 130; AA. (*s.v* assatarī; vaḷavāya kucchismiṃ gadrabhassa jātā).

[3] Vin. i, 109, *etc.* [4] C, D. *omit* sati.

[5] Thag. *v.* 142. [6] F. *t.* satimā. [7] *Texts* -āya car.

bhikkhū ti, tādise ṭhāne bhikkhu nisinno. Iminā idaṃ dīpeti: Bhagavā, yathā tumhe etarahi tatr' aṭṭhaka-bherav' ārammaṇāni c' eva siriṃsape ca vijju-niccharaṇâdīni ca, amanasikatvā nisinnā, evam evaṃ padhānam anuyuttā bhikkhū nisīdanti. *Jātu me diṭṭhan* ti, ekaṃsena mayā diṭṭhaṃ. *Nayidaṃ itihîtihan* ti, idaṃ itiha itihā ti na takka-hetu vā naya-hetu vā piṭaka-sampadānena vā ahaṃ vadāmi. *Ekasmiṃ brahmacariyasmin* ti, ekāya dhamma-desanāya. Dhamma-desanā hi idha brahmacariyan ti adhippetā. *Maccu-hāyinan* ti, maraṇa-pariccāgīnaṃ khīṇâsavānaṃ. *Dasā ca dasadhā dasā*[1] ti, ettha *dasā* ti das' eva. *Dasadhā dasā* ti, sataṃ. Aññe ca das' uttaraṃ sekha-sataṃ passāmī ti vadati. *Sota-samāpannā* ti, magga-sotaṃ samāpannā. *Atiracchāna-gāmino* ti, desanāmattam etaṃ: avinipāta-dhammā ti attho. *Saṅkhātuṃ nâpi*[2] *sakkomī* ti, musā-vāda-bhayena ettakā nāma puñña-bhāgino sattā ti gaṇetuṃ na sakkomī ti. Bahuṃ Brahma-dhamma-desanaṃ sandhāya evam āha.

4.

Catutthe: *Abhibhū-Sambhavan* ti, Abhibhū ca Sambhavo[3] ca. Tesu Abhibhū thero Sāriputta-tthero viya paññāya aggo, Sambhava-tthero Mahāmoggallāna viya samādhinā aggo. *Ujjhāyantī ti*, avajjhāyanti, lāmakato vā cintenti. *Khīyantī* ti, 'kiṃ nām' etaṃ, kiṃ nām' 'etan ?' ti aññamaññaṃ kathenti. *Vipācentī* ti, vitthāyantā[4] punappunaṃ kathenti. *Heṭṭhimena upaddha-kāyenā* ti, nābhito paṭṭhāya heṭṭhima-kāyena. Pāliyaṃ ettakam eva āgataṃ. Thero pana pakati-vaṇṇaṃ vijahitvā, nāga-vaṇṇaṃ gahetvā dasseti, supaṇṇa-vaṇṇaṃ gahetvā vā dassetī ti ādinā nayena āgataṃ aneka-ppakāraṃ iddhi-vikubbanaṃ dassesi. *Imā gāthāyo abhāsī* ti, thero kira cintesi: Kathaṃ desitā nu kho dhamma-desanā sabbesaṃ piyā assa manāpā ? ti. Tato āvajjanto sabbe pi pāsaṇḍā[5] sabbe deva-manussā attano attano samaye purisa-

[1] *So all, but* F. *t.* sataṃ.
[2] *So all, but* F. no pi.
[3] JA. i, 41.
[4] A, G. vitthārayanti; C_1, D, C. vitthārayantā.
[5] *Cf. supra on* I, 20, 133.

kāraṇ vaṇṇayanti viriyassa avaṇṇa-vādī nāma n' atthi viriya-paṭisaṇyuttaṇ katvā desissāmi ? Evaṇ ayaṇ dhamma-desanā sabbesaṇ piya bhavissati manāpā ti ñatvā, tīsu Piṭakesu vi-ciṇitvā imā gāthā abhāsi.

Tattha *ārabbhathā*[1] ti, ārambha-viriyaṇ karotha. *Nikkha-mathā* ti, nikkhamma[2]-viriyaṇ karotha. *Yuñjathā* ti, payo-gaṇ karotha, parakkamatha. *Maccuno senan* ti, Maccuno senā nāma kilesa-senā. Taṇ *dhunātha. Jāti-saṇsāran* ti, jāti ca saṇsārañ ca: jati-sañkhātaṇ vā saṇsāraṇ. *Dukkhass' antaṇ karissatī* ti, vaṭṭa-dukkhassa paricchedaṇ karissati.

Kim pana katvā thero sahassī-loka-dhātuṇ viññāpesī ? ti. Nīla-kasiṇaṇ tāva samāpajjitvā, sabbattha āloka-ṭṭhāne andhakāraṇ phari, odāta-kasiṇaṇ samāpajjitvā andha-kāra-ṭṭhāne obhāsaṇ. Tato kim idaṇ andhakāran ? ti sattānaṇ ābhoge[3] uppanne ālokaṇ dassesi. Āloka-ṭṭhāne āloka-kiccaṇ n' atthi. Kiṇ āloko ayan ? ti viciṇantānaṇ attānaṇ[4] dassesi. Atha tesaṇ " thero thero " ti vadantānaṇ imā gāthāyo abhāsi. Sabbe osaṭaya parisāya majjhe nisīditvā dhammaṇ desentassa viya saddaṇ suṇiṇsu. Attho pi nesaṇ pākaṭo ahosi.

5.

Pañcame: *Upavattane Malānaṇ* sālavane[5] ti, yath' eva hi Kadaṃba[6]-nadī-tīrato Rāja-mātu[7]-vihāra-dvārena Thū-pārāmaṇ gantabbaṇ hoti, evaṇ Hiraññā-vatikāya nāma nadiyā pārima-tīrato sāla-vanaṇ uyyānaṇ.[8] Yathā Anurādhapu-rassa Thūpārāmo evaṇ taṇ Kusinārāyaṇ hoti: yathā Thūpā-rāmato dakkhiṇa-dvārena nagaraṇ pavisaṇa-maggo pācīna-mukho gantvā uttarena nivattati, evaṇ uyyānato sāla-panti pācīna-mukhā gantvā uttarena nivattā. Tasmā taṇ Upavat-tanan ti vuccati. Tasmiṇ Upavattane Mallānaṇ sālavane.

---

[1] *Cf.* Thag. 256; Nett. 40; UdA. 384.

[2] A, C_1, G. nikkam-.

[3] *Cf.* UdA. 389 *n.*

[4] B. sattānaṇ.

[5] *Cf.* D. ii, 137, 169.

[6] '*Now Malwatte-oya, which flows by the ruins of Anarādhapura*'. Geiger, *Mahāwaṇsa*, p. 58 *n.* D. *v.l.* Kalumba.

[7] A, G. dhātu.

[8] *Cf.* UdA. 238.

Antarena yamaka-sālānan ti, mūla-kkhandha-viṭapa-pattehi aññamaññaṇ saṇsibbitvā ṭhita-sālānaṇ antarikāya.

"*Appamādena sampādethā* ti, sati avippavāsena kattabba-kiccāni sampādayatha. Iti Bhagavā, yathā nāma maraṇa-mañce nipanno mahaddhano kuṭumbiko puttānaṇ dhana-sāraṇ ācikkheyya, evam eva parinibbāna-mañce nipanno pañca-cattāḷisa-vassāni dinnaṇ ovādaṇ sabbaṇ ekasmiṇ appamāda-pade yeva pakkhipitvā abhāsi. *Ayaṇ Tathāgatassa pacchimā vācā* ti, idaṇ pana Saṇgīti-kārānaṇ vacanaṇ. Ito paraṇ yaṇ parinibbāna-parikammaṇ katvā Bhagavā parinibbuto, taṇ dassetuṇ, *atha kho Bhagavā paṭhama-jjhānan* ti ādi vuttaṇ. Tattha saññā-vedayita-nirodhaṇ samāpanne Bhagavati assāsa-passāsānaṇ appavattiṇ disvā, 'parinibbuto Satthā' ti saññāya deva-manussā ekappahārena vivariṇsu.[1] Ānanda-tthero pi "Parinibbuto nu kho, bhante Anuruddha, Bhagavā ?" ti theraṇ pucchi. Thero "na kho, āvuso Ānanda, Tathāgato parinibbuto. Api ca saññā-vedayita-nirodhaṇ samāpanno" ti āha.

Kathaṇ pana so aññāsi ? Thero kira Satthārā saddhiṇ yeva taṇ taṇ samāpattiṇ samāpajjanto yāva n' eva-saññā-n' āsaññ' āyatanā-vuṭṭhānaṇ tāva gantvā, 'idāni Bhagavā nirodhaṇ samāpanno anto nirodhe ca kāla-kiriyā nāma n' atthī' ti aññāsi. "Atha kho Bhagavā saññā-vedayita-nirodha-samāpattito[2] vuṭṭhahitvā n' eva-saññā-n' āsaññ' āyatanaṇ samapājji . . . pe . . tatiya-jjhānā vuṭṭhahitvā catuttha-jjhānaṇ samāpajjī" ti. Ettha pana Bhagavā catuvīsatiyā-ṭhānesu paṭhama-jjhānaṇ samāpajji, terasasu ṭhānesu dutiya-jjhānaṇ. Tathā tatiyaṇ paṇṇarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānaṇ samāpajji. Kathaṇ ? Dasasu asubhesu dvattiṇsâkāre aṭṭhasu kasiṇesu mettā-karuṇā-muditesu ānāpāṇe paricchedâkāse ti imesu tāva catu-vīsatiyā ṭhānesu paṭhama-jjhānaṇ samāpajji. Ṭhapetvā pana dvattiṇsâkārañ ca dasa ca asubhāni sesesu terasasu dutiya-jjhānaṇ, tesu yeva tatiya-jjhānaṇ samāpajji. Aṭṭhasu pana kasiṇesu upekkhā-brahma-vihāre ānāpāṇe paricchedâkāse catusu arūpesū ti

---

[1] *Here Comy. follows the account at* D. ii, 156, *not that of* Saṇyutta Nik.

[2] D. ii, 156 (*here quoted*) samāpattiyā.

imesu paṇṇarasasu ṭhānesu catuttha-jjhānaṇ samāpajji. Ayam pi ca saṅkhepa-kathā va. Nibbāna-puraṇ pavisanto pana Bhagavā dhamma-ssāmī sabbā pi catu-vīsati-koṭi-sata-sahassa-saṅkhātā samāpattiyo pavisitvā, videsaṇ gacchanto ñāṭi-janaṇ ālingitvā viya, sabba-samāpatti-sukhaṇ anubhavitvā va paviṭṭho.

Catuttha-jjhānā vuṭṭhahitvā samanantarā Bhagavā parinibbāyī ti, ettha jhāna-samanantaraṇ paccavekkhaṇa-samanantaran ti, dve samanantarāni. Catuttha-jjhānā vuṭṭhāya bhav' angaṇ otiṇṇassa tatth' eva parinibbānaṇ jhāna-samanantaraṇ nāma. Catuttha-jjhānā vuṭṭhahitvā puna jhān' angāni paccavekkhitvā bhav' angaṇ otiṇṇassa tatth' eva parinibbānaṇ paccavekkhaṇa-samanantaraṇ nāma. Imāni dve pi samanantarān' eva. Bhagavā pana jhānaṇ samāpajjitvā, jhānā vuṭṭhāya, jhān' angāni paccavekkhitvā, bhav' anga-cittena abyākatena dukkha-saccena parinibbāyi. Ye hi keci Buddhā vā Pacceka-buddhā vā ariya-sāvakā vā, antamaso kuntha-kipillakaṇ upādāya,[1] sabbe pi bhav' anga-citten' eva abyākatena dukkha-saccena kālaṇ karonti.

Bhūta ti, sattā. *Appaṭipuggalo* ti, paṭibhāga-puggala-virahito. *Balappatto* ti, dasa-vidha-ñāṇa-bala-ppatto.

Uppāda-vaya-dhammino ti, uppāda-vaya-sabhāvā. *Tesaṇ vūpasamo* ti, tesaṇ saṅkhārānaṇ vūpasamo. *Sukho* ti, asaṅkhataṇ nibbānam eva sukhan ti attho.

Tadā 'sī ti, saha-parinibbānā mahābhūmi-calo ahosī ti, evaṇ mahāparinibbāne vuttaṇ bhūmi-calaṇ sandhāy' āha. So hi loma-haṇsano ca bhiṇsanako ca āsi. *Sabbâkāra-varupete* ti, sabba-vara-kāraṇ' ūpete.[2]

Nâhu assāsa-passāsa[3] ti, na jāto assāsa-passāso. *Anejo* ti, taṇhā-saṅkhātāya ejāya abhāvena anejo. *Santim ārabbhā* ti, anupādisesaṇ nibbānaṇ ārabbhā paṭicca sandhāya. *Cakkhumā* ti, pañcahi cakkhuhi cakkhumā. *Parinibbuto* ti, khandha-parinibbānena parinibbuto. *Asallīnenā* ti, anallīnena, asaṅkucitena[4] suvikasiten' eva cittena. *Vedanaṇ ajjha-*

---

[1] *Cf.* UdA. 275; KhA. 189.

[2] A, G. -opete.

[3] *At* D. ii, 157 *these gāthās precede those of Ānanda. Cf.* K.S. i, 197 *n.*

[4] A, G, D. *v.l.* -kuṭitena.

vāsayī ti, vedanaŋ adhivāsesi, na vedan' ānuvatti hutvā ito c' ito samparivatti. *Vimokkho* ti, kenaci dhammena anāvaraṇa-vimokkho; sabbaso appaññatti-bhāv' ūpagamo pajjota-nibbāna-sadiso jāto ti.

Pañcamaŋ.

Brahma-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

VII.

BRĀHMAṆA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. ARAHANTA-VAGGA.

1.

Brāhmaṇa-saṇyuttassa paṭhame: *Dhanañjānī*[1] ti, Dhanañjāni-gottā. Ukkaṭṭha-gottā kir' esā. Sesa-brāhmaṇā kira Brahmuno mukhato jātā. Dhanañjāni-gottā matthakaṇ bhinditvā nikkhantā ti tesaṇ laddhi. *Udānaṇ udānesī* ti, kasmā udānesi? So kira brāhmaṇo micchā-diṭṭhiko. Buddho Dhammo Sangho ti vutte kaṇṇe pidahati, thaddho khadira-khāṇu-sadiso. Brāhmaṇī pana sotâpannā ariya-sāvikā. Brāhmaṇo dānaṇ dento pañca-satānaṇ brāhmaṇānaṇ appodakaṇ pāyāsaṇ deti, brāhmaṇī Buddha-pamukhassa sanghassa nānā-rasa-bhojanaṇ. Brāhmaṇassa dāna-divase brāhmaṇi tassa vasaṇ-vattitāya pahīna[2]-maccheratāya ca sahatthā parivisati. Brāhmaṇiyā pana dāna-divase brāhmaṇo pāto va gharā nikkhamitvā palāyati. Ath' ekadivasaṇ brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhiṇ mantetvā,[3] pañca-sata-brāhmaṇe nimantetvā, brāhmaṇiṇ āha: "Sve, bhoti, amhākaṇ ghare pañca-sata brāhmaṇā bhuñjissantī" ti. "Mayā kiṇ kātabbaṇ, brāhmaṇā?" ti. "Tayā aññaṇ kiñci pātabbaṇ n' atthi. Sabbaṇ pacana-parivesanaṇ aññe karissanti. Yam pana tvaṇ ṭhitā pi nisinnā pi khipitvā pi kāsitvā[4] pi 'namo Buddhassā' ti tassa muṇḍa-samaṇakassa namakkāraṇ karosi, taṇ sve ekadivasa-mattaṇ mā akāsi. Taṇ hi sutvā brāhmaṇā anattamanā honti. Mā maṇ brāhmaṇehi bhindāhī"[5] ti. "Tvaṇ brāhma-

---

[1] *So both texts*, A, G. Apad. 512; *but the rest* Dhān-. *Cf.* K.S. i, 199 *n*; DhpA. iv, 161, Tassa hi bhātu Bhāradvājassa Dhanañ*jayanī* (*sic.*) *for v.l.* -jānī.

[2] A. parihīna-.

[3] A, G. āmantetvā.

[4] DhpA. *loc. cit.*

[5] *All* bhijjasi (?).

ṇehi vā bhijja devahi vā! Ahaṃ pana Satthāraṃ anussaritvā na sakkomi anamassamānā saṇṭhātun" ti. "Bhoti, kulasantake gāme gāma-dvāram pi tāva pidahituṃ vāyamantī, tvaṃ dvīh' angulehi pidahitabbaṃ[1] mukhaṃ brāhmaṇānaṃ bhojana-kāla-mattaṃ pidahituṃ na sakkosī?" ti. Evaṃ punappunaṃ kathetvā pi so nivaretuṃ asakkonto ussīsake ṭhapitaṃ maṇḍal' agga-khaggaṃ gahetvā, "bhoti, sace sve brāhmaṇesu nisinnesu taṃ muṇḍa-samaṇakaṃ namassasi, iminā taṃ khaggena pāda-tālato paṭṭhāya yāvaṃ kesa-matthakā, kaḷīraṃ viya koṭṭetvā, rāsiṃ karissāmī" ti, imā ca gāthā abhāsi:

Iminā maṇḍal' aggena pādato yāva matthakā
kaḷīram iva chejjāmi yadi me icchaṃ na kāhasi,

sace Buddho ti bhaṇasi, sace Dhammo ti bhāsasi,
sace Sangho ti kittesi, jīvantī me nivesane ti.

Ariya-sāvikā pana paṭhavī viya duppakampā, Sineru viya dupparivattiyā,[2] tena tam evam āha:

Sace me angam-angāni kāmaṃ chejjasi, brāhmaṇa,
n' ev' āhaṃ viramissāmi[3] Buddha-setthassa sāsanā;

N' āhaṃ okkā-vara-dharā[4] sakkā rodhayituṃ[5] Jinā.
Dhīt' āhaṃ Buddha-seṭṭhassa. Chinda vā maṃ pacassu vā[6] ti.

Evaṃ Dhānañjānī gajjitaṃ nāma gajjantī pañca-gāthā-satāni abhāsi. Brāhmaṇo brāhmaṇiṃ parāmasituṃ vā paharituṃ vā asakkonto, "Bhoti, yaṃ te ruccati taṃ karohī" ti vatvā, khaggaṃ sayane khipi. Punadivase gehaṃ harit' ūpalittaṃ kārāpetvā, lāja-puṇṇa-ghaṭa-mālā-gandhâdīhi tathā tathā alaṅkārāpetvā, pañcannaṃ brāhmaṇa-satānaṃ nava-sappi-sakkhara-madhu-phānita-yuttaṃ appodaka-pāyāsaṃ paṭiyādāpetvā, kālaṃ ārocāpesi. Brāhmaṇī pi pāto va gandhodakena sayaṃ nahāyitvā, sahass' agghanakaṃ āhata-vatthaṃ nivāsetvā, pañca-sat' agghanakaṃ ekansaṃ katvā, sabb' ālaṅkāra-

---

[1] A, C_1, D. pidhātabb.; G. pidāt-.
[2] A, G. -vattiyā; C, D. vattī sā.
[3] D. viravissāmi.
[4] *Cf.* Sn. 335 (ukkā-dharā) ? *abl. here.*
[5] D. sakkārodh-; G. rodayituṃ.
[6] D, G. ca.

paṭimaṇḍitā suvaṇṇa-katacchuṃ gahetvā, bhatt' agge brāhmaṇe parivisamānā tehi saddhiṃ ekapantiyaṃ nisinnassa tassa brāhmaṇassa bhattaṃ upasaṃharantī,—dunnikkhitte dāru-bhaṇḍe[1] pakkhalite pakkhalana-ghaṭṭanāya dukkhā vedanā uppajji,—tasmiṃ samaye Dasabalaṃ sari. Sati-sampannatāya pana pāyāsa-pātiṃ achaḍḍetvā, saṇikaṃ otāretvā, bhūmiyaṃ saṇṭhapetvā, pañcannaṃ brāhmaṇa-satānaṃ majjhe sirasi añjaliṃ ṭhapetvā, yena Veḷuvanaṃ ten' añjaliṃ paṇāmetvā imaṃ udānaṃ udānesi.

Tasmiñ ca samaye tesu brāhmaṇesu keci bhuttāvino honti, keci bhuñjamānā, keci hatthe otarita-mattā, kesañci bhojanaṃ purato ṭhapita-mattaṃ hoti. Te taṃ saddaṃ sutvā, Sinerumattena muggarena sīse pahaṭā viya, kaṇṇesu sūlena viddhā viya, dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvediyamānā 'iminā aññā-laddhikena mayaṃ gharaṃ pavesitā' ti kujjhitvā, hatthe piṇḍaṃ chaḍḍetvā, mukhena gahitaṃ nuṭṭhumbhitvā, dhanuṃ disvā kākā viya, brāhmaṇaṃ akkosamānā disâdisā pakkamiṃsu.

Brāhmaṇo evaṃ bhijjitvā,[2] gacchante brāhmaṇe disvā, brāhmaṇiṃ sīsato paṭṭhāya oloketvā, "idam eva bhayaṃ passamānā mayaṃ hiyyo paṭṭhāya bhotiṃ yācantā alabhimhā" ti nāna-ppakārehi brāhmaṇiṃ akkositvā, etaṃ *evaṃ evaṃ panā* ti ādivacanaṃ avoca.

Upasaṅkamī ti, 'samaṇo Gotamo gāma-nigama-raṭṭha-pūjito. Na sakkā gantvā yaṃ vā taṃ vā vatvā santajjetuṃ. Ekam etaṃ pañhaṃ pucchissāmī' ti gacchanto va *kiṃ su jhatvā*[3] ti gāthaṃ abhisaṅkharitvā: sace "asukassa nāma vadhaṃ rocemī" ti vakkhati, atha naṃ "ye tuyhaṃ na ruccanti, te māretu-kāmo si. Loka-vadhāya uppanno kiṃ tuyhaṃ samaṇa-bhāvenā?" ti niggahessāmi. Sace "na kassaci vadhaṃ rocemī" ti vakkhati, atha naṃ "tvaṃ rāgâdīnam pi vadhaṃ na icchasi. Kasmā samaṇo hutvā āhiṇḍasī?" ti niggahessāmī ti. Iti imaṃ ubhato-koṭikaṃ pañhaṃ samaṇo Gotamo n' eva gilituṃ na uggilituṃ sakkhissatī' ti cintetvā,

---

[1] *Cf.* Vin. ii, 143.

[2] *Cf. supra and next* §, pakkho bhinno.

[3] *See above on* I, 8, 1; A, D. jhatvā. *Text* chetvā.

upasaṅkami. *Sammodī* ti, attano paṇḍitatāya kuddha-bhāvaṃ adassetvā madhura-kathaṃ kathento sammodi.

Pañho *Devatā-saṃyutte*[1] kathito. Sesam pi' heṭṭhā vitthāritam evā ti.

2.

Dutiye: *Akkosaka-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo va so pañcagāthā-satehi Tathāgataṃ akkosanto āgato ti. Akkosaka-Bhāradvājo ti 'ssa Saṅgīti-kārehi nāmaṃ gahitaṃ. *Kupito anattamano* ti, samaṇena Gotamena mayhaṃ jeṭṭhaka-bhātaraṃ pabbājentena jāni katā, pakkho bhinno ti kopena[2] kupito domanassena ca anattamano hutvā ti attho. *Akkosatī*[3] ti, 'coro 'si! Bālo 'si! Mūḷho 'si! Ottho 'si! Goṇo 'si! Gadrabho 'sī!' ti, dasahi akkosa-vatthūhi akkosati. *Paribhāsatī* ti, "hotu, muṇḍaka-samaṇaka, aḍaṇḍo-ahanti-karo 'si, idāni te rāja-kulaṃ gantvā daṇḍaṃ āropessāmī" ti ādīni vadanto paribhāsati nāma.

Sambhuñjatī ti, ekato bhuñjati. *Vītiharatī* ti, katassa paṭikāraṃ karoti. *Bhavantaṃ Gotaman* ti, kasmā evam āha? *Tav' ev' etaṃ, brāhmaṇa, Tav' ev' etaṃ, brāhmaṇā* ti kir' assa sutvā, "isayo nāma kupitā sāpaṃ denti kisa-vacchâdayo viyā" ti anussava-vasena sapati maṃ maññe samaṇa Gotamo ti mahabbhayaṃ uppajji. Tasmā evam āha.

Dantassā[4] ti, nibbisevanassa. *Tādino* ti, tādi-lakkhaṇaṃ pattassa. *Tass' eva tena pāpiyo*[5] ti, tass' eva puggalassa tena kodhena pāpaṃ hoti. *Sato upasammatī* ti, satiyā samannāgato hutvā adhivāseti. *Ubhinnaṃ tikicchantaṃ*[6] *tan* ti, ubhinnaṃ tikicchantānaṃ. Ayam eva vā pāṭho: Yo puggalo sato upasammati ubhinnam atthaṃ carati, tikicchati, sādheti,—taṃ puggalaṃ janā 'bālo' ti maññanti. Kīdisā janā? Ye dhammassa akovidā. *Dhammassā* ti, pañca-kkhandha-dhammassa vā catu-sacca-dhammassa vā. *Akovidā* ti, tasmiṃ dhamme akusalā, andhabāla-puthujjanā.

---

[1] *Text*, pp. 41, 47.

[2] C; D. -kodhena.

[3] *Infra on* S. i, 221; *cf.* DhpA. iv, 161 *on* Dhp. 399; UdA. 113; SnA. p. 181; DhpA. iv, 2.

[4] Thag. 443.

[5] *Infra*, S. i, 222.

[6] *So* Thag., *but texts*, A, G. -antānaṃ; C, C_1, D. -antaṃ *only*.

3.

Tatiye: *Asurindaka*[1]*-Bhāradvājo* ti, Akkosa-Bhāradvājassa kaniṭṭho. *Kupito* ti, ten' eva kāraṇena kuddho.

Jayañ c' ev' assū ti, ass' eva taṃ jayaṃ hoti. So jayo hotī ti attho. Katamassā ti? *Yā titikkhā vijānato.* Adhivāsanāya guṇaṃ vijānantassa. Titikkhā adhivāsanā. Ayaṃ tassa vijānato va jayo. Bālo pana pharusaṃ bhaṇanto 'mayhaṃ jayo' ti kevalaṃ jayaṃ maññati.

4.

Catutthe: *Bilangika-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo va so. Nāna-ppakāraṃ pana suddhañ ca sambhāra-yuttañ ca kañjikaṃ kāretvā vikkiṇanto[2] bahuṃ dhanaṃ saṅkharī ti Bilangika-Bhāradvājo ti 'ssa Sangīti-kārehi nāmaṃ gahitaṃ. *Tuṇhī-bhūto* ti, 'tayo me jeṭṭhaka-bhātaro iminā pabbajitā' ti ativiya kuddho kiñci vattuṃ asakkonto tuṇhī-bhūto aṭṭhāsi. Gāthā pana *Devatā-saṃyutte*[3] kathitā va.

5.

Pañcame: *Ahiṃsaka-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo v' esa. Ahiṃsaka-pañhaṃ pana pucchi. Ten' ass' etaṃ Sangīti-kārehi nāmaṃ gahitaṃ. Nāmena vā eva Ahiṃsako, gottena Bhāradvājo. *Ahiṃsakavâhan*[4] ti, ahiṃsako ahaṃ. Iti ce bhavaṃ Gotamo jānātū ti āha. *Tathā c' assā*[5] ti, tathā ca assa, bhaveyyāsī ti attho. *Na hiṃsatī* ti, na viheṭheti, na dukkhāpeti.

6.

Chaṭṭhe: *Jaṭā-Bhāradvājo* ti, Bhāradvājo va so. Jaṭāpañhassa pana pucchitattā Sangīti-kārehi evaṃ vutto. Sesaṃ *Devatā-saṃyutte*[6] kathitam eva.

---

[1] A, G. (*prob. confusing with* Sundarika-B. *of* § 9) Asundarika-B.
[2] *So* A, G., *but* C_1 vikkiṇāpento; D. -mento.
[3] *Text*, p. 13.
[4] *Texts* -sakâhaṃ.
[5] A, G. jhassa.
[6] *Text*, p. 13.

7.

Sattame: *Suddhika-Bhāradvājo* ti, ayam pi Bhāradvājo va. Suddhika-pañhassa pana pucchitattā Sangīti-kārehi evaṇ vutto. *Sīlavā pi tapo-karan* ti, sīla-sampanno pi tapo-kammaṇ karonto. *Vijjā-carana-sampanno ti*, ettha *vijjā* ti tayo Vedā, *Caraṇan* ti, gotta-caraṇaṇ. *So sujjhati na aññā itarā pajā* ti, so tevijjo brāhmaṇo sujjhati. Ayam pana aññā-nāmikā[1] pajā na sujjhatī ti vadati. *Bahum pi palapaṇ jappan* ti, bahum pi palapaṇ jappanto brāhmaṇo visujjhatī ti evaṇ vacana-sahassam pi bhaṇanto ti attho. *Anto-kasambhū* ti, anto kilesa-pūti-sabhāvena pūtiko. *Sankiliṭṭho* ti, kiliṭṭhehi kāya-kammâdīhi samannāgato.

8.

Aṭṭhame: *Aggika-Bhāradvājo* ti, ayam pi Bhāradvājo va. Aggi-paricaraṇa-vasena pan' assa Sangīti-kārehi etaṇ nāmaṇ gahitaṇ. *Sannihito hotī* ti, saṇyojito hoti. *Aṭṭhāsī* ti, kasmā tattha aṭṭhāsi? Bhagavā kira paccūsa-samaye lokaṇ olokento imaṇ brāhmaṇaṇ disvā cintesi: Ayaṇ brāhmaṇo evarūpaṇ agga-pāyāsaṇ gahetvā 'Mahābrahmānaṇ bhojessamī' ti aggimhi jhāpento aphalaṇ karoti, apāya-maggaṇ okkamati. Imaṇ laddhiṇ avissajjento apāya-pūrako va bhavissati. Gacchāmi 'ssa dhamma-desanāya micchā-diṭṭhiṇ bhinditvā, pabbājetvā, cattāro magge c' eva cattāri ca phalāni demī ti. Tasmā pubbaṇha-samaye Rājagahaṇ pavisitvā tattha aṭṭhāsi.

Tīhi vijjāhī ti, tīhi Vedehi. *Jātimā* ti, yāva sattamā pitāmahāyugā[2] parisuddhāya jātiyā samannāgato. *Sutavā bahū* ti, bahu-nāna-ppakārake ganthe[3] sutavā. *So 'maṇ bhuñjeyyā* ti, "so tevijjo brāhmaṇo imaṇ pāyāsaṇ bhuñjituṇ yutto. Tumhākaṇ pan' esa pāyāso ayutto" ti vadati. *Vedī* ti, pubbe-nivāsa-ñāṇena jātiṇ paṭivijjhi. *Saggâpāyan*[4] ti, dibbena cakkhunā saggam pi apāyam pi passati. *Jāti-kkhayan* ti, arahattaṇ. *Abhiññā-vosito* ti, jānitvā vosita-vosāno.

---

[1] A, G. aññāṇa-migā.
[2] D. i, 113.
[3] D. gandhe (?).
[4] *Cf.* Sn. 647; Dhp. 423.

Brāhmaṇo bhavan ti, avīcito yāva bhav' aggā bhotā[1] sadiso jāti-sampanno khīṇâsava-brāhmaṇo n' atthi, bhavaṇ yeva brāhmaṇo ti. Evañ ca pana vatvā suvaṇṇa-pātiṇ pūretvā, Dasabalassa pāyāsaṇ upanamesi. Satthā, uppattiṇ dīpetvā, bhojanaṇ patikkhipanto *gathâbhigītaṇ*[2] *me* ti ādim āha.

Tattha *gāthâbhigītan* ti, gāthāhi abhigītaṇ. *Abhojaneyyan*[3] ti, abhuñjitabbaṇ. Idaṇ vuttaṇ hoti: Tvaṇ, brāhmaṇa, mayhaṇ ettakaṇ kālaṇ bhikkhâcāra-vattena ṭhitassa katacchu-mattam pi dātuṇ nâsakkhi. Idāni pana mayā tuyhaṇ, kilañjamhi tile vitthārentena viya, sabbe Buddha-guṇā pakāsitā. Iti gāyantena gāyitvā laddhaṇ viya idaṇ bhojanaṇ hoti. Tasmā idaṇ *gāthâbhigītam me abhojaneyyaṇ sampassa-taṇ, brāhmaṇa, n' esa dhammo*, atthañ ca dhammañ ca sampas-santānaṇ evarūpaṇ bhojanaṇ bhuñjitabban ti esa dhammo na hoti. *Gāthâbhigītaṇ panudanti Buddhā* ti, gāthāhi gāyitvā laddhaṇ Buddhā nīharanti yeva. *Dhamme satī brāhmaṇa-vutti-r-esā* ti, brāhmaṇa, dhamme sati, dhammaṇ apekkhitvā, dhamme patiṭṭhāya jīvitaṇ kappentānaṇ esā vutti, ayaṇ ājīvo. Evarūpaṇ nīharitvā dhamma-laddham eva bhuñjitab-ban ti.

Atha brāhmaṇo cintesi: Ahaṇ pubbe samaṇassa Gotamassa guṇe vā aguṇe vā na jānāmi. Idāni pan' ass' āhaṇ guṇe ñatvā mama gehe asīti-koṭi-mattaṇ dhanaṇ sāsane vippa-kiritu-kāmo jāto, ayañ ca mayā dinna-paccayā akappiyā ti vadati. Appaṭiggayho ahaṇ samaṇena Gotamenā ti.

Atha Bhagavā sabbaññuta-ñāṇaṇ pesetvā, tassa citt' ācāraṇ vīmaṇsanto, 'ayaṇ[4] sabbe pi attanā dinna-paccaye "akappiyā"[5] ti sallakkheti. Yaṇ hi bhojanaṇ ārabbha kathā uppannā tad eva na vaṭṭati, sesā niddosā' ti brāh-maṇassa catunnaṇ paccayānaṇ dāna-dvāraṇ dassento, *aññena cā* ti ādim āha.

Tattha *kukkucca-vūpasantan* ti, akukkuccâdīnaṇ vasena vūpasanta[6]-kukkuccaṇ. *Annena pāṇenā* ti, desanā-mattam

---

[1] B. bhotā Gotamena.

[2] Sn. 81, 480; SnA., p. 151 (gāthāyo bhāsitvā laddhan ti); Mil. 228.

[3] F. *t.* A. -nīyaṇ.

[4] *Suggested by* C_1.

[5] *MSS.* -ye.

[6] *So* C_1 (*cf.* SnA.); *MSS.* C. -taṇ.

etaṇ. Ayaṇ pan' attho: Aññehi tayā 'pariccajissāmī' ti sallakkhitehi cīvarâdīhi paccayehi upaṭṭhahassu. *Khettaṇ hi taṇ*[1] *puñña-pekkhassa hotī* ti, evaṇ Tathāgatassa sāsanaṇ nāma puñña-pekkhassa puññ' atthikassa na tuyhaṇ yeva appe pi bīje bahu-sassa-phala-dāyakaṇ sukhettaṇ viya paṭiyattaṇ hotī ti.

9.

Navame: *Sundarika-Bhāradvājo*[2] ti, Sundarikāya-nadiyā tīre aggi-juhaṇena evaṇ laddha-nāmo. *Sundarikāyā* ti, evaṇ nāmikāya nadiyā. *Aggiṇ juhatī* ti, āhutiṇ pakkhipanena[3] jāleti.[4] *Aggi-huttaṇ paricaratī* ti, aggyâyatanaṇ[5] sammajjan' ūpalepana-bali-kammâdinā payirupāsati. *Ko nu kho imaṇ havyasesaṇ bhuñjeyyā* ti, so kira brāhmaṇo aggimhi hutâvasesaṇ pāyāsaṇ disvā cintesi: Aggimhi tāva pakkhitta-pāyāso Mahābrahmunā bhutto. Ayam pana avaseso atthi. Taṇ yadi Brahmuno mukhato jātassa brāhmaṇassa dadeyyaṇ. Evaṇ me pitarā saha putto pi santappito bhaveyya suvisodhito c' assa Brahmaloka-gāmī maggo ti. So brāhmaṇassa dassan' atthaṇ *uṭṭhāyâsanā catuddisā anuvilokesi. Ko nu kho imaṇ havya-sesaṇ bhuñjeyyā*?[6] ti. *Rukkha-mūle* ti, tasmiṇ vana-saṇḍe jettha[7]-rukkhassa mūle. *Sasīsaṇ*[8] *pārutaṇ nisinnan* ti, saha sīsena pāruta-kāyaṇ nisinnaṇ. Kasmā pana Bhagavā tattha nisīdi?

Bhagavā kira paccūsa-samaye lokaṇ olokento imaṇ brāhmaṇaṇ disvā cintesi: Ayaṇ brāhmaṇo evarūpaṇ agga-pāyāsaṇ gahetvā 'Mahābrahmānaṇ bhojessāmī' ti aggimhi jhāpento aphalaṇ karoti . . . pe . . . cattāro magge c' eva cattāri ca phalāni demī ti. Tasmā kālass' eva vuṭṭhāya, sarīra-paṭijagganaṇ katvā, patta-cīvaram ādāya, gantvā, vutta-nayena tasmiṇ rukkha-mūle nisīdi. Atha kasmā sasīsaṇ pārupī? ti. Himapātassa sītavātassa ca paṭibāhan' atthaṇ. Paṭibalo va etaṇ Tathāgato adhivāsetuṇ. Sace pana

---

[1] A, G. *v.ll. of texts* h' etaṇ.
[2] Sn., p. 79; SnA., p. 400.
[3] D. panne.
[4] A, G. jalati.
[5] SnA. D. agyâyat-.
[6] F. *t.* -āsī ti.
[7] SnA. seṭṭha-.
[8] F. *t.* sīsaṇ.

apārupitvā nisīdeyya brāhmaṇo dūrato va sañjānitvā vivatteyya. Evaṇ sati kathā n' appavatteyya. Iti Bhagavā 'brāhmaṇe āgate sīsaṇ vivarissāmi. Atha maṇ so disvā kathaṇ pavattessati. Tass' āhaṇ kathânusārena dhammaṇ desissāmī' ti kathā-pavattan' atthaṇ evam akāsi.

Upasaṅkamī ti, brāhmaṇo 'ayaṇ sasīsaṇ pārupitvā sabbarattiṇ padhānam anuyutto. Imassa dakkhiṇodakaṇ datvā, imaṇ havya-sesaṇ dassāmī' ti, brāhmaṇa-saññī hutvā upasaṅkami. *Muṇḍo ayaṇ bhavaṇ, muṇḍako ayaṇ bhavan* ti, sīse vivarita-matte nīca-kes' antaṇ[1] disvā 'muṇḍo' ti āha. Tato suṭṭhutaraṇ olokento paritta[2]-mattam pi sikhaṇ adisvā, hīḷento 'muṇḍako' ti āha. *Tato vā*[3] ti, yattha-ṭṭhito addasa, tamhā va padesā. *Muṇḍā pi hī* ti, kenaci kāraṇena muṇḍitasīsā pi honti.

Mā jātim pucchī[4] ti, yadi dānassa mahapphalataṇ paccāsiṇsasi[5] jātiṇ mā puccha.[5] Akāraṇaṇ[6] hi dakkhiṇeyyabhāvassa jāti. *Caraṇañ ca pucchā* ti, api ca kho sīlâdi-guṇabhedaṇ caraṇaṇ puccha, etaṇ hi dakkhiṇeyya-bhāvassa kāraṇaṇ. Idāni 'ssa tam atthaṇ vibhāvento *kaṭṭhā have jāyati jātavedo* ti ādim āha.

Tatr' āyaṇ adhippāyo: Idha kaṭṭhā aggi jāyati, na ca sālâdi-kaṭṭhā jāto va aggi-kiccaṇ karoti. Sopāṇa[7]-doṇiādi-kaṭṭhā jāto na karoti. Attano pana acciyâdi-guṇasampattiyā yato tato vā jāto karoti yeva. Evaṇ na brāhmaṇa-kulâdīsu jāto va dakkhiṇeyyo hoti, caṇḍāla-kulâdīsu jāto na hoti: api ca kho *nīca-kulīno pi* uccā-kulīno pi *khīṇâsava-muni dhitimā hirī-nisedho ājānīyo hoti.* Imāya dhiti-hiri-pamukhāya guṇa-sampattiyā jātimā uttama-dakkhiṇeyyo hoti. So hi dhitiyā guṇe dhāreti, hiriyā dose nisedhetī ti. Api c' ettha *munī* ti, mona-dhammena samannāgato.[8] *Dhitimā* ti, viriyavā. *Ājānīyo* ti, kāraṇâkāraṇa-jānanako. *Hiri-nisedho* ti, hiriyā pāpāni nisedhetvā ṭhito. *Saccena danto*

---

[1] SnA. -matte va kesantaṇ; C_1 kesaṇ taṇ.

[2] *So* SnA., *which seems a better reading than* SA, *MSS.* pavatta-.

[3] *So all, but* F. *t.* ca. [4] (Sn. *v.* 462), SnA. 406, *but texts* puccha.

[5] *So* SnA.; C_1, *but* A, C, D, G. -sati *and* pucchi. [6] C_1 akāraṇā.

[7] *So* SnA. C_1, *the rest* pāsāna-. [8] *Cf.* UdA. 98, 255; Nidd. i, 57.

ti, paramattha[1]-saccena danto. *Damasā upeto* ti, indriya-damena upeto. *Vedantagū* ti, catunnaṃ magga-vedānaṃ antaṃ, catūhi vā magga-vedehi kilesānaṃ antaṃ gato. *Vūsita-brahmacariyo* ti, magga-brahmacariya-vāsaṃ vuttho. *Yañ' ūpanīto* ti, upanīta-yañño paṭiyādita-yañño. *Tam upavhayethā* ti, yena yañño paṭiyādito so taṃ paramattha-brāhmaṇaṃ avhayeyya, 'Indam avhayāma, Somam avhayāma, Varuṇam avhayāma, Īsānam avhayāmā'[2] ti. Idaṃ pana avhānaṃ niratthakaṃ. *Kālenā* ti, avhayanto ca 'Kālo, bhante. Niṭṭhitaṃ bhattan' ti attano majjhantika-kāle yeva taṃ upavhayeyya. *So juhati dakkhiṇeyyo* ti, yo evaṃ kāle khīṇâsavaṃ āmantetvā tattha catu-paccayaṃ dakkhiṇaṃ patiṭṭhāpeti, so dakkhiṇeyye juhati nāma, na acetane aggimhi pakkhipanto. Iti brāhmaṇo Bhagavato kathaṃ suṇanto pasīditvā, idāni attano pasādaṃ āvikaronto *addhā suyiṭṭhan* ti ādim āha.

Tass' attho: *Addhā mama-y-idaṃ* idāni *suyiṭṭhañ* ca *suhutañ* ca bhavissati. Pubbe[3] pana aggimhi jhāpitaṃ niratthakaṃ ahosī ti. *Aññ̃o jano* ti, "ahaṃ brāhmaṇo, ahaṃ brāhmaṇo" ti vadanto andha-bāla-puthujjano. *Havyasesan* ti, huta-sesaṃ. *Bhuñjatu bhavan* ti ādi purima-sutte vutta-nayen' eva veditabbaṃ.

Na khvāhan[4] ti, na kho ahaṃ. Kasmā pan' evam āhā ti? Tasmiṃ kira bhojane upahaṭa-matte va 'Satthā bhuñjissatī' ti saññāya catusu mahādīpesu dvīsu ca paritta-dīpa-sahassesu devatā puppha-phalâdīni c' eva sappi-navanīta-tela-madhu-phāṇitâdīni ca ādāya madhu-paṭalaṃ pīḷetvā madhuṃ gaṇhantiyo viya dibbânubhāvena nibbattit' ojam eva gahetvā pakkhipiṃsu. Tena taṃ sukha-mattaṃ gataṃ manussānañ ca oḷārikaṃ vatthū ti tesaṃ tāva oḷārika-vatthutāya sammā-pariṇāmaṃ na gacchati. Go-yūse pana tila-bījāni pakkhipitvā pakkattā oḷārika-missakaṃ jātaṃ, devānañ ca sukhuma-vatthū ti tesaṃ sukhuma-vatthutāya sammā-pariṇāmaṃ na gacchati, sukkha-vipassaka-khīṇâsavassa pi kucchiyaṃ na pariṇamati, aṭṭha-samāpatti-lābhī-khīṇâsavassa pana samā-

---

[1] A, G. paramam pi.
[2] D. *adds* Yāmam avh-.
[3] A, G sabbe.
[4] *Cf.* UdA. 400.

patti-balena pariṇameyya.[1] Bhagavato pana pākatiken' eva kamma-tejena pariṇameyya.[1]

Appa-harite[2] ti, aharite. Sace hi haritesu tiṇesu pakkhipeyya siniddha-pāyāsena tiṇāni bhaveyyuṃ. Buddhā ca bhūta-gāma-sikkhāpadaṃ na vītikkamanti. Tasmā evam āha. Yattha pana gala-ppamāṇāni mahā-tiṇāni tādise ṭhāne pakkhipituṃ vaṭṭati. *Appāṇake* ti, sappāṇakasmiṃ hi paritta[3]-*udake* pakkhitta-matte pāṇakā maranti. Tasmā evam āha. Yam pana gambhīraṃ mahā-udakaṃ hoti, pāti-sate pi pāti-sahasse pi pakkhitte na āluḷati. Tathārūpe udake vaṭṭati. *Opilāpesī* ti, suvaṇṇa-pātiyā saddhiṃ yeva nimujjāpesi.

Cicciṭāyati ciṭiciṭāyatī ti, evarūpaṃ saddaṃ karoti. Kim pan' esa pāyāsassa ānubhāvo, udāhu Tathāgatassa? Tathāgatassa. Ayaṃ brāhmaṇo taṃ pāyāsaṃ opilāpetvā ummaggaṃ āruyha, Satthu santikaṃ anāgantvā va gaccheyya. Atha Bhagavā 'ettakaṃ acchariyaṃ disvā mama santikaṃ āgamissati. Ath' ass' āhaṃ dhamma-desanāya micchā-diṭṭhi-gahaṇaṃ bhinditvā, sāsane otāretvā, amata-pānaṃ pāyessāmī' ti adhiṭṭhāna-vasena[4] evam akāsi.

Dāru-samādahāno ti, dāruṃ jhāpayamāno. *Bahiddhā hi etan* ti, etaṃ dāru-jhāpanaṃ nāma ariya-dhammato bahiddhā. Yadi etena suddhi bhaveyya, ye chava-ḍāhakâdayo bahūni dārūni jhāpenti, te paṭhamataraṃ sujjheyyuṃ. *Kusalā* ti, khandhâdīsu kusalā. *Ajjhattam eva jalayāmi jotin* ti, niyak' ajjhatte attano santānasmiṃ yeva ñāṇa-jotiṃ jālemi. *Nicc' agginī* ti, āvajjana-paṭibaddhena sabbaññuta-ñāṇena niccaṃ pajjahit' aggi. *Nicca-samāhitatto* ti, niccaṃ sammā-ṭhapita-citto. *Brahmacariyaṃ carāmī* ti, bodhi-maṇḍe caritaṃ brahmacariyaṃ gahetvā evaṃ vadati. *Māno hi te, brāhmaṇa, khāri-bhāro* ti, yathā khāri-bhāro khandhena vuyhamāno upari-ṭṭhito pi akkant' akkantaṭṭhāne paṭhaviyā saddhiṃ phasseti viya, evam eva jāti-gotta-kulâdīni māna-vatthūni nissāya ussāpito māno pi tattha tattha issaṃ uppādento catusu apāyesu saṃsīdāpeti. Ten' āha māno hi te, brāhmaṇa,

---

[1] A, D, G. -nāmeyya.

[2] Sn, p. 15; SnA., p. 154 (F. *t. here has* chaṭṭehi, *which should be* chaḍḍehi).

[3] C_1 -ke.

[4] B. balena.

khāri-bhāro ti. *Kodho dhūmo* ti, tava ñāṇ' aggissa upakkiles' aṭṭhena kodho dhūmo. Tena hi te upakiliṭṭho ñāṇ' aggi na virocati. *Bhasmani-mosa-vajjan* ti, niroj' aṭṭhena musā-vādo vo[1] chārikā nāma. Yathā hi chārikāya paṭicchanno aggi na joteti, evaṇ te musā-vādena paṭicchannaṇ ñāṇan ti dasseti. *Jivhā sujā* ti, "yathā tuyhaṇ suvaṇṇa-rajata-loha-kaṭṭha-mattikāsu aññatarā[2] mahā-yāgaṇ yajan' atthāya sujā hoti, evaṇ mayhaṇ dhamma-yāgaṇ yajan' atthāya pahūta-jivhā siyā" ti vadati. *Hadayaṇ joti-ṭṭhānan* ti, yathā tuyhaṇ nadī-tīre joti-ṭṭhānaṇ, evaṇ mayhaṇ dhamma-yāgassa yajana-ṭṭhān' atthena sattānaṇ hadayaṇ joti-ṭṭhānaṇ. *Attā* ti, cittaṇ. *Dhamma-rahado* ti, yathā tvaṇ aggiṇ paricaritvā dhūma-chārika-seda-kiliṭṭha-sarīro Sundarikaṇ nadiṇ otaritvā nahāyasi,[3] evaṇ mayhaṇ Sundarika-sadisena bahirena rahadena attho n' atthi. Aṭṭhangika-magga-dhammo pana mayhaṇ rahado, tatr' āhaṇ pāṇa-satam pi pāṇa-sahassam pi caturāsītī pi pāṇa-sahassāni ekappahāren' eva nahāpemi. *Sīla-tittho* ti, tassa panâme dhamma-rahadassa catu-pārisuddhi-sīlaṇ titthan ti dasseti. *Anāvilo* ti, yāthā tuyhaṇ Sundarika-nadī-catūhi pañcahi vā ekato nahāyantehi heṭṭh' ūpariya[4]-vālikā āluḷā hoti, na evaṇ mayhaṇ rahado. Aneka-sata-sahassesu pi pāṇesu otaritvā nahāyantesu so anāvilo vippasanno va hoti. *Sabbhi sataṇ pasattho* ti, paṇḍitehi paṇḍitānaṇ pasattho: uttam' atthena vā so *sabbhī* ti vuccati: paṇḍitehi pasatthattā sataṇ pasattho. *Taranti pāran* ti, nibbāna-pāraṇ gacchanti.

Idāni ariya-magga-rahadassa angāni uddharitvā dassento *saccaṇ dhammo* ti ādim āha. Tattha *saccan* ti, vacī-saccaṇ. *Dhammo* ti, iminā diṭṭhi-saṅkappa-vāyāma-sati-samādhayo dasseti. *Saṇyamo* ti, iminā kammanta-ājīvā gahitā. *Saccan* ti vā iminā magga-saccaṇ gahitaṇ, sā atthato sammā-diṭṭhi. Vuttaṇ h' etaṇ: Sammā-diṭṭhi maggo c' eva hetu cā ti. Sammā-diṭṭhiyā pana gahitāya taggatikattā sammā-saṅkappo gahito va hoti. *Dhammo* ti, iminā vāyāma-sati-samādhayo. *Saṇyamo* ti, iminā vācā-kammant' ājīvā ti. Evam pi aṭṭhangiko-maggo dassito hoti. Athavā *saccan* ti, param' attha-

---

[1] D. *omits*.
[2] *All but* C_1 -aṇ.
[3] C, D. tvaṇ . . sarīro nahāyati (?).
[4] C, D. heṭṭh' upp-.

saccaṇ: taṇ atthato nibbānaṇ. *Dhammo* ti padena diṭṭhi-saṅkappo-vāyāmo-sati-samādhī ti pañc' angāni gahitāni. Saṇyamena vācā-kammanto ājīvo ti tīni. Evam pi aṭṭha-ngiko-maggo dassito hoti. *Brahmacariyan* ti, etaṇ brahma-cariyaṇ nāma. *Majjhe-sitā*[1] ti, sassat' ucchede vajjetvā, majjhe nissitā. *Brahm' uppattī*[2] ti, seṭṭh' upapatti. *Sa-t-ujju-bhūtesu namo-karohī* ti, ettha *ta*-kāro pada-sandhi-karo. Sa tvaṇ uju-bhūtesu khīṇâsavesu namo-karohī ti attho. *Tam ahaṇ naraṇ dhamma-sārī ti brūmī* ti, yo evaṇ paṭipajjati tam ahaṇ puggalaṇ 'dhamma-sārī eso, dhamma-sāriyā paṭic-channo' ti ca, kusala-dhamme hi akusala-dhamme sāretvā ṭhito ti vā ti vadāmi.

10.

Dasame: *Aññatarasmiṇ vana-saṇḍe* ti, paccūsa-samaye lokaṇ olokento tassa brāhmaṇassa arahattassa upanissayaṇ disvā 'gacchāmi 'ssa saṅgahaṇ karissāmī 'ti gantvā tasmiṇ vana-saṇḍe viharati.

Pallaṅkan[3] ti, samantato ūru-baddh' āsanaṇ. *Ābhujitvā* ti, bandhitvā. *Ujuṇ kāyaṇ paṇidhāyā* ti, uparimaṇ sarīraṇ ujukaṇ ṭhapetvā, aṭṭhārasa piṭṭhi-kaṇṭake koṭiyā koṭiṇ paṭipādetvā. *Parimukhaṇ satiṇ upaṭṭhapetvā* ti, kamma-ṭṭhān' ābhimukhaṇ satiṇ ṭhapayitvā, mukha-samīpe vā katvā ti attho. Ten' eva *Vibhange*, "ayaṇ sati upaṭṭhitā hoti supaṭṭhitā nāsik' agge vā mukha-nimitte vā. Tena vuccati parimukhaṇ satiṇ upaṭṭhapetvā" (Vibh. 252) ti. Athavā "*parī* ti pariggah' aṭṭho, *mukhan* ti niyyān' aṭṭho, *satī* ti upaṭṭhān' aṭṭho. Tena vuccati *parimukhaṇ satin*" ti, evaṇ *Paṭisambhidāya* (i, 176) vutta-nayena p' ettha attho daṭṭhabbo. Tatr' āyaṇ saṅkhepo: pariggahita-niyyānaṇ satiṇ katvā ti. Evaṇ nisīdanto ca pana chabbaṇṇa-ghana-Buddha-raṣmiyo vissajjetvā nisīdi.

Naṭṭhā hontī ti, kasitvā vissaṭṭhā aṭavi-mukhā caramānā, brāhmaṇe bhuñjituṇ gate, palātā honti. *Upasaṅkamī* ti, domanass' ābhibhūto ahiṇḍanto, 'sukhena vat' āyaṇ samaṇo nisinno' ti cintetvā upasaṅkami.

---

[1] A, G. -ṭhitā. [2] *So* A, D, G., *but texts*, C_1 Brahmapatti.

[3] *For these terms cf.* VM. 271; Pṭs. 176; DA. i, 210; UdA. 165, 170.

Ajja-chaṭṭhiṃ[1] *na dissantī* ti, ajja cha-divasa-mattakā na dissanti. *Pāpakā* ti,[2] lāmakā, tila-khāṇukā. Tena kira tila-khette vapite tadah' eva devo vassitvā tile paṃsumhi osīdāpesi. Pupphaṃ vā phalaṃ vā gahetuṃ nâsakkhiṃsu. Ye pi vaḍḍhiṃsu tesaṃ upari pāṇakā patitvā paṇṇāni khādiṃsu. Eka-paṇṇa-dvipaṇṇa-khāṇukā avasissiṃsu. Brāhmaṇo khettaṃ oloketuṃ gato, te disvā 'vaḍḍhiyā me tilā gahitā, te pi naṭṭhā' ti domanassa-jāto ahosi. Taṃ gahetvā imaṃ gātham āha. *Ussoḷhikāyā* ti, ussāhena kaṇṇa-nanguṭṭhâdīni ukkhipitvā viravantā[3] uppatanti. Tassa kira anupubbena bhogesu parikkhīṇesu pakkhipitabbassa abhāvena tuccha-koṭṭhā ahesuṃ. Tassa ito c' ito ca sattahi gharehi āgatā mūsikā. Te tuccha-koṭṭhe[4]-pavisitvā, uyyāna-kīlaṃ kīlantā viya, naccanti. Taṃ gahetvā evam āha.

Uppāṭakehi[5] *sañchanno*[6] ti, uppāṭaka-pāṇakehi sañchanno. Tassa kira brāhmaṇassa sayan' atthāya santhataṃ tiṇapaṇṇa-santharaṃ koci antar' antarā paṭijagganto n' atthi. So divasaṃ araññe kammaṃ katvā, sayaṃ āgantvā tasmiṃ nipajjati. Ath' assa uppāṭaka-pāṇakā sarīraṃ ekacchannaṃ karontā khādanti. Taṃ gahetvā evam āha.

Vidhavā ti, mata-patikā. Yāva kira tassa brāhmaṇassa gehe vibhava-ppattā[7] ahosi, tāva tā, vidhavā pi hutvā, patikulesu vasituṃ labhiṃsu. Yadā pana so niddhano jāto, tadā tā 'mātā-pitu-gharaṃ gacchathā' ti sassu sasurâdīhi nikkaḍḍhitā tass' eva gharaṃ āgantvā vasantiyo 'brāhmaṇassa bhojana-kāle gacchatha, ayyakena saddhiṃ bhuñjathā' ti putte pesenti. Tehi pātiyaṃ hatthesu otāritesu brāhmaṇo hatthassa okāsam pi na labhi. Taṃ gahetvā imaṃ gātham āha.

Piṅgalā[8] ti, kaḷāra-piṅgalā. *Tilakā hatā* ti, kāḷa-setâdivaṇṇehi tilakehi āhata-gattā. *Sottaṃ pādena bodhetī* ti, niddaṃ okkantaṃ pādena paharitvā pabodheti. Ayaṃ kira brāhmaṇo mūsika-saddena ubbāḷho uppāṭakehi ca khajjamāno sabba-

---

[1] *Texts and all,* saṭṭhiṃ.
[2] *Texts* papikā.
[3] *V.l.* vicarantā.
[4] D. koṭṭhāni.
[5] *So* F. *t. others* uppād- *throughout.*
[6] A, D, G. sacchanno.
[7] C_1 -mattā.
[8] *Cf.* PvA. 90.

rattiṃ niddaṃ alabhitvā paccūsa-kāle niddāyati. Atha naṃ akkhīsu nimmīlita-mattesveva "kiṃ karosi, brāhmaṇa, pacchā ca pubbe ca gahitassa iṇassa? Vaḍḍhi-matthakaṃ pattā satta dhītaro positabbā. Idāni iṇāyikā āgantvā gehaṃ parivāressanti. Gaccha. Kammaṃ karohī" ti pādena paharitvā pabodheti. Taṃ gahetvā imaṃ gātham āha.

Iṇāyikā ti, yesaṃ tena hatthato iṇaṃ gahitaṃ, te. So kira kassaci hatthato ekaṃ kahāpaṇaṃ, kassaci dve, kassaci dasa . . pe . . . kassaci satan ti. Evaṃ bahunnaṃ hatthato iṇaṃ aggahesi. Te divā brāhmaṇaṃ apassantā 'gehato taṃ nikkhantam eva ganhissāmā' ti balava-paccūse gantvā codenti. Taṃ gahetvā imaṃ gātham āha.

Bhagavā tena brāhmaṇena imāhi sattahi gāthāhi dukkhe kathite "Yan yaṃ,[1] brāhmaṇa, tayā dukkhaṃ kathitaṃ, sabbam etaṃ mayhaṃ n' atthī" ti dassento paṭigāthāhi brāhmaṇassa dhamma-desanaṃ vaddhesi. Brāhmaṇo tā gāthā sutvā Bhagavati pasanno saraṇesu patiṭṭhāya pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Taṃ dassetuṃ evaṃ vutte Bhāradvājagotto ti ādi vuttaṃ.

Alatthā ti, labhi. Taṃ ca pana brāhmaṇaṃ Bhagavā pabbājetvā ādāya, Jetavanaṃ gantvā, puna-divase tena therena pacchā-samaṇena Kosala-raññho geha-dvāraṃ agamāsi. Rājā 'Satthā āgato' ti sutvā pāsādā oruyha, vanditvā, hatthato pattaṃ gahetvā, Tathāgataṃ upari-pāsādaṃ āropetvā, varâsane nisīdāpetvā, gandhodakena pāde dhovitvā, sata-pākatelena[2] makkhetvā, yāguṃ āharāpetvā, rajata-daṇḍaṃ suvaṇṇa-katacchuṃ gahetvā, Satthu upanāmesi. Satthā pattaṃ[3] pidahi. Rājā Tathāgatassa pādesu patitvā, "sace me, bhante, doso atthi, kamathā" ti āha. "N' atthi, mahārājā" ti. "Atta kasmā yāguṃ na gaṇhathā?" ti. "Palibodho atthi, mahārājā" ti. "Kiṃ pana, bhante, yāguṃ agaṇhante h' eva labhitabbo esa palibodho? Paṭibalo ahaṃ palibodhaṃ dātuṃ. Gaṇhatha, bhante" ti. Satthā aggahesi. Mahallaka-tthero pi dīgha-rattaṃ chāto[4] yāvad' atthaṃ yāguṃ pivi. Rājā khādanīyaṃ bhojanīyaṃ datvā, bhatta-kicc' āvasāne

---

[1] C_1, D. *omit.*
[2] *Cf.* JA. iv, 281.
[3] A, G. hatthaṃ.
[4] A, D, G. jāto.

Bhagavantaṃ vanditvā āha: "Bhagavā, tumhe paveṇiyā āgate Okkaka-vaṃse[1] uppajjitvā, cakka-vatti-siriṃ pahāya, pabbajitvā loke aggataṃ patto. Ke nāma, bhante, tumhākaṃ palibodho?" ti. "Mahārāja, etassa mahallaka-ttherassa palibodho amhākaṃ palibodha-sadiso vā" ti.

Rājā theraṃ vanditvā: "Ko, bhante, tumhākaṃ palibodho?" ti pucchi. "Iṇa-palibodho, mahārājā" ti. "Kittako, bhante?" ti. "Gaṇehi, mahārājā" ti. Rañño 'ekaṃ dve sataṃ sahassan' ti gaṇentassa anguliyo na ppahonti. Ath' ekaṃ purisaṃ pakkositvā, "Gaccha, bhane, nagare bheriṃ carāpehi: Sabbe bahu-dhītika-brāhmaṇassa iṇāyikā rāj' angane sannipatentū" ti. Manussā bheriṃ sutvā sannipatiṃsu. Rājā tesaṃ hatthato paṇṇāni āharāpetvā, sabbesaṃ anūnaṃ dhanaṃ adāsi. Tattha suvaṇṇam eva sata-sahass' agghanakaṃ ahosi. Puna rājā pucchi: "Aññho pi atthi, bhante, palibodho?" ti. "Iṇaṃ nāma, mahārāja, datvā muccituṃ sakkā. Etā pana satta dārikā mahā palibodhā mayhan" ti. Rājā yānāni pesetvā, tassa dhītare āharāpetvā, attano dhītare katvā, taṃ taṃ kula-gharaṃ pesetvā, "aññho pi, bhante, atthi palibodho?" ti pucchi. "Brāhmaṇī, mahārājā" ti. Rājā yānaṃ pesetvā, brāhmaṇiṃ āharāpetvā, ayyaka-ṭṭhāne ṭhapetvā, puna pucchi: "Aññho pi, bhante, atthi palibodho?" ti. "N' atthi, mahārājā" ti vutte cīvara-dussāni dāpetvā, "Bhante, mama santakaṃ tumhākaṃ bhikkhu-bhāvaṃ evaṃ jānāthā" ti āha. "Āma, mahārājā" ti. Atha naṃ rājā āha: "Bhante, cīvara-piṇḍa-pātâdayo pi sabbe paccayā amhākaṃ santakā bhavissanti. Tumhe Tathāgatassa manaṃ gahetvā samaṇadhammaṃ karothā" ti. Thero tath' eva appamatto samaṇadhammaṃ karonto na cirass' eva āsava-kkhayaṃ patto ti.

Dasamaṃ.

Paṭhama-vagga.

---

[1] *Cf.* JA. ii, 438; V. 300.

II. UPĀSAKA-VAGGA.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Magadhesū*[1] ti, evaṃ nāmake janapade. *Dakkhiṇā-girismin* ti, Rājagahaṃ parivāretvā ṭhitassa girino dakkhiṇa-bhāge janapado atthi. Tasmiṃ janapade. Tattha vihārassā pi tad eva nāmaṃ. *Ekanālāyaṃ brāhmaṇa-gāme* ti, Ekanālā ti tassa gāmassa nāmaṃ. Brāhmaṇā tattha sambahulā paṭivasanti, brāhmaṇa-bhogo eva vā. So tasmā brāhmaṇa-gāmo ti vuccati.

Tena kho pana samayenā ti, yaṃ samayaṃ Bhagavā Magadha-raṭṭhe Ekanālaṃ brāhmaṇa-gāmaṃ upanissāya Dakkhiṇā-giri-mahāvihāre brāhmaṇassa indriya-paripākaṃ āgamayamāno viharati, tena samayena. *Kasi*[2]*-Bhāradvājassā* ti, so brāhmaṇo kasiṃ nissāya jīvati, Bhāradvājo ti c' assa gottaṃ. *Pañca-mattānī* ti, pañca-pamāṇāni, anūnāni anadhikāni pañca-*nangala-satānī* ti vuttaṃ hoti. *Payuttānī* ti, yojitāni: balivaddānaṃ khandhesu ṭhapetvā yuge yottehi yojitānī ti attho. *Vappa-kāle* ti, vapana-kāle bīja-nikkhepasamaye. Tattha dve vappāni: kalala[3]-vappañ ca paṃsu-vappañ ca. Paṃsu-vappaṃ idha adhippetaṃ. Taṃ ca kho paṭhama-divase mangala-vappaṃ.

Tatth' āyaṃ upakaraṇa-sampadā. Tīṇi-balivadda-sahassāni upaṭṭhāpitāni honti. Sabbesaṃ suvaṇṇa-mayāni singāni paṭimukkāni, rajata-mayā khurā, sabbe seta-mālāhi c' eva gandha-pañc' angulehi ca alaṅkatā paripuṇṇ' anga-paccangā sabba-lakkhaṇa-sampannā: ekacce kāḷā añjana-vaṇṇā, ekacce setā balakā[4]-vaṇṇā, ekacce rattā pavāḷa-vaṇṇā, ekacce kammāsā masāragalla-vaṇṇā. Evaṃ pañca-sataṃ kassaka-purisā sabbe ahata-seta-vatthā gandha[5]-māl' ālaṅkatā dakkhiṇ' aṃsa-kūṭesu patiṭṭhita-puppha-cumbaṭakā haritāla-manosilālañchan' ujjala-gattā, dasa dasa nangalā ekeka-gumbā hutvā gacchanti. Nangalānaṃ sīsañ ca yugañ ca patodā ca suvaṇṇa-

---

[1] *Cf.* Sn., p. 12; SnA. i, 135 (*more fully*).

[2] C, C_1 kasī-.

[3] D. kalla-.

[4] *So all, but* SnA. valāhaka.

[5] SnA. -vattha-nivatthā.

khacitā. Paṭhama-nangale aṭṭha balivaddā yuttā, sesesu cattāro cattāro. Avasesā kilanta-parivattan' atthaṃ ānītā. Ekeka-gumbe ekeka-bīja-sakaṭaṃ, ekeko kasati, eḳeko vapati.

Brāhmaṇo pana pag' eva massu-kammaṃ kārāpetvā, nahāyitvā, sugandha-gandhehi vilitto, pañca-sat' agghanakaṃ[1] vatthaṃ nivāsetvā, sahass' agghanakaṃ[1] ekaṃsaṃ karitvā, ekekissā anguliyā dve dve ti[2] vīsati anguli-muddikāyo, kaṇṇesu sīha-kuṇḍalāni, sīse ca brahma-veṭhanaṃ paṭimuñcitvā, suvaṇṇa-mālaṃ kaṇṭhe katvā, brāhmaṇa-gaṇa-parivuto kammantaṃ vosāsati.[3]

Ath' assa brāhmaṇī aneka-sata-bhājanesu pāyāsaṃ pacāpetvā,[4] mahāsakaṭesu āropetvā, gandhodakena nahāyitvā, sabbâlaṅkāra-vibhūsitā brāhmaṇī-gaṇā-parivutā kammantaṃ agamāsi.[5] Geham pi 'ssa harit' ūpalitta-vippakiṇṇa-lājaṃ puṇṇa-ghaṭa-kadali-dhaja-paṭākāhi alaṅkataṃ gandha-pupphâdīhi sukata-bali-kammaṃ, khettañ ca tesu tesu ṭhānesu samussita-dhaja-paṭākaṃ ahosi. Parijana-kamma-kārehi saddhiṃ osaṭa-parisā aḍḍha-teyya sahassā[6] ahosi, sabbe ahata-vatthā, sabbesaṃ pāyāsa-bhojanam eva patiyattaṃ.

Atha brāhmaṇo suvaṇṇa-pātiṃ dhovāpetvā, pāyāsassa pūretvā, sappi-madhu-phāṇitehi abhisaṅkharitvā, nangala-bali-kammaṃ kārāpesi. Brāhmaṇī pañcannaṃ kassaka-satānaṃ suvaṇṇa-rajata-kaṃsa-tamba-loha-mayāni bhājanāni dāpetvā, suvaṇṇa-katacchuṃ gahetvā, pāyāsena parivasantī gacchati. Brāhmaṇo pana bali-kammaṃ kāretvā ratta-bandhikāyo upāhanāyo ārohitvā, ratta-suvaṇṇa-daṇḍakaṃ gahetvā, "Idha pāyāsaṃ detha. Idha sappiṃ detha. Idha sakkharaṃ dethā" ti vosāsamāno vicarati. Ayaṃ tāva kammante pavatti.

Vihāre pana yattha yattha Buddhā vasanti, tattha tattha nesaṃ devasikaṃ pañca kiccāni bhavanti, seyyathīdaṃ: Pure bhatta-kiccaṃ pacchā-bhatta-kiccaṃ purima-yāma-kiccaṃ majjhima-yāma-kiccaṃ pacchima-yāma-kiccaṃ ti.[7] Tatr' idaṃ

---

[1] A, C_1, D. -ikaṃ.
[2] SnA. dve dve katvā.
[3] *See Childers; not in Pāli Dict. Also infra.*
[4] A, G. ṭhapetvā.
[5] *Cf. on* S. i, 141.
[6] SnA. -aṃ.
[7] *Cf.* DA. i, 45; SnA. 130.

pure-bhatta-kiccaṇ: Bhagavā hi pāto va uṭṭhāya upaṭṭhāk' ānuggaḥ' atthaṇ sarīra-phāsuk' atthañ ca mukha-dhovanâdi (sarīra-) parikammaṇ katvā, yena bhikkhā-cāra-velā tāva vivitt' āsane vītināmetvā, bhikkhā-cāra-velāya nivāsetvā, kāya-bandhanaṇ bandhitvā, cīvaraṇ pārupitvā, pattam ādāya, kadāci ekako kadāci bhikkhu-sangha-parivuto gāmaṇ vā nigamaṇ vā piṇḍāya pavisati, kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi, seyyathīdaṇ: piṇḍāya pavisato Loka-nāthassa purato purato gantvā mudu-gatayo vātā paṭhaviṇ sodhenti, valāhakā udaka-phusitāni muñcantā magge reṇuṇ vūpasametvā, upari vitānaṇ hutvā tiṭṭhanti. Apare vātā pupphāni upaharitvā magge okiranti. Unnatā bhūmippadesā oṇamanti, oṇatā unnamanti, pāda-nikkhepa-samaye samā va bhūmi hoti, sukha-samphassāni paduma-pupphāni vā pāde sampaṭicchanti. Inda-khīlassa anto ṭhapita-matte dakkhiṇa-pāde sarīrā chabbaṇṇa-rasmiyo nikkhamitvā[1] suvaṇṇa-rasa-piñjarāni viya citra-paṭa-parikkhittāni[2] viya ca pāsāda-kūṭâgārâdīni (alañ)karontiyo[3] ito c' ito ca vidhāvanti. Hatthi-assa-vihangâdayo saka-saka-ṭṭhānesu ṭhitā yeva madhuren' ākārena[4] saddaṇ karonti. Tatha bheri-vīṇâdīni turiyāni manussānañ ca kāy' ūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti 'ajja Bhagavā idha piṇḍāya paviṭṭho' ti. Te sunivatthā supārutā gandha-pupphâdīni ādāya, gharā nikkhamitvā, antara-vīthiṇ paṭipajjitvā, Bhagavantaṇ gandha-pupphâdīhi sakkaccaṇ pūjetvā, vanditvā, 'amhākaṇ, bhante, dasa bhikkhū, amhākaṇ vīsati, amhākaṇ bhikkhu-sataṇ dethā' ti yācitvā, Bhagavato pi pattaṇ gahetvā, āsanaṇ paññāpetvā, sakkaccaṇ piṇḍa-pātena patimānenti.

Bhagavā kata-bhatta-kicco tesaṇ santānāni oloketvā, tathā dhammaṇ deseti, yathā keci saraṇa-gamane patiṭṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotâpatti-sakadāgāmi-anāgāmi-phalānaṇ aññatarasmiṇ, keci pabbajitvā agga-phale arahatte

---

[1] SnA. niccharitvā.

[2] *So MSS.*, *but* DA. citra-patta-parikkhiṇṇāni. SnA. *omits the passage.*

[3] *MSS.* SnA. *omit* alan-. [4] DA. sarena.

ti. Evaṃ mahājanaṃ anuggahetvā uṭṭhay' āsanā vihāraṃ gacchati. Tattha hi gandha-maṇḍala-māle paññatta-vara-Buddh' āsane nisīdati, bhikkhūnaṃ bhatta-kicca-pariyosānaṃ āgamayāmano. Tato bhikkhūnaṃ bhatta-kicca-pariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nivedeti. Atha Bhagavā gandha-kuṭiṃ pavisati. Idaṃ tava pure-bhatta-kiccaṃ.[1]

Atha Bhagavā evaṃ kata-pure-bhatta-kicco gandha-kuṭiyā upaṭṭhāne[2] nisīditvā, pāde pakkhāletvā, pāda-pīthe ṭhapetvā,[3] bhikkhu-saṅghaṃ ovadati: "Bhikkhave, appamādena sampādetha. Dullabho Buddh' uppādo lokasmiṃ. Dullabho manussatta-paṭilābho, dullabhā saddhā-sampatti,[4] dullabhā pabbajjā, dullabhaṃ sudhamma-savaṇan" ti. Tattha keci Bhagavantaṃ kamma-ṭṭhānaṃ pucchanti. Bhagavā tesaṃ cariy' ānurūpaṃ kamma-ṭṭhānaṃ deti. Tato sabbe pi Bhagavantaṃ vanditvā attano attano ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānāni gacchanti, keci araññaṃ, keci rukkha-mūlaṃ, keci pabbatâdīnaṃ aññataraṃ, kecı Cātummahārājaka-bhavanaṃ . . . pe . . . keci Vasavatti-bhavanan ti. Tato Bhagavā gandha-kuṭiṃ pavisitvā, sace ākaṅkhati dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttaṃ sīha-seyyaṃ kappeti. Atha samassāsita-kāyo uṭṭhahitvā dutiya-bhāge lokaṃ oloketi. Tatiya-bhāge, yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā upanissāya vihariti, tattha mahājano pure-bhattaṃ dānaṃ datvā, pacchā-bhattaṃ sunivattho supāruto gandha-pupphâdīni ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampatta-parisāya anurūpena pāṭihāriyena gantvā, dhamma-sabhāyaṃ paññatta-vara-Buddh' āsane nisajja, dhammaṃ deseti, kāla-yuttaṃ samaya[5]-yuttaṃ. Atha kālaṃ viditvā parisaṃ uyyojeti. Manussā Bhagavantaṃ vanditvā pakkamanti. Idaṃ pacchā-bhatta-kiccaṃ.

So evaṃ niṭṭhita-pacchā-bhatta-kicco, sace gattāni osiñcitukāmo hoti, Buddh' āsanā vuṭṭhāya nahāna-koṭṭhakaṃ pavisitvā, upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni utuṃ gāhā-

---

[1] SnA. *refers to* M. ii, 137 *ff. for further explanation.*

[2] DA. upaṭṭhāke.

[3] (*I.e.* pāde.) *So* SnA., *but MSS.* ṭhatvā. DA. sopāna-phalake ṭhatvā.

[4] C, D. sampadā; SnA, DA. khaṇa-sampatti.

[5] SnA. pamāna.

peti: upaṭṭhāko pi Buddh' āsanaṃ ānetvā pappoṭhetvā gandhakuṭi-pariveṇe paññāpeti. Bhagavā ratta-dupaṭṭaṃ nivāsetvā, kāya-bandhanaṃ bandhitvā, uttar' āsangaṃ katvā, tattha āgantvā nisīdati, ekako va[1] muhuttaṃ paṭisallīno. Atha bhikkhū tato tato āgamma Bhagavato upaṭṭhānaṃ gacchanti. Tattha ekacce pañhaṃ pucchanti, ekacce kamma-ṭṭhānaṃ, ekacce dhamma-savaṇaṃ yācanti. Bhagavā tesaṃ adhippāyaṃ sampādento purima-yāmaṃ vītināmeti. Idaṃ purima-yāma-kiccaṃ.

Purima-yāma-kicca-pariyosāne pana, bhikkhūsu Bhagavantaṃ vanditvā pakkantesu, sakala-dasa-sahassī-loka-dhātu-devatāyo okāsaṃ labhamānā Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti: yathâbhisaṅkhataṃ antamaso caturakkharam[2] pi. Bhagavā tāsaṃ devatānaṃ pañhaṃ vissajjento majjhima-yāmaṃ vītināmeti. Idaṃ majjhima-yāma-kiccaṃ.

Pacchima-yāmaṃ pana tayo koṭṭhāse katvā, pure-bhattato paṭṭhāya nissajja-pīlitassa sarīrassa kilāsu-bhāva-mocan' atthaṃ ekaṃ koṭṭhāsaṃ caṅkamena vītināmeti. Dutiya-koṭṭhāse gandha-kuṭiṃ pavisitvā, dakkhiṇena passena sato sampajāno sīha-seyyaṃ kappeti. Tatiya-koṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purima-Buddhānaṃ santike dāna-sīlâdi-vasena kat' ādhikāra-puggala-dassan' atthaṃ Buddha-cakkhunā lokaṃ oloketi. Idaṃ pacchima-yāma-kiccaṃ.

Tadā pi evaṃ olokento Kasibhāradvājaṃ[3] brāhmaṇaṃ arahattassa upanissaya-sampannaṃ disvā, tattha 'mayi gate kathā pavattissati, kathâvasāne dhamma-desanaṃ sutvā eso brāhmaṇo sa-putta-dāro tīsu saraṇesu patiṭṭhāya, asīti-koṭi-dhanaṃ mama sāsane vippakiritvā, aparabhāge nikkhamma pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇissatī' ti ñatvā, tattha gantvā kathaṃ samuṭṭhāpetvā dhammaṃ desesi. Etam atthaṃ dassetuṃ *atha kho Bhagavā* ti ādi vuttaṃ.

Tattha *pubbaṇha-samayaṃ* ti,[4] bhumm' atthe upayoga-vacanaṃ. Pubbaṇha-samaye ti attho. *Nivāsetvā* ti, paridahitvā, vihāra-cīvara-parivattana-vasen' etaṃ vuttaṃ. *Patta-cīvaram ādāyā* ti, pattaṃ hatthehi cīvaraṃ kāyena ādiyitvā,

---

[1] A, G, DA. ca.
[2] DA. -akkham.
[3] C, C_1 kasī-.
[4] *Cf.* SnA. 139.

sampaṭicchitvā, dhāretvā ti attho. Bhagavato kira piṇḍāya pavisitu-kāmassa bhamaro viya vikasita-paduma-dvaya-majjhaṇ inda-nīla-maṇi-vaṇṇa-sela-maya-patto[1] hattha-dvaya-majjhaṇ āgacchati. Taṇ evam āgataṇ pattaṇ hatthehi sampaṭicchitvā cīvarañ ca parimaṇḍalaṇ pārutaṇ kāyena dhāretvā ti vuttaṇ hoti. *Ten' upasaṅkamī* ti, yena maggena kammanto[2] gantabbo, tena ekako va upasaṅkami. Kasmā pana taṇ bhikkhū nânubandhiṇsū? ti. Yadā hi Bhagavā ekako va katthaci gantu-kāmo hoti yāva bhikkhā-cāra-velāyaṇ dvāraṇ pidahitvā, anto gandha-kuṭiyaṇ nisīdati. Bhikkhū tāya saññāya jānanti 'ajja Bhagavā ekako va piṇḍāya caritu-kāmo. Addhā kañci eva vinetabba-puggalam addasā' ti. Te attano patta-cīvaraṇ gahetvā gandha-kuṭiṇ padakkhiṇaṇ katvā vanditvā bhikkhā-cāraṇ gacchanti. Tadā ca Bhagavā evam akāsi. Tasmā nânubandhiṇsū ti.

Parivesanā vattatī ti, tesaṇ suvaṇṇa-bhājanâdīni gahetvā nisinnānaṇ pañca-satānaṇ kassakānaṇ parivesanā[3] vippakatā hoti. *Ekam antaṇ aṭṭhāsī* ti, yattha ṭhitaṇ brāhmaṇo passati tathārūpe dassan' ūpacāre kathā-savaṇa-phāsuke uccā-ṭṭhāne aṭṭhāsi. Ṭhatvā[4] ca suvaṇṇa-rasa-piñjaraṇ candima-suriyānaṇ pabhaṇ atirocamānaṇ samantato sarīra-ppabhaṇ[5] muñci, yāya ajjhotthatattā brāhmaṇassa kammanta-sālā-bhitti-rukkha-kasita-mattika-piṇḍâdayo suvaṇṇa-mayā viya ahesuṇ. Atha manussā bhuñjantā ca kasantā ca sabba-kiccāni pahāya asīti-anubyañjana-parivāraṇ dvattiṇsa-mahāpurisa-lakkhaṇa-paṭimaṇḍitaṇ sarīraṇ byāma-ppabhā-parikkhepa-vibhūsitaṇ bahu-yugalaṇ sassirikatara-dassanaṇ jangamam iva padumasaraṇ, raṇsi-jāla-samujjalita-tārā-gaṇam iva gagana-talaṇ, vijullata-vinaddham iva ca kanaka-giri-sikharaṇ siriyā jalamānaṇ Sammāsambuddhaṇ ekamantaṇ ṭhitaṇ disvā, hattha-pāde dhovitvā, añjaliṇ paggayha, samparivāretvā aṭṭhaṇsu. Evaṇ tehi samparivāritaṇ *addasā kho Kasi-Bhāradvājo brāhmaṇo Bhagavantaṇ piṇḍāya ṭhitaṇ, disvāna Bhagavantaṇ etad avoca: Ahaṇ kho, samaṇa, kasāmi ca vapāmi cā ti.*

---

[1] SnA. pattaṇ.
[2] SnA. *expl.* -kamma-karaṇ' okāso.
[3] SnA. -bhatta-vissaggo.
[4] *So* SnA, C_1, D., *but* A, G. gantvā
[5] SnA. -ābhaṇ.

Kasmā pan' āyaṇ evam āha? Kiṇ samanta-pāsādike pasādanīye uttama-damatha-samatham anuppatte pi Tathāgate appasādena udāhu aḍḍhateyyānaṇ jana-sahassānaṇ pāyāsaṇ paṭiyādetvā pi kaṭacchu-bhikkhāya maccherenā? ti. Ubhayatthā pi no, Bhagavato pan' assa dassanena atittaṇ nikkhitta-kammantaṇ janaṇ disvā 'kamma-bhangaṇ me kātuṇ āgato' ti anattamanatā ahosi. Tasmā evam āha. Bhagavato ca lakkhaṇa-sampattiṇ disvā, 'sac' āyaṇ kammante payojayissa,[1] sakala-Jambudīpe manussānaṇ sīse cūlāmaṇi viya abhavissa. Ko nām' assa[2] attho na sampajissa?[3] Evam evaṇ alasatāya kammante appayojetvā vappa-mangalâdīsu piṇḍāya caratī' ti pi 'ssa anattamanatā ahosi. Ten' āha: *Ahaṇ kho, samaṇa, kasāmi ca vapāmi ca, kasitvā ca vapitvā ca bhuñjāmī* ti.

Ayaṇ kir' assa adhippāyo: Mayham pi tāva kammantā na byāpajjanti, na c' amhi tvaṇ evaṇ lakkhaṇa-sampanno. *Tvam pi kasitvā ca vapitvā ca bhuñjassu,* ko te attho na sampajjeyya evaṇ lakkhaṇa-sampannassā? ti. Api c' āyaṇ assosi: Sakya-rāja-kule kira kumāro uppanno. So cakka-vatti-rajjaṇ pahāya pabbajito ti. Tasmā idāni 'ayaṇ so' ti ñatvā, 'cakka-vatti-rajjaṇ pahāya kilanto 'sī' ti uparambhaṇ āropento evam āha. Api ca tikkha-paññho esa brāhmaṇo na Bhagavantaṇ apasādento bhaṇati, Bhagavato pana rūpa-sampattiṇ disvā paññā[4]-sampattiṇ sambhāvayamāno kathāpavattan' atthaṇ evam āha.

Atha Bhagavā veneyya-vasena sadevake loke agga-kassaka-vapaka-bhāvaṇ attano dassento *aham pi kho, brāhmaṇo* ti ādim āha. Atha brāhmaṇo cintesi: Ayaṇ samaṇo Gotamo 'aham pi kasāmi ca vapāmi cā' ti bhaṇati. Na c' assa olārikāni yuga-naṇgalâdīni kasi-bhaṇḍāni... passāmi. Kin nu kho musā bhaṇatī? ti Bhagavantaṇ pāda-talato paṭṭhāya yāva kes' aggā olokayamāno, aṇga-vijjāya katâdhi-kārattā dvattiṇsa-vara-lakkhaṇa-sampattiṇ assa ñatvā, 'aṭṭhānam etaṇ yaṇ evarūpo musā bhaṇeyyā' ti sañjāta-

---

[1] SnA. (*Sinh. and P.T.S.*) -ittha.

[2] SnA. *omits* assa.

[3] *Sinh. ed.* SnA. sampajissati.

[4] *So* SnA., *but our MSS.* puñña (?).

bahumāno Bhagavati samaṇa-vādaṃ pahāya gottena Bhagavantaṃ samudācaramāno *na kho pana mayaṃ bhoto Gotamassā* ti ādim āha.

Bhagavā pana, yasmā pubba[1]-dhamma-sabhāgatāya kathanaṃ nāma Buddhānaṃ ānubhāvo, tasmā Buddh' ānubhāvaṃ dīpento *saddhā bījan* ti ādim āha. Kā pan' ettha pubba-dhamma-sabhāgatā? Nanu brāhmaṇena Bhagavā yuga-nangalâdi kasi-sambhāra-samāyogaṃ puṭṭho, atha ca pana apucchitassa bījassa sabhāgatāya āha *saddhā bījan* ti, evañ ca sati kathā pi ananusandhikā hotī? ti. Na hi Buddhānaṃ ananusandhikā kathā nāma atthi, nâpi pubba-dhammassa asabhāgatāya kathenti. Evaṃ pan' ettha anusandhi veditabbā:

Brahmaṇena hi Bhagavā yuga-nangalâdi kasi-sambhāravasena kasiṃ pucchito. So tassa anukampāya 'idaṃ apucchitan' ti aparihāpetvā samūlaṃ sa-upakāraṃ sa-sambhāraṃ sa-phalaṃ kasiṃ paññāpetuṃ mūlato paṭṭhāya dassento *saddhā bījan* ti ādim āha.

Tattha *bījaṃ* kasiyā mūlaṃ. Tasmiṃ sati kattabbato, asati akattabbato, tappamānena ca kattabbato. Bīje hi sati kasiṃ karonti na asati, bīja-ppamāṇena ca kusala kassakā khettaṃ kasanti na ūnaṃ 'mā no sassaṃ parihāyī' ti, na adhikaṃ 'mā no mogho vāyāmo ahosī' ti. Yasmā ca bījam eva mūlaṃ, tasmā Bhagavā mūlato paṭṭhāya kasi-sambhāraṃ dassento, tassa brāhmaṇassa kasiyā pubba-dhammassa bījassa sabhāgatāya attano kasiyā pubba-dhammaṃ dassento āha *saddhā bījan* ti. Evam ettha pubba-dhamma-sabhāgatā pi veditabbā:

'Pucchitaṃ yeva vatvā apucchitaṃ pacchā kiṃ na vuttan?' ti ce: tassa upakāra-bhāvato ca[2] dhamma-sambandha-samattha-bhāvato ca ayaṃ hi brāhmaṇo paññavā, micchā-diṭṭhi-kule pana jātattā saddhā-virahito, saddhā-virahito ca paññavā paresaṃ saddhāya attano avisaye appaṭipajjamāno visesaṃ nâdhigacchati. Kilesa-kālusiyā parāmaṭṭhā pi c' assa dubbalā saddhā balavatiyā paññāya saha vattamānā attha-siddhiṃ na karoti, hatthinā saddhiṃ ekadhure yutto

[1] A, G. puṭṭha. [2] D. *omits* ca.

goṇo viya. Iti 'ssa saddhā upakārikā ti, taṃ brāhmaṇaṃ saddhāya patiṭṭhāpentena pacchā pi vattabbo ayam attho pubbe vutto desanā-kusalatāya.[1] Bījassa ca upakārikā vuṭṭhi, sā tadanantaraññeva vuccamānā samatthā hoti, evaṃ dhamma-sambandha-samattha-bhāvato ca pacchā pi vattabbo ayam aṭṭho añño ca evarūpo īsā-yottâdi pubbe vutto ti veditabbo.

Tattha sampasāda-lakkhaṇā saddhā okappana-lakkhaṇā vā. *Bījan* ti, pañca-vidhaṃ bījaṃ "mūla-bījaṃ khandha-bījaṃ phalu-bījaṃ agga-bījaṃ bījaṃ-bījam eva pañcaman" ti (D. i, 5: Vin. iv, 34).[2] Taṃ sabbam pi virūhaṇ' atthena bījaṃ tveva saṅkhaṃ gacchati. Tattha yathā brāhmaṇassa kasiyā mūla-bhūtaṃ bījaṃ dve kiccāni karoti, heṭṭhā mūlena patiṭṭhāti, upari aṅkuraṃ uṭṭhāpeti, evaṃ Bhagavato kasiyā mūla-bhūtā saddhā heṭṭhā sīla-mūlena patiṭṭhāti, upari samatha-vipassan' āṅkuraṃ uṭṭhāpeti. Yathā ca taṃ mūlena paṭhavi-rasaṃ āpo-rasaṃ gahetvā nāḷena dhaññā-paripāka-gahaṇ' atthaṃ vaḍḍhati, evam ayam pi sīla-mūlena samatha-vipassanā-rasaṃ gahetvā ariya-magga-nāḷena ariya-phala-dhaññā-paripāka-gahaṇ' atthaṃ vaḍḍhati. Yathā ca taṃ subhūmiyaṃ patiṭṭhahitvā mūl' aṅkura-paṇṇa-nāḷa-kaṇḍa-ppasavehi vuḍḍhiṃ viruḷhiṃ vepullaṃ patvā, khīraṃ janetvā, aneka-sāli-phala-bharitaṃ sālisīsaṃ nipphādeti, evam esā citta-santāne patiṭṭhahitvā chahi visuddhīhi[3] vuḍḍhiṃ viruḷhiṃ vepullaṃ patvā ñāṇa-dassana-visuddhi-khīraṃ janetvā, aneka-paṭisambhidā-abhiññā-bharitaṃ arahatta-phalaṃ nipphādeti. Tena vuttaṃ *saddhā bījan* ti.

'Kasmā pana paro-paṇṇāsa-kusala-dhammesu ekato uppajjamānesu saddhā va bījan ti vuttā?' ti ce,[4] bīja-kicca-karaṇato. Yathā hi tesu viññāṇaṃ yeva vijānana-kiccaṃ karoti, evaṃ saddhā bīja-kiccaṃ, sā ca sabba-kusalānaṃ mūla-bhūtā; yath' āha: "Saddhā-jāto upasaṅkamati. Upasaṅkamanto payirupāsati. Payirupāsanto . . . pe . . . paññāya ca naṃ ativijjha[5] passatī" ti (M. i, 480).

---

[1] *Here* SnA. *gives examples of* saddhā, *e.g.* S. i, 25, 44, 214.

[2] *Cf.* DA. i, 81.

[3] [SnA. *gives them:* sīla-, citta-, diṭṭhi-, kaṅkhā-vitaraṇa-, maggâmagga-ñāṇa-dassana-paṭipadā-, ñāṇa-dassana-visuddhi.]

[4] SnA. vuccate.

[5] D. paṭivijjha.

Akusala-dhamme c' eva kāyañ ca tapatī ti *tapo*. Indriya-saṇvara-viriya-dhutaṅga-dukkara-kārikānam etaṇ adhivacanaṇ. Idha pana indriya-saṇvaro adhippeto. *Vuṭṭhī* ti, vassa-vuṭṭhi vāta-vuṭṭhī ti ādi aneka-vidhā. Idha vassa-vuṭṭhi adhippetā. Yathā hi brāhmaṇassa vassa-vuṭṭhi samanuggahitaṇ bījaṇ bīja-mūlakañ ca sassaṇ virūhati, na milāyati, nipphattiṇ gacchati, evaṇ Bhagavato indriya-saṇvara-samanuggahitā saddhā saddhā-mūlā ca sīlâdayo dhammā virūhanti, na milāyanti, nipphattiṇ gacchanti. Ten' āha *vuṭṭhī* ti.

Paññā me ti, ettha vutto *me* saddo purima-padesū pi yojetabbo: saddhā me bījaṇ, tapo me vuṭṭhī ti: tena kiṇ dīpeti? Yathā, brāhmaṇa, tayā vapite khette, sace vuṭṭhi atthi, icc' etaṇ kusalaṇ:[1] no ce atthi, udakam pi tāva dātabbaṇ hoti, tathā mayā hiri-īse paññā-yuga-nangale mano-yottena ekābaddhe kate, viriya-balivadde yojetvā, satipācanena vijjhitvā, attano citta-santāna-khettamhi saddhā-bīje vapite, vuṭṭhi-abhāvo nāma n' atthi. Ayaṇ pana me nicca-kālaṇ indriya-saṇvaro tapo vuṭṭhī ti.

Paññā ti, kāmâvacarâdi-bhedato aneka-vidhā. Idha pana saha vipassanāya magga-paññā adhippetā. *Yuga-nangalan* ti, yugañ ca nangalañ ca. Yathā hi brāhmaṇassa yuga-nangalaṇ evaṇ Bhagavato duvidhā pi paññā. Tattha yathā yugam īsāya uparisayam[2] hoti, purato īsa-baddhaṇ hoti, yottānaṇ nissayaṇ hoti, balivaddānaṇ ekato-gamaṇaṇ vāreti,[3] evaṇ paññā hiri-pamukhānaṇ dhammānaṇ uparisayā[4] hoti. Yath' āha: "Paññ' uttarā sabbe kusalā dhammā" ti (*cf.* A. iv, 339) ca "paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti nakkhatta-rājā-r-iva tārakānan" ti (JA. v, 148) ca, kusalānaṇ dhammānaṇ pubbangam' atthena purato ca hoti. Yath' āha: "Sīlaṇ sirī[5] câpi satañ ca dhammā[6] anvāyikā paññavato bhavantī" ti (JA. v, 148): hiri-vippayogena anuppattito pana īsā-baddhā hoti: mano-saṅkhātassa samādhi-yottassa nissaya-paccayato

---

[1] SnA. sādhu.

[2] *So* SnA, C, D., *but* A. upanissāyaṇ; G. upanissayaṇ.

[3] *So* SnA. (*both eds.*) *in pref. to* dhāreti *of MSS. as also infra.*

[4] G. upanissayā.

[5] *So* SnA, JA., *but MSS. and eds.* hiri. A, G. kusalaṇ hiriṇ câpi.

[6] *MSS.* dhammo.

yottānaṇ[1] nissayo[2] hoti: accâraddh' ātilīna-bhāva-paṭisedhanato viriya-balivaddānaṇ ekato-gamaṇaṇ vāreti.[3] Yathā ca nangalaṇ phāla-yuttaṇ kasana-kāle paṭhavi-ghanaṇ bhindati, mūla-santānakāni padāleti, evaṇ sati-yuttā paññā vipassanā-kāle dhammānaṇ santati-samūha-kicc' ārammaṇa-ghanaṇ bhindati, sabba-kilesa-mūla-santānakāni padāleti, sā ca kho lokuttarā va, itarā pana lokikā pi siyā. Ten' āha *paññā me yuga-nangalan* ti.

Hirīyati pāpakehi dhammehī ti, *hirī*: taggahaṇena tāya avippayuttaṇ ottappam pi gahitam eva hoti. *Īsā* ti, yuga-nangala-sandhārikā rukkha[4]-laṭṭhi. Yathā hi brāhmaṇassa īsā yuga-nangalaṇ dhāreti,[5] evaṇ Bhagavato pi hirī lokiya-lokuttara-paññā-saṅkhātaṇ yuga-nangalaṇ dhāreti, hiri-abhāve paññāya abhāvato. Yathā ca īsā-paṭibaddhaṇ yuga-nangalaṇ kicca-karaṇ[6] hoti acalaṇ asithilaṇ, evaṇ hiri-paṭibaddhā ca paññā kicca-kārī hoti acalā asithilā abbokiṇṇā[7] ahirīkena. Ten' āha *hirī īsā* ti.

Mano[8] ti, cittass' etaṇ nāmaṇ. Idha pana mano-sīsena taṇ-sampayutto samādhi adhippeto. *Yottan* ti, rajju-bandhanaṇ: taṇ tividhaṇ, īsāya saha yugassa bandhanaṇ, yugena saha balivaddānaṇ bandhanaṇ, sārathinā saha balivaddānaṇ eka[9]-bandhanan ti. Tattha, yathā brāhmaṇassa yottaṇ īsā-yuga-balivadde ekābaddhe katvā saha-kicce paṭipādeti, evaṇ Bhagavato samādhi sabbe va te hiri-paññā-viriya-dhamme ekârammaṇe avikkhepa-sabhāvena bandhitvā saka-kicce paṭipādeti. Ten' āha *mano yottan* ti.

Cira-katâdim atthaṇ[10] saratī ti, *sati*. Phāletī ti, *phālo*. Pājenti etenā ti, *pājanaṇ*. Taṇ idha *pācanan* ti vuttaṇ. Patodass' etaṇ nāmaṇ. Phālo ca pācanañ ca, *phāla-pācanaṇ*. Yathā hi brāhmaṇassa phāla-pācanaṇ, evaṇ Bhagavato vipassanā-yuttā magga-yuttā ca[11] sati. Tattha, yathā phālo

---

[1] A, G. -ādīnaṇ. [2] C, C_1, D. nissayā. [3] *As above, n.* 3.
[4] SnA. dāru-. [5] SnA. sandhāreti.
[6] SnA. kāriṇ. [7] A, G. avocchiṇṇā; C, D. avokiṇṇā.
[8] (SnA. =munāti.) [9] C, D. ekābaddha-b.
[10] C, D. *v.l.* ādimattaṇ. SnA. *adds* sayam vā saratī ti.
[11] *So* SnA, A, G., *but others* vipassanā-sampayuttā magga-sampayuttā ca.

nangalaṇ anurakkhati purato c' assa gacchati, evaṇ sati kusal' ākusalānaṇ[1] dhammānaṇ gatiyo samannesamānā[2] ārammaṇe vā upaṭṭhāpayamānā paññā-nangalaṇ rakkhati. Ten' ev' esā "sat' ārakkhena cetasā viharatī" ti (*cf.* D. iii, 269) ādīsu ārakkhā ti vuttā, apammussana-vasena c' assā purato[3] hoti, sati-paricite[4] hi dhamme paññā pajānāti, no pammuṭṭhe.[5] Yathā ca pācanaṇ balivaddānaṇ vijjhana-bhayaṇ dassentaṇ saṇsīdanaṇ[6] na deti, uppatha-gamaṇañ ca vāreti,[7] evaṇ sati-viriya-balivaddānaṇ apāya-bhayaṇ dassentī kosajja-saṇsīdanaṇ na deti,[8] kāma-guṇa-saṅkhāte agocare cāraṇ nivāretvā, kamma-ṭṭhāne niyojentī uppatha-gamaṇañ ca vāreti. Ten' āha *sati me phāla-pācanan* ti.

Kāya-gutto ti, tividhena kāya-sucaritena gutto. *Vacī-gutto* ti, catubbidhena vacī-sucaritena gutto. Ettāvatā pāti-mokkha-saṇvara-sīlaṇ vuttaṇ. *Āhāre udare yato* ti, ettha āhāra-mukhena sabba-paccayānaṇ gahitattā catubbidhe pi paccaye yato saṇyato, nirupakkileso ti attho. Iminā ājīva-parisuddhi-sīlaṇ vuttaṇ. *Udare yato* ti, udare yato saṇyato mita-bhojī. Āhāre mataññū ti vuttaṇ hoti. Iminā bhojane-mataññutā-mukhena paccaya-paṭisevana-sīlaṇ vuttaṇ. Tena kiṇ dīpeti? 'Yathā tvaṇ, brāhmaṇa, bījaṇ vapitvā sassa-paripālan' atthaṇ kantaka-vatiṇ[9] vā rukkha-vatiṇ vā[9] pākāra-parikkhepaṇ vā karosi, tena te go-mahisa-miga-gaṇā pavesaṇ alabhantā sassaṇ na vilumpanti, evam aham pi taṇ saddhā-bījaṇ vapitvā nāna-ppakāra-kusala-sassa-paripālan' atthaṇ kāya-vacī-āhāra-gutti-mayaṇ tividhaṇ parikkhepaṇ karomi. Tena me rāgâdi-akusala-dhamma-go-mahisa-miga-gaṇā pavesaṇ alabhantā nāna-ppakārakaṇ[10] kusala-sassaṇ na vilumpantī' ti.

Saccaṇ karomi niddānan ti, ettha dvīh' ākārehi[11] avisaṇ-vādanaṇ saccaṇ. *Niddānan* ti, chedanaṇ lunanaṇ uppāṭa-

---

[1] SnA. kusalānaṇ.
[2] C, D. samanena samānā.
[3] C_1 *adds* gamaṇaṇ.
[4] A, G. paricito ti.
[5] A, C, D, G. pammuṭṭhena.
[6] *MSS.* -sidituṇ.
[7] *Cf. supra on* dhāreti.
[8] A, G. saṇsīdeti nāma.
[9] *So* C_1, D, SnA. (*Sinh.*), *but* SnA. (*P.T.S.*) vatikaṇ; A. vatī va; B. vatiyā vā rukkha-vatī vā.
[10] *So* SnA. *both*; C_1, *MSS.* -kāraṇ.
[11] SnA. dvārehi.

naṃ.[1] Karaṇa-vacan' atthe[2] c' etaṃ upayoga-vacanaṃ veditabbaṃ. ¡Ayaṃ h' ettha attho: Saccena karomi niddānan ti. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā tvaṃ bāhiraṃ kasiṃ kasitvā[3] sassa-dūsakānaṃ tiṇānaṃ hatthena vā asitena vā niddānaṃ karosi, evam aham pi ajjhattikaṃ kasiṃ kasitvā kusala-sassa-dūsakānaṃ visaṃvādana-tiṇānaṃ saccena niddānaṃ karomi: yathā-bhūtaṃ ñāṇaṃ[4] vā ettha *saccan* ti veditabbaṃ. Tena atta-saññâdīnaṃ tiṇānaṃ niddānaṃ karomī ti dasseti. Athavā niddānan ti chedakaṃ lavakaṃ,[5] uppāṭakan ti attho. Yathā tvaṃ dāsaṃ vā kamma-karaṃ vā niddānaṃ kāresi[6] "niddehi tiṇānī" ti tiṇānaṃ chedakaṃ lavakaṃ uppāṭakaṃ karosi, evam ahaṃ saccaṃ karomī ti dasseti. Athavā *saccan* ti, diṭṭhi-saccaṃ. Tam ahaṃ niddānaṃ karomi chinditabbaṃ[7] lunitabbaṃ uppāṭetabbaṃ[8] karomī ti. Iti imesu dvīsu vikappesu[9] upayogen' ev' ettha yujjati.

Soraccam me pamocanan ti, ettha yaṃ taṃ "kāyiko avītikkamo, vācasiko avītikkamo" ti (DhS. 1342)[10] evaṃ sīlam eva *soraccan* ti vuttaṃ, na taṃ adhippetaṃ. Kāya-gutto ti ādinā hi taṃ vuttam eva: arahatta-phalaṃ pana adhippetaṃ. Taṃ hi sundare nibbane ratattā[11] *soraccan* ti vuccati. *Pamocanan* ti yogga[12]-vissajjanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti: Yathā tava pamocanaṃ puna pi sāyaṇhe vā dutiya-divase vā anāgata-saṃvacchare vā yojetabbato appamocanam eva hoti, na mama evaṃ. Na hi mama antarā pamocanaṃ nāma atthi. Ahaṃ hi Dīpaṅkarassa Dasabalassa kālato paṭṭhāya paññā-nangale viriya-balivadde yojetvā kappa-sata-sahass' ādhikāni cattāri asaṅkheyyāni mahākasiṃ kasanto tāva na muñciṃ yāva na sammāsambodhiṃ abhisambujjhiṃ. Yadā ca me sabbaṃ taṃ kālaṃ khepetvā bodhi-mūle aparājita-pallaṅke nisinnassa sabba-guṇa-parivāraṃ arahatta-phalaṃ udapādi, tadā mayā

---

[1] A, G. upādakaṃ; C_1 *v.l.* upādanaṃ.
[2] A, G. vacanaṃ; C, C_1, D. karaṇ' atthe.
[3] *So* A, G, SnA. (*both*); C, D. katvā.
[4] *Cf.* A. iii, 419.
[5] *MSS. eds. et infra* lāvakaṃ (*reaper*).
[6] *So* SnA. (*P.T.S.*) *corrects*; *MSS.* karosi.
[7] SnA. chetabbaṃ.
[8] A, G. uppādet-.
[9] A, G. -kappesu.
[10] *Cf.* Asl. 396.
[11] SnA. rata-bhāvato.
[12] *So* SnA., *but MSS. eds.* yoga-.

taṃ sabb' ussukka-paṭipassaddhiyā[1] pamuttaṃ na idāni puna yojetabbaṃ bhavissatī ti, etam atthaṃ sandhāy' āha *soraccaṃ me pamocanan* ti.

Viriyam me dhura-dhorayhan ti, ettha *viriyan* ti kāyika-cetasiko viriy' ārambho. *Dhura-dhorayhan* ti,[2] dhurāyaṃ dhorayhaṃ,[3] dhuraṃ vahatī[4] ti attho. Yathā hi brāhmaṇassa dhurāyaṃ dhorayh' ākaḍḍhitaṃ nangalaṃ bhūmi-ghanaṃ bhindati, mūla-santānakāni ca padāleti, evaṃ Bhagavato viriy' ākaḍḍhitaṃ paññā-nangalaṃ yathā vuttaṃ ghanaṃ bhindati, kilesa-santānakāni ca padāleti. Ten' āha viriyam me dhura-dhorayhan ti. Athavā purima-dhuraṃ vahantā dhurā, mūla-dhuraṃ vahantā dhorayhā, dhurā ca dhorayhā ca dhura-dhorayhaṃ. Iti yathā brāhmaṇassa ekekasmiṃ nangale catu-balivadda-ppabedhaṃ dhura-dhorayhaṃ vahantaṃ uppann' upanna[5]-tiṇa-mūla-ghātañ c' eva sassa-sampattiñ ca sādheti, evaṃ Bhagavato catu-sammappadhāna-viriya-bhedaṃ dhura-dhorayhaṃ vahantaṃ uppann' uppannaṃ akusala-mūla-ghātañ c' eva kusala-sampattiñ ca sādheti. Ten' āha *viriyam me dhura-dhorayhan* ti.

Yoga-kkhem' ādhivāhanan ti, ettha yogehi khemattā yoga-kkheman ti nibbānaṃ vuccati. Taṃ adhikicca[6] vāhīyati, abhimukhaṃ vā vāhīyati, adhivāhanaṃ. Yoga-kkhemassa adhivāhanaṃ yogakkhem' ādhivāhanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti: Yathā tava dhura-dhorayhaṃ puratthimādīsu aññatara-disâbhimukhaṃ vāhīyati, tathā mama dhura-dhorayhaṃ nibbānâbhimukhaṃ vāhīyatī ti. Evaṃ vāhiyamānaṃ *gacchati anivattantaṃ*. Yathā tava nangalaṃ vahantaṃ dhura-dhorayhaṃ khetta-koṭiṃ patvā puna nivattati, evaṃ anivattantaṃ Dīpankara-kālato paṭṭhāya gacchat' eva. Yasmā vā tena tena maggena pahīnā kilesā na punappunaṃ pahātabbā honti, yathā tava nangalena chinnāni tiṇāni puna aparasmiṃ samaye chinditabbāni honti, tasmā pi etaṃ[7] paṭhama-magga-vasena diṭṭhe

---

[1] SnA. passaddhi-ppatiyā.
[2] *Cf.* Asḷ. 145.
[3] A. dhoreyyaṃ; G. dhorrayyaṃ.
[4] *So* SnA., *but eds. MSS.* dhuravahanti.
[5] SnA. upannânuppann-.
[6] SnA. adhikatvā.
[7] *So* SnA, A, G., *but* C, C_1, D. evaṃ.

kaṭṭhe kilese, dutiya-vasena olārike, tatiya-vasena anusahagate, catuttha-vasena sabba-kilese pajahantaṃ *gacchati anivattantaṃ*. Athavā gacchati anivattan ti, nivattana-rahitaṃ hutvā gacchatī ti attho. *Tan* ti, taṃ dhura-dhorayhaṃ. Evam ettha attho[1] veditabbo: Evaṃ gacchantañ ca, yathā tava dhura-dhorayhaṃ na taṃ ṭhañaṃ gacchati, *yattha gantvā* kassako asoko virajo hutvā *na socati*, etaṃ santaṃ[2] ṭhānaṃ gacchati *yattha gantvā na socati*, yattha sati-pācanena etaṃ viriya-dhura-dhorayhaṃ codento gantvā mādiso[3] kassako asoko virajo hutvā na socati, taṃ sabba-soka-salla-samugghāta-bhūtaṃ nibbānaṃ nāma asaṅkhataṃ[4] ṭhānaṃ gacchatī ti.

Idāni nigamanaṃ karonto *evam esā kasī* ti gātham āha. Tass' āyaṃ saṅkhep' attho: Passa, brāhmaṇa, *esā* saddhā-bījā tapo-vuṭṭhiyā anuggahitā *kasi* paññā-mayaṃ yuga-nangalaṃ hiri-mayañ ca īsaṃ mano-mayena yottena ekābaddhaṃ katvā, paññā-nangale sati-phālaṃ ākoṭetvā, sati-pācanaṃ gahetvā, kāya-vacī-āhāra-guttiyā gopetvā, saccaṃ niddānaṃ katvā, soraccaṃ pamocanaṃ viriya-dhura-dhorayhaṃ yoga-kkhemâbhimukhaṃ anivattantaṃ vāhentena[5] *kaṭṭhā*[6] kasi-kammapariyosānaṃ catubbidhaṃ sāmañña-phalaṃ pāpitā. *Sā hoti amatapphalā* 'sā esā kasi amatapphalā hoti; amataṃ vuccati nibbānaṃ, nibban' ānisaṃsā hotī ti attho. Sā kho pan' esā kasi na mam' ev' ekassa amatapphalā hoti. Atha kho yo koci khattiyo va brāhmaṇo va vesso va suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā etaṃ kasiṃ karoti, so sabbo pi etaṃ kasiṃ kasitvāna sabba-dukkhā pamuccatī ti.

Evaṃ Bhagavā brāhmaṇassa arahatta-nikūṭena nibbānapariyosānaṃ katvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Tato brāhmaṇo gambhīr' atthaṃ desanaṃ sutvā, 'mama kasi-phalaṃ bhuñjitvā puna-divase yeva chāto hoti. Imassa pana kasi amata-pphalā. Tassa phalaṃ bhuñjitvā sabba-dukkhā pamuccatī' ti ñatvā, pasanno pasann' ākāraṃ karonto *bhuñjatu bhavaṃ Gotamo* ti ādim āha. Taṃ sabbaṃ tato parañ ca vutt' attham evā ti.[7]

---

[1] [SnA. padacchedo.] [2] *So* A, G., *the rest* pana taṃ.
[3] *So* SnA., *but* C_1 yadiso; C, D. yādiso.
[4] SnA. nibbānâmatasaṅkhataṃ. [5] SnA. vahantena.
[6] A, G. hattha. [7] *Cf. on text*, p. 167.

2.

Dutiye: *Odanena pūresī* ti, attano atthāya sampāditena sūpa-byañjanena odanena pūretvā adāsi. Bhagavā kira paccūsa-samaye lokaṃ volokento va taṃ brāhmaṇaṃ disvā, pāto va sarīra-paṭijagganaṃ katvā, gandha-kuṭiṃ pavisitvā, dvāraṃ pidhāya, nisinno tassa bhojanaṃ upasaṃhariyamānaṃ disvā, ekako va pattaṃ aṃsa-kūṭe laggetvā, gandha-kuṭito nikkhamma, nagara-dvāre pattaṃ nīharitvā, anto nagaraṃ pavisitvā, paṭipātiyā gacchanto brāhmaṇassa dvāra-koṭṭhake aṭṭhāsi. Brāhmaṇo, Bhagavantaṃ disvā, attano sajjitaṃ bhojanaṃ adāsi. Taṃ sandhāy' etaṃ vuttaṃ.

Dutiyam pī ti, dutiya-divase pi. *Tatiyam pī* ti, tatiya-divase pi. Tāni kira tīṇi divasāni nirantaraṃ brāhmaṇassa ghara-dvāraṃ gacchantassa Bhagavato antarā añño koci uṭṭhāya[1] pattaṃ gahetuṃ samattho nāma n' āhosi. Mahājano olokento va aṭṭhāsi. *Etad avocā* ti, brāhmaṇo tīṇi divasāni pattaṃ pūretvā danto pi na saddhāya adāsi. "Ghara-dvāraṃ āgantvā ṭhitassa pabbajitassa bhikkha-mattam pi adatvā bhuñjatī' ti upārambha-bhayena adāsi, dadanto ca dve divasāni datvā, kiñci adatvā va nivatto. Bhagavā pi kiñci avatvā va pakkanto; tatiya-divase pana adhivāsetuṃ asakkonto *etaṃ pakaṭṭhako*[2] ti ādivacanaṃ avoca. Bhagavā pi etaṃ vācaṃ nicchārāpan' attham eva yāva tatiyaṃ agamāsi. Tattha *pakaṭṭhako* ti, rasa-giddho.

Punappunañ c' eva vapanti bījan ti. Satthā brāhmaṇassa vacanaṃ sutvā "Brāhmaṇa, tvaṃ tīṇi divasāni piṇḍa-pātaṃ datvā osakkasi; punappunaṃ kātabbā nāma lokasmiṃ solasa-dhammā" ti vatvā te dhamme dassetuṃ imaṃ desanaṃ ārabhi. Tattha *punappunañ c' eva vapantī* ti, ekasmiṃ sassa-ṭṭhāne vuttaṃ 'alam ettāvatā' ti anosakkitvā aparâparesū pi sassa-vāresu ca vapanti yeva. *Punappunaṃ vassatī* ti, na ekadivasaṃ vassitvā tiṭṭhati, punappuna-divasesu pi punappuna-saṃvaccharesu pi vassati yeva. Evaṃ janapadā iddhā honti. Eten' upāyena sabbattha nayo veditabbo.

---

[1] A. upaṭṭhāya.

[2] F. *t. v. l.* A. pagandaka-.

Yācanakā[1] ti, imasmiṃ pade Satthā desanā-kusalatāya attānam pi pakkhipitvā dasseti. *Khīraṇikā* ti, khīra-kārakā[2] godohakā. Na hi te ekavāram eva thanaṃ añchanti.[3] Punappunaṃ añchanto dhenuṃ duhantī ti attho. *Kilamati phandati cā* ti, ayaṃ satto tena iriyāpathena kilamati c' eva phandati ca. *Gabbhan* ti, sona-sigālâdīnam pi tiracchāna-gatānaṃ kucchiṃ. *Sīvathikan* ti, susānaṃ: mataṃ mataṃ sattaṃ tattha punappunaṃ harantī ti attho. *Maggañ ca laddhā apunabbhavāyā* ti, apuna-bbhavāya maggo nāma nibbānaṃ taṃ labhitvā ti attho.

Evaṃ vutte ti, evaṃ Bhagavatā antarā-vīthiyaṃ ṭhatvā va solasa-vidhaṃ punappuna-dhammaṃ desentena vutte. *Etad avocā* ti, desanā-pariyosāne pasanno saddhiṃ putta-dāra-mitta-ñāti-vaggena Bhagavato pāde vanditvā etaṃ *abhikkantaṃ bho* ti ādivacanaṃ avoca.

3.

Tatiye: *Vātehī* ti, udara-vātehi. Bhagavato kira chabbassāni dukkara-kārikaṃ karontassa pasata-mugga-yusâdīni āhārayato dubbhojanena c' eva dukkha-seyyāya ca udara-vāto kuppi. Aparabhāge sambodhiṃ patvā paṇīta-bhojanaṃ bhuñjantassā pi antarantarā so ābādho attānaṃ dasseti yeva. Taṃ sandhāy' etaṃ vuttaṃ. *Upaṭṭhāko hoti*[4] ti, paṭhama-bodhiyaṃ anibaddh' upaṭṭhāka-kāle upaṭṭhāko hoti. Tasmiṃ kira kāle Satthussa asīti mahātheresu upaṭṭhāko abhūtapubbo nāma n' atthi. Nāgasamālo,[5] Upavāṇo, Sunakkhatto, Cundo samaṇ' uddeso, Sāgato,[6] Bodhi,[7] Meghiyo ti ime pana pāliyaṃ āgat' upaṭṭhākā. Imasmiṃ pana kāle Upavānatthero pāto va uṭṭhāya pariveṇa-sammajjanaṃ danta-kaṭṭhadānaṃ nahānodaka-paṭiyādanaṃ patta-cīvaraṃ-gahetvā-anugamanan ti sabbaṃ Bhagavato upaṭṭhānam akāsi.

Upasaṅkamī ti, paṭhama-bodhiyaṃ kira vīsati vassāni

---

[1] *So Sinh. t.* C, C_1, D.; F. *t.* A, G. yācakā (F. *t. v.l.* Thag. 532, yācanakā caranti).

[2] C_1 kāraṇā-. [3] A. añjanti.

[4] *Cf.* UdA. 217; JA. iv, 95; ThagA. *on* Ānanda.

[5] ThagA. *adds* Nāgita. [6] JA. Sōgalo. [7] *The rest omit.*

nibaddhaṇ araññam eva hoti. Bhikkhu-sanghassa udaka-tāpanam pi na Bhagavatā anuññātaṇ. So ca brāhmaṇo uddhana-pāliṇ[1] bandhāpetvā, mahācātiyo uddhanaṇ āropetvā, unhodakaṇ kārāpetvā, nahāniya-cuṇṇâdīhi saddhiṇ taṇ vikkiṇanto jīvikaṇ kappeti. Nahāyitu-kāmā tattha gantvā, mūlaṇ datvā, nahāyitvā, gandhe vilumpitvā, mālaṇ pilandhitvā pakkamanti. Tasmā thero tattha upasaṅkami.

Kiṇ patthayāno ti, kiṇ icchanto. *Kiṇ esan* ti, kiṇ gavesanto. *Pūjito pūjaneyyānan* ti, idaṇ thero Dasabalassa vaṇṇaṇ kathetum ārabhi. Gilāna-bhesajj' atthaṇ gatena kira gilānassa vaṇṇo kathetabbo ti vattam etaṇ. Vaṇṇaṇ hi sutvā manussā sakkaccaṇ bhesajjaṇ dātabbaṇ maññanti, sappāya-bhesajjaṇ laddhā gilāno khippam eva vuṭṭhāti, kathentena ca jhāna-vimokkha-samāpatti-magga-phalāni ārabbha[2] kathetuṇ na vaṭṭati. Sīlavā lajji-kukkuccako bahussuto āgamadharo vaṇs' ānurakkhako ti, evaṇ pana āgamaṇīya-paṭipadaṇ yeva kathetuṇ vaṭṭati. *Pūjaneyyānan*[3] ti, asīti mahātherā sadevakena lokena pūjetabbā ti, pūjaneyyā. Te yeva sakkātabbā ti, sakkareyyā. Tesaṇ yeva apaciti kattabbā ti, apacineyyā.[4] Bhagavā tesaṇ pūjito, sakkato apacito ca. Icc' assa taṇ guṇaṇ pakāsento thero evam āha. *Hātave* ti, harituṇ.

Phāṇitassa ca puṭan ti, mahantaṇ nicchārikaṇ guḷa-piṇḍaṇ. So kira "kiṇ samaṇassa Gotamassa aphāsukan?" ti pucchitvā, "udara-vāto" ti sutvā, "tena hi mayaṇ ettha bhesajjaṇ jānāma. Ito thokena udakena idaṇ phāṇitaṇ āloḷetvā nahāna-pariyosāne pātuṇ detha. Iti uṇhodakena bahi-parisedo bhavissati. 'Iminā anto' ti evaṇ samaṇassa Gotamassa phāsukaṇ bhavissatī" ti vatvā therassa patte pakkhipitvā adāsi.

Upasaṅkamī ti, tasmiṇ kira ābādhe paṭippassaddhe Devahitena Tathāgatassa bhesajjaṇ dinnaṇ. Ten' eva rogo vūpasanto. 'Aho! dānaṇ, parama-dānaṇ brāhmaṇassā' ti kathā vitthārikā jātā. Taṇ sutvā kitti-kāmo brāhmaṇo

---

[1] *Cf.* DhpA. iii, 219 udd. pantiṇ.

[2] D. ārambha.

[3] *Cf.* UdA. 79-80.

[4] (F. *t.* apaceyyānaṇ; S. *t.* apacaneyyānaṇ) *the rest here* apacaneyya.

"ettakena pi tāva me ayaṃ kitti-saddo abbhuggato" ti somanassa-jāto attanā kata-bhāvaṃ jānāpetu-kāmo tāvataken' eva Dasabale vissāsaṃ āpajjitvā upasaṅkami.

Dajjā ti, dadeyya. *Kathaṃ hi yajamānassā* ti, ken' ākārena yajantassa. *Ijjhatī* ti, samijjhati, mahapphalaṃ hoti. *Yo 'vedī*[1] ti, yo avedi, aññāsi, viditaṃ pākaṭam akāsi. Yo 'vetī ti pi pāṭho. Yo aveti, ājānātī ti attho. *Passatī* ti, dibbacakkhunā passati. *Jātikkhayan* ti, arahattaṃ. *Abhiññā vosito* ti, jānitvā vosito, vosānaṃ kata-kiccataṃ patto. *Evan hi yajamānassā* ti, imina khīṇâsave yajan' ākārena yajantassa.

4.

Catutthe: *Lūkho lukha-pāpuraṇo*[2] ti, jiṇṇo jiṇṇa-pāpuraṇo. *Upasaṅkamī* ti, kasmā upasaṅkami? Tassa kira ghare aṭṭhasata-sahassa-dhanaṃ ahosi. So catunnaṃ puttānaṃ āvāhaṃ katvā cattāri-sata-sahassāni adāsi. Ath' assa brāhmaṇiyā kāla-katāya puttā sammantayiṃsu: "sace aññaṃ brāhmaṇiṃ ānessati, tassa kucchiyaṃ nibbatta-vasena kulaṃ bhijjissati. Handa naṃ mayaṃ saṅgaṇhāmā" ti te cattāro pi paṇītehi ghāsa-cchādanâdīhi upaṭṭhahantā, hattha-pāda-sambāhanâdīni karontā, saṅgaṇhitvā,[3] ekadivasaṃ divā niddāyitvā, vuṭṭhitassa hattha-pāde sambāhamānā pāṭiyekkaṃ[4] gharâvāse ādīnavaṃ vatvā, "mayaṃ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṃ upaṭṭhahissāma. Sesa-dhanam pi no dethā" ti yāciṃsu.

Brāhmaṇo puna ekekassa sata-sahassaṃ sata-sahassaṃ datvā, attano nivattha-pārupana-mattaṃ[5] ṭhapetvā, sabbaṃ upabhoga-paribhogaṃ cattāro koṭṭhāse katvā, niyyādesi. Tan jeṭṭha-putto katipâhaṃ upaṭṭhahi. Atha naṃ ekadivasaṃ nahātvā āgacchantaṃ dvāra-koṭṭhake ṭhatvā suṇhā[6] evam āha: "Kiṃ tayā jeṭṭha-puttassa sataṃ vā sahassaṃ vā atirekaṃ dinnam atthi? Nanu sabbesaṃ dve dve sata-sahassāni dinnāni? Kiṃ sesa-puttānaṃ gharassa maggaṃ na jānāsī?" ti. So

---

[1] *Cf.* SnA., p. 470 (*on v.* 643, 647). *Childers s.v. takes it as adj.* vedī *gov. acc., but cf.* UdA. 98 (pavedī ti pi pāṭho).

[2] *Cf.* DhpA. iv, 7. [3] DhpA. upaṭṭhahitvā. [4] A, G. pāṭiekkaṃ.

[5] A, G. pārupan' atthaṃ; C, D. pāruta-mattaṃ. [6] DhpA. suṇisā.

'vasalī' ti kujjhitvā aññassa gharaṇ agamāsi. Tato katipâh' accayena iminā va upāyena palāpito aññassa pi, evaṇ eka-ghare pi pavesanaṇ alabhamāno paṇḍar' anga-pabbajjaṇ pabbajitvā bhikkhāya caranto, kālānam accayena jarā-jiṇṇo dubbhojana-dukkha-seyyâdīhi milāta-sarīro bhikkhāya caranto āgamma, pīṭhikāya[1] nipanno niddaṇ okkamitvā, vuṭṭhā-ya nisinno attānaṇ oloketvā, puttesu (attano)[2] patiṭṭhaṇ apas-santo cintesi: Samaṇo kira Gotamo abbhākuṭiko,[3] uttāna-mukho, sukha-sambhāso, paṭisanthāra-kusalo. Sakkā sa-maṇaṇ Gotamaṇ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṇ labhitun ti. So nivāsana-pārupanaṇ saṇṭhapetvā, bhikkhā-bhājanam ādā-ya, yena Bhagavā ten' upasaṅkami.

Dārehi sampuccha gharā nikkhāmentī ti, sabbaṇ mama san-takaṇ gahetvā, mayhaṇ niddhana-bhāvaṇ ñatvā, attano bhariyāhi saddhiṇ mantayitvā, maṇ gharā nikkaḍḍhāpenti.

Nandissan ti, nandi-jāto tuṭṭho pamudito ahosiṇ. *Bhavam icchisan* ti, vaḍḍhiṇ patthayiṇ. *Sā 'va vārentī sūkaran* ti, yathā sunakhā vagga-vaggā hutvā bhussantā bhussantā sūkaraṇ vārenti, punappunaṇ mahāravaṇ ravāpenti, evaṇ dārehi saddhiṇ maṇ bahuṇ vatvā, viravantaṇ palāpesun ti attho. *Asantā* ti, asappurisā. *Jammā* ti, lāmakā. *Bhāsare* ti, bhāsanti. *Putta-rūpenā* ti, putta-vesena.[4] *Vayo-gatan* ti, tayo vaye gataṇ, atikkantaṇ, pacchima-vaye ṭhitaṇ maṇ[5] *jahantī* ti, pariccajanti. *Nibbhogo* ti, nipparibhogo. *Khā-danā apanīyatī* ti, asso hi yāvad eva taruṇo hoti java-sampanno, tāv' assa nānā-rasaṇ khādanaṇ denti, jiṇṇaṇ nibbhogaṇ tato apanenti. Antima-vaye taṇ vuttiṇ na labhati, gāvīhi saddhiṇ aṭaviyaṇ sukkha-tiṇāni[6] carati. Yathā so asso evaṇ jiṇṇa-kāle vilutta-sabba-dhanattā nibbhogo mādiso[7] pi *balakānaṇ pitā thero parâgāresu bhikkhati. Yañ ce* ti, nipāto. Idaṇ vuttaṇ hoti: Ye mama *puttā anassavā* appatissā avasavattino, tehi *daṇḍo va kira seyyo*, sundararataro. Idāni 'ssa seyya-bhāvaṇ dassetuṇ, *caṇḍam pi goṇan* ti ādi vuttaṇ. *Pure hotī* ti, aggato hoti. Taṇ purato katvā gantuṇ sukhaṇ hotī ti

---

[1] A, G. pīthakāya. [2] *MSS. eds. omit.* [3] DhpA. abbho-.
[4] A, G. vasena. [5] A, G. ṭhitaṇ pajahanti.
[6] C_1 *suggests* khādanto. [7] C, D. *put after* thero.

attho. *Gādham*[1] *edhatī* ti, udakam-otaraṇa-kāle gambhīre udake patiṭṭhaṇ labhati.

Pariyāpuṇitvā ti, uggaṇhitvā vā vāc' uggataṇ vā katvā. *Sannisinnesū* ti, tathārūpe brāhmaṇānaṇ samāgama-divase sabbâlaṅkāra-paṭimaṇḍitesu puttesu taṇ sabhaṇ ogāhetvā, brāhmaṇānaṇ majjhe mahārahe āsane[2] nisinnesu. *Abhāsī* ti, 'ayaṇ me kālo' ti sabhāya-majjhaṇ pavisitvā, hatthaṇ ukkhipitvā, "Bho, ahaṇ tumhākaṇ gāthā bhāsitu-kāmo. Bhāsite suṇissathā" ti vatvā, "Bhāsa, brāhmaṇa. Suṇomā" ti vutte ṭhitako va abhāsi. Tena ca samayena manussānaṇ vattaṇ hoti: Yo mātā-pitunnaṇ santakaṇ khādanto mātā-pitaro na poseti, so māretabbo ti. Tasmā te brāhmaṇa-puttā pitu pādesu nipatitvā, "Jīvitaṇ no, tāta, dehī" ti yāciṇsu. So pitu-hadayassa puttānaṇ muduttā "Mā me, bho, bālake[3] vināsayittha. Posissanti man" ti āha. Ath' assa putte manussā āhaṇsu: "Sace, bho, ajja paṭṭhāya pitaraṇ na sammā paṭijaggissatha, ghātessāma vo" ti. Te bhītā gharaṇ netvā paṭijagginsu. Taṇ dassetuṇ *atha kho naṇ brāhmana-mahāsālan* ti ādi vuttaṇ.

Tattha *netvā* ti, pīṭh' āsane[4] nisīdāpetvā, sayaṇ ukkhipitvā nayiṇsu. *Nahāpetvā* ti, sarīraṇ telena abbhañjitvā, ubbaṭṭetvā, gandha-cuṇṇâdīhi nahāpesuṇ. Brāhmaṇiyo pi pakkosāpetvā, "ajja paṭṭhāya amhākaṇ pitaraṇ sammā paṭijaggatha. Sace pamādaṇ āpajjissatha gharato vo nikkhaḍḍissāmā" ti vatvā, paṇīta-bhojanaṇ bhojesuṇ. Brāhmaṇo subhojanañ ca sukha-seyyañ[5] ca āgamma katipâh' accayena[6] sanjāta-balo pīṇit' indriyo[7] atta-bhāvaṇ oloketvā, "Ayam me sampatti samaṇaṇ Gotamaṇ nissāya laddhā" ti paṇṇâkāraṇ[8] ādāya Bhagavato santikaṇ agamāsi. Taṇ dassetuṇ *atha kho so* ti ādi vuttaṇ.

Tattha *etad avocā* ti, dussa-yugaṇ pāda-mūle ṭhapetvā etaṇ avoca, saraṇa-gamaṇ' āvaṣāne cā pi Bhagavantaṇ evam āha: "Bho Gotama, mayhaṇ puttehi cattāri dhura[9]-bhattāni

---

[1] D. gāmam (?). [2] DhpA. -hesu āsanesu. [3] DhpA. puttake.
[4] DhpA. piṭṭhe *only*; A, G. pīṭhe ās-; C_1 pīṭṭhe ās-.
[5] DhpA. -samphassaṇ. [6] B. katipâhass' eva.
[7] A, G. santindriyo. [8] DhpA. dussayugaṇ.
[9] DhpA. dhuva- (*cf. Dict. s.v.*).

dinnāni. Tato ahaṃ dve tumhākaṃ dammi. Dve sayaṃ paribhuñjissāmī" ti. "Kalyāṇaṃ, brāhmaṇa. Pāṭiyekkaṃ. pana[1] mā niyyādehi. Amhākaṃ ruccana-ṭṭhānam eva gacchissāmā" ti. "Evaṃ, bho" ti kho brāhmaṇo Bhagavantaṃ vanditvā, gharaṃ gantvā, putte āmantesi: "Tātā, samaṇo Gotamo mayhaṃ sahāyo. Tassa me dve dhura-bhattāni dinnāni. Tumhe tasmiṃ sampatte mā pamajjitthā" ti. "Sādhu, tātā" ti. Puna-divase Bhagavā pubbaṇha-samayaṃ patta-cīvaram ādāya jeṭṭha-puttassa nivesana-dvāraṃ gato. So Satthāraṃ disvā va hatthato pattaṃ gahetvā, gharaṃ pavesetvā, mahârahe pallaṅke nisīdāpetvā, paṇīta-bhojanam adāsi. Satthā punadivase itarassa, punadivase itarassā ti paṭipāṭiyā sabbesaṃ gharāni agamāsi. Sabbe tath' eva sakkāraṃ akaṃsu. Ath' ekadivasaṃ jeṭṭha-puttassa ghare mangalaṃ paccupaṭṭhitaṃ. So pitaraṃ āha: "Tāta, kassa mangalaṃ demā?" ti. "Amhe aññaṃ na jānāma. Nanu samaṇo Gotamo mayhaṃ sahāyo?" ti. "Tena hi tumhe pañcahi bhikkhu-satehi saddhiṃ svātanāya samaṇaṃ Gotamaṃ nimantethā" ti. Brāhmaṇo tatha akāsi. Bhagavā adhivāsetvā punadivase bhikkhu-sangha-parivuto tassa geha-dvāraṃ agamāsi. So harit' ūpalittaṃ sabbâlaṅkāra-patimaṇḍitaṃ gehaṃ Satthāraṃ pavesetvā, Buddha-pamukhaṃ bhikkhu-saṅghaṃ paññatt' āsane nisīdāpetvā, appodaka-pāyāsañ c' eva khajjaka-vikatiñ ca adāsi. Antara-bhattasmiṃ yeva brāhmaṇassa cattāro pi puttā Satthu santike nisīditvā[2] ahaṃsu: "Bho Gotama, mayaṃ amhākaṃ pitaraṃ paṭijaggāma, na pamajjāma. Passath' assa[3] attabhāvan" ti. Satthā "kalyāṇaṃ ve kataṃ. Mātā-pitu-posanaṃ[4] nāma porāṇaka-paṇḍitānaṃ āciṇṇam evā" ti vatvā *Mahānāga-Jātakaṃ*[5] nāma kathetvā, cattāri saccāni dīpetvā dhammaṃ desesi. Desanā-pariyosāne brahmaṇo saddhiṃ catūhi puttehi catūhi ca suṇhāhi[6] desanânusārena ñāṇaṃ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhito. Tato paṭṭhāya Satthā[7] sabba-kālaṃ tesaṃ gehaṃ agamāsi.

---

[1] C, D. *omit.*
[2] C, D. nisinnā.
[3] C, D. passa tassa; DhpA. passath' imassa.
[4] C, D. posakaṃ.
[5] *Called at* JA. iv, 90 *Mātiposaka-J.*
[6] DhpA. suṇisāhi.
[7] C_1 *adds* na.

5.

Pañcame: *Mānatthaddho* ti, vāta-bharita[1]-bhastā viya mānena thaddho. *Ācariyan* ti, sipp' uggahaṇa-kāle ācariyo anabhivādentassa sippaṇ na deti. Aññasmiṇ pana kāle taṇ na abhivādeti, atthi-bhāvam pi 'ssa na jānāti. *Nâyaṇ samaṇo* ti, evaṇ kir' assa ahosi: Yasmā ayaṇ samaṇo mādise jāti-sampanne brāhmaṇe sampatte paṭisanthāra-mattam pi na karoti, tasmā na *kiñci jānātī* ti. *Abbhuta-citta-jātā* ti, abhūta-pubbāya bhūtāya tuṭṭhiyā samannāgatā. *Kesu v' assā*[2] ti, kesu bhaveyya. *Kyassā* ti, ke assa puggalassa. *Apacitā assū* ti, apacitiṇ dassetuṇ yuttā bhaveyyuṇ. *Arahante* ti, imāya gāthāya desanā-kusalattā attānaṇ anto katvā pūjaneyyaṇ dasseti.

6.

Chaṭṭhe: 'Sabbaṇ setan' ti vutte, 'sabbaṇ kaṇhan' ti ādinā nayena paccanīkaṇ karontass' ev' assa sātaṇ sukhaṇ hotī ti, *Paccanīka-sāto. Yo ca vineyya sārambhan*[3] ti, yo karaṇ' uttariya-lakkhaṇaṇ sārambhaṇ vinetvā suṇātī ti attho.

7.

Sattame: *Navakammika-Bhāradvājo* ti, so kira araññe rukkhe chindāpetvā tatth' eva pāsāda-kūṭâgārâdīni yojetvā, nagaraṇ āharitvā, vikkiṇāti. Iti nava-kammaṇ nissāya jīvatī ti, Navakammiko; gottena Bhāradvājo ti, Nava-kammiko Bhāradvājo. *Disvān' assa etad ahosī* ti, chabbaṇṇa-rasmiyo vissajjetvā nisinnaṇ Bhagavantaṇ disvāna assa etaṇ ahosi.

Vanasmin ti, imasmiṇ vana-saṇḍe. *Ucchinna-mūlaṇ me vanan* ti, mayhaṇ kilesa-vanaṇ ucchinna-mūlaṇ. *Nibbanatho* ti, nikkilesa-vano. *Eko ramе* ti, ekako abhiramāmi. *Aratiṇ vippahāyā*[4] ti, panta-senâsanesu c' eva bhāvanāya ca ukkaṇṭhikaṇ[5] jahitvā.

---

[1] A, SnA. 171, pūrita-.

[2] *So* A, G., *but* C, D, F. *t.* kesu assa; *Sinh. t.* C_1 kesu c' assa.

[3] F. *t.* sārabbhaṇ. [4] *Cf.* Dhp. 418, hitvā ratiṇ ca aratiṇ ca.

[5] *So* C_1 *corrects for* -itaṇ *of* C, D, G. (*cf.* DhpA. iv, 225, araññā-vāse ukkaṇṭhitattaṇ).

8.

Aṭṭhame: *Antevāsikā* ti, veyyāvaccaṃ katvā sipp' uggaṇhanakā dhamm' antevāsikā.[1] *Nisinnan* ti, chabbaṇṇa-rasmiyo vissajjetvā nisinnaṃ.

Gambhīra-rūpe ti, gambhīra-sabhāve. *Bahu-bherave* ti, tatr' aṭṭhaka-saviññāṇaka-aviññāṇaka-bheravehi bahu-bherave.[2] *Vigāhiyā* ti, anupavisitvā. *Aniñjamānenā* ti ādīni kāyavisesanāni: evarūpena kāyenā ti attho. *Sucāru-rūpaṃ*[3] *vatā* ti, atisundaraṃ vata jhānaṃ jhāyasī ti vadati. *Vanavasito munī* ti, vanam avassito buddha-munī ti. *Idan* ti, idaṃ tumhākaṃ evaṃ vane nisinna-kāraṇaṃ mayhaṃ *acchera-rūpaṃ paṭibhāti*. *Pīti-mano* ti, tuṭṭha-citto. *Vane vase* ti, vanamhi vasi. *Maññām' ahan*[4] ti, maññāmi ahaṃ. *Lokâdhipati*[5]*-sahabyatan* ti, lokâdhipati-mahābrahmunā sahabhāvaṃ. *Ākaṅkhamāno* ti, icchamāno. *Tidivaṃ anuttaran* ti, idaṃ Brahmalokam eva sandhāy' āha. *Kasmā bhavaṃ vijanam araññam assito* ti, 'ahaṃ tāva Brahmalokaṃ ākaṅkhamāno' ti maññāmi. Yadi evaṃ na hoti atha me ācikkha, kasmā bhavan ? ti pucchati. *Brahmapattiyā* ti, seṭṭha-pattiyā. Idha idaṃ[6] 'tapo kasmā karosī ?' ti aparena pi ākārena pucchati.

Kaṅkhā[7] ti, taṇhā. *Abhinandanā* ti, abhinandana-vasena taṇhā va vuttā. *Aneka-dhātusū* ti, aneka-sabhāvesu ārammaṇesu. *Puthū* ti, nāna-ppakārā taṇhā sesa-kilesā vā. *Sadā sitā* ti, nicca-kālaṃ avassitā. *Aññāṇa-mūla-ppabhavā* ti, avijjā-mūla hutvā jātā. *Pajappitā* ti, taṇhā va 'idam pi mayhan' ti[8] pajappāpana-vasena pajappitā[9] nāmā ti vuttā. *Sabbā mayā byantikatā* ti, sabbā taṇhā mayā agga-maggena vigat' antā, nirantā katā. *Samūlakā*[10] ti, saddhiṃ aññāṇamūlena. *Anupayo* ti, anupagamano. *Sabbesu dhammesu visuddha-dassano* ti, iminā sabbaññuta-ñāṇaṃ dīpeti. *Sambodhiṃ anuttaran* ti, arahattaṃ sandhāy' āha. *Sivan* ti,

---

[1] *Cf.* S. iv, 117. [2] *Cf. supra on* p. 106.

[3] *See* K.S. i, 229 *n. This reading of both texts seems preferable to* sundara-rūpaṃ *of Comy.*

[4] F. *t.* maññe 'haṃ. [5] *All Comy.* patiṃ. [6] C, D. idh' eva.

[7] *Cf.* Nett. 24, 53, 'āsā pihā ca abhinandanā ca' (*the rest as here*).

[8] C, D. *omit* ti. [9] *Cf.* Asl. 365. [10] *Comy.* -ikā.

seṭṭhaṃ. *Jhāyāmī* ti, dvīhi jhānehi jhāyāmi. *Visārado* ti, vigata-sārajjo.

9.

Navame: *Peccā*[1] ti, ito paṭigantvā.

10.

Dasame: *Idhā* ti, imasmiṃ bhikkhu-bhāve. *Vissaṃ*[2] *dhamman* ti, duggandhaṃ akusala-dhammaṃ. *Bāhitvā* ti, aggamaggena jahitvā. *Saṅkhāyā* ti, ñāṇena. *Sa ve bhikkhū ti vuccatī* ti, so ve bhinna-kilesattā bhikkhu nāma vuccati.

11.

Ekādasame: *Paccetī* ti, icchati, pattheti. *Sādhu bhante* ti, āyācamāno āha. Therassa kir' esa gihī-sahāyo, tasmā thero 'ayaṃ varāko maṃ sahāyaṃ labhitvā pi, micchā-diṭṭhiṃ gahetvā, mā apāya-pūrako ahosī' ti āyācati. 'Api c'esa mahāparivāro: tasmiṃ pasanne pañca-kula-satāni maṃ anuvattissantī' ti maññamāno pi āyācati. *Attha-vasan* ti, atth' ānisaṃsaṃ, attha-kāraṇaṃ. *Pāpan* ti, pāṇâtipātâdi-akusalaṃ. *Pavāhemi* ti, gaḷa-ppamāṇaṃ udakaṃ otaritvā pavāhemi, palāpemi. *Dhammo* ti, gāthā vutt' atthā va.[3]

12.

Dvādasame: *Khomadussaṃ nāmā* ti, Khoma-dussānaṃ ussannattā evaṃ laddha-nāmaṃ. *Sabhāyan* ti, sālāyaṃ. *Phusāyatī* ti, phusitāni muñcati, vassati. Satthā kira taṃ sabhaṃ upasaṅkamitu-kāmo, 'mayi evam evaṃ upasaṅkamante aphāsuka-dhātukaṃ hoti, evaṃ kāraṇaṃ paṭicca upasaṅkamissāmī' ti adhiṭṭhāna-vasena vuṭṭhiṃ uppādesi. *Sabhā-dhamman* ti, sukhaṃ nisinne kira asaṅcāletvā eka-passena pavisanaṃ tesaṃ

---

[1] A. ii, 70.

[2] *In this line* F. *t. wrongly reads* bhikkhavo *for* bhikkhate. *Cf.* Dhp. 266; K.S. i, 231 *n.* A, F. *t.* visaṃ *seems preferable.* (DhpA. iii, 393, visamaṃ; vissa-gandhaṃ vā kāya-kammâdikaṃ dhammaṃ.)

[3] *Cf. supra on text,* p. 169.

sabhā-dhammo nāma. Mahājanaṇ[1] cāletvā ujukam eva pavisanaṇ. Bhagavā ca ujukam eva agacchati. Tena te kupitā Bhagavantaṇ hīḷentā *ke ca muṇḍakā samaṇakā, ke ca sabhā-dhammaṇ jānissantī* ti ahaṇsu.

Santo ti, paṇḍitā sappurisā. *Pahāyā* ti, ete rāgâdayo pajahitvā rāgâdi-vinayāya dhammaṇ bhaṇanti: tasmā te santo nāmā ti.

Dvādasamaṇ.

Iti Brāhmaṇa-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] C_1 *misses the point by inserting* na *before* mahāj-.

VIII.

VANGĪSA-THERA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Paṭhame: *Aggāḷave-cetiye* ti, Āḷaviyaṇ agga[1]-cetiye. Anuppanne Buddhe Aggāḷava-Gotamakâdīni yakkha-nāgâdīnaṇ bhavanāni cetiyāni ahesuṇ. Uppanne Buddhe tāni apanetvā manussā vihāre kariṇsu. Tesaṇ tān' eva nāmāni jātāni. *Nigrodha-kappenā* ti, nigrodha-rukkha-mūla-vāsinā Kappatttherena. *Ohiyyako* ti, ohīnako. *Vihāra-pālo* ti, so kira tadā avassiko hoti, patta-cīvara-gahaṇe akovido. Atha naṇ therā bhikkhū "āvuso, imāni catt' ūpāhana-kattara-yaṭṭhiādīni olokento nisīdā" ti vihāra-rakkhaṇ katvā piṇḍāya pavisiṇsu. Tena vuttaṇ *vihāra-pālo* ti. *Samalaṅkaritvā* ti, attano vibhav' ānurūpena alaṅkārena alaṅkaritvā. *Cittaṇ anuddhaṇsetī* ti, kusala-cittaṇ viddhaṇseti, vināseti. *Taṇ kut' ettha labbhā* ti, etasmiṇ rāge uppanne taṇ kāraṇaṇ kuto labbhā? *Yam me paro* ti, yena me kāraṇena añño puggalo vā dhammo vā anabhiratiṇ vinodetvā, idān' eva abhiratiṇ uppādeyya, ācariy' upajjhāyā pi maṇ vihāre ohāya gatā.

Agārasmā[2] ti, agārato nikkhantaṇ. *Anagāriyan* ti pabbajjaṇ upagatan ti attho. *Kaṇhato*[3] ti, kaṇha-pakkhato Māra-pakkhato ādhāvanti. *Ugga-puttā* ti, uggatānaṇ puttā, mahesakkhā-rājañña-bhūtā. *Daḷha-dhammino* ti, ḍaḷha-dhanuno uttama-pamāṇaṇ ācariya-dhanuṇ dhārayamānā. *Sahassaṇ apalāyinan* ti, ye te samantā sarehi[4] parikireyyuṇ, tesaṇ apalāyinaṇ saṅkhaṇ dassento sahassan ti āha.

---

[1] A, G. Aggāḷave; *cf.* JA. i, 160; ii, 282; iii, 78, 351.

[2] Thag. *v.* 1209 *ff.*

[3] ThagA. kāḷato lāmaka-bhāvato.

[4] *MSS.* parehi (?), *but infra* sarehi. *Cf.* K.S. i, 235 *n.*

Ettakā[1] *bhiyyo* ti, etasmā sahassā atirekatarā. *N' eva maṇ byādhayissantī* ti, maṇ cāletuṇ na sakkhissanti. *Dhamme sv' amhi patiṭṭhito* ti, anabhiratiṇ vinodetvā, abhiratiṇ uppādana-samatthe sake sāsana-dhamme patiṭṭhitaṇ.

Idan vuttaṇ hoti: Issāsa-sahasse tāva samantā sarehi parikirante sikkhito puriso daṇḍakaṇ gahetvā, sabbe sare sarīre apatamāne antarā va paharitvā, pāda-mūle pāteti. Tattha eko pi issāso dve sare ekato na khipati. Imā pana itthiyo rūp' ārammaṇâdi-vasena pañca-pañca-sare ekato khipanti. Evaṇ khipantiyo etā sace pi atireka-sahassā honti n' eva maṇ cāletuṇ sakkhissantī ti.

Sakkhī[2] *hi me sutaṇ etan* ti, mayā hi sammukhā etaṇ sutaṇ. *Nibbāna-gamaṇaṇ maggan* ti, vipassanaṇ sandhāy' āha. So hi nibbānassa pubba-bhāga-maggo. Linga-vipallāsena pana *maggan* ti āha. *Tattha mē* ti, tasmiṇ me attano taruṇa-vipassanā-saṅkhāte nibbān' ādhigame magge mano nirato. *Pāpimā* ti, kilesaṇ ālapati. *Maccū* ti pi tam eva ālapati. *Na me maggam pi dakkhasī* ti, yathā me bhava-yoni-ādisu gata-maggam pi na passasi,[3] tatthā karissāmī ti.

2.

Dutiye: *Nikkhamatī* ti, vihārā nikkhamati. *Aparajju vā kāle* ti, dutiya-divase vā bhikkhā-cāra-kāle. Vihāra-garuko kir' esa thero. *Aratiṇ ca ratiṇ cā*[4] ti, sāsane aratiṇ kāma-guṇesu ca ratiṇ. *Sabbaso gehasitaṇ ca vitakkan* ti, pañca-kāma-guṇa-geha-nissitaṇ pāpa-vitakkañ ca sabb' ākārena pahāya. *Vanathan* ti, kilesa-mahāvanaṇ. *Kuhiñcī* ti, kismi-ci ārammaṇe. *Nibbanatho*[5] ti, nikkilesa-vano. *Araṇo*[6] ti, taṇhā-rati-rahito. *Puthuviṇ*[7] *ca vehāsan*[8] ti, paṭhavi-patiṭ-

---

[1] A, G, S. *t.* ettako; F. *t.* C, C_1, D. ettato; Thag. ettakā (*v.ll.* ettato, etthatā, ettakā).

[2] Thag. sakim hi. [3] A, G. -ti. [4] Thag. 1214.

[5] *Cf. supra on* vii. 2, 7; A, G. nibbānatho.

[6] F. *t.* anato; *Sinh. t. and eds.* arato; A, G, C_1 (*v.l.*) araṇo, *which agrees with Comy. interpretation*; Thag. nibbanathā avanatho. (*For v.l.* anato *cf.* K.S. i, 236 *n.*, UdA. 393.)

[7] F. *t.* puthav-; *the rest* puthuv-.

[8] ThagA. vehāsaṇ=devaloka-nissitaṇ.

ṭhitañ ca itthi-purisa-vatth' ālaṅkārâdi-vaṇṇaṃ vehās' aṭṭhakañ ca canda-suriy' obhāsâdi. *Rūpagatan* ti, rūpam eva. *Jagatogadhan* ti, jagatiyā ogadhaṃ.[1] Anto paṭhaviyaṃ nāga-bhavanaṃ gatan ti attho. *Parijiyyatī* ti, parijīrati. *Sabbam aniccan* ti, sabbaṃ taṃ aniccaṃ. "Ayaṃ therassa mahāvipassanā" ti vadanti. *Evaṃ sameccā* ti, evaṃ samāgantvā. *Caranti mutattā*[2] ti, viññāta-bhāvā[3] viharanti. *Upadhīsū* ti, khandha-kiles' ābhisaṅkhāresu. *Gathitāse*[4] ti, giddhā. *Diṭṭha-sute* ti, cakkhunā diṭṭhe rūpe, sotena sute sadde. *Paṭighe ca mute cā* ti, ettha *paṭigha*-saddena gandha-rasa gahitā, *muta*-saddena phoṭṭhabbârammaṇaṃ.[5] *Yo h' ettha na lippatī*[6] ti, yo etesu pañca-kāmaguṇesu taṇhā-diṭṭhi-lepehi na lippati. *Atha cha-nissitā savitakkā puthujanatāya adhammā niviṭṭhā* ti,[7] atha cha ārammaṇa[8]-nissitā puthu-adhamma-vitakkā janatāya niviṭṭhā ti attho. *Na ca vagga-gat' assa kuhiñcī* ti, tesaṃ vasena na katthaci kilesa-vaggato[9] bhaveyya. *No pana duṭṭhulla-bhāṇī*[10] ti, duṭṭhulla-vacana-bhāṇī pi na siyā. *Sa bhikkhū* ti, so evaṃvidho bhikkhu nāma hoti. *Dabbo* ti, dabba-jātiko, paṇḍito. *Cira-ratta-samāhito* ti, dīgha-rattaṃ samāhita-citto. *Nipako* ti, nepakkena samannāgato, pariṇata-paññō. *Apihālū* ti, nittaṇho. *Santaṃ padan* ti, nibbānaṃ. *Ajjhagāmā munī* ti, adhigato muni. *Paṭicca parinibbuto*[11] *khaṅkhati kālan* ti, nibbānaṃ paṭicca kilesa-parinibbānena parinibbuto parinibbāna-kālaṃ āgameti.

---

[1] ThagA.=lokikaṃ.

[2] Thag. muttantā (? *to read* muttattā); ThagA.=pariññā.

[3] A, G. viññātabhāvā; C, C_1, D. -attabhāvā.

[4] *So Sinh. t.*; *MSS. eds.* gathitā; F. *text* gadhitā; A, G, F. *v.l.* gamitā. Thag. gadhitāse; ThagA. paṭibaddhacittā.

[5] *Here* ThagA. *quotes* SA. *ad loc.*

[6] *So* A, G, Thag.; F. *t.* tattha limpati; C, C_1, D. ettha limpati.

[7] A, G. atha chaṭṭhisitā sav-; Thag. aṭṭha-saṭṭhi-sitā savitakkā; F. *t.* atha saṭṭhi-tasitā (?) vitakkā; *Sinh. t. and eds.* atha saṭṭhi-nissitā sav-. *I consider* A, G. *nearest to the true reading. Cf.* K.S. i, 237 *n.*; *Brethren*, 399 *n.*

[8] *Cf.* Nett. 191.

[9] *Cf.* SnA., p. 365 (=vagga-sāriṃ); Thag. *reads* vagga-gatissa.

[10] Thag. padulla-gāhī (?).

[11] *So* F. *t.*, *but* S. *t. and* A, G. parinibbānato.

3.

Tatiye: *Atimaññatī* ti, 'kiṃ ime mahallakā? Na etesaṃ Pāli na Aṭṭhakathā na pada-byañjana-madhuratā. Amhākaṃ pana Pāli pi Aṭṭhakathā pi naya-satena naya-sahassena upaṭṭhātī' ti atikkamitvā maññati.

Gotamā[1] ti, Gotama-Buddha-sāvakattā attānaṃ[2] ālapati. *Mānapathan* ti, mān' ārammaṇañ c' eva māna-sahabhuno[3] ca dhammā. *Vippaṭisār' ahuvā*[4] ti, vippaṭisārī ahuvā, ahosī ti attho. *Maggajino* ti, maggena jita-kileso. *Kittiñ ca sukhañ cā* ti, vaṇṇa-bhaṇanañ ca kāyika-cetasika-sukhañ ca. *Akhilo 'dha padhānavā* ti, akhilo idha padhānavā viriya-sampanno. *Visuddho* ti, visuddho bhaveyya. *Asesan* ti, nissesaṃ, nava-vidhaṃ. *Vijjāy' antakaro* ti, vijjāya kilesānaṃ antarako. *Samitāvī*[5] ti, rāgâdīnaṃ samitatāya samitāvī.

4.

Catutthe: *Rāgo* ti, ayasmā Ānando mahāpuñño sambhāvito. Taṃ rāja-rāja-mahāmattâdayo nimantetvā anto nivesane nisīdāpenti. Sabb' ālaṅkāra-patimaṇḍitā pi itthiyo theraṃ upasaṅkamitvā, vanditvā, tāla-paṇṇena[6] vījenti. Upanisīditvā pañhaṃ pucchanti, dhammaṃ suṇanti. Tattha āyasmato Vangīsassa nava-pabbajitassa ārammaṇaṃ pariggahetuṃ asakkontassa itthi-rūp' ārammaṇe rāgo cittaṃ anuddhaṃsesi. So saddhā-pabbajitassa uju-jātiko kula-putto 'ayaṃ me rāgo vaḍḍhitvā diṭṭha-dhammika-samparāyikaṃ atthaṃ nāseyyā' ti cintetvā, anantaraṃ nisinno va therassa attānaṃ āvikaronto *kāmarāgenā* ti ādim āha.

Tattha *nibbāpanan* ti, rāga-nibbāna-kāraṇaṃ. *Vipariyesā* ti, vipallāsena. *Subhaṃ rāg' ūpasaṃhitan* ti, rāga-ṭṭhāniyaṃ iṭṭh' ārammaṇaṃ. *Parato passā* ti, aniccato passa. *Mā ca*

---

[1] Thag. 1219. *In this line Sinh. t. reads* manasaṃ jahassu *for* mānaṃ pajahassu *of* F. *t.*

[2] ThagA. Gotama-gottaṃ katvā.

[3] *Cf.* Asḷ. 49.

[4] S. *t.* -sārī 'huvā; Thag. -hutvā.

[5] *Cf.* SnA. *on v.* 520, ariya-maggena kilese sametvā ṭhito.

[6] C_1 -vantena.

attato ti, attato mā passa. *Kāya-gata ty atthū* ti, kāya-gata te atthu. *Animittañ ca bhāvehi*[1] ti, "niccâdīnaṃ nimittānaṃ ugghatitattā vipassanā animittā nāma. Taṃ bhāvehī" ti vadati. *Mān' ābhisamayā* ti, mānassa dassan' ābhisamayā c' eva pahāṇ' ābhisamayā ca. *Upasanto* ti, rāgâdi-santatāya upasanto.

5.

Pañcame: *Angehī*[2] ti, kāraṇehi,[3] avayavehi vā. Musāvāda-veramaṇī-ādīni hi cattāri subhāsita-vācāya[4] kāraṇāni, sacca-vacanâdayo cattāro avayavā; kāraṇ' atthe[5] ca anga-saddo. *catūhī* ti, nissakka-vacanaṃ hoti: avayav' atthe vā karaṇa-vacanaṃ. *Samannāgatā* ti, sam-anu-āgatā, pavattā yuttā ca. *Vācā* ti, samullapana-vācā, yā sā "vācā girā byappatho"[6] ti (Vin. iv, 2) ca "neḷā kaṇṇa-sukhā"[7] ti (D. i, 4) ca evamādīsu āgacchati.[8] Yā pana "vācāya ve (ce) kataṃ kamman" ti (? *ref.*)[9] evaṃ viññatti ca: "yā catūhi vacī-duccaritehi ārati . . . pe . . . ayaṃ vuccati sammā-vācā" (Vibh. 106) ti evaṃ virati ca: "pharusā vācā, bhikkhave, asevitā bhāvitā bahulīkatā niraya-saṃvattanikā hoti" (A. iv, 248) ti evaṃ cetanā vācā ti āgatā. Na sā idha adhippetā. Kasmā? Abhāsitabbato. *Subhāsitā* ti, suṭṭhu bhāsitā. Ten' assa atth' āvahanataṃ[10] dīpeti. *Na dubbhāsitā* ti, na duṭṭhu bhāsitā. Ten' assa anatth' āvahanataṃ dīpeti. *Anavajjā* ti, rāgâdi-vajja-rahitā. Iminā 'ssa kāraṇa-suddhiṃ vattu[11]-dos' ābhāvañ ca dīpeti. *Ananuvajjā* ti, anuvāda-vimuttā. Iminā 'ssā sabbâkāra[12]-sampattiṃ dīpeti. *Viññūnan* ti, paṇḍitānaṃ. Tena 'ninda-pasaṃsāsu bālā appamāṇā'[13] ti dīpeti.

---

[1] *Cf.* Thig. 19.
[2] *As at* Sn., p. 78; SnA., p. 395.
[3] A, G. ākārehi.
[4] A, C_1, G. -bhāsitassa.
[5] *So* SnA., *but* C, C_1, D. attho.
[6] *Expl. at* Dhs. § 637; Asl. 325.
[7] DA. 75.
[8] *So* SnA, A, G., *but* C, C_1, D. āgatā.
[9] *So* SnA., *but* A, G. vācāyañ c' etaṃ k.; C, C_1, D. yaṃ cetasikaṃ k.
[10] *Here and below MSS.* -vahataṃ.
[11] *So* SnA., *but eds. and MSS.* catu (?).
[12] *MSS. eds.* alaṅkāra-.
[13] SnA. -māṇaṃ.

Subhāsitaŋ yeva bhāsatī ti, puggal' ādhiṭṭhānāya desanāya catusu vāc' angesu aññatar' anga-nidassana[1]-vacanam etaŋ. *No dubbhāsitan* ti, tass' eva vāc' angassa paṭipakkha-bhāsana-nivāraṇaŋ, tena ' musāvādâdayo pi kadāci vattabbā ' ti diṭṭhiŋ nisedheti; *no dubbhāsitan* ti[2] iminā micchā-vāca-ppahānaŋ dīpeti. *Subhāsitan* ti, iminā pahīna-micchā-vācena bhāsitabba-vacana-lakkhaṇaŋ (tathā pāpassa akaraṇaŋ kusalassa upasampadaŋ),[3] anga-paridīpan' atthaŋ pan' ettha abhāsitabbaŋ pubbe avatvā bhāsitabbam ev' āha. Esa nayo *dhammaŋ yevā* ti ādīsu pi. Ettha ca paṭhamena pisuṇa-dosa-rahitaŋ samagga-karaṇa-vacanaŋ vuttaŋ; dutiyena samphappalāpa-dosa-rahitaŋ dhammato anapetaŋ mantā-vacanaŋ (vuttaŋ): itarehi dvīhi pharus' ālika-rahitāni piya-sacca-vacanāni. *Imehi kho* ti ādinā, tāni angāni paccakkhato dassento taŋ vācaŋ nigameti. Yañ ca añño[4] paṭiññâdīhi,[5] avayavehi, nāmâdīhi padehi, linga-vacana-vibhatti-kāla-kāraka-sampattīhi ca samannāgataŋ musā-vādâdi-vācam pi ' subhāsitā '[6] ti maññanti, taŋ (dhammato) paṭisedheti. Avayavâdīhi samannāgatā pi hi tathārūpā vācā dubbhāsitā va hoti, attano ca paresañ ca anatth' āvahattā. Imehi pana catūh' angehi samannāgatā sace pi milakkha-bhāsa-pariyāpannā[7] ghaṭa-ceṭaka-gītaka[8]-pariyāpannā pi hoti, (sā) tathā pi subhāsitā va lokiya-lokuttara-hita-sukh' āvahattā.

Tathā hi: magga-passe sassaŋ rakkhantiyā Sīhaḷa-cetikāya Sīhaḷaken' eva jāti-jarā-maraṇa-yuttaŋ gītakaŋ gāyantiyā saddaŋ[9] sutvā, maggaŋ gacchantā saṭṭhi-mattā vipassakabhikkhū (c' ettha) arahattaŋ pāpuṇiŋsu.[10] Tathā Tisso nāma āraddha-vipassako bhikkhu paduma-sara-samīpena gacchanto paduma-sare padumāni bhinditvā bhinditvā[11]

---

[1] A, C, D, G. angesu vā aññatarañ ca niddesa-v.; C_1 aññatarassa niddesa-v. [2] *So* A, G, SnA.; *the rest omit the sentence* tena, *etc.*

[3] *So* SnA. [4] *So* A, G, SnA.; C, C_1, D. aññaŋ.

[5] A, G. paṭisaññ-. [6] C, C_1, D. -taŋ.

[7] SnA. *ed. quotes* DA. i, 176 (*dialects such as Damila, Kirāta-Yavanâdi-Millakkhānaŋ bhāsā*).

[8] *Here and below MSS. eds.* cetikā *and* gītikā.

[9] SnA. *omits* saddaŋ. [10] SnA. pattā nidassanaŋ.

[11] *So* SnA. *for v.ll.*, A, G, C_1 bhiñjitvā; C, D. nibhañjitvā (*once*).

"Pāṭala[1]-phullita-kokanadaṃ suriyalokena tajjīyate. Evaṃ manussatta-gatā sattā jarābhi-vegena maddīyantī" ti imaṃ gāthaṃ gāyantiyā ceṭikāya sutvā arahattaṃ patto.

Buddhantare pi aññataro puriso sattahi puttehi saddhiṃ aṭavito[2] āgamma aññatarāya itthiyā musalena taṇḍule kottentiyā

"Jarāya parimadditam etaṃ
milāta-cchavi-camma-nissitaṃ:

Maraṇena bhijjati etaṃ
Maccussa[3] ghasam[4] āmisaṃ:

Kimīnaṃ ālayam etaṃ
nānā-kuṇapena[5] pūritaṃ:

Asucissa bhājanam etaṃ,
kadaḷi-kkhandha-samaṃ idan" ti

imaṃ gīṭakaṃ sutvā paccavekkhanto saha puttehi paccekabodhiṃ patto.[6]

Evaṃ imehi catūhi angehi sammanāgatā vācā, (sace pi) milakkha-bhāsa-pariyāpannā ghaṭa-ceṭikā-gītaka-pariyāpannā vā hoti, tathā pi *subhāsitā* ti veditabbā, subhāsitattā eva cā '*anavajjā*[7] *ca ananuvajjā*[7] *ca viññūnaṃ* att' atthikānaṃ[8] kula-puttānaṃ attha-paṭisaraṇānaṃ no byañjana-paṭisaraṇānan' ti.[9]

Sāruppāhī[10] ti, anucchavikāhi. *Abhitthavī* ti, pasaṃsi. *Na tāpaye* ti, vippaṭisārena na tāpeyya, na viheṭheyya. *Pare* ti, pare hi bhindanto na bādheyya. Iti imāya gāthāya apisuṇā-vasena Bhagavantaṃ thometi. *Paṭinanditā* ti, piyāyitā. *Yaṃ anādāyā* ti, yaṃ vācaṃ bhāsanto paresaṃ pāpāni appiyāni (paṭikkūlāni) pharusa-vacanāni anādāya attha-byañjana-madhuraṃ pūjam eva (vacanaṃ) bhāsati, taṃ vācaṃ

---

[1] SnA. (*both eds.*) pātaka (?); *the rest* pāto; [? pāto va]. Pāṭala = '*pink.*'

[2] SnA. vanā.

[3] A, G. maccurājassa am-.

[4] C_1 ghāsam.

[5] A; G. kuṇapa-.

[6] SnA. *expands.*

[7] *MSS.* -aṃ.

[8] *All but* A. G. *read* atth' atth-.

[9] *Our Comy. omits that of* SnA. *on the next three paras.*

[10] *So* SnA, C, D., *but texts*, A, G. sarūpāhi (*of like metre*), *whereas the explanation refers to the former.* C_1 sarupāhi.

bhāseyyā ti piya-vācā-vasena (Bhagavantaṇ) *abhitthavi. Amatā* ti, sādu-bhāvena amata-sadisā. Vuttam pi h' etaṇ: "Saccaṇ have sādutaraṇ rasānan" ti (Sn. 182), nibbān' amata-paccayattā vā amatā. *Esa dhammo sanantano*[1] ti, yā ayaṇ sacca-vācā nāma esā porāṇo dhammo cariyā-paveṇi, idam eva hi porāṇānaṇ āciṇṇaṇ, na te alikaṇ bhāsiṇsu. Ten' ev' āha: *sacce atthe ca dhamme ca āhu santo patiṭṭhitā* ti. Tattha sacce patiṭṭhitattā attano ca paresañ ca atthe patiṭṭhitā, atthe patiṭṭhitattā eva dhamme patiṭṭhitā hontī ti veditabbā. Sacca-visesanam eva vā etaṇ. Idaṇ hi vuttaṇ hoti: *Sacce* patiṭṭhitā, kīdise? Atthe ca dhamme ca, yaṇ paresaṇ atthato anapetattā atthaṇ,[2] anuparodha-karaṇ dhammato anapetattā dhammaṇ, dhammikam eva atthaṇ sādhetī ti. Iti imāya gāthāya sacca-vacana-vasena (Bhagavantaṇ) *abhitthavi. Kheman* ti, abhayaṇ niruppadavaṇ. 'Kena kāraṇenā?' ti ce, *nibbāna-pattiyā dukkhass' antakiriyāya.* Yasmā kilesa-nibbānaṇ pāpeti vaṭṭa-dukkhassa ca antakiriyāya saṇvattatī ti attho. Athavā *yaṇ Buddho nibbāna-pattiyā dukkhass' antakiriyāyā* ti dvinnaṇ nibbāna-dhātūnam atthāya khema-magga-ppakāsanato *khemaṇ vācaṇ bhāsati.*[3] *Sā ve vācānam uttamā* ti, sā vācā sabba-vācānaṇ seṭṭhā ti evam p' ettha attho daṭṭhabbo. Iti imāya gāthāya mantā[4]-vacana-vasena Bhagavantaṇ abhitthavanto arahatta-nikūṭena desanaṇ niṭṭhapesī ti.

6.

Chaṭṭhe: *Poriyā*[5] ti, akkharâdi-paripuṇṇāya. *Vissaṭṭhāyā* ti, avibaddhāya apalibuddhāya. Dhammasenāpatissa hi kathentassa pittâdīnaṇ vasena apalibuddha-vacanaṇ hoti. Ayadaṇḍena pahaṭa-kaṇsa-thālato[6] saddo viya niccharati. *Aneḷagaḷāyā* ti, aneḷāya agaḷāya niddosāya c' eva agaḷita-padabyañjanāya[7] ca. Therassa hi kathayato padaṇ vā byañjanaṇ vā na parihāyati. *Atthassa viññāpaniyā* ti, atthassa viññāpana-samatthāya.[8]

---

[1] Dhp. 5.
[2] A, G. atthi.
[3] *So all*; F. *t.* bhāsate.
[4] C_1 mattā.
[5] *For terms cf.* D. i, 115 (DA. i, 282); S. ii, 280; A. ii, 51; UdA. 313.
[6] A, C, D, G. tāl-. *Cf.* VM. 283.
[7] AA. *on* A. ii, 51, anapanīta-pad-.
[8] =DA. i, 282.

Bhikkhunan ti, bhikkhūnaṇ. *Saṅkhittena pī* ti, "cattāri imāni, āvuso, ariya-saccāni. Katamāni saccāni? Dukkhaṇ ariya-saccaṇ . . . pe . . . imāni kho, āvuso, cattāri ariya-saccāni. Tasmātiha, āvuso, idaṇ dukkhaṇ ariya-saccan ti yogo karaṇīyo" ti evaṇ saṅkhittena pi deseti. *Vitthārena pī* ti, "katamaṇ, āvuso, dukkhaṇ ariya-saccan?" ti ādinā nayena. Tān' eva vibhajanto vitthārena pi bhāsati. Khandhâdi-desanāsu pi es' eva nayo. *Sālikāy' iva nigghoso* ti, yathā madhuraṇ amba-pakkaṇ sāyitvā, pakkhehi vātaṇ datvā, madhuraṇ saraṇ nicchārentiyā sālika-sakuniyā nigghoso, evaṇ therassa dhammaṇ kathentassa madhuro nigghoso hoti. *Paṭibhānaṇ udirayī* ti, samuddato ūmiyo viya anantaṇ paṭibhānaṇ uṭṭhahati. *Odhentī*[1] ti, odahanti.

7.

Sattame: *Tad-ahū*[2] ti, tasmiṇ ahu, tasmiṇ divase ti attho. Upavasanti etthā ti, *uposatho*. Upavasantī ti, sīlena vā anasanena vā upetā hutvā vasantī ti attho. So pan' esa uposatha-divase aṭṭhami-cātuddasī-paṇṇarasī-bhedena tividho, tasmā sesa-dvaya-nivāraṇ' atthaṇ paṇṇarase[3] ti vuttaṇ. *Pavāraṇāyā* ti, vassaṇ-vuttha-pavāraṇāya visuddhi-pavāraṇā ti pi etissā va nāmaṇ. *Nisinno hotī* ti, sāyaṇha-samaye sampatta-parisāya kāla-yuttaṇ dhammaṇ desetvā, udaka-koṭṭhake gattāni parisiñcitvā, nivattha-nivāsano ekaṇsaṇ sugata-mahācīvaraṇ katvā, majjhima-tthambhaṇ nissāya paññatta-vara-Buddhâsane puratthima-disāya uṭṭhahato canda-maṇḍalassa-siriṇ siriyā abhibhavamāno nisinno hoti.

Tuṇhī-bhūtaṇ tuṇhī-bhūtan ti,[4] yato yato anuviloketi tato tato tuṇhī-bhūtam eva. Tattha hi ekabhikkhussā pi hatthakukkuccaṇ vā pāda-kukkuccaṇ vā n' atthi. Sabbe niravā santena iriyāpathena nisīdiṇsu. *Anuviloketvā* ti, dissamāna-pañca-ppasādehi nettehi[5] anuviloketvā.

Handā ti, vossagg' atthe nipāto. *Na ca me kiñci garahathā* ti, ettha *na ca kiñcī* ti pucchan' atthe *na*-kāro. 'Kiṇ me

---

[1] D. odeti; C. odenti.
[2] *Cf.* UdA. 296.
[3] C_1 -raso.
[4] *Texts and* A, G. *once.*
[5] *Cf.* SnA., p. 453, *s.v.* pasanna-netto.

kiñci garahatha? Yadi garahatha, vadetha. Icchāpemi vo vattun' ti. *Kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā* ti, iminā kāya-vacī-dvārān' eva pavāreti, na mano-dvāraṃ. Kasmā? Apākaṭattā. Kāya-vacī-dvāresu hi doso pākaṭo hoti, na-mano-dvāre. "Eka-mañce sayato pi hi kiṃ cintesī?" ti pucchitvā cittâcāraṃ jānāti. Mano-dvāraṃ apākaṭattā na pavāreti, no aparisuddhattā. Bodhisatta-bhūtassa pi hi tassa Bhūridattā-Chaddanta-Saṅkhapāla-Dhammapālâdi[1]-kāle mano-dvāraṃ parisuddhaṃ: idān' ettha vattabbaṃ eva n' atthi. *Etad avocā* ti, Dhammasenāpati-ṭṭhāne ṭhitattā bhikkhu-saṅghassa bhāraṃ vahanto etaṃ avoca. *Na kho mayaṃ, bhante* ti, bhante, mayaṃ Bhagavato na kiñci garahāma. *Kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā* ti, idaṃ catunnaṃ arakkhiyataṃ[2] sandhāya thero āha.

Bhagavato hi cattāri arakkheyyāni,[3] yath' āha: "Cattār' imāni, bhikkhave, Tathāgatassa arakkheyyāni. Katamāni cattāri? . . . Parisuddha-kāya-samācāro, bhikkhave, Tathāgato. N' atthi Tathāgatassa kāya[4]-duccaritaṃ, yaṃ Tathāgato rakkheyya, 'mā me idaṃ paro aññāsī' ti. Parisuddha-vacī-samācāro, bhikkhave, Tathāgato. N' atthi Tathāgatassa vacī-duccaritaṃ, yaṃ Tathāgato rakkheyya, 'mā me idaṃ paro aññāsī' ti. Parisuddha-mano-samācāro, bhikkhave, Tathāgato. N' atthi Tathāgatassa . . pe . . Parisuddh' ājīvo . . pe . . paro aññāsī' ti (A. iv, 82). Idāni Bhagavato yathābhūta-guṇe kathento *Bhagavā hi bhante* ti ādim āha.

Tattha *anuppannassā* ti, Kassapa-sammābuddhato paṭṭhāya aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā anuppādita-pubbassa. *Asañjātassā* ti, idaṃ anuppanna-vevacanam eva. *Anakkhātassā* ti, aññena adesitassa. *Pacchā-samannāgatā* ti, paṭhama-gatassa Bhagavato pacchā samanugatā. Iti thero, yasmā sabbe pi Bhagavato sīlâdayo-guṇā arahatta-maggam eva nissāya āgatā, tasmā arahatta-maggam eva nissāya guṇaṃ kathesi. Tena sabbe guṇā kathitā va honti. *Ahañ ca kho, bhante* ti, idaṃ thero sadevake loke agga-puggalassa attano c' eva saṅghassa ca kāyika-vācasikaṃ pavārento āha.

---

[1] *Cf.* JA. vi, 157; iv, 182; v, 36; v, 161; vi, 289, *etc.*

[2] *Cf.* Vin. ii, 194. [3] *MSS.* -kkhiyāni. [4] *MSS.* -kāyika-.

Pitarā pavattitan ti, cakkavattimhi kāla-kate vā pabbajite vā sattâh' accayena cakkaṇ antaradhāyati, tato dasa-vidhaṇ dvādasa-vidhaṇ cakkavatti-vattaṇ pūretvā nisinnassa puttassa aññaṇ pātubhavati. Taṇ hi so pavatteti.[1] Ratana-mayattā pana sadis' atthena tad eva vattaṇ katvā *pitarā pavattitan* ti vuttaṇ. Yasmā vā so "appossukko tvaṇ, deva, hohi. Aham anusāsissāmī" ti āha, tasmā *pitarā pavattitaṇ* āṇā-cakkaṇ anupavatteti nāma. *Samma-d-eva anupavattesī*[2] ti, sammā nayena hetunā kāraṇen' eva anupavattesi. Bhagavā hi catusacca-dhammaṇ katheti. Thero tam eva anukatheti. Tasmā evam āha.

Ubhato-bhāga-vimuttā[3] ti, dvīhi bhāgehi vimuttā: arūp' āvacara-samāpattiyā rūpa-kāyato vimuttā, agga-maggena nāma-kāyato ti. *Paññā-vimuttā*[3] ti, paññāya vimuttā tevijjâdi-bhāvaṇ appattā khīṇâsavā.

Visuddhiyā[4] ti, visuddh' atthāya. *Saṇyojana-bandhana-cchidā* ti, saṇyojana-saṅkhāte c' eva bandhana-saṅkhāte ca kilese chinditvā ṭhitā. *Vijita-saṅgāman* ti, vijita-rāga-dosa-moha-saṅgāmaṇ. Māra-balassa vijitattā pi vijita-saṅgāmaṇ. *Sattha-vāhan* ti, aṭṭhangika-magga-rathe āropetvā veneyya-satthaṇ vāhetī ti, saṇsāra-kantāraṇ uttāretī ti, Bhagavā Sattha-vāho, taṇ sattha-vāhaṇ. *Palāpo*[5] ti, anto tuccho dussīlo. *Ādicca-bandhunan* ti, ādicca-bandhuṇ Satthāraṇ Dasabalaṇ vandāmī ti vadati.

8.

Aṭṭhame: *Parosahassan*[6] ti, atireka-sahassaṇ. *Akutobhayan* ti, nibbāne kutoci bhayaṇ n' atthi: nibbānaṇ pattassa vā kutoci bhayaṇ n' atthī ti nibbānaṇ akuto-bhayaṇ nāma. *Isīnaṇ isisattamo* ti, vipassito paṭṭhāya isīnaṇ sattamako isī.

Kinnu te, Vangīsā ti, idaṇ Bhagavā aṭṭh' uppatti-vasena āha. Sangha-majjhe kira kathā udapādi: "Vangīsa-tthero

---

[1] *Cf.* Sn. 556.
[2] C_1, D. -ti.
[3] *Cf.* Pugg. 14.
[4] *Cf.* Thag. 1234-7.
[5] Thag. *v.l.* palāso; *cf. Brethren*, p. 403 *n.*; K.S. i, 244 *n*; SnA. 165; Mil. 5 (tuccho vata bho . . . palāpo vata bho Jambudīpo).
[6] Thag. 1238.

vissaṭṭha-vatto. N' eva uddese na paripucchāya na yoniso manasikāre kammaṇ karoti. Gāthā bandhanto cuṇṇa-padāni[1] karonto vicaratī" ti. Atha Bhagavā cintesi: Ime bhikkhū Vangīsassa paṭibhāna-sampattiṇ na jānanti. 'Cintetvā cintetvā[2] vadatī' ti maññanti. Paṭibhāna-sampattiṇ assa jānāpessāmī ti cintetvā, *kinnu te Vangīsā* ti ādīni āha.

Ummagga-pathan ti, anekāni kilesa-majjana[3]-satāni vaṭṭa-pathattā pana[4] pathan ti vuttaṇ. *Pabhijja-khilānī*[5] ti, rāga-khilâdīni pañca[6] bhinditvā carasi. *Tam passathā* ti, tam evaṇ abhibhuyya ca bhinditvā ca vicarantaṇ Buddhaṇ passatha. *Bandha-pamuñca-karan* ti, bandhana-mocana-karaṇ. *Asitan*[7] ti, anissitaṇ. *Bhāgaso pavibhajjan* ti, sati-paṭṭhānâdi-koṭṭhāsa-vasena dhammaṇ vibhajantaṇ. *Pavibhajjā* ti vā pāṭho. Anga-paccanga koṭṭhāsa-vasena vibhajitvā vibhajitvā passathā ti attho. *Oghassā* ti, caturoghassa. *Aneka-vihitan* ti, satipaṭṭhānâdi-vasena aneka-vidhaṇ. *Tasmiṇ te*[8] *amate akkhāte* ti, tasmiṇ tena akkhāte amate. *Dhammaddasā*[9] ti, dhammassa passitā, rocitā. *Asaṇhīrā* ti, asaṇhāriyā hutvā patiṭṭhitā. *Ativijjhā*[10] ti, ativijjhitvā. *Sabba-ṭṭhitīnan* ti, sabbesaṇ diṭṭhi-ṭṭhānānaṇ, viññāṇa-ṭṭhitīnaṇ vā. *Atikkamam addasā*[11] ti, atikkama-bhūtaṇ nibbānam addasa.[12] *Aggan* ti, uttama-dhammaṇ: agge ti vā pāṭho. Paṭhamataran ti attho. *Das' addhānan*[13] ti, pañcannaṇ agga-dhammaṇ: pañca-vaggiyānaṇ agge vā. Pañca-vaggiyānaṇ dhammaṇ desesī ti attho. *Tasmā* ti, yasmā esa dhammo sudesito ti jānantena ca pamādo na kātabbo, tasmā. *Anusikkhe* ti, tisso sikkhā sikkheyya.

---

1 *Cf.* DA. i, 38; UdA. 415.
2 A, G. *once.*
3 A, G. sampajjana; C, D. ummujjana (?).
4 A. vana-.
5 *Cf.* S. iii, 134.
6 *Cf.* M. i, 101.
7 *Cf. Brethren*, p. 404 *n.*; K.S. i, 245 *n.* Thag. *text has* asitaṇ va.
8 Thag. ca.
9 *Cf.* VvA. 233 (dassanakā).
10 *Sinh. text adds* dhammaṇ.
11 Thag. addā.
12 C, C_1, D. addasaṇ *in both places.*
13 *Comy. evidently wrong here. Both texts read* dasa-ṭṭhānaṇ; ('*vantage-point of sight*' K.S. i.); Thag. C_1 dasaddhānaṇ; A, G. padhānaṇ.

9.

Navame: *Aññā*[1]*-Kondañño* ti, paṭhamaṇ dhammassa aññātattā evaṇ gahita-nāmo thero. *Sucirassā* ti, kīva cirassa? Dvādasannaṇ saṇvaccharānaṇ. Ettakaṇ kālaṇ kattha vihāsī ti? Chaddanta-vane[2] Mandākinī-pokkharaṇiyā tīre Pacceka-buddhānaṇ vasana-ṭṭhāne. Kasmā? Vihāra-garutāya. So hi paññavā mahāsāvako, yath' eva Bhagavato evam assa dasa-sahassa-cakkavāḷe deva-manussānaṇ abbhantare guṇa-patthaṭā, deva-manussā Tathāgatassa santikaṇ gantvā, gandha-mālâdīhi pūjaṇ katvā, agga-dhammaṇ paṭividdha-sāvako ti anantaraṇ theraṇ upasaṅkamitvā pūjenti, santikaṇ āgatānaṁ ca nāma tathārūpa-dhamma-kathā vā paṭisanthāro vā kātabbo hoti. Thero ca vihāra-gāruko. Ten' assa so papañco viya upaṭṭhāti. Iti vihāra-garutāya tattha gantvā vihāsi.

Aparam pi kāraṇaṇ, bhikkhā-cāra-velāyaṇ tāva sabbasāvakā vass' aggena gacchanti. Dhamma-desanā-kāle pana majjha-ṭṭhāne alaṅkata-Buddhâsanamhi Satthari nisinne dakkhiṇa-hattha-passe Dhammasenāpati, vāma-hattha-passe Mahāmoggallāna-ttthero nisīdati. Tesaṇ piṭṭhi-bhāge Aññākoṇḍaññā--ttherassa āsanaṇ paññāpenti. Sesa-bhikkhū taṇ parivāretvā nisīdanti. Dve agga-sāvakā agga-dhammaṇ paṭividdhattā ca mahallakattā ca there sagāravā theraṇ Mahābrahmaṇ viya aggi-kkhandhaṇ viya āsivisaṇ viya ca maññamānā dhurâsane nisīdantā ottappanti harāyanti. Thero cintesi: Imehi dhurâsan' atthāya kappa-sata-sahassâdhikaṇ asaṅkheyyaṇ pāramiyo pūritā. Te idāni dhurâsane nisīdantā mama ottappanti harāyanti. Phāsu-vihāraṇ nesaṇ karissāmī ti.

So patirūpe kāle Tathāgataṇ upasaṅkamitvā, "icchām' ahaṇ, bhante, Chaddanta-vane[3] vasitun" ti āha. Satthā anujāni. Thero senâsanaṇ saṇsāmetvā, patta-cīvaram ādāya, Chaddanta-vane Mandākinī-tīraṇ gato. Pubbe Paccekabuddhānaṇ pāricariyāya kata-paricayā aṭṭha-sahassā hatthināgā theraṇ disvā va 'amhākaṇ puñña-khettaṇ āgatan' ti

[1] F. *t.* Aññāsi, *the rest* Aññā-; Ud. vii, 6. Aññāta-; *cf.* Vin. i, 10; ThagA. *on* Thag. 673 *ff.*

[2] *Cf.* AA. (*Sinh.*) 148.

[3] B, C, D janapade.

nakhehi cañkamaṇaṇ katvā āvaraṇa-sākhā haritvā therassa vasana-ṭṭhānaṇ paṭijaggitvā, vattaṇ katvā, sabbe sannipatitvā mantayiṇsu: "sace hi mayaṇ 'ayaṇ therassa kattabbaṇ karissati, ayaṇ karissatī' ti paṭijaggissāma, thero bahu-ñātikaṇ gāmaṇ gato viya yathā dhoten' eva pattena gamissati; vārena naṇ paṭijaggissāma; ekekassa pana vāre patte sesehi pi na ppamajjitabbaṇ" ti vāraṇ ṭhapayiṇsu. Vārika-nāgo pāto va therassa mukhodakañ c' eva danta-kaṭṭhañ ca ṭhapeti, vattaṇ karoti.

Mandākinī-pokkharaṇī[1] nāma c' esa paṇṇāsa-yojanā[2] hoti. Tassa pañca-vīsati-yojana-matte ṭhāne sevālo vā paṇakaṇ vā n' atthi: phalika-vaṇṇaṇ udakam eva hoti. Tato paraṇ pana katippamāṇe udake aḍḍha-yojana-vitthataṇ seta-paduma-vanaṇ paṇṇāsa-yojana-saraṇ parikkhipitvā ṭhitaṇ. Tadanantaraṇ tāva mahantam eva ratta-paduma-vanaṇ: tadanantaraṇ ratta-kumuda-vanaṇ: tadanantaraṇ seta-kumuda-vanaṇ: tadanantaraṇ nīl' uppala-vanaṇ: tadanantaraṇ ratt' uppala-vanaṇ: tadanantaraṇ sugandha-ratta-sāli-vanaṇ: tadanantaraṇ eḷāluka-lābu-kumbhaṇḍâdīni madhura-rasāni valli-phalāni: tadanantaraṇ aḍḍha-yojana-vitthāram eva ucchu-vanaṇ. Tattha pūga-rukkha-kkhandha-ppamāṇā ucchu: tadanantaraṇ kadaḷi-vanaṇ, yato duve pakkāni khādantā kilamanti. Tadanantaraṇ cāṭi-ppamāṇa-phalaṇ panasa-vanaṇ: tadanantaraṇ amba-vanaṇ: tadanantaraṇ jambu-vanaṇ: tadanantaraṇ kapiṭṭha[3]-vanan ti. Saṅkhepato 'tasmiṇ dahe khāditabba-yuttakaṇ phalaṇ nāma n' atthī' ti na vattabbaṇ.

Kusumānaṇ pupphana-samaye vāto reṇu-vaṭṭiṇ uṭṭhāpetvā paduminī-paṇṇesu pāteti. Tattha udaka-phusitāni patanti. Tato ādicca-pākena paccitvā pakka-ayo-ghaṭikā viya tiṭṭhati. Etaṇ pokkhara-madhu nāma. Taṇ therassa āharitvā denti. Muḷālaṇ nangala-sīsa-mattaṇ hoti. Tam pi āharitvā denti. Bhisaṇ mahābheri-pokkhara-ppamaṇaṇ hoti. Tassa ekasmiṇ pabbe ghaṭaka-ppamāṇaṇ khīraṇ hoti. Taṇ āharitvā denti. Pokkhar' aṭṭhīni madhura-sakkharāya yo-

---

[1] *Cf. Chaddanta-Jātaka*, JA. v, 37.

[2] D. -āni.

[3] JA. kav-.

jetvā denti.[1] Ucchuṃ pāsāṇa-piṭṭhe ṭhapetvā pādena akkamanti. Tato raso paggharitvā soṇḍi-āvāte pūretvā, ādiccapākena paccitvā, khīra pāsāna-piṇḍo viya tiṭṭhati. Taṃ āharitvā denti. Panasa-kadaḷi-amba-pakkâdīsu kathā va n' atthi.

Kelāsa-pabbate Nāgadanto nāma devaputto vasati. Thero kālena kālaṃ tassa vimāna-dvāraṃ gacchati. So nava-sappipokkhara-madhu-cuṇṇa-yuttassa nirūdaka-pāyāsassa pattaṃ pūretvā deti. So kira Kassapa-Buddha-kāle vīsati-vassasahassāni sugandha-sappinā khīra-salākaṃ adāsi. Ten' ass' etaṃ bhojanaṃ uppajjati.

Evaṃ thero dvādasa-vassāni vasitvā attano āyu-saṅkhāraṃ olokento parikkhīṇa-bhāvaṃ ñatvā, 'kattha parinibbāyissāmī?' ti cintetvā, 'hatthi-nāgehi maṃ dvādasa-vassāni upaṭṭhahantehi dukkaraṃ kataṃ. Satthāraṃ anujānāpetvā, etesaṃ santike parinibbāyissāmī' ti ākāsena Bhagavato santikaṃ agamāsi. Tena vuttaṃ *sucirass' eva yena Bhagavā ten' upasaṅkamī* ti.

Nāmañ cā ti, kasmā nāmaṃ sāveti? Theraṃ hi keci sañjānanti, keci na sañjānanti. Tattha thero cintesi: Ye maṃ ajānantā "ko esa paṇḍara-sīso obhaggo gopānasī-vaṅka mahallako Satthārā saddhiṃ paṭisanthāraṃ karotī?" ti cittaṃ padūsessanti, te apāya-pūrakā bhavissanti. Ye pana maṃ jānantā "dasa-sahassa-cakkavāḷe Satthā viya paññāto pākaṭo mahāsāvako" ti cittaṃ pasādessanti, te saggūpagā bhavissantī ti, sattānaṃ apāya-maggaṃ pidahitvā, saggamaggaṃ vivaranto nāmaṃ sāveti.

Buddhânubuddho ti, Satthā paṭhamaṃ cattāri saccāni bujjhi, pacchā thero: tasmā Buddhânubuddho' ti vuccati. *Tibba-nikkamo* ti, bahala-viriyo. *Vivekānan*-ti, tiṇṇaṃ vivekānaṃ. *Tevijjo ceto-pariyāya-kovido* ti, chasu abhiññāsu catasso vadati. Itarā dve kiñcâpi na vuttā. Thero pana chaḷabhiñño va, imissā ca gāthāya pariyosāne parisā sannisīdi. Parisāya sannisinna-bhāvaṃ ñatvā thero Satthārā saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā, "parikkhīno me, bhante, āyusaṅkhāro. Parinibbāyissāmī" ti parinibbāna-kālaṃ anujānā-

[1] *Cf.* JA. v, 39.

pesi. "Kattha parinibbāyissasi, Koṇḍaññā?" ti. "Upaṭṭhākehi me, bhante, hatthi-nāgehi dukkaraṇ kataṇ. Tesaṇ santike" ti. Satthā anujāni.

Thero Dasabalaṇ padakkhiṇaṇ katvā, "taṇ[1] me, bhante, paṭhama-dassanaṇ, idaṇ pacchima-dassanan" ti paridevante mahājane Satthāraṇ vanditvā, nikkhamitvā, dvāra-koṭṭhake ṭhito "mā socittha. Mā paridevittha. Buddhā vā hontu Buddha-sāvakā vā, uppannā saṅkhārā abhijjanakā nāma n' atthī" ti mahājanaṇ ovaditvā, passantass' eva mahājanassa vehāsaṇ abbhuggamma Mandākinī-tīre otaritvā, pokkharaṇiyaṇ nahāyitvā, nivattha-nivāsano kat' uttarâsango senâsanaṇ saṇsāmetvā phala-samāpattiyā tayo yāme[2] vītināmetvā, balava-paccūsa-samaye parinibbāyi.

Therassa saha-parinibbānā[3] Himavati sabba-rukkhā pupphehi ca phalehi ca onata-vinatā ahesuṇ. Vārika-nāgo therassa parinibbuta-bhāvaṇ ajānanto pāto va mukhodaka-danta-kaṭṭhāni upaṭṭhapetvā, vattaṇ katvā, khādanīya-phalāni āharitvā, caṅkamaṇa-koṭiyaṇ aṭṭhāsi. So yāva suriy' uggamanā therassa nikkhamanaṇ apassanto, 'kinnu kho etaṇ? Pubbe ayyo pāto va caṅkamati, mukhaṇ dhovati. Ajja pana paṇṇa-sālato pi na nikkhamatī' ti, kuṭi-dvāraṇ vivaritvā olokento theraṇ nisinnakam eva disvā, hatthaṇ pasāretvā, parāmasitvā, assāsa-passāse pariyesanto tesaṇ appavatti-bhāvaṇ ñatvā, 'parinibbuto thero' ti soṇḍaṇ mukhe pakkhipitvā mahāviravaṇ viravi. Sakala-Himavanto eka-ninnādo ahosi. Aṭṭha-nāga-sahassāni sannipatitvā, theraṇ jeṭṭhaka-nāgassa kumbhe nisīdāpetvā, supupphitaṇ rukkha-sākhaṇ gahetvā, parivāretvā, sakala-Himavantaṇ anuvicaritvā, saka-ṭṭhānam eva āgatā.

Sakko Vissakammaṇ āmantesi: "Tāta, amhākaṇ jeṭṭha-bhātā parinibbuto. Sakkāraṇ karissāma. Nava-yojanikaṇ sabba-ratana-mayaṇ kūṭâgāraṇ māpehī" ti. So tathā katvā, theraṇ tattha nipajjāpetvā, hatthi-nāgānaṇ adāsi. Te kūṭâgāraṇ ukkhipitvā, tiyojana-sahassaṇ Himavantaṇ punappunaṇ anuvijjhiṇsu. Tesaṇ hatthato Ākāsaṭṭhakā devā

---

[1] *So* C, D.; A, G. idaṇ me; B, C_1, pubbaṇ taṇ.

[2] A. vāre.

[3] A, G. -nibbānābhi; *v.ll.* nibbānā hi vanapati sabba-.

gahetvā sādhu-kīlitaṇ[1] kīliṇsu. Tato Vassavalāhakā Sītavalāhakā Uṇhavalāhakā Cātummahārājikā Tāvatiṇsā ti eten' upāyena yāva Brāhmalokā kūṭâgāraṇ agamāsi. Puna Brahmāno tesaṇ devānan ti anupubbena hatthi-nāgānaṇ yeva kūṭâgāraṇ adaṇsu. Ekekā devatā caturangula-mattaṇ candana-ghaṭikaṇ āhari. Citako nava-yojaniko ahosi. Kūṭâgāraṇ citakaṇ āropayiṇsu. Pañca-bhikkhu-satāni ākāsen' āgantvā sabba-rattiṇ sajjhāyaṇ akaṇsu. Anuruddha-tthero dhammaṇ kathesi. Bahūnaṇ devatānaṇ dhammâbhisamayo ahosi. Puna-divase aruṇ' uggamana-velāyam eva citakaṇ nibbāpetvā, sumana-makula-vaṇṇānaṇ dhātūnaṇ parissāvaṇaṇ pūretvā, Bhagavati[2] nikkhamitvā Veḷuvana-vihāra-koṭṭhakaṇ sampatte, āharitvā Satthu hatthe ṭhapayiṇsu. Satthā dhātu-parissāvaṇaṇ gahetvā paṭhaviyā hatthaṇ pasāresi. Mahāpaṭhaviṇ bhinditvā rajata-bubbula-sadisaṇ cetiyaṇ nikkhami. Satthā sahatthena cetiye dhātuyo nidhesi. Ajjā pi kira taṇ cetiyaṇ dharati yevā ti.

10.

Dasame: *Samannesatī* ti, pariyesati, paccavekkhati. *Nagassā*[3] ti, pabbatassa. *Munin* ti, Buddha-muniṇ. *Dukkhassa pāragun* ti, dukkha-pāraṇgataṇ. *Samannesan*[4] ti, samannesanto. *Evaṇ · sabbanga-sampannan* ti, evan sabba-guṇa-sampannaṇ. *Anek' ākāra-sampannan* ti, anekehi guṇehi samannāgataṇ.

11.

Ekādasame: *Tyāssudan* ti, te assudaṇ. *Assudan* ti nipātamattaṇ. *Vaṇṇenā* ti, sarīra-vaṇṇena. *Yasenā*[5] ti, parivārena. *Vītamalo 'va bhānumā*[6] ti, vigata-malo ādicco viya.

---

[1] *So* A, G., *but* C, C_1, D. kīlikaṇ. *A similar passage at* PvA. 76 *has* kīḷitaṇ.

[2] A, G. Himavati. [3] *At* Thag. 1248, nāgassa. *Cf.* Nidd. ii, 136A.

[4] Thag. samanvesaṇ. [5] *So all, but* F. *t.* yasasā (*so* Ṭīka).

[6] Thag. 1252.

12.

Dvādasame: *Āyasmā* ti, piya-vacanaṇ. *Vangīso*[1] ti, tassa therassa nāmaṇ. So kira pubbe Padumuttara-kāle paṭibhāna-sampannaṇ sāvakaṇ disvā, dānaṇ datvā, patthanaṇ katvā, kappa-sata-sahassaṇ pāramiyo pūretvā, amhākaṇ Bhagavato kāle sakala-Jambudīpe vāda-kāmatāya jambusākhaṇ pariharitvā, ekena paribbājakena saddhiṇ vādaṇ katvā, vāde jaya-parājaya-bhāvena[2] ten' eva paribbājakena saddhiṇ saṇvāsaṇ kappetvā vasamānāya ekissā paribbājikāya kucchimhi nibbatto, vayaṇ āgamma mātito pañca-vāda-satāni, pitito pañca-vāda-satānī ti vāda-sahassaṇ uggaṇhitvā vicarati. Ekañ ca vijjaṇ jānāti, yaṇ vijjaṇ parijappitvā matānaṇ sīsaṇ anguliyā paharitvā, asuka-ṭṭhāne nibbatto ti jānāti. So anupubbena gāma-nigamâdisu vicaranto pañcahi māṇavaka-satehi saddhiṇ Sāvatthiṇ anuppatto nagara-dvāre sālāya nisīdati.

Tadā ca nagara-vāsino pure-bhattaṇ dānaṇ datvā, pacchābhattaṇ suddh' uttarâsangā gandha-mālâdi-hatthā dhamma-savaṇ' atthāya vihāraṇ gacchanti. Māṇavo disvā, "kahaṇ gacchathā?" ti pucchi. Te "Dasabalassa santikaṇ dhamma-savaṇāyā" ti ahaṇsu. So pi saparivāro tehi saddhiṇ gantvā, paṭisanthāraṇ katvā, ekamantaṇ aṭṭhāsi. Atha naṇ Bhagavā āha: "Vangīsa, bhaddakaṇ kira sippaṇ jānāsī" ti. "Bho Gotama, ahaṇ bahusippaṇ jānāmi. Tumhe kataraṇ sandhāya vadethā?" ti. "Chava-rūpaka-sippan" ti. "Āma, bho Gotamā" ti.

Ath' assa Bhagavā attano ānubhāvena niraye nibbattassa sīsaṇ dassetvā, "Vangīsa, ayaṇ kahaṇ nibbatto?" ti pucchi. So mantaṇ jappitvā anguliyā paharitvā, "niraye" ti āha. "Sādhu, Vangīsa, sukathitan" ti, devaloke nibbattassa sīsam pi dassesi. Tasmim[3] pi so tath' eva byākāsi. Ath' assa khīṇâsavassa sīsaṇ dassesi. So punappunaṇ mantaṇ parivattetvā pi, anguliyā paharitvā pi, nibbatta-ṭṭhānaṇ

---

[1] DhpA. iv, 226; Thag. 1253.

[2] A, G. -bhāvena; C, D. jayānâbhāvena; C_1 -jayanâbhāvena.

[3] C, C_1, D. tam pi.

na passati. Atha naṃ Bhagavā, "Kilamasi, Vaṅgīsā?" ti āha. "Āma, bho Gotamo" ti. "Punappunaṃ upadhārehī" ti. Tathā karonto pi adisvā, "Tumhe, bho Gotama, jānāthā?" ti āha. "Āma, Vaṅgīsa, maṃ nissāya esa kato.[1] Aham assa gatiṃ jānāmī" ti. "Mantena jānāsi, bho Gotamā?" ti. "Āma, Vaṅgīsa. Ekena manten' eva jānāmī" ti. "Bho Gotama, mayhaṃ (mūlena)[2] imaṃ mantaṃ dethā" ti. "Amūlako,[3] Vaṅgīsa, mayhaṃ manto" ti. "Detha, bho Gotamā" ti. "Na sakkā mayhaṃ santike apabbajitassa dātun" ti.

So antevāsike āmantesi: "Tātā,[4] samaṇo Gotamo atirekasippaṃ jānāti. Ahaṃ imassa santike pabbajitvā sippaṃ gaṇhāmi. Tato sakala-Jambudīpe amhehi bahutaraṃ jānanto nāma na bhavissati. Tumhe yāva ahaṃ āgacchāmi tāva anukkaṇṭhitvā vicarathā" ti, te uyyojetvā, "pabbajetha man" ti āha. Satthā Nigrodhakappassa[5] paṭipādesi. Thero taṃ attano vasana-ṭṭhānaṃ netvā pabbājesi.

So pabbajitvā Satthu santikaṃ āgamma, vanditvā ṭhito, "sippaṃ dethā" ti yāci. "Vaṅgīsa, tumhe sippaṃ gaṇhantā aloṇa[6]-bhojana-thaṇḍila-seyyâdīhi parikammaṃ katvā gaṇhatha. Imassā pi sippassa parikammaṃ atthi. Taṃ tāva karohī" ti. "Sādhu, bhante" ti. Ath' assa Satthā dvattiṃsâkāra-kamma-ṭṭhānaṃ ācikkhi.[7] So taṃ anuloma-paṭilomaṃ manasikaronto vipassanaṃ vaḍḍhetvā anukkamena arahattaṃ pāpuṇi.

Vimutti-sukha[8]*-paṭisaṃvedī*[9] ti, evaṃ arahattaṃ patvā vimutti-sukhaṃ paṭisaṃvedento.

Kāveyya-mattā[10] ti, kāveyyena, kabba-karaṇena[11] mattā.

---

[1] *So MSS., but* C, D. *followed by* C_1 *suggest* c' esa bhavo.

[2] C, C_1, D. *insert* mantena (?). *I suggest* mūlena. DphA. detha me imaṃ mantaṃ.

[3] *All* -iko.

[4] *So* C_1; A. āmantesi tāta ssam-; G. antevāsiken' assa; C, D. āmantesi tāva.

[5] *Supra text*, p. 185-7.

[6] A, G. alola-.

[7] *So* DhpA. *Cf.* Vis. M.

[8] *All but* F. *t.* sukhaṃ.

[9] (*Adject.*)

[10] *Gāthās at* Thag. 1253 *vary. Cf. Brethren*, p. 406 *n.*; DA. i, 95; UdA. 205; *supra on text in different sense.*

[11] *So* C_1 *for* -karaṇa- *of* C, D.; A, G. kattabba-karaṇa-m.

Khandh' āyatana-dhātuyo[1] ti, imāni khandhâdīni pakāsento dhammaṇ desesi. *Ye niyāma-gataddasā*[2] ti, ye niyāma gatā c' eva niyāma-dasā ti ca. *Svāgatan* ti, su-āgamanaṇ. *Iddhi-ppatto 'mhī* ti, iminā iddhi-vidha-ñāṇaṇ gahitaṇ. *Ceto-pariyāya-kovido*[3] ti, iminā ceto-pariya-ñāṇaṇ. Dibba-sotam pana avuttam pi gahitam eva hoti. Evaṇ cha abhiññā-patto eso mahā-sāvako[4] ti veditabbo.

Dvādasamaṇ.

Iti Vangīsa-saṇyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] F. *t.* khandhe āyatanāni (*see* Thag.).
[2] Thag. -gataṇ dasā.
[3] *Supra*, § 9.
[4] *Cf.* A. i, 24 (*list*).

IX.

VANA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Paṭhame: *Kosalesu viharatī* ti, Satthu santike kammaṭṭhānaṇ gahetvā tassa janapadassa sulābha-bhikkhatāya tattha gantvā viharati. *Saṇvejetu-kāmā* ti, vivekaṇ paṭivijjāpetu-kāmā.

Viveka-kāmo ti, tayo viveke patthayanto. *Niccharati bahiddhā* ti, bāhiresu puthutt' ārammaṇesu carati. *Jano janasmin* ti, tvaṇ jano, aññasmiṇ jane chanda-rāgaṇ *vinayassu. Pajahāsī*[1] ti, pajaha. *Bhavāsī* ti, bhava. *Sataṇ taṇ sārayāmase*[2] ti, satimantaṇ paṇḍitaṇ taṇ mayam pi sārayāma: sataṇ vā dhammaṇ mayaṇ taṇ sādayāmā ti attho. *Pātāla-rajo*[3] ti, appatiṭṭh' atthena pātāla-saṅkhāto kilesa-rajo. *Mā taṇ*[4] *kāma-rajo* ti, ayaṇ kāma-rāga-rajo mā taṇ *avahari.* Apāyaṇ mā[5] pātetū ti attho. *Paṇsu-kuṇṭhito*[6] ti, paṇsu-makkhito. *Vidhunan*[7] ti, vidhunanto. *Sitaṇ rajan* ti, sarīra-laggaṇ rajaṇ.

Saṇvegam āpādī ti, 'devatā pi nāma maṇ evaṇ sāvetī'[8] ti vivekam āpanno: uttama-viriyaṇ vā paggayha parama-vivekaṇ maggam eva paṭipanno ti.

2.

Dutiye: *supatī* ti, ayaṇ kira khīṇâsavo. So dūre bhikkhācāra-gāmaṇ gantvā, āgato paṇṇa-sālāya patta-cīvaraṇ paṭisāmetvā, avidūre jātassaraṇ otaritvā, gattāni utuṇ gāhāpetvā, divā-ṭṭhānaṇ sammajjitvā, tattha nīca-mañcakaṇ paññā-

---

[1] F. *t.* pajahāsi so sato. *Sinh. t. omits* so.

[2] *So* F. *t.*, A, G.; *others* sādayāmase, *which may stand in next line.*

[3] *Here* S. *t.* duttaro *for* duruttamo *of* F.

[4] *Tan=tvaṇ.*

[5] *Sugg. by* C_1; *the rest have* apāyam eva pāt-.

[6] *So* S. *t.*, A, G. (*? for* guṇṭhita); F. *t.*, C_1, D. kuṇḍ-.

[7] *Texts* vidhūn-.

[8] A, G. sādeti.

petvā, niddaṃ anokkamanto va nipanno. Khīṇâsavassā pi hi kāya-ḍaratho hoti yevā ti, tassa vinodan' atthaṃ taṃ sandhāya *supatī* ti vuttaṃ. *Ajjhabhāsī* ti, 'ayaṃ bhikkhu Satthu santike kamma-ṭṭhānaṃ gahetvā divā supati, divā-soppañ ca nām' etaṃ vaḍḍhitaṃ diṭṭha-dhammika-samparāyikaṃ atthaṃ nāsetī' ti maññamānā, 'codemi nan' ti cintetvā abhāsi.

Āturassā ti, jarâturo rogâturo kilesâturo ti tayo āturā. Tesu kilesâturaṃ sandhāy' evam āha. *Salla-viddhassā*[1] ti, savisena satti-sallena viya avijjā-visa-diddhena taṇhā-sallena hadaye viddhassa. *Ruppato* ti, ghaṭṭiyamānassa. Idāni 'ssa kāmesu ādīnavaṃ kathayantī *aniccā* ti ādim āha.

Asitaṃ ti, taṇhā-diṭṭhi-nissayena anissitaṃ. *Kasmā pabbajitaṃ tape* ti, " evarūpaṃ khīṇâsavaṃ divā-soppaṃ na tappati. Tādisaṃ pana kasmā na tappessatī ?" ti vadati. Therassa[2] vā etaṃ vacanaṃ, tasmā ayam ettha attho: Bandhesu muttaṃ asitaṃ mādisaṃ khīṇâsava-pabbajitaṃ kasmā divā-soppaṃ tappessatī ? ti. Sesa-gāthāsu pi es' eva nayo. Devatāya hi vacana-pakkhe:—Evarūpaṃ khīṇâsava-pabbajitaṃ divā-soppaṃ na tappati. Tādisaṃ pana kasmā na tappissati ? Tappissati evā ti attho. Therassa vacana-pakkhe:—Evarūpaṃ mādisaṃ khīṇâsava-pabbajitaṃ kasmā divā-soppaṃ tape ? Na tapati yevā ti[3] attho. Ayam pan' ettha anuttāna-pada-vaṇṇanā. *Vinayā* ti, vinayena. *Samatikkamā* ti, vaṭṭa-mūlikāya avijjāya samatikkamena. *Taṃ ñāṇan* ti, taṃ catu-sacca-ñāṇaṃ. *Paramavodātan*[4] ti, parama-parisuddhaṃ. *Pabbajitan* ti, evarūpena ñāṇena samannāgataṃ pabbajitaṃ. *Vijjāyā* ti, catuttha-magga-vijjāya. *Āraddha-viriyan* ti, paggahita-viriyaṃ paripuṇṇa-viriyaṃ.

3.

Tatiye: *Cetan*[5] ti, ekaṃ miga-luddakaṃ. *Ovadatī* ti, so kira miga-luddako pāto va bhuñjitvā 'mige vadhissāmī' ti araññaṃ paviṭṭho ekaṃ rohita-migaṃ disvā 'sattiyā naṃ

---

[1] *Cf.* Thag. 967; JA. iii, 169. [2] A, G. therass' eva.

[3] *So* C_1, *the rest* tapena tapati na tapati c' eva.

[4] F, S. *texts* pariyodātan; C, D. paramodānaṃ; A, C_1, G. -vodānaṃ.

[5] F. *t.* D. chetaṃ.

paharissāmī' ti anubandhamāno therassa paṭhama-sutte vutta-nayeṇ' eva divā-vihāraṇ nisinnassa avidūrena pakkamati. Atha naṇ thero: "Upāsaka, pāṇâtipāto nām' esa apāya-saṇvattaniko app' āyuka-saṇvattaniko. Sakkā aññena pi kasi-vanijjâdinā kammena dārā-bharaṇaṇ kātuṇ. Mā evarūpaṇ kakkhaḷa-kammaṇ karohī" ti āha. So pi 'mahā-paṇsu-kūlika-tthero kathetī' ti gāravena ṭhatvā sotuṇ āraddho. 'Ath' assa sotu-kāmataṇ janessāmī' ti thero anguṭṭhakaṇ jālāpesi. So akkhīhi pi passati kaṇṇehi pi suṇāti, cittaṇ pan' assa 'asuka-ṭṭhānaṇ migo gato bhavissati, asuka-titthaṇ otinno. Tattho naṇ gantvā ghātetvā va yadicchakaṇ[1] maṇsaṇ khāditvā, sesaṇ kājenâdāya gantvā puttake tosessāmī'[2] ti, evaṇ migass' eva anupadaṇ dhāvati. Evaṇ vikkhitta-cittassa dhammaṇ desentaṇ theraṇ sandhāya vuttaṇ *ovadatī* ti. *Ajjhabhāsī* ti, "ayaṇ thero adāruṇ tacchento[3] viya, akhette kasanto[4] viya, attano pi kammaṇ nāseti. Etassa pi codessāmi nan" ti abhāsi.

Appa-paññan ti, nippaññaṇ. *Acetasan* ti, kāraṇa-jānana-samatthena cittena rahitaṇ. *Mando vā* ti, andha-bālo viya. *Suṇātī* ti, tava dhamma-kathaṇ suṇāti. *Na vijānātī* ti, attham assa na jānāti. *Āloketī* ti, tava puthujjana-iddhiyā jalantaṇ anguṭṭhakaṇ āloketi. *Na passatī* ti, 'ettha n' eva telaṇ, na vaṭṭi, na dīpa-kapallikā, therassa pana ānubhāven' āyaṇ jalatī' ti imaṇ kāraṇaṇ na passati. *Dasa-pajjote* ti, dasasu angulīsu dasa-padīpe. *Rūpānī* ti, kāraṇa-rūpāni. *Cakkhū* ti, paññā-cakkhu.

Saṇvegaṇ āpādī ti, 'kiṇ me iminā?' ti viriyaṇ paggayha parama-vivekaṇ arahatta-maggaṇ paṭipajjī ti.

4.

Catutthe: *Sambahulā*[5] ti, bahū suttantikā ābhidhammikā vinaya-dharā ca. *Viharantī* ti, Satthu santike kammaṭṭhānaṇ gahetvā viharanti. *Pakkamiṇsū* ti, te kira ekasmiṇ[6] janapade aññataraṇ gāmaṇ upasaṅkamante disvā manussā

[1] A. yāvaditthikaṇ; C_1, D. yadicchakaṇ; G. yāvadiccakammaṇ.
[2] G. sossāmi. [3] *So* A, G., *but* C, C_1, D. -anto.
[4] B, D. vapanto. [5] *Cf.* VinA. (*P.T.S.*) ii, 1. [6] C, D. etasmiṇ.

pasanna-cittā, āsana-sālāya koja-vaṭṭharaṇâdīni paññāpetvā, yāgu-ḳhajjakâdīni datvā, upanisīdiŋsu. Mahāthero ekaŋ dhamma-kathikaŋ "dhammaŋ kathehī" ti āha. So cittaŋ dhamma-kathaŋ kathesi. Manussā pasīditvā bhojana-velāya paṇīta-bhojanaŋ adaŋsu. Mahāthero manuññaŋ bhatt' ānumodanaŋ akāsi. Manussā bhiyyoso mattāya pasannā, "idh' eva, bhante, temāsaŋ vasathā" ti patinnaŋ kāretvā, gaman' āgamana-saṃpanne ṭhāne senâsanāni kāretvā, catūhi paccayehi upaṭṭhahiŋsu. Mahāthero vass' ūpanāyika-divase bhikkhū ovadi: "Āvuso, tumhehi garukassa Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ gahitaŋ. Buddha-pātu-bhāvo nāma dullabho. Māsassa aṭṭha-divase dhamma-savaṇaŋ katvā, gaṇa-saṅgaṇikaŋ pahāya, appamattā viharathā" ti. Te tato paṭṭhāya yuñjantā ghaṭentā[1] kadāci sabba-rattiŋ dhamma-savaṇaŋ karonti, kadāci pañhaŋ vissajjenti, kadāci padhānaŋ karonti. Tesaŋ dhamma-savaṇa-divase dhammaŋ kathentāṇaŋ yeva aruṇaŋ uggacchati. Pañha-vissajjana-divase byatto bhikkhu pañhaŋ pucchati, paṇḍito vissajjeti pucchā-vissajanaŋ karontānaŋ yeva. Padhāna-divase, suriy' atthangamane gaṇḍiŋ paharitvā, caṅkamaŋ otaritvā, padhānaŋ karontānaŋ yeva. Te evaŋ vassaŋ vasitvā pavāretvā pakkamiŋsu: taŋ sandhāy' evaŋ vuttaŋ.

Paridevamānā ti, "idāni tathārūpaŋ madhura-dhamma-savaṇaŋ pañha-kathanaŋ kuto labhissāmī?" ti ādīni vatvā rodamānā.

Khāyatī ti, paññāyati, upaṭṭhāti. *Ko 'me* ti, kahaŋ ime. *Vajji*[2]*-bhūmiyā* ti, Vajji-raṭṭhâbhimukhā gatā. *Magā*[3] *viyā* ti, yathā maṃgā tasmiŋ tasmiŋ pabbata-pāde vā vana-saṇḍe vā vicarantā, 'Idaŋ amhākaŋ mātu-santakaŋ pitu-santakaŋ paveṇi-āgatan' ti agahetvā, yatth' eva nesaŋ gocara-phāsutā ca hoti paripanth' ābhāvo ca tattha vicaranti. Evaŋ *aniketā* agehā *bhikkhavo* pi 'ayaŋ, āvuso, amhākaŋ ācariy' upajjhāyānaŋ santako paveṇi-āgato' ti agahetvā, yatth' eva nesaŋ utu-sappāyaŋ bhojana-sappāyaŋ dhamma-savaṇa-sappāyañ ca sulabhaŋ hoti, tattha viharanti.[4]

---

[1] A, C, G. -ti, -ti. [2] F. *t.* Vajja. [3] A, C_1, G. migā; *cf*, ii, 2, 1.
[4] K.S. i, 253 *n. refers these gāthās to Mahāvastu*, 3, 420, 18.

5.

Pañcame: *Anando* ti, Dhammabhaṇḍâgārika-tthero. *Ativelan* ti, atikkantaṇ velaṇ. *Gihī-saññatti-bahulo* ti, rattiñ ca divā ca bahu-kālaṇ gihī saññāpayanto. Bhagavati parinibbute Mahākassapa-tthero Ānanda-ttheraṇ āha: "Āvuso, mayaṇ Rājagahe vassaṇ upagantvā dhammaṇ sangāyissāma. Gaccha tvaṇ, arañña ṇ pavisitvā upari-magga-ttay' atthāya vāyāmaṇ karohī" ti.[1] So Bhagavato patta-cīvaraṇ ādāya Kosala-raṭṭhaṇ gantvā ekasmiṇ araññā-vāse vasitvā punadivase ekaṇ gāmaṇ pavisi. Manussā theraṇ disvā, "Bhante Ānanda, tumhe pubbe Satthārā saddhiṇ āgacchatha. Ajja ekako[2] va āgato. Kahaṇ Satthāraṇ ṭhapetvā āgat' attha? Idāni kassa patta-cīvaraṇ gahetvā vicaratha? Kassa mukhodaka-danta-kaṭṭhaṇ detha, pariveṇaṇ sammajjatha, vattapaṭivattaṇ karothā?" ti bahuṇ vatvā parideviṇsu. Thero, "Mā, āvuso, socittha. Mā paridevittha. Aniccā saṅkhārā" ti ādīni vatvā, te saññāpetvā, bhatta-kicc' āvasāne vasanaṭṭhānam eva gacchati. Manussā sāyam pi tattha gantvā, tath' eva paridevanti. Thero pi tath' eva ovadati. Taṇ sandhāy' etaṇ vuttaṇ.

Ajjhabhāsī ti, 'ayaṇ thero bhikkhu-sanghassa kathaṇ sutvā, samaṇa-dhammaṇ karissāmī ti araññaṇ pavisitvā idāni gihī saññāpento viharati. Satthu sāsanaṇ asangahita-pupphārāsi ṭhitaṇ dhamma-sangahaṇ na karoti. Codessāmi nan' ti cintetvā abhāsi.

Pasakkiyā[3] ti, pavisitvā. *Hadayasmiṇ opiyā*[4] ti, kiccato ca ārammaṇato ca hadayamhi pakkhipitvā nibbānaṇ pāpuṇissāmī ti viriyaṇ karonto. Nibbānaṇ kiccato hadayamhi opeti nāma. Nibbān' ārammaṇaṇ pana samāpattiṇ appetvā nisīdanto ārammaṇato. Tad ubhayam pi sandhāy' esa bhāsati. *Jhāyī*[5] ti, dvīhi jhānehi jhāyiko bhava. *Biḷibiḷikā*[6] ti, ayaṇ gihīhi saddhiṇ biḷibiḷi-kathā.

---

[1] *Cf.* VinA., p. 8.
[2] A, G. ekīkā; C, D. ekikā va āgatā.
[3] *Gāthās at* Thag. *v.* 119.
[4] Thag. osiya (*v.l.* opiya). *See Pāli Dict. s.v.*
[5] *So all.* F. *t.* jhāyā.
[6] ThagA. viḷiviḷikriyā-sadda-ppavatti yathā niratthakā.

6.

Chaṭṭhe: *Purāṇa-dutiyikā* ti, anantare attabhāve aggamahesī.

Sobhasī ti, pubbe pi sobhasi, idāni pi sobhasi. *Duggatā* ti, paṭipatti-duggatiyā duggatā. Tā hi sugatiyaṃ ṭhitā sampattiṃ anubhavanti, paṭipatti-duggatiyā pana duggatā. Tato cutā hi tā niraye uppajjantī ti, duggatā. *Patiṭṭhitā* ti, sakkāyasmiṃ hi patiṭṭhahanto aṭṭhahi kāraṇehi patiṭṭhāti. Ratto rāga-vasena patiṭṭhāti, duṭṭho dosa-vasena, mūḷho moha-vasena, vinibaddho[1] māna-vasena, parāmaṭṭho diṭṭhi-vasena, thāma-gato anusaya-vasena, aniṭṭhaṃ-gato vicikicchā-vasena, vikkhepa-gato uddhacca-vasena patiṭṭhāti: evaṃ patiṭṭhitā va. *Naradevānan*[2] ti, deva-narānaṃ. *N' atthi dānī* ti, sā kira deva-dhītā there balava-sineha ahosi. Paṭigantuṃ nâsakkhi. Kāle na āgantvā pariveṇaṃ sammajjati, mukhodakaṃ danta-kaṭṭhaṃ pāṇīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhapeti. Thero anāvajjanto paribhuñjati. Ekasmiṃ divase therassa jiṇṇa-cīvarassa colaka-bhikkhaṃ carato saṅkāra-kūṭe dibbadussaṃ ṭhapetvā pakkami. Thero taṃ disvā ukkhipitvā, olokento ' dussam etan ' ti ñatvā, ' alaṃ ettāvatā ' ti aggahesi. Ten' eva ticīvaraṃ niṭṭhāsi. Dve agga-sāvakā Anuruddhatthero cā ti tayo janā cīvaraṃ kariṃsu. Satthā sūciṃ yojetvā adāsi. Niṭṭhita-cīvarassa piṇḍāya carato devatā piṇḍapātaṃ samādāpeti. Sā kālena ekikā, kālena atta-dutiyā therassa santikaṃ āgacchati. Tadā pana atta-tatiyā āgantvā divāṭṭhāne theraṃ upasaṅkamitvā, " mayaṃ manāpa-kāyikā nāma manasā icchit' icchita-rūpaṃ māpemā " ti āha. Thero: Etā evaṃ vadanti. Vīmaṃsissāmi naṃ. Sabbā nīlakā hontū ti cintesi. Tā therassa manaṃ ñatvā sabbā va nīla-vaṇṇā ahesuṃ. Evaṃ pīta-lohita-odāta-vaṇṇā ti. Tato cintayiṃsu: Thero amhākaṃ dassanaṃ assādetī ti. Tā samajjaṃ kātuṃ āraddhā ekā pi gāyi, ekā pi nacci, ekā pi accharaṃ pahari. Thero indriyāni akkhipi. Tato na amhākaṃ dassanaṃ thero assādetī ti ñatvā sinehaṃ vā santhavaṃ vā alabhamānā nibbinditvā gantuṃ āraddhā. Thero tāsaṃ gamana-bhāvaṃ ñatvā:

---

[1] C, D. vinibandho. [2] Thag. *v.* 908.

Mā punappunaṃ āgacchiṃsū ti arahattaṃ byākaronto imaṃ gātham āha,

Tattha *vikkhīṇo jāti-saṃsāro* ti, tattha tattha jāti-saṅkhāto saṃsāro khīṇo.

7.

Sattame: *Atikālenā* ti, sabba-rattiṃ niddāyitvā balava-paccūse koṭi-sammajjaniyā[1] thokaṃ sammajjitvā, mukhaṃ dhovitvā, yāgu-bhikkh' atthāya pāto va pavisati. *Atidivā* ti, yāguṃ ādāya, āsana-sālaṃ gantvā, pitvā, ekasmiṃ ṭhāne nipanno niddāyitvā, manussānaṃ bhojana-velāya paṇītaṃ labhissāmī ti upakaṭṭhe majjhantike uṭṭhāya, dhamma-kārakena udakaṃ gahetvā, akkhīni sammajjitvā,[2] piṇḍāya caritvā, yāvad atthaṃ bhuñjitvā, majjhantike vītivatte paṭikkamati.

Divā ca āgantvā ti, atikāle paviṭṭhena nāma aññehi bhikkhūhi paṭhamataraṃ āgantabbaṃ hoti. Tvaṃ pana ativiya divā āgantvā gato 'sī[3] ti. *Bhāyāmi Nāgadattan* ti, taṃ Nāgadattaṃ ahaṃ bhāyāmi.[4] *Suppagabbhan* ti, suṭṭhu pagabbhaṃ. *Kulesū* ti, khattiya-kulâdi-upaṭṭhāka-kulesu.[5]

8.

Aṭṭhame: *Ajjhogāḷha-ppatto* ti, ogāha-ppatto. So kira Satthu santike kamma-ṭṭhānaṃ gahetvā, taṃ vanasaṇḍaṃ pavisitvā, dutiya-divase gāmaṃ piṇḍāya pāvisi pāsādikehi abhikkantâdīhi. Aññataraṃ kulaṃ tassa iriyāpathe pasīditvā, pañca patiṭṭhitena vanditvā, piṇḍa-pātaṃ adāsi. Bhatt' ānumodanaṃ puna sutvā, atirekataraṃ pasīditvā, "Bhante, nicca-kālaṃ idh' eva bhikkhaṃ gaṇhathā" ti nimantesi. Thero adhivāsetvā, tesaṃ āhāraṃ paribhuñjiyamāno viriyaṃ paggayha, ghaṭento arahattaṃ pāpuṇi, cintesi: Bah' ūpakāraṃ me etaṃ kulaṃ. Aññattha gantvā kiṃ karissāmī? ti phala-samāpatti-sukhaṃ anubhavanto tatth' eva vasi. *Ajjhabhāsī* ti, sā kira therassa khīṇ' āsava-bhāvaṃ

---

[1] C, D. sammujj-.
[2] C, D. pabhangitvā (?).
[3] C, D. gatāsi.
[4] C, D. abhāy-.
[5] *We should read with* S. *t.* vinibaddhaṃ *here for* vinibandhaṃ *of* F.

ajānantī cintesi: Ayaṃ thero n' eva aññaṃ gāmaṃ gacchati, na aññaṃ gharaṃ na rukkha-mūl' āsana-sālâdīsu nisīdati. Nicca-kālaṃ gharaṃ pavisitvā va nisīdati. Ubho p' ete ogadha'[1] appattā paṭigadh' appattā. Kadāci esa imaṃ kulaṃ dūseyya. Codessāmi nan ti, tasmā abhāsi.

Saṇṭhāne[2] ti, nagara-dvārassa āsanne, manussānaṃ bhaṇḍakaṃ otāretvā vissamana-ṭṭhāne. *Sangammā* ti, samāgantvā. *Mantentī* ti, kathenti. *Mañ ca tañ cā* ti, 'maü ca' kathenti, 'taü ca' kathenti. *Kim antaraṃ* ti, kiṃ kāraṇā? *Bahū hi saddā paccūhā* ti, bahukā ete lokasmiṃ paṭiloma-saddā. *Tenā* ti, tena kāraṇena, tena vā *tapassinā na mañku hotabbaṃ.*[3] *Na hi tenā* ti, na hi tena parehi vutta-vacanena satto kilissati. Attanā katena pana pāpa-kammen' eva kilissatī ti dasseti. *Vāta-migo*[4] *yathā* ti, yathā vane vāta-migo vāt' eritānaṃ paṇṇâdīnaṃ saddena paritasati, evaṃ yo sadda-parittāsī hotī ti attho. *Nâssa sampajjate vatan* ti, tassa lahu-cittassa vataṃ na sampajjati. Thero pana khīṇ' āsavattā sampannavato ti veditabbo.

9.

Navame: *Vajjiputtako* ti, Vajji-raṭṭhe rāja-putto chattaṃ pahāya pabbajito. *Sabba-ratti-cāro* ti, Kattika-nakkhattaṃ ghosetvā sakala-nagaraṃ dhaja-paṭākâdīhi patimaṇḍitvā pavattito sabba-ratti-cāro. Idaṃ hi nakkhattaṃ yāva Cātummahārājikehi ekâbaddhaṃ hoti. *Turiya-tāḷita-vādita-nigghosa-saddan* ti, bheri-ādi turiyānaṃ tāḷitānaṃ vīṇâdīnañ ca nigghosa-saddaṃ. *Abhāsī* ti, Vesāliyaṃ kira satta-rāja-sahassāni satta-satāni satta ca rājāno tattakā vā tesaṃ uparāja-senāpati ādayo. Tesaṃ alaṅkata-paṭiyattesu nakkhatta-kīlaṃ' atthāya vīthiṃ otiṇṇesu saṭṭhi-hatthe mahācaṅkame caṅkamamāno nabhassa majjho ṭhitaṃ candaṃ disvā caṅkamana-koṭiyaṃ phalakaṃ nissāya ṭhito abhāsi.

---

[1] *Cf.* A. iii, 297; UdA. 345. A, G. ogadhattā, *and omit next word.*

[2] *Quoted* SnA. 20, *where reading is* panthāne (*but cf.* UdA. 300, *where* nadī-saṇṭhāna =*confluence*).

[3] *So* S. *t. and Comy.*; F. *t.* hotabbo.

[4] *Not in Pāli Dict. See Childers and Skt.* vāta-pra-mī *and* vāta-maja, '*swift antelope.*'

Apaviddhaṃ va vanasmiṃ[1] *dārukaṃ* ti, vattha-veṭhan' ālaṅkāra-rahitattā vane chaḍḍita-dārukaṃ viya jātaṃ. *Pāpiyo* ti, lāmakataro amhehi añño koci atthi. *Pihayantī* ti, 'thero araññiko paṃsukuliko piṇḍapātiko sapadānacāriko appiccho santuṭṭho' ti bahū tuyhaṃ patthayantī ti attho. *Sagga-gāminaṃ* ti, saggaṃ gacchantānaṃ gatānam pi.

10.

Dasame: *Yaṃ sudaṃ* ti, nipāta-mattaṃ. *Sajjhāya-bahulo* ti, nissaraṇa-pariyatti-vasena[2] sajjhāyanato bahutaraṃ kālaṃ sajjhāyanto. So kira ācariyassa divā-ṭṭhānaṃ sammajjitvā, ācariyaṃ udikkhanto tiṭṭhati. Atha naṃ āgacchantaṃ disvā, paccuggantvā, patta-cīvaraṃ paṭiggahetvā, paññatt' āsane nisinnassa tāla-paṇṇa-vaṇṭaṃ[3] datvā, pāṇīyaṃ apucchitvā, pāde dhovitvā, telaṃ makkhetvā, suriy' atthangamā sajjhāyaṃ karoti. So nahāna-koṭṭhake udakaṃ upaṭṭhapetvā, aṅgāra-kapalle aggiṃ karoti. Ācariyassa nahātvā āgatassa pādesu udakaṃ puñchitvā, piṭṭhi-parikammaṃ katvā, vanditvā, uddesaṃ gahetvā, paṭhama-yāme sajjhāyaṃ katvā, majjhima-yāme sarīraṃ samassetvā, pacchima-yāme uddesaṃ gahetvā, yāva aruṇ' uggamanā sajjhāyaṃ karoti. Sajjhāyaṃ katvā udayabbayato sammasati. Tato sesaṃ upādāya rūpaṃ bhūta-rūpaṃ nāmā-rūpan ti pañcasu khandhesu vipassanaṃ vaḍḍhetvā, arahattaṃ pāpuṇi.

Appossukko ti, uddesa-gahaṇe ca sajjhāya-karaṇīye ca nirussukko. *Saṅkasāyatī*[4] ti, 'yassa dāni atthāya ahaṃ sajjhāyaṃ kareyyaṃ, so me attho matthakaṃ patto. Kiṃ me idāni sajjhāyenā?' ti phala-samāpatti-sukhena kālaṃ ativatteti. *Ajjhabhāsī* ti, Kin nu kho therassa aphāsukaṃ jātaṃ udāhu 'ssa ācariyassa? Kena nu kho kāraṇena pubbe viya madhura-ssarena na sajjhāyatī? ti āgantvā santike ṭhitā abhāsi.

Dhammapadānī ti, idha sabbam pi Buddha-vacanaṃ adhip-

---

[1] *Cf.* Thag. *v.* 62; A, G. pavanasmiṃ. [2] *Cf.* DA. i, 21.

[3] A, G. tāla-paṇṇa-vākaṃ; C, C_1, D. -vaṇṭa-vātaṃ.

[4] *Cf. J.P.T.S.*, 1909, 23 (*words in* S.). *At* S. ii, 277, *Comy.* viharati; S. iv, 178, *Comy.* acchati. *The other ref. is* A. i, 68, *where Sinh. ed. reads* saññāyanti *or* sañjhāyanti, *Comy.* 'jhāyantā viya.'

petaṃ. *Nâdhīyasī* ti, na sajjhāyasi: na dīyasī[1] ti vā pāṭho. Na gaṇhasī ti attho. *Pasaṃsan* ti, dhamma-bhāṇako pasaṃsaṃ labhati. Ābhidhammiko Suttantiko Vinaya-dharo ti' ssa pasaṃsitā bhavanti. *Virāgenā* ti, ariya-maggena. *Aññāyā* ti, jānitvā. *Nikkhepanan* ti, tassa diṭṭha-sutâdino vissajjanaṃ. *Santo* vadantī ti dīpeti, na Buddha-vacanassa. Ettāvatā thero Buddha-vacanaṃ na vissajjāpetī ti, na niccakālaṃ sajjhāyanten' eva bhavitabbaṃ. Sajjhāyitvā pana ettakass' āhaṃ atthassa vā dhammassa vā ādhāro bhavituṃ samattho ti ñatvā vaṭṭa-dukkhassa antakiriyāya paṭipajjitabbaṃ.

11.

Ekādasame: *Akusale vitakke* ti, kāma-vitakkâdayo tayo mahāvitakke. *Ayoniso manasikārā* ti, anupāya-manasikārena. *Bho* ti, bho tvaṃ. *Ayoniṃ*[2] *paṭinissajjā* ti, etaṃ[3] anupāya-manasikāraṃ vajjehi. *Satthāran* ti, imāya gāthāya pāsādika-kammaṭṭhānaṃ katheti. *Pīti-sukham asaṃsayan* ti, ekaṃsen' eva balava-pītiñ ca sukhañ ca adhigamissasi.

12.

Dvādasame: Yaṃ vattabbaṃ taṃ *Devatā-saṃyutte Nandana-vagge*[4] vuttam eva.

13.

Terasame: *Devaputta-saṃyutte Jantu-devaputta-sutte*[5] vitthāritam eva.

14.

Cuddasame: *Ajjhabhāsī* ti, taṃ bhikkhuṃ[6] nāḷe gahetvā padumaṃ ghāyamānaṃ[7] disvā vā, 'ayaṃ bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ

---

[1] A, G. nādiyasi; C_1, D. nadhīyasi. [2] C_1 ayoniso.
[3] C_1 evaṃ. [4] *Text*, p. 7. [5] *Text*, p. 61.
[6] JA. iii, 308 (*Bhīsa-puppha-Jātaka, where the Bodhisat is the subject*).
[7] *Suggested by* C. *for MSS.* nālāyamānaṃ. JA. *has* upasinghayamānaṃ.

arañña ṃ pavi ṭṭho gandh' ārammaṇa ṃ upanijjhāyati. Svāya ṃ ajja upasinghaṃ[1] sve pi punadivase pi upasinghissati,[2] evam assa sā gandha-taṇhā vaḍḍhitvā diṭṭha-dhammika-samparāyika ṃ atthaṃ nāsessati. Mā mayi passantiyā nassatu. Codessāmi nan' ti, upasaṅkamitvā abhāsi.

Ekangam etaṃ theyyānan ti, thenitabbāna ṃ rūpârammaṇâdīna ṃ pañca-koṭṭhāsāna ṃ ida ṃ ekanga ṃ, eka-koṭṭhāso ti attho. *Na harāmī* ti, na gahetvā gacchāmi. *Ārā* ti, dūre: 'nāḷe gahetvā, nāmetvā, dūre ṭhito upasinghāmī'[3] ti vadati. *Yvāyan*[4] ti, yo aya ṃ. Tasmi ṃ kira devatāya saddhi ṃ kathente yeva eko tāpaso otaritvā bhīsa-khaṇanâdīni kātu ṃ āraddho. Ta ṃ sandhāy' evam āha. *Ākiṇṇa-kammanto* ti, eva ṃ aparisuddha-kammanto. Akhīṇa-kammanto ti pi pāṭho. *Kakkhaḷa-kammanto*[5] ti attho. *Na vuccatī* ti, gandha-coro ti vā puppha-coro ti vā kasmā na vuccati? *Ākiṇṇa-luddo*[6] ti, bahu-pāpo gaḷha-pāpo ti vā, kasmā na vuccati?

Dhāti-celaṃ va makkhito ti, yathā dhātiyā nivattha-kiliṭṭha-vattha ṃ uccāra-passāva-pa ṃsu-masi-kaddamâdīhi makkhita ṃ, evam eva ṃ rāga-dosâdīhi makkhito. *Arahāmi vattave* ti, arahāmi vattu ṃ. Devatāya codanā kira Sugatânusatthi[7]-sadisā: na ta ṃ lāmākā hīnâdhimuttikā micchāpaṭipannaka-puggāla labhanti. Tasmi ṃ pana attabhāve magga-phalāna ṃ bhabbarūpā puggalā ta ṃ labhanti. Tasmā evam āha. *Suci-gavesino* ti, sucīni sīla-samādhi-ñāṇāni gavesantassa. *Abbhā-mattaṃ 'vā* ti, valāhaka-kūṭa-mattaṃ viya. *Jānāsī* ti, 'suddho ayan' ti jānāsi. *Vajjāsī*[8] ti, vadeyyāsi. *N' eva taṃ upajīvāmī*[9] ti, devatā kira cintesi: Ayaṃ bhikkhu 'atthi me hita-kāmā devatā. Sā maṃ codessati sāressatī' ti pamādam pi anuyuñjeyya. N'

---

[1] *So* C_1 *for* C, D. upasinghiya.

[2] A, G. -īyati.

[3] JA. ghāyāmi.

[4] *In this line* JA. iii, 309, bhañjati *for* bhuñjati *of our text.*

[5] JA. *adds* dāruṇa-k.

[6] SnA. p.383 *quotes* JA.

[7] C, D. -siṭṭhi.

[8] *So* S. *t.* JA, *MSS., but* F. *t.* vajjesi.

[9] *It is noteworthy that the next words of* F. *text* (na pi te katakammase) *are not such a good reading as that of* JA. (na pi te bhatak' amhase), *supported by* JA. *note.*

āssā[1] vacanaŋ sampaṭicchissāmī ti. Tasmā evam āha. *Tvam evā* ti, tvaŋ yeva. *Jāneyyā* ti, jāneyyāsi. *Yenā* ti, yena kammena sugatiŋ gaccheyya, taŋ kammaŋ tvaŋ yeva jāneyyāsī ti.

Cuddasamaŋ.

Iti Vana-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *All* assa.

X.

YAKKHA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Paṭhame: *Indakassā*[1] ti, Indakūṭa-nivāsino yakkhassa. Yakkhato hi kūṭena, kūṭato ca[2] yakkhena nāmaṇ laddhaṇ. *Na jīvan ti vadantī* ti, yadi Buddhā 'rūpaṇ jīvan' ti na vadanti, yadi 'rūpaṇ satto puggalo' ti evaṇ na vadantī ti attho. *Kathaṇ nvayan* ti, kathaṇ nu ayaṇ? *Kut' assa aṭṭhī-yaka-piṇḍam etī* ti, assa sattassa aṭṭhī-yaka-piṇḍañ ca kuto āgacchati? Ettha ca aṭṭhī-gahaṇena tīṇi aṭṭhi-satāni, yaka-piṇḍa-gahaṇena nava-maṇsa-pesi-satāni gahitāni:[3] "Yadi rūpaṇ na jīvo ath' assa imāni ca aṭṭhīni imā ca maṇsa-pesiyo kuto āgacchantī?" ti pucchati. *Kathaṇ nvayaṇ sajjati gabbharasmin* ti, kena kāraṇena ayaṇ satto mātu-kucchismiṇ sajjati, laggati, tiṭṭhatī? ti. Puggala-vādī kir' esa yakkho. Ekappahāren' eva satto mātu-kucchismiṇ nibbattatī ti gahetvā gabbha-seyyaka-sattassa mātā macchamaṇsâdīni khādati, sabbāni pi ekaratti-vāsena paccitvā pheṇaṇ viya vilīyanti, yadi rūpaṇ satto na bhaveyya, evam eva vilīyeyyā ti laddhiyā evam āha. Ath' assa Bhagavā: Na mātu-kucchismiṇ ekappahāren' eva nibbattati, anupubbena pana vaḍḍhatī ti dassento *paṭhamaṇ kalalaṇ hotī* ti ādim āha.

Tattha *paṭhaman* ti, paṭhamena paṭisandhi-viññāṇena saddhiṇ Tisso ti vā Phusso ti vā nāmaṇ n' atthi. Atha kho tīhi jāti-uṇṇ' aṇsūhi[4] kata-sutt', agge saṇṭhita-tela-bindu-ppamāṇaṇ *kalalaṇ hotī*[5] ti. Yaṇ sandhāya vuttaṇ:—

Tila-telassa yathā bindu, sappi-maṇḍo anāvilo,
evaṇ vaṇṇa-paṭibhāgaṇ *kalalaṇ*[6] sampavuccatī ti.

---

[1] *Cf.* PvA. 136-8.
[2] C, D. c' assa.
[3] *Cf.* VM. i, 253, 355; 257, 356.
[4] *Cf.* Kv. ii, 494; MP. 125.
[5] VibhA. 21 *ff.*; VinA. ii, 437.
[6] VinA. kalalan ti pav-.

Kalalā hoti abbudan ti, tasmā kalalā sattâh' accayena maŋsa-dhovana-udaka-vaṇṇaŋ abbudaŋ nāma hoti. Kalalan ti nāmaŋ antaradhāyati. Vuttam hi c' etaŋ:—

Sattâhaŋ kalalaŋ hoti paripakkaŋ samūhataŋ,
vivaṭṭamānaŋ taŋ bhāvaŋ abbudaŋ nāma jāyatī ti.

Abbudā jāyate pesī ti, tasmā pi abbudā sattâh' accayena vilīna-tipu-sadisā pesī nāma sañjāyati. Sā marica-phāṇitena dīpetabbā. Gāma-dārakā hi supakkāni maricāni gahetvā, sāṭak' ante bhaṇḍikaŋ katvā, pīḷetvā maṇḍaŋ ādāya, kapāle pakkhipitvā, ātape ṭhapenti. Taŋ sukkamānaŋ sabba-bhāgehi muccati. Evarūpā pesī hoti. Abbudan ti nāmaŋ antaradhāyati. Vuttam pi c' etaŋ:—

Sattâhaŋ abbudaŋ hoti paripakkaŋ samūhataŋ,
vivaṭṭamānaŋ taŋ bhāvaŋ pesī nāma ca jāyatī ti.

Pesī nibbattati ghano ti, tato pesito sattâh' accayena kukkuṭ' aṇḍa-saṇṭhāno ghano nāma maŋsa-piṇḍo nibbattati. Pesī ti nāmaŋ antaradhāyati. Vuttam pi c' etaŋ:—

Sattâhaŋ pesī bhavati paripakkaŋ samūhataŋ,
vivaṭṭamānaŋ taŋ bhāvaŋ ghano ti nāma jāyatī ti.

Yathā kukkuṭiyā aṇḍaŋ samantā parimaṇḍalaŋ,
evaŋ ghanassa saṇṭhānaŋ nibbattaŋ kamma-paccayā ti.

Ghanā pasākhā jāyantī ti, pañcame sattâhe dvinnaŋ hattha-pādānaŋ sīsassa c' atthāya pañca piḷakā jāyanti. Yaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ: "Pañcame, bhikkhave, sattâhe pañca piḷakā saṇṭhahanti kammato" (?) ti. Ito paraŋ chaṭṭha-sattamâdīni sattâhāni atikkamma desanaŋ saṅkhipitvā dvācattāḷise sattâhe pariṇata-kālaŋ gahetvā dassento *kesā* ti ādim āha.

Tattha *kesā lomā nakhāni cā* ti, dvā-cattāḷise sattâhe etāni jāyanti. *Tena so tattha yāpetī*[1] ti, tassa hi nābhito uṭṭhahita-nāḷo mātu-udara-paṭalena ekâbaddho hoti. So uppaḷa-daṇḍako viya chiddo. Tena āhāra-raso saŋsaritvā āhāra-samuṭṭhāna-rūpaŋ samuṭṭhāpeti. Evan so dasamāse yāpeti. *Mātu-kucchi-gato naro* ti, mātuyā tiro-kucchi-gato, kucchiyā abbhantara-gato ti attho. Iti Bhagavā 'evaŋ kho, yakkha, ayaŋ satto anupubbena mātu-kucchiyaŋ vaḍḍhati, na ekappahāren' eva nibbattatī' ti dasseti.

[1] *Cf.* VibhA. 25.

2.

Dutiye: *Sakka-nāmako* ti, evaṃ nāmako eko yakkho. So kira Māra-pakkhika-yakkho. *Vippamuttassā* ti, tīhi bhavehi vippamuttassa. *Yad aññan* ti, yaṃ aññaṃ. *Vaṇṇenā* ti, kāraṇena. *Saṃvāso* ti, ekato vāso. Sakkhī-dhammo mitta-dhammo ti attho. *Sappañño* ti, supañño, sambuddho.

3.

Tatiye: *Gayāyan*[1] ti, Gayā-gāme. Gayāya avidūre niviṭṭha-gāmaṃ upanissāyā ti attho. *Ṭaṅkita-mañce* ti, dīgha-mañce pāda-majjhe vijjhitvā, aṭaniyo pavesetvā kate mañce. Tassa idaṃ upari, idaṃ heṭṭhā ti n' atthi parivattetvā, atthato pi tādiso va hoti. Taṃ devaṭṭhāne ṭhapenti. Catunnañ ca pāsāṇānaṃ upari-pāsāṇaṃ attharitvā kata-geham pi Ṭaṅkita-mañco ti vuccati. *Sūcilomassā*[2] ti, kaṭhina-sūci-sadisa-lomassa. So kira Kassapassa Bhagavato sāsane pabbajitvā, dūraṭṭhānato āgato seda-mala-ggahitena gattena supaññattaṃ sanghikaṃ mañcaṃ anādarena apaccattharitvā nipajji. Tassa parisuddha-sīlassa taṃ kammaṃ suddha-vatthe kālakaṃ viya ahosi. So tasmiṃ attabhāve visesaṃ nibbattetuṃ asakkonto kālaṃ katvā, Gayā-gāma-dvāre saṅkāraṭṭhāne yakkho hutvā, nibbatti. Nibbatta-mattass' eva c' assa sakala-sarīraṃ kaṭhina-sūcīhi āvijjhitaṃ viya jātaṃ.

Ath' ekadivasaṃ Bhagavā paccūsa-samaye lokaṃ olokento taṃ yakkhaṃ paṭham' āvajjanass' eva āpāthaṃ āgataṃ disvā: Ayaṃ ekaṃ Buddh' antaraṃ mahādukkhaṃ anubhavi. Kin nu khvassa maṃ āgamma sotthi-kāraṇaṃ bhaveyyā? ti āvajjento paṭhama-maggassa upanissayaṃ addasa. .. Ath' assa sangahaṃ kātu-kāmo ratta-dupaṭṭaṃ nivāsetvā, Sugata-mahācīvaraṃ pārupitvā, deva-vimāna-kappaṃ gandha-kuṭiṃ pahāya, hatthi-gavâssa-manussa-kukkurâdi-kuṇapa-gandhaṃ[3] saṅkāraṭṭhānaṃ gantvā, tattha mahāgandha-kuṭiyaṃ viya nisīdi. Taṃ sandhāya vuttaṃ *Sūciloma-yakkhassa bhavane* ti.

---

[1] Sn., p. 47; SnA. i, 301.

[2] *Name of a peta at* S. ii, 257.

[3] *Cf.* VM. 343.

Kharo ti, suŋsumāra-piṭṭhi viya chadan' iṭṭhakāhi visamacchadaṇa-piṭṭhi viya ca khara-sarīro. So kira Kassapasammāsambuddha-kāle sīla-sampanno upāsako.[1] Ekadivasaŋ vihāre citt' attharaṇâdīhi saṇṭhatāya bhūmiyā saŋghike attharaṇe attano uttar' āsangaŋ apaccattharitvā nipajji. Saŋghikaŋ telaŋ bhājetvā attano hatthehi sarīraŋ makkhesī ti pi vadanti. So tena kammena sagge nibbattituŋ asakkonto tass' eva gāma-dvāre saŋkāra-yakkho hutvā nibbatti. Nibbatta-mattass' eva c' assa sakala-sarīraŋ vutta-ppakāraŋ ahosi. Te ubho pi sahāyā jātā. Iti Kharassa khara-bhāvo veditabbo.

Avidūre atikkamantī ti, gocaraŋ pariyesantā samāgamaṭṭhānaŋ vā gacchantā āsannaṭṭhāne gacchanti. Tesu Sūcilomo Satthāraŋ na passati. Kharo[2] paṭhamataraŋ disvā Sūcilomaŋ yakkhaŋ etad avoca: *eso samaṇo* ti, samma, esa tava bhavanaŋ pavisitvā nisinno eko samaṇo ti. *N' eso saṃaṇo, samaṇako eso* ti, so kira "yo maŋ passitvā bhīto palāyati, taŋ *samaṇako*" ti vadati. "Yo na bhāyati, taŋ *samaṇo*" ti. Tasmā, ayaŋ maŋ disvā bhīto palāyissatī ti maññamāno, evam āha. *Kāyaŋ upanāmesī* ti, bherava-rūpaŋ nimminitvā, mahāmukhaŋ vivaritvā, sakala-sarīre lomāni uṭṭhāpetvā, kāyaŋ upanāmesi. *Apanāmesī* ti, ratana-satikaŋ[3] suvaṇṇ' agghikaŋ viya thokaŋ apanāmesi. *Pāpako* ti, lāmako amanuñño. So gūthaŋ viya, aggi viya, kaṇha-sappo viya ca parivajjetabbo, na iminā suvaṇṇa-vaṇṇena sarīrena sampaṭicchitabbo. Evaŋ vutte pana Sūcilomo 'pāpako kira me samphasso' ti kuddho *pañhaŋ taŋ, samaṇā*, ti ādim āha. *Cittaŋ vā te khipissāmī* ti, yesaŋ hi amanussā cittaŋ khipitukāmā honti, tesaŋ seta-mukhaŋ nīlodaraŋ surattha-hatthapādaŋ mahāsīsaŋ pajjalita-nettaŋ bheravaŋ vā attabhāvaŋ nimminitvā dassenti, bheravaŋ vā saddaŋ sāventi.[4] Kathentānaŋ yeva vā mukhe hatthaŋ pakkhipitvā hadayaŋ maddanti.[5] Tena te sattā ummattakā honti, khitta-cittā. Taŋ sandhāy' evam āha. *Pāra-Gangāyā*[6] ti, "dvīsu pādesu

---

[1] [SnA. 302 *says* Bhikkhu evâyaŋ na upāsako ti Saŋyutta-bhāṇakā.]
[2] *All* Kharalomo. [3] *So* C_1, G., *but* A. ratikaŋ; C, D. sanikaŋ.
[4] *Cf.* Ud. i, 7; UdA. 65 *ff.* [5] *Cf.* UdA. 325. [6] *Cf.* SnA. 227.

gahetvā taṇ aṿijjhitvā yathā na puṇ' āgacchasi, evaṇ pāraṇ vā Gangāya *khipissāmī*" ti vadati. *Sadevake* ti ādi vutt' attham eva. *Puccha yad ākaṅkhasī* ti, yaṇ kiñci ākaṅkhasi taṇ sabbaṇ puccha. Asesaṇ te byakārissāmī ti sabbaññupavāraṇaṇ pavāresi.

Kuto nidānā ti, kinnidānā, kiṇ paccayā? ti attho. *Kumārakā dhaṅkam*[1] *iv' ossajantī* ti, yathā kumārakā kākaṇ gahetvā ossajanti khipanti, evaṇ pāpa-vitakkā kuto samuṭṭhāya cittaṇ ossajantī? ti pucchati. *Ito nidānā* ti, ayaṇ attabhāvo nidānaṇ etesan ti ito nidānā. *Itojā* ti, ito attabhāvato jātā. *Ito samuṭṭhāya mano-vitakko* ti, yathā dīghasuttakena pāde baddhaṇ kākaṇ kumārakā tassa sutta-pariyantaṇ anguliyaṇ veṭhetvā ossajanti, so dūraṇ gantvā pi puna tesaṇ pāda-mūle yeva patati, evam evaṇ ito attabhāvato samuṭṭhāya pāpa-vitakkā cittaṇ ossajanti. *Sneha-jā* ti, taṇhā-sinehato jātā. *Atta-sambhūtā* ti, attani sambhūtā. *Nigrodhass' eva khandha-jā* ti, nigrodha-kkhandhe jātā pārohā viya. *Puthū* ti, bahū aneka-ppakārā pāpa-vitakkā, taṇ sampayutta-kilesā ca. *Visattā* ti, laggā laggitā. *Kāmesū* ti, vatthu-kāmesu. *Māluvā 'va vitatā vane* ti, yathā vane māluvā jāyati, taṇ mūlato yāva aggā, aggato yāva mūlā punappunaṇ saṇsibbitvā ajjhottharitvā otata-vitatā tiṭṭhati, evaṇ vatthukāmesu kilesa-kāmā visattā: puthū vā sattā tehi kilesa-kāmehi vatthu-kāmesu visattā.

Ye naṇ pajānantī ti, ye naṇ atta-sambhūtā ti ettha vuttaṇ attabhāvaṇ jānanti. *Yato nidānan* ti, yaṇ nidānaṇ manussa-attabhāvassa tañ ca jānanti. *Te naṇ vinodentī* ti, te naṇ attabhāva-saṅkhātassa dukkha-saccassa nidāna-bhūtaṇ samudaya-saccaṇ magga-saccena vinodenti. Te samudaya-saccaṇ nīharantā[2] idaṇ duttaraṇ kiles' oghaṇ taranti. *Atiṇṇapubban* ti, anamatagge saṇsāre 'supinantenā pi na tiṇṇapubbaṇ. *Apunabbhavāyā* ti, apuna-bbhava-saṅkhātassa nirodha-saccass' atthāya.

Iṫo imāya gāthāya cattāri saccāni pakāsento arahatta-

---

[1] *So* SnA. 303; Nett. 147, 244; *both texts and MSS., but* Sn. *text* vaṅkaṇ.

[2] *So* A, C_1, G., *but* B. vinodento; C, D. nīharanto.

nikūṭena desanaŋ niṭṭhapesi. Desan' āvasāne Sūcilomo tasmiŋ yeva padese ṭhito desan' ānusārena ñāṇaŋ pesetvā sotâpatti-phale patiṭṭhito. 'Sotâpannā[1] ca nāma na kiliṭṭh' attabhāve tiṭṭhantī' ti saha-phala-paṭilābhen' assa sarīre seta-kaṇḍu-piḷaka-sūciyo sabbā patitā. So dibba-vatthanivattho dibba-vara-dukūl' uttarâsango dibba-vethana-vethito dibbābharaṇa-gandha-māla-dharo suvaŋŋa-vaŋŋo hutvā bhumma-devatā-parihāraŋ paṭilabhī[2] ti.

4.

Catutthe: *Sukham edhatī*[3] ti, sukhaŋ paṭilabhati. *Suve seyyo* ti, suve suve seyyo: niccam eva seyyo ti attho. *Verā na parimuccatī* ti, 'ahaŋ satimā' ti ettakena verato na muccati. *Yassā* ti, yassa arahato. *Ahiŋsāyā* ti, karuṇāya c' eva karuṇa-pubba-bhāge ca. *Mettaŋ so*[4] ti, so mettañ c' eva mettā-pubba-bhāgañ ca bhāveti. Athavā aŋso ti, koṭṭhāso vuccati, mettā-aŋso etassā ti, *mett' aŋso*. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yassa arahato sabba-kālaŋ *ahiŋsāya rato mano*, yassa ca sabba-bhūtesu mettā koṭṭhāso atthi, tassa kenaci puggalena saddhiŋ veraŋ nāma n' atthi, yakkhā ti.

5.

Pañcame: *Yakkhena gahito hotī*[5] ti, so kira tassa upāsikāya ekaputtako. Atha naŋ sā dahara-kāle yeva pabbājesi. So pabbajita-kālato paṭṭhāya sīlavā ahosi, vatta-sampanno, ācariy' upajjhāya-āgantukâdīnaŋ vattaŋ katam eva hoti. Māsassa aṭṭhadivase pāto va vuṭṭhāya udaka-mallake[6] udakaŋ upaṭṭhapetvā, dhamma-savaṇ' aggaŋ sammajjitvā, dīpaŋ jāletvā, madhura-ssarena dhamma-savaṇaŋ ghoseti. Bhikkhū tassa thāmaŋ ñatvā "sara[7]-bhāṇaŋ bhaṇa, sāmaṇerā" ti ajjhesanti. So "mayhaŋ hadaya vā[8] rujati, kāyo vā bādhatī" ti kiñci paccāhāraŋ akatvā, dhamm'

---

1 C, D. -pattā. 2 *Both yakkhas acc. to* SnA. 305.
3 *Cf.* K.S. i, 266 *n.* 4 JA. iv, 71. 5 *Cf.* DhpA. iv, 18.
6 *Cf.* A. i, 250; DhpA. *eds. MSS.* mālake (*tank*). 7 DhpA. pada-.
8 *Eds. MSS.* hadaya-vāto (?); DhpA. vā . . vā.

āsanaṃ abhirūhitvā, Ākāsa-gangaṃ otārento viya,[1] sarabhāṇaṃ vatvā, otaranto "mayhaṃ mātā-pitunnam pi imasmiṃ sara-bhaññe pattī" ti[2] vadati. Tassa manussa[3]-mātā-pitaro pattiyā dinna-bhāvaṃ na jānanti. Anantar' attabhāve pan' assa mātā yakkhiṇī jātā. Sā devatāhi saddhiṃ āgatā, dhammaṃ sutvā, "sāmaṇerena dinna-pattiṃ anumodāmi, tātā" ti vadati. 'Sīla-sampannā ca nāma bhikkhū sadevakassa lokassa piyā hontī'[4] ti, tasmiṃ sāmaṇere devatā salajjā sagāravā Mahābrahmaṃ viya aggi-khandhaṃ viya ca naṃ maññanti. Sāmaṇere gāravena taṃ yakkhiṇiṃ garuṃ katvā pasaṃsanti.[5] Dhamma-savaṇa-yakkha-samāgamādīsu Sānu-mātā ti yakkhiṇiyā agg' āsanaṃ aggodakaṃ agga-piṇḍaṃ denti. Mahāsakkā pi yakkhā taṃ disvā maggā okkamanti, āsanā uṭṭhahanti.

Atha so sāmaṇero vuddhiṃ anvāya paripakk' indriyo anabhirati-pīḷito, anabhiratiṃ vinodetuṃ asakkonto, parūḷhakesa-nakho kiliṭṭha-nivāsana-pārupano kassaci anārocetvā, patta-cīvaram ādāya, ekako va mātu-gharaṃ gato. Upāsikā puttaṃ disvā, vanditvā āha: "Tāta, tvaṃ pubbe ācariy' upajjhāyehi vā dahara-sāmaṇerehi vā saddhiṃ idh' āgacchasi. Kasmā ekako va ajja āgato 'sī?" ti. So ukkaṇṭhita-bhāvaṃ ārocesi. Saddhā upāsikā nāna-ppakārena ghar' āvāse ādīnavaṃ dassetvā puttaṃ ovadamānā pi taṃ saññāpetuṃ asakkontī, 'app' eva nāma attano dhammatāya pi sallakkhessatī' ti anuyojetvā va: "Tiṭṭha, tāta, yāva te yāgu-bhattaṃ sampādemi: yāguṃ pivitvā kata-bhatta-kiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmī" ti vatvā āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutten' eva yāgu-khajjakaṃ sampādetvā adāsi. Tato 'bhattaṃ sampādessāmī' ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati.

Tasmiṃ samaye sā yakkhiṇī 'kahaṃ nu kho sāmaṇero? Kiñci bhikkh' āhāraṃ labhati udāhu no?' ti āvajjamānā tassa vibbhamitu-kāmatāya, nisinna-bhāvaṃ ñatvā, 'mā h' eva kho me devatānaṃ antare lajjaṃ uppādeyya. Gacchāmi

---

[1] *Cf.* UdA. 419.
[2] DhpA. pattiṃ dammī ti.
[3] C_1 *omits.*
[4] DhpA. A, G. -panno bhikkhu piyo hoti.
[5] *So* DhpA., *the rest* passanti.

'ssa vibbhamane antarāyaŋ karomī' ti āgantvā, sarīre adhimuccitvā,[1] gīvaŋ parivattetvā, bhūmiyaŋ pātesi. So ṭakkhīhi viparivattehi khelena paggharantena bhūmiyaŋ vipphandati. Tena vuttaŋ *yakkhena gahito hotī* ti.

Abhāsī ti, upāsikā puttassa taŋ vippakāraŋ disvā, vegena gantvā, puttaŋ ālingitvā, ūrusu nipajjāpesi. Sakala-gāmavāsino āgantvā bali-kammâdīni karonti. Upāsikā paridevamānā imā gāthāyo abhāsi.[2]

Pāṭihāriya-pakkhañ cā[3] ti, manussā 'aṭṭhamī-uposathassa paccuggamanañ ca anuggamanañ ca karissāmī' ti sattamiyā pi navamiyā pi uposath' angāni samādiyanti. Cātuddasi-paṇṇarasīnaŋ paccuggaman' anuggamanaŋ karontā terasiyā pi pāṭipade pi samādiyanti. 'Vass' āvāsassa anuggamanaŋ karissamā' ti dvinnaŋ pavāraṇānaŋ antare aḍḍha-māsaŋ nibaddh' uposathikā bhavanti. Idaŋ sandhāya vuttaŋ pāṭihāriya-pakkhañ cā ti. *Aṭṭhanga-susamāgatan*[4] ti, aṭṭh' angehi suṭṭhu samāgataŋ, sampayuttan ti attho. *Brahmacariyan* ti, seṭṭha-cariyaŋ. *Na tehi yakkhā kīḷantī* ti, na te gahetvā yakkhā kīḷamenti.[5] Puna *cātuddasin* ti, imāya gāthāya sāmaṇerassa kāye adhimuttā yakkhiṇī āha. *Āvi vā yadi vā raho*[6] ti, kassaci sammukhe vā parammukhe vā. *Pamutty*[7] *atthī* ti, pamutti atthi. *Uppaccā*[8] *pī* ti, uppatitvā pi. "Sace sakuṇo viya uppatitvā palāyasi, tathā pi te mokkho n' atthī" ti vadati. Evañ ca pana vatvā sāmaṇeraŋ muñci. Sāmaṇero akkhīni ummīlesi. Mātā kese pakiriya assasantī passasantī rodati. So 'amanussena gahito 'mhī' ti na jānāti. Olokento pana 'ahaŋ pubbe pīṭhe nisinno. Mātā pi avidūre nisīditvā tanduḷe dhovi.[9] Idāni pan' amhi

---

[1] *Cf.* UdA. 421.

[2] F. *t. begins with two lines not found except in Burmese and Siamese eds. Cf.* K.S. i, 267 *n.*

[3] *Cf.* Thig. 31 pārihārika-.

[4] *So* Thig. DhpA, S. *t. eds. MSS., but* F. *t.* -samāhitaŋ.

[5] *Eds. MSS.* kilamenti (?). *Perhaps we should read* kīḷāpenti.

[6] *Cf.* Ud. 51; UdA. 295; Pv. ii, 7; PvA. 103; Nett. 131. *Here* C, D, S. *t.* āvī; F. *t.* āviŋ; *the rest* āvi.

[7] F. *t.* Nett, C, D. pamuty-; Pv. pamutt' atthi; Ud. mutty-.

[8] Ud, Thig, Nett. upecca; UdA. sañcicca; Pv. upaccha.

[9] *So* A, G, DhpA., *but* C_1, D. dhovati.

bhūmiyaṇ nipanno. Mātā pi me assasantī passasantī rodati. Sakala-gāma-vâsino pi sannipatitā. Kinnu kho etan ?' ti nisinnako[1] va *mataṇ vā*,[2] *ammā* ti gātham āha.

Kāme cajitvānā[3] ti, duvidhe pi kāme pahāya. *Puna-r-āgacchate* ti, vibbhamana-vasena āgacchati. *Puna jīvaṇ mato hi so* ti, "uppabbajitvā puna jīvanto pi so matako 'va. Tasmā tam pi rodantī" ti vadati. Idāni 'ssa gharâvāse ādīnavaṇ dassentī *kukkuḷā* ti ādim āha. Tattha *kukkuḷā* ti, gharâvāse kira uṇh' atthena kukkuḷā nāma hoti. *Kassa ujjhāpayāmase* ti: *abhidhāvatha, bhaddan te hotū* ti evaṇ vatvā, "yaṇ tvaṇ vibbhamitu-kāmo pi yakkhena pāpito, imaṇ vippakāraṇ kassa mayaṇ ujjhāpayāma ? Tvaṇ[4] nij-jhāpayāma, ārocayāmā" ti vadati. *Puna ḍayhituṇ icchasī* ti, āditta-gharato nīhata-bhaṇḍaṇ viya, gharā nīharitvā, Buddha-sāsane pabbajito puna mahāḍāha[5]-sadise gharâ-vāse ḍayhituṇ icchasī ? ti attho.

So mātari kathentiyā sallakkhetvā, hir' ottappaṇ paṭilabhitvā, "n' atthi mayhaṇ gihī-bhāvena attho" ti āha. Ath' assa mātā "sādhu, tātā" ti tuṭṭhā paṇīta-bhojanaṇ bhojetvā, "kati-vasso 'si,[6] tātā ?" ti pucchi. "Paripuṇṇa-vasso 'mhi, upāsike" ti. "Tena hi, tāta, upasampadaṇ karohī" ti cīvara-sāṭake adāsi. So ticīvaraṇ kārāpetvā upasampanno Buddha-vacanaṇ uggaṇhanto, tepiṭako hutvā, sīlâdīnaṇ āgata-ṭṭhāne taṇ taṇ pūrento na cirass' eva arahattaṇ patvā mahādhamma-kathiko hutvā vīsaṇ-vassa-sataṇ ṭhatvā sakala-Jambudīpaṇ khobhetvā parinibbāyi.

6.

Chaṭṭhe: *Jetavane*[7] ti, Jetavanassa paccante Kosamba-kuṭikā[8] nāma atthi. Tattha viharati. *Dhammapadānī* ti, idha pāṭiyekkaṇ saṅgahaṇ ārūḷhā chabbīsati-vaggā tanti-

---

[1] DphA. *for MSS.* nipannako.

[2] *Texts* va; *Comy.* vā. (*Here* Thag. *v.* 44 *reads in second line* jīvantaṇ maṇ amma dissantī. *See note ad loc.*)

[3] *So all, but* F. kāmeva jitvāna.

[4] DhpA. kaṇ.

[5] A. mahāṭāya; G. mahaṭā sad-.

[6] A, G. DhpA. *omit.*

[7] *Cf.* UdA. 55.

[8] SnA. ii, 403.

adhippetā. Tatra thero tasmiṃ samaye antovihāre nisinno madhura-ssarena sara-bhaññaṃ katvā *Appamāda-vaggaṃ* bhāsati. *Evaṃ tosesī* ti, sā kira puttaṃ Piyaṅkaraṃ aṅken' ādāya, Jetavanassa pacchima-bhāgato paṭṭhāya gocaraṃ pariyesantī, anupubbena nagar' ābhimukhī hutvā, uccāra-passāva-khela-singhānika-dubbhojanāni pariyesamānā, therassa vasana-ṭṭhānaṃ patvā, madhura-ssaraṃ assosi. Tassa so saddo chaviādīni chetvā, aṭṭhi-miñjaṃ āhacca, hadayaṃ gamanīyo[1] hutvā, aṭṭhāsi.[2] Ath' assā gocara-pariyesane cittam pi na uppajji. Ohita-sota dhammam eva suṇantī ṭhitā. Yakkha-dārakassa pana daharatāya dhamma-savaṇe cittam pi n' atthi.[3] So jigacchāya pīḷitattā, "kasmā, amma, gata-gata-ṭṭhāne khāṇuko viya tiṭṭhasi? Na mayhaṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā pariyesasī?" ti punappunaṃ mātaraṃ codeti. Sā 'dhamma-savaṇassa me antarāyaṃ karotī' ti puttakaṃ *mā saddaṃ kari, Piyaṅkarā* ti evaṃ tosesi.

Tattha *mā saddaṃ karī* ti, saddaṃ mā kari. *Pāṇesu cā* ti, gāthāya sā attano dhammatāya samādinnaṃ pañca-sīlaṃ dasseti. Tattha *saṃyamāmase* ti, saṃyamāma, saṃyatā homa. Iminā pāṇâtipāta-virati gahitā: dutiya-padena musāvāda-virati, tatiya-padena sesā tisso viratiyo. *Api muccema*[4] *pisāca-yoniyā* ti, "api nāma yakkha-loke uppannāni imāni pañca-verāni pahāya, yoniso paṭipajjitvā, imāya chātaka-dubbhikkhāya pisāca-yakkha-yoniyā muccema, tātā" ti vadati.

7.

Sattame: *Tena kho pana samayenā* ti, suriyassa atthangamana-samayena. Tadā kira Bhagavā pacchābhatte mahājanassa dhammaṃ desetvā, mahājanaṃ uyyojetvā, nahāna-koṭṭhake nahātvā, gandha-kuṭi-pariveṇe paññatta-vara-buddhâsane puratthima-loka-dhātuṃ olokayamāno nisīdi. Ath' ekacārika-dvicārikâdayo paṃsukūlika-piṇḍapātika-bhikkhū

---

[1] A, G. -ye.

[2] *Cf.* JA. iv, 415 (cammaṃ chijji . . nahāruṃ chinditvā . . aṭṭhiṃ āhacca aṭṭhāsi).

[3] *So* C, D. *for MSS.* C_1 na uppajji (*prob. confused with previous line*).

[4] *So texts, but* A, C, C_1, D. muñc- (*as below*).

attano attano ṿasana-ṭṭhānehi nikkhamitvā āgamma, Dasabalaṇ vanditvā, ratta-sāṇiyā parikkhipamānā viya nisīdiṇsu. Atha nesaṇ ajjhāsayaṇ viditvā, Satthā nibbāna-paṭisaṇyuttaṇ dhamma-kathaṇ kathesi.

Evaṇ tosetī ti, sā kira dhītaraṇ aṅken' ādāya puttaṇ anguliyā gahetvā, Jetavana-piṭṭhiyaṇ pākāra-parikkhepa-samīpe uccāra-passāva-khela-singhānikaṇ pariyesamānā anupubbena Jetavana-dvāra-koṭṭhakaṇ sampattā. Bhagavato ca "Ānanda, pattaṇ āhara, cīvaram āhara, vighās' ādānaṇ[1] dānaṇ dehī" ti kathentassa saddo samantā dvādasa-hattha-mattam eva gaṇhāti. Dhammaṇ desentassa sace pi cakka-vāḷa-pariyantaṇ katvā parisā nisīdati, yathā parisaṇ gacchati, bahi parisāya ekangula-mattam pi na nigacchati, mā akāraṇā madhura-saddo nassī ti. Tatr' āyaṇ yakkhiṇī bahi parisāya ṭhitā saddaṇ na suṇāti. Dvāra-koṭṭhake pan' assā mahatiyā Buddha-vīthiyā abhimukhe ṭhitā gandha-kuṭī paññāyi. Sā nivāte dīpa-sikhā viya tadā Buddha-gāravena hattha-kukkuccâdi-rahitaṇ niccalaṇ parisaṇ disvā, 'nūnam-ettha kiñci bhojanīya-bhaṇḍaṇ bhavissati yato ahaṇ sappi-tela-madhu-phāṇitâdīsu kiñcid eva pattato vā hatthato vā paggharantaṇ, bhūmiyaṇ vā pana patitaṇ labhissāmī?' ti anto vihāraṇ pavisi. Dvāra-koṭṭhake avaruddhakānaṇ nivāraṇ' atthāya ṭhitā ārakkha-devatā yakkhiṇiyā upanissayaṇ disvā na nivāresi. Tassa saha parisāya ekī-bhāva-gamanena madhura-ssaro chavi-ādīni chinditvā aṭṭhi-miñjaṇ āhacca aṭṭhāsi. Taṇ dhamma-savaṇ' atthāya niccalaṇ ṭhitaṇ purima-nayen' eva[2] puttakā codayiṇsu. Sā 'dhamma-savaṇassa me antarāyaṇ karontī' ti puttake *tuṇhī Uttarike hohī* ti evaṇ tosesi.

Tattha *yāvā* ti, yāva dhammaṇ suṇāmi tāva tuṇhī hothā[3] ti attho. *Sabba-gantha-ppamocanan* ti, nibbānaṇ āgamma sabbe ganthā pamuccanti, tasmā taṇ sabba-gantha-ppamocanan ti vuccati. *Ativelā* ti, vel' atikkantā pamāṇ' atikkantā. *Piyāyanā* ti, magganā, patthanā. *Tato piyataran*[4] ti, yā ayaṇ assa dhammassa magganā, patthanā, idaṇ mayhaṇ tato piyataran ti attho. *Piyatarā* ti vā pāṭho. *Pāṇinan* ti,

---

[1] A, G. vighāsānaṇ.
[2] *Cf. supra.*
[3] C, D. hohi.
[4] *So all.* F. *t.* -tarā.

yathā pāṇinaṃ *dukkhā moceti.* Ke mocetī? ti. Pāṇine ti āharitvā vattabbaṃ. *Yaṃ dhammaṃ abhisambuddhaṃ* ti, yaṃ dhammaṃ Bhagavā abhisambuddho. *Tuṇhī-bhūt' āyaṃ Uttarā* ti, na kevalaṃ aham eva, ayaṃ me bhāginī Uttarā pi tuṇhī-bhūtā tiṭṭhati. *Saddhammassa anaññāyā* ti, amma, mayaṃ pubbe pi imaṃ saddhammam eva ajānitvā, idāni idaṃ khuppipāsâdi-dukkhaṃ anubhavantā dukkhaṃ carāma. *Cakkhumā* ti, pañcahi cakkhūhi cakkhumā. Dhammaṃ desento yeva Bhagavā parisaṃ sallakkhayamāno tassa yakkhiṇiyā c' eva yakkha-dārakassa ca sotâpatti-phalassa upanissayaṃ disvā, desanaṃ vinivattetvā, catu-sacca-kathaṃ dīpesi. Taṃ sutvā tasmiṃ yeva padese ṭhitā yakkhiṇī saddhiṃ puttena sotâpatti-phale patiṭṭhitā. Dhītuyā pi pan' assa upanissayo atthi. Atidaharattā pana desanaṃ sampaṭicchituṃ nâsakkhi. Idāni sā yakkhiṇī puttassa anumodanaṃ karontī *sādhu kho paṇḍito nāmā* ti ādim āha. *Ajj' āhaṃ hi samuggatā* ti, ahaṃ hi ajja vattato uggatā samuggatā. Tvam pi sukhī hohī ti. *Diṭṭhānī* ti, mayā ca tayā ca diṭṭhāni. *Uttarā pi suṇātu me* ti, "amhākaṃ catu-sacca-paṭivedha-bhāvaṃ, dhītā me Uttarā pi, suṇātū" ti vadati.

Saha sacca-paṭivedhen' eva sā pi Sūcilomo viya[1] sabbaṃ seta-kaṇḍu-kacchu-ādi-bhāvaṃ pahāya dibba-sampattiṃ paṭilabhi saddhiṃ puttena. Dhītā pan' assa yathā nāma loke mātā-pitūhi issariye laddhe puttānam pi taṃ hoti, evaṃ mātu-ānubhāven' eva sampattiṃ labhi. Tato paṭṭhāya ca sā saddhiṃ puttakehi gandha-kuṭi-samīpa-rukkhe yeva nivāsana-rukkhaṃ[2] labhitvā sāyaṃ pātaṃ Buddha-dassanaṃ labhamānā, dhammaṃ suṇamānā dīgha-rattaṃ tatth' eva vasi.

8.

Aṭṭhame: *Kenacid eva karaṇīyenā* ti, vāṇijja-kammaṃ adhippetaṃ. Anāthapiṇḍiko[3] ca Rājagaha-seṭṭhī ca aññamañña-bhaginī-patikā honti. Yadā Rājagahe uṭṭhānaka-bhaṇḍakaṃ mahagghaṃ hoti, tadā Rājagaha-seṭṭhī taṃ gahe-

---

[1] *Cf. supra.* [2] *So* A, G., *but* C, D. nivāsaṃ *only*; C_1 nivāsa-ruk.
[3] *Cf.* Vin. ii, 158; MA. 60; AA. 384; UdA. 56.

tvā, pañca-sakaṭa-satehi Sāvatthiṃ gantvā, yojana-matte ṭhito attano āgata-bhāvaṃ jānāpeti. Anāthapiṇḍiko paccuggantvā, tassa mahāsakkāraṃ katvā, ekayānaṃ āropetvā, Sāvatthiṃ pavisati. So sace bhaṇḍaṃ lahuṃ vikkiṇīyati[1] vikkiṇāti, no ce bhagiṇī-ghare ṭhapetvā pakkamati. Anāthapiṇḍiko pi tath' eva karoti. Svāyaṃ tadā pi ten' eva karaṇīyena agamāsi. Taṃ sandhāy' etaṃ vuttaṃ.

Taṃ divasaṃ pana Rājagaha-seṭṭhī yojana-matte ṭhitena Anāthapiṇḍikena āgata-bhāva-jānan' atthaṃ pesitaṃ paṇṇaṃ na suṇi. Dhamma-savaṇ' atthāya vihāraṃ agamāsi. So dhamma-kathaṃ sutvā, svātanāya Buddha-pamukhaṃ bhikkhu-saṅghaṃ nimantetvā, attano ghare uddhana-khaṇāpana-dāru-phālaṇâdīni kāresi. Anāthapiṇḍiko pi 'idāni mayhaṃ paccuggamanaṃ karissati, idāni karissatī' ti gharadvāre pi paccuggamanaṃ alabhitvā, antogharaṃ paviṭṭho paṭisanthāram pi na bahuṃ alattha. 'Kiṃ, mahāseṭṭhī! Kusalaṃ dāraka[2]-rūpānaṃ? N'āsi[3] magge kilanto?' ti, ettako va paṭisanthāro ahosi.

So tassa mahābyāpāraṃ disvā, "Kinnu kho te, gahapati, āvāho vā (vivāho vā)[4] bhavissatī?" ti *Khandhake*[5] āgata-nayen' eva kathaṃ pavattetvā, tassa mukhato Buddha-saddaṃ sutvā, pañca-vaṇṇaṃ pītiṃ paṭilabhi. Sa tassa sīsena uṭṭhāya yāva pāda-piṭṭhiyā (gacchati),[6] pāda-piṭṭhiyā uṭṭhāya yāva sīsā gacchati: ubhato uṭṭhāya majjhe osīdati.[7] Majjhe uṭṭhāya ubhato gacchati. So pītiyā nirantaraṃ phuṭṭho, "Buddho ti taṃ, gahapati, vadesi?" "Buddho t' āhaṃ, gahapati, vadāmī" ti. Evaṃ tikkhattuṃ pucchitvā, "ghoso pi kho eso dullabho lokasmiṃ yad idaṃ Buddho" ti āha. Idaṃ sandhāya vuttaṃ *assosi kho Anāthapiṇḍiko gahapati Buddho kira loke uppanno* ti.

Etad ahosi: akālo kho ajjā ti, so kira taṃ seṭṭhiṃ pucchi, "Kuhiṃ, gahapati, Satthā viharatī?" ti. Ath' assa so,

---

[1] C, D. lahukaṃ vikkīyati; C_1 lahuṃ vikkīyati.

[2] A, G. dāruka. [3] A, G. napi; C, D. nâpi; C_1 nasi.

[4] *MSS. omit here. I bracket reading of* Vin.

[5] *Cf.* Vin. ii, 154; *a similar passage at* Sn., p. 105; SnA. 448 (*Selasutta*).

[6] *MSS. omit* [7] B. osarati.

"Buddhā nāma durāsadā āsīvisa-sadisā honti. Satthā Sītavane vasati. Na sakkā tattha tumhâdisehi imāya velāya gantun" ti ācikkhi. Ath' assa etad ahosi. *Buddha-gatāya satiyā nipajjī* ti, taŋ divasaŋ kir' assa bhaṇḍa-sakaṭesu vā upaṭṭhākesu vā cittaṃ pi na uppajji: sāyamāsam pi na akāsi. Satta-bhūmakaŋ pana pāsādaŋ āruyha supaññatt' ālaṅkata-vara-sayane 'Buddho! Buddho!' ti sajjhāyaŋ karonto va nipajjitvā niddaŋ okkami. Tena vuttaŋ *Buddha-gatāya satiyā nipajjī* ti. *Rattiyā sudaŋ tikkhattuŋ uṭṭhāsi pabhātan ti maññamāno* ti, paṭhama-yāme tāva vītivatte uṭṭhāya Buddhaŋ anussari. Ath' assa balava pasādo udapādi, pīti-āloko ahosi, sabba-tamaŋ vigacchi, dīpa-sahass' ujjalaŋ[1] viya cand' uṭṭhānaŋ suriy' uṭṭhānaŋ viya ca jātaŋ. So 'pasādaŋ āpanno' mhi, bujjhito[2] 'mhi, suriyo uggato' ti uṭṭhāya ākāsa-tale ṭhitaŋ candaŋ ulloketvā, 'eko va yāme gato, añño dve atthī' ti puna pavisitvā nipajji. Eten' upāyena majjhima-yām' āvasāne pi[3] tikkhattuŋ uṭṭhāsi. Pacchima-yām' āva-sāne pana balava-paccūse yeva uṭṭhāya ākāsa-talaŋ gantvā mahādvārâbhimukho va ahosi, satta-bhūmaka-dvāraŋ sayam eva vivataŋ ahosi. So pāsādā oruyha antara-vīthiŋ paṭipajji. *Vivariŋsū* ti, 'ayaŋ mahāseṭṭhī "Buddh' upaṭṭhānaŋ gamis-sāmī" ti nikkhanto paṭhama-dassanen' eva sotâpatti-phale patiṭṭhāya, tiṇṇaŋ ratanānaŋ agg' upaṭṭhāko hutvā, asadisaŋ sanghârāmaŋ katvā, cātuddisassa ariya-gaṇassa anāvaṭa-dvāro bhavissati. Na yuttam assa dvāraŋ pidahitun' ti cintetvā vivariŋsu. *Antaradhāyī* ti, Rājagahaŋ kira ākiṇṇa-manussānaŋ anto-nagare nava-koṭiyo, bahi-nagare navā ti. Taŋ upanissāya aṭṭhārasa-manussa-koṭiyo vasanti. Ave-lāya mata-mata-manusse bahi nīharituŋ asakkontā aṭṭālake ṭhatvā bahi-dvāre khipanti. Mahāseṭṭhī nagarato bahi nik-khanta-matto va alla-sarīraŋ pādena akkami. Aparam pi piṭṭhi-pādena. Makkhikā[4] uppatitvā parikiriŋsu. Duggandho nāsā-puṭaŋ abhihani.[5] Buddha-pasādo tanu-bhūto.[6] Ten'

---

[1] C_1 ujjalanaŋ.

[2] *So* C, D., *but* A, G. pucchito; B. vasimhi; C_1 vañcito (?).

[3] C, C_1, D. pīti.

[4] *Cf.* PvA. 32.

[5] B. nāsāpuṭo abhihari.

[6] B. tanukangato.

assa āloko antaradhāyi, *andha-kāro pātur ahosi. Saddam anussāvesī* ti, 'seṭṭhissa ussāhaṇ jānessāmī' ti suvaṇṇa-kiṅkiṇikaṇ[1] ghaṭṭento viya madhura-ssarena saddaṇ anussāvesi.

Sataṇ kaññā-sahassānī ti, purima-padāni pi iminā va sahassa-padena saddhiṇ sambandhanīyāni, yath' eva hi sataṇ kaññā-sahassāni, sataṇ sahassāni hatthī, sataṇ sahassāni assā, sataṇ sahassāni rathā ti, ayam ettha attho. Iti ekekaṇ sata-sahassam eva dīpitaṇ. *Pada-vītihārassā* ti, pada-vītihāro nāma samagamane dvinnaṇ pādānaṇ antare muṭṭhi-ratana-mattaṇ. *Kalaṇ n' āgghanti soḷasin*[2] ti, taṇ ekaṇ pada-vītihāraṇ soḷasa-bhāge katvā, tato eko koṭṭhāso puna soḷasadhā, tato pi eko soḷasadhā ti, evaṇ soḷasa-vāre soḷasadhā bhinnassa eko koṭṭhāso soḷasī kalā nāma. Taṇ soḷasiṇ kalaṇ etāni cattāri sata-sahassāni na agghanti. Idaṇ vuttaṇ hoti: Sataṇ hatthi-sahassāni, sataṇ assa-sahassāni, sataṇ ratha-sahassāni, sataṇ kaññā-sahassāni, tā ca kho āmutta-maṇi-kuṇḍalā sakala-Jambudīpa[3]-rāja-dhītaro vā ti. Imasmā ettakā kalā[4] vihāraṇ gacchantassa tasmiṇ soḷasī-kalā-saṅkhāte padese pavatta-cetanā va uttaritarā ti. Idaṇ pana vihāra-gamanaṇ kassa vasena gahitan ? ti. Vihāraṇ gantvā anantarāyena sotâpatti-phale patiṭṭhahantassa, gandha-mālâdīhi pūjaṇ karissāmi, cetiyaṇ vandissāmi, dhammaṇ sossāmi, dīpa-pūjaṇ karissāmi, sanghaṇ nimantetvā dānaṇ dassāmi, sikkhāpadesu vā saraṇesu vā patiṭṭhahissāmī ti gacchato pi vasena vaṭṭati yeva.

Andhakāro antaradhāyī ti, so kira cintesi: Ahaṇ ekako ti saññaṇ karomi. Anuyuttā pi me atthi. Kasmā bhāyāmī ? ti sūro ahosi. Ath' assa Buddha-pasādo udapādi. Tasmā andhakāro antaradhāyī ti. Sesa-vāresu pi es' eva nayo. Api ca parato parato[5] gacchanto bhiṇsanake susāna-magge aṭṭhika-saṅkhalika-maṇsa-lohitâdīni[6] pi aneka-vidhāni kuṇapāni

---

[1] A. kiṅkikaṇ.

[2] *Cf.* DhpA. ii, 63 (soḷasa-koṭṭhāse katvā, tato ekekaṇ puna soḷasa-soḷasa-koṭṭhāse katvā, tato ekassa koṭṭhāsassa . .).

[3] C_1 -dīpe.

[4] *So* A, G., *but* C, D. kusala; C_1 labhā. *Possibly we should read* phalā (*from* DhpA.).

[5] A, G. padato.

[6] C_1 aṭṭhi-s.; A, G. lohitan ti ādīni.

addasa, soṇa-sigālâdīnañ ca saddaŋ assosi. Taŋ sabbaŋ parissayaŋ punappunaŋ Buddha-gataŋ pasādaŋ vaḍḍhetvā maddanto agamāsi yeva.

Ehi, Sudattā ti, so kira seṭṭhī gacchamāno va cintesi: Imasmiŋ loke bahū Pūraṇa-Kassapâdayo titthiyā "mayaŋ Buddhā! Mayaŋ Buddhā!" ti vadanti. Kathaŋ nu kho ahaŋ Satthu Buddha-bhāvaŋ jāneyyan? ti. Ath' assa etad ahosi: Mayhaŋ guṇa-vasena uppannaŋ nāmaŋ mahājano jānāti. Kula-dattiyaŋ pana me nāmaŋ aññatra mayā na koci jānāti. Sace Buddho bhavissati, Kuladattika-nāmena maŋ ālapissatī ti. Satthā tassa cittaŋ ñatvā evam āha.

Parinibbuto ti, kilesa-parinibbānena parinibbuto. *Āsattiyo* ti, taṇhāyo. *Santin* ti, kilesa-vūpasamaŋ. *Pappuyyā* ti, patvā. Idañ ca pana vatvā, Satthā tassa anupubbī-kathaŋ kathetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi. Seṭṭhī dhammadesanaŋ sutvā, sotâpatti-phale patiṭṭhāya, Buddha-pamukhaŋ bhikkhu-sanghaŋ nimantetvā, punadivasato paṭṭhāya mahādānaŋ dātuŋ ārabhi. Bimbisārâdayo seṭṭhissa sāsanaŋ pesenti: Tvaŋ āgantuko. Yaŋ na ppahoti taŋ ito āharapehī ti. So 'alaŋ! Tumhe bahu-kiccā' ti sabbe paṭikkhipitvā pañcahi sakaṭa-satehi ānīta-vibhāvena sattâhaŋ mahādānaŋ adāsi. Dāna-pariyosāne ca Bhagavantaŋ Sāvatthiyaŋ vass' āvāsaŋ paṭijānāpetvā, Rājagahassa ca Sāvatthiyā ca antare yojane yojane sata-sahassaŋ datvā, pañca-cattāḷīsa-vihāre kārento Sāvatthiŋ gantvā, Jetavana-mahāvihāraŋ kāretvā, Buddhapamukhassa bhikkhu-sanghassa niyyādesi.

9.

Navame: *Rathikāya rathikan* ti, ekaŋ rathikaŋ gahetvā, tato aparaŋ gacchanto, rathikāya rathikaŋ upasaṅkamanto[1] hoti. Singhāṭake pi es' eva nayo. Ettha ca rathikā ti racchā, singhāṭakan ti catukkaŋ.

Kim me katā[2] ti, kiŋ ime katā? Kiŋ karontī[3] ti attho.

---

[1] C_1, D. kanto. [2] Thig. *v.* 54; Ap. ii, 607.

[3] A, G♦ karoti. ThigA. *has* ime Rājagaha-manussā kiŋ katā? Kasmā nāma kicce byāvaṭā?

Madhupītā 'va seyyare[1] ti, gaṇḍa-madhu-pānaṃ pītā viya sayanti. Gaṇḍa-madhu-pānaṃ pīto kira sīsaṃ ukkhipituṃ na sakkoti, assaññī hutvā sayate va. Tasmā evam āha. *Taṃ ca pana appaṭivānīyan* ti, taṃ ca pana dhammaṃ appaṭivānīyaṃ[2] deseti. Bāhirakaṃ ti sumadhuram pi[3] bhojanaṃ punappunaṃ bhuñjantassa na ruccati. 'Apanetha. Kiṃ iminā?' ti paṭipaṇāmetabbaṃ[4] apanetabbaṃ hoti: na evam ayaṃ dhammo. Imaṃ hi dhammaṃ paṇḍitā vassa-satam pi suṇantā tittiṃ na gacchanti. Ten' āha appaṭivānīyan ti. *Asecanakam ojavan*[5] ti, anāsittakaṃ ojavantaṃ. Yathā hi bāhirāni asambhinna-pāyāsādīni pi sappi-madhu-sakkharāhi āsittāni yojitān' eva madhurāni ojavantāni honti, na evam ayaṃ dhammo. Ayaṃ hi attano dhammatāya madhuro c' eva ojavā ca, na aññena upasitto. Ten' āha asecanakam ojavan ti. *Pivanti maññe sappaññā* ti, paṇḍitā purisā pivanti viya maññe. *Valāhakam iv' addhagū*[6] ti, valāhak' antarato nikkhanta-udakaṃ ghamm' abhitattā[7] pathikā[8] viya.

10.

Dasame: *Puññaṃ vata pasavi bahun* ti, bahuṃ vata puññaṃ pasavī ti.

11.

Ekādasamaṃ uttānam eva.

12.

Dvādasame: *Āḷaviyan*[9] ti, Āḷavī ti taṃ raṭṭham pi nagaram pi. Taṃ ca bhavanaṃ nagarassa avidūre gāvuta-matte ṭhitaṃ. Bhagavā tattha viharanto taṃ nagaraṃ upanissāya Āḷaviyaṃ

---

[1] *So Sinh. text and Comy., but* F. *t. and* Thig. Ap. acchara (' *slt idle* '). ThigA. *explains as here, but adds* kevalaṃ acchanti. F. *gives a* B. *reading* sentiye; Ap. *v.l.* sedayo.

[2] ThigA. *def. as* niyyānikaṃ.

[3] A, G. hi.

[4] A, G. paṭipānetabbaṃ; C, C_1, D. -pātetabbaṃ; (? *read* paṭibāhetabbaṃ).

[5] F. *t.* ovajaṃ. ThigA. *v.l.* osadhaṃ.

[6] *So all and* Ap., *but* F. *t.* panthagū.

[7] *Cf.* Sn. 1014; A, G. ghammātitattā.

[8] A, G. paṭikā.

[9] Sn., p. 31; SnA. 217 (*I refer to* SnA. *Sinh. ed.*, 1920 *as* S.): UdA. 65.

viharanto ti vutto. *Āḷavakassa yakkhassa bhavane* ti, ettha pana ayaŋ ānupubbī-kathā:—

Āḷavako kira rājā[1] vividha-nāṭak' ūpabhogaŋ chaḍḍetvā cora-paṭibāhan' atthaŋ paṭirāja-nisedhan' atthaŋ byāma-karaṇ' atthañ ca sattame sattame divase migavaŋ gacchanto, ekadivasaŋ balakāyena saddhiŋ katikaŋ[2] akāsi: Yassa passena migo palāyati, tass' eva so bhāro ti. Atha tass' eva passena migo palāyi. Java-sampanno rājā dhanuŋ gahetvā pattiko va tiyojanaŋ taŋ migaŋ anubandhi. Eṇi-migā ca tiyojana-vegā eva honti. Atha parikkhīṇa-javaŋ taŋ migaŋ udaka-ṭṭhānaŋ pavisitvā, ṭhitaŋ vadhitvā, dvidhā chetvā, anatthiko pi maŋsena 'nâsakkhi migaŋ gahetun' ti apavāda-mocan' atthaŋ kācen' ādāya, āgacchanto nagarass' āvidūre bahala-patta-palāsaŋ mahānigrodhaŋ disvā, parissama-vinodan' atthaŋ tassa mūlam upagato. Tasmiñ ca nigrodhe Āḷavaka-yakkho mahārāja-santikā bhavanaŋ[3] labhitvā majjhantika-samaye tassa rukkhassa chāyāya phuṭ' okāsaŋ[4] paviṭṭhe pāṇine[5] khādanto paṭivasati. So taŋ disvā khāditun upagato. Rājā tena saddhiŋ katikaŋ akāsi: 'Muñca maŋ. Ahaŋ te divase divase manussañ ca thāli-pākañ ca pesissāmī' ti. Yakkho 'tvaŋ rāj' ūpabhogena pamatto na sarissasi.[6] Ahaŋ pana bhavanaŋ anupagatañ ca ananuññātañ ca khāditun na labhāmi. Svāhaŋ, bhavaŋ, tam pi jīyeyyaŋ khādanan'[7] ti na muñcati. Rājā 'yaŋ divasaŋ na pesemi, taŋ divasaŋ maŋ gahetvā khādā' ti attānaŋ anujānitvā tena mutto nagar' ābhimukho agamāsi.

Bala-kāyo magge khandh' āvāraŋ bandhitvā[8] ṭhito rājānaŋ disvā, "kiŋ, mahārāja, ayasa-matta-bhayā evaŋ kilanto 'sī?" ti vadanto paccuggantvā paṭiggahesi. Rājā taŋ pavattiŋ anārocetvā, nagaraŋ gantvā, kata-pātar-āso nagara-guttikaŋ āmantetvā, etam atthaŋ ārocesi. Nagara-guttiko, "kiŋ,

---

[1] *Cf.* AA, 389 (*ad* A. i, 26).

[2] C, D. kathikaŋ.

[3] SnA. varaŋ.

[4] A, G. puṭṭh-; C. phuṭ-; C_1 phuṭṭh-.

[5] *All* pāṇino (*see Pāli Dict.*).

[6] SnA. pammussissasi.

[7] A, G, C, D. bhavantam pi jīyeyyaŋ khādanan ti; C_1 jaheyyaŋ; SnA. jiyeyyaŋ (*omits* khādan-); S. svāhaŋ b. muñceyyaŋ; kathaŋ jiveyyan ti na. . . .

[8] *Cf.* UdA. 123.

deva, kāla-paricchedo kato ?" ti āha. "Na kato, bhaṇe" ti. "Duṭṭhu kataṇ, deva. Amanussā hi paricchinna-mattam eva labhanti. Aparicchinne pana janapadassa ābādho[1] bhavissati. Hotu, deva! Kiñcâpi evam akāsi, appossukko tvaṇ rajja-sukhaṇ anubhohi. Aham ettha kātabbaṇ karissāmī" ti. So kālass' ev' uṭṭhāya bandhan' āgāra-dvāre ṭhatvā, ye ye vajjhā honti, te te sandhāya "yo jīvit' atthiko so nikkhamatū" ti bhaṇati. Yo paṭhamaṇ nikkhamati taṇ gehaṇ netvā, nahāpetvā ca bhojetvā ca "imaṇ thāli-pākaṇ yakkhassa dehī"[2] ti peseti. Taṇ rukkha-mūlaṇ paviṭṭha-mattaṇ yeva yakkho bheravaṇ atta-bhāvaṇ nimminitvā mūla-kandaṇ[3] viya khādati. Yakkh' ānubhāvena kira manussānaṇ kesādīni upādāya sakala-sarīraṇ navanīta-piṇḍo viya hoti. Yakkhassa bhattaṇ gāhāpetvā[4] gata-purisā taṇ disvā bhītā yathāmittaṇ[5] ārocesuṇ. Tato pabhuti 'rājā core gahetvā yakkhassa detī' ti manussā cora-kammato paṭiviratā. Tato aparena samayena nava-corānaṇ abhāvena purāṇa-corānañ ca parikkhayena bandhan' āgārāni suññāni ahesuṇ.

Atha nagara-guttiko raññō ārocesi. Rājā attano dhanaṇ nagara-racchāsu chaḍḍāpesi: 'app' eva nāma koci lobhena gaṇheyyā' ti. Taṇ pādena pi koci na cchupi. So core alabhanto amaccānaṇ ārocesi. Amaccā "kula-paṭipātiyā ekamekaṇ jiṇṇakaṇ pesema. So pakatiyā pi maccu-pathe vattatī" ti āhaṇsu. Rājā "'amhākaṇ pitaraṇ, amhākaṇ pitāmahaṇ pesetī' ti manusssā khobhaṇ[6] karissanti. Mā vo etaṇ ruccī" ti vāresi. "Tena hi, deva, dārakaṇ pesema uttānaseyyakaṇ. Tathāvidhassa hi 'mātā me, pitā me' ti sineho n' atthī" ti āhaṇsu. Rājā anujāni. Te tathā akaṇsu. Nagare dāraka-mātaro ca dārake gahetvā gabbhiniyo ca palāyitvā parajanapade dārake saṇvaḍḍhetvā[7] ānenti. Evaṇ[8] dvādasa vassāni gatāni. Tato ekadivasaṇ sakala-nagaraṇ

[1] SnA. bādhā.
[2] SnA. nehi.
[3] A, G. khandhaṇ; SnA. khaṇḍaṇ.
[4] *So* SnA, C_1, *but* A, G. gāhāpetuṇ; C. -petūnagata-.
[5] A, G. yathā ṭhitaṇ.
[6] SnA. veraṇ; B. kodhaṇ; AA. 389, khobho.
[7] *So both* SnA., *the rest* -vaddhitvā.
[8] SnA. *adds* sabbāni vi.

vicinitvā, ekam pi dārakaŋ alabhitvā, rañño ārocesuŋ: "n' atthi, deva, nagare dārake; ṭhapetvā antepure tava puttaŋ Āḷavaka-kumāran" ti. Rājā "yathā mama putto piyo, evaŋ sabba-lokassa. Attanā pana piyataraŋ n' atthi. Gacchatha, tam pi datvā mama jīvitaŋ rakkhathā"[1] ti.

Tena ca samayena Āḷavaka-kumārassa mātā puttaŋ nahāpetvā, maṇḍetvā, dukūla-cumbaṭake katvā, aṅke sayāpetvā nisinnā hoti. Rāja-purisā rañño āṇāya tattha gantvā taŋ vilapantiyā[2] tassā solasannañ ca devī-sahassānaŋ saddhiŋ dhātiyā ādāya pakkamiŋsu; 'sve yakkha-bhakkho bhavissatī' ti.

Taŋ divasañ ca Bhagavā paccūsa-samaye[3] paccuṭṭhāya, Jetavana-mahāvihāre mahāgandha-kuṭiyaŋ mahākaruṇā samāpattiŋ samāpajjitvā, Buddha-cakkhunā lokaŋ volokento addasa Āḷavakassa kumārassa anāgāmi-phal' uppattiyā[4] upanissayaŋ, yakkhassa ca sotâpatti-phal' uppattiyā, desanāpariyosāne ca caturāsītiyā pāṇa-sahassānaŋ dhamma-cakkhupaṭilābhassā ti. So vibhātāya rattiyā purima-bhatta-kiccaŋ katvā, suniṭṭhita-pacchā-bhatta-kicco kāla-pakkh' uposatha-divase vattamāne ogate suriye eko adutiyo patta-cīvaram ādāya pāda-maggen' eva Sāvatthito tiŋsa-yojanāni gantvā, tassa yakkhassa bhavanaŋ pāvisi.[5] Tena vuttaŋ *Āḷavakassa yakkhassa bhavane* ti.

Kim pana Bhagavā, yasmiŋ nigrodhe Āḷavakassa yakkhassa bhavanaŋ, tassa mūle vihāsi, udāhu bhavane yevā? ti.[6] Bhavane yeva, yath' eva hi yakkhā attano bhavanaŋ passanti, tathā Bhagavā pi. So tattha gantvā bhavana-dvāre aṭṭhāsi. Tadā Āḷavako Himavante yakkha-samāgamaŋ gato hoti. Tato Āḷavakassa dvāra-pālo Gadrabho nāma yakkho Bhagavantaŋ upasaṅkamitvā, vanditvā, "kim, bhante, Bhagavā vikāle āgato?" ti āha. "Āma, Gadrabha, āgato 'mhi. Sace te agaru, vihareyyam ekarattiŋ[7] Āḷavakassa bhavane"

---

[1] C, D. rakkhatā. [2] A, G. vilāpentiyā; SnA. vippalapantiyā.
[3] *MSS.* -yaŋ; *cf.* AA. 389.
[4] A, G, C_1 upapatt-; SnA, C, D. uppattiyā; AA. 389, tiṇṇaŋ maggaphalānaŋ upaniss-.
[5] *Cf.* UdA. 64 *ff.* [6] SnA. *adds* vuccate. [7] *MSS.* rattaŋ.

ti. "Na me, bhante, garu. Api ca kho so yakkho kakkhalo pharuso mātā-pitūnam pi abhivādanādīni na karoti. Mā rucci Bhagavato idha vāso" ti. "Jānāmi, Gadrabha, tassa sabhāvaṇ. Na koci mam' antarāyo bhavissati. Sace te agaru, vihareyyam ekarattin" ti. Dutiyam pi Gadrabho yakkho Bhagavantaṇ etad avoca: "aggi-tatta-kapāla-sadiso, bhante, Āḷavako. Mātāpitaro ti vā samaṇa-brāhmaṇā ti vā dhammo ti vā na jānāti. Idh' āgatānaṇ pana citta-khepam pi karoti, hadayam pi phāleti, pāde pi gahetvā parasamuddaṇ vā paracakkavāḷaṇ[1] va khipatī" ti.

Dutiyam pi Bhagavā āha: "Jānāmi, Gadrabha. Sace te agaru, vihareyyāma ekarattin" ti. "Na me, bhante, garu. Api ca kho so yakkho attano anārocetvā anujānantaṇ maṇ jīvitā[2] voropeyya. Ārocemi, bhante, tassā" ti. "Yathāsukhaṇ, Gadrabha, ārocehī" ti. "Tena hi, bhante, tvam eva jānāhī" ti Bhagavantaṇ abhivādetvā Himavant' ābhimukho pakkāmi. Bhavana-dvāram pi sayam eva Bhagavato vivaram adāsi. Bhagavā anto-bhavanaṇ pavisitvā, yattha abhilakkhitesu mangala-divasâdīsu nisīditvā Āḷavako sirin anubhoti tasmiṇ yeva dibba-ratana-maye pallaṅke nisīditvā, suvaṇṇ' ābhaṇ muñci. Taṇ disvā yakkhassa itthiyo āgantvā, Bhagavantaṇ vanditvā, samparivāretvā nisīdiṇsu. Bhagavā "pubbe tumhe dānaṇ datvā, sīlaṇ samādiyitvā, pūjaneyye pūjetvā, imaṇ sampattiṇ pattā: idāni pi tath' eva karotha. Mā aññamaññaṇ issā-macchariy' ābhibhūtā viharathā" ti ādinā nayena tāsaṇ pakiṇṇaka-dhamma-kathaṇ kathesi. Tā Bhagavato madhura-nigghosaṇ sutvā, sādhu-kāra-sahassāni datvā, Bhagavantaṇ samparivāretvā nisīdiṇsu yeva.

Gadrabho pi Himavantaṇ gantvā Āḷavakassa ārocesi: "Yagghe, mārisa, jāneyyāsi vimāne te Bhagavā-nisinno" ti. So Gadrabhassa saññaṇ akāsi "tuṇhī hohi. Gantvā kātabbaṇ karissāmī" ti. Purisa-mānena kira lajjito ahosi,[3] tasmā "na koci parisa-majjhe suneyyā" ti evam akāsi.[4]

Tadā Sātāgira-Hemavatā 'Bhagavantaṇ Jetavane yeva vanditvā yakkha-samāgamaṇ gamissāmā' ti saparivārā nānā-

---

[1] SnA. *both*, vāḷe.
[2] C, C$_1$ *add* pi.
[3] *Cf.* AA. 390.
[4] SnA. vāresi.

yānehi ākāsena gacchanti. Ākāsena va[1] yakkhānaṃ sabbattha maggo n' atthi, ākāsa-ṭṭhāni vimānāni pariharitvā maggaṭṭhānen' eva maggo hoti. Āḷavakassa pana vimānaṃ bhummaṭṭhaṃ suguttaṃ pākāra-parikkhittaṃ susaṃvihita-dvāraṭṭālaka-gopuraṃ upari kaṃsa-jāla-sañchannaṃ mañjūsa-sadisaṃ tiyojanaṃ ubbedhena. Tassa upari maggo hoti. Te taṃ padesaṃ āgamma gantuṃ nâsakkhiṃsu. Buddhānaṃ hi nisinn' okāsassa upari-bhāgena, yāva bhavaggā, tāva koci gantuṃ na sakkoti. Te 'kim idan ?' ti āvajjitvā, Bhagavantaṃ disvā, khitta-leḍḍu viya oruyha, vanditvā, dhammaṃ sutvā, padakkhiṇaṃ katvā, 'yakkha-samāgamaṃ gacchāma, Bhagavā' ti tīṇi vatthūni pasaṃsantā yakkha-samāgamaṃ agamaṃsu. Āḷavako te disvā, 'idha nisīdathā' ti paṭikkamma okāsam adāsi. Te Āḷavakassa nivedesuṃ: "lābhā[2] vata te, Āḷavaka, yassa te bhavane Bhagavā viharati. Gacch' āvuso, Bhagavantaṃ payirupāsassū" ti. Evaṃ Bhagavā bhavane yeva vihāsi, na, yasmiṃ nigrodhe Āḷavakassa bhavanaṃ, tassa mūle ti. Tena vuttaṃ *ekaṃ samayaṃ Bhagavā Āḷaviyaṃ viharati Āḷavakassa yakkhassa bhavane* ti.

Atha kho Āḷavako . . pe . . *etad avoca: nikkhama, samaṇā* ti, kasmā pan' āyam etad avoca ?[3] Rosetu-kāmatāya. Tatr' evaṃ ādito pabhuti sambandho veditabbo: Ayaṃ hi yasmā assaddhassa saddhā-kathā dukkhathā[4] hoti dussīlâdīnaṃ sīlâdi-kathā viya, tasmā tesaṃ yakkhānaṃ santikā Bhagavato pasaṃsaṃ sutvā yeva, aggimhi pakkhitta-loṇa-sakkharā viya abbhantara-kopena taṭa-taṭayamāna-hadayo[5] hutvā, "ko so Bhagavā nāma, yo mama bhavanaṃ paviṭṭho ?" ti āha. Te ahaṃsu: "na tvaṃ, āvuso, jānāsi Bhagavantaṃ amhākaṃ Satthāraṃ, yo Tusita-bhavane ṭhito pañca-mahāvilokitaṃ viloketvā ?" ti ādinā nayena yāva dhammacakka-ppavattanaṃ kathentā paṭisandhi-ādisu dvattiṃsa pubba-nimittāni vatvā, "imāni pi tvaṃ, āvuso, acchariyāni nâddasā ?" ti codesuṃ. So disvā pi kodha-vasena "nâddasan" ti āha. "Āvuso Āḷavaka, passeyyāsi vā tvaṃ na vā, ko tayā attho passatā vā

---

[1] *So* A, G., *but* SnA. ākāse ca y. na s.; C, C_1 ākāse ca n' eva.
[2] SnA. lābho.
[3] SnA. ti vuccate.
[4] A. -katā.
[5] *Cf.* DhpA. i, 370.

apassatā vā? Kiṃ tvaṃ karissasi amhākaṃ Satthuno, yo tvaṃ taṃ upanidhāya cala-kkakudha-mahāusabha-samīpe tadahujāta-vacchako viya, tidhā-ppabhinna-matta-vara-vāraṇa-samīpe bhiṅkāra[1]-potako viya, bhāsura-vilamba-kesara-saṇḍasobhita-kkhandhassa miga-rañño samīpe jara-sigālo viya, diyaḍḍha-yojana-sata-ppavaḍḍha-kāya[2]-supaṇṇa-rājā-samīpe chinna-pakkha-kāka-potako viya khāyasi. Gaccha! Yaṃ te karaṇīyaṃ taṃ karohī" ti.

Evaṃ vutte ruṭṭho[3] Āḷavako uṭṭhahitvā Manosilātale vāmapādena ṭhatvā "passatha dāni, tumhākaṃ vā Satthā mahānubhāvo ahaṃ[4] vā" ti dakkhiṇa-pādena saṭṭhi-yojana-mattaṃ Kelāsa-pabbata-kūṭaṃ akkami. Taṃ ayo-kūṭa-pahato viya niddhanta-ayo-piṇḍo papaṭikāyo muñci. So tatra ṭhatvā, "ahaṃ Āḷavako" ti ugghosesi. Sakala-Jambudīpaṃ saddo phari.

Cattāro kira saddā sakala-Jambudīpe sūyiṃsu: yañ ca Puṇṇako yakkha-senāpati Dhanañjaya-Korabya[5]-rājānaṃ jūte[6] jinitvā apphoṭetvā "jitam me" ti ugghosesi; yañ ca Sakko devānam indo Kassapa-Bhagavato sāsane ossakkante Vissakamma-devaputtaṃ sunakhaṃ karitvā "ahaṃ pāpa-bhikkhu ca pāpa-bhikkhuṇiyo ca upāsake ca upāsikāyo ca sabbe c' eva adhamma-vādino khādāmī" ti ugghosāpesi;[7] yañ ca *Kusajātake*[8] Pabhāvatī-hetu sattahi rājūhi nagare uparuddhe[9] Pabhāvatiṃ attanā saha hatthi-kkhandhaṃ āropetvā, nagarā nikkhamma "Ahaṃ Sīhassa-kusa-mahārājā" ti Mahāpuriso ugghosesi;[10] yañ ca Kelāsa-muddhani ṭhatvā Āḷavako ti. Tadā hi sakala-Jambudīpe dvāre dvāre ṭhatvā ugghosita-sadisaṃ ahosi, tiyojana-sahassa-vitthato ca Himavā pi saṅkampi yakkhass' ānubhāvena.

So vāta-maṇḍalaṃ samuṭṭhāpesi: 'eten' eva samaṇaṃ

---

[1] *So read at* SnA. 223 *for* hiṅk-; B, S. bhink-.

[2] A, G. satamathaddha; SnA. C. pavaṭṭa- (*cf.* JA. v, 340); B. patthaṭa-.

[3] SnA. *v.l.* kuddho.

[4] A, C, G. mayhaṃ.

[5] *Cf.* JA. ii, 371.

[6] *All but* SnA. jūtaṃ; *MSS.* ahaṃ jitaṃ; C_1 jinin ti; SnA. ahaṃ jini (*but* JA. vi, 202, jitam me).

[7] ? *ref.*

[8] JA. vi, 283.

[9] A, G. uparundhe.

[10] JA. v, 310.

palāpessāmī? ti. Te puratthimādi-bhedā vātā samuṭṭhahitvā[1] aḍḍha-yojana-yojana-dviyojana-tiyojana-ppamāṇāni pabbata-kūṭāni padāletvā, vana-gaccha-rukkhādīni ummūletvā,[2] Āḷavi-nagaraṇ pakkhantā jiṇṇa-hatthi-sālādīni cuṇṇenti,[3] chadan' iṭṭhikā[4] ākāse vidhamentā. Bhagavā 'mā kassaci uparodho hotū' ti adhiṭṭhāsi. Te vātā Dasabalaṇ patvā cīvara-kaṇṇa-mattam pi cāletuṇ nâsakkhiṇsu. Tato mahāvassaṇ samuṭṭhāpesi; 'udakena ajjhottharitvā samaṇaṇ māressāmī' ti. Tass' ānubhāvena uparūpari sata-paṭalasahassa-paṭalādibhedā valāhakā uṭṭhahitvā vassiṇsu. Vuṭṭhidhārā-vegena paṭhavī chiddā ahosi. Vana-rukkhâdīnaṇ upari mahogho[5] āgantvā Dasabalassa cīvare ussāva-bindu-mattam pi temetuṇ nâsakkhi. Tato pāsāṇa-vassaṇ samuṭṭhāpesi. Mahantāni mahantāni pabbata-kūṭāni dhūmāyantāni pajjalantāni ākāsen' āgantvā Dasabalaṇ patvā, dibba-mālaṇ[6] hutvā, dibba-mālā-guḷāni sampajjiṇsu. Tato paharaṇa-vassaṇ samuṭṭhāpesi. Ekato-dhārā ubhato-dhārā asi-satti-kkhurappâdayo dhūmāyantā pajjalantā ākāsen' āgantvā, Dasabalaṇ patvā, dibba-pupphāni ahesuṇ. Tato angāra-vassaṇ samuṭṭhāpesi. Kiṇsuka-vaṇṇā angārā ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle dibba-pupphāni hutvā vikiriṇsu. Tato kukkula-vassaṇ samuṭṭhāpesi. Accuṇhā kukkulā ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle candana-cuṇṇaṇ hutvā nipatiṇsu. Tato vālikā-vassaṇ samuṭṭhāpesi. Atisukhumā vālikā dhūmāyantā pajjalantā ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle dibba-pupphāni hutvā nipatiṇsu. Tato kalala-vassaṇ samuṭṭhāpesi. Taṇ kalalaṇ dhūmāyantaṇ pajjalantaṇ ākāsen' āgantvā Dasabalassa pāda-mūle dibba-gandhaṇ hutvā nipati. Tato 'andhakāraṇ samuṭṭhāpesi 'bhiṇsetvā samaṇaṇ palāpessāmī' ti. Taṇ caturanga-samannāgataṇ andhakāra-sadisaṇ hutvā Dasabalaṇ patvā suriya-ppabhā-vihatam iv' andhakāraṇ antaradhāyi.

Evan yakkho imāhi navahi[7] vāta-vassa-pāsāṇa-paharaṇ'

---

[1] A, G. -petvā.
[2] *So* SnA. *for v.ll.* ummīletvā; AG., uppilitvā; C, C_1, D. uppīletvā.
[3] SnA. -tā. [4] SnA, A, G. -akā. [5] Sn A.C. megho.
[6] *So* A, G., *the rest omit* d.m.h. [7] *Cf.* UdA. 65.

angāra-kukkula-vālika-kalal' andhakāra-vuṭṭhīhi Bhagavantaṃ palāpetuṃ asakkonto nānā-vidha-paharaṇ' atthāya anekappakāra-rūpa-bhūta-gaṇa-samākulāya[1] caturanginiyā senāya sayam eva Bhagavantaṃ abhigato. Te bhūta-gaṇā anekappakāre vikāre katvā 'gaṇhatha hanathā' ti[2] Bhagavato upari āgacchantā viya honti. Api ca kho niddhanta-lohapiṇḍaṃ viya makkhikā Bhagavantaṃ allīyituṃ asamatthā ahesuṃ. Evaṃ sante pi yathā Bodhimaṇḍe Māro āgatavelāyam eva nivatto, tathā anivattitvā upaḍḍha-ratti-mattaṃ byākulaṃ akaṃsu.[3] Evaṃ upaḍḍha-ratti-mattaṃ aneka-ppakāra-vibhiṃsaka-dassanena pi Bhagavantaṃ cāletuṃ asakkonto Āḷavako cintesi: Yan nun' āhaṃ kenaci ajeyyaṃ dussâvudhaṃ muñceyyan ti.

Cattāri kira āvudhāni loke seṭṭhāni: Sakkassa vajir' āvudhaṃ, Vessavaṇassa gad' āvudhaṃ, Yamassa nayan' āvudhaṃ, Āḷavakassa duss' āvudhan ti. Yadi hi Sakko ruṭṭho vajir' āvudhaṃ Sineru-matthake pahareyya, aṭṭha-saṭṭhi-sahass' ādhikaṃ yojana-sata-sahassaṃ vinivijjhitvā[4] heṭṭhato gaccheyya. Vessavaṇassa kujjhana-kāle[5] vissajjitaṃ gad' āvudhaṃ[6] bahunnaṃ yakkha-sahassānaṃ sīsaṃ pātetvā puna hatthapāsaṃ āgantvā tiṭṭhati. Yamena ruṭṭhena nayan' āvudhena olokita-matte anekāni Kumbhaṇḍa-sahassāni tatta-kapāle tilā viya vipphurantāni vinassanti. Āḷavako ruṭṭho sace ākāse duss' āvudhaṃ muñceyya, dvādasa-vassāni devo na vasseyya. Sace paṭhaviyaṃ muñceyya, sabba-rukkha-tiṇādīni sussitvā dvādasa-vass' antare na puna virūheyyuṃ.[7] Sace samudde muñceyya, tatta-kapāle udaka-bindu viya sabbam udakaṃ susseyya. Sace Sineru-sadise pi pabbate muñceyya, khaṇḍâkhaṇḍaṃ hutvā vikireyya. So evaṃ mahânubhāvaṃ duss' āvudhaṃ, uttara-sāṭakaṃ[8] muñcitvā, aggahesi. Yebhuyyena dasa-sahassī-loka-dhātusu[9] devatā vegena sannipatiṃsu

---

[1] A, G. -a viya.
[2] A. gaṇhatha gaṇhatha.
[3] *Cf.* UdA. 67.
[4] SnA. nibbijjh-.
[5] *MSS.* C_1 -vaṇena puthujjana-kāle; A, C, G. *as here.*
[6] SnA. gada *only.*
[7] SnA. antaraṃ . . rūheyyuṃ.
[8] *So all*; SnA. uttarīya-kataṃ.
[9] *So* SnA. (*cf.* D. ii, 139); *MSS.* dhātu-dev.

'ajja Bhagavā Āḷavakaŋ damessati. Tattha[1] dhammaŋ sossāmā' ti yuddha-dassana-kāmā pi devatā sannipatiŋsu. Evaŋ sakalam pi ākāsaŋ devatāhi paripuṇṇam ahosi.'

Atha Āḷavako Bhagavato samīpe uparūpari vicaritvā vatth' āvudhaŋ muñci. Taŋ asani-cakkaŋ viya ākāse bherava-saddaŋ karontaŋ dhūmāyantaŋ pajjalantaŋ Bhagavantaŋ patvā, yakkha[2]-māna-maddan' atthaŋ pāda-puñchana[3]-coḷaŋ viya[4] hutvā, pāda-mūle nipati. Āḷavako taŋ disvā, chinna-visāṇo viya usabho, uddhaṭa-dāṭho viya sappo, nittejo nimmado nipātita[5]-māna-ddhajo[6] hutvā, cintesi: Duss' āvudham pi samaṇaŋ nâbhibhosi.[7] Kin nu kho kāraṇan? ti. Idaŋ kāraṇaŋ: mettā-vihāra-yutto samaṇo. Handa naŋ rosetvā mettāya viyojemī ti. Iminā sambandhen' etaŋ vuttaŋ, *atha kho Āḷavako yakkho yena Bhagavā* . . pe . . . *nikkhama, samaṇā* ti.

Tatth' āyam adhippāyo: Kasmā mayā ananuññāto mama bhavanaŋ pavisitvā ghara-sāmiko viya itth' āgārassa majjhe nisinno 'si? Nanu ayuttam etaŋ samaṇassa yadidaŋ adinna-paribhogo itthi-saŋsaggo ca? Tasmā, yadi tvaŋ samaṇa-dhamme ṭhito, nikkhama, samaṇā ti. Eke pana "etāni aññāni ca pharusa-vacanāni vatvā ev' āyaŋ etad avocā" ti bhaṇanti.

Atha Bhagavā, yasmā thaddho paṭithaddha-bhāvena vinetuŋ na sakkā, so hi paṭithaddha-bhāve kayiramāne, "seyyathā pi caṇḍassa kukkurassa nāsāya pittaŋ bhindeyya, so bhiyyoso-mattāya caṇḍataro assa" (S. ii, 242), evaŋ thaddhataro hoti: mudunā pana so sakkā vinetun ti ñatvā, "sādh' āvuso" ti piya-vacanena tassa vacanaŋ sampaṭicchitvā nikkhami. Tena vuttaŋ *sādh' āvuso ti Bhagavā nikkhamī* ti. Tato Āḷavako 'subbaco vat' āyaŋ samaṇo; 'eka-vacanen' eva nikkhanto. Evaŋ nāma nikkhametuŋ sukhaŋ samaṇaŋ akāraṇen' ev' āhaŋ sakala-rattiŋ yuddhena abbhuyyāsin' ti mudu-citto hutvā puna cintesi: Idāni pi na sakkā jānituŋ kin nu kho subbacatāya[8] nikkhanto udāhu kodhena. Handa

---

[1] A, G. tassa. [2] SnA. yakkhassa. [3] *So* SnA, C_1, *but* A, C, G. puñj-.
[4] A. *adds.* [5] *MSS.* -pat-. [6] C_1 nipatita-māna-ojo (?).
[7] A. abhihosi; SnA. adhi-. [8] *So all*; SnA. suvac-.

naṃ vīmaṃsissāmī ti. Tato *pavisa, samaṇā* ti āha. Atha 'subbaco' ti mudu-bhūta-cittassa citta-vavatthāna-karaṇ' atthaṃ puna pi piya-vacanaṃ vadanto *sādh' āvuso ti Bhagavā pavisi.* Āḷavako punappunaṃ tam eva subbaca-bhāvaṃ vīmaṃsanto dutiyam pi tatiyam pi "nikkhama, pavisā" ti āha. Bhagavā pi tathā akāsi. Yadi na kareyya, pakatiyā pi thaddha-yakkhassa cittaṃ thaddhataraṃ hutvā dhammakathāya bhājanaṃ na bhaveyya. Tasmā yathā nāma mātā rodantaṃ puttakaṃ, yaṃ so icchati, taṃ datvā vā katvā vā saññāpeti, tathā Bhagavā kilesa-rodanena rodantaṃ yakkhaṃ saññāpetuṃ, yaṃ so bhaṇati, taṃ akāsi. Yathā ca dhātī thaññaṃ apivantaṃ dārakaṃ yaṃ kiñci datvā upalāḷetvā pāyeti, tathā Bhagavā yakkhaṃ lokuttara-dhamma-khīraṃ pāyetuṃ tassa patthita-vacana-karaṇena upalāḷento evam akāsi. Yathā ca puriso lābumhi[1] catu-madhuraṃ pūretu-kāmo tass' abbhantaraṃ sodheti, evaṃ Bhagavā yakkhassa citte lokuttara-catu-madhuraṃ pūretu-kāmo tass' abbhantare kodha-malaṃ sodhetuṃ yāva-tatiyaṃ nikkhamana-pavesanaṃ[2] akāsi.

Ath' Āḷavako: Subbaco ayaṃ samaṇo ti, 'nikkhamā' ti vutto nikkhamati, 'pavisā' ti vutto pavisati. Yan nun' āhaṃ imaṃ samaṇaṃ evam eva sakala-rattiṃ kilametvā, pāde gahetvā pāra-Gangāya khipeyyan? ti pāpakaṃ cittaṃ uppādetvā catuttha-vāram āha *nikkhama, samaṇā* ti. Taṃ ñatvā Bhagavā *na kvāhan* ti āha. 'Evaṃ[3] vutte taduttariṃ karaṇīyaṃ pariyesamāne pañhaṃ pucchitabbaṃ maññissati. Taṃ dhamma-kathāya mukhaṃ bhavissatī'[4] ti pi ñatvā, *na kvāhan tan* ti āha. Tattha *na* iti paṭikkhepo, *kho* iti avadhāraṇaṃ, *ahan* ti atta-nidassanaṃ.[5] *Tan* ti hetu-vacanaṃ. Ten' ev' ettha yasmā tvaṃ evaṃ cintesi, tasmā ahaṃ, āvuso, n' eva *nikkhamissāmi: yaṃ te karaṇīyaṃ taṃ karohī* ti evam attho daṭṭhabbo.

Tato Āḷavako, yasmā pubbe pi ākāsena gamana-velāyaṃ 'kin nu kho etaṃ suvaṇṇa-vimānaṃ udāhu rajata-maṇi-vimānaṃ aññataraṃ: handa naṃ passāmā' ti evaṃ attano vimānaṃ āgate iddhimante tāpasa-paribbājake pañhaṃ pucchitvā

---

[1] A, G. lāp-. [2] C_1 pavis-. [3] C, C_1 *add* vā.
[4] G. *omits sentence.* [5] SnA. -ne.

taṇ vissajjetuṇ asakkonte citta-kkhepâdīhi viheṭheti,[1] tasmā Bhagavantam pi tathā viheṭhessāmī ti maññamāno *pañhaṇ tan ti* ādim āha.

Kuto pan' assa pañhā ?[2] ti. Tassa kira mātā-pitaro Kassapa-Bhagavantaṇ payirupāsitvā[3] aṭṭha pañhe saha vissajjanena[4] uggahesuṇ. Te dahara-kāle Āḷavakaṇ pariyāpuṇāpesuṇ; so kāl' accayena vissajjanaṇ pamussi.[5] Tato 'ime pañhā pi mā vinassantū' ti suvaṇṇa-patte jāti-hinguḷakena likhāpetvā[6] vimāne nikkhipi. Evam ete Buddha-pañhā Buddha-visayā va honti.

Bhagavā taṇ sutvā, yasmā Buddhānaṇ pariccatta-lābh' antarāyo vā jīvit' antarāyo vā sabbaññuta-ñāṇa-byāmappabhâdi[7]-paṭighāte vā na sakkā kenaci kātuṇ, tasmā taṇ loke asādhāraṇaṇ Buddh' ānubhāvaṇ dassento *na kvāhaṇ taṇ, āvuso, passāmi sadevake loke* ti ādim āha.[8] Evaṇ Bhagavā tassa bādhana-cittaṇ paṭisedhetvā, pañha-pucchane ussāhaṇ janento āha *api ca tvaṇ, āvuso, puccha yad' ākaṅkhasī* ti. Tass' attho:[9] Puccha yadi ākaṅkhasi, na me pañha-vissajjane bhāro atthi. Atha vā, puccha yaṇ ākaṅkhasi. Sabbaṇ te vissajjessāmī ti sabbaññu-pavāraṇaṇ pavāresi, asādhāraṇaṇ Paccekа-Buddha-aggasāvaka-mahāsāvakehi. Evaṇ Bhagavato sabbaññu-pavāraṇāya pavāritāya *atha kho Āḷavako yakkho Bhagavantaṇ* gāthāya ajjhabhāsi.

Tattha *kiṇ sū'dha vittaṇ*[10] ti, kiṇ su idha vittaṇ. *Vittaṇ* ti, dhanaṇ. Taṇ hi pīti-saṅkhātaṇ vittiṇ karoti. Tasmā vittin ti vuccati. *Suciṇṇaṇ* ti, sukataṇ. *Sukhaṇ* ti, kāyika-cetasikaṇ sātaṇ. *Āvahātī* ti, āvahati āneti deti appeti. *Have* ti, daḷh' atthe nipāto. *Sādutaraṇ* ti, atisayena sāduṇ. Sādhutaran ti pi pāṭho. *Rasānaṇ* ti, rasa-saññitānaṇ dhammānaṇ. *Kathaṇ* ti, kena pakārena. Kathaṇ-jīvino jīvitaṇ *kathaṇ jīviṇ jīvitaṇ* ti. Gāthā-bandha-sukh' atthaṇ pana sânunāsi-

---

[1] SnA. *explains further*; *continue after* ādim āha.
[2] SnA. te pañhā; A, C_1, G. pañho; pañhā.
[3] A, G. -setvā.
[4] SnA. sávissajjane.
[5] *All* pamm-.
[6] *MSS.* C_1 lekh-.
[7] SnA. ñāṇa-ppabhānaṇ.
[8] *Here* SnA. *explains* sadevake, *etc., as at* SnA. 153.
[9] *Cf.* DA. i, 154.
[10] *Cf. gāthās at text*, p. 42, *already commented on.*

kaṇ vuccati. Kathaṇ-jīviṇ jīvatan ti vā pāṭho. Tassa[1] 'jīvantānaṇ kathaṇ-jīvin' ti attho. Evaṇ imāya gāthāya kiṇ su idha-loke purisassa vittaṇ seṭṭhaṇ? Kiṇ su suciṇṇaṇ sukhaṇ āvahati? Kiṇ rasānaṇ sādutaraṇ? Kathaṇ-jīvino jīvitaṇ seṭṭham āhu? ti ime cattāro pañhe pucchi.

Ath' assa Bhagavā Kassapa-dasabalena vissajjita-nayen' eva vissajjento imaṇ gātham āha *saddh' idha vittan* ti. Tattha yathā hiraññā-suvaṇṇâdi-vittaṇ upabhoga[2]-sukham āvahati, khuppipāsâdi-dukkhaṇ paṭibāhati, dāliddiyaṇ vūpasameti, muttâdi-ratana-paṭilābha-hetu hoti, loka-santatiñ[3] ca āvahati, evaṇ lokiya-lokuttara *saddhā* pi lokiya-lokuttara-vipāka-sukhaṇ āvahati, saddhā-dhurena paṭipannānaṇ jāti-jarâdi-dukkhaṇ paṭibāhati, guṇa-dāḷiddiyaṇ vūpasameti, sati-sambojjhangâdi-ratana-paṭilābha-hetu hoti.

Saddho sīlena sampanno yaso-bhoga-samappito
yaṇ yaṇ padesaṇ bhajati, tattha tatth' eva pūjito ti
(Dhp. 303)

vacanato loka-santatiñ ca āvahatī ti katvā *vittan* ti vuttā.[4] Yasmā pan' etaṇ saddhā-vittaṇ anugāmikaṇ anañña-sādhāraṇaṇ sabba-sampatti-hetu lokiyassa hiraññā-suvaṇṇâdi-vittassā pi nidānaṇ, saddho yeva hi dānâdīni puññāni katvā vittaṇ adhigacchati: assaddhassa pana vittaṇ yāvad eva anatthāya hoti, tasmā *seṭṭhan* ti vuttaṇ. *Purisassā* ti, ukkaṭṭha-paricceda-desaña. Tasmā,[5] na kevalaṇ purisassa, itthi-ādīnam pi saddhā-vittam eva seṭṭhan ti veditabbaṇ. *Dhammo* ti, dasa-kusala-kamma-patha-dhammo, dāna-sīla-bhāvana-dhammo vā. *Suciṇṇo* ti, sukato sucarito. *Sukham āvahatī* ti, Soṇa-seṭṭhi-putta-Raṭṭhapālâdīnaṇ[6] viya manussa-sukhaṇ, Sakkâdīnaṇ viya dibba-sukhaṇ, pariyosāne Mahāpadumâdīnaṇ[7] viya nibbāna-sukhañ ca āvahatī ti.

Saccan ti, ayaṇ sacca-saddo anekesu atthesu dissati, seyyath' īdaṇ:[8] "saccaṇ bhaṇe, na kujjheyyā" ti (Dhp. 224)

---

[1] A, G. kassa.
[2] SnA. *adds* paribhoga-.
[3] SnA. *and below* sannatiṇ (?); S. santhutiñ ca (?); ? saṇṭhitiṇ. [*Cf.* UdA. 148, khandha-santati; 433, catu-santati.]
[4] C_1 vuttaṇ.
[5] SnA. tato.
[6] *Cf.* A. i, 24.
[7] *Cf.* JA. iv, 472.
[8] *Cf.* VM. 496; Vibh. 99; VibhA. 83.

ādīsu vācā-sacce: "sacce ṭhitā samaṇā brāhmaṇā cā" ti (JA. v, 491) ādīsu virati-sacce:

"Kasmā nu saccāni vadanti nānā
pavādiyāse kusalā vadānā" ti (Sn. 885)

ādīsu diṭṭhi-sacce: "cattār' imāni, bhikkhave, brāhmaṇa-saccānī" ti (S. v, 433) ādīsu brāhmaṇa-sacce: "ekaŋ hi saccaŋ na dutiyam atthī" ti (Sn. 884) ādīsu paramattha-sacce: "catunnaŋ saccānaŋ kati kusalā" ti (Pṭs. ii, 108: Vib. 112) ādīsu ariya-sacce: idha pana paramattha-saccaŋ nibbānaŋ virati-saccañ ca abbhantaraŋ katvā vācā-saccaŋ adhippetaŋ, yass' ānubhāvena udakâdīni vase vattenti,[1] jāti-jarā-maraṇa-pāraŋ taranti. Yath' āha

"Sacca-vācena udakaŋ hi gādhati,
visam pi saccena hananti paṇḍitā,
saccena devo thanayaŋ pavassati,
sace ṭhitā nibbutiŋ patthayanti" (?).

"Ye kec' ime atthi rasā pathavyā[2]
saccaŋ tesaŋ sādutaraŋ[3] rasānaŋ.
Sacce ṭhitā samaṇā brāhmaṇā ca
taranti jāti-maraṇassa pāran" ti (JA. v, 491).

Sādutaran ti, madhurataraŋ paṇītataraŋ. *Rasānan* ti, ye ime "mūla-raso khandha-raso"[4] ti ādinā nayena sāyaniya-dhammā, ye c' ime "anujānāmi, bhikkhave, sabbaŋ phala-rasaŋ" (Vin. i, 246): "arasa-rūpo bhavaŋ Gotamo" (Vin. iii, 2): "ye te,[5] brāhmaṇa, rūpa-rasā sadda-rasā" (Vin. iii, 2): "anāpatti[6] rasa-raso" (? *ref.*): "ayaŋ dhamma-vinayo eka-raso vimutti-raso" (A. iv, 203): "bhāgī vā Bhagavā attha-rasassa dhamma-rasassā" (Nid. 143) ti ādinā nayena drav' ācāra-sūpa-khajja[7]-avasesa-byañjanâdayo dhammā rasā ti

---

[1] A. vase; G. vasena vattanti; SnA. vatteti . . tarati.

[2] A, G. -bbya. [3] JA. sādh-.

[4] VM. 447; Nidd. ii, § 540; SnA. *quotes* Nidd. *on* Sn. 854 (Nidd. i, 240).

[5] SnA. A, G. kho.

[6] A, G. anāpatti rasā; SnA. rasa-rase; S. sāmaggi-raso (?), *cf.* JA. iii, 21; C_1 anāpatti raso.

[7] *Here I follow* A, G, and SnA., *the rest being unintelligible*; A. vācā-rasupavajja; B. rasūpavajja avasesadhammā; C, D. dravācāra-rūpa-vajja; G. vācārasūpavajja-asesa byañj-; S. vācārasasūpakhajja-.

vuccanti. Tesaṇ rasānaṇ *saccaṇ have sādutaraṇ* ti, saccam eva sādutaraṇ, sādhutaraṇ vā, seṭṭhataram, uttamataraṇ. Mūla-rasâdayo hi sarīraṇ upabrūhenti saṅkilesikañ ca sukham āvahanti.[1] Sacca-rase virati-sacca-vācā-sacca-rasā samatha-vipassanâdīhi cittam upabrūhenti asaṅkilesikañ ca sukham āvahanti. Vimutti-raso paramattha-sacca-rasa-paribhāvitatā sādu (raso),[2] attha-rasa-dhamma-rasa ca tadâdhigam' ūpāya-bhūtaṇ atthañ ca dhammañ ca nissāya pavattito ti. *Paññā-jīvin* ti, ettha pana, yvāyaṇ andh' ekacakkhu-dvicakkhukesu dvicakkhu puggalo gahaṭṭho vā kammant' ānuṭṭhāna-saraṇa-gamana-dāna-samvibhāga-sīla-samādān' uposatha-kammâdiṇ gahaṭṭha-paṭipadaṇ, pabbajito vā avippaṭisārakara-sīla-saṅkhātaṇ taduttariṇ citta-visuddhi-ādibhedaṇ vā pabbajita-paṭipadaṇ paññāya ārādhetvā jīvati, tassa paññā-jīvino jīvitaṇ taṇ vā *paññā-jīviṇ* [jīvataṇ][3] *seṭṭham āhū* ti, evam attho daṭṭhabbo.

Evaṇ Bhagavatā vissajjite cattāro pi pañhe sutvā attamano yakkho avasese pi cattāro pañhe pucchanto *kathaṇ su tarati oghan ti* gātham āha. Ath' assa Bhagavā purima-nayen' eva vissajjento *saddhāya taratī* ti imaṇ gatham āha.

Tattha kiñcâpi yo catubbidham oghaṇ tarati, so saṇsār' aṇṇavam pi tarati, vaṭṭa-dukkham pi acceti, kilesa-malā pi parisujjhati, evaṇ sante pi pana, yasmā assaddho ogha-taraṇaṇ asaddahanto na pakkhandati, pañcasu kāma-guṇesu citta-vossaggena pamatto tatr' ev' āsatta-visattattā saṇsār' aṇṇavaṇ na tarati, kusīto dukkhaṇ viharati, vokiṇṇo akusalehi dhammehi, apaññō parisuddhi-maggam ajānanto na parisujjhati, tasmā tappatipakkhaṇ dassentena Bhagavatā ayaṇ gāthā vuttā. Evaṇ vuttāya c' etāya,[4] yasmā sotâpattiyanga[5]-pada-ṭṭhānaṇ saddh' indriyaṇ, tasmā *saddhāya tarati oghan* ti, iminā padena diṭṭh' ogha-taraṇaṇ sotâpatti-maggaṇ sotâpannañ ca pakāseti. Yasmā pana sotâpanno kusalānaṇ dhammānaṇ bhāvanāya sātacca-kiriyā-saṅkhātena appamādena samannāgato dutiya-maggaṇ ārādhetvā ṭhapetvā, sakid eva

[1] C, C_1 -raso . . . upabrūheti . . . āvahati.
[2] SnA. *omits.*
[3] *MSS. omit.*
[4] G. cetanāya.
[5] SnA. magga-.

imaŋ lokaŋ āgamana-mattaŋ avasesaŋ sotâpatti-maggena atiṇṇaŋ bhav' ogha-vatthuŋ saŋsār' aṇṇavaŋ tarati, tasmā *appamādena aṇṇavan* ti iminā padena bhav' ogha-taraṇaŋ sakadāgāmi-maggaŋ sakadāgāmiñ ca pakāseti. Yasmā ca sakadāgāmi viriyena tatiya-maggaŋ ārādhetvā sakadāgāmi-maggena anatītaŋ kām' ogha-vatthuŋ kām' ogha-saññitañ ca kāma-dukkhaŋ acceti, tasmā *viriyena dukkhaŋ accetī* ti, iminā padena kām' ogha-taraṇaŋ anāgāmi-maggaŋ anāgāmiñ ca pakāseti. Yasmā pana anāgāmi vigata-kāma-saññāya[1] parisuddhāya paññāya ekanta-parisuddhaŋ catuttha-magga-paññaŋ ārādhetvā anāgāmi-maggena appahīnaŋ avijjā-saṅkhātaŋ parama-malaŋ pajahati, tasmā *paññāya parisujjhatī* ti, iminā padena avijj' ogha-taraṇaŋ arahatta-maggaŋ arahattañ ca pakāseti. Imāya ca arahatta-nikūṭena kathitāya gāthāya pariyosāne yakkho sotâpatti-phale patiṭṭhāsi.

Idāni tam eva *paññāya parisujjhatī* ti, ettha vutta-paññā-padaŋ gahetvā attano paṭibhāṇena lokiya-lokuttara-missakaŋ pañhaŋ pucchanto *kathaŋ su labhate paññan* ti imaŋ cha-ppadaŋ gātham āha. Tattha *kathan* ti, sabbatth' eva attha-yutti-pucchā honti. Ayaŋ hi paññâdim atthaŋ ñatvā tassa yuttiŋ pucchati: *kathaŋ*, kāya yuttiyā,[2] kena kāraṇena paññaŋ labhatī ? ti. Esa nayo *dhanâdīsu*.

Ath' assa Bhagavā catuhi kāraṇehi paññā-lābhaŋ dassento *saddahāno*[3] ti ādim āha. Tass' attho: yena pubba-bhāge kāya-sucaritâdibhedena aparabhāge ca satta-tiŋsa-bodha-pakkhiya-bhedena dhammena arahanto Buddha-pacceka-Buddha-sāvakā nibbānaŋ pattā, taŋ *saddahāno arahataŋ dhammaŋ nibbāna-pattiyā* lokiya-lokuttaraŋ paññaŋ labhati, tañ ca kho na saddhā-mattaken' eva; yasmā pana[4] saddhā-jāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati, payirupāsanto sotaŋ odahati, ohita-soto dhammaŋ suṇāti, tasmā upasaṅkamanto pabhuti yāva dhamma-savaṇena *sussūsaŋ*[5] labhati, kiŋ vuttaŋ hoti ? Taŋ dhammaŋ saddahitvā pi ācariy' ūpajjhāye kālena[6]

---

[1] *So all, but* SnA. paṅkatāya; B. paṅkāya.
[2] A. kathāya yuttiyā.
[3] *Cf.* Sn. *v.* 188, *quoted* Netti, p. 146.
[4] SnA. kim pana yasmā.
[5] F. t. sussusā.
[6] SnA. kāyena up.

kālaṃ upasaṅkamitvā vatta-karaṇena payirupāsitvā, yadā payirupāsanāya ārādhita-cittā kiñci vattu-kāmā honti, atha adhigatāya[1] sotu-kāmatāya sotum icchāya sotaṃ odahitvā suṇanto paññaṃ[2] labhatī ti. Evaṃ *sussūsam* pi ca sati-avippavāsena *appamatto* subhāsita-dubbhāsit' aññutāya *vicakkhaṇo* eva labhati, na itaro. Ten' āha *appamatto vicakkhaṇo* ti. Evaṃ yasmā saddhāya paññāya lābha-saṃvattanikaṃ paṭipadaṃ paṭipajjati, sussūsāya sakkaccaṃ paññâdhigam' ūpāyaṃ suṇāti, appamādena gahitaṃ na pamussati.[3] Vicakkhaṇatāya anūnâdhikaṃ aviparītañ ca gahetvā vitthārikaṃ karoti. Puna[4] sussūsāya vā ohita-soto paññā-paṭilābha-hetuṃ dhammaṃ suṇāti, appamādena sutvā dhammaṃ dhāreti, vicakkhaṇatāya dhatānaṃ[5] dhammānaṃ attham upaparikkhati. Ath' ānupubbena paramattha-saccaṃ sacchikaroti. Tasm' āssa Bhagavā *kathaṃ su labhate paññan* ti puṭṭho imāni cattāri kāraṇāni dassento imaṃ gātham[6] āha. Idāni tato pare tayo pañhe vissajjento *paṭirūpakārī* ti imaṃ gātham āha. Tattha desa-kālâdīni[7] ahāpetvā lokiyassa lokuttarassa vā dhanassa paṭirūpaṃ adhigam' ūpāyaṃ karotī ti, *paṭirūpakārī*. *Dhuravā* ti, cetasika-viriya-vasena anikkhitta-dhuro. *Uṭṭhātā* ti, "yo ca sītañ ca uṇhañ ca tiṇā bhiyyo na maññatī" ti (D. iii, 185; Thag. 232) ādinā nayena kāyika-viriya-vasena uṭṭhāna-sampanno asithila-parakkamo. *Vindate dhanan* ti, eko-mūsikāya na cirass' eva dve[8]-sata-sahassa-saṅkhaṃ Cullantevāsi[9] viya lokiya-dhanañ ca Milakkha-mahātissa-tthero[10] viya lokuttara-dhanañ ca labhati. So 'tīhi yeva iriyāpathehi viharissāmī' ti vataṃ[11] katvā thīna-middhâgamana-velāya palāla-cumbaṭakaṃ temetvā, sīse katvā, gaḷa-ppamānaṃ udakaṃ pavisitvā, thīna-middhaṃ paṭibāhanto[12] dasahi vassehi ara-

---

[1] *So all, but* SnA. avigatāya.
[2] SnA. C. *omit.*
[3] SnA. pamm-.
[4] SnA. *omits.*
[5] A, G. ñātānaṃ.
[6] C_1 vatvā idāni.
[7] ? *Read* desaka-kāl.
[8] *MSS.* catu-.
[9] *Cf.* JA. i, 121.
[10] *So* SnA. *both*; SnA. (B) Mallamahā-; A, G. Mallaka-; C, C_1 Mahallaka-. *Name not found.* ? Pilakkha- *of* Ap., p. 296, *where reading is also* Milakkha.
[11] *All but* SnA. vattaṃ.
[12] SnA. -hento.

hattaŋ pāpuṇi. *Saccenā* ti, vacī-saccenā pi 'sacca-vādī bhūta-vādī' ti, paramattha-saccenā pi 'Buddho Paccekā-Buddho ariyasāvako' ti evaŋ *kittiŋ pappoti. Dadan* ti, yaŋ kiñci icchita-patthitaŋ dento *mittāni ganthati*, sampādeti, karotī ti attho. Duddadaŋ vā dadaŋ, taŋ[1] ganthati. Dāna-mukhena[2] vā cattāri pi saṅgaha-vatthūni gahitānī ti veditab-bāni, tehi mittāni karotī ti vuttaŋ hoti.

Evaŋ gahaṭṭha-pabbajitānaŋ sādhāraṇena lokiya-lokuttara-missakena nayena cattāro pañhe vissajjetvā, idāni *kathaŋ pecca na socatī* ? ti, imaŋ pañcamaŋ pañhaŋ gahaṭṭha-vasena vissajjento *yass' ete* ti ādīni āha. Tass' attho: *yassa* saddhāno arahatan ti ettha vuttāya sabba-kalyāṇa-dhamm' uppādikāya saddhāya samannāgatattā *saddhassa gharam esino* ti ghar' āvāsaŋ pañca vā kāma-guṇe esantassa gavesantassa kāma-bhogino gahaṭṭhassa *saccena kittiŋ pappotī* ti, ettha vutta-ppakāraŋ *saccaŋ. Sussūsaŋ*[3] *labhate paññan* ti, ettha sussūsana[4]-paññā-nāmena vutto *damo.*[5] *Dhuravā uṭṭhātā* ti, ettha *dhura*-nāmena *uṭṭhāna*-nāmena ca vuttā *dhitī. Dadaŋ mittāni ganthatī* ti, ettha vutta-ppakāro *cāgo* cā ti *ete caturo dhammā* santi. *Sa ve pecca na socatī* ti, idhalokā paralokaŋ gantvā sa ve na socatī ti.

Evaŋ Bhagavā pañcamam pi pañhaŋ vissajjetvā taŋ yak-khaŋ codento *ingha aññe* ti ādim āha. Tattha *inghā* ti, codan' atthe nipāto: *aññe pī* ti, aññe pi pañha-dhamme.[6] *Puthu-samaṇa-brāhmaṇe pucchassū*[7] ti, aññe pi vā Pūraṇâdi-sab-bañña-paṭiññe[8] puthu-samaṇa-brāhmaṇe pucchassu. *Yadi* am-hehi 'saccena kittiŋ pappotī' ti ettha vutta-ppakārā *saccā bhiyyo* kitti-ppatti-kāraṇaŋ saccaŋ vā: 'sussūsaŋ labhate paññan' ti ettha sussūsana-paññā-padesena[9] vuttā *damā*[10]

---

[1] SnA. *both*, dadaŋ; *all* dadantaŋ.

[2] *Cf. supra on text*, p. 172 =SnA. 148.

[3] C, C_1, SnA. (S) sussūsā. Netti, 146 *has* -aŋ.

[4] *So* SnA., *but* A, G. sussūsaŋ; C, C_1 sussusā.

[5] *So* F. *only, but see below.* SnA. dhammo; SnAS. damo dhammo (?); Sn. 188 dhammo.

[6] SnA, C_1 *omit* pañha; A, G. pañhe-dh.

[7] *So all, but* F. *t. has* pucchassa *after* aññe pi.

[8] C_1 paṭipaññe (?). *For the meaning* '*pretended*' *cf.* A. i, 126.

[9] SnA. padena.

[10] *All* dhammā (*following* B.).

bhiyyo lokiya-lokuttara-paññā-lābha-kāraṇaṇ vā: 'dadaṇ mittāni ganthâtī' ti, ettha vutta-ppakārā *cāgā* bhiyyo mitta-ganthana-kāraṇaṇ vā: 'dhuravā uṭṭhātā' ti, ettha taṇ taṇ attha-vasaṇ paṭicca dhura-nāmen' uṭṭhāna-nāmena ca vuttāya mahābhāra-sahan' atthena[1] ussoḷhi-bhāva-ppattāya viriya-sañkhātāya *khantiyā* bhiyyo lokiya-lokuttara-dhana-vindana-kāraṇaṇ vā: 'saccaṇ damo[2] dhitī cāgo' ti, evaṇ vuttehi imeh' eva catuhi dhammehi *bhiyyo* asmā lokā paraṇ lokaṇ pecca asocana-kāraṇaṇ vā *idha vijjatī* ti. Ayam ettha saddhiṇ sañkhepa-yojanāya attha-vaṇṇanā. Vitthārato pana ekam ekaṇ padaṇ atth' uddhāra-pad' uddhāra-pada-vaṇṇanā-nayehi vibhajitvā veditabbā.

Evaṇ vutte yakkho, yena saṇsayena aññaṇ[3] puccheyya, tassa pahīnattā *kathaṇ nu dāni puccheyyaṇ puthu-samaṇa-brāhmaṇe* ti vatvā, ye pi 'ssa apucchaṇa-kāraṇaṇ na jānanti te pi jānāpento *so 'ham ajja pajānāmi yo attho samparāyiko* ti āha. Tattha *ajjā* ti, ajja ādiṇ katvā ti adhippāyo. *Pajānāmī* ti, yathā-vuttena pakārena jānāmi. *Yo attho* ti,[4] ettāvatā 'sussūsaṇ[5] labhate paññan' ti ādinā nayena vuttaṇ diṭṭh' eva[6]-dhammikaṇ dasseti. *Samparāyiko* ti, iminā 'yass' ete caturo dhammā' ti vuttaṇ pecca-sokâbhāva-karaṇ samparāyikaṇ. *Attho* ti ca kāraṇass' etaṇ adhivacanaṇ. Ayaṇ hi *attha*-saddo: "Sâtthaṇ sabyañjanan" ti (D. i, 62) evam ādīsu hi pāṭh' atthe vattati. "Attho me, gahapati, hiraññā-suvaṇṇenā" ti (D. ii, 176) ādīsu ācikkhane.[7] "Hoti sīlavataṇ attho" ti (JA. i, 144) ādīsu vuḍḍhimhi. "Bahujano bhajate attha-hetū" ti (?) ādīsu dhane. "Ubhinnam atthaṇ caratī" ti (S. i, 162) ādīsu hite. "Atthe jāte ca paṇḍitan" ti (JA. i, 387) ādīsu kāraṇe. Idha pana kāraṇe. Tasmā yaṇ paññâdi-lābha-kāraṇaṇ diṭṭha-dhammikaṇ yañ ca pecca sokâbhâvassa kāraṇaṇ samparāyikaṇ, taṇ yo[8] 'haṇ ajja Bhagavatā vutta-

---

[1] SnA. sahane. [2] *As above.*

[3] *So* SnA. A, G. *omit*; B, C, C_1 aññe.

[4] F. *t. only* yo. [5] *As above.* [6] *So* A, G.

[7] SnA, A, G. vicakkhaṇe (?); C, C_1, D. cikkhaṇe; S. payojane (*v.l.* vicakkhaṇo) *gives the necessary meaning. I prefer* ācikkhane (*announcing one's* 'attho') *in this quotation.*

[8] *MSS.* so.

nayena sāmaŋ yeva pajānāmi *so ahaŋ kathaŋ nu dāni puccheyyaŋ puthu-samaṇa-brāhmaṇe* ti, evam ettha saṅkhepato attho veditabbo.

Evaŋ yakkho "pajānāmi yo attho samparāyiko" ti vatvā tassa ñāṇassa Bhagava-mmūlakattaŋ[1] dassento *atthāya vata me Buddho* ti āha. Tattha *atthāyā* ti, hitāya vuḍḍhiyā ca. *Yattha dinnaŋ mahapphalan* ti, 'yass' ete caturo dhammā' ti ettha vutta-cāgena[2] yattha dinnaŋ mahapphalaŋ, taŋ aggadakkhiṇeyyaŋ Buddhaŋ pajānāmī ti attho. Keci pana 'sanghaŋ sandhāya evaṁ āhā' ti bhaṇanti.[3] Evaŋ imāya gāthāya attano hit' ādhigamaŋ dassetvā idāni para-hitapaṭipattiŋ dīpento so *ahaŋ vicarissāmī*[4] ti ādim āha.

Tattha *gāmā gāman* ti, deva-gāmā deva-gāmaŋ. *Purā puran* ti, deva-nagarato deva-nagaraŋ. *Namassamāno Sambuddhaŋ dhammassa ca sudhammatan* ti, 'Sammāsambuddho vata Bhagavā, svākkhāto vata Bhagavato dhammo' ti ādinā nayena Buddha-subodhitañ ca dhamma-sudhammatañ ca saddena 'supaṭipanno Bhagavato sāvaka-sangho' ti ādinā nayena sangha-supaṭipattiñ ca abhitthavitvā namassamāno dhamma-ghosako hutvā vicarissāmī ti vuttaŋ hoti.

Evaŋ[5] imāya gāthāya pariyosānañ ca ratti-vibhāyanañ ca sādhu-kara-sadd' uṭṭhānañ ca Āḷavaka-kumārassa yakkhabhavanaŋ ānayanañ ca ekakkhaṇe yeva ahosi. Rāja-purisā sādhu-kara-saddaŋ sutvā, 'evarūpe sādhu-kara-saddo ṭhapetvā Buddhe na aññesaŋ abbhuggacchati: āgato nu kho Bhagavā?' ti āvajjentā Bhagavato sarīra-ppabhaŋ disvā, pubbe viya bahi aṭhatvā nibbisaṅkā anto yeva pavisitvā, addasaŋsu Bhagavantaŋ yakkhassa bhavane nisinnaŋ, yakkhañ ca añjaliŋ paggahetvā ṭhitaŋ. Disvāna yakkhaŋ āhaŋsu: "ayaŋ te, mahāyakkha, rāja-kumāro bali-kammāya ānīto. Handa naŋ khāda vā bhuñja vā, yathā-paccayaŋ vā karohī" ti. So sotāpannattā lajjito, visesena[6] ca Bhagavato parato evaŋ vuccamāno, atha naŋ kumāraŋ ubhohi hatthehi paṭiggahetvā

---

[1] B. Bhagavantaŋ m.; *eds.* -aŋ mūlakattaŋ.
[2] S, A, G, C. -bhāvena.
[3] *E.g.*, VvA. 232 *s v.*
[4] SnA. *here refers to* SnA. 216 (*Hemavata-sutta*).
[5] *Here* SnA. *cont.*, p. 239.
[6] SnA. visesato.

Bhagavato upanāmesi: "ayaṃ, bhante, kumāro mayhaṃ pesito. Imâhaṃ[1] Bhagavato dammi. Hit' ānukampakā Buddhā. Paṭigaṇhātu bhante Bhagavā imaṃ dārakaṃ imassa hit' atthāya sukh' atthāyā" ti, imañ ca gātham āha:

"Imaṃ kumāraṃ sata-puñña-lakkhaṇaṃ
sabbang'upetaṃ paripuṇṇa-byañjanaṃ,
udagga-citto sumano dadāmi te,
paṭiggahaṃ[2] loka-hitāya, cakkhumā" ti.

Paṭiggahesi Bhagavā kumāraṃ, paṭiggaṇhanto[3] ca yakkhassa ca kumārassa ca mangala-karaṇ' atthaṃ pād' ūnagātham abhāsi. Taṃ yakkho kumāraṃ saraṇaṃ gāmento tikkhattuṃ catuttha-pādena pūreti, seyyath' īdaṃ:

"Dīgh' āyuko hotu ayaṃ kūmaro
tuvañ ca, yakkha, sukhito bhavāhi,
abyādhitā[4] loka-hitāya tiṭṭhatha."
"Ayaṃ kumāro saraṇam upeti Buddhaṃ
. . . dhammaṃ . . . sanghan" ti.

Atha Bhagavā kumāraṃ rāja-purisānaṃ adāsi: "imaṃ vaḍḍhetvā puna mam eva dethā" ti.

Evaṃ so kumāro rāja-purisānaṃ hatthato yakkhassa hatthaṃ, yakkhassa hatthato Bhagavato hatthaṃ, Bhagavato hatthato puna rāja-purisānaṃ hatthaṃ gatattā nāmato *Hatthako Āḷavako* ti jāto.

Taṃ ādāya paṭinivatte rāja-purise disvā kassaka-vanakammikâdayo "kiṃ yakkho kumāraṃ atidaharattā na icchī?"[5] ti bhītā pucchiṃsu. Rājapurisā "mā bhāyatha. Khemaṃ kataṃ Bhagavatā" ti sabbam ārocesuṃ. Tato 'sādhu sādhū' ti sakalaṃ Āḷavi-nagaraṃ eka-kolāhalena yakkh' ābhimukhaṃ ahosi. Yakkho pi Bhagavato bhikkhā-cāra-kāle anuppatte patta-cīvaraṃ gahetvā upaḍḍha-maggaṃ gantvā nivatti. Atha Bhagavā nagare piṇḍāya caritvā kata-bhatta-kicco nagara-dvāre aññatarasmiṃ vivitte rukkha-mūle paññatta-Buddhâsane nisīdi. Tato mahājanakāyena saddhiṃ rājā ca nāgarā ca ekato sampiṇḍitvā, Bhagavantaṃ upasaṅkamma, vanditvā,

---

[1] (Imaṃ ahaṃ.) [2] A, G. -haṃ; C, C_1 -hā (? *noun*).
[3] *So MSS. eds.* S., *but* SnA. -gahento.
[4] S. -ka. [5] SnA. icchatī ti.

parivāretvā, nisinnā "kathaṃ, bhante, evaṃ dāruṇaṃ yakkhaṃ damayitthā?" ti pucchiṃsu. Tesaṃ Bhagavā yuddham ādiṃ katvā "evaṃ navavidhaṃ vassaṃ vassi,[1] evaṃ vibhiṃsikaṃ[2] akāsi, evaṃ paṭhaṃ pucchi. Tass' āhaṃ evaṃ vissajjesin" ti tam' ev' *Āḷavaka-suttaṃ* kathesi. Sutta[3]-pariyosāne catur' āsīti-sahassānaṃ dhamm' ābhisamayo ahosi. Tato rājā c' eva nāgarā ca Vessavaṇa-mahārājassa bhavana-samīpe yakkhassa bhavanaṃ katvā puppha-gandhâdi-sakkār' upetaṃ nicca-baliṃ pavattesuṃ.

Taṃ ca kumāraṃ viññutaṃ pattaṃ "tvaṃ Bhagavantaṃ nissāya jīvitaṃ labhi: gaccha Bhagavantaṃ yeva payirupāsassu bhikkhu-saṅghañ cā" ti vissajjesuṃ. So Bhagavantañ ca bhikkhu-saṅghañ ca payirupāsamāno na cirass' eva anāgāmiphale patiṭṭhāya sabbaṃ Buddha-vacanaṃ uggahetvā pañcasata-upāsaka-parivāro ahosi. Bhagavā ca naṃ etad agge niddisi: "etad aggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ upāsakānaṃ catuhi saṅgaha-vatthūhi parisaṃ saṅgaṇhantānaṃ yadidaṃ Hatthako Āḷavako" ti (A. i, 25).[4]

Dvādasamaṃ.

Iti Yakkha-saṃyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *MSS. eds.* vassitvā.

[2] *So* SnA, A, G.; S. vibhiṃsanakaṃ; C, C_1 vibhiṃsakaṃ.

[3] A. gāthā; SnA, C. kathā; C_1, G. sutta-.

[4] *Cf.* AA. i, 392.

XI.

SAKKA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

I. PAṬHAMA-VAGGA.

1.

Sakka-saṇyuttassa paṭhame: *Abhiyaṇsū* ti, kadā abhiyaṇsu? Yadā balavanto ahesuṇ, tadā. Tatrâyaṇ anupubbīkathā:—

Sakko kira Magadha-raṭṭhe Magho nāma māṇavo hutvā, tettiṇsa[1] purise gahetvā, kalyāṇa-kammaṇ karonto satta vattapadāni pūretvā,[2] tattha kālaṅkato devaloke nibbatti. Taṇ balava-kamm' ānubhāvena saparisaṇ sesa-devatā dasahi ṭhānehi adhigaṇhantaṇ disvā 'āgantuka-devaputtā āgatā' ti nevāsikā gaṇḍa-pānaṇ sajjayiṇsu. Sakko saka-parisāya saññaṇ adāsi: "mārisā, mā gaṇḍa-pānaṇ pivittha. Pivan' ākāra-mattam eva dassethā" ti. Te tattha akaṇsu. Nevāsika-ḍevatā suvaṇṇa-sarakehi upanītaṇ gaṇḍa-pānaṇ yāvad atthaṇ pivitvā mattā tattha tattha suvaṇṇa-paṭhaviyaṇ patitvā sayiṇsu. Sakko 'gaṇhatha sutta-hatāya-sutte'[3] ti te pādesu gahetvā Sineru-pāde khipāpesi. Sakkassa puññatejena tad anuvattakā pi sabbe tatth' eva patiṇsu. Te Sineruvemajjha-kāle saññaṇ labhitvā, "tātā, na suraṇ pivimhā" ti āhaṇsu.[4] Tato paṭṭhāya Asurā nāma jātā. Atha nesaṇ kamma-paccaya-utu-samuṭṭhānaṇ Sinerussa heṭṭhima-tale dasa-yojana-sahassaṇ Asura-bhavanaṇ nibbatti. Sakko tesaṇ

---

[1] *Cf.* JA. i, 199; DhpA. i, 264; SnA., p. 485; JA. tiṇsa-.

[2] JA. i, 202.

[3] A, G, C_1 puttahatāya putte; B. sutta-satāya-sutte; C. puttahatāya sutte; *Cf. infra on* § 10 *of this* saṇyutta. *In a note on transcript* D. *Mrs. Rhys Davids suggests* sutta-hatāya sutte ('*get spells to destroy their spells*'). *I had thought of reading* gaṇhatha sutte, hanatha sutte.

[4] [SnA. na dāni mayaṇ suraṇ pivimha, asuraṇ pivimha; na dāni 'mha surā, asurā dāni jāt' āmhā ti.]

nivattitvā anāgaman' atthāya ārakkhaṃ ṭhapesi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ:

Antarā dvinnaṃ ayujjha-purānaṃ
pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā:
Uraga-Karoṭi-payassa ca hārī[1]
madanayutā caturo ca mahantā (JA. i, 203).[2]

Dve nagarāni hi yuddhena gahetuṃ asakkuṇeyyatāya ayujjha-purāni nāma jātāni, deva-nagarañ ca asura-nagarañ ca. Yadā hi asurā balavanto honti atha devehi palāyitvā, deva-nagaraṃ pavisitvā, dvāre pidahite asurānaṃ sata-sahassam pi kiñci kātuṃ na sakkoti. Yadā devā balavanto honti, ath' āsurehi palāyitvā asura-nagarassa dvāre pidahite Sakkānaṃ sata-sahassam pi kiñci kātuṃ na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni *ayujjha-purāni* nāma. Nesaṃ antarā etesu uragâdīsu pañcasu ṭhānesu Sakkena rakkhā ṭhapitā. Tattha *uraga*-saddena nāgā gahitā. Te udake balavanto[3] honti. Tasmā Sinerussa paṭham' ālinde tesaṃ ārakkhā. *Karoṭi*-saddena supaṇṇā gahitā. Tesaṃ kira karoṭi-nāma pāna-bhojanaṃ. Tena nāmaṃ labhiṃsu. Dutiy' āṭinde tesaṃ ārakkhā. *Payassa-hārī*[4] saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānava-rakkhasā[5] kir' ete. Tatiy' ālinde tesaṃ ārakkhā. *Madanayuta*-saddena yakkhā gahitā. Visama-cārino kir' ete yuddha[6]-soṇḍā. Catutth' ālinde tesaṃ ārakkhā. *Caturo ca mahantā* ti cattāro mahārājāno vuttā. Pañcam' ālinde tesaṃ ārakkhā. Tasmā yadi asurā kupitā āvila-cittā devapuraṃ upayanti pañcavidhesu[7] yaṃ girino paṭhamaṃ paribhaṇḍaṃ taṃ uragā paribāhiya tiṭṭhanti,[8] evaṃ sesesu sesā.[9]

Te pana asurā āya-vaṇṇa-yasa-issariya-sampattīhi Tāvatiṃsa-sadisā va. Tasmā antarā attānaṃ ajānitvā pāṭaliyā pupphitāya jānanti: 'na idaṃ deva-nagaraṃ. Tattha pāricchattako pupphati, idha pana citta-pāṭalī. Jara-Sakken'

---

[1] *So* JA. (F.S.), A, G., *but* C, C_1 bhārī.
[2] JA. *ad loc. explains as here.*
[3] JA. -vantā; *MSS.* balavā.
[4] C, C_1 bhārī.
[5] *Cf.* JA. iii, 527.
[6] A. yuttā; G. yuddha; C_1 yuta; JA. (S) yutta.
[7] A, G. upasanti yuddhe pi; C. yuddhesu; C_1 yuddhe pi.
[8] *MSS.* -bāhīyanti, -bāhīyanti, *omitting* tiṭṭhanti.
[9] *So* JA., *but* A, G. sesesusa.

amhā[1] suraṇ pāyetvā vañcitā, devanagarañ ca no gahitaṇ. Gacchāma! 'Tena saddhiṇ yujjhissāmā' ti hatthi-assa-rathe āruyha suvaṇṇa-rajata-maṇi-phalakāni gahetvā, yuddha-sajjā hutvā, asura-bheriyo vādentā mahā-samudde udakaṇ dvidhā bhetvā, uṭṭhahanti. Te deve vuṭṭhe vammika-makkhikā vammikaṇ viya Sineruṇ abhiruhituṇ ārabhanti. Atha nesaṇ paṭhamaṇ nāgehi saddhiṇ yuddhaṇ hoti. Tasmiṇ kho pana yuddhe na kassaci chaviṇ vā cammaṇ vā chijjati, na lohitaṇ uppajjati. Kevalaṇ kumārakānaṇ dāru-meṇḍaka-yuddhaṇ viya aññamaññaṇ santasana-mattam eva hoti. Koṭi-satā pi koṭi-sahassā pi nāgā tehi saddhiṇ yujjhitvā te Asura-puraṇ yeva pavesetvā nivattanti.

Sace pana asurā balavanto honti atha nāgā osakkitvā dutiye ālinde supaṇṇehi saddhiṇ ekato va hutvā yujjhanti. Esa nayo supaṇṇādīsū pi. Yadā pana tāni pañca pi ṭhānāni asurā maddanti, tadā ekato sampiṇḍitāni pi tāni pañca balāni osakkanti. Atha cattāro mahārājāno gantvā Sakkassa taṇ pavattiṇ ārocenti. Sakko tesaṇ vacanaṇ sutvā diyaḍḍha-yojana-satikaṇ Vejayanta-rathaṇ āruyha sayam vā nikkhamati, ekaṇ vā puttaṇ peseti.

Imasmiṇ pana kāle puttaṇ pesetu-kāmo, "*tāta Suvīrā*" ti ādim āha. *Evaṇ bhaddanta vā ti kho* ti, evaṇ hotu, bhaddantava iti kho. *Pamādaṇ āpādesī* ti, pamādaṇ akāsi. Accharā-sangha-parivuto saṭṭhi-yojanaṇ vitthārena suvaṇṇa-mahāvīthiṇ otaritvā nakkhattaṇ kīḷanto Nandana-vanādīsu vicaratī ti attho.

Anuṭṭhahan ti, anuṭṭhahanto. *Āvāyaman*[2] ti, avāyamanto. *Alas' assā* ti, alaso assa. *Na ca kiccāni kāraye* ti, kiñci kiccaṇ nāma na kareyya. *Sabba-kāma-samiddh' assā* ti, sabbakāmehi samiddho assa. *Taṇ me Sakkā varaṇ disā*[3] ti, "Sakkā deva-seṭṭha, taṇ me varaṇ uttamaṇ ṭhānaṇ, okāsaṇ, disaṇ ācikkha, kathehī" ti vadati. *Nibbānassa hi so maggo* ti, kammaṇ akatvā jīvita-ṭṭhānaṇ nāma nibbānassa maggo.

---

[1] A, C, G. amhākaṇ.

[2] *So* F. *t., the rest* avāyāmaṇ.

[3] F. *t. only* disaṇ.

2.

Dutiye: *Susīman*[1] ti, attano putta-sahassassa antare evaṃ nāmakaṃ ekaṃ puttam eva.

3.

Tatiye: *Samupabbūḷho*[2] ti, sampiṇḍito rasi-bhūto. *Dhajaggaṃ* ullokeyyathā ti, Sakkassa kira diyaḍḍha-yojana-sat' āyāmo ratho. Tassa hi pacchim' anto paṇṇāsa-yojano, majjhe ratha-pañjaro paṇṇāsa-yojano, ratha-sandhito[3] yāva ratha-sīsā paṇṇāsa-yojanāni. Tad eva pamāṇaṃ diguṇaṃ katvā tiyojana-sat' āyāme ti pi vadanti yeva. Tasmiṃ yojanika-pallaṅko atthato, tiyojanikaṃ seta-cchattaṃ matthake ṭhapitaṃ. Ekasmiṃ yeva yuge sahassa-ājaññā yuttā. Ses' ālaṅkārassa pamāṇaṃ n' atthi. Dhajo pan' assa aḍḍha-tiyāni yojana-satāni uggato, yassa vāt' āhatassa pañc' angika-turiyass' eva saddo niccharati. 'Taṃ ullokeyyathā' ti vadati. Kasmā? Taṃ passantānaṃ hi 'rājā no āgantvā parisa-pariyante nikhāta-thambho viya ṭhito. Kassa mayaṃ bhāyāmā?' ti bhayaṃ na hoti. *Pajāpatissā* ti, so kira Sakkena samāna-vaṇṇo samānâyuko dutiyaṃ ālapanaṃ[4] labhati: tathā Varuṇo Isāno ca. Vaṇṇo pana tatiyaṃ ālapanaṃ[4] labhati. Isāno catutthaṃ.[5] *Palāyī* ti, asurehi parājito: tasmiṃ rathe ṭhito appamattakam pi rajaṃ vā dhajaṃ vā[6] disvā palāyana-dhammo.

Iti pi so Bhagavā ti ādīni *Visuddhi-Magge*[7] vitthāritān' eva. *Idam*[8] *avocā* ti, idaṃ[9] *Dhajagga-parittaṃ*[10] nāma Bhagavā avoca yassa āṇā koṭi-sata-sahassa-cakkavāḷe ānubhāvo vattati. Idaṃ āvajjetvā hi yakkha-bhaya-cora-bhayâdīhi dukkhehi muttānaṃ anto n' atthi, tiṭṭhatu añña-dukkha-vūpasamo. Idaṃ āvajjamāno hi pasanna-citto ākāse pi patiṭṭhaṃ labhatī ti. Tatr' idaṃ vatthu:—Dīghavāpi-cetiyamhi[11] kira suddhā-

---

[1] *Cf.* II, iii, 9.
[2] C_1 samūp-.
[3] *So* C. (*v.l.* ratanaḍḍhito), C_1; B. ratanandito; A, G. *omit whole phrase.*
[4] *So* A, G., *but* C, C_1 āsanaṃ.
[5] *Cf.* D. i, 244.
[6] *So* C_1, *but* A, G. rajan *only*; C. dhajaṃ vā.
[7] VM. i, 198 *ff.*
[8] *Texts* etad.
[9] A, G. idha.
[10] VM. ii, 144 *and n.* 2.
[11] *In Ceylon, S. of Batticaloa. Cf.* Mahāvaṃsa, i, 78; *Geiger*, p. 8 *n*; *Parker, Ancient Ceylon*, pp. 318, 396.

kamme kayiramāne eko daharo mūla-vedikā-pādato patitvā cetiya-kucchiyā bhassati. Heṭṭhā ṭhito bhikkhu-saṅgho "dhajagga-parittaṃ, āvuso, āvajjehī" ti āha. So maraṇa-bhayena tajjito "dhajagga-parittaṃ maṃ rakkhatū" ti āha. Tāvadev' assa cetiya-kucchito dve iṭṭhakā nikkhamitvā, sopānaṃ hutvā, aṭṭhaṃsu. Upari-ṭṭhito valli-nisseṇiṃ otāresuṃ. Tasmiṃ nisseṇiyaṃ ṭhite, iṭṭhakā yathā-ṭṭhāne yeva aṭṭhaṃsu.

4.

Catutthe: *Vepacittī*[1] ti, so kira asurānaṃ sabba-jeṭṭhako. *Yenā* ti, nipāta-mattaṃ *nan* ti ca. *Kaṇṭha*[2]*-pañcamehī* ti, dvīsu hatthesu pādesu kaṇṭhe cā ti, evaṃ pañcahi bandhanehi. Tāni pana nalina-suttaṃ viya makkaṭaka-suttaṃ[3] viya ca cakkhuss' āpāthaṃ āgacchanti, iriyāpathaṃ rundhanti. Tehi pana citten' eva bajjhati, citten' eva muccati. *Akkosatī* ti, 'coro' si, bālo 'si, mūlho 'si, oṭṭho 'si, goṇo 'si, gadrabho 'si, nerayiko 'si, tiracchānagato 'si, n' atthi tuyhaṃ sugati, duggati yeva tuyhaṃ pāṭikaṅkhā' ti, imehi dasahi akkosa-vatthūhi akkosati.[4] *Paribhāsatī* ti, "jara Sakka, na tvaṃ sabba-kālaṃ jinissasi.[5] Yadā asurānaṃ jayo bhavissati, tadā tvam pi evaṃ bandhitvā, asura-nagarassa dvāre nipajjāpetvā, poṭhāpessāmī"[6] ti ādīni vatvā tajjeti. Sakko jita-vijayo na taṃ manasikaroti, mahāpatiggahaṇaṃ pan' assa matthake vidhunanto Sudhammaṃ deva-sabhaṃ pavisati c' eva nikkhamati c' eva. *Ajjhabhāsī* ti, 'kin nu kho, esa Sakko imāni pharusa-vacanāni bhayena titikkhati, udāhu adhivāsana-khantiyā samannāgatattā?' ti vīmaṃsanto abhāsi.

Dubbalyā no ti, dubbala-bhāvena. *Paṭisaṃyuje* ti, paṭisaṃyujeyya, paṭipphareyya. *Pabhijjeyyun*[7] ti, virajjeyyuṃ. Pakujjheyyun[8] ti pi pāṭho. *Paran* ti, paccatthikaṃ. *Yo sato upasammatī* ti, yo satimā hutvā upasammati. Tassa upa-

---

[1] *Cf. infra on* S. iv, 201.

[2] F. *t.* kanthe; S. *t.* kanthā.

[3] *All* makkaṭa-; *cf.* VM. i, 285; *infra on* iv, 201, paduma-nāla-s., makkaṭaka-jāla-s. viya.

[4] *Cf. supra on* S. i, 162; SnA., p. 181; UdA. 113; DhpA. iv, 2.

[5] C_1 jinissati.

[6] A, G. -pessatī ti; C_1 pessanti.

[7] *So all*; F. *t.* pakujjh-.

[8] *So* B, Nett. 172.

samaṇ yev' āhaṇ bālassa paṭisedhanaṇ maññe ti attho. *Yadā naṇ maññatī* ti, yasmā taṇ maññati. *Ajjhārūhatī*[1] ti, ajjhottharati. *Go 'va bhiyyo palāyinan* ti, yathā yodhā yuddhe[2] tāvad eva dve gāvo yujjhante go-gaṇo olokento tiṭṭhati. Yadā pana eko palāyati, atha naṇ palāyinaṇ[3] sabbo go-gaṇo bhiyyo ajjhottharati. Evaṇ dummedho khamantaṇ[4] bhiyyo ajjhottharatī ti attho. *Sadattha-paramā* ti, sakattha-paramā. *Khantyā bhiyyo na vijjatī* ti, tesu sakattha-paramesu atthesu khantito uttaritaro añño attho na vijjati. *Tam āhu paramaṇ khantin* ti, yo balavā titikkhati, tassa taṇ khantiṇ paramaṇ āhu. *Bāla-balaṇ* nāma aññāṇa-balaṇ. 'Taṇ *yassa* balaṇ abalam eva taṇ balan' ti āhu, kathentī ti dīpeti.[5] *Dhammaguttassā* ti, dhammena rakkhitassa, dhammaṇ vā rakkhantassa.[6] *Paṭivattā* ti, paṭippharitvā vattā: paṭippharitvā bālabalan ti vā vadeyyā pi,[7] dhamm' atthaṇ pana cāletuṇ samattho nāma n' atthi. *Tass' eva tena pāpiyo*[8] ti, tena kodhena tass' eva puggalassa pāpaṇ.[9] Katarassa? *Yo kuddhaṇ paṭikujjhatī* ti. *Tikicchantānan*[10] ti, eka-vacane bahu-vacanaṇ. Tikicchantan[11] ti attho. *Janā maññantī* ti, evarūpaṇ attano ca parassa cā ti ubhinnam atthaṇ tikicchantaṇ nipphādentaṇ puggalaṇ 'andha-bālo ayan' ti andha-bāla-puthujjanā va evaṇ maññanti. *Dhammassa akovidā* ti, catu-sacca-dhammo achekā.

Idhā ti, imasmiṇ sāsane. *Kho* ti, nipāta-mattaṇ.

5.

Pañcame: *Asurindaṇ etad avocā* ti, chekatāya etaṇ avoca. Evaṇ kir' assa ahosi: Parassa nāma gāhaṇ mocetvā, paṭhamaṇ vattuṇ garuṇ.[12] Parassa vacanaṇ anugantvā pana pacchā

---

[1] *All* ajjho-; *but cf.* Nett. 173.

[2] C_1 yathā goyuthe.

[3] C_1 palayantaṇ.

[4] G. -tiṇ.

[5] A, G. kathenti dīpenti; C. dīpenti.

[6] *So* C_1. *Neither MSS. nor* C, D. *have this comment at all.*

[7] A. -pharitvā bālabalāni vadeyyāsi; C. bālabalan ti vadeyyo pi; C_1 paṭippharitvā yaṇ vā taṇ vā vadeyyā pi; G. balavā ti vadeyyāsi.

[8] *Gāthās supra on* I, 162.

[9] A, C, G. pāpaṇ katassa; C_1 *suggests* katarassa.

[10] *So* Nett. 173; *cf. readings and comment supra on* I, 162; F. *t.* tikicchantaṇ taṇ.

[11] A, G. tikicchānaṇ.

[12] C_1 garu.

sukhaṇ vattun' ti. *Pubbadevā* ti, deva-loke cira-nivāsino pubba-sāmikā. Tumhākaṇ tāva paveṇi-āgataṇ bhaṇathā ti. *Adaṇḍ' āvacarā* ti, daṇḍ' āvacaraṇa-rahitā: 'daṇḍaṇ vā satthaṇ vā gahetabban' ti evam ettha n' atthī ti attho.

6.

Chaṭṭhe: *Ajjhabhāsī*[1] ti, tassa kira Simbali-van' ābhimukhassa jātassa ratha-saddo ājāniya-saddo dhaja-saddo ca samantā asanipāta-saddo viya ahosi. Taṇ sutvā Simbalivane balava-supaṇṇā palāyiṇsu. Jarā-jiṇṇā c' eva roga-dubbalā ca asañjāta-pakkha-potakā ca palāyituṇ asakkontā, maraṇabhayena tajjitā, ekappahāren' eva mahāviravaṇ viraviṇsu. Atha Sakko taṇ sutvā "kassa saddo, tātā?" ti Mātaliṇ pucchi. "Ratha-saddaṇ tāva[2] sutvā supaṇṇā palāyituṇ asakkontā viravantī" ti. Taṇ sutvā karuṇā-samappita[3]-hadayo abhāsi.[4]

Īsā-mukhenā ti, rathassa īsā-mukhena. Yathā kulāvake[5] īsā-mukhaṇ na sañcuṇṇeti, evaṇ iminā īsā-mukhena te parivajjaya. So hi ratho puñña-paccaya-nibbatto cakka-vāḷapabbate pi Sinerumhi pi sammukhī-bhūte vinivijjhitvā va gacchati, na sajjati, ākāsa-gata-sadisen' eva gacchati. Sace tena Simbali-vanena gato bhaveyya, yathā mahāsakaṭe kadaḷi-vana-majjhena vā eraṇḍaka-vana-majjhena vā gacchante sabbaṇ vanaṇ vibhaggaṇ nimmathitaṇ hoti. Evaṇ tam pi Simbali-vanaṇ bhaveyya.

7.

Sattame: *upasaṅkamī* ti, Ayaṇ Sakko 'yo me assa su paccatthiko, tassa pâhaṇ na dubbheyyan' ti cinteti. Mayā tassa paccatthikataro nāma n' atthi. Vīmaṇsissāmi tāva naṇ. Kin nu kho maṇ passitvā dubbhati na dubbhatī? ti cintetvā upasaṅkami. *Tiṭṭha, Vepacitti, gahitā 'sī* ti, "Vepacitti, etth' eva[6] gahito tvaṇ mayā" ti vadati. Sahavaca-

[1] *Cf.* JA. i, 202; DhpA. i, 279.

[2] *So* A, C, G., *but* C_1 te deva *for* tāva.

[3] B. samāpajjita.

[4] C_1 ahosi.

[5] C_1 -ko.

[6] C, C_1 ettova.

nen' ev' assa so kaṇṭha-pañcamehi bandhanehi baddho va ahosi. *Sapassu ca me* ti, "mayi adubbhattāya sapathaŋ karohī" ti vadati.

Yaŋ musâbhaṇato pāpan ti, imasmiŋ kappe paṭhama-kappikesu Cetiya-rañño[1] pāpaŋ sandhāy' āha. *Ariy' ūpavādino* ti, Kokalikassa[2] viya pāpaŋ. *Mittadduno ca yaŋ pāpan* ti, *Mahākapi-Jātake*[3] Mahāsatte paduṭṭha-cittassa pāpaŋ. *Akataññuno* ti, Devadatta-sadisassa akataññuno pāpaŋ. Imāni kira imasmiŋ kappe cattāri mahāpāpānī ti.

8.

Aṭṭhame: *Aṭṭhaŋsū* ti, dvāra-pālakā[4] viya ṭhitāni. *Nipphadā*[5] ti, nipphatti: "yāva attho nipphajjati, tāva vāyameth' evā" ti vadati. Dutiya-gāthā Sakkassa. Tattha *kantyā bhiyyo* ti, nipphanna-sobhanesu atthesu khantito uttaritaro attho nāma n' atthi. *Attha-jātā* ti, kicca-jātā. Soṇa-sigālâdayo pi hi upādāya akicca-jāto satto nāma n' atthi. Ito etto gamana-mattam pi kiccam eva hoti. *Saŋyoga-paramātveva sambhogā*[6] *sabba-pāṇinan* ti, pārivāsika-odanâdīni hi asambhog' ārahāni honti. Tāni pana uṇhāpetvā, bhajitvā sappi-madhu-phāṇitâdīhi saŋyojitāni sambhog' ārahāni honti. Ten' āha saŋyoga-paramā tveva sambhogā sabba-pāṇinan ti. *Nipphanna-sobhino atthā* ti, ime atthā nāma nipphannā va sobhanti. Puna catuttha-gāthā Sakkassa. Tattha pi vuttanayen' eva attho veditabbo.

9.

Navame: *Paṇṇa-kuṭīsu sammantī* ti, Himavanta-padese ramaṇīye araññ' āyatane ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhāna-caṅkamanâdīhi sampannāsu paṇṇa-sālāsu vasanti. *Sakko ca devānam indo Vepacitti cā* ti, ime dve janā jāmātika-sasurā kālena kalahaŋ karonti, kālena[7] ekato caranti. Imasmiŋ pana kāle

---

[1] (=Devadatto), JA. iii, 457. [2] S. i, 150.

[3] JA. v, 72 (mittaddu nirayaŋ upapajjati) *not that of the same name at* JA. iii, 369, *as at* K.S. i, 289 *n.*

[4] C. -pāla-rūpakāni. [5] *Both texts*, A, G. nippadā.

[6] G. sambhogo. [7] C_1 *adds* kālaŋ.

ekato caranti. *Aṭaliyo*[1] ti, gaṇangan' ūpāhanā. *Khaggaŋ olaggetvā* ti, khaggaŋ aŋse laggetvā.[2] *Chattenā* ti, dibbaseta-cchattena matthake dhāriyamānena. *Apabyāmato* karitvā ti, abyāmato[3] katvā.[4]

Cira-dikkhitānan[5] ti, cira-samādinna-vatānaŋ.[6] *Ito paṭikkammā*[7] ti, "ito pakkama, parivajjayamāno[8] upari-vāte tiṭṭhā" ti vadati. *Na h' ettha devā* ti, etasmiŋ sīlavantānaŋ gandhe devā na paṭikkūla-saññino,[9] iṭṭha-kanta-manāpasaññino yevā ti dīpeti.

10.

Dasame: *Samudda-tīre paṇṇa-kuṭīsū* ti, cakkavāḷa-mahāsamudda-piṭṭhiyaŋ rajata-patta-vaṇṇe vāḷuka-puline vuttappakārāsu paṇṇa-sālāsu vasanti. *Siyā pi no*[10] ti, siyā pi amhākaŋ. *Abhaya-dakkhiṇaŋ yāceyyāmā* ti, abhaya-dānaŋ yāceyyāma. Yebhuyyena kira devâsura-saṅgāmo mahāsamudda-piṭṭhe hoti. Asurānaŋ na sabba-kāle jayo hoti, bahuvāre parājayo va[11] hoti. Te devehi parājitā palāyantā[12] "Isīnaŋ assama-padena gacchanto[13] Sakko imehi saddhiŋ mantetvā amhe nāseti.[14] *Gaṇhatha sutta-hatāya sutte*"[15] ti kupitā assama-pade pāṇīya-ghaṭa-cañkamaṇa-sālâdīni viddhaŋsenti. Isayo arraññato phalâphalaŋ ādāya āgatā naŋ disvā puna dukkhena paṭipākatikaŋ karonti. Te pi punappunaŋ tath' eva vināsenti. Tasmā idāni 'tesaŋ saṅgāmo paccupaṭṭhito' ti sutvā ca evaŋ cintayiŋsu.

---

[1] B. ātiḷiyo; *v.l.* āṭaliyo.
[2] C_1 olaggitvā.
[3] *All read* byāmato.
[4] *Cf.* UdA. 292 (sabyaŋ katvā); *Pts. of Controversy*, 270 n. 2.
[5] A, G. dakkhit-; S. *t.* cirami-dak-. *Cf.* JA. v, 138.
[6] JA. *expl. as* cirapabbajitānaŋ.
[7] S. *t.* paṭikkama; JA. parakkamma.
[8] C, C_1 *by reading* mā no uparivāte t. *give just the opposite meaning*, "*don't stand to windward of us.*"
[9] JA. *expl. as* jeguccha-saññ-.
[10] *Both texts* naŋ.
[11] A, G. ca.
[12] A, G. -to.
[13] C, C_1 -tā.
[14] *So* C, C_1, *but* A. nasati; G. sanati; *cf. infra on* p. 238 *text.*
[15] *Repeated from above on* § 1, *where see note. Here* A, G, C_1 puttahatāya-putte; *but* C. sutte; B. sutta-sāṭāya-sutte.

Kāman-karo[1] *ī* ti, icchita-karo. *Bhayassa abhayassa vā* ti, bhayaṃ vā abhayaṃ vā. Idaṃ vuttaṃ hoti: Sace tvaṃ abhayaṃ dātu-kāmo, abhayaṃ dātuṃ pahosi. Sace bhayaṃ dātu-kāmo, bhayaṃ dātuṃ pahosi. Amhākaṃ pana abhaya-dānaṃ dehī ti. *Duṭṭhānan*[2] ti, viruddhānaṃ. *Pavuttan* ti, khette patiṭṭhāpitaṃ.[3]

Tikkhattuṃ ubbijjatī[4] ti, sāyam āsaṃ bhattaṃ bhuñjitvā, sayanaṃ abhiruyha, nipanno niddāya okkanta-mattāya samantā ṭhatvā satti-satena pahato viya viravanto uṭṭhahati. Dasa-yojana-sahassaṃ asura-bhavanaṃ 'kim idan?' ti saṅkhobhaṃ āpajjati. Atha naṃ āgantvā "kim idan?" ti pucchanti. So "na kiñcī" ti vadati. Dutiya-yāmādīsu pi es' eva nayo. Iti asurānaṃ 'mā bhayi, mahārājā' ti taṃ assāsentānaṃ yeva aruṇaṃ uggacchati. Evam assa tato paṭṭhāya gelaññā-jātaṃ cittaṃ vepati.[5] Ten' ev' assa *Vepacittī* ti aparaṃ nāmaṃ udapādī ti.

II. DUTIYA-VAGGA.

1.

Paṭhame: *Vata-padānī* ti, vata[6]-koṭṭhāsāni. *Samattānī* ti, paripuṇṇāni. *Samādinnānī* ti, gahitāni. *Kule jeṭṭh' āpacāyī* ti, kula-jeṭṭhakānaṃ mahāpitā-mahāmātā-cullapitā-cullamātā-mātulo-matulānī ti ādīnaṃ apaciti-kārako. *Saṇha-vāco* ti, piya-mudu-madhura-vāco. *Mutta-cāgo* ti, vissaṭṭha-cāgo. *Payata-pāṇī*[7] ti, deyya-dhamma-dān' atthāya sadā dhota-hattho. *Vossagga-rato* ti, vossajjane rato. *Yāca-yogo* ti, parehi yācitabb' āraho: yāca-yogo ti vā yāca-yogen' eva yutto. *Dāna-saṃvibhāga-rato*[8] ti, dāne ca saṃvibhāge ca rato.[9]

---

[1] F. *t.* karohi, *but* S. *t. and MSS. as here. Cf.* SnA. *on v.* 351 (*i.e.*, kāmaṅkaro ti te yācanti).

[2] *I take this as agreeing with* Sakkasevinaṃ. K.S. i, 292 *seems to regard it as* du-ṭhānaṃ ('*out of place*'). *It is from* dussati. B. *has* ruddhānan ti viruddhānaṃ.

[3] *Cf.* JA. ii, 202; iii, 158.

[4] F. *t. only* ubbijji.

[5] *Skt.* vepati. *So* A, C_1, G., *but* C. vipati (*neither in Pāli Dict.*).

[6] C. vatta. K.S. i, 293 *n. refers to* MP. 78.

[7] *Cf.* Itv. 101; UdA. 123.

[8] *Cf.* VM. i, 106.

[9] *For gāthās see* JA. i, 202; DhpA. i, 265.

2.

Dutiye: *Manussa-bhūto* ti, Magadha-raṭṭhe Macala-gāme manussa-bhūto.[1] *Āvasatham adāsī* ti, cātummahāpathe mahājanassa āvasathaṇ kāretvā adāsi. *Sahassam pi atthānan* ti, sahassam pi kāraṇānaṇ. Jana-sahassena vā vacana-sahassena vā osārite 'ayaṇ imassa attho, ayaṇ imassa attho' ti ekapade ṭhito va vinicchiṇāti.

3.

Tatiye: *Upasaṅkamī* ti, "'Sakko devarājā' ti kathenti. Atthi nu kho so Sakko yena so diṭṭha-pubbo?" ti, imam atthaṇ Dasabalaṇ pucchissāmī ti upasaṅkami. Taṅ ca pajānāmī ti, bahuvacane ekavacanaṇ, te ca dhamme pajānāmī ti attho. Sakko[2] kira anantare attabhāve Magadha-raṭṭhe Macala-gāme Magho nāma māṇavo ahosi, paṇḍito vyatto, Bodhisatta-cariyā viy' assa cariyā ahosi. So tettiṇsa purise gahetvā kalyāṇam akāsi. Ekadivasaṇ attano va paññāya upaparikkhitvā, gāma-majjhe mahājanassa sannipatita-ṭṭhāne kacavaraṇ ubhato passesu apabyūhitvā,[3] taṇ ṭhānaṇ ramaṇīyaṇ akāsi. Puna tatth' eva maṇḍapaṇ kāresi. Puna gacchante kāle sālaṇ kāresi. Gāmato ca nikkhamitvā gāvutam pi aḍḍha-yojanam pi tigāvutam pi yojanam pi vicaritvā tehi sahāyehi saddhiṇ visamaṇ samaṇ akasi. Te sabbe pi ekacchandā tattha tattha setu-yutta-ṭṭhāne setuṇ maṇḍapa-sālā-pokkharaṇī-mālā-vaccha-ropanâdīnaṇ yutta-ṭṭhānesu maṇḍapâdīni karontā bahuṇ puññam akaṇsu. Magho satta-vata-padāni pūretvā kāyassa bhedā saddhiṇ sahāyehi Tāvatiṇsa-bhavane nibbatti. Taṇ sabbaṇ Bhagavā jānāti, ten' āha: *yesañ ca dhammānaṇ samādiṇṇattā Sakko Sakkattaṇ ajjhagā tañ ca pajānāmī* ti.[4] Ayaṇ Sakkassa Sakkattâdhigame saṅkhepa-kathā; vitthāro pana *Sumangala-vilāsiniyā Dīgha-nikāy' aṭṭhakathāya Sakka-pañha-vaṇṇanāyaṇ*[5] vutto.

---

[1] *Cf.* JA. i, 199.

[2] *Cf.* DhpA. i, 263. JA. DhpA. (paṇsuṇ viyūhitvā).

[3] *Cf.* JA. i, 199 (paṇsuṇ viyūhitvā).

[4] *Cf.* Dhp. *v.* 30.

[5] *On* D. ii, 263.

4.

Catutthe: *Manussa-daliddo* ti, manussa-adhano. *Manussa-kapaṇo*[1] ti, manussa-kāruññataṇ patto. *Manussa-varāko*[2] ti, manussa-lāmako. *Tatrā* ti, tasmiṇ ṭhāne tasmiṇ vā atirocane. *Ujjhāyantī* ti, avajjhāyanti, lāmakato cintenti. *Khīyantī*[3] ti, kathenti, pakāsenti. *Vipācentī* ti, tattha tattha kathenti, vitthārenti. *Eso kho, mārisā* ti, ettha ayam anupubbī-kathā:—

So kira anuppanne Buddhe Kāsi-raṭṭhe Bārāṇasī-rājā hutvā, samussita-dhaja-paṭāka-nānālaṅkārena suṭṭhu alaṅkataṇ nagaraṇ padakkhiṇaṇ akāsi, attano siri-sampattiyā samākaḍḍhita-nettena jana-kāyena samullokiyamāno. Tasmiñ ca samaye eko Pacceka-Buddho Gandhamādana-pabbate āgamma tasmiṇ nagare piṇḍāya carati, sant' indriyo santa-mānaso uttama-damatha-samannāgato. Mahājano pi rāja-gataṇ cittī-kāraṇ pahāya Pacceka-Buddham eva olokesi. Rājā 'idāni imasmiṇ jana-kāye eko pi maṇ na oloketi. Kin nu kho etan ?' ti olokento Pacceka-Buddhaṇ addasa. So pi Pacceka-Buddho mahallako hoti, pacchima-vaye ṭhito. Cīvarāni pi 'ssa jiṇṇāni, tato tato suttāni galanti. Rañño sata-sahassâdhikāni dve asaṅkheyyāni pūrita-pāramiṇ Pacceka-Buddhaṇ disvā citta-pasāda-mattaṇ vā hatthaṇ pasāretvā vandana-mattaṇ vā n' āhosi. So rājā 'pabbajito maññe esa usūyāya maṇ na oloketī' ti kujjhitvā 'kvāyaṇ kuṭṭhī kuṭṭhi-cīvarāni[4] pāruto ?' ti nuṭṭhubhitvā pakkāmi.

Tassa kammassa vipākena mahāniraye nibbattitvā vipāk' āvasesena manussa-lokaṇ āgacchanto Rājagahe parama-kapaṇāya itthiyā kucchimhi paṭisandhiṇ gaṇhi. Gahita-kālato paṭṭhāya sā itthī kañjika-mattam pi udara-pūraṇ n' ālattha. Tassa kucchi-gatass' eva kaṇṇa-nāsā vilīnā. Saṅkha-palita-kuṭṭhī hutvā mātu-kucchito nikkhanto. Mātā-

---

[1] *Cf.* UdA. 279 (manussesu parama-kapaṇataṇ patto).

[2] UdA. (manussānaṇ hīḷita-paribhūtatāya ativiya dīno).

[3] *Cf.* S. v, 375. *See examples in Childers.*

[4] *Cf.* UdA. 291 *on* Ud. v, 3 (*Suppabuddha*); DhpA. ii, 36. *All omit second* kuṭṭhi.

pitaro nāma dukkara-kārikā honti. Ten' assa mātā yāva kapālaṃ gahetvā carituṃ na sakkoti, tāv' assa kañjikam pi udakam pi āharitvā adāsi. Bhikkhāya carituṃ samatthakāle pan' assa kapālaṃ hatthe datvā 'paññāyissasi sakena kammenā' ti pakkāmi. Ath' assa tato paṭṭhāya sakalasarīrato maṃsāni chijjitvā chijjitvā patanti: yūsaṃ paggharati, mahāvedanā vattanti, yaṃ yaṃ racchaṃ nissāya sayati sabbarattiṃ mahāravena ravati. Tassa kāruñña-paridevita-saddena sakala-vīthiyaṃ manussā sabba-rattiṃ niddaṃ na labhanti. Tassa tato paṭṭhāya 'sukha-sayite pabodhetī' ti Suppabuddha tveva nāmaṃ udapādi.

Ath' aparena samayena Bhagavati Rājagahaṃ sampatte nāgarā Satthāraṃ nimantetvā, nagara-majjhe mahāmaṇḍapaṃ katvā, dānaṃ adaṃsu. Suppabuddho pi kuṭṭhī gantvā dān' agga-maṇḍapassa avidūre nisīdi. Nāgarā Buddha-pamukhaṃ bhikkhu-saṅghaṃ paṇītehi khādanīya-bhojanīyehi[1] parivisantā tassā pi yāgu-bhattaṃ adaṃsu. Tassa paṇīta-bhojanaṃ bhuttass' eva cittaṃ ekaggaṃ ahosi. Satthā bhatta-kicc' āvasāne anumodanaṃ katvā saccāni dīpesi. Suppabuddho nisinnaṭṭhāne nisinno va desan' ānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotâpattiphale patiṭṭhito. Satthā uṭṭhāya vihāraṃ gato. So pi cumbaṭaṃ āruyha, kapālaṃ ādāya, daṇḍam olubbha, attano vasana-ṭṭhānaṃ gacchanto, vibbhantāya gāviyā jīvitā voropito, mattika-pātiṃ bhinditvā suvaṇṇa-pātiṃ paṭilabhanto viya dutiya-citta-vāre devaloke nibbatto, attano puññaṃ nissāya aññe deve atikkamma virocittha. Taṃ kāraṇaṃ dassento Sakko devānam indo *eso kho mārisā* ti ādim āha.

Saddhā[2] ti, maggen' āgata-saddhā. *Sīlañ ca yassa kalyāṇan* ti, kalyāṇa-sīlaṃ nāma ariya-sāvakassa ariya-kanta[3]-sīlaṃ vuccati. Tattha kiñcâpi ariya-sāvakassa ekasīlam pi akantaṃ nāma n' atthi, imasmiṃ pan' atthe bhav' antare pi appahīnaṃ pañca-sīlaṃ adhippetaṃ.

---

[1] B. -tena -yena.

[2] *Cf.* S. v, 384; A. ii, 57; iv, 5.

[3] F. *t. has* ariyakan-taṃ.

5.

Pañcame: *Ārāma-cetyā*[1] ti, ārāma-cetiyāni. *Vana-cetyā* ti, vana-cetiyāni. Ubhayattha pi cittī-kat' atthena cetyaṃ veditabbaṃ. *Manussa-rāmaṇeyyassā* ti, manussa-ramaṇīya-bhāvassa. Idāni manussa-ramaṇīyaka-vasena bhūmi-rāmaṇīyakaṃ dassento *gāme vā*[2] ti ādim āha.

6.

Chaṭṭhe: *Yajamānānan* ti, yajantānaṃ. Tadā kira Anga-Magadha-vāsikā manussā anusaṃvaccharaṃ sappi-madhu-phāṇitādīsu aggaṃ gahetvā, ekasmiṃ ṭhāne dārūnaṃ saṭṭhi-matte sakaṭa-bhāre rāsiṃ katvā, aggiṃ datvā, pajjalita-kāle 'Mahābrahmuno yajāmā' ti taṃ sabbaṃ pakkhipanti. 'Eka-vāraṃ pakkhittaṃ sata-sahassa-guṇa-phalaṃ detī' ti nesaṃ laddhi.

Sakko devarājā "sabbe pi 'me sabba-aggāni gahetvā 'Mahābrahmuno yajāmā' ti aggimhi jhāpenti. Aphalaṃ karonti. Mayi passante mā nassantu. Yathā Buddhassa c' eva sanghassa ca datvā bahuṃ puññaṃ pasavanti, evaṃ karissāmī" ti dāru-rāsiṃ jālāpetvā, olokentesu manussesu puṇṇama-divase Brahm' attabhāvaṃ māpetvā, mahājanassa passantass' eva canda-maṇḍalaṃ bhinditvā, nikkhanto viya ahosi. Mahājano disvā 'imaṃ yaññaṃ paṭiggahetuṃ Mahabrahmā āgacchatī' ti jaṇṇukehi bhūmiyaṃ patiṭṭhāya, añjaliṃ paggayha namassamāno aṭṭhasi. Brāhmaṇā āhaṃsu "tumhe 'mayaṃ takkena kathemā' ti maññatha. Idāni passatha! Ayaṃ vo, Brahmā sahatthā yaññaṃ paṭiggahetuṃ āgacchatī" ti.

Sakko āgantvā dāru-citaka-matthake ākāse ṭhatvā "kass' āyaṃ sakkāro?" ti pucchi. "Tumhākaṃ, bhante. Paṭiggaṇhatha no yaññan" ti. "Tena hi āgacchatha. Mahā-tulaṃ[3] chaḍḍetvā, hatthena tulayittha? Ayaṃ Satthā dhura-vihāre vasati. Taṃ pucchissāma; kassa dinnaṃ mahapphalaṃ

---

[1] A, G. -ādi. [2] Dhp. 98; Thag. 991.

[3] *So* A, G., *but* C. mā tulaṃ (?).

hotī?" ti ubhaya-raṭṭha-vāsino gahetvā Satthu santikaṃ gantvā pucchanto evam āha.

Tattha *puñña-pekkhānan* ti, puññaṃ icchantānaṃ, puñ' atthikānaṃ. *Opadhikaṃ puññan* ti, upadhi-vipākaṃ puññaṃ. *Sanghe dinnaṃ mahapphalan* ti, ariya-sanghe dinnaṃ vipāka-phalaṃ mahantaṃ[1] hoti. Desan' āvasāne caturâsīti-pāṇa-sahassāni amata-pānaṃ piviṃsu. Tato paṭṭhāya manussā sabbāni agga-dānāni bhikkhu-sanghassa adaṃsu.

7.

Sattame: *Uṭṭhehī*[2] ti, uṭṭhaha, ghaṭa, vāyama. *Vijita-saṅgāmā* ti, rāgâdīnaṃ c' eva dvādasa-yojanikassa ca Māra-balassa jitattā Bhagavantam evam ālapati. *Panna-bhārā* ti, oropita-khandha-kiles' ābhisaṅkhāra-bhāra. *Paṇṇarasāya rattin* ti, paṇṇa-rasāya puṇṇamāya rattiṃ.

8.

Aṭṭhame: *Puthuddisā* ti, catasso disā catasso anudisā ca. *Bhummā* ti, bhumma-vāsino. *Cira-ratta-samāhite* ti, upacār' appaṇāhi cira-ratta-samāhita-citte. *Vande* ti, vandāmi. *Brahmacariya-parāyane* ti, dasa pi vassāni vīsatim pi vassāni . . pe . . saṭṭhim pi vassāni āpāṇa-koṭikaṃ ekaseyyaṃ eka-bhattañ cā ti ādikaṃ seṭṭha-viriyaṃ brahmacariyaṃ caramāne ti attho. *Puñña-karā* ti, catu-paccaya-dānaṃ kusumbha-sumana-dāmāni-pūjāni dīpa-sahassa-jālan[3] ti evamādi-puñña-kārakā. *Sīlavanto* ti, upāsakatte patiṭṭhāya pañcahi pi dasahi pi sīlehi samannāgatā. *Dhammena dāsaṃ posentī* ti, ummagga-bhindanâdīni akatvā dhammikehi kasi-gorakkha-vaṇijjâdīhi putta-dāraṃ posenti. *Pamukho ratham āruhī* ti, devānaṃ pamukho seṭṭho rathaṃ āruhi.

---

[1] *So* A, C_1, G., *but* C. *omits* vipāka-; B. vipphāravantaṃ.

[2] *So all*; F. *t.* uṭṭhāhi.

[3] A, G. pujâdi-sahassa; C. dāmâdi-pūja-dīpasahass' ujjālan ti; C_1 dāmâdīni . . . jālanan ti.

9.

Navame: *Bhagavantaṃ namassatī* ti, ekaṃsaṃ uttarīyaṃ dukūlaṃ katvā, brahma-jānuko hutvā, sirasmiṃ[1] añjaliṃ ṭhapetvā[2] namassati. *So yakkho* ti, so satto. *Anomanāman* ti, sabba-guṇehi omaka-bhāvassa n' atthitāya sabbaguṇa-nemittikehi nāmehi anoma-nāmaṃ. *Avijjā-samatikkamā* ti, catu-sacca-paticchādikāya vaṭṭa-mūlaka-avijjāya samatikkamena. *Sekhā* ti, satta-sekhā. *Apacay' ārāmā* ti, vaṭṭaviddhaṃsane ratā. *Sikkhare* ti, sikkhanti.

10.

Dasame: *Ajjhabhāsī* ti, kasmā esa punappunaṃ evaṃ bhāsatī ti? Sakkassa kira deva-rañño saddo madhuro, supassitaṃ dant' āvaraṇaṃ kathana-kāle suvaṇṇa-kinkiṇika-saddo viya niccharati. 'Taṃ punappunaṃ sotuṃ labhissāmī' ti bhāsati.

Puti-deha-sayā ti, pūtimhi mātu-sarīre vā attano yeva vā sarīraṃ avattharitvā, sayanato pūti-deha-sayā. *Nimuggā kuṇapesvete*[3] ti, dasa-māse mātu-kucchi-saṅkhāte kuṇapasmiṃ ete nimuggā. *Etaṃ tesaṃ pihayāmī* ti, etesaṃ etaṃ pihayāmi, patthayāmi. *Na tesaṃ koṭṭhe opentī*[4] ti, na tesaṃ santakaṃ dhaññaṃ koṭṭhe pakkhipanti, na hi etesaṃ dhaññaṃ atthi. *Na kumbhyā*[5] ti, na kumbhiyaṃ. *Na kalopiyan* ti, na pacchiyaṃ. *Paraniṭṭhitaṃ esānā*[6] ti, paresaṃ niṭṭhitaṃ, paraghare pakkaṃ bhikkhācāra-vattena esamānā, gavesamānā. *Tenā* ti, evaṃ pariyiṭṭhena. *Subbatā*[7] ti, dasa pi . . pe . . saṭṭhi pi vassāni susamādinna-sundara-vatā. *Sumanta-mantino* ti, 'dhammaṃ sajjhāyissāma, dhut' angaṃ samādiyissāma, amataṃ paribhuñjissāma, samaṇa-dhammaṃ karissāmā' ti evaṃ subhāsita-bhāsino. *Tuṇhī-bhūtā samañcarā* ti, tiyāma-rattiṃ

---

[1] *MSS.* sirasi.

[2] A. paggahetvā.

[3] *So all, but* C. kuṇapasmete.

[4] *Cf.* Thig. *v.* 283 (*reads* osenti); A. *omits*; G. koṭṭhadvapenti; C_1 opetti.

[5] F. *t.* kumbhā; A, C_1, G, S. *text* kumbhī; C. kumbhe; ThigA. kumbhiṃ = kumbhiyaṃ.

[6] A, G, S. *t.* esanā.

[7] G. supabbatā.

asani-ghosena ghositā viya dhammaṇ kathentā pi tuṇhībhūtā samañcaranti yeva nāma. Kasmā? Niratthaka-vacanass' ābhāvā. *Puthu-maccā cā*[1] ti, bahusattā ca aññamaññaṇ viruddhā.[2] *Atta*[3]*-daṇḍesu nibbutā* ti, para-viheṭhan' atthaṇ gahita-daṇḍesu sattesu nibbutā vissaṭṭha-daṇḍā. *Sādānesu anādānā* ti, sa-gahaṇesu sattesu bhava-yoni-ādīnaṇ eka-koṭṭhāsassā[4] pi agahitattā agahaṇā.

11.

Ekādasamaṇ vutt' attham eva.[5]

12.

Dvādasame: *Dubbaṇṇo* ti, jhāma-khāṇu-vaṇṇo. *Okoṭimako* ti, lakuṇṭako mahodaro. *Āsane* ti, paṇḍu-kambala-silāyaṇ. *Kodha-bhakkho* ti, Sakkena gahita-nāmam ev' etaṇ. So pana eko rūpâvacara-Brahmā, 'Sakko kira khanti-balena samannāgato' ti sutvā vīmaṇsan' atthaṇ āgato. Avaruddhaka[6]-yakkhā pana evarūpaṇ saṇvīhit' ārakkha[7]-ṭṭhānaṇ pavisituṇ na sakkonti. *Upasaṅkamī* ti, devānaṇ sutvā 'na sakkā esa pharusena cāletuṇ, nīca-vuttinā pana khantiyaṇ ṭhitena sakkā palāpetun' ti tathā palāpetu-kāmo upasaṅkami. *Antaradhāyī* ti, khantiyaṇ ṭhatvā balava-cittī-kāraṇ paccupaṭṭhāpetvā, nīca-vuttiyā dassiyamānāya pan' āsane[8] ṭhātuṇ asakkonto antaradhāyi.

Na sûpahata-citto 'mhī ti, ettha *su* ti nipāta-mattaṇ: na upahata-citto 'mhi ahaṇ. *N' āvattena*[9] *suvānayo* ti, na kodh' āvattena su-ānayo:[10] "kodha-vase vattetuṇ na sukaro 'mhī" ti vadati. *Na vo cir' āhan* ti, *vo* ti nipāta-mattaṇ. "Ahaṇ ciraṇ na kujjhāmī" ti vadati.

---

[1] S. *t.*, G. maccavā. [2] A, G. -sattavā aññamaññan vā ti.

[3] *Cf.* Dhp. 406 atta *from* ādadāti, *not* '*self*' *as at* K.S. i, 303. *So Comy. ad* S. iv, 117.

[4] *So* C_1 *for MSS.* -koṭṭhāsā pi.

[5] *Cf. on* I, 8; II, 1; VII, 1. F. *text calls the rest* cap. 3.

[6] A, C_1, G. *omit* -ka. [7] C_1 ārakkhana.

[8] B. sakâsane. [9] F, S. *texts* -vaṭṭ-.

[10] A, C, G. āḷayo (*but cf.* JA. i, 80-S. i, 124, na rāgena su-v-ānayo).

13.

Terasame: *Ābādhiko* ti, isi-gaṇena abhisatta-kāle[1] uppann' ābādhena ābādhiko. *Vācehi man* ti, "sace maṇ Sambarī[2]-māyaṇ vācesi evam ahaṇ tam pi tikicchissāmī" ti vadati. *Mā kho tvaṇ, mārisa, vācesī* ti, "vinā pi tāva Sambarī-māyaṇ Sakko amhe bādhati. Yadi pana taṇ jānissati natthā mayaṇ. Mā attano ekassa atthāya amhe nāsesī" ti vatvā nivārayiṇsu.

Sambaro va[3] *sataṇ samaṇ* ti, yathā Sambaro Asurindo māyāvī māyaṇ paṇojetvā vassa-sataṇ niraye pakko evaṇ paccati. "Tumhe dhammikā va. Alaṇ vo māyāyā" ti vadati. Kim pana Sakko tassa kodhaṇ tikicchituṇ sakkuṇeyyā? ti. Āma, sakkuṇeyya. Kathaṇ? Tadā kira so isi-gaṇo vasati[4] yeva. Tasmā naṇ isīnaṇ santikaṇ netvā khamāpeyya. Evam assa phāsu bhaveyya. Tena pana vañcitattā tathā akatvā pakkanto va.

14.

Cuddasame: *Sampayojesun* ti, kalahaṇ akaṇsu. *Accasarā* ti, atikkami. Eko bhikkhu ekaṇ bhikkhum atikkamma-vacanaṇ avocā ti attho. *Yathā dhammaṇ na patigaṇhatī* ti, na khamati.

Kodho vo vasam āyātū ti, kodho tumhākaṇ vasaṇ āgacchatu. Mā tumhe kodha-vasaṇ gamatthā ti dīpeti. *Mā ca mitte hi vo jarā* ti, ettha *hī* ti nipāta-mattaṇ. Tumhākaṇ mitta-dhamme jarā nāma mā nibbatti. Bhumm' atthe vā karaṇa-vacanaṇ: mittesu vo jarā mā nibbatti, mitta-bhāvato aññathā-bhāvo mā hotū ti attho. *Agarahiyaṇ mā garahitthā* ti, agārayhaṇ khīṇâsava-puggalaṇ mā garahittha.

15.

Paṇṇarasame: *Mā vo kodho ajjhabhavī* ti, kodhe tumhe mā abhibhavi, tumhe va kodhaṇ abhibhavatha. *Mā ca kujjhittha kujjhitan* ti, kujjhantānaṇ mā patikujjhittha. *Akkodho* ti,

---

[1] *Supra on* S. i, 227.

[2] C_1 Sambariyā.

[3] C_1 ca.

[4] *MSS.* vadati.

mettā ca metṭā-pubbabhāgo ca. *Avihiṃsā* ti, karuṇā ca[1] karuṇā-pubbabhāgo ca. *Atha pāpa-janaṃ ·kodho paṛbbato 'vā 'bhimaddatī* ti, lāmaka-janaṃ pabbato viya kodho abhimaddatī ti.

Iti Sakka-saṃyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti Sārattha-ppakāsiniyā Saṃyutta-nikāy' aṭṭhakathāya Sagāthā-vagga-vaṇṇanā niṭṭhitā.

[1] A, C_1 *omit* ca.

END OF VOL. I.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY.

Digitized with financial assistance from
Shri Brihad Bhartiya Samaj
on 20 February, 2020